

Joost van den Vondels
DICHTWERKEN

EN OORSPRONKLIJKE
PROZASCHRIFTEN

IN VERBAND MET
EENIGE LEVENSBIJZONDERHEDEN

BEWERKT DOOR

DR. J. A. ALBERDINGK THIJM

en na zijn dood voortgezet door

J. H. W. UNGER

NEGENDE DEEL: 1660

LEIDEN
A. W. SIJTHOFF
1896

JOOST VAN DEN VONDEL

IX

Joost van den Vondels
DICHTWERKEN
EN OORSPRONKLIJKE
PROZASCHRIFTEN

IN VERBAND MET

eenige Levensbijzonderheden

BEWERKT DOOR

Dr. J. A. ALBERDINGK THIJM

en na zijn dood voortgezet door

J. H. W. UNGER

NEGENDE DEEL: 1660

LEIDEN

Bij A. W. SIJTHOFF, Anno 1896

P. VIRGILIUS MARO'S ENEAS.

HET EERSTE BOEK.

INHOUD.

Eneas, de godvruchte en strijdbare oorlogsheld,
Vervolgd van Juno's wrok, en dolende om te landen
In 't oude Italië, vervalt, door 't woest geweld
Der Siciliaansche zee, in 't ende aan Dido's stranden.
5 Zijn moeder Venus wijst hem 't onbekende pad,
Dat naar Carthago loopt; zij dekt met eene wolke
Achates en haar zoon; die vindt de nieuwe stad,
En wint Elizes gunst, ten troost van zijnen volke,
Gebergd, en wel onthaald ter tafel in 't paleis,
10 Belust om Trojes val te hooren en hun reis.

I K heb met lust voorhene een herderswijs gesteld
Op eenen dunnen halm, en, tredende op het veld
Ten bossche uit, brocht allengs al 't land, hierbij gelegen,
Zoo wijd en verre, dat het, door zijn oogst en zegen,
5 Het nauw verzaadzaam hart des akkermans vernoeft;
Een werk bij elk gewild, die landen bouwt en ploegt.
Nu eens vervarelijk de krijgstrompet gesteken,
Den krijgsman opgehaald, die, trotsch en onbezweken,
Door 't persend noodlot eerst van 't woest Trojaansche strand
10 Gevlucht, aan d'oever van Lavinië is beland;
Die, door 't geweld der Goôn en Juno's wrok gedrongen,
Zoo lang, te water en te lande, alom besprongen,
Most zwerven, en zooveel in oorloge overbrocht;
Terwijl hij poogde een stad te stichten door dien tocht,
15 En zijne Huisgoôn voerde in Latiums geweste,
Van waar 't Latijnsche bloed, d'Albaansche en Roomsche veste
Haar oorsprong rekenen. o, Zangheldin! ontvouw
d'Oorzaken: wat Godin in 't hemelsche gebouw

1-6. Vergel. de noot op bl. 314 van deel VIII. — 8. Den krijgsman opgehaald: d. i.: „in herinnering gebracht.” Men bezigt thans ophalen als activ. meestal alleen wanneer men van „zaken” spreekt; bijv.: „men moet het gebeurde ophalen.” — 14. Een stad: Lavinium.

- Gekwetst wierd in haar eere, of bij wat recht en reden
 20 Der Goden koningin, zoo toornig hier beneden,
 Dat recht godvruchtig hoofd berokkent zooveel wee,
 Zoovele zwaarigheên. Zijn zelfs de Goden meê,
 Uit hunnen aard, zoo wreed, oplopende en gebeten!
 Carthage, een oude stad, van Tyrus' volk bezeten,
 25 Legt verre aan d'overzij van 't Italiaansch gebied,
 Wiens stroom, de Tiber, hier recht over zeewaart schiet;
 Een overstrijdbre stad, vol rijkdom van vermogen,
 En die zoo was gezien en aangenaam in d'oogen
 Van Juno, dat geen stad haar ergens meer geviel,
 30 En zij zelfs Samos min in eere en waarde hiel.
 Hier blonk haar wapenhuis; hier stond haar oorlogswagen.
 Der Goden koningin nam lust en haar behagen
 Dees' stad [zoo 't God ter nood gehengde] in ieders oog
 Te bouwen tot een troon der volken hemelhoog:
 35 Maar zij hadde al verstaan, dat een Trojaan, gesproten
 Uit Dardans bloed, den burg, de hooggebouwde sloten
 Van Tyrus, met geweld zou sloopen tot den grond;
 Dat een wijd heerschende en manhaftige afkomst stond
 Te spruiten uit dien stam, om Libyë te storen.
 40 Zoo lag het in 't beleid des hemelraads geschoren.
 Saturnus' dochter, om dien overval ontroerd,
 Was nog indachtig, hoe zij oorlog had gevoerd
 Voor Argos, haar beminde en toegewijde wallen,
 Bij Troje; ook was het haar geheugnis niet ontvallen,
 45 Wat haar verbolgenheid en gramschap haalde in top:
 Prins Paris' vonnis stak nog diep haar in den krop,
 En hoe haar schoonheid wierd verschoven en verlasterd
 Zoo schendig. Haar viel in hoe God Jupijn dien basterd
 Geschaakt had, haar ten spijt, en bovenaan gezet.
 50 Verbitterd door zooveel weêrwaardigheên, belet
 Zij 't overschot van Troje, en 't zwaard der Grieksche heeren,
 En van Achilles, die zoo streng was, thuis te keeren;
 Terwijl het op de zee, langs alle kusten, vast
 Heel wijd van Latium, en jaren lang in last,
 55 Van 't noodlot wierd gesold, geschokt van alle kanten;
 Met dus veel arbeids stond het Roomsche volk te planten.
 Sicilië miste nauw de vloot uit haar gezicht,

24. Een oude stad: Carthago was een oude en zelfs een verwoeste stad in den tijd van Vergilius; bij de aankomst van Eneas was zij nog fonkelnieuw en pas door Dido gesticht. Zie vs. 494 volg. — 48. Dien basterd: niet Paris, die vs. 46 genoemd is; maar Ganymedes, die genoemd had moeten worden. — 49. Bovenaan gezet: dat juist niet. Bij Vergilius worden alleen Ganymedis honores genoemd, d. i.: „het eer-
 ambt, aan Ganymedes geschonken.” — 56. De Proza-vertaling heeft: zoo groot een zwaarigheid was er aan vast, eer men het Room-
 sche volk kost planten.

- Die blij door 't zeeschuim, als zij 't anker had gelicht,
 Vast heenbruiſte, of Jupijns gemaal, die in het harte
 60 Haar leed gedurig kauwt en overwrokt met ſmarte,
 Begon bij zich alleen te mompelen, en ſprak :
 „Hoe nu toe? Geef ik 't op? En heeft mijn macht een krak
 Gekregen? Kan ik dan de ballingen en heeren
 Van Troje en hunnen vorst niet uit Toscanen keeren?
- 65 Het noodlot trouwen is ons tegen. Kon weleer
 Minerve d'oorlogsvloot van Argos op het meer
 Verbranden, en in zee verdrinken, slechts om eenen,
 Om Ajax' dulle daad; toen ze, in een wolk verschenen,
 Den bliksem uit de lucht zoo snel van boven smeedt,
 70 De gansche vloot verſtrooide, en zette wijd en breed
 Het water met gedruisch van stormwind overende,
 En grijpt hem, die vast vier en vlammen, vol ellende,
 Uit zijn doorschoten borst en boezem ademt, snel
 In eene dwarlinge op, en klitst dien booswicht fel
- 75 Op eene ſcherpe rots? En zal ik, hier ter stede,
 Gekend voor koningin van alle Goden, mede
 Voor Jupiters gemaal en zuster, jaren lang
 Eén eenig volk alleen bevechten, zonder dwang?
 Wie zal dan Juno's macht voortaan bij 't outer smeecken,
 80 Bewierooken met geur, en offerande ontsteken?"
- De wrokkende Godin, die dus van wraakzucht brandt,
 Komt in Eolië, der buien vaderland,
 Een oord, die zwanger gaat van bulderens gezinden.
 Eool, de koning, toomt de worstelende winden
- 85 En stormen, in hun hol en bijsere spelonk,
 Door zijn gezag en tucht, die hen in d'ijzers klonk,
 En in dit tuchthuis sloot. De buldraars, opgestegen
 En toornig, stormen hier op slot en grendels tegen,
 Zoo bijster, dat de berg hier schrikkelijk af loeit
- 90 En daverť. God Eool zit boven onvermoeid,
 Als koning, op zijn troon, en ſtreelt d'oplopendheden,
 En zet hun gramschap neer; want zonder deze reden,
 Zij gingen strijken met den hemel, aarde en zeën,
 En veegden ze met kracht door lucht en wolken heen;
- 95 Maar Gods almogendheid, wiens zorg zij staan bevolen,
 Besloot ze in duisternisse en onverlichte holen,
 En smeedt hun een gevaart van bergen voor de borst.
 Hij ſtelde ze onder dwang van eenen heer en vorst,

59. Jupijns gemaal: — zoo ook vs. 77. — Gemaal kan even goed van een vrouw als van een man gezegd worden en zelfs is de vorm gemalin van lateren oorsprong. Zie HUYDECOPER, *Proeve*, B. III, 306. — 68. Om Ajax' dulle daad: nămel. om het onteeren van Cassandra in den tempel van Minerva. — 83. Van bulderens gezinden: van razende buien heeft de Proza-vertaling.

- Die, volgens zijnen last, hun zou den breidel vieren,
 100 Den toom aanhalen, en hen leiden en bestieren.
 De bitter Juno heeft hem smeekend dit vertoogd:
 „Eool, die van het hoofd der Goden en den voogd
 Der menschen, macht ontvingt de golven, als zij razen,
 Te streelen, en met wind en stormen op te blazen;
 105 Een volk, bij mij gehaat, bevaart met zijne vloot
 Het water van Tyrrhene, en voert, geperst door nood,
 Zijn huisgoôn, nauwelijks den brand van Troje ontvloden,
 Naar d'Italiaansche kust. Nu pas op mijn geboden:
 Ga daadlijk hene en hits de stormen op met kracht.
 110 Verzink de gansche vloot; verstrooi ze uit al uw macht,
 En slinger schip en vracht en menschen op de baren.
 Ik hebbe alleen de macht, om zeven schoone paren
 Van Nymfen te besteën ten huwelijk, en zal
 Deïopeja, die de goêlijkste is van al,
 115 U schenken tot een loon, opdat zij al de dagen
 Des levens met u slijte in echt, naar uw behagen,
 U vader noeme van eene aangename vrucht.”
 De Windgod antwoordt haar: „o koningin der lucht!
 Het staat aan u, Eool te heeten, mij te hooren,
 120 Te volgen uwen last. Gij hebt mij uitgekoren
 Tot deze windvoogdij, zoo groot en kleen die is.
 Gij helpt mij aan dien staf, en Jovis' gunst en disch,
 Daar mij gebeuren mag met Goôn te banketteeren;
 Gij laat mij over storm en wind en weêr regeeren.”
 125 Zoo spreekt hij, neemt den staf, en klinkt de holle rots
 Met kracht op hare zij. De stormvlucht berst op Gods
 Bevel door d'open poort, en, in slagorde aan 't razen,
 Begint al 't aardrijk door met groot gedruisch te blazen.
 Zij storten op de zee. De buien van het west
 130 En oost en zuid en noord, een ieder roert zijn best
 Al teffens 't water om, van onder op. Zij jagen
 Het bruisend schuim op strand met ongelijke vlagen,
 Gevolgd van 't naar geschrei der mannen, nu in rouw,
 En 't gieren en gegons van takel en van touw.
 135 De wolken rukken fluks den hemel en zijn klaarheid,
 Den dag uit d'oogen der Trojanen. Eene naarheid

101. Vertoogd: betoogd. Zie 't *Uitl. Woordenb.* op Hoort in v. Ging hem... aan heeft de Proza-vertaling. — 110. Verzink de gansche vloot: reeds meer hebben wij zinken, gelijk hier verzinken, active zien bezigen, evenals in 't Eng., voor „doen zinken.” Zie HUYDECOPER, *Proeve*, III, bl. 56. — 119. Eool te heeten: d. i.: „aan Eolus bevelen te geven, over Eolus te beschikken.” Zoo zegt Vosmeer in den *Gijbsbrecht*, vs. 339:

En Egmond kan mij hier niet heeten of gebieden.

126. Stormvlucht: een fraai gesmeed woord en even wettig van vorm als „vogelvlucht”.

- Van nacht en duisternis valt plotseling op 't vlak.
 De hemel dondert, slag op slag, en krak op krak,
 Staat reis op reis in brand, en weerlicht door de stralen
 140 Des bliksems; en het volk, dat pas kan ademenhalen,
 Wordt alszins met den dood bedreigd, en in dien nood
 Verneemt men niets op zee dan nare en bare dood.
 Een kille koude rijdt Eneas door de leden;
 Hij heft zijn handen op ten hemel met gebeden:
 145 „O, duizendwerf en nog gelukkiger zijn zij,
 Wien 't mocht gebeuren voor de poort van Troje, bij
 En onder d'oogen van hunne ouderen te sneven!
 O, Diomedes! die de Grieken hebt gesteven
 Door uwe dapperheid, mocht ik, o braafste held!
 150 Dan niet voor Ilium, van uwe hand geveld,
 Ter aarde vallen, daar de vromen zijn ontslapen?
 Daar Hector legt geveld, door held Achilles' wapen?
 Daar vorst Sarpedon, die zoo groot was, legt gemat?
 Daar Simois, de stroom, zoovele wapens vat,
 155 Helmetten en rondas en lichamen van braven,
 En helden, in zijn kil gewenteld, houdt begraven?"
 Zoo kermt hij. Eene bui, die uit den noorden blaast,
 Vat recht in 't staande zeil en jaagt de golven haast
 Tot aan den hemel toe. De riemen voort in stukken;
 160 De boeg gekeerd; het schip raakte over stag, door 't rukken
 En persen van den vloed, die steil ten hemel vloog,
 Gelijk een steile berg. Men ziet een deel omhoog
 Op golven in de lucht vast hangen, als een wonder;
 En andren zien den grond, waar 't water gaapt, van onder.
 165 Het water barnt op zand en platen, dat het bruist.
 Drie schepen worden van den zuidwind, die hier ruischt,
 Gerukt op rotsen, die geblind zijn van de baren.
 Het Italiaansche volk noemt doorgaans zeealtaren
 De rotsen in het hart der zee, en nimmer droog.
 170 Het water steekt den rug afgrijselijk omhoog.
 De wind van 't oosten drijft er drie, als uitgelaten,
 Uit d'ongestuide zee, op welzand en op platen,
 En sloopt ze op 't ondiep wad, bewelt ze met veel zand,

138, 139. Slag op slag... krak op krak... reis op reis: Vondel houdt veel van deze soort van herhalingen en weet die schoon te pas te brengen. Zoo bijv. in zijn *Gijsbrecht*, vs. 1341:

'k Zag hier uit hoe ze streden
 En met den storrembok de poort geweld aan deden,
 En ramden, reis op reis, verdadigd door een dak
 Van schilden, dicht gevoegd. De deur gaf krak op krak.

Lette men ook, bij de lezing van deze beschrijving van den storm, op het bezigen der rijmklanken nare en bare (vs. 142) en dergelijke aanvang-letters in kille, koude (vs. 143). — 153. Gemat: matten is verslaan, dooden, als 't Lat. *mactare* en 't Sp. *matar*.

- Op droogte en ondiep; een erbarmelijke stand.
 175 Een vreeselijke zee, die al haar vinnen roerde,
 Sloeg 't schip, dat Lycius en trouwe Orontes voerde,
 Van voren in den boeg en achteruit, en rooft
 En rukt den stuurman weg, die over hals en hoofd
 Neertuimelt in de zee. De golf met sterke vingers
 180 Weet driemaal 't gansche schip met kracht rondom te slingeren.
 De maalstroom slokt het in. Men ziet nu hier en daar
 De menschen zwemmen in het ijslijk zeegevaar.
 Men ziet er scheepstuig, luik, Trojaansche kostlijkheden
 Vast dobberen. De storm had reede al afgestreden
 185 Ilioneüs' schip, zoo sterk en vast gebouwd,
 De dappre Achates' kiel, de schepen, toebetrouwd
 Om Abas, en meteen Alethes, den stokouden,
 Door zee te voeren. Och, wat kan hier tegenhouden!
 De naad ter zijde onttornd; de voege gaapt niet min;
 190 Dus loopen ze alle vol en nemen water in.
 Neptuin vernam terwyl, door 't groot gedruisch der stroomen,
 d'Ontsteltenis der zee; hoe 't onweêr, zonder toomen,
 Dus uitgelaten was, en 't water, nu vervoerd,
 Tot op den bodem toe geheel wierd omgeroerd.
 195 Hij kwam, ten hoogste ontsteld, van onder opgedoken,
 Stak 't hoofd op in de lucht, om storm en wind te strooken,
 En zag Eneas' vloot alom in zee verstrooid,
 Al 't overschot van Troje in zulk een nood, als nooit,
 Door weêr en wind gebrocht. Hij riekt, dat dit bij 't wrokkend
 200 Gemoed en loos bedrog van Juno is berokkend,
 En roept den oostenwind en westen, daar hij zit,
 Bestraft ze fel aldus: „Gij, winden, wat is dit?
 Zijt gij op uwen stam zoo stout en zoo vermeten?
 Durft gij de zee en lucht, ook zonder dat wij 't weten,
 205 Dus brouwen onderen? Bedrijven dit geweld?
 Ik zweer, men zal u dit. Maar beter het ontsteld
 En bijster onweêr eerst beslecht in zijne palen.

186. De dappre Achates' kiel: verkeerd; want dat zou de „dappere kiel van Achates” beteekenen. De taal vorderde hier: des dapperen; doch dit verbood de maat. — 189. De naad ter zijde onttornd: het is twijfelachtig of Vondel hier bedoeld hebbe: de storm (zie vs. 184) had reede.... den naad onttornd; dan wel of deze laatste woorden als een nomin. absol. moeten worden beschouwd, in welk geval de zin zou wezen: „ten gevolge dat de naadzijde is onttornd, gaapt de voeg” en de woorden niet min, als een nuttelooze rijmlap, wegvallen. — 195. Ontsteld: men neme dit woord hier niet in den zin van „verschrikt, beangst” (welken men er nu aan hechten zou; doch die niet te pas kan komen, waar 't een zee-god geldt, die zeker voor geen klein geruchtje vervaard was), maar in dien van: „verstoord.” Beter echter had Vondel gedaan, hier een andere uitdrukking te kiezen, daar wij reeds vs. 192 „de ontsteltenis der zee,” en later, vs. 206, „het ontsteld onweêr” aantreffen.

- Gij zult mij dit hierna afgrijselijk betalen!
Vertrekt op staanden voet. Zegt uwen koning aan:
210 Ik voer de watervork. De zeevoogdijen staan
Bij lotingen aan mij: hem zijn ze niet bevolen.
Hij mag, o, oostenwind! gebiën in uwe holen,
En bijstre stormspelonk, die kent hem voor haar heer.
Dat God Eool voortaan in zulk een hof braveer',
215 En zijn geboden sterke in 't tuchthuis van de winden."
Zoo grauw't hij, en betoomt de bulderens gezinden
En 't hollende geweld, eer 't woord is uit den mond,
Verdrijft de wolken aan de lucht, en brengt terstond
De zon en haren glans te voorschijn. Twee genooten,
220 De nimf Cimotheë en Triton, duwen, stooten
En zetten te gelijk nu 't een dan 't ander schip,
Dat vast zit en gestrand, van bank en scherpe klip.
De Zeegod licht ze zelf met d'ongelijke tanden
Der vorke op, stilt den storm, ontdekt de plaat en zanden,
225 Glijpt luchtig met de raân op 't effen water heen;
En eveneens gelijk, daar 't volk raakt op de been,
Met grooten toeloop, en het woeste grauw aan 't hollen,
Men brandhout, steen en puin ziet wentelen en rollen
En vliegen; een geweer, waarmee de razernij
230 Haar bende wapent; komt dan bij geval hier bij
Een man van eere en staat, zoo zwijgen ze al te gader,
En geven hem gehoor. Hij toomt, gelijk een vader,
Hunne ongestuimigheid met zijn beleefde tong,
En streelt ze en zet ze neer. Dus zag men, op een sprong,
235 Dit gruwzaam zeegedruisch en waterspook bedaren;
Nadat de vader komt te wagen op de baren,
Zijn waterpaarden ment, hun los den teugel viert,
En, d'oogen slaande op 't vlak, door d'open zeelucht zwiert.
De moede gasten van den vorst Eneas geven
240 Zich voort naar 't naaste land, en zetten het, en streven
Recht toe naar Libyen en d'overzeesche kust.
Hier schiet een inham diep naar binnen, die gerust
En stil is, aangezien een eiland, dwers gelegen
Voor dezen boezem, als de waatren zich bewegen,
245 De golven uit der zee op zijne lenden stuit,
En loopt, met eene bocht gekromd, van binnen uit
Op eene haven, daar van weerszij hooge rotsen,
Een dubbele rij van steen en klippen, wolken trotsen,
En steigren naar de lucht, daar ieder op de kust,
250 Bij storm en bijster weër, mag havenen gerust,
En veilig schuilen. Van de toppen scheemren boomen
En boschloof tegens 't licht. De nare schimmen komen
Ten zwarten woude uit, dat naar 't water overdruipt,
Van vore duikt een hol, dat in de steenrots kruipt,

- 255 Die neerhangt; binnen is zoet water om te koelen.
 Hier wrocht Natuur uit steen natuurlijke stoelen;
 Een huis en lustverblijf voor zeenimfe en dien aard.
 Hier legt geen moede kiel noch zeejacht aangemaard,
 Of rijdt op akkertouw. Eneas, na 't bedaren
- 260 Der zee, kwam hier, verzeld met zeven schepen, varen.
 De Trooischen springen graag op 't lang gewenschte land,
 Zien naar ververschinge uit en rusten op het strand,
 Heel ziek van ongemak, hun moede leën meteenen.
 Achates, fluks te werk, klinkt vier uit kiezelsteen,
- 265 Ontvonkt de dorre blaân en tonder, vlijt er rijs
 En droge takken om het voedsel en de spijs
 Der hongerige vlamme. Toen haalden d'afgezworven
 Gereedschap voor den dag en graan, van 't nat bedorven,
 Om d'akkervrucht bij 't vier te drogen, en meteen
- 270 Te malen met een kei, te breken met den steen.
 Eneas klimt terwijl, uit deernisse en meedoogen,
 Een zeeklip op, en ziet, zoo wijd een mensch kan oogen,
 Al 't water over, of hij zien kon waar de plas
 En 't onweêr Antheus solt, of Troische galas,
- 275 Met dubbel roeituig, voor twee rijen roeiersknappen;
 Of Capys; ofte waar Calcus met zijn wapen,
 Dat achteruit praat, zwerft; maar ziet op deze wijk
 Niet een van al de vloot, noch schip, noch schips gelijk.
 Hij ziet er, langs het strand, drie harten afgescheiden,
- 280 Gevolgd van drift bij drift; een langen troep gaan weiden
 In dalen. Hij staat stil, grijpt fluks den boog en vat
 De pijlen, die de trouwe Achaat gedragen had,
 En schiet de voorsten eerst, die hunne horens heffen
 Met takken in de lucht. Toen ging hij andren treffen,
- 285 Totdat hij al den hoop met snorren van zijn riet
 Verstrooide in 't ruige woud. De schutter rustte niet
 Eer 't grootste zevental geveld lag en gegrepen,
 De hartevangst in 't end gelijk stond met de schepen.
 Zoo treedt hij havenwaart en deelt dien verschen buit,
- 290 De harten, onder 't volk en zijne gasten uit,
 Ook wijnen, die de held, de goede Acestes, vaatte,
 Op 't Siciliaansche strand, en, gaafrijk uit der mate,
 Hun in 't vertrekken schonk. Hierna verzachtte hij
 Der makkren hartewee aldus, getroost en blij:

277. Uitpraalt: een fraai gekozen en schilderachtig woord. — 279. Drie harten afgescheiden: de Proza-vertaling heeft: drie verdwaalde harten. — 288. De hartevangst.... gelijk stond met de schepen: versta: het getal der buitgemaakte herten gelijk stond met dat der schepen. — 290. Onder 't volk en zijne gasten: de Proza-vertaling zegt eenvoudig onder de gasten.

- 295 „O, reisgebroeders! die [want ons is niet vergeten
Hoe wij den tijd voorhene in jammeren versleten],
Nog grooter zwaarigheên met mij hebt uitgehard;
De hemel zal ons nu ook redden in dees' smart.
Gij voert kloekhartig, langs 't gebas van Scylles honden,
300 Langs 't vreeselijk gehuil van rotse en steenen gronden,
Den strandreus Polyfeem en zijne klip voorbij.
Hervat den moed; zet angst en droefheid aan een zij;
Het zal u mogelijk hiernamaals nog verkwikken
Te denken aan uw leed. Door allerhande schrikken,
305 Door zooveel zwaarigheên genaken wij de kust
Van Latium, daar ons het noodlot stilte en rust
En erf beschoren heeft; daar 't vrij sta ons t'onthouwen,
Een ander koninkrijk en Trojen op te bouwen.
Volhardt slechts, en verwacht hierna een beter staat.”
310 Zoo spreekt hij, toont hun alle een rustig blij gelaat,
Ontveinst zijn zorg en smert, en houdt de droefheid binnen.
Men maakt het wildbraad reed: de maaltijd zal beginnen.
Zij stroopen 't vel van 't vleesch, en halen, naar den eisch,
't Gewei van binnen uit. Een ander houwt het vleisch
315 Aan stukken; d'ander steekt het lillende aan de speten,
Zet ketels op het strand; men ziet er andren zweeten
Om onder 't koopren vat 't ontsteken vier te voên.
Daarna het lijf gesterkt, en, leggende in het groen,
Het vette wild gebrast, en wijn, om 't hart te vromen,
320 Gedronken. Dus verzaad, de tafel opgenomen,
Begint men van de maats te kouten, die op zee
Nog zwervén, tusschen hoop en vrees in hartewee;
Of deze in 't leven zijn of dood; en of ze ook hooren
Hoe ieder om hen roept. Eneas, uitgekoren
325 Om zijn godvruchtigheid, beklaagt er boven al
Orontes, Amycus, dan Lycus' ongeval
En ramp, ter zee bezuurd, dan Gyas en Kloanthe,
Twee vrome mannen, daar het weêr zich tegens kantte.

319. Gebrast: het gebruik van brassen als bedrijvend w.w. is zeer ongewoon, en Vondel had het kunnen vermijden door te schrijven: „van 't vette wild gebrast.” Maar wellicht was hem dit niet welluidend genoeg. Huydecoper is van oordeel, dat zoodanige afwijkingen van 't algemeen gebruik den poët slechts vrijstaan, wanneer zij van een buitengewone aardigheid verzeld zijn. Zie *Proeve*, III, bl. 62. Om 't hart te vromen: d. i. „te versterken.” Uit den zin, hier aan dit w.w. gehecht, blijkt wederom de oorspronkelijke beteekenis van vroom, als: „kloek, sterk, dapper.” — 324, 325. Eneas, uitgekoren om zijn godvruchtigheid. Uitgekoren is een rijmlap. De Proza-vertaling heeft: de godvruchtige Eneas. — 327. Kloanthe: Kloanth voor Kloanthes kan gezegd worden; doch de achtergevoegde e maakt het woord vr. en alzoo van den mans- een vrouwen naam.

- Dus eindigde het maal, als vader Jupiter
 330 Op 's hemels tinne stond, en, uit de lucht van verr',
 De baren overzag, die ziel en kielen dragen;
 Den vlakken aardboôm, strand en kusten, dicht beslagen
 Met volken, wijd en zijd alom vaneen gestrooid,
 En op het Libysch rijk zoo stip bleef zien als ooit;
 335 Wien Venus, al bedrukt, met tranen in hare oogen,
 [Terwijl de vader met Eneas was bewogen],
 Dus aansprak, daar hij stond: „o goede vader! gij,
 Die eeuwig over Goôn en menschen heerschappij
 Met uwen schepter voert, ontferm u om mijn tranen.
 340 Waar heeft Eneas ooit, waar hebben mijn Trojanen
 Zich dus misgrepen aan de hoogste majesteit,
 Dat al de wereld hun te nauw wordt en ontzeid,
 Om hen, die stoot op stoot, en zulk een neêrlaag leden,
 Te houden buiten 't rijk en d'Italiaansche steden?
 345 Gewis, gij hadt beloofd dat, na verloop van tijd,
 De Roomsche vorsten nog, uit Teucers stam, gewijld
 Om over aarde en zee en alle volk en stroomen
 Alleen te heerschen, weer te voorschijn zouden komen.
 O vader! waarom houdt uw raadslot geene steê?
 350 Ik troostte mijn geduld van tijd tot tijd hiermee,
 Na Trojes ondergang en jammerlijk verpletten,
 Om door 't genakend heil dien druk van 't hart te zetten;
 Nu treedt het zelve leed den mannen op den hiel,
 Wien vlucht en ballingschap alom zoo lastig viel.
 355 Almachtige Monarch! waar zal hun jammer enden?
 Antenor, midden door oud-Grieken, en hun benden,
 Ontslopen, boorde door Illyricum wel heen
 Tot in Liburne toe, kwam ongestuit meteen
 Nog boven d'ader van Timavus ingetogen,
 360 Daar 't schuim door driemaal drie vlietmonden komt gevlogen,
 Uit klippe en steenrots berst, zoo vreeslijk dat het ruischt,
 En over 't vlakke veld en akkers henebruist,
 Al 't omgelegen land in 't water zet. Hier bouwde
 Hij zijn Pataviën, en sloeg, met zijn vertrouwde
 365 Van Troje, zich hier neer. Hij noemde dezen oord

330. Op 's hemels tinne stond: Vondel heeft deze zelfde uitdrukking ook in de Proza-vertaling gebezigd. Zij moge vrij goed, als overzetting, het ab aethere summo teruggeven, zij wil mij echter niet behagen, als te veel de voorstelling biedende van iemand, die van een toren of van een plat naar beneden kijkt, en liever zou ik in stede daarvan lezen — wat de Latijnsche dichter ook bedoelt: „uit den hoogen hemel.” — 334. Zoo stip bleef zien als ooit: hieruit zou volgen, dat het gewoonte van Jupiter was, om stip te kijken op het Libysch rijk, en dat hij het nu al bijzonder stip deed; doch dat zegt Vergilius niet.

- En 't volk naar zijnen naam, hing Trojes wapens voort
 Hier aan de posten op, en leefd' er stil in vrede.
 Maar wij, uw eigen bloed, wien gij voorheen de stede
 Des hemels en uw hof beloofde, worden vast
- 370 Na zware schipbreuk, och, 't is schriklijk! nog belast,
 En door den bittren wrok van eene alleen verraden,
 Van d'Italiaansche kust vervoerd op vreemde paden.
 Is dit de schepter, dien godvruchtigen beloofd!
 Zet gij ons bloed aldus de rijkskroon op het hoofd!"
- 375 De vader van de Goën en menschen, toen bewogen,
 Zag zijne dochter aan met blijde en minzame oogen,
 Waarmede hij de lucht en hemel heldren kan,
 En kuste haar en sprak: „Mijn dochter! schutsvrouw van
 Uw Cyprus, vrees niet meer; al wat zoo lang te voren
- 380 Bij noodlot is bestemd, uwe afkomste eens beschoren,
 Staat vast en onbeweegd. Gij zult, het zal geschiën,
 Lavinië de stad, u toegezworen, zien
 Met eigene oogen, en Eneas' eer beseffen,
 En zelf dien dappren held met eere en prijs verheffen
- 385 Tot aan de starren toe. Ik blijf bij mijn besluit,
 Als eertijds, en begeer, naardien uw droefheid spruit
 Uit zorg, die u knaagt, u breed te laten hooren
 Hoe dit in mijnen raad hierboven legt geschoren.
 Hij zal Italië beoorlogen met kracht,
- 390 Verpletten 't forsche volk, het Rutulers geslacht
 Verwinnen, Latium, drie jaren lang bezeten,
 Vol steden stichten, en zijne onderdanen weten
 Te sturen door zijn wet en zeden, vrij van leed.
 Maar 't kleene kind Ascaan, dat nu Iulus heet
- 395 Met eenen bijnaam, [want het Ilius hiet, zoo lange
 De staat van Ilium en 't rijk nog was in zwange],
 Zal dertig jaren lang regeeren achtereen,
 Den zetel van Lavijn verzetten elders heen,
 Lang Alba sterken en met vestinge bewaren.
- 400 Daar zal dan Hectors bloed driehonderd volle jaren

386, 387. En begeer.... u breed te laten hooren: krachtiger luidt de Proza-vertaling: en wil wel.... rond tegens u gaan, en u in 't breede ontvouwen. — 391. Bezeten: lees: bezeten hebbende. — 394. 't Kleene kind Ascaan: ofschoon Ascaan „een kind”, d. i.: een „knaap” genoemd kon worden, en door Vergilius ook genoemd wordt, voegt deze er het epithet kleine niet bij, dat ook volstrekt niet paste op een jongeling, die reeds te paard reed en andere ridderlijke oefeningen verrichtte. — 395. Hiet voor heette. Zie HUYDECOPER, *Proeve*, I, bl. 306. — 395, 396. Zoo lange de staat van Ilium en 't rijk nog was in zwange: evenals hierboven vs. 327, waar Kloanth, om het rijm, tot Kloanthe verlengd was, vinden wij hier een *e* achter zwang geplaatst.

- Den scepter voeren, totdat Ilia berucht,
 Een koninklijke non, en zwanger van een vrucht
 Bij Mars, haar tweelingen zal baren, door zijn minne;
 En Romulus, gezoogd, gekweekt van een wolvinne
 405 En ros wolvinnevel, zal na de heerschappij
 Aanvaarden over 't volk. De strijdbre stad zal hij
 Dan bouwen, en het volk, op dezen burg gezeten,
 Naar zijnen eigen naam alleen, Romeinen heeten,
 Wien ik beschere een rijk, dat eeuwig blinkt en straalt,
 410 Een eeuwig hoofdgebied, van grens noch tijd bepaald;
 De bitter Juno, die, bevreesd voor haar Carthage,
 Nu hemel, aarde en zee oprokkent, plaag op plage
 Den Trooischen toedrijft, zal zich endelijk beraan,
 En 't Roomsche volk, dat, met den staatsietabberd aan,
 415 Ter heerschappije van de wereld is gekoren,
 Met mij aankweeken. Dat 's mijn wil, dus is 't geschoren.
 Na vele jaren zal 't gewis gebeuren, dat
 Assaracus' geslacht Mycene, d'oude stad,
 En haar doorluchtig hof en Pthië zelf verheere,
 420 Den burg van Argos temme en over hen regeere,
 De dappre *Julius* of *Cesar*, een Trojaan,
 Genoemd naar een Iul, die stormen uit kan staan,
 En uit dien braven stam gesproten, zal de stralen
 Van zijn gezag met al den Oceaan bepalen,

401, 402. Ilia berucht, een koninklijke non, en zwanger van een vrucht: wij treffen hier het voorbeeld aan van een adject. achter het subst. gevoegd: iets, dat wij anders in de verzen van Vondels lateren leeftijd niet gewoon waren te vinden. Doch de bedoeling is: Ilia, berucht als koninklijke non, evenals straks vs. 447:

De koningin onzijdig
Valt den Trojanen toe,

voor „valt, zich onzijdig houdende,” enz. — 403. Door zijn minne: een rijmclap, die geheel overtoellig en misplaatst is: overtoellig, dewijl er reeds vermeld stond, dat Ilia zwanger was bij Mars; misplaatst, omdat zij wel door zijn minne van tweelingen zwanger werd, maar niet door zijn minne de tweelingen baarde. — 404, 405. Een wolvinne en ros wolvinnevel: de Proza-vertaling heeft een rosse wolvinne; maar het wolvinnevel heeft Vondel er waarschijnlijk bijgevoegd, omdat volgens sommige uitleggers fulvo.... tegmine laetus slaat op het wolvinnevel, door Romulus gedragen ter gedachtenis aan de zorg, waarmede het dier hem verpleegd had. — 422. Iul: bij het wegwerpen van de terminatie eens eigennaams, moet men aan de vocaal, wanneer deze lang is, haar klank laten behouden; wat doorgaans niet anders geschiedt dan door verdubbeling der laatste vocaal, welke vocaal alleen door die verdubbeling haar klank behouden kan. Zoo zou men nimmer in Ascan, Ascanius herkennen en maakt er daarom Ascaan van; zoo wordt Vergilis niet Vergil, maar Vergiel: zoo Orides niet Orod, maar Orood; zoo Mercurius niet Mercur, en zoo behoorde men ook hier niet Iul, maar Iūul te lezen.

- 425 Met starren zijne faam. Gij zult, gerust en blij,
Hem, met den roof van 't ooste en zulk een heerschappij
Geladen, namaals in den hemel, bij de vromen
En onder halve Goën, omhoog bewellekomen.
Dan wordt hem kerkbelofte en offer toegewijd;
- 430 Dan rust het bloedig zwaard, in eenen gouden tijd.
Vrouw Vesta, oude Trouw, Quirijn en Remus' spannen
De vierschaar. d'Oorlog wordt ter kerkdeure ingebannen,
Die met metaal en staal en boom gesloten wordt.
De helsche Razernij, niet langer uitgestort,
- 435 Zit binnen op 't geweer, getuchtigd en geteugeld,
Met honderd knopen van metaal wel vast gevleugeld,
De handen op den rug, en schuimbekt, briescht verwoed,
En braakt uit haren balg gezopen menschenbloed."
- Zoo spreekt hij, zendt Mercur, nimf Maja's zoon, van boven,
- 440 Opdat Carthage en 't land, vol nieuwgebouwde hoven,
Den Trooischen geen verblijf noch legerstede ontzegg',
En Dido, onbewust van 's hemels overleg,
Hun niet de grenzen sluit'. Hij vliegt, gelijk een vogel,
Door d'ope en ruime lucht, op 't roeien van zijn vlogel,
- 445 En strijkt in Libye en verricht er zijnen last.
De Punische, God woud's, eenforsch en onheusch gast,
Legt zijne onheuschheid af. De koningin onzijdig
Valt den Trojanen toe, meewarig en meelijdig.
Maar d'overbrave held Eneas, 's nachts daaraan,
- 450 Is met bekommeringe en zorgen overlaân,
Vindt raadzaam, met de zon, 't verkwikkend licht, te rijzen,
Om 't onbekende land te zien, te laten wijzen,
Aan welk een woeste kust de zeestorm hen verstiet,
Of mensch of wild gediert hier huishoudt; want hij ziet
- 455 Den akker ongebouwd; en voort zijn volk te mellen,
Al wat hem wedervoer. Hij bergt, in 't overhellen
Van bosch en nare schim en rots, de vloot bijeen,
Gaet, met Achates slechts verzelschapt, moedig heen,
En heeft tot handgebaar twee schichten, scherp beslagen

425. Met starren: min juist voor met de starren, als in de Proza-vertaling staat. — 431. Oude Trouw: beter ware hier: de oude Trouw: het is juist de bijvoeging van het lidwoord, die aanduidt, dat men hier aan geen trouw in 't algemeen, maar aan een bepaalde Godheid heeft te denken. Men zegt, van den Zonnegod, van den Liefdegod sprekende, niet Zon, Min, maar: de Zon, de Min. — Quirijn en Remus: in deze vreedzame overeenstemming der beide vijandige broeders in den hemel zien sommige uitleggers een toespeling van den Latijnschen dichter op het beslechten der burgertwisten, waardoor de Romeinsche staat verdeeld werd. — 432, 433. d'Oorlog, enz.: met andere woorden: „de tempel van Janus wordt gesloten.” — 447. De koningin onzijdig: zie het aanget. op vs. 401. — 448. Meewarig en meelijdig: pleonastisch, en niet sierlijk. — 452. Te laten wijzen: zich te laten toonen.

- 460 Met ijzer, breed van blad, gelijk men plag te dragen;
 Wanneer zijn moeder hem in 't midwoud tegentreedt,
 Als een Spartaansche maagd gewapend en gekleed,
 Of als de Thracische Harpalice, onder 't mennem,
 Haar paard met sporen noopt en Hebrus tart met rennen;
 465 Want als een jagerin zij op den rug haar boog
 Liet wapperen ter vlucht. De lok en haarvlecht vloog
 Om 't hoofd; het lange kleed hing om het lichaam henen
 Kort opgeknoopt; men zag haar kniën en bloote beenen.
 Zij riep hem eerst dus toe: „Houdt, jongelingen! zaagt
 470 Gij ergens bij geval een jagerin, een maagd,
 Mijn zuster, dolen, door het jachtbosch snel en vlugge,
 Met een gevlakten losch en koker op den rugge?
 Of uit den asem een schuimbekkende everzwijn
 Met macht en groot gekrijsch najagen? Mag het zijn,
 475 Zoo wijs ons toch wat pad zij opsloeg, langs wat wegen.”
 Aldus sprak Venus en haar zoon terstond hiertegen:
 „Ik zag noch hoorde hier uw zuster niet, o maagd!
 Hoe noem ik u? want mij uw oog en spraak behaagt.
 Zij melden, dat gij niet tot sterven zijt geboren,
 480 Maar zeker een Godin, Diane, of uitgekoren
 Of bloedvriendin, een nimf van goddelijk geslacht.
 Gij zijt dan wie gij zijt, gezegend zij uw jacht,
 Die ons ter goeder ure ontmoet in zwarigheden;
 Verlicht ze en onderrecht ons toch, op ons gebeden,
 485 In wat geweste en aan wat kust wij zijn verzeild,
 Door storm en onweêr, dat ons hier dreef, en verdeilt,
 Daar God woont noch goed mensch, die ons de paden wijzen.
 Men zal u voor 't altaar met rijken offer prijzen.”
 En Venus antwoordt hem, heel zedig en bedaard:
 490 „Gewisselijk, ik acht mij niet deze eere waard,
 De maagd van Tyrus jaagt met kokers dus naar buiten,
 En bindt de purpren broos met strikken om de kuit.
 Gij zijt gekomen in het Punische gebied.
 Agenors nieuwe stad legt ginder in 't verschiët.
 495 Het land heet Libye, dat, veilig van bespringen,
 Zich met geen wapenen van eenig volk laat dwingen.
 Nu heerscht hier Dido, die voor haren broeder vliedt,
 Uit Tyrus over zee, en 't gansche land gebiedt.
 Zou ik haar ongelijk verhalen in het breede,
 500 En wat haar wedervoer, u zou de lange rede
 Verdrieten; maar in 't kort ter loop dit opgevat.

497. Vliedt: het verband vorderde hier: vlood; men kan niet te gelijk een land beheerschen en voor een broeder vlieden. — 501. Maar in 't kort ter loop dit opgevat: de Proza-vertaling heeft duidelijker: doch ik zal er licht over heneloopen.

- Sicheüs, rijker dan ooit een, die land bezat
 In ons Fenicië, was man van dees' beminde
 Rampzalige echtgenoot, die krachtig hem bezinde.
- 505 De vader gaf ze vroeg ten echte aan dezen heer,
 En nam 't geluk aan, toen ze een maagd was, jong en teër.
 Maar och! Pygmalion, haar broeder, zoo vermeten
 En goddeloos een schelm, als ooit wierd uitgekreten,
 Bezat er Tyrus' stoel. Een wrok en helsch krakeel
- 510 Rees tusschen deze twee. Haar broeder, een geheel
 Boosaardig mensch, verblind door goudzucht, die de liefde
 Der zuster luttel acht, lag op zijn luim, en griede
 Sicheüs met den dolk in 't heimlijk voor 't altaar.
 De booswicht veinst en speelt den droeven op dees' maar,
- 515 En houdt het lang bedekt en paait de weduwvrouwe
 Met ijdele hope; maar de geest van haar getrouwe
 En onbegraven man verschijnt haar in den droom,
 Heel doodsch om 't hoofd, en wijst haar, bleek van schrik
 [en schroom,
- Het outer in den slaap, met moord en bloed bestreken,
 520 De wonde, met den dolk, hem in de borst gesteken,
 Brengt al 't verraad, in 't hof gebroeid, dus aan den dag,
 En waarschuwt haar te vliën, zoo haastig als zij mag,
 En van het vaderland te scheiden uit de haven.
 Hij wijst haar eenen schat, vanouds hier stil begraven,
- 525 Het goud en zilver, dat op reis haar dienen kan.
 De weeduw gewekt, bereidt zich met haar eedgespan
 In 't heimelijk ter vlucht. Zij spannen al te gader,
 Te zamen, of uit haat of schrik voor dien verrader,
 Zij randen schepen aan, en wat hier legt gereed,
- 530 Bevrachten ze met schat; gaan t' zeil, eer 't iemand weet,
 Met al den rijkdom van dien gierigaard, dien snooden
 Pygmalion, alleen op eene vrouws geboden.
 Zij landen endelijk ter stede, daar gij voort
 De trotsche muren, en Carthago's nieuwe poort
- 535 Zult zien opsteigeren. Zij kochten, op het meten,
 Hier land, dat Byrza wordt naar dezen koop geheeten,
 Zoo groot, gelijk men met eene ossenhuid omlegt.

513. Pygmalion was priester van Hercules. — 516, 517. Haar getrouwe en onbegraven man: het rijm eischte getrouwe; maar de zuiverheid der taal getrouwen. — 518. Een regel, geheel bestaande uit monosyllben: iets wat geen navolging verdient. — 535. Zij kochten: daar tot hier in dit geheele verhaal altijd het praes. gebruikt is, ware ook hier, om den wille der consequentie, koopen verkieslijker geweest. — Op het meten: bij de maat. — 537. Omlegt: omleggen komt beter overeen met het verhaal dan beleggen, dat in de Proza-vertaling staat. 't Lat. heeft circumdare.

- Maar nu, wie zijt ge? Wat voor volk? Van waar? Nu zegt
 Waarhene legt de reis? Hij zucht eens op dit vragen,
 540 Van 't binnenst van zijn harte, en zegt: zou ik gewagen,
 Van 't eerste tot het leste, ons aller ongelijk,
 En ramp, en hadt gij tijd te hooren de kronijk
 Van onze zwarigheên, o maagd! om dit te weten,
 Ik zag de zon gedaald, en eer den dag gesleten.
 545 Het onweêr heeft ons van d'aloude Trooische kust,
 [Indien u bij geval van Troje iet is bewust],
 Zoovele kusten langs gevoerd, en smeed ten leste
 De vloot bij ongeval aan 't Libyaansch geweste.
 Gij ziet Eneas, den godvruchtigen, die hier
 550 Met zijn huisheilgdom en Haardgoôn, uit het vier
 En Trojes brand gebergd, de zee komt overvaren.
 Ik, d'afkomst van Jupijn, bekend door oorlogsmaren,
 Zoek dus Italië, mijn eigen vaderland,
 En zeilde hierom van het Frygiaansch strand
 555 Met twintig schepen, om mijn avontuur te zoeken,
 Op 't goddelijk gelei van moeder in dees' hoeken;
 En zeven schepen, pas in 't zeegevaar gered,
 Beladden reddeloos. Ik, hier aan land gezet,
 Uit Azië en Euroop verdreven met den mijnen,
 560 Zwerf, onbekend en arm, in Libysche woestijnen."
 De moeder Venus leed niet langer dit beklag,
 En viel er midden in: „Gij zijt dan zulk een slag
 Van volk als 't wezen wil, ik zet mijn trouw te pande,
 Dat alle Goden u, die hier door storm belandde
 565 Aan Tyrus' stad, geenszins misgunnen dat ge leeft.
 Nu voort ten hove naar de koningin gestreefd;
 Want ik verzekere u, zoo niet de wichlarijen,
 Het waarzeggen niet los door 's menschen zinnen glijen,
 Dat reë de wind op zee gekeerd is, en uw vloot
 570 En al uw volk gebergd. Dit ziet ge naakt en bloot,

543, 544. o Maagd! om dit te weten, ik zag: deze constructie is niet in den haak. Er had behooren te staan: „o maagd, om dit te weten, gij zaagt,” of „o maagd, zult (of wilt) gij dit weten, ik zag.” — 552, 553. De stamvader van Eneas was Dardanus, zoon van Jupiter en Elektra. Luidens een oudere overlevering was hij van Etrurië herkomstig, van waar hij naar Klein-Azië verhuisde, en het Trojaansche rijk stichtte. — 563. Ik zet mijn trouw te pande: de Proza-vertaling heeft: ik vertrouw. — 567, 568. Zoo niet de wichlarijen, het waarzeggen niet los door 's menschen zinnen glijen: had Vondel geschreven: de wichlarijen en 't waarzeggen, dan zou glijen, als afhangende van twee substantiva, waarvan het eene in 't meerv. staat, zeer gepast zijn; maar nu de woorden het waarzeggen op zichzelf staan, vordert ons taaleigen, dat het w.w. evenals dit substant., en in weerwil dat er een ander substant. in 't meerv. voorafgaat, in 't enkelv. gebezigd wordt, en men alzoo glijdt leze.

- Indien ge uw oogen slaat op deze zes paar vogels,
 Al zwanen, die [nadat haar d'arend met zijn vlogels
 En bek en klauwen uit den hemel overviel,
 Bij klaren zonneschijn, en haar gescheiden hiel]
- 575 Zich vroolijk in een vlucht verkwikken en vermeien.
 Nu schijnen ze op een rij te strijken in de weien;
 Nu stijgen ze in de lucht en eveneens gelijk
 Zij hunnen vijand zijn ontglipt, en zegenrijk
 Nu drijven op haar pen, in 's hemels hooge plekken,
- 580 In eene zelve vlucht al snorrende ommetrekken,
 En zingen uit de borst; zoo loopt uw vloot en jeugd,
 Voor wind, voor stroom, den mond der haven in met vreugd,
 Of legt aan land. Ga voort. Volg, zonder om te kijken,
 Het pad, 't welk voor u legt. Zoo sprak zij, en ging strijken.
- 585 De nek der Schoone blonk, gelijk een roos van kleur.
 De haarlok gaf een lucht en goddelijken geur,
 Gelijk ambrosia. 't Gewaad vloeit naar beneden.
 Haar tred wijst uit, dat zij met recht wordt aangebeden,
 En een Godin is. Vorst Eneas kende voort
- 590 Zijn moeder, die verdween. Hij riep haar al gestoord:
 „Gij wreede, waarom komt gij u vermomd vertogen,
 En met een valschen schijn zoo dikwijl voor mijne oogen?
 Of waarom mag uw zoon niet raken uwe hand,
 In mondgemeenschap treên, met kennis en verstand?”
- 595 Aldus beschuldigt hij zijn moeder, gaat meteenen
 Naar stad. d'Onsterfelijke, uit hun gezicht verdwenen,
 Bedekt ze in 't henegaan met eenen donkren mist,
 Bewimpelt ze met damp en nevelen uit list,
 Opdat hen niemand zie, noch aanrake en verhinder,'
- 600 Of reên eisch van hun komst. Zij vaart al weder ginder
 Naar Pafos toe, en keert blijgeestig in haar hof
 En kerk, daar tienmaal tien altaren haren lof
 Bewierooken met geur van Saba; daar de rozen
 En rozekransen, versch ontloken, voor haar blozen.
- 605 Zij spoên terwijl hun weg, en volgen vast het pad,
 En treên den heuvel op, die over deze stad
 Ten deele hangt, en steil het nieuwe slot aanschouwde,
 Dat Tyrus' koningin hier tegens over bouwde.
 Eneas staat verbaasd, als hij 't gevaarte ziet,
- 610 Daar eerst de hut stond, arm gedekt met stroo en riet.

571, 572. Zes paar vogels, al zwanen: met deze twaalf zwanen — de zwaan was, als men weet, aan Venus geheiligd — wordt op de twaalf schepen gezinspeeld, die bij den storm van de vloot waren afgedwaald en wier behouden terugkeer door Venus wordt voorspeld. — 589. Voort: namel. „zoodra zij zich onder 't heengaan door haar bekoorlijkheden aan hem te kennen gaf.” — 601. Blijgeestig: t. w.: „om 't behoud van haar zoon.”

- Hij staat verwonderd om de poorten, en het woelen
 Van 't volk, en d'effen straat. De Tyrischen krioelen,
 Beijveren hun werk. d'Een arbeid aan het hof,
 Trekt muren op, rolt steen, en wentelt ze op in 't stof.
 615 Een ander rooit en merkt het erf, om 't huis te zetten.
 Men kiest wethouders en de vroedschap, en stelt wetten.
 Een ander delft en graaft een haven uit het veld.
 Een ander legt den grond ten schouwburg met geweld,
 En houwt pilaren uit de steenrotse, om tooneelen
 620 Hierna tot eer en pracht te dienen onder 't spelen;
 Gelijk de bij, bij lente en zonneshijn in 't groen,
 Op veld en bloemen slaaft, om jongen aan te voën;
 Of klaren honig stuwt, en vult de honigraten
 Met zoeten nectar; of d'aanbrengende onderzaten
 625 Van hunnen zwaren last verlicht; of straf en stout
 De hommels, in een troep, uit hare korven houdt,
 En keert dat vuig gediert'. Men werkt er, zonder treuren.
 De zoete honig riekt naar tijm en lentegeuren.
 Eneas, die de stad dus hoog gerezen ziet,
 630 Sprak: „o gelukkigen, die, na geleën verdriet,
 Hier reede rijzen ziet uw muren, poort en gevel!”
 Daarna begaf hij zich, bedekt met eenen nevel,
 In 't midden van den drang der lieden, en, 't is vreemd,
 Hier is niet een, die hem gewaar wordt en verneemt.
 635 Een woud beschaduwde de middenstad met boomen,
 Heel koel en aangenaam. De Punischen, gekomen
 Door storm aan dezen oord der stede, groeven hier
 Een merk en voerspook uit, van Juno hun zoo dier
 Bevolen en getoond; een paardshoofd; dit woû mellen
 640 Hoe hier een strijdbaar volk zoude opstaan, om te vellen,
 Vele eeuwen, al wat hun aan boord klampt, stijf en sterk.
 Hier stichtte Dido, toen ze uit Sidon kwam, een kerk,
 Jupijns gemaal ten prijze; een werkstuk om te brommen,
 Geschenkrijk, groot van macht door Juno's heiligdommen.
 645 Men klom de trappen op, langs drempels van metaal.
 Het koper hield den balk gebonden, tot een praal.

615. Een ander rooit en merkt het erf: rooien heeft in onze taal onderscheiden beteekenissen, als: die van „uitroeien, uithalen,” in welken zin men spreekt van: „aardappelen rooien,” die van: „gedaan krij-gen,” als men bijv. zegt: „ik kan 't alleen niet rooien;” die van „met roeden meten,” en hiervan: „keuren, nazien,” in welken zin men spreekt van: „drank roeien” (wat hetzelfde woord is), „een huis rooien, rooi-meesters” enz. en welke beteekenis het woord ook in den aangehaalden versregel heeft. Vergel. ook Boek VII, vs. 228. — 618. Met geweld: deze stoplap zou nog eenigszins passen bij het pilaren houwen, waarvan in den volgende regel gesproken wordt; doch bij het leggen van een grond kwam volstrekt geen geweld te pas.

- De koopren kerkdeur draait en knerst op koopren pannen.
 Hier in dit zelve woud bejegende den mannen
 Van Troje en hem wat vreemds, dat eerst zijn vrees verzacht.
 650 Hier zag Eneas eerst eene uitkomst, lang verwacht,
 Na vele zwaarigheên, dat hem veel heils voorzeide;
 Want midlerwijl hij hier de koningin verbeidde,
 In deze groote kerk den rijkdom overschat,
 Verbaasd staat om het heil der nieuwgebouwde stad,
 655 De kunst des kunstenaars waardeert met groot verlangen,
 En zooveel arrebeids, hieraan te kost gehangen;
 Verneemt hij het gevecht voor Troje, na als voor,
 Den orelg, alreë de wijde wereld door
 Gedonderd. Hij verneemt hier Atreus naar het leven,
 660 Vorst Priam en Achil, op bei te zamen even
 Gebeten en gestoord. Hij bleef met aandacht staan,
 En weende en sprak: „Achaat! wat oord is niet belaañ,
 Wat land ter wereld waagt nu niet van onze ellende?
 Zie Priam daar. Hier wordt de dapperheid in 't ende
 665 Met eere en prijs gekroond. Hier wordt ons leed beklaagd,
 En niemand vindt men, die geen rouw hierover draagt.
 Laat varen alle uwe vrees; dees' kennis zal ten leste,
 [Want elk ons onheil weet] nog dienen ons ten beste.”
 Zoo spreekt hij, en verzaadt zijn droefheid met de lucht
 670 Van ijdele schilderije, en loost er zucht op zucht,
 Waarop de tranen langs zijn kaken nedervallen;
 Want hij vernam de jeugd, aan dees' zij van de wallen,
 Hoe zij den Grieken, die in 't veld voor Troje slaan,
 Komt vallen op den hals, en jaagt ze op 't leger aan;
 675 Van d'andre zijde hoe Achilles, met de pluimen
 Op zijnen helm, den Fryx te wagen 't veld leert ruimen.
 Niet wijd van hier verneemt hij, schreiende en bedrukt,
 Vorst Rhesus' witte tent, die, door den slaap verrukt,
 Wordt overrompeld en geplonderd en verslagen
 680 Van Diomedes, zoon van Tydeus, die den wagen
 En heete paarden naar het heir drijft, dat het kraakt,
 Eer 't ros het voer van Troje en Xanthus heeft gesmaakt.
 De jonge Troilus vlucht, aan d'andre zij der veste,
 En geeft zijn vijands heir geweer en schild ten beste.
 685 Een ongelukkig knaap, die tegens Thetis' zoon
 Zich stout verzette, een kans voorwaar niet even schoon.
 Hij wordt van 't paard gesleept, en, hangende verslagen
 Van achter over, op den leëgen oorlogswagen,

647. De klanknabootsing is hier wel zoo fraai als 't oorspronkelijke *foribus cardo stridebat ahenis*. — 678. Door den slaap verrukt: hier wordt verrukt weer gebezigd in den zin van „afgetrokken,” te weten „aan het werkelijke leven.”

- Houdt nog den teugel vast en vaagt, helaas! het land
 690 Met hoofd en haar; de speer schrabt omgekeerd in 't zand.
 De Trooische vrouwen gaan terwijl naar Pallas' deuren,
 Ten zoen van haren toorne, in 't hangend haar, en treuren
 Met sluieren om 't hoofd; 't misbaar den rouw vermeert,
 Daar zij haar borsten slaan. Minerve, afkeerig, keert
 695 De droeve schaar den nek en slaat hare oogen neder.
 Achilles had het lijk van Hector hene en weder,
 Wel driewerf achtereen, gesleurd om Trojes wal,
 En 't werd om goud gelost. Eneas zuchtte uit al
 Zijn hart, zoodra hij kwam den oorlogsroof t'aanschouwen,
 700 Den wagen en het lijk van zijnen halsgetrouwen,
 En Priam, die, bedrukt en weerloos, voor de stad
 Den trotschen vijand met gevouwen handen bad.
 Hij vond zichzelf ook, bij al de Grieksche heeren,
 En onder 't oorlogsvolk, dat Troje kwam verweren
 705 Uit Oosten, en vernam hier Memnon, den Moorjaan,
 Met zijne standerden. Hij ziet de benden slaan.
 Penthesilea strekt hare Amazoonsche vanen,
 Met schilden toegerust, gewrocht als halve manen,
 En, onder duizenden, beschut er Priams recht.
 710 De gouden gordel van de krijgsheldin hangt hecht
 Gehaakt beneên de borst, die naakt is, naar 's lands wetten.
 Een maagd durft in het veld zich tegens mans verzetten.
 Terwijl Eneas, neef van Dardan, zich hierom
 Verwondert, dit bezieet, verbaasd blijft staan en stom,
 715 En staroogt op de kunst, komt Dido, d'overschoone,
 De brave koningin, ten tempel en ten trone,
 Met eenen grooten stoet van heeren en 't gelei
 Van joffren bestuwd. Zoo gaat Diaan ten rei
 Op Cynthus' heuvels, langs Eurotas' waterkanten,
 720 Gevolgd rondom haar heen van duizend bergverwanten,
 Al godheên. Haar geweer, den koker op den rug,
 Hangt achter af, en treênde op 't veld, gezwind en vlug,
 Munt uit in al den drang der wakkre jachtgodinnen
 Met hals en hoofd. Latoon, de moeder, is van binnen
 725 Al heimlijk in haar schik. Aldus komt Dido voort,
 In 't midden van den stoet, en vordert met haar woord
 En wenk den bouw des rijks en 't werk, genaakt den drempel;
 Zij zet zich, midden in den overwelfden tempel,
 Op eenen hoogen stoel, omsingeld van haar wacht.

729. Omsingeld van haar wacht: de uitdrukking is volkomen goed; want omsingelen en omringen is hetzelfde. 't Latere gebruik heeft echter aan het eerste der beide woorden, wanneer er van personen gesproken wordt, de beteekenis gehecht van: „met een vijandelijke bedoeling omringen.”

- 730 Zij schreef er wetten voor, gaf elk, naar zijne macht,
 Zijn eigen taak en werk, of liet er hen om loten;
 Wanneer Eneas ziet hoe 't volk komt toegeschoten.
 En Anteus en Sergest, en moedigen Kloanth,
 Meteen al 't overschot der Trooische vlote, aan strand
- 735 Op zee vaneengewaaid en uit hun streek gedreven.
 Hij stond verbaasd en stom, Achates mede, en, even
 Verslegen als verblijd, verlangden hun de hand
 Te geven inderijl, t'omhelzen op het land;
 Doch konden niet bevroën hoe 't met hen was gelegen;
- 740 Dies zij, met eene wolk bewimpeld, stille zwegen,
 En letten in wat staat zij stonden; waar de vloot
 Gebleven was, en wat hen hier dreef, na dien nood.
 Want d'andre schepen hen tot deze boodschap koren,
 Luidruchtig gingen zij ten tempel, om te hooren
- 745 Wat heul te vinden was op hun verzoek en beë.
 Zij traden nauwlijks in, of Dido gaf ze alreë
 Gehoor. Ilioneus, de treflijkste van allen,
 Hief met bedaardheid aan: „o Koningin, wiens wallen
 Nu rijzen, met Jupijns bestemminge en onthiet,
- 750 En die dit trotsche volk betoomt met uw gebied;
 Wij, Trooischen, jammerlijk gesold om alle stranden
 Door onweër, bidden u, verbië het schendig branden
 Van ons' verstrooide vloot; verschoon 't godvruchtig zaad,
 En neem wat nader acht op onzen droeven staat.
- 755 Wij komen niet met macht in dit geweste opdonderen,
 Om Libysch heiligdom met torts en zwaard te plonderen,
 En weder met den buit te streven zeewaart aan.
 Wij, ballingen, zijn niet gesteld op dit bestaan.
 Een landstreek, bij den Griek Hesperie geheeten,
- 760 Oud, strijdbaar, vruchtbaar, vet en lang voorheen bezeten
 Van den Enotriaan, legt ergens, die geroemd
 Italië, en het volk, naar 's vorsten naam genoemd,
 Italianen heet bij zijn nakomelingen,
 Ten minste naar 't bescheid, dat wij hiervan ontvingen.
- 765 Wij zeilden derwaart, als de norsche Orion, snel
 In zee opstekende, ons afgrijselijk en fel
 Op blinde zanden joeg; een bui, die d'een op d'ander

749. Onthiet: d. i.: „bevel,” of ook wel: „belofte.” 't Is van heeten, gebezigd in den zin als hierboven vs. 118, en komt bij KILIAEN niet voor, maar wel ontheyten, dat hij met promittere vertaalt, en reeds vetus, „verouderd,” noemt. — 760-763. De constructie is gewrongen; de Proza-vertaling heeft: een gewest leit er, dat de Grieken Hesperie noemen, een overoud strijdbaar en vet en vruchtbaar land: d'Oenotrianen hebben het weleer bewoond: nu ziet men dat de nakomelingen dit Italië, en het volk Italianen naar den naam van hunnen overste noemden.

- De vloot door golf en rots verstrooide van elkander.
 En wij, een klein getal, verschijnen hier voor u,
 770 Gedreven aan uw strand. Wat aard van volk, zoo ruw,
 Bewoont dees' kust? Wat land mishandelt vreemde lieden
 Zoo hard en onbeschoft? Men wil ons hier verbieden
 Te rusten op het strand. Men schent den landzaat aan,
 En lijdt niet, dat wij hier een handbreed velds beslaan.
 775 Ontziet ge dan noch mensch, noch menschelijk vermogen,
 Ontziet ten minste God, bij wien geen mededoogen,
 Geen deugd blijft ongelooind, geen boosheid ongedacht.
 Eneas was ons heer, en koning van 't geslacht
 Der Goden, zonder gâ, godvruchtig en rechtvaardig,
 780 Een dapper oorlogsman. Indien hij, eere waardig,
 Door 't noodlot is gebergd, het lijf behouden heeft,
 En niet ter ziele voer, door bijster weêr gesneefd;
 Zoo vrees geenszins of het u namaals mocht berouwen,
 Dat gij hem eerst verplicht door heuschheid en vertrouwen.
 785 Sicilje draagt ook steên, en wapentuig, en moed
 Op brave Acest, een vorst, geteeld uit Trojes bloed.
 Vergun ten minste hier d'ontrampeneerde schepen
 Op strand te halen, hout uit bosch en woud te slepen,
 Te houwén, ribbe en riem te schaven, opdat wij,
 790 Den koning en ons volk verwervende, nog blij,
 Indien 't geluk ons dien', naar d'Italiaansche plekken,
 En 't oude Latium te zamen henetrekken.
 Maar mist ons deze hoop, en zijt gij, o Trojaan,
 O waarde vader! in het Libysch diep vergaan;
 795 Is 't met Iúlus uit, zoo laat ons van dees' reede
 Toch naar Sicanië, en de nieuwgebouwde stede,
 En vorst Acestes spoên, van waar wij herwaart aan
 Gezeild zijn met de vloot. Dus sprak hij, al belaañ,
 En al de Dardaniërs bestemden zijne bede.
 800 De koningin beziet hem vast op deze rede,
 En antwoordt kort aldus: „Trojanen, weest gerust!
 Laat varen zorg en vrees. Dit strand, dees' waterkust
 Wordt nauw met wacht bezet, bewaakt aan alle kanten,
 Uit angst, om mijnen stoel, die last lijdt, vast te planten,
 805 Totdat de boom van 't rijk zijn wortels dieper schiet.
 Wie kent Eneas' stam, wie Troje en Trooischen niet,
 Ten oorlog dus befaamd! Wat land, in alle streken,
 Weet van dien krijg en brand, vol jammers, niet te spreken!
 Wij, Punischen, zijn niet zoo ruw, en plomp, en straf,
 810 En 't nieuwe Tyrus legt zoo wild en woest niet af

782. Ter ziele voer: stierf. Zie over deze uitdrukking HUYDECOPER, *Proeve*, III, bl. 203, 204, en het aanget. aldaar.

- Van 's werelds heirbaan, daar de zedigen verkeeren.
 Hetzij gijlieden eens uw schepen wenschte te meren
 Aan d'Italiaansche kust, Saturnus' oude wijk,
 Of Eryx' grenzen zoekt en vorst Aestes' rijk;
 815 Ik zal u veilig voort afvaardigen, geleiden
 Met raad en daad en hulpe; of wilt ge hier verbeiden,
 U neerslaan op ons erf; mijn nieuwe stad, mijn strand
 Staan open; haalt de vloot en schepen vrij op 't land.
 Tyriër en Trojer zijn ons even lief en waardig.
 820 En och! of nu de wind uw koning, zoo rechtvaardig,
 Had herwaart aangevoerd, en ik hem hier zag staan.
 Nog wil ik sommigen afvaardigen te gaan
 Bezichtigen de kust, bevelen ze al mijn stranden
 Zorgvuldig te bezien, te zoeken waar ze landden,
 825 Of ergens spoelden aan een bosch en eenzaam woud;
 Of waar een Trojer zich in stad of vlekke onthoudt.”
 De vorst Eneas, en de kloeke Achates mede
 Verlangden nu, vol moeds, gesterkt door deze rede,
 Om uit de schaduwe der wolke in 't licht te staan.
 830 Achates sprak toen eerst den vorst Eneas aan:
 „O, Venus' zoon! wat dunkt, wat dunkt u van die maren?
 De vloot en makkers al is 't vrij van zeegevaaren.
 Wij missen één alleen, en zagen schip en mast
 Recht voor ons zinken. Wat wij nu vernemen, past
 835 Op moeders wichlerij.” Dit had hij pas gesproken,
 Of deze lucht en mist, waarin de helden doken,
 Borst haastig en verdween; de lucht werd klaar en schoon.
 Daar stond Eneas toen in dezen dag ten toon,
 En blonk, zoo braaf van leest, van opzicht en van zwieren,
 840 Gelijk een God; naardien de moeder hem kwam sieren
 Met blonde lokken, en een gloënde blozendheid,
 En statig opzicht en een glans vol majesteit.
 Als kunstenaars ivoor versieren door glad slijpen
 Met een bevalligheid, of geven 't goud te grijpen
 845 Het Parosch marmer, of het zilveren metaal.
 Hij, die dus onvoorziens, zoo braaf hun altermaal
 Verschijnt, begint mevrouw eerbiedig aan te spreken:
 „Hier staat de man, den storm van 't Libysch meer ontweken,
 De Trooische Eneas, met bekommering gezocht.

811. Daar de zedigen verkeeren: waar beschaafde zeden heerschen. — 844, 845. Of geven 't goud te grijpen het Parosch marmer, enz. De Proza-vertaling heeft: of als zilver en Parischen marmer in goud wordt gezet. — 845. Parosch marmer: beter had Vondel in de Proza-vertaling geschreven: Parischen marmer: het eiland heet wel Paros, doch de vocaal verwisselt bij de vorming van 't adjectief. Zoo zegt men: „de Delische,” niet: „de Delosche Apollo;” „het Kolchische,” en niet: „het Kolchosche vlies,” enz.

- 850 O, koningin, die dus met onzen droeven tocht,
 En der Trojanen ramp, die groot is, zit beladen;
 Die ons [het overschot des volks, te schalk verraden,
 En pas het Grieksche zwaard ontslopen, en hun hand,
 Door allerhande ramp, te water en te land,
- 855 Gesold en uitgeput, met druk en nood bevangen],
 Gewaardigt, in uw stad, ook in uw hof, t'ontvangen;
 O, Dido! wij met alle ons landsliên, die verstrooid
 Door al de wereld, nog gebergd zijn, kunnen nooit
 Dees' deugd, naar heuren eisch, met dankbaarheid beloonen,
- 860 De Goden [zoo ze nog godvruchtigen verschoonen,
 In waarde houden; zoo rechtvaardigheid en trouw
 En 't vroom geweten nog een plooi ter wereld hou],
 Beloonen uwe deugd en weldaad naar behooren.
 Gij zijt ter goeder uur gewonnen en geboren.
- 865 Gelukkig was uw stam, om zulk een waarde spruit.
 Zoo lang de stroom in zee zal loopen ongestuit,
 Zoo lang de schaduwen rondom de bergen dwalen,
 Zoo lang de hemel weidt gestarnte en zonnestralen;
 Zal elk uw naam en faam en weldaân, zonder tal,
- 870 Verheffen, waar hij ook in 't end belanden zal."
 Hij gaf hierop de hand den reisbroërs door elkandere,
 Ilioneüs d'een, Sergestus mede d'andere,
 Voort Gyas en Kloanth, en al de gasten mee.
 De koningin zat eerst verstomd op hare steê,
- 875 Verwonderd om dien man en om zijne avonturen.
 Zij sprak: „o Venus' zoon! wat voert u naar ons' muren?
 Wat drijft u met gevaar door zooveel zeeverdriet,
 Naar dezen woesten hoek? Zijt gij Eneas niet,
 Dien Venus, zegenrijk, een voëster van de weelde,
- 880 Bij Dardans zoon, Anchys, op Xanthus' oever teelde,
 En in het Trooisch gewest weleer ter wereld brocht?
 Gewisselijk, mij heugt dat Teucer mij bezocht
 Te Sidon, toen hij, uit zijn vaderland gedreven,
 Naar andre rijken stond, door Belus' hulp gesteven.
- 885 Mijn vader Belus liep het vruchtbre Cyprus af,
 Bezat het eiland, dat zich boog voor zijnen staf.
 Ik hoorde sedert al van uwen naam vermanen,
 Van Grieksche koningen en 't jammer der Trojanen.
 De vijand zelf verhief de Trooischen en hun stam,
- 890 En rekende, dat hij zijn oorsprong hieruit nam;
 Weshalve, o brave jeugd! neem uw verblijf ten hove,

862. Plooi: de Proza-vertaling heeft plaats. Een plooi... hou staat hier voor „stand houdt.” Zie over de verschillende betekenissen van plooi 't Uitt. *Woordenboek* op Hooft, in v. — Hou: om 't rijm, voor houdt.

- Een zelve zeefortuin heeft eertijds mij, verschove
 En vreemde ballingin, na allerhande nood,
 Ten leste in dees' landouwe ontvangen met mijn vloot.
 895 Ik, die den weerspoed ken, ben willig alle lieden
 In hun verlegenheid en nood de hand te bieden.
 Zoo spreekt de koningin, en leidt Eneas voort
 In 't koninklijke hof, beveelt aan ieder oord,
 In alle tempelen te slachten en te vieren,
 900 Ter eere van de Goôn. Zij zendt wel twintig stieren
 En honderd zwijnen, ruig van borstelen, naar zee
 Haar gasten toe, en zooveel vette lammers mee,
 En welige ooien, en God Bacchus' blijde gaven.
 Maar binnen wordt het hof, door hofgezin en slaven,
 905 Heel prachtig koninklijk en heerlijk toegemaakt.
 Men recht in 't middenhof den maaltijd aan. Hier blaakt
 Tapijt en purper, elk om 't heerlijkste uitgelaten.
 De tafels schitteren van goude en zilvern vaten,
 Waarop der vaderen doorluchte daden staan
 910 Gedreven op een rij, van haren oorsprong aan;
 Wat d'overoude stam verricht heeft door de grooten,
 Door zooveel dapperen, uit dezen stam gesproten.
 Eneas [want zijn hart en vaderlijk gemoed
 Niet rusten kon], zond voort Achates heen met spoed,
 915 Naar strand toe, en de vloot, om hun bejegeningen
 Ascaan te melden, en hem mede in stad te brengen.
 Het vaders hart is meest voor 't lieve kind beducht.
 Meteen beveelt hij hem schenkage en schat, ter vlucht
 Geborgen uit den brand van Troje, in 't hof te halen;
 920 Een tabberd, stijf van goud en paarlen, om te pralen,
 En een behangsel, met oranjeloof en bloem
 Geboord, waarmee Heleen van Argos, rijk van roem,
 Zich sierde, een wonderlijk geschenk van moeder Lede;
 Toen zij, van oud Myceen, haar vaders hof en stede,
 925 Naar Troje en d'onvrije echt ging varen voor den wind;
 Met nog een sceppter, eer van Priams oudste kind,
 De dochter Ilioon, gedragen, neffens dezen
 Een paarlen halskarkant, en nog een uitgelezen

892. Verschove voor verschoven: het aanvoegen of weglaten van een *n* heeft bij Vondel meer plaats, zonder dat het daarom wettig of navolgingswaardig zij. Vooral is de gebezigde vrijheid hier ter plaatse af te keuren, waar de opvolgende vocaal de slotsylbe van verschove doet wegsmelten. — 893. Ballingin: 't woord klinke eenigszins vreemd, het is even wettig van vorm als koningin. — 905. Toegemaakt: de Proza-vertaling heeft opgepronkt. — 907. Uitgelaten: te voorschijn gehaald. — 916. Brengen: op zijn Eng., voor brengen. — 925. D'onvrije echt: de onwettige, ongeoorloofde echt. Vondel bezigt het woord hier vr., welk geslacht BILDERDIJK mede aan 't woord toekent. Zie zijn *Geslachten* in v.

- Juweel, een dubble kroon van steenen en van goud.
930 Achates teeg zijn best, daar zich de vloot onthoudt,
Opdat hij dezen last, naar zijnen eisch, bekleedde.
Maar Cyprus' koningin lag op haar luim, was reede
Om wederom wat nieuws, wat zeldzaams te bestaan,
En haren zoon, in schijn van 't lieve kind Ascaan,
935 Te brengen in het hof, en Dido, daar de giften
Haar hart bekoren, als met zinnelooze driften,
t'Ontvonken door den brand van minne in merg en been;
Want Venus vreest den aard van Tyrus' hof en steen,
Vol dubbelhartigen en weifelende raden.
940 Zij vreest ook Juno zelf, en, 's nachts hierom beladen,
Spreekt dus den Minnegod, den kleenen vlieger, aan:
„Mijn zoon, op wiens geweld en macht ik vast mag staan;
O zoon! die op 't geweer van Jupiter, waarmede
Hij reuzen heeft verplet, niet past; ik heb een bede
945 Aan uwe Godheid, en verzoek uw onderstand.
Gij weet hoe Juno's wrok dus, over zee en zand,
Langs alle kusten voert Eneas, uwen broeder,
t'Onbillijk; en de rouw van uw beminde moeder
Ging dikwijl u aan 't hart. Nu houdt hem Dido vast
950 Met zoete woorden op. Hoe dit onthaal den gast
Bekomen mocht, heeft mij met achterdocht getroffen.
Gewis, zij zal bij dees' gelegenheid niet sloffen,
Maar passen op haar stuk; waarom ik vind geraân,
De koningin, eer zij iet ontrouws durv' bestaan,
955 Met list t'ontvonken en op mijne zij te winnen,
Opdat geen Godheid haar verandere van zinnen,
En zij Eneas blijv' van harte toegedaan
Als ik. Nu vat mijn zin, om hier niet mis te slaan.
Het koninklijke kind, dat ik alleen bezinne,
960 Rust toe, op vaders last, naar 't hof der koninginne
Te treden, en schenkage en overbleven chat,
Uit Trojes brand gebergd, te brengen in de stad.
Ik zal dit kind, als 't slaapt, in onze heuvelstreken,
Idalië of Cytheer, mij toegewijd, versteken,
965 Opdat het dit bedrog niet rieke, of ons ontmoet'
In 't midden van 't banket. Ga heen, vermom met spoed
Uw aanzicht éénen nacht, en laat u niet verdrieten
De tronie van dit kind naar 't leven aan te schieten,
Opdat [wanneer Elize, op 't koninklijk banket
970 Verheugd, en bij den wijn, die zorg van 't harte zet,
U neme op haren schoot, omhelze en kusse onendig],
Gij haar 't verborgen vier en loos vergift behendig
Ten lippen inneblaast." 't Gehoorzaam minnekind
Gehoorzaamt moeders last, gelijk zij raadzaam vindt.

- 975 Het schiet zijn vleugels uit en trekt al vroolijk hene,
Met zulk een tred, alsof Iulus zelf verschene.
Maar Venus geeft Ascaan een slaapdrank, streelt en kust
En stoof het in haar schoot, en voert het kind gerust
Op 't hoog Idalië ten bossche in, legt het kleine
- 980 In koele schaduwen van zachten marjoleine,
Opdat ze met haar bloeme en geuren 't wicht verkwikk'.
Cupido geeft gehoor, gaat heen, wel in zijn schik,
Met trouwe Achates, die hem meeleidt, om de heeren
Met koninklijk geschenk en gaven te vereeren.
- 985 De koningin had, voor zijn komst, zich ten banket
Op bedspoon en tapijt in 't midden aangezet.
De vorst Eneas en de Trooischen, zijn geleide,
Vergaen vast; men gaat aanleggen op 't gespreide
En purpren tafelbed. De dienaar giet lampet
- 990 En water op de hand. Men droogt de handen met
Gebloemden handdoek. Men legt weite uit teenen manden
Op tafel. Binnen wordt gewoeld met honderd handen
Van vijftig maagden, die op eene lange rij
't Gerecht opdisschen en de hoofdsche lekkernij,
- 995 Het hof bewierooken; en dan nog honderd anderen,
En honderd dienaars van ééne oude met elkanderen,
Die rijklijk op den disch verschaffen wijn en spijs.
De burgerij dringt sterk ter poorte in, naar 's lands wijs.

979. Het kleine: versta: „het kind.” Nu zouden wij van den of van de kleine spreken, naarmate wij van een knaapje of een meisje spreken. Intusschen noch het woord kleine, noch het voorafgaande kind, noch het vs. 981 volgende wicht, welke beide laatste uitdrukkingen Vondel ook zelfs in de Proza-vertaling bezigt, komt hier te pas, om de reden, reeds op vs. 394 gegeven. Vondel volgt hier de Italiaansche schilders van den ouden tijd na, die in hunne schilderijen van 't laatste avondmaal, de uitdrukking, dat Johannes in den schoot des Heeren lag, letterlijk opnemende, hem als een kind voorstellen. — 986. Bedspoon: min juist voor „bedspoonde” of „bedspooning.” Sponde is de rand van een bedstede, of het geheele bed wanneer 't op zeelen hangt; spon „de stop, waarmee een vat gesloten wordt.” Zie TEN KATE, Deel III, op span en BILDERDIJK en WEILAND in v. — 991. Gebloemden handdoek: de Proza-vertaling heeft: ruige handdoeken, hetgeen den zin van 't oorspronkelijke tonsis.... mantelia villis beter teruggeeft. Vondel heeft het bij de tweede overzetting anders opgevat en de taal daardoor geweld aangedaan; immers had hij behooren te schrijven „gebloemde handdoeken,” „den gebloemden handdoek,” of „gebloemd handdoek;” omdat doek, voor stoffage genomen, onz. is. — 998. De burgerij dringt sterk ter poorte in, naar 's lands wijs: hieruit zou men kunnen opmaken, dat het te Carthago gewoonte was, den burgers vrijen toegang tot de hoffeesten te verleenen. Zulk een gastvrijheid zou echter wat al te kras en zeker ook te lastig zijn geweest. In de Proza-vertaling staat: de Tyriërs komen ook bij menigten de poort ingedrongen, waarmee de zin van het oorspr. behoorlijk is teruggegeven.

- Men zet ze op dischtapijt. Zij zien Eneas' gaven
 1000 Met groot verwondren aan, verwonderd om den braven
 Iulus, en den God, wiens aanschijn gloeit en straalt,
 En zijn gebootste spraak; om sluier en 't gemaald
 En rijk omhangsel van oranje. Geen van allen
 Kan minder zich verzaan van lust en welgevallen
 1005 Aan dit aanminnig kind, als Dido, die alreë
 Zich deerlijk overgeeft aan 't nakend minnewee.
 Zij wordt verhit door 't kind, en 'tgeen haar is geschonken;
 Die beide het gemoed ontstellen, en ontvonken.
 Nadat de knaap een wijl in vaders armen hangt
 1010 Om zijnen hals, die den vermomden zoon ontvangt,
 En kust totdat hij heeft verzaad des vaders minne,
 Zoo zoekt het kind Elize, en vliegt de koninginne
 Met ijver om den hals. Zij drukt het aan haar hart,
 En ziet zich nauwlijks zat, en Dido, die de smart
 1015 Der minne namaals staat zoo jammerlijk te voelen,
 Verneemt niet welk een God zij, om haar lust te koelen,
 Aldus in haren schoot vast koestert, streelt, en mint,
 De zoon, die moeders last uitvoeren wil, begint
 Allengs Sicheüs uit haar hart en zin te wissen,
 1020 En poogt inwendig 't hart en haar gedachtenissen,
 Nu koeler en een poos van d'eerste min gespaand,
 Door een herboren min t'ontsteken, eer zij 't waant.
 Het eerste dischgerecht is nauwlijks opgenomen,
 En 't lijf met spijs gesterkt, of groote kelken komen
 1025 Ter tafel, en men kranst den wijnkop, versch en koel.
 De gasten zijn verheugd. Het vroolijk gekriool
 Verwekt een wedergalm door al de ruime zalen.
 De lamp beschijnt het goud der balken met haar stralen.
 De turf brandt helder en verdrijft den duistren nacht.
 1030 Nu eischt de koningin een wijnkelk, daar 't geslacht
 Van Belus en zijn zaad gewoon was uit te drinken;
 Een wijnkelk, zwaar van goud, waarin robijnen blinken;
 Men schonk dien boordevol. Toen zweeg al wat er zat.
 Zij sprak: „o, Jupiter! naardien elkeen u schat

1025. Wijnkop: wijnbeker, als 't Eng. winecup; eenige regels verder vinden wij wijnkelk gebezigd. — 1030, 1031. 't Geslacht van Belus en zijn zaad: Vondel meent eenvoudig: „Belus en zijn nakomelingen;” zoodat de woorden geslacht en zaad hier niet dan een ongelukkige tautologie zijn. Doch bovendien is de figuurlijke uitdrukking zaad voor „geslacht,” evenmin als die van huis voor „gezin” of van nest voor „jonge vogels” te dulden, zoodra men dat zaad, huis of nest voorstelt als handelende persoon. Wie kan zich, als hier, een drinkend zaad voorstellen; wie een te paard zittend huis? een uitvliegend nest? — Vergelijk het aangeteekende op *Landgedichten*, I, vs. 528.

- 1035 En eert voor 't heilig hoofd der blijde gasterijen,
 Die haar ook wetten stelt, laat toch dees' dag gedijen
 Tot heil van Tyrus en den Trooischen vluchteling,
 Opdat men na gedenk' hoe Tyrus Troje ontving;
 Dat Bacchus, schenker van de vreugd, ons koom verblijven,
 1040 En Juno zelf verschijne op deze gasterijen!
 Gij, Sidoniërs, onthaalt de gasten, blijde en frisch!"
 Zoo spreekt ze, en plengt en stort wat wijns uit op den disch,
 Als een drankofferande, en proeft die met de lippen,
 En roert den wijnkelk pas en effen aan te tippen.
 1045 Toen gaf zij 't Bitias, die zet het aan den mond,
 En nipt den wijnkelk uit, tot onder op den grond.
 De grooten volgen hem. Iöpas roert de snaren;
 Die zanger, lang van haar, speelt op al wat d'ervaren
 En sterken Atlas leert. Hij zingt den loop der maan,
 1050 Van zonnezwijm, waaruit de mensch en 't vee ontstaan;
 Wat oorzaak zij van storm en bliksem, dondervlagen;
 Van Boer en Regenstar, en groote en kleenen Wagen;
 Wat heete dagen rekt, wat koude krimpt zoo knap.
 De vroolijke Tyriërs verdubblen 't handgeklap;
 1055 De Trooischen volgen hen. De koningin, eilacie!
 Al t'ongelukkig, brocht met kouten deze staatsie,
 Dit nachtfeest over, dronk de min, die heur behaagt;
 Terwijl ze gratig dan naar koning Priam vraagt,
 Dan weer naar Hector, dan naar Memnon; met wat bogen,
 1060 Wat wapenen hij kwam uit Oosten aangetogen;
 Dan naar de paarden en 't gerit van Tydeus' zoon;
 Dan naar Achilles' moed en zijnen oorlogstoon.
 Ten leste sprak ze: „o, vorst, ter goeder uur gekomen,
 Verhaal ons van 't begin hoe Troje is ingenomen
 1065 Door 't Grieksch verraad; verhaal uw avontuur in 't bree,
 En hoe gij ommezworft; want uw vloot alreë
 Is zeven jaren lang gesold op woeste baren,
 En heeft de wereld en haar kusten omgevaren.

1035-1040. Gasterijen: de herhaling van 't zelfde rijm na drie regels is niet aan te bevelen; nog minder het gebruik van 't zelfde rijmwoord, en allermint, wanneer dat woord eenigszins ongewoon klinkt en daardoor de aandacht trekt. — 1042. Wederom een regel, uit monosylben bestaande; doch wat hier minder stuit, om het samensmelten der vocalen, ten gevolge waarvan de woorden spreekt, ze en en niet op zichzelve staan, maar aan elkander verbonden worden. — 1046. Nijpt: nipt.

HET TWEEDE BOEK.

INHOUD.

- Elk zwijgt en luistert scherp. De vorst verhaalt in 't bree
 Dien gloenden ondergang, gebrouwen door de lagen
 Van dat schijnheilig paard; hoe Sinon, tuk en reë,
 Te dekken 't loos verraad en zulk een sprong te wagen,
 5 Het paard aan 't baren holp; hoe Hector Venus' zoon
 Den vaak uit d'oogen dreef, en waarschuwde op te waken;
 Hoe hij zich redde op straat, door levenden en doôn,
 Het hof ontzetten woude en d'afgestormde daken;
 En met zijn vader vliënde, op ongewisse hoop,
 10 Zijn gade miste en met zijn kind dien moord ontsloop.

- Elk zweeg en zag hem aan, met aandacht en verlangen,
 De vorst Eneas heeft hierop dus aangevangen,
 Van 't hooge tafelbedde: „o koninklijke vrouw!
 Gij heet me mijnen druk en onuitspreekbren rouw
 5 Vernieuwen; hoe de Griek zoo heerlijk het vermogen
 Van Ilium verdelgde, en wat ik met mijne oogen
 Al jammeren aanschouwde, en mede in zulk een staat
 Vooraan bezuren most. Wat Myrmidonsch soldaat,
 Wat Doloper, of wie van wreede Ulysses' bende
 10 Zou, zonder tranen, die verwoestinge en ellende
 Verhalen? Ook bevalt de nacht, met dauw gelaân,
 Het aardrijk, en 't gestarnte, alreede aan 't overslaan,
 De midnacht roept te bedde al, die hier zijn gezeten;
 Doch is uw lust zoo groot, om ons fortuin te weten,
 15 En Trojes ondergang te hooren, kort en klaar;
 Zoo zal ik [schoon mijn geest nog gruwte, aan dit gevaar
 Te denken, en mijn hart van droefheid sluit] beginnen.
 De Grieksche kriegsraad, die de vest niet zag te winnen,
 En, na veel jaren krijgs, verzwakt en afgemat,
 20 Van 't noodlot afgekaatst, ging bouwen voor de stad,
 Door Pallas' drift en geest, een houten paard, gestegen
 Zoo hoog gelijk een berg, met ribben ingeslegen
 Van dennen; onder schijn van veilig wederom
 Te keeren over zee, door zulk een heiligdom,
 25 Minerve toegewijd. Dus laat de Faam zich hooren.

11, 12. Bevalt de nacht.... het aardrijk: valt de nacht op het aardrijk. — 15. Kort en klaar: een ongelukkige rijmlap, die bovendien in tegenspraak is met een anderen rijmlap, vs. 1065 van 't vorige Boek voorkomende, en waar Vondel Dido tot Eneas laat zeggen, dat zij het avontuur van Eneas in 't bree wenscht te hooren. — 20. Afgekaatst: gestuit, als in de Proza-vertaling staat. — 21. Door Pallas' drift: op het aandrijven, op den raad van Pallas.

- Men sluit de braafsten, eerst bij lotinge uitgekoren,
 Ter zijde al stil in 't paard, en stopt den hollen buik
 Met blank gewapenden, bij duister, en ter sluik.
- 30 Een eiland, Tenedos, legt in 't gezicht der veste
 Van Troje, en was befaamd in 't oostersche geweste,
 En rijk van middelen, zoo lang als Priaams rijk
 Nog overende stond; nu is het slechts een wijk
 En inham, daar de kiel zich nauwlijks mag betrouwen.
- 35 De krijgsvloot, hier gevoerd, om achterdocht te schouwen,
 Verbergt zich op de kust. Wij wanen, zij toog weg
 Naar Argos toe voor wind. De stad, van 't lang beleg
 Ontslagen, is verheugd. Men zet de poorten open.
 Het lust de burgerij, naar buiten toe te loopen,
 Bezichtigen het veld, daar 's vijands leger lag;
- 40 De doodsche plaats te zien en d'oevers, daar het plag
 Te grimmelen. Hier sloeg de Thessaliër zich neder,
 Hier stond Achilles' tent. Hier lag de vloot, in weder
 En onweër veilig. Hier ging 't heftig op een slaan.
 De sommigen zien 't paard met een verbaasdheid aan,
- 45 't Geschenk, dat, hun ten vloek, Minerve is opgedragen,
 Verwonderd om 't gevaart. Hetzij dat Trojes plagen
 Dit eischten, 't zij bedrog of wat het wezen wou;
 Thymetes was de man, die d'eerste dit gebouw
 Hiet slepen in de stad en op den burg te zetten;
- 50 Maar Capys, en die scherp en nauwer hierop letten,
 Gebieden, dat men 't Grieksch, met recht verdacht, geschenk
 Verbrande, of 's vijands laag in zee plompe en verdrenk',
 Of polse in 't hol des buiks met boren en met slopen.
 Het wispelturig grauw, hierover in veel hoopen
- 55 Gereten, staat gekant uit ijver tegens een.
 Toen komt Laocoön geloopt naar beneën
 Van 't hooge slot, vol viers, vooruit, gevolgd van vele
 En eenen langen sleep. Hij roept met luide kele
 Van verre: „o licht misleide en slechte burgerij!
- 60 Wat is dit voor een dolle en blinde razernij?
 Geloof ge, dat de vloot des vijands zij vertogen?
 Of acht ge een Grieksch geschenk vrij van bedrog en logen?
 En kent ge Ulysses dus en zijnen valschen aard?
 De Grieken schuilen stil in 't hol van dit gevaart;
- 65 Of deze stormkat is gebouwd, om onze wallen
 En huizen te bespiën, en Troje t'overvallen;
 Of hier is een verraad bewimpeld met dit hout.

48. Thymetes: wiens vrouw en kind door Priamus om 't leven waren gebracht, en die uit wraakzucht den verrader speelde. — 49. Hiet: hier voor „gelastte.”

- Trojanen! wacht u wel, eer gij het paard vertrouwt.
 Het zij hiermee zoo 't wil, ik vrees voor Grieksche treken
 70 En hun schenkagiën meest, en alle hoofdsche streken.”
 Zoo sprak de man en schoot een zware schacht, vol vier,
 Uit al zijn macht ter zijde en in den buik van 't dier,
 En door de ribben heen, zoodat ze stond en trilde.
 De buik, van dezen slag geklonken, galmde en gilde
 75 En rammelde uit zijn hol; en had ons toen het hoofd
 Niet averechts gestaan en 't noodlot ons beroofd
 Van zinnen, aangezien geen God dit woû gehengen;
 Het punt der spere kon 't verraad ter schande brengen,
 Dat in dien schuilhoek stak, en Troje, op dezen dag,
 80 En Priams hof stond nog, zoo trotsch gelijk het plag.
 Maar ondertusschen wordt een jongeling, geteugeld,
 De handen op den rug en arm aan arm gevleugeld,
 Naar 's konings hof gesleept, van eenen herderstroep,
 Met allerhande smaad en vreeselijk geroep.
 85 Hij kwam al willens zelf hun in den mond geloopt,
 Dus vreemd en onbekend, om Trojes poorten open
 Te zetten voor den Griek, te stichten dit verraad.
 Een stoutaard, een getroost van beide, hoe 't beslaat,
 Ons in te luiden of een wissen dood te lijden.
 90 De jeugd van Troje schiet hier toe, van alle zijden,
 Nieuwsgierig hem te zien, te hoonen met veel schimp
 Dien opgevangen gast. Nu luister, met wat glimp
 De Griek zijn laag verbloemt, en leer u eens gewennen,
 Uit één verraders stuk dien ganschen hoop te kennen;
 95 Want toen hij weerloos en verbaasd in 't midden stond,
 Bezien van al den drang, en overal in 't rond
 Den troep van Troje had bekeken met zijne oogen:
 „Och,” sprak hij, „wat gewest, wat zee wordt nu bewogen
 Om mij te bergen? Of wat hoop kan ergens zijn
 100 Voor mij, ellendig mensch, in dezen droeven schijn,
 Die nimmer bij den Griek verblijf vinde, en, verdreven
 Bij Dardans hof, verdien gestraft aan lijf en leven?”
 Dat kermen zet terstond de harten om, en al
 d'Oplopendheid bedaart. Wij porren hem, hij zal
 105 Ons melden, uit wat stam en bloed hij zij gesproten;
 Wat zijne boodschap houdt; waarop hij, ginds verstooten,
 Zich vangen laat bij ons. Hij, endelijk bedaard

70. Deze regel is niet van de gelukkigste. Laocoön zegt, bij Vergilius, niet dat hij de Grieksche geschenken meest vreest, en spreekt van geen hoofdsche streken; maar betuigt eenvoudig, de Grieken te vrezen, ook dan, wanneer zij geschenken brengen. — 89. Ons in te luiden: ons te bedriegen.

- Van schrik, begint: „o Vorst! ik wil u onbezwaard
 De waarheid, hoe het legt in onzen raad beschoren,
 110 Ontvouwen. Ik ontken vooreerst niet, een geboren
 Rechtschapen Griek te zijn; en schoon, gelijk ge ziet,
 Mij 't onrechtvaardig lot tot ramp schiep en verstiet,
 Gij zult uit Sinons mond bedrog noch logen hooren.
 Misschien kwam u de naam van Belus' neef ter ooren,
 115 Vorst Palamedes, wijd befaamd, van rijk tot rijk,
 Die om gedicht verraad, op overschendig blijk,
 Ontschuldigd werd ter dood, in 't Grieksche heir, verwezen,
 Om 't afraân van den krijg; nu wordt de held geprezen,
 En na zijn dood beklagd. Mijn vader, arm van staat,
 120 Zond mij, zijn bloedverwant, naar Troje, voor soldaat
 En krijgsgenoot des helds, in 't opgaan van mijn leven,
 In 't bloeiendst van mijn jeugd. Wij zijn in staat gebleven,
 En deelden in zijne eer, zoo lang hij bleef in staat
 Ter goede fame, en 't rijk nog bloeide bij zijn raad.
 125 Maar toen hij, door den nijd en schalke Ulysses' treken,
 [Ik rep niet onbekends] van 't leven wierd versteken,
 Versleet ik jammerlijk mijn leven vast in druk
 En eenzaamheid, en wrokte in 't harte, om 't ongeluk
 Van mijnen bloedverwant, die zonder schuld most bloeden,
 130 Doch kropte 't zoo niet in, of mijne wraak, aan 't woeden,
 Ontviel, al t'onbedocht, dat ik, zoo 't vallen woû,
 Zoo 't heir met zege keerde in 't vaderland, dit zou
 Vergelden naar mijn macht, en haalde, door die woorden,
 Den haat op mijnen hals bij allen, die dit hoorden.
 135 Dit was de bronaâr van mijn onheil; hierom zocht
 Ulysses, dag op dag, wat nieuws, om mij verdocht
 Te houden bij het heir, en schrik op 't lijf te jagen;
 En hierom strooide hij geruchten uit zijn lagen,
 Al heimlijk onder 't grauw heel dubbelzinnig uit,
 140 En sterkt zich overtuigd met al wat hatig luidt.
 Hij rustte niet totdat, door Calchas' hulp gesteven....

114-119. Vergelijk de vertaling in verzen van deze plaats zooals zij voorkomt in de eerste voorrede van den *Palamedes*; in de latere, herziene voorrede zijn de regels zooals zij hier voorkomen, ingelascht. — 122, 123. In staat.... in staat: had Vondel zijn werk nagezien, hij hadde een dezer in staats doorgeschrapt. — 130. Of mijne wraak: of aan mijn wraak. — 131. Zoo 't vallen woû: de Proza-vertaling heeft: zoomijgelegenheid daartoe overkwaam. — 136. Verdocht: verdacht. — 137. Schrik op 't lijf te jagen: het kon, naar de voorstelling, welke Sinon van de zaak geeft, de bedoeling van Ulysses niet zijn, hem eenvoudig schrik aan te jagen, maar hem, door het smeden van gedurig herhaalde aanslagen, ten val te brengen. — 140. De Proza-vertaling heeft duidelijker: en in zijn hart overtuigt, wapende zich met treken.

- Maar waarom dus vergeefs bij dit verhaal gebleven,
 Dat u verdriet? Waarom op meer bescheids gewacht;
 Zoo gij de Grieken toch al even zuiver acht,
 145 En reë genoeg verstaat, waarvoor men mij moet houden?
 Nu helpt me voort om hals; de zoons van Atreus zouden
 Dit mild vergelden; dit 's hetgeen Ulysses zocht.”
 Toen haakten wij met kracht [het minste niet verdocht
 Op Grieksche treken en zoo groote schelmerijen],
 150 Om d'oorzaak te verstaan. Hij vaart, kwansuis voor lijn
 Beducht, al bevende met zijn vertelling voort:
 „De Grieken wenschten lang, voor Trojes muur en poort,
 Hun leger, afgemat van oorloge, op te breken,
 Naar huis te trekken, het beleg te laten steken;
 155 En och, of 't waar gebeurd! maar 't onweêr uit der zee,
 De storm verlet ze reis op reis op deze reë,
 En dreigt ze, op hun vertrek, met schipbreuke en gevaren.
 Het stormde inzonderheid en bulderde op de baren,
 Toen dit ahornen paard volbouwd en vaardig stond.
 160 Wij zenden, dus beducht, om raad naar Febus' mond
 Eurypilus, die keert met deze droeve maren,
 Uit God Apollo's koor; toen Grieken heen zou varen
 Naar Troje, most de wind gezoend zijn door het bloed
 Van een geslachte maagd, ter dood gedoemd; zoo moet
 165 De Griek nu wederom door bloed de Godheid eeren,
 En slachten eenen Griek, om veilig thuis te keeren.
 Al 't leger stond verbaasd om 't antwoord, en Gods wil;
 Het ijsde koud van schrik, en niet één lid stond stil,
 Beducht wie zich ter dood, ten offer most bereiden,
 170 Wien God Apollo daagde, om naar 't altaar te leiden.
 Toen rukte Ulyssesforsch waarzegger Calchas daar
 In 't midden onder 't volk, met vreeselijk gebaar,
 Om stip der Goden wil en wit te hooren melden;
 En veel begunstigers al van te voren spelden,
 175 Dat d'afgerechte schalk, vol log, bedrog en gal,
 Het mij vergelden zoude, en zagen zwijgende al
 Het onweêr komen. Hij, om niemand te bedragen,
 Ter dood te wijzen, zweeg, bleef dicht tien heele dagen.

144, 145. De Proza-vertaling luidt als volgt: zoo gij toch alle Grieken even vuil schouwt, en het u genoeg zij te hooren, dat ik een Griek ben. — 150. Kwansuis voor kwantswijs. Een kwant is een „listige vogel,” en van daar kwantswijs of kwansuis, op listige, bedrieglijke wijze.” Van dit kwant hebben wij ook nog verkwantselen, d. i.: „het een met het ander bedrieglijk verruilen.” — 164. Van een geslachte maagd: namel. van „Iphigenia.” Luidens de gewone overlevering nochtans werd Iphigenia niet ter dood gebracht, maar bracht Diana haar in veiligheid en stelde een hinde voor haar in de plaats. — 177. Bedragen: betichten, bezwaren.

- Ten leste, door 't geroep des eilanders geperst,
 180 Hem, volgens hun besprek, de stem ter kele uitberst,
 Die doemt me ten altaar, dat alle stemmen sluiten,
 En 't geen een ieder vreest, dat zoeken ze te stuiten,
 Te schuiven van hun hals op mijnen hals alleen;
 En 't liep zoo hoog, dat reë de droeve dag verscheen.
 185 Men stelt den offer toe, en zout, met garst gemengeld,
 En d'offerband wordt mij om d'ooren vast gestrengeld.
 'k Beken het, ik ontliep den dood, en rukte voort
 Den offerband van 't hoofd, lag 's nachts bijkans gesmoord,
 In liezen en moeras, en slijm, totdat ze dropen
 190 Van stad af, onder 't zeil; zijn ze anders afgeloopen.
 Nu wanhoop ik van ooit mijn vaderland te zien,
 En kinders, zoet van aard, en lieven vader, wien
 Te duchten staat, dat hij 't onschuldig zal bekoopen,
 En boeten [nu de zoon de halsstraffe is ontsloopen],
 195 Met mijn onnoozel kroost; weshalve ik smeek en bid,
 Om Gods wil, die omhoog in 't licht des hemels zit;
 Ter liefde van de trouw, die nimmer vlekken kende;
 Indien men ergens trouw, van hier aan 's werlds ende,
 Noch onder menschen vindt, ontferm u over mij,
 200 Ellendig arrem mensch, die dus onschuldig lij!"
 Wij, door zijn tranen ter meedoogendheid gedreven,
 Zijn met den man belaân, en schenken hem het leven.
 De koning Priam zelf is d'eerste, die belast
 Te slaken zijne koord, om d'armen stijf en vast
 205 Gekneveld, en vermaant hem straf noch leed te schromen:
 „Gij zijt dan, zegt hij, wie gij zijn moogt, hier gekomen,
 Gedenk niet langer aan de Grajen, die zijn heen.
 Begeef u op ons zijde, en antwoord recht op 't geen
 U nu wordt afgevraagd. Wat wil dit? Waarom plantten
 210 De Grieken zulk een paard op Xanthus' waterkanten?
 Wiens werk is 't? Wat is 't wit? Is 't uit godsdienstigheid?
 Of is 't een stormgevaart?" Dus sprak zijn majesteit.
 Hij echter, afgerecht op list en Grieksche treken,
 Begon, van band geslaakt, de handen op te steken,
 215 En hief ze met zijn stemme aldus naar 's hemels troon:
 „Gij, eeuwigdurende gestarnte, onschenbre Goën!
 Ik neem uw Godheid tot getuige; gij, altaren,

179. Geroep: in de sterke beteekenis van „geschreeuw, getier." De Proza-vertaling heeft „bulderen," en Magnis.... clamoribus het Lat. Des eilanders: „van Ulysses." — 181. Die: namel. „de stem van Calchas." — Sluiten: bevestigen, beämen. — 191. Nu wanhoop ik van ooit mijn vaderland te zien: dat van is hier al vrij overtollig. — 196. Gods: het enk. is misplaatst in den mond van den Griek. De Proza-vertaling heeft dan ook Goden. — 197. De trouw, die nimmer vlekken kende voor onbevleete trouw, als in de Proza-vertaling staat.

- En heilloos offermes, die met bezweete haren
 Ik nauwlijks ben ontvloën, en gij, o offerband,
 220 Gebonden om mijn hoofd, dat reë ter offerand
 Verwezen was; het sta ons vrij, aldus ontweken
 Der Grieken recht en macht, den dieren eed te breken,
 Te haten dat geslacht, als vijanden, en voort
 Te brengen aan den dag wat bij hen wordt gesmoord;
 225 Nu wij niet langer staan gebonden aan hun wetten.
 En gij, Trojanen, nu geen lagen u bezetten;
 Dewijl ik u verlosse en redde uit nood en last,
 Zoo houdt mij uw belofte en woord, gelijk het past;
 Indien ik waarheid spreke, u al den aanslag melde,
 230 En uwe deugd, aan mij bewezen, rijk vergelde.
 De hoop van 't oorlogsend stond doorgaans bij den raad
 Op Pallas' hulp gegrond; maar sedert Tydeus' zaad
 Op snoode Ulysses, tuk op alle schelmerijen,
 Bestonden Pallas' kerk en heiligdom t'ontwien,
 235 Daar Trojes heil aan hing, en rukten 't uit de kerk;
 Toen 't looze moordgeweer de slotwacht viel te sterk,
 En zij 't geheiligd beeld, de huif en kuische banden
 Der goddelijke maagd, met hun bebloede handen,
 Aangrepen, van dien tijd ontzong den Griek de moed,
 240 De voorspoed keerde hem den nek toe, heel verwoed,
 Ons krijgsmacht kreeg een krak en endlooze ongevallen,
 En dees' Godin vergramt een weerzin in ons allen,
 Waarvan Minerve zelf geen donkre teekens gaf;
 Want nauwlijks brocht men 't beeld van 't slot in 't leger af,
 245 Of 't sloeg twee blikken op, als kolen, gloënde vonken;
 Het zilte zweet brak uit; de speer en beuklaar blonken
 En klonken; driewerf sprong ze in 't veld op, als verbaasd.
 Terstond riep Calchas dat men 't zeil most met der haast,
 Dat Grieken Troje niet verdelen kon noch dwingen,
 250 Ten waar ze t'Argos met de Goën te rade gingen,
 En 't goddelijke beeld, hetwelk zij over zee
 Vervoerden, wederom herstelden op zijn steê.
 Maar dat de vijand nu naar Grieken is vertogen,
 Zijn vaderland, is om den stoel der orelogen,
 255 Met 's hemels hulp, nog eens te planten, wreed en valsch,
 En onverzins u hier te vallen op den hals.
 Aldus weet Calchas' tong dit voerspook te bedieden,
 En door zijn aanraân werd dit paard [om ramp t'ontvlieden,
 Om Pallas' heiligdom en godheid, dus besmet
 260 En gruwelijk ontwijd, te zoenen] hier gezet;

241. Ons krijgsmacht kreeg een krak: hoogst gelukkige samenkoppeling en schilderachtig van uitwerking.

- Doch om te hinderen, dat dit gevaart van eiken
 Niet door de poort en muur gehaald wierd, tot een teiken
 Van heil, en d'oude dienst der Goden eene stut
 Der stede strekte, en volk en burgerij beschutt';
- 265 Zoo ried hen Calchas dit dus hoog in top te trekken,
 Te bouwen aan de lucht; want kwaamt ge u zelfs bevreemden,
 Uwe ongewijde hand aan Pallas' gift te slaan;
 Dat stuk zou Priaams rijk, dat zou den Frygiaan
 Tot eenen zwaren val [de hemel keer' dit lijn]
- 270 Van ons op 's vijands hoofd] en ondergang gedijen.
 Maar draafde 't bij uw hand de stad op, heel en gaaf,
 Zoo zoude d'Aziaan, in 't harnas trotsch en braaf,
 Het hof van Pelops fel bestormen en zijn wallen,
 En zulk een heilloos lot ons bloed te beurte vallen."
- 275 Die valsche trekken en doortraptheid, snood en loos,
 Des schelmschen Sinons, zoo meenedig en zoo boos,
 Vervoeren ons, dat wij gerust op logens slapen;
 En die door Tydeus' zoon, noch door Achilles' wapen,
 Noch vijf paar jaren krijgs, noch duizend schepen niet
- 280 Gedwongen wierden, zijn in 't net, eer 't iemand ziet,
 Bezet door zijn bedrog en krokodille-tranen.
 Maar toen bejegende ons, dat waard is te vermanen,
 Iet schrikkelijks, daar wij, rampzaligen! met reën
 Ons uit verbaasdheid om ontstelden in 't gemeen,
- 285 En dat het slechte volk in zijne rust kwam storen:
 Laocoön, bij lot ten priester uitgekoren,
 Neptuin ter eere, slachte op strand, naar 's lands manier,
 Voor 't heilig zeealtaar een vreeselijken stier;
 En zie, twee opgekrulde en groote slangen komen,
- 290 Van 't eiland Tenedos [k verhaal het u met schromen],
 Gekropen op de zee, die stil lag, op ons aan.
 Zij streven te gelijk naar strand toe, daar wij staan.
 Men ziet de borst en mane, als rood met bloed bestreken,
 Omhoog en boven uit het effen water steken.

261. Dit gevaart van eiken: dit eikenhouten gevaarte, dit gevaarte, uit eiken samengesteld. — 273. Het hof van Pelops: Mycene en Argos. — 281. Krokodille-tranen: valsche, bedrieglijke tranen. De uitdrukking, die op een bekend sprookje steunt, is van Vondel en niet van Vergilius. — 285. Het slechte volk: de domme menigte. Versta: en dat den grooten hoop kwam verontrusten. — 286 volg. De episode van Laocoön bevat tevens een zinspeling op den ondergang van Troje. De zeeslangen stellen de Grieken voor, die na hun geveinsde vlucht van Tenedos terugkeerden. De Priester vertegenwoordigt de Goden der Trojanen, die door de Grieken in hun heiligste rechten geschonden werden. — 290. 'k Verhaal het u, met schromen: dat zou beteekenen: „ik schroom het u te verhalen ik durf het u nauwelijks verhalen;” doch de bedoeling is — gelijk dan ook in de Proza-vertaling staat: „mij ijsd dit te verhalen,” of wel: „ik sidder bij 't verhaal.”

- 295 Het achterlijf sleept na, door 't schuim en zoute vocht.
De rugge kringelt zich geweldig, bocht bij bocht.
Het water bruist van schuim. Men ziet ze daadlijk landen,
En smettig bloed en vier uit bei haar blikken branden.
Zij likken met de tong, driekantig en gesplitst,
- 300 Al lillende den bek, die schuifelende sist.
Wij zien ze en bergen bleek, al vliënde, ons lieve leven.
Zij komen recht naar God Neptunus' priester streven,
Zij krullen zich om bei zijn kinders, één voor één,
En knagen voort d'onnootle al 't vleesch af van het been;
- 305 Hierna den vader zelf gegrepen, die 't wil hinderen,
En al gewapend komt tot noodweer voor zijn kinderen.
Zij slingren zich om hem en zijne middel vlug
Wel tweemaal; tweemaal slaan ze om zijnen hals den rug,
Met schubben geschakeerd, en steken, dus gevlochten,
- 310 Hun hoofden boven hem; en hij, dus aangevochten,
Randt ze aan, om met geweld zich van dien knoop t'ontslaan;
Maar als zijn offerband alreede is aangedaan
Van etter, zwart vergift, en bloed, hij, doodsch bezweken,
Uit nood begint een keel zoo schriklijk op te steken,
- 315 Dat zijn geschrei omhoog aan 't hemelsch welfsel stuit.
Zoo bukt de stier, met een afgrijselijk geluid,
Als hij voor 't outer raakt aan 't stooten en aan 't stampen,
En d'offerslachten bijl komt op den nek afschampen,
De stier de bijle ontloopt. De draken, even sterk
- 320 In 't spoeden, schieten snel naar boven in de kerk,
En tijen naar den burg der gramme maagd Minerve,
Die bergt met haar rondas de dieren, ten bederve
Gezonden, en om troost aan heur altaar gevloën.
Dat gaf een schrik, zoo groot als niemand is gewoon,
- 325 Aan al 't verbaasde volk, gedoodverfd op de wangen.
Men roept: „Laocoön heeft zijne straf ontvangen,
Gelijk hij wel verdient, die 't godgeheiligd paard
Schoffeerde met zijn punt, en, stout en onbezwaard,
De speer ter zijde en in de ribben heeft gedreven.”
- 330 Zij riepen te gelijk, men most met ijver streven,
Vervoeren Pallas' beeld ter kerke steêwaart in,
En bidden om genâ, en zoenen dees' Godin!
Wij vallen er op aan, met een vak muurs te sloopen,
En zetten ons steêvest voor 's vijands lagen open.
- 335 Elk slaat de hand aan 't werk. Men helpt, met veel geschals,
Het paard op rollen, worpt een kabel om den hals.
Het groot gevaart, bedekt tot ons bederf geschapen,
En zwanger van geweer en mannen, schild en wapen,

307. Om hem en zijne middel: behoorde zijn middel dan niet aan hem? — om zijn middel ware hier genoeg.

- Begint de wallen op te steigren. Al de jeugd,
 340 De knaap en huwbre maagd, heft aan, met volle vreugd,
 Een heilig feestgezag, en laat zich vroolijk hooren.
 Wie 't zeel raakt, acht zich nu ter goeder uur geboren.
 Dus gaat het voort, en glijdt, al knikkende, op het glad
 Ter stede in. Ilium, o vaderland! o stad
 345 En zetel van de Goôn! en gij, Dardansche vesten,
 Befaaamd ten oreloge, in d'uiterste gewesten!
 Het stoot wel vierwerf op den drempel van de poort.
 Wel vierwerf klinkt de buik van 't harnas, dat men 't hoort.
 Wij, even blinde en minst omzichtige ijveraren!
 350 Zijn even drok hiermede eendrachtig voortgevaren,
 En planten 't moordgedrocht gerust op 't heilig slot.
 Cassandre, nooit geloofd, door 't hoog beleid van God,
 Bij eenigen Trojaan, begint haar mond t'ontsluiten;
 En openbaart den slag, ons toegedreigd van buiten;
 355 Maar wij, rampzalig volk! besteken op dien dag,
 Den jongsten dag des rijks, gelijk men 's feestdaags plag,
 De kerken van de Goôn, door al de stad, met meien.
 De zon ging midlerwijl het licht en duister scheien;
 De schaduw viel op zee, en dekte met een mist
 360 Het aardrijk, en de lucht en aller Grieken list.
 De Trooischen, hier en daar gespreid langs d'oude muren,
 Versleten, stil en stom, en alle slaapziek, d'uren
 Der nachtwachte, afgemat van waken, nacht en dag.
 Zoo ras nu d'Amiraal, de voerder van 's rijks vlag,
 365 Zijn nachtvier uitstak, ging het Grieksche heir eenmoedig,
 Eer nog de stille maan, hun gunstig, opkwam, spoedig
 En zonder toeven t'zeil, van Tenedos, naar 't strand,
 Daar eerst de krijgsvloot lag en 't leger was geplant;
 En Sinon, op zijn luim, beschut in zijn vermeten
 370 Van d'onverzoenbre Goôn, ontsloot al stil 't bezeten
 En zwanger paard, waardoor het krijgsvolk, diep en diep
 Begraven in dit hol, nu lucht en adem schiep,
 En blij te voorschijn kwam gestegen, d'een na d'ander,
 Al hoofden, Sthenelus, en d'overste Tissander,
 375 En snoode Ulysses, bij een uitgeschoten koord
 Afglijende; Athamas en Thoas en dan voort
 Vorst Neoptolemus, uit Peleus' stam gesproten;
 Vorst Menelaüs, en Machaon, met den grooten
 Epeüs, stichter van 't bedrog, naar Griekens stijl.
 380 Zij overrompelen de hoofdstad in der ijl,
 Die in haar eersten slaap en dronkenschap versmoorde.
 Men brengt de wacht om hals, en zet, eer 't iemand hoorde,

355-357. Construeer: „besteken (d. i.: „bepanten”) namel. de kerken, met meien (takken) gelijk men zulks op feestdagen gewoon is.”

- De poorten op, ontvangt de spitsbroërs van 't verraad,
En rukt bijeen al wat hun leus en wit verstaat.
- 385 Het was omtrent deze uur, die d'oppergoden schiepen
Den afgeslaafden mensch ter ruste, als, in zijn diepen
En eersten slaap gesmoord, hij zacht legt uitgestrekt;
Wanneer mij in den droom, als uit het graf gewekt,
De geest van Hector scheen, heel drukkig, voor mijne oogen
- 390 Te staan, met eene wolk van tranen droef betogen;
Gelijk hij eertijds, vuil van bloed, op 's vijands spoor,
En met de koorde om 't been, en tusschen beide door
De beenen, dik en bol, gekneveld en geslagen,
Gesleurd werd achter aan Achilles' oorlogswagen.
- 395 Hoe was de held, helaas, zichzelf zoo ongelijk!
Hoe weinig zweemde dees naar Hector, zuil van 't rijk,
Die, met Achilles' helm en harnas aangeschoten,
Naar huis kwam, of den brand ontstak in 's vijands vloten.
De baard hing morsig, al zijn haar geklist van bloed.
- 400 Al 't lichaam was doorwond, daar hij, met macht en moed,
Zijn vaders veste en hof beschermde, en zocht te wreken.
Mij docht, ik schreide en scheen bedrukt hem aan te spreken:
„O, licht van Dardans rijk! o, vaste toeverlaat
Van Trojes burgerij! waar bleeft ge? uw raad en daad
- 405 Verwacht men. Hector! uit wat schuilhoek en geweste
Bezoekt ge ons nu, dus spade en traag, ten lange leste?
Hoe komen we u te zien, na zulk een nederlaag
Van vaderland en volk, gesneveld vlaag op vlaag?
Nu zooveel zwaarigheên en rampen zijn geleden
- 410 Bij stad en burgerij, vermoeid en afgestreden?
Hoe is uw aanschijn, eer zoo helder, dus geschend?
Hoe zien we u dus gewond en nauwelijks gekend?”
Hij zweeg, en keerde zich niet eens aan mijne vragen,
Al t'ijdel en vergeefs; maar zuchtte eens, heel verslagen,
- 415 Uit 't allerbinnenst van zijn harte en ziele, en sprak:
„O, zoon van Venus! spoë u voort; sta op en pak
U weg uit dezen brand, de vijand heeft de veste.
Het hooge Troje gaat te grond. Gij hebt ten leste
U zelf voor 't vaderland en vader Priaams rijk
- 420 Gekweten naar uw macht. Dees' hand, waar Trojes wijk,
Waar Troje door de hand van menschen te beschermen.
De stad laat heiligdom en huisgoôn nu uwe ermen
En zorg op 't allerhoogst bevolen. Neem ze meê,
Ten troost in uwe ellende, en, sukkende over zee
- 425 En waatren, zoek het land, daar gij in 't end zult landen,
En stichten eene stad. Zoo haalt hij met zijn handen
De huif en 't wonderbeeld van Veste, en 't eeuwig vier
Uit 's tempels binnenkoor, verdwijnt, en stuift van hier.”

- Terwijl wordt van de veste een groot misbaar vernomen;
 430 En schoon mijn vaders huis, ter zijde af, in de boomen
 Gedoken stond, nog hoorde een ieder het geluid
 Al luider opgaan, en den wapenklank, gestuit
 Op harnas en op staal, ons schrikkelijk genaken.
 Ik vlieg uit mijnen slaap op vaders tin en daken,
 435 En luister wakker toe; gelijk een herder haast,
 In top van eenen berg, verschrikt wordt en verbaasd,
 Indien hij onverhoeds 't gedruisch des viers hoort streven,
 Dat van een sterken wind in 't koren wordt gedreven,
 Of zoo hij 't ruischen hoort van eene snelle beek,
 440 Ter steenrotse afgestort, die oevers kent noch streek,
 En over akkers bruist en welige gewassen;
 Het zweet des akkermans ter neer smijt met haar plassen,
 En bosschen met zich sleept en heendrijft met den stroom.
 Toen zagen we eerst, helaas, als schietende uit den droom,
 445 Den trouwen Griekschen aard; wat lagen men ons leide.
 Deifobus' gebouw, wiens vlam zich nog verspreidde
 Van onder, lag er al met kracht ter neer geveld.
 Ukalegon, hier naast, in lichten brand gesteld,
 Bescheen 't Sigeesche meer. Men hoorde t'zamenspannen
 450 Een krijgstrompetgeklank en naar gedruisch van mannen.
 Ik grijp de wapens en 't geweer aan, droef en dul,
 Doch zonder overleg en kennis en belul.
 Maar 't hart van ijver brandt om wederstand te baren,
 En met mijn spitsbroërs een hoop krijgsvolk te vergären;
 455 Gelijkerhand naar 't hof te loopen. Razernij
 En gramschap holpen voort mijn hoofd aan 't hollen; mij
 Viel in hoe braaf het luidt in 't harrenas te sterven.
 Maar Panthus, pas den moord ontslopen, komt er zwerven;
 Och! Panthus, Otreus' zoon, Apollo's offerman
 460 Ten hove, en, overlaân met heilighdommen van
 Gevluchte Goden, sleept het neefken aan zijn zijde
 En, buiten zinnen, vlucht naar strand toe, maar t'ontijde.
 „Och, Panthus!” roep ik, „och! hoe staat het met den staat?
 Wat slot bezet men best?” Hij kent die stem op straat

452. Belul: lul is „zang,” of eigenlijk „kadans,” en zoo beteekent lul-
 len of lollen: „op een dreun zingen.” Zoo zeggen de Engelschen: to
 lull asleep, voor „door eentonig gezang in slaap zingen,” en zoo wordt
 in plat discours lullen gebezigd voor „woorden zonder zin of slot voort-
 brengen, die als een ijdele dreun in de ooren klinken.” „Geen belul van
 iets hebben” is alzoo inderdaad: „de kadans, de wijs van iets niet verstaan,”
 en, hiervan, overdrachtelijk, „geen recht begrip van een zaak hebben.”
 't Woord is echter, als min welkom in kiesche ooren, uit den deftigen stijl
 zoowel als uit den beschaafden conversatietoon verbannen. — 463. Hoe
 staat het met den staat: de uitdrukking is te verdedigen, doch luidt
 vrij kluchtig.

- 465 En antwoordt mij bedrukt, met zuchten en met stenen:
 „De jongste dag en uur van Troje is nu verschenen,
 Van niemand onder ons t'ontworstlen noch t'ontgaan.
 't Is uit met Troje, 't is met Ilium gedaan.
 Al d'eer der Frygen legt in d'assche en stuift vast hene
- 470 Jupijn gaf grimmig ons dus over aan Mycene.
 De Griek is meester van de stad, in lichten brand.
 Het vreeselijke paard, op 't hooge slot geplant,
 Baart krijgsvolk. Sinon, wien 't verraad gelukt te wonder,
 Sticht, al braveerende en verheugd, den brand hier onder,
- 475 En andren houden wacht aan d'opgezette poort,
 Met zooveel duizenden, als nimmer werd gehoord,
 Dat over zee, van verre, ons uit Mycene zochten.
 De sommigen staan schrap en schutten 's burgers tochten
 En houden wijk en straat bezet met hun geweer.
- 480 Men biedt het bloote spits met sabelen, om neer
 Te houwen wat zich rept. De voorste wacht van allen
 Biedt nauwlijks wederstand aan poorten en aan wallen
 En houwt in 't honderd toe.” Op zulk een oorlogstoon
 Een antwoord, al te droef, van Panthus, Otreus' zoon
- 485 En drift der Goden, vlieg ik, zonder om te kijken,
 Naar brand, naar vijand toe, door levenden en lijken,
 Waar 't nood is, waar de wraak en dolle lust mij winkt;
 Waar 't roepen en geschrei, dat aan den hemel klinkt,
 Mij dagvaart. Iftus, stokoud en zat van leven,
- 490 Ook Rifeus, Hypanis en Dymas mede streven
 Eendrachtig aan ons zij, daar ze ons, bij maneschijn,
 Gemoeten op de straat en trekken ééne lijn,
 Gevolgd van Mygdons zoon, Chorebus, onder andre,
 In 't opgaan van zijn jeugd; die, razende op Cassandre
- 495 Verslingerd, korts op hoop, als een behuwde zoon
 Van Priam, bij geval te Troje, 's konings troon
 En 't Frygiaansche rijk kwam stutten met zijn daden;
 Doch niet ter goeder uur, dewijl hij, niet te raden,
 En, van zijn dolle bruid gewaarschuwd, onbezind,

485. En drift der Goden: hij wil zeggen: „op het aandrijven, door ingeving der Goden,” maar het voorzetsel is ongelukkig in de pen gebleven, of liever, er is een verkeerd voorz. gebruikt; immers 't voorz. op, dat vs. 483 voorkomt, en waar drift evenals 't voorafgaande oorlogstoon van af moest hangen, mist hier zijn werking; dewijl men niet zegt: op drift der Goden; zoodat nu deze drie woorden in de lucht hangen. — 495. Als een behuwde zoon: de Proza-overzetting heeft hier nauwkeuriger en beter: als een toekomende schoonzoon. Uit het vers zou men allicht opmaken, dat Chorebus alreede Priams behuwdzoon was, 't geen niet in de bedoeling ligt. — 499. Van zijn dolle bruid gewaarschuwd: naar de gewone beteekenis, welke men aan 't woord dol hecht, is er tusschen dat woord en 't woord gewaarschuwd een schijnbare

- 500 Al wat ze spelde, los en wuft sloeg in den wind.
Ik, die ze al t'zamen zie getroost een kans te wagen,
Vermaan ze: „o borsten! die zoo vroom en onverslagen
En rustig zijt, om mij, die 't uiterst wagen zal,
Te volgen op dit spoor; gij ziet nu overal
- 505 De kans des krijgs gekeerd, en hoe 't er staat geschoren.
De Goden, die dit rijk beschutten van te voren,
Verlieten kerken en altaren. Al te spâ
Zoekt gij de stad in nood, en staande ter genâ
Der vlamme en haren gloed, te redden en te bergen.
- 510 Maar laat ons evenwel den nood het uiterst vergen,
En rukken regelrecht op onzen vijand aan
En sterven. Wanhoop houdt alleen de wanhoop staan.”
Dat voert de borsten aan en moedigt ze al te zamen.
Wij [eveneens gelijk doorgaans de wolven kwamen,
- 515 Verhit op verschen roof, van hongersnood geprest,
Die hen al razende, bij nacht, dreef uit hun nest,
Dat uitgehongerd hen verwacht met droge kaken],
Aan 't streven op dit woord [wij passen slechts te raken].
Door vijand en door zwaard en midden door de steê,
- 520 In een gewissen dood, bedekt voor spits en sneê
In holle schaduwen van 's nachts helduistre veëren.
Wie zou dees' nederlaag en nachtmoord, op 't begeeren
Van iemand, naar den eisch uitdrukken, of dien last
En zulk een zwaarigheid beschreien, als het past?
- 525 d'Aloude koningsstad, die eeuwen lang regeerde,
Gaet plotseling te grond; ook die zich niet verweerde,
Een machteloze hoop van menschen, wordt alszins,
Op straat, in huis, in kerk, in godsplaats, hier en gins
Verwoed ter neêr geveld, en ons' Trojanen moeten
- 530 Het niet alleen, maar zelfs de triomfeerders boeten,
Met hunnen eigen hals; want, onder 't woên van 't zwaard,
Ontvonkt d'aloude deugd ook 's overwonnen aard.

tegenspraak; want dulle lieden plegen geene waarschuwingen te geven, veel min goede, die door de uitkomst bewaarheid worden. Doch, hoezeer in 't algemeen 't Lat. furens met dol kan vertaald worden, heeft het hier, waar gesproken wordt van Cassandra, meer bepaald de betekenis van: „door een onwederstaanbare aandrif bevangen,” of wel: „razende door de Godheid, die in haar woont.” — 514-517. De Proza-vertaling heeft: wij (gelijk verscheurende wolven, die bij donker nacht, van dollen honger uit hun leger gejaagd, verwacht worden van hun hongerige jongen). — 521. Helduistre veëren: 't woord helduister, dat in de Proza-vertaling mede voorkomt, schijnt uit twee tegenstrijdige bestanddeelen te zijn samengesteld, daar hel, waarvan helder, gemeenlijk „licht” beteekent, en lichtduister een contradictie wezen zou. Maar Vondel bedoelt hier: „duister als de hel,” en in dien zin is de uitdrukking juist. — 523. Last: in den sterken zin van „last van jammeren.”

- De rouw is overal, en overal het ijzen.
 Ook sterven ze niet alle op eenerhande wijzen.
- 535 Androgeos kwam d'eerste ons met een grooten stoet
 Van Grieken tegen, en hij zag ons onvermoed
 Voor Grieken aan, en sprak eer hij nog iemand kende,
 Aldus ons minzaam aan: „o volk van onze bende!
 O mannen, haast u, voort; waar staakt ge nu dus lang?
- 540 Alle andren plondren fel in Trojes ondergang,
 En striken vast den buit; en komt ge eerst opgeschoten
 Uit uwen langen slaap ter stede in, uit ons vloten?”
 Androgeos vernam [want niemand rond en naakt
 Hem antwoord gaf], dat hij in 't midden was geraakt
- 545 Van 'svijands troep, versloeg, zweeg stil, en trad terugge,
 Als een, die, op een slang in doornen treënde, vlugge
 En snellijk deist van schrik, terwijl de slang, op 't veld,
 Om haren blauwen hals van helsche boosheid zwelt.
 Zoo teeg Androgeos, ontroerd door dit ontmoeten,
- 550 Ook deur. Wij schieten toe, om hen met spits te groeten,
 En worden vreeselijk omringd van 's vijands tal,
 Besloten en bezet, en houwen ze overal
 Ter neder, overmits d'onkundigheid der wegen
 En hun verbijsteringe en schrik, bij nacht verlegen.
- 555 Zoo gunstig was Fortuin 't begin van onzen tocht.
 Dat gaf Chorebus moed, toen hij hen overmocht.
 Hij sprak braveerende, op die zege dapper gaande:
 „O, spitsbroërs! volgt den weg, dien 't avontuur ons baande;
 Verandert fluks van schild; schiet Grieksche wapens aan.
- 560 't Zij list of vromigheid en mannelijk bestaan;
 Wat schaadt het hoe men hier den vijand demp' ten leste?
 De vijand geeft ons zelf zijn wapens hier ten beste.”
 Zoo spreekt hij, en bedekt, met pluime en storremhoed,
 Androgeos ontruikt, zijn hoofd, en vat met moed
- 565 Den braven schild, en bindt het Grieksche zwaard op zijde.
 Zoo volgt hem Rifeus; zoo volgt Dymas, en de blijde
 Genootschap, elk gesterkt met dien geraaptén buit.
 Zoo vallen we op den Griek, hoe fel ons 't noodlot stuit.
 Wij worden handgemeen bij donker,forsch en felle,
- 570 En sturen menigen Mycener geest ter helle.
 De sommigen aan 't vliën naar strand toe, naar de vloot,
 En bergen schandelijk hun leven voor den dood.
 De sommigen, in 't paard oneerlijk opgestegen,
 Verschuilen in den buik. Och! 't is vergeefs den degen

545. Versloeg: werd onthutst, verslagen. — 566, 567. De blijde genootschap: 't woord is hier vr. genomen, evenals jongelingschap, manschap, vroedschap. Dat men 't nu onz. neemt, is, omdat men er het zedelijk lichaam door verstaat.

- 575 Getrokken, als de Goôn omhoog u tegen zijn.
 Maar zie, Cassandre werd bij 't haar, in droeven schijn,
 Bij 't hangend haar gesleurd, uit Pallas' koor en tempel,
 De dochter van Priaam; terwijl ze van den drempel
 Hare oogen, doch vergeefs, om troost ten hemel sloeg,
 580 Haar blakende oogen; want de handen, teêr genoeg,
 Gekneveld waren en met koorden vast geknepen.
 Chorebus, die dit zag, van smerte om 't hart benepen,
 Werde razende, en, der dood getroost, beroofd van zin,
 Vloog midden in den drang op 's vijands heirspitse in.
 585 Wij sluiten ons heel dicht en volgen hem te zamen.
 Toen zocht ons eigen volk ons met geschut te pramen,
 Van boven uit de kerke, en menig raakte om hals
 Wel deerlijk; toen ze, om schild en paardspluim, loos en valsch
 Verwisseld, op een sprong, aan Frygiaansche drachten,
 590 Ons voor hun vijanden en booze Grieken achtten.
 De Grieken rukten toen van overal bijeen,
 Op 't luid misbaar der maagd, uit spijt dat zij, 't gemeen
 Ter schande, met geweld ontweldigd wierd hun allen,
 Die fel gelijkerhand ons komen aangevallen;
 595 De heftige Ajax en de zoons van Atreus meê,
 En al 't Myceensche heir; gelijk, op land of zee,
 De winden alle vier, uit hun spelonk gebroken,
 Elkandren bulderende aanranden en bestoken,
 Dat bosch, geboomte en stam luidruchtig knakt en kraakt,
 600 God Nereus met zijn volk de baren gaande maakt,
 En op de tanden neemt, en keert al 't onderst boven.
 De vijand, flus van schrik, bij donker nacht, verstoven,
 Door al de stad gejaagd, met zulk een mommerij
 Van Grieksche wapenen, waakt op en komt ons bij,
 605 En 't hoofd te biên, zoodra zijn oog de livereien
 En valsche beuklaars, 't oor de spraak kan onderscheien.
 Men overrompelt ons, door menigte overmand.
 Chorebus sneuvelt eerst door Peneleus in 't zand,
 Voor 't onbevleete altaar der dappere krijgsgodesse;
 610 Ook Rifeus, onbevleete van wandel, die een lesse
 Van recht en billijkheid alleen in Troje strekt.
 De Godheid kent haar wit, al is 't voor ons bedekt.
 Hier moeten Hypanis en Dymas 't leven laten,

588. Paardspluim: in de oude uitgave staat verkeerd: paardsluim. De Proza-vertaling heeft paardsharen pluimen. — Men vergelijkte voorts met de beschrijving, die hier van den strijd gegeven wordt, de keurige navolging van dezen zang, zooals die voorkomt in 't Vierde Bedrijf van den *Gijsbrecht*. — 592, 593. 't Gemeen ter schande: een stoplap, die den zin verlamt. De Proza-vertaling heeft eenvoudig: uit spijt, dat ze hun ontweldigd is.

- Geschoten van ons volk. Wat kan het Panthus baten,
 615 Dat hij 't gewijde bergt, godvruchtig, onbevlekt,
 Daar Febus' mijter hem in 't vallen niet bedekt!
 O, asch van Troje! o brand, de jongste brand van allen,
 Gij kunt getuigen, dat ik, in 't vergaan en vallen
 Van mijn heer vaders stad, mij zelf niet heb gespaard,
 620 Noch geen gevaar gevreesd, noch vijanden, noch zwaard;
 En brocht mijn noodlot meê met Troje te bederven,
 'k Had ruim genoeg verdiend van 's vijands hand te sterven.
 'k Ontglip, met Ifitus en Pelias, den dood,
 En wordt van hier gerukt, en dat ternauwernood;
 625 Want d'een, te zwaarlijk van Ulysses' hand geschonnen,
 En d'ander, oud en stram, mij nauwlijks volgen konnen.
 Wij vliegen, op gekerm en moordkreet, daadlijk voort
 Van hier naar Priams hof; daar ging de krijg, de moord,
 De wreedheid zoo te werk, alsof er in geen wijken,
 630 Noch al de stad dan hier gevochten wierd, geen lijken
 Te vinden waren; zoo was Mars in zijnen schik.
 Wij zien de Grieken hier bestoken, bol en dik,
 De tinnen van het hof, en, om de poort te rammen,
 Den stormbok aangevoerd, en, onder 't schilddak, vlammen
 635 Op zege voor de poort. De stormleer, aan den muur
 Gehangen, dreigt het dak. Men klimt op avontuur
 De posten op, beschut aan d'eene hand, voor vlagen
 Van schichten, met den schild, en d'andre hand geslagen
 Aan 't hooge dak van 't hof. De Trooischen bieden weer,
 640 En stooten toren, trans en tin van boven neer,
 Om op het uiterst nog, met dit geweer en wapen,
 En wat ze, om tegenweer uit nood, te zamen rapen,
 Hun leven voor den dood te vrijen, naar hun macht.
 Zij rollen balken en vergulde praal en pracht
 645 Van d'oude koningen op 's vijands troep van boven.
 En andren gaan, vol moeds, den koning hulp beloven,
 Verdedigen in 't hof, en de overwonnen schaar
 Der burgerije streng handhaven in gevaar;
 Bezetten deur en poort omlaag met blanken degen,
 650 En mäch van volk. Hier stond, om, in den nood verlegen,
 Naar Priams hof ter sluik te gaan, een achterdeur,
 Waardoor Andromache gewoon was, na als veur,
 Den schoonvaâr [toen het rijk nog veilig was van plagen]
 Te vinden, en haar zoontje in grootvaâr's schoot te dragen.
 655 Ik raak, hier langs gebergd, op 't hofdak, van welks kruin
 d'Ellendige Trojaan vergeefs met schichten schuin
 Op zijnen vijand schiet. Hierneffens stond een toren

- Gerezen boven 't dak, waaruit men van te voren
 Gansch Troje en al de vloot en 't Grieksche leger zag.
 660 Men tast dien toren aan. Wij houwen, slag op slag,
 De binten onder bij den zolder fluks in stukken,
 En stooten kap en kruin van boven neer, en rukken
 Al wat er rijst omver. Dit storten gaf een slag
 En ruimte in 's vijands troep, die, waar hij ruimte zag,
 665 De scheur met andren stopt; hoe vreeselijk wij hakten,
 En steen, en blok, en wat ons 't reedst was nedersmakten.
 De forsche Pyrrhus, blank in 't harnas, en met staal
 Gewapend in de vuist, braveert ons voor 't poortaal,
 En aan de poort van 't hof; gelijk een slang, gezwollen,
 670 Gevoed van giftig kruid, nu wederom ten vollen
 Vervelt, veel jeugdiger te voorschijn komt, na vorst
 En gure winterkou; nadat ze lang bemorst
 In d'aarde kroop en dook, en, als de zon aan 't klimmen
 Geraakt, haar gladden rug kort intrekt, en laat glimmen,
 675 Zich bakert in de zon, daar zij, de borst zoo jong
 Uitstekende, vast drilt met haar driekante tong.
 De groote Perifas verzelt hem, en wij kennen
 Automedon, gewoon Achilles' koets te mennem,
 Te dragen 's meesters schild, als schildknaap van zijn heer.
 680 Wij zien er al de jeugd van Scyrus zich, langs leer
 En posten, te gelijk omhoog naar 't dak begeven,
 Het vierwerk slingeren naar boven, opwaart streven.
 Hij zelf vooraan aanvaardt de heirbijl met zijn vuist,
 En valt aan 't breken van de hofpoorte onbesuisd,
 685 Verwrikt de koopren deur uit haar metalen pannen.
 Toen kwam al wat de deur van binnen zocht te mannen,
 Het binnenhof, vertrek, en ruime zaal bij zaal
 Van d'oude koningen en Priam, allemaal
 Te voorschijn; al het hof stond open, om t'aanschouwen,
 690 Door breuken, in de poorte en eiken balk gehouwen.
 Maar binnen in het hof ging 't huilen en gekrijt
 En woelen deerlijk aan; de kamers, hoog en wijd
 Gewelfd, aan 't galmen, op 't gekerm der eedle vrouwen,
 Dat aan den hemel klonk. De joffers, vol mistrouwen,
 695 Aan 't vluchten hene en weer, door 't hof, van hulp ontbloot,
 Omhelzen post bij post, en kussen ze in dien nood.

663. Al wat er rijst: „de spitse en al 't gevaart,” zooals in den *Gijsbrecht* staat, vs. 1347. — 694. Vol mistrouwen: versta: „den uitslag allesbehalve vertrouwende;” — doch 't woord mistrouwen is hier om 't rijm gekozen, en veel te zwak om den schrik en de ontsteltenis uit te drukken van vrouwen, die den dood voor oogen zien. De Proza-vertaling heeft al bevende, en de bedoeling zal wezen, „bevende voor 't schenden van haar eer;” daaruit laat zich 't mistrouwen insgelijks verklaren.

- De forsche Pyrrhus met zijn heirbijl houwt van buiten,
 Gelijk zijn vader plag, vast toe. Wat kan hem stuiten?
 700 Geen slotwerk, nochte wacht. Door 't stadig rammen springt
 De hofdeur uit haar slot, en panne, en wat haar dwingt;
 En stijl en post bezwijkt, en ploft en stort ter aarde.
 Men maakt met kracht ruim baan. De Grieken, met den zwaarde
 Dus ingedrongen, slaan en smijten voort omveer
 Al wat hun wederstaat. Zij vellen fluks ter neer
 705 Al wie hun eerst gemoet, en, onder 't bloedig slachten,
 Bezetten al het hof met uitgezette wachten.
 Geen sterke waterstroom, die dijk en dammen breekt,
 Zich schuimende aan 't gevaart, dat zijnen loop schut, wreekt,
 Kwam ooit geweldiger aanbruisen, over wallen
 710 En veld en akkers heen, noch sleepte vee en stallen
 Geweldiger met zich en zijne volle vaart.
 Ik zelf zag Pyrrhus woën en moorden met zijn zwaard,
 En Atreus' zonen bei, ter poorte in, niemand sparen.
 Ik zag er Hecuba, verzeld met honderd snaren
 715 Of aangehuwden, en Priaam, met 's levens schat,
 Zijn eigen bloed, het vier, dat hij ontsteken had
 Uit ijver op 't altaar, te jammerlijk bevelken.
 De vijftig kamers van zijn kindren, om te wekken
 Een afkomst, zonder tal, al telgen uit zijn stam,
 720 Die leggen, met haar pracht en praal, al door de vlam
 Verteerd, de pijlers, die van goud en roofschat blonken;
 En waar de felle brand gedooft is en zijn vonken;
 Daar houdt de Griek de wacht. Misschien dat gij nu haakt
 Te hooren hoe Priaam ook aan zijn end geraakt.
 725 Toen d'oude man den val der overwonnen stede,
 De poort van zijn paleis geveld en 's vijands schrede
 In 't hof zag, schoot hij, traag van ouderdom, en stijf,
 En bevende, en vermoeid, het harnas aan zijn lijf,
 Het harnas nu ontwend, weleer zoo trotsch gedragen,
 730 En gordde 't zwaard vergeefs op zijde, om onverslagen,
 In 't midden van den drang der vijanden, ter nood,
 Al vechtende te staan naar d'eerlijksten dood.
 In 't midden van het hof, en d'open lucht beneden,
 Stond een altaar gebouwd, heel treflijk; daar bekleeden
 735 De lauwertakken, oud van jaren, 't heiligdom
 Der huisgoôn, met hun loof en schaduwen, alom.
 Hier zocht nu Hecuba bij 't outer ramp t'ontschuilen,

715, 716. En Priaam, met 's levens schat, zijn eigen bloed, enz.: de Proza-vertaling heeft zeer eenvoudig: en Priaam met zijn eigen bloed, enz. De bijvoeging 's levens schat verwacht den zin in zooverre, dat de lezer allicht denken zou dat bloed hier overdrachtelijk voor „kinderen” staat, wat niet het geval is. — 721. Roofschat: buit.

- Met hare dochteren, die vruchtloos, onder 't huilen,
 Der Goden beelden nog omhelzen voor het leest.
 740 Zij scholen dicht bijeen, als duiven, die, geprest
 Van bijster onweêr, snel gedaald, den storm ontwaken.
 Maar toen ze Priam zelf in 't harnas zag gesteken,
 Hetwelk hij in zijn jeugd voorheen gedragen had,
 Hief ze aan: „Mijn arme man! wat dolheid drijft u, dat
 745 Gij u met dit geweer nog wapent? Och, waarhene?
 Wat zoekt ge? Al waar het, dat mijn Hector hier verschene,
 Wij zijn met zulk een hulpe en schutsheer niet gered,
 In dezen droeven staat. Koom eenmaal herwaarts; zet
 U hier; bij dit altaar is noodhulp te verwerven
 750 Voor u en ons, of laat ons hier te zamen sterven.”
 Zoo spreekt ze, en trekt hem naar zich toe, met deze beê,
 En zet den ouden man op die gewijde steê.
 Maar zie Polytus, een van Priaams zoons, gedreven,
 Om Pyrrhus' moordgeweer t'ontvluchten, en het leven
 755 Te bergen, streeft gewond door vijand en geweer,
 De kamers in en uit, de zalen op en neer.
 De felle Pyrrhus volgt, verbolgen en ontsteken,
 Hem kort van achter na, uit lust om zich te wreken,
 Vat toe, doorstoot hem fel, met zijnen scherpen schicht;
 760 Daar hij ten leste, voor der ouderen gezicht
 Gerakende, in zijn bloed te deerlijk komt te sneven,
 En, onder 't vreeslijk bloên, den lesten snik te geven;
 Toen kon Priaam, schoon hij den dood voor oogen zag,
 Zich van uitvaren, noch van toorne, uit onverdrag,
 765 Onthouden, maar hij riep wel luide: „o, Oversnooden!
 Is nog meedoogendheid hier boven bij de Goden,
 En gaat die wreede moord, dit schelmstuk hun aan 't hart,
 Zij zetten deze daad rechtvaardig u met smart,
 Naar uw verdienst, betaald voor eeuwig; zij beloonen,
 770 Dat gij, zoo schandelijk, de bloem van mijne zonen,
 Voor 's vaders oogen, in zijn tegenwoordigheid,
 Om hals brengt en vermoordt, uit wrake en onbescheid.
 Maar die Achilles, uit wiens stam gij liegt te spruiten,
 Droeg tegens Priam zelf, zijn grootsten vijand, buiten
 775 De stad zich anders, en hij schaamde in zijne ziel

764. Uit onverdrag: verdrag is: „wat verdragen wordt;” onverdrag alzoo: „wat niet verdragen kan worden,” en de uitdrukking heeft hier nagenoeg de betekenis van: „die dit alles niet verdroeg.” — 765. o, Oversnooden: Vondel laat hier de interjectie den accus. regeeren, evenals in 't Latijn, of de *n* is eenvoudig paragogisch. — 774, 775. Buiten de stad: de nadruk, dien het rijmwoord doorgaans aanneemt, dwingt als 't ware den lezer zijn aandacht te vestigen op dezen noodlottigen stoplap. Het is hier ter waardeering der edelmoedige daad van Achilles toch volstrekt onver-

- Zichzelf voor mij, die hem bedrukt te voete viel,
 Te breken woord en trouw, en gaf, beweegd door gaven,
 Mij 't lijk van Hector weer, om eerlijk te begraven,
 En liet me vrij en frank vertrekken naar mijn stad."
- 780 Aldus sprak d'oude man, en smeed, doch afgemat,
 Gansch moedeloos een schicht, die nauwlijks op hem vatte,
 En, knarsende op 't metaal, teruggestuitte en spatte,
 Ook effen aan de vlam des beuklaars hangen bleef.
 Toen riep hem Pyrrhus toe: „Weest gij dan bode, en geef
- 785 Mijn vader dit bescheid, en, zonder te vergeten,
 Vertel mijn schellemstuk, dus schendig en vermeten;
 Hoe Neoptolemus van zijnen stam veraardt;
 Leg daar!" Zoo spreekt hij, sleept en sleurt er onbezwaard
 Den grijzen, bevenden en afgeleefden vader
- 790 Tot aan het outer toe, daar 't bloed, uit wonde en ader
 Van zijnen zone, nog met plassen vloeit en zijpt.
 Hier slibbert hij in 't bloed. De felle Pyrrhus grijpt
 Het haar met d'eene en 't zwaard met d'andre, en duwt
 [ten leste
 Het zwaard hem in de zij, wel diep, tot aan 't geveste.
- 795 Aldus kwam Priam hier zoo deerlijk aan zijn dood;
 Dat lot viel hem te beurt, nadat hij Troje in nood
 Verbrand zag en verwoest, en Pergamum in d'asschen;
 Die stam van Azië, zoo hoog in top gewassen,
 Om over zooveel volk en landen te gebiën;
- 800 Die romp van zulk een man, zoo wijd en zijd ontzien,
 Bedekt hier nu het strand, het hoofd van 't lijf gescheiden,
 Zoodat men nauwelijks kan kennen een van beiden.
 Maar toen beving mijn hart een schrik, al t'ijlslijk groot.
 'k Verstomde stokstijf, toen me in mijn gedachten schoot
- 805 Mijn lieve vader, zijn gedaante, en staat, en leven;
 Toen ik den koning, van ééne oude als hij, zag sneven
 En sterven aan die wonde een al te wreeden dood.
 Ik docht om mijn Kretize, alleen van hulpe ontbloot;
 Om mijn geplonderd huis; hoe kleene Iulus schreide,
- 810 Verlegen in dien nood. 'k Zie om, en wat geleide,

schillig, of hij die buiten of binnen een stad verrichtte, en te meer onnoodig was het, er hier gewag van te maken, omdat het uit vs. 779 blijkt dat Priam zich buiten de stad had begeven. Had Vondel nog een uitdrukking gebezigd, die de plaats der ontmoeting juist bepaalde, als bijv. „in zijn eigen tent,” „in 't Grieksche leger,” of iets dergelijks, dan had zulks kunnen strekken om den lezer de zaak meer aanschouwelijk te maken: doch de bloote woorden buiten de stad geven hem volstrekt geen meer licht. — 781. Hem: Pyrrhus. — 800, 801. Die romp... bedekt hier nu het strand: bedekken is: „zoodanig boven of voor eenig voorwerp geplaatst zijn, dat dit laatste niet langer zichtbaar is.”

- Wat volk mij overschiet. Zij waren al van hier
 Vermoeid en moedeloos gesprongen in het vier,
 In 't midden van de vlamme, of ploften op de straten,
 En hadden in dien schijn mij dus alleen gelaten.
- 815 Nu schoot ik hier alleen slechts over, en vernam
 De dochter van Tyndaar, een telg uit Leda's stam,
 Al stil in Vesta's kerke en eenen hoek gescholen.
 De brand verlichtte klaar mijne oogen, die vast dolen
 En weiden overal. Dit wijf [ten ondergang
- 820 Van Troje en 't vaderland geschapen, bijster bang
 Voor Troje en iedereen, zoo fel op haar gebeten,
 Om Pergamums bederf; en voor den Griek, bezeten
 Van wrake; en voor den haat van haar verlaten heer]
 Verstak zich en zat, schuw van elk, bij 't outer neer.
- 825 Mijn bloed begon te ziën, mijn gramschap op te steken,
 Om mij, mijn vaderland en zijnen val te wreken,
 En dit vervloekte wijf te straffen. Zij kwansuis
 Zal onbeschadigd Sparte en vaders hof en huis,
 Aloud Mycene, zien en veilig wederkeeren,
- 830 En als een koningin na Troje triomfeeren?
 Zij weder haar gemaal ontmoeten in zijn hof,
 En, met een langen sleep Iliadinnen of
 Trojaansche knechts, haar kroost en ouders zien en zegen;
 Daar Priam hier in 't stof geveld legt met den degen,
- 835 Heel Ilium in d'assche, en Trojes strand, te wreed
 Getrapt, zoo dikwijf bloed en water heeft gezweet?
 Nog zoo niet; want hoewel, met eene vrouw t'ontzeggen,
 Te straffen, nimmer eer en prijs is in te leggen;
 Schoon met haar dood geen roem en lof te halen waar;
- 840 Men zal me niettemin nog loven, dat ik haar,
 Dit snood, dit heilloos wijf, verdelge en doe gevoelen

811-814. Vrij wat beter is de Proza-vertaling: Allen te zamen hadden ze mij van vermoeidheid verlaten en waren moedeloos van boven neder te berste of in het vier gesprongen. — 821. Troje: onduidelijk, voor „de Trojanen.” — 827. Kwansuis: de beteekenis van 't Lat. scilicet, namel. die van „inderdaad, waarlijk,” is door kwansuis niet juist overgebracht; 't bijwoord is hier niettemin, daar het in den zin van „loos, sluw” genomen schijnt te zijn, geheel op zijn plaats. Vergel. voorts 't *Uitleggkundig Woordenboek* op Hooft, in v. en bl. 204, vs. 150 hiervoren. — 830. Na Troje triomfeeren: beter is de Proza-vertaling: over ons triomfeeren gaan; want de bedoeling van 't oorspr. is, „dat zij, thuisgekomen, een triomfeerenden intocht over Trojes val zou houden.” — 832. Iliadinnen: dochters of vrouwen van Ilium. — 836. Bloed en water heeft gezweet: het bloed is van Vergilius, het water van den vertaler. Had Vondel er tranen van gemaakt, dan zou de beeldspraak er bij gewonnen hebben. — 837. Eene vrouw t'ontzeggen: het woord ontzeggen heeft hier de kracht van: „bevechten.” De Proza-vertaling heeft straffen.

- Haar welverdiende straf. Mijn moed aan haar te koelen,
 Ten zielzoen van de mijne, is al mijn troost en lust.
 Zoo tuimelden al mijn gedachten, ongerust
- 845 Van dollen wraak vervoerd, wanneer mijn goedertieren
 Vrouw moeder, nooit voorheen zoo klaar aan hare zwieren
 Gekend, zich openbaarde en dicht voor mij verscheen,
 In helder licht, bij nacht, die voor dien glans verdween.
 Zij kwam, als een Godin, zoo heerlijk voor mijn oogen,
- 850 Zoo groot, gelijk ze omhoog zichzelf komt vertoogen.
 Zij vat me liefelijk bij mijne rechtehand,
 Ontsluit haar rozenmond, en spreekt, in zulk een stand:
 Wat matelooze rouw, o zoon! uit mij geboren,
 Ontstelt uw zinnen, dus oploopende van tooren?
- 855 Hoe raast ge dus? Waar is uw groote zorg, weleer
 Voor ons gedragen? Wilt gij nu niet liever weer
 Gaan zien waar d'oude man, uw vader, is gebleven?
 Of uwe gemalin Kreüze nog mag leven,
 En 't kind, de kleene Ascaan, die van der Grieken macht
- 860 En troepen zijn bezet? Want hadde ik niet met kracht
 Zorgvuldig hen behoed en 's vijands hand gebonden,
 Zij waren lang van vier en 's vijands zwaard verslonden.
 Wat wijdt ge dit uit haat de schoonheid van Heleen
 Uit Sparte, of Paris, die haar kwam te schaken? Geen
- 865 Van beiden heeft hier schuld. Der Goden ongenade,
 Der Goden gramschap komt ten leste, al komt ze spade
 En rooit de mogendheid, die zoo verheven stond,
 Het trotse Trojen uit, verdelgt het in den grond.
 Zie op: wij zullen al de dampen, die u dekken,
- 870 De nevels, die 't gezicht beneeven en betrekken,
 Verschuiven van uw oog; nu schroom noch weiger niet
 Te volgen onderdaan wat moeder u gebiedt.
 Ter stede, daar gij die gevaarten ziet in stukken
 Ter aarde worpen, steen en muren ommerukken,
- 875 En wolken, dik van rook en smook, en stof en puin
 Ten hemel wentelen en drijven, weet Neptuin
 Met zijn getande vork de muren aan te vatten,
 Te schudden, dat ze voort uit hunne grondvest spatten;
 Hij rukt de gansche stad van haren wortel af.
- 880 De felle Juno staat vooraan, tot Trojes straf.
 Zij houdt de Sceesche poort bezet en daagt, met roepen
 En 't zwaard op zijde, uit wrake al haar gezworen troepen

843. Zielzoen: 't woord is onberispelijk, maar luidt wat vreemd. De Proza-vertaling heeft: en de zielen van den mijnen te paaien. — 881. De Sceesche poort bevond zich namelijk aan denzelfden kant van 't legerkamp der Grieken. — 882. Haar gezworen troepen: de Proza-vertaling heeft: de troepen, waarmede zij het houdt.

- Ter poorte in, uit de vloot. Zie achter u, daar ziet
 Gij Pallas op den burg gezeten, in 't verschiët.
- 885 Zij glinstert, met een wolk bewimpeld en behangen,
 En dekt zich met den schild en 't wreede hoofd vol slangen.
 De vader Jupiter geeft zelf den Grieken moed
 En zet ze krachten bij, en schent, gelijk verwoed,
 De Goden aan op 't spits van Dardans oorlogsknechten.
- 890 Voort, voort, mijn zoon! hou op, hou op en staak dit vechten.
 'k Verlaat u nimmermeer en zal door al 't gedruisch
 U leveren gezond en gaaf in vaders huis.
 Zoo sprak zij, en bij nacht uit mijn gezicht verdwenen
 In dikke duisternisse en schaduwen, verschenen
- 895 Vervloekte troniën en groote Goën, in schijn,
 Gelijk ze Troje en 't volk van Troje vijand zijn.
 Toen zag ik hoe gansch Troje in d'asch lag voor mijn oogen,
 En Ilium, van God Neptunus opgetogen,
 Verzinken tot den grond; gelijk men d'akkersmans
- 900 Ziet eenen ouden boom, op 't hoog gebergte, gansch
 Vernielen, dien ze slag op slag met bijlen houwen,
 En alle om strijd, met kracht en aangebonde touwen,
 Omverre rukken, dat hij met zijn krone op 't veld
 Vast waggelt, knikt en dreigt en krom voorover helt,
- 905 Als een, die vallen wil, totdat allengs door kloven,
 En van zijn struik gescheurd, hij krakende, van boven,
 Ten leste een harden slag in 't nederstorten maakt.
 Ik stijg omlaag en red, door al wat moordt en blaakt,
 Mij, onder Gods gelei, wiens hulp en nadruk blijken.
- 910 Daar 't krijgsvolk, daar de brand en vlammen voor mij wijken.
 Maar toen men nu aan 't huis en vaders drempel kwam,
 En 't overoude hof, gebouwd van zijnen stam,
 Woü vader [wat ik hem uit zorgte zocht te vergen,
 Om eerst vooral zijn lijf op 't hoog gebergte te bergen],
- 915 Na Trojes ondergang niet leven in dien stand,
 Noch, als 's lands balling, oud omsukklen achterland.
 „Gijlieden,” zegt hij, „nog in 't beste van uw leven,
 In uwe volle kracht, moogt u ter vlucht begeven;
 Behaagde het den Goën te rekken mijnen tijd,
- 920 Zij hadden, mij ter liefde, ook wel dit huis bevrijd.
 Wij zagen hier genoeg, te bitter om verzwelgen,
 Aan eenen ondergang en hebben het verdelgen

885. Bewimpeld: bedekt. — 895, 896. En groote Goën: enz.: De Proza-vertaling heeft: en de groote Goden, die Troje te vijand had. — 909. Nadruk: bijzondere kracht, groot vermogen. Het laatste half-vers is van Vondels hand. — 916. Achterland: verstoken van zijn land, buitenslands. — 921. Te bitter om verzwelgen: weder een der nuzeld-zame voorbeelden van 't weglaten van 't voorz. te.

- Der rijksstede overleefd. Laat mij berecht, voor dood,
 Hier leggen, en vertrekt; ik zal mij zelf ter nood
 925 Wel met mijne eigen hand voorthelpen uit elks oogen;
 De vijand, die mij vindt en uittrekt, uit meedoogen
 Ten minste eens zuchten op het lijk des overleên.
 Al mis ik d'eer van 't graf, die haverij is klein,
 Ik leefde al overlang den grooten Goôn hier boven
 930 In weerwil en ten last, van iedereen verschoven,
 Al sedert God Jupijn, de vader van de Goôn,
 Die d'aarde wetten stelt, mij kwam uit 's hemels troon,
 Met zijnen donder slaan en met den bliksem zengen.
 Hier stond hij op; hier was hij geenszins af te brengen.
 935 Wij, daarentegens, en mijn trouwe gemalin
 Kretize, Ascaan, en voort het gansche huisgezin,
 Aan 't bidden altemaal, met tranen op de kaken,
 Aan 't smeeken: Vader zou ons t'zamen, in 't genaken
 Der vijanden, toch niet, met zich en huis en al,
 940 Verreukeloozen, noch het persende ongeval
 Stijfzinnig wederstaan; maar vader heeft geene ooren.
 Hij slaat het echter af, blijft zitten als te voren,
 En bij zijn opzet. Ik grijp wederom uit nood
 De wapens, en verlange uit smerte naar den dood;
 945 Want hier geene uitkomst was, noch raad, die ons mocht baten.
 O, vader! docht ge, dat uw zoon u kon verlaten?
 Of zetten buitenshuis een voetstap zonder u?
 Ontviel u zulk een woord, daar billijk elk af gruw?
 Indien 't den Goôn belijft, dat van dees' groote stede
 950 Niets overschiete, en brengt uw vast besluit dit mede,
 En lust het u uw bloed, en u, dus zwak en krank,
 Te brokken in 't bederf en Trojes ondergangk;
 Gij raakt door dezen weg gemakkelijk om uw leven.
 De wreede Pyrrhus, door wiens hand de zoon most sneven,
 955 Voor 's vaders aangezicht, en die den vader, daar
 Ter stede, nederhieuw voor 't godgewijde altaar,
 Zal straks, nog warm en nat van Priams bloed, verwoeder
 Opdondren hier ter steê. Hebt gij, mijn lieve moeder,
 Mij hierom dus gered door ijzer, vlam en vier,
 960 Opdat ik hier in 't hof den vijand, dat ik hier
 Ascaan, mijn vader, en Kreûze zaag verloren
 En in elkanders bloed verslagen en versmoren?
 Te wapen, mannen! Op, te wapen! het is tijd;
 De jongste dag verdaagt ons naar den lesten strijd,
 965 Nu wij verwonnen zijn. Men voer me in 's vijands bende!

928. Die haverij is klein: haverij wordt gemeenlijk alleenlijk voor „zeeschade” gebezigd; hier echter staat het voor „schade,” in meer algemeene beteekenis genomen.

- Gedoogt, dat ik den strijd hervatte in onze ellende;
 Wij zullen heden al niet sterven zonder wraak.
 Ik gord het zwaard op zij, na zulk een rede, en raak
 Ten huize uit, met den schild aan mijnen arm gehangen.
- 970 Maar mijne gemalin Kreuze schut mijn gangen,
 En valt en vat me bij de beenen in de deur.
 Zij hangt me om 't lijf, en houdt Ascaan, het kleentje, veur
 Mijne oogen. „Gaaf ge hene, en hebt ge uw dood alreede
 Besloten in uw geest, zoo neem ons alszins mede,
- 975 Ook waar ge trekt; of zoo gij, die uw stuk verstaat,
 Nog eenige uitkomst stelt in wapenen en raad,
 Beschut dan eerst dit huis. Aan wien [wat raakt u nader?]
 Geeft gij dit kleene kind Iulus, uwen vader,
 En mij, uw echtgenoot, dus lang hiervoor geacht,
- 980 Ten beste, hier ter steê?” Dus schreeuwt ze, uit al haar macht,
 En vult het heele huis met luid misbaar en treuren,
 Waarop men dadelijk iet zeldzaams zag gebeuren,
 Dat wonder luidt in 't oor; want tusschen beide ons heen,
 En voor het droef gezicht en oog der oudren, scheen
- 985 Van kleene Iulus' kruine een helder licht te stralen,
 Een vlam, die effen 't haar en haarlok, in het dwalen,
 Met hare tonge lekt, en zonder zengen weidt
 Rondom het hoofd des kinds. Wij, uit onwetendheid,
 Verschrikken, sidderen, en pogen ondertusschen
- 990 Den brand van 't haar te slaan en 't heilig vier te blusschen
 Met water; maar Anchys, mijn vader, hief zijn oog
 En aangezicht, meteen zijn handen, naar omhoog,
 Ten hemel op, en sprak, vol blijdschap om dien zegen:
 „Almachtige Jupijn! indien ge u laat bewegen
- 995 Door smeeken en gebeên, zoo sla uwe oogen neer
 Op ons; dat 's al mijn bede; en zoo wij immermeer
 Door ons godvruchtigheid verdienden uw genade,
 Zoo sterk dit voorspook; schut, o vader! onze schade,
 En help ons uit den nood.” Zoo ras als d'oude man
- 1000 Dit uitsprak, klonk met kracht de felle donder, van
 De slinke hand, een star verschoot terstond bij duister,
 Omhoog en aan de lucht, die, als een torts, haar luister
 Met eenen langen staart vast sleepte naar zich heen.
 Wij zagen ze, over 't dak van 't huis af, naar beneên
- 1005 Gedaald, zich in het bosch van Ida gaan versteken,
 967. Wij zullen heden al niet sterven: al staat hier voor allen.
 Vergel. de Proza-vertaling. Ook 't Lat. heeft omnes. — 974. Als zins:
 overal. — 979. Uw echtgenoot, dus lang hiervoor geacht: de
 Proza-vertaling heeft: die dus lang uw vrouw was. — 985. Van
 kleene Iulus' kruine: de zuiverheid der taal vorderde hier kleenen;
 doch de maat de weglating der *n.* — 1000, 1001. Van de slinke hand:
 dit was namelijk een gunstig voortteeken.

- Een vierspoor trekken, en een pad met licht bestreken,
 Dat overal een lucht van rook en zwavel gaf.
 Mijn vader overtuigd staat van zijn opzet af.
 Hij recht zich overend, begint de Goön te smeeken,
 1010 En 't heilige gestarnte t'aanbidden, als hun teeken:
 „Nu langer niet getoefd; nu voort, ik volge u, zoon!
 Waar gij mij leidt. Behoedt, o vaderlandsche Goön!
 Mijn huis, behoedt mijn neef; gij geeft ons uit den hoogen
 Dit voorspook; Trojes lot hangt aan uw alvermogen.
 1015 Mijn zoon! ik geef het op, en weigre niet dus bloot
 Te volgen uwe baan, gelijk een vluchtgenoot.”
 Zoo sprak hij, en men kon den brand en vlam nu hooren
 Genaken langs de veste, en luider dan te voren,
 En hoe de viervloed bruiste en rolde naar ons toe.
 1020 „Mijn lieve vader! laat ik u, dus stram en moê,
 Dan nemen op den hals, en op mijn schouders laden:
 Die last bezwaart me niet. Wij loopen op die paden
 Alle eenerlei gevaar, hetzij 't gelukke of niet,
 Wij wachten beide één lot, ééne uitkomst in 't verdriet.
 1025 De kleine Iulus ga aan mijne zijde zachter,
 En mijne bedgenoot Kreuze hou van achter
 Mijn streek en voetspoor stil van verre in dit geval.
 Gij, dienaars! hoort en let wat ik u zeggen zal:
 Daar rijst, wanneer men komt ter stede uit, voor de wallen,
 1030 Een heuvel en een kerk, van ouderdom vervallen,
 En Ceres toegewijd; hier staat een oude boom,
 Een lijkcypres, bij ons' voorouders lang uit schroom
 Godvruchtiglijk gevierd; hier zullen wij te gader,
 Een ieder langs zijn pad, bijeenverzamen. — Vader!
 1035 Aanvaard nu heiligdom en haardgoön in uw arm.
 Het waar een gruwelstuk, indien ik, versch en warm,
 Uit zulk een schrikkelijk gevecht en moord gekomen,
 Dit roerde en aanraakte, eer ik water heb genomen
 Uit eenen verschen vliet, en afspoel' bloed en vlek.
 1040 Aldus vermaan ik hem, sla over mijnen nek
 Een rosse leeuwshuid om de schouders en ter zijen,

1025. Zachter: om 't rijm; doch verkeerd. Immers, de kleine Iulus moest, wilde hij er anders komen, gelijken tred met zijn vader houden, en niet zachter loopen. 't Is waar, men kan aannemen, dat Vondel hier bedoelde, dat Iulus met minder gedruisch voortstapte dan de overigen, doch daarvan behoefde geen melding. — 1036-1039. Men wil, dat de gewoonte om zich te reinigen voordat men gewijde zaken aanraakte, door Orpheus in Griekenland was ingevoerd. Bloed werd en wordt nog heden ten dage bij Oostersche volken als iets zeer onreins beschouwd. — 1040, 1041. Over mijnen nek... om de schouders en ter zijen: een, wel zeer gevarieerde, maar toch vrij duistere en omslachtige wijze om uit te drukken, dat Eneas zich een leeuwshuid om 't lijf slaat.

- En weet mij onder 't pak des grijzen mans te vlijen;
 De kleene Iulus vat mij bij de rechte hand,
 En volgt zijns vaders tred, doch ongelijk, in 't zand.
 1045 Mijn echtgenootte volgt van achter al verlegen.
 Wij spoeden te gelijk, langs dichtbeplante wegen,
 En ik, die flus geen bui van schichten, nochte slag,
 Noch dichten Griekschen troep, die mij gemoette, ontzag,
 Ontstel me nu om kleen gerucht, om 't minste zuchten
 1050 Des winds, en 't ritslen van elk blad baart vrees en duchten
 En achterdocht in mij, die straks in mijnen geest
 Voor al 't gezelschap en mijn halspak ben bevreesd.
 Nu kwam ik aan de poort, omtrent de vest, gedropen,
 En docht, wij waren nu genoeg 't gevaar ontslopen,
 1055 Wanneer me dunkt dat ik hier voeten trapplen hoor,
 En vader, die terug bij duister zag naar 't spoor,
 Begon te roepen: „Zoon, och, rep u; zoon! zij naken.”
 Ik zie de beukelaars vast flikken, wapens blaken
 En blikken. Och! ik weet nu nauwlijks, noch kan raân
 1060 Wat Godheid, mijn geluk ongunstig, mij, belaan
 En bevende in dien nood, beroofde van mijn zinnen;
 Want zoo ik buitenswegs, om veiligheid te winnen,
 Van 't algemeene pad bezijden afsla, weet
 Ik niet, of mijn Kreûze en liefste, eilaas! zoo wreed
 1065 Mij door den dood ontruikt, toen achterbleef, of dwaalde
 Van 't pad af, of vermoeid, opdat zij adem haalde,
 Zich ergens nederzette, omdat ik sedert nooit
 Haar met mijn oogen kwam t'aanschouwen, noch ook ooit
 Eens naar heur omzag, of dit nadocht, eer we t'zamen
 1070 Aan Ceres' ouden berg en offerdrempel kwamen.
 Wij, eindelijk, aldus vergaderd hier bijeen,
 Vermisten niemand dan mijn lief Kreûze alleen,
 Tot hartewee van man en zone en vluchtgezinde.
 Wat Goôn of menschen liet ik, dolle en gansch verblinde
 1075 Van gramschap, ongeschend! wat zag mijn bange ziel,
 In 't ondergaan der stad, dat mij zoo bitter viel!
 'k Beveel Ascaan, Anchys, mijn vader, en het heilig,
 De Trooische haardgoôn, aan mijn spitsbroërs, schuil ze veilig
 In zeker bochtig dal, en schiet het harnas aan,
 1080 Om blank gewapend weer nog eens naar steê te gaan.
 'k Getroost me, mij nog eens in dezen nood te geven,

1042. Onder 't pak des grijzen mans te vlijen voor: „mij met den ouden man te belasten, hem op mijn rug te nemen.” — 1067, 1068. Vondel laat hier nooit en ooit op elkander rijmen: iets, wat met de gewone regelen onzer prosodie in strijd is. De eenige rijmen van 't simplex op 't compositum, die door 't algemeen gebruik gewettigd schijnen, zijn die van een op geen, en ander op elkander.

- Gansch Trojen op en neer te loopen, en mijn leven
 Al weder in gevaar te stellen van dien moord.
 Ik ga ten eerste naar de veste en donkre poort,
 1085 Daar ik, bij duister nacht, ben uitgegaan met schromen,
 En volg omzichtig 't spoor, waar langs ik was gekomen.
 Mijn hart verschrikt, zoo doodsch, zoo ijslijk zag 't dat heen.
 Ik ga naar huis, misschien, misschien of zij alleen
 Haar toevlucht derwaart nam. De Griek, hier ingevlogen,
 1090 Bezette 't gansche huis. De wind joeg, voor mijne oogen,
 Den hongerigen gloed naar boven met der vlucht.
 De vlam sloeg uit het dak, de vonk stooft in de lucht.
 Ik ga naar Priams hof den burg terstond bespieden.
 Vervloekte Ulysses hier en Fenix, om het vlieden
 1095 Te schutten, stonden vast hun beurt en nachtwacht uit,
 Om Juno's vrijburg en de galerij, vol buit
 En roef gestapeld, dicht te houden, te bewaren.
 Men zag den Trooischen schat hier van alom vergären,
 Al wat men uit den brand der kerken had geroofd,
 1100 De tafels van de Goön, de kunst, die 't goud verdooft,
 Den kelk, uit louter goud geklonken, die hier praalde,
 Geplonderde offerkleën en wat men t'zamenhaalde.
 Het vrouwentimmer, en de kinders, op een rij
 In 't lange, staan bevreesd en bevende hier bij;
 1105 En ik verstout me 's nachts mijn klachten uit te smijten,
 Langs wijk en straat luidkeels te kermen en te krijten,
 Te roepen, doch vergeefs, en droever nooit dan nu:
 „Kreûze, eilaas! Kreûze, och lief! waar vinde ik u?”
 Terwijl ik haar aldus, en zonder rust, loop zoeken,
 1110 Al razende, huis in, huis uit, in alle hoeken
 En wijken van de stad, verscheen Kreûzes geest
 En schim mij, grooter dan ze in 't leven was geweest,
 In een gestaltenis, mij droever dan, in 't ende
 En voor haar afscheid, ik haar met mijne oogen kende.
 1115 Ik stond verbaasd van schrik, en al mijn haren staan
 Te berge, en mijne keel vergeet geluid te slaan.
 Toen sprak ze tegens mij, en streek, in zulk een smarte,
 Met dezen zoeten troost de zorgen van mijn harte:
 „Wat slaaft ge, o lieve man! uzelfen af om niet?”
 1120 Hier is niet zonder Gods beleid en wil geschied.

1094, 1095. Om het vlieden te schutten, stonden vast hun beurt en nachtwacht uit: de Proza-vertaling heeft eenvoudig: tot wachters gekozen. Er is bij Vergilius geen sprake van beurt en nachtwacht, en hij stelt de beide geslepen Grieken tot bewaarders van den buit aan, opdat er naderhand een behoorlijke verdeeling zou kunnen plaats hebben. — 1115. Ik stond verbaasd... en al mijn haren staan: het bezigen van 't zelfde w.w. in éénen regel en van verschillende tijden in denzelfden zin, is evenzeer af te keuren.

- Gij moogt Kreûze niet met u uit Troje brengen.
 De groote hemelvoogd wil geenszins dit gehengen.
 Gij moet nog lang de wilde en woeste zee alom
 Beploegen, zwerven in onzeker ballingsdom.
- 1125 Gij zult belanden in 't Hesperische geweste,
 Daar 's Tibers versche stroom den vetten akker meste,
 En langzaam afdrijft, door het land, dat helden teelt.
 Daar staat een lot van weelde en 't koninklijke beeld,
 Een schoone maagd, en 't rijk, haar bruidsschat, u te winnen.
- 1130 Nu schrei niet om Kreûze, en zet ze eens uit uw zinnen;
 Want ik, uit Dardans stam, en Venus aangetrouwd,
 Zal niet de gevels zien, van Myrmidons gebouwd,
 En trotsche Dolopen, noch Grieksche joffren dienen;
 Dewijl ik, hier omhoog in top, bij d'ongezienen
- 1135 Voortaan verblijf, en blijf voor eeuwig metterwoon,
 Onthaald bij Cybele, de moeder van de Goën.
 Nu leef gezond en lang; volhard in gunste en liefde
 Van uw en mijnen zoon!" Zoo sprak ze, die mij griede
 In 't scheiden, daar ik weende en zuchtte heel ontsteld,
- 1140 En zij voor 't oog verdwijnt, aan dunne lucht versmelt.
 Wij poogden driewerf haar t'omhelzen, al benepen,
 En driewerf naar heur geest en schim vergeefs gegrepen,
 Ontglipt ze aan onzen arm, gelijk de wind ontglipt,
 Die licht is, en gelijk de vlugge slaap ontslipt.
- 1145 De nacht dus doorgebracht uit zucht tot mijn beminde,
 Geraak ik weder bij mijn spitsbroërs, en bevinde
 En sta verwonderd, dat hier zulk een groot getal
 Van mannen, vrouwen, jeugd en volk van overal
 Opnieuw vergaderd is; een arme hoop, benepen
- 1150 Van rouwe, en reede om voort in ballingschap te schepen.
 Zij waren van alom verzameld, welgemoed,
 Getroost om, neffens mij, te wagen goed en bloed;
 Mij over zee en zand te volgen, te bezuren
 Zoo lief als leed, in 't land, waar ik hen heen zou sturen.
- 1155 Nu rees de morgenstar, die voert den dageraad
 Op Ida's toppen aan. De Grieksche schildwacht staat
 En houdt de poort bezet. Hier was geen hulp te hopen;

1126. Meste: om 't rijm, voor mest. — 1128. 't Koninklijke beeld: hier: „de koningsdochter.” — 1145. De nacht dus doorgebracht: versta: „hebbende.” — 1150. Schepen: in den zin van „scheep gaan, wegvaren,” waarin 't bij onze oude auteurs dikwijls intrans. gebezigd wordt. — 1151. Zij waren van alom verzameld: dat heeft hij vs. 1148, 1149 reeds verteld. — 1156. Staat: dat staat zou doen denken dat hier van „een enkele schildwacht” gesproken wordt, terwijl echter uit de volgende woorden en houdt de poort bezet blijkt, dat hier aan een grooter getal te denken valt.

Dies nam ik voort de wijk, zag om, en zocht een open,
 En met mijn vader op den hals, nooit dragens moè,
 1160 Begaf me naar den berg, en recht naar Ida toe.

HET DERDE BOEK.

INHOUD.

Toen Troje lag in d'asch, begaf hij zich op zee,
 Belandde in Thracië, daar Polydoor nog waarde;
 Eneas zoent zijn geest niet zonder hartewee,
 En zwerft, van kust tot kust, en vindt de lang bezwaarde
 5 Andromache, al een poos aan Helenus hertrouwd;
 Die spelt hem zijn fortuin; zoo vaart men langs Tarenten,
 En wint Sicilië, daar Polyfeem zich houdt,
 En volgt, vol wraaks, de vloot, met dolle dreigementen.
 Men mijdt Charybde en Scylle, en wat men gaarne derft;
 10 Totdat, te Drepanum, zijn troost, zijn vader, sterft.

N Adat het dan den Goôn liefste Priams staat,
 Het rijk van Azië en Priams onderzaat,
 Onnoozel tot den grond en bodem te vernielen,
 Het hof en Ilium, die trotsche muren, vielen,
 5 En Troje, een werrekstuk gebouwd van God Neptuin,
 Ter aarde lag en smookte, uit gloeiende assche en puin;
 Zoo dreef de wichlerij der Goden ons te zwerven
 In lange ballingschap, om elders ledige erven
 Te zoeken over zee; wij bouwen dan uit nood,
 10 Dicht bij Antander, Ide en zijn gebergte, een vloot,
 En rukken volk bijeen, onzeker aan wat stranden
 Ons 't noodlot voeren woude, en waar men zou belanden.
 Anchys, mijn vader, eer de lent' was opgestaan,
 Gebood ons op genâ van 't noodlot t'zeil te gaan.
 15 Toen stak ik schreiende van land af, uit de haven
 Des vaderlands, het veld daar Troje lag begraven,
 En koos, als balling 's lands, de zee met mijnen zoon
 En reisgenooten, en de kleene en groote Goôn.
 Heel wijd van hier bewoont en bouwt de Thrax, nu veilig,
 20 Een groot wijdstrekkend land, dat vader Mavors heilig
 Werd toegewijd, en bij Lycurgus, streng van aard,
 Vanouds bezeten was. Dit landschap gaf zijn haard

1158. Open voor: „goede uitkomst, goed heenkomen,” in welke beteekenis het dikwerf voorkomt. — *Het derde boek.* 7. De wichlerij: namel. „de voorstellingen en voortekens,” naar aanleiding waarvan hij den tocht had ondernomen. — 13. Eer de lent' was opgestaan: verkieslijker is de Proza-vertaling: Nauwlijks was de lent' en het voorjaar geboren. — 18. De kleene en groote Goôn: de „huisgoden,” dat kleine beeldjes waren, die aan den haard stonden, en de „grootere standbeelden van goden.” — 19. Heel wijd van hier: wel te verstaan: „van Carthago.”

- En huizen den Trojaan milddadiglijk ten beste,
 Zoo lang het rijk nog bloeide. Ik vare dan ten leste
 25 Naar dezen oord, en, hier ter kwader-uur geland,
 Bouw voort mijne eerste stad, recht in de bocht aan strand,
 En noem de burgerij naar mij Eneadijnen.
 Ik offerde Dioon, mijn moeder, voor de mijnen,
 En ook aan d'andre Goôn, en slacht een witten stier,
 30 Ter eere van Jupijn. Bij avontuur rees hier
 Een heuvel, op wiens kruin kornoelje en myrten wiesen,
 Heel naar van loof, en dicht van takkenbosch, als spiesen.
 Ik trede derwaart op, en poog een groenen struik
 Te rukken uit den grond, om, volgens kerkgebruik,
 35 d'Altaren met dit loof, dees' ruigte, te besteken,
 En zie [mij ijsst dat ik 't verhale] een wonderteecken:
 Want langs den boom, dien ik van zijnen wortel trek
 Uit d'aarde, druipt zwart bloed. De grond ontvangt een vlek
 Van etter. Al mijn leên aan 't sidderen, aan 't beven,
 40 En al mijn bloed wordt koud. De kracht wil mij begeven
 Van schrik. Ik vare voort om nog een taaie teen
 Van eenen andren struik te rukken, en meteen
 Te polsen d'oorzaak van dees' veldverborgenheden;
 Maar uit den andren struik en schorse druipt beneden
 45 Ook etter en zwart bloed. Hierover maal ik vast
 Met mijn gedachten, eer de Godheên, hier met bast
 En schorsen overkleed. Ik eere den getrouwen
 Gradivus, schutsheer van de Thracische landouwen,
 Opdat ze dit gezicht, dit voerspook uit genâ,
 50 Toch zegenen ten goede; en als ik voort besta
 Ten derdenmale een tak met al mijn macht te rukken
 Uit zijnen grond, en zet de kniën, in 't nederbukken,
 Geweldig tegens 't zand [verzwijg ik 't best of niet?],
 Zoo hoort men eene zucht, van onder uit het riet,
 55 Heel heerlijk, en mij komt dees' nare stem ter oore:

32. Dicht van takkenbosch, als spiesen: het woord takkenbosch wordt thans alleen gebezigd om dunne, saamgebonden takken aan te duiden, die tot brandhout bestemd worden; en zonder twijfel verstond men er zelfs in Vondels dagen niets anders mede. Immers, aan hem, die meende, dat men takkenbosch hier eenvoudig moet opnemen voor „bosch met takken,” kan men vragen, waar dan bosschen zonder takken bestaan? — Ook wordt hier niet van een „bosch” (silva) gesproken, maar van „kornoelje- en myrteboomen,” die dicht van takkenbosch zijn: en zeker bedoelt Vondel daarmede „dat hun takken als een dichte bosch of bondel in elkander gegroeid zijn. Ten aanzien der spiesen vergelijkte men vs. 63-65. — 55-56. Ter oore—gebore: dit rijm is naar Vondels opvatting volkomen in den haak. Liever dan achter de bijw. uitdrukking ter oore een *n* te plaatsen, liet hij de *n* van geboren weg, gelijk hij dat bij andere adjectieven, van verl. deelww. gevormd, gewoon was.

- „Eneas! waarom scheurt ge een ziel, tot ramp gebore?
 Vergun den dooden rust. Zie voor u; wacht u vrij,
 En schen uw handen niet zoo goddeloos aan mij;
 Ik ben u niet zoo vreemd, maar uit Trojaansche plekken.
 60 Dit bloed komt uit geen struik noch schorse nederlekken.
 Och vlucht, och! vlucht uw beste uit dit moorddadig land;
 Want ik ben Polydoor. Verlaat dit gierig strand!
 Dit ijzeren gewas, waarmede ik ben doorschoten,
 Bedekt me, en is dus scherp met bouten uitgesproten.”
 65 Toen rees mijn haar ten berg. ’k Verstom, sla geen geluid,
 En, stijf om ’t hart beklemd, bedenk wat dit beduidt.
 Als d’ongelukkige Priaam voorheen mistrouwde
 Aan Trojes oorlogskans, en droef van verre aanschouwde
 ’t Genakende beleg der stede, zond hij voort
 70 Zijn zoontje Polydoor heel stil naar dezen oord
 Van Thracië, aan den vorst, met onwaardeerbre goeden,
 Een gouden schat, om ’t kind daar heimlijk op te voeden.
 De Thrax, zoodra de kans des oorlogs is gekeerd,
 De middelen gespild, neemt acht wie triomfeert,
 75 Kiest Agamemnons zijde, en past op gastvrijheden
 Noch gastrecht, maar vermoordt den jongen tegens reden,
 En maakt zich met geweld een heer van zooveel gouds.
 Vervloekte goudzucht! och, waar brocht ge niet vanouds
 Den mensch toe, die zoo kort moet scheiden van dit leven?
 80 Zoo ras mijn vrees en schrik een luttel is verdreven,
 Verhaal ik vader eerst dit goddelijk gezicht,
 Daarna aan d’oversten, en hoor naar hun bericht.
 Men stemt uit éénen mond, te wijken van dees’ gronden,
 Daar ’t heilig gastrecht zoo verwaten is geschonden,
 85 En met de vlote in zee te loopen voor den wind.
 Men stelt een lijkfeest toe voor dit vermoorde kind.
 Men kruit veel aarde op ’t graf te zamen, stelt altaren,
 Met blauwen offerband, cypresse en bruine blären,

67, 68. Mistrouwde aan Trojes oorlogskans: dit aan is hier niet om ’t vers te vullen, want het komt evenzeer in de Proza-overzetting voor; doch Vondel heeft hier aan ’t Lat. gedacht, in welke taal de werkwoorden, die geloof en vertrouwen, of het tegendeel, uitdrukken, een dativus achter zich hebben; welke vorm in onze taal nog bewaard is gebleven in „aan iets gelooven” en „aan iets twijfelen.” — 67 volg. Van het gebeurde met Polydorus bestaan verschillende overleveringen. Vergilius heeft zich aan die gehouden, welke door Euripides in zijn *Hekuba* gevolgd is. — 71. Aan den vorst: namel. aan Polymnestor. — 71, 72. Met onwaardeerbre goeden, een gouden schat: de Proza-vertaling heeft: met een grooten schat van goud. — 79. Zoo kort: binnen zoo korten tijd. — 81. Dit goddelijk gezicht: beter is: deze goddelijke openbaringe, als in de Proza-vertaling staat, want zij diende Eneas ter waarschuwing. Monstra deum heeft het Lat. — 88. Cypresse en bruine blären: min juist, voor „bruine cypresseblären.” *Atrache cupresso* heeft ’t Lat.

- Heel statig toe, om dus des overledens geest
 90 Te zoenen naar de wijs. De vrouwen staan bedeesd
 Met hangend haar rondom. Men zet er offerkannen
 Met lauwe melk, die schuimt, en brengt den offermannen
 Veel kelken offerbloeds, viert d'uitvaart van het lijk,
 En neemt al schreiende verlof van deze wijk.
 95 Hierna, zoo ras de wind en 't weder ons behagen,
 De stormen over zijn en ongestuime vlagen,
 De Zuiderkoelte ons roept naar zee toe, woelt het strand.
 De gasten winden al de schepen af van land
 En brengen ze in het vlot. Wij varen voort en reizen
 100 De haven uit, en strand en land en steden deizen.
 Een eiland legt er, daar d'Egeesche zee op slijt,
 Den watergod Neptuin en Doris toegewijd,
 De waarde moeder van de watergodendommen;
 Een land, dat driftig kwam om land en kust gezwommen,
 105 En van Apollo, den godvruchten schutter, eer
 Aan Gyarus en aan 't hoog Mycon in het meer
 Gehecht wierd, om eens vast, bewoonbaar op geen plassen,
 Noch bulderenden storm, noch buien meer te passen.
 Ik zeile derwaart, en dit overlustig land
 110 Verwelkomt ons vermoeide in 't havenen aan strand,
 Daar wij met lust Apols geboortestad vereeren.
 De koning Anius, gekoren tot regeeren,
 Het rijk en priesterdom, ontmoet, met Gods laurier
 En offerband om 't hoofd, ons heusch, naar 'slands manier.
 115 Hij kent zijn ouden vriend Anchys, en biedt ons t'zamen
 Huisvesting met zijn hand. Wij volgden hem en kwamen
 Te gader op zijn huis. Ik eerde Apollo's koor,
 Gebouwd van ouden steen, en bad alle andren voor:
 „Gij, die te Thymbre wordt gediend en aangebeden,
 120 Verleen den afgesolde een eigen haard en steden
 En afkomste, en een stad, die vast sta. Goede God!
 Behoë het tweede Troje en al zijn overschot,
 Het zwaard der Grieken en Achilles' wrok ontvloden.
 Waar volgen wij u best? Waar leeren uw geboden

91-93. De offers aan de dooden bestonden gewoonlijk uit verse melk, water, wijn en bloed. — 99. In het vlot voor „in diep water, ter plaatse waar zij drijven kunnen.” Wij zeggen heden ten dage niet meer: „de schepen komen in het vlot;” maar eenvoudig: „raken vlot, worden vlot.” — 101. Slijt: breekt, afbreekt. — 104 volg. Delos kwam, luidens de overlevering, door een slag van Neptuins drietand uit zee oprijzen, en bleef heren derwaarts rondzwemmen, totdat Apollo het tusschen Mykonus en Gyarus vast zette. Een andere legende vermeldt, dat Delos reeds vroeger zijn vaste plaats had bekomen, ten einde Latona de gelegenheid te verschaffen om er haar kraam uit te leggen. — 112. Anius: een zoon van Apollo en zeer vermaard priester. — 119. Thymbre: een stad benoorden Troje.

- 125 Ons neerslaan? Vader! geef een teeken, meld uw zin,
 En stort ons uwen geest en wil van boven in.”
 Zoo bad ik nauwlijks, of het scheen zich te bewegen,
 Te schudden, sidderen wat hier omtrent gelegen
 En bij der hand was, Gods laurier, de tempelpoort,
 130 De gansche berg rondom te daveren, en voort
 Den drievoet der kapel te loeien onbedwongen,
 Zoo ras 't orakel luid ten hole uit kwam gedrongen.
 Wij vielen t'zamen vlak en plat op 't aanzicht neêr,
 En hoorden deze stem: „Dardaners! die zoo veer
 135 Komt zwerven, 't zelve land, waaruit uwe ouders sproten,
 Zag in zijn milden schoot u koestren, als zijn loten.
 Vraagt ernstig naar uwe oude en lieve moeder; daar
 Zal voort Eneas' huis en afkomste, en wat haar
 Voor haren oorsprong kent, al 't aardrijk door gebieden.”
 140 Aldus sprak Febus, en men hoorde bij henlieden
 Een vroolijkheid, gemengd in 't onderling getier.
 Zij vragen altemaal, wat vesten Febus hier
 Hun aanwijze, en wat streek, wat land hij wil belasten
 Te zoeken, tot een wijk voor d'afgesolde gasten.
 145 Mijn vader sloeg toen op d'aloude landkronijk,
 En sprak: „Gij, hoofden der Trojanen algelijk!
 Hoort toe en geeft gehoor naar 't geen u staat te hopen:
 In 't midden van de zee legt Krete voor u open,
 Jupijns geboorteland, daar Ide stijgt en rijst
 150 En ons geslacht geteeld, gekweekt is, en gespijsd;
 Daar leggen honderd steên, die groot zijn, vruchtbre landen,
 Van waar eer Teucer, mijn voorvader, naar de stranden
 Van Rhetus kwam, en koos die plaats uit tot een wijk,
 Is mijn geheugenis d'aloude faam gelijk;
 155 Toen stonden Ilium en Pergamum te bouwen,
 En zij bewoonden lage en effene landouwen.
 Hier voerde Teucer eerst, op 't allerongezienst,
 Der Goden moeder in en al den offerdienst
 Van Cybele, bestond den plicht der Corybanten
 160 Met al hun rinkeltuig in Ides woud te planten,
 En brocht hun offerande en feesten eerst in zwang,

125. Neerslaan voor „dat wij ons neerslaan.” 't Gebruik van dit w.w. in intrans. in plaats van in reflex. zin, is hier niet goed te keuren. — 127 volg. De tempel van Apollo te Delos was beroemd, en Vergilius laat er zijn held de godsspraak vernemen op de wijze als in den tempel te Delfi geschiedde. De godsspraak was doorgaans in een duistere, dubbelzinnige bevoording gehuld. — 138, 139. En wat haar voor haren oorsprong kent: versta: en hun nakomelingen, als in de Proza-vertaling staat. — 155. De Proza-vertaling heeft: Ilium en de muren van Pergamum waren nog niet gebouwd. — 160. Rinkeltuig voor cymbalen als in de Proza-vertaling.

- Sloeg leeuwen in 't gareel van Cybele met dwang.
 Zijt hierom wel getroost, en houdende, op 't bescheiden
 Der Goden, deze baan, zoo zullen ze ons geleiden;
 165 Men offere en verdien' de gunst van wind en weër,
 Om recht naar Krete toe te varen; 't legt niet veer.
 De derde dag [Jupijn, de voorste, volgt mijn zeggen],
 Zal onze vloot gerust voor Krete op anker leggen."
 Zoo spreekt hij, en hierop het offervee geslacht,
 170 Dat van hun outerplicht geëischt wordt en verwacht,
 Een stier voor schoone Apol, een stier voor 't hoofd der vloedten,
 Zwart vee voor 't onweër, en, om best de reis te spoeden,
 Een sneeuwwitte offerande aan 't westen op het strand.
 Idomeneüs, zoo 't gerucht loopt, uit zijn land
 175 En vaders koninkrijk geweldiglijk verdreven,
 Liet al de huizen leëg, en Krete is leëg gebleven
 Van Trojes vijand, die het eiland eerst bezat.
 Men laat Ortygië, en zijn haven, en de stad.
 Wij vliegen over zee, langs Naxos' waterkanten
 180 En zijne bergen, vol rinkinkende Bacchanten;
 Langs 't grasrijk Dionyse, Oliaros, meteen
 Langs Paros, altijd rijk van witten marmersteen;
 Voorbij de Cykladen, op zee gestrooid, en waaien
 Langs d'eilanden, die dicht d'Égeesche zee bezaaien,
 185 Men hoort een scheepsgeraas. Een ieder roept om strijd
 En port de makkers aan: „Zoo, mannen! zoo;” men tijt
 Aldus naar Krete toe, van waar onze ouders sproten.
 De wind van achter spoeit den tocht der reisgenooten.
 Dus raken wij ten leste aan 't oud Kureetsche strand.
 190 Kureten bouwden eerst dit eiland met hun hand,
 En daar behartigde ik den bouw der nieuwe stede,
 Waarnaar ik had gewenscht, en noem den landzaat reede
 Het Pergamasche volk, dat groeit in dezen lof.
 'k Vermaan hen t'offeren, te bouwen huis en hof.

162. Met dwang: neen, juist omgekeerd, zonder dwang. Immers waren de leeuwen voor den wagen van Cybele een zinnebeeldige voorstelling van de woeste natuur, die zich door moederlijke zachtzinnigheid en liefde temmen laat. — 163. Bescheiden: beschikken. — 167, 168, Lees: volgt mijn bevelen! op den derden dag zal, door het bestier van Jupiter, onze vloot, enz. — 168. Op anker leggen: meer gebruikelijk is thans: „voor anker liggen.” — 171. Voor schoone Apol: is noch zuiver van taal, noch wel-luidend. — 173. Aan 't westen: namel. „aan den westenwind, „Zefyrus.” — 178. Ortygië: of „het kwartelland,” een bijnaam van Delos, wegens de groote menigte kwartels, die zich vroeger aldaar moet hebben opgehouden. De Gr. naam van dien vogel is ortyx. — 179, 180. Men weet dat Naxos de geboorteplaats van Bacchus was. — 181. Dionyse: een der Sporaden, ten westen van Patmos. — Oliaros: insgelijks een der Sporaden, en later Antiparos genaamd, vermaard om zijn prachtige grot. — 190. Bouwden: bebouwden.

- 195 De schepen staan nog nauw op land gehaald met touwen,
Of d'arbeidzame jeugd begint met macht te trouwen,
Te ploegen 't nieuwe land, te zaaïen zaad en spruit.
Ik schrijf ze wetten voor en deel haar erven uit.
Terstond bedorf de lucht; gewas en ooft bedorven,
200 Dat smet en tering baart; een tijd, daar veel in storven.
De mensch, wien 't leven lust en toelacht, sterft heel dra,
Of kwijnt te jammerlijk, en sleept de lenden na.
De Hondstar gloeit, 't gewas verdort in zijne voren.
De doove korenaar geeft stroo voor voedzaam koren.
205 De vader ried ons, naar Ortygië om Gods raad
Te reizen over zee, bij Febus' toeverlaat
En troost te zoeken, hem te bidden om zijn zegen;
Wat uitkomste in dien staat, daar ieder zit verlegen,
Hij aanwijz'; waar men hulp in deze ellende vind';
210 Wat koers, wat zeestreek wij best houden reisgezind.
't Was nacht, en de eerste slaap look ieder dier zijne oogen;
Mij docht, ik zag zich voor mijn ledikant vertoogen
De heilgebeelden van de groote en kleene Goôn,
Geborgen uit den brand van Troje en 't vier ontvlooden
215 En over zee gesleept. Zij blonken rondom henen.
De volle maan kwam klaar ter venster ingeschenen.
Toen spraken ze mij aan, en sterkten mijn gemoed
Met deze rede: „Al 't geen wat u Apollo vroed
Zou maken, en zijn koor t' Ortygië, dat spellen
220 Wij hier in zijnen naam, en komen zelfs en stellen
Ons voor uw kamerdeure alleen door zijn gebod.
Wij volgden, uit den brand van Dardans stad en slot,
Uw wapens en uw vloot, en hebben holle baren
En waatren onder u met uwe vloot bevaren;
225 En wij, gelijk voorheen, dezelve zullen blij
Uwe afkomst helpen aan de groote heerschappij
Der stede, en haren naam tot aan den hemel beuren;
Laat geen langdurigheid van ballingschap u steuren,
Maar bouw de groote stad voor uwen grooten zoon.
230 Gij moet veranderen van woonplaats. Febus' troon
Te Delos hiet u niet naar deze kusten trekken,
Noch nederslaan in Krete en der Kretenzen plekken.

201. Het bezigen van 't praesens, terwijl tot hier toe het imperf. gebezigd was, maakt dezen regel onduidelijk, en doet bij de eerste lezing denken, dat het hier gezegde slechts een tusschengevoegde opmerking van algemeen aard is. Eneas gaat hier intusschen voort met de beschrijving der pestziekte en wil zeggen: „lieden vol lust en levenskrachten stierven plotseling, of raakten aan 't kwijnen,” enz. — 205. De vader: namel. „Anchises;” 't lidw. is hier misplaatst, want Eneas is nog steeds aan 't verhalen en had zich, om in de maat te blijven, van 't bez. voornw. mijn kunnen bedienen. — 225. Dezelve zullen blij: dezelfden....

- Hesperïë is een land, bij Grieken zoo genaamd,
 Een oud, een vruchtbaar rijk, ten oorelog befaamd.
 235 d'Enotriaan heeft eerst den bodem daar bezeten;
 Nu heeft de neef dit land Italië geheeten,
 Den landaard Italiaan, ter eere van zijn heer.
 Dat is ons eigen erf, een rustplaats, ons weleer
 Beschoren. Dardan en Iásius, ons vader,
 240 En stamheer, namen hier hun oorsprong al te gader.
 Welaan dan, waak nu op en draag dit trouw bericht
 Den afgeleefden man, uw vader, over. Zwicht
 Voor niemand. Koritum, 't Ausonische geweste
 Staat u te zoeken; Krete is niet voor u ten beste.
 245 Jupijn ontzegt u dit." Ik schrik voor dit gezicht,
 De stem der Goën, geen droom; ik zag elks aangezicht,
 De tronie, ieders hoofd betulband en bewonden,
 Dicht voor mijne oogen, daar zij tegenwoordig stonden,
 Oogschijnlijk en klaar, ten minste zoo het scheen.
 250 Het koude zweet brak uit en droop mij langs de leën.
 Ik vlieg ten bedde uit, hef mijn hart, om God te danken,
 En handen hemelwaart, en offre zuivre dranken
 Op 't heilig huisaltaar. Na 't offer, hem ten prijs,
 Verkundschap ik met vreugd dees' nachtspraak aan Anchijs,
 255 Verhaal hem stuk voor stuk. Hij kent van wederzijen
 Al d'afkomst, d'ouders meê, gerekend langs twee rijen;
 Hoe 't nieuwe misverstand van d'oude plaats en oord
 Zijn zinnen heeft misleid. Hij zegt: „Mijn zoon, door moord
 En brand beproefd, en ramp van Trojes hof en wallen,
 260 Kassandre alleen wist mij al lang deze ongevallen
 Te spellen; nu herdenk ik eerst haar wichlerij,
 Hoe deze landstreek ons' geslachte en bloed en mij
 Gezworen was; hoe dik zij d'Italiaansche stranden
 Gedacht heeft; maar wie droomt dat Troje zal belanden
 265 In dit Hesperisch rijk? Maar wie geloofde 't geen
 De razende Kassandre ons spelde in Priams steên?
 Men volg' dan Febus' raad, en kies de beste paden.”
 Zoo spreekt hij, en men volgt hetgeen hij vindt geraden.
 Wij scheiden blij van hier, behalve een klein getal,
 270 Gaan t'zeil, en loopen door het bruisende geschal,
 Met holle balken hene op woeste waterstreken.
 Nadat de vloot zoo wijd van land is afgesteken,
 Dat niemand langer land en niet dan water zag,
 En wolken, hing een bui, een donkre donderslag
 275 En wolk ons over 't hoofd. Het weder aan 't verslimmen,
 Begon de zee heel naar en fel ons aan te grimmen.
 De wind stak haastig op. De baren gingen hoog.
 Wij spreidden door dien storm vaneen, uit 's anders oog.

- De lucht werd donker en de regen uitgegoten
 280 Viel dicht, gelijk een nacht. De hemel hing gesloten,
 Zoodat men aan de lucht noch licht noch hemel zag.
 De wolken bersten, en het weerlicht slag op slag.
 De buien smijten uit hun streke roer en steven.
 Wij dreven, zonder eens te weten waar wij dreven.
 285 De stuurman Palinuur kon, op den woesten plas,
 Niet ramen aan de lucht of 't nacht of middag was,
 Noch werwaart hij verzeilt. Wij hobbelen door vlagen
 Bij gissing blindeling, drie nachten en drie dagen
 Op zee, en zien geen licht van starren, zon noch maan.
 290 Ten vierden dage scheen de landkust op te gaan,
 Te hoogen, het gebergt van verre te verrijzen,
 En 't licht ons eenen rook en damp in duin te wijzen.
 Men strijkt de zeilen, valt aan 't roeien, en matroos
 Versloft niet, roeit en rept nu hand en riem altoos,
 295 En vaagt den blauwen plas en 't schuim der waterpaden.
 Ik land behouden in d'eilanden, de Strofaden,
 Die, in 't Ionisch meer gelegen, en gestort,
 Dus heeten bij den Griek. In dit geweste wordt
 Celeno's heilloos nest, met d'andere Harpijen,
 300 Gevonden, nadat haar de hoofsche lekkernijen
 Van Fineus zijn ontzegd, en zij geheel vertsaagd
 Daar van de tafel, ten bankette uit zijn gejaagd.
 Geen landgedrocht zoo helsch; men vond nooit slimmer pesten.
 De wraak der Goden brocht ze uit Pluto's poel en nesten.
 305 Haar aanzicht is gelijk een maagdenaangezicht.
 De buik, gedurig week van loop, en nimmer dicht,
 Stinkt eeuwig, en de klauw is krom, om toe te tasten;
 De troniën zien bleek, hoe gulzig zij ook brasten,
 Van honger. Toen wij in de haven, hier ter steê,
 310 Belandden, zag men, drift bij drift, het welig vee,
 Den bok, en os, in 't veld gaan grazen in de weiden,
 Daar geene herders hen bewaarden noch geleidden.
 Wij vielen er met ons geweer en macht op uit,
 Beloofden Jupiter en andren Goden buit
 315 En deel aan deze jacht. Toen dekten wij den gasten
 Een disch op 't bochtig strand, en aten hier en brasten
 Van dezen lekkren kost: maar dees' vervloekte vlucht
 Harpijen kwam ons op, met vreeselijk gerucht,
 Ten berg af, klappende de vleugels onderwegen
 320 Vervaarlijk tegens een. Zij schenden, zij gaan vegen
 En strijken met den kost. Waar elk zijn krauwels zet,
 Wat ieder aangrijpt, wordt bezoedeld en besmet.

- Zij scheiden met een stank en schreeuwen onder 't scheiden.
 Wij gaan hierna nog eens den maaltijd toebereiden,
 325 Heel diep in een spelonk, rondom met bosch beplant
 En nare schaduwen, en steken d'offerand
 Op Gods altaren aan. Dees' vlucht, om roof te zoeken,
 Komt weder aangesnord, een ieder uit zijn hoeken
 En roofnest en spelonk, met haren scherpen klauw,
 330 Bezoedelt met den bek de spijs, nog warm en lauw.
 'k Beveel mijn reisgenoot geweer gereed te houden,
 Om dien bezeten hoop te groeten. Mijn vertrouwden
 Zijn reede om hun geweer en sabel en rondas
 Te bergen in den beemd. Misenus, alzo ras
 335 Men, in de bocht aan strand vernam hoe zij te zamen
 Met hare vleugelen van verre aansnorren kwamen,
 Stak, van de rots, daar hij de wacht hield, zijn trompet.
 Elk valt er voort op in, voert met dees' tafelsmet
 Een nieuwen krijg, en past dit zeegespuis te schennen.
 340 Te treffen met zijn zwaard; maar 't ijzer stuit op pennen
 En pluimen af; de rug blijft heel en ongewond.
 Zij vluchten snel omhoog. De klauwen en de mond
 Den half gegeten roof en kost en spijs slaakten.
 Zij laten 't al bemorst, wat bek en klauwen raakten.
 345 Celeno, die doorgaans het onweêr spelt vooruit,
 Zet zich op eene rots en schudt haar krop dus uit:
 „Laomedons geslacht! koomt gij ons ook bestrijen,
 Beoorlogen? Wilt gij onnoozele Harpijen
 Ook jagen uit haar nest en eigen vaderland,
 350 Om os en runders, hier geslagen op het strand?
 Zoo luistert nu naar mij en let op mijne rede:
 Ik, d'oudste Razernij, verkundschap, hier ter stede,
 Hetgeen d'almachtige Jupijn Apollo meldt,
 En mij Apollo heeft met zijnen mond gespeld.
 355 Gij zoekt Italiën, en zult aan zijne stranden,
 Zoo weêr en wind u dient, in 't ende wel belanden
 En havenen, doch niet de lang beloofde stad
 Omtrekken met een poorte en hoogen muur, voordat
 De bittere hongersnood, en 't onrecht, met den degen
 360 Ons aangedaan, u pers', van hongersnood verlegen,
 De tanden en 't gebit te zetten in den disch.”
 Zoo sprak ze, en vloog in 't bosch. Mijn dischgenootschap is
 Verschrikt; het bloed wordt koud; het hart, beducht voor
 [rampen,
 365 Bezwijkt, en men beveelt niet meer met scherp te kampen,
 Maar zoen te zoeken, door beloften en 't gebed;
 Het zij dit Godheên zijn of een vervloekte smet,
 En vuile vogelvlucht. Mijn vader heft zijn handen

- Naar d'oppergoôn, en bidt, beveelt ons vee te branden,
 En t'offren, naar den eisch der zake, nu bekend:
 370 „O Goden! kan het zijn, belet dit dreigement,
 En keert van onzen hals die toegedreigde smarten;
 Laat u verzoenen, en verschoont godvruchte harten.”
 Daarna beveelt hij, dat men voort de vloot ontmaar’.
 Men viert den shoot; men maakt hier touw en takel klaar.
 375 Nu blaast de wind in 't zeil. Wij bruisen door de baren,
 En streven waar het wind en roer belieft te varen.
 Nu reist Zazynthus met zijn bosch in volle zee,
 Daarna Dulichium, en 't eiland Samos meê,
 Dan Neritos, heel steil van klippen. Wij vermijden
 380 De rots van Ithaka, Laërtes' heerschappijen,
 En vloeken 't heilloos land, dat snoode Ulysses droeg.
 Wij zien eerlang den top van Leukas, hoog genoeg
 Door alle wolken hene, en voort den tempel rijzen
 Van Febus, op een rots, waarvoor matrozen ijzen.
 385 Wij loopen, moê gezeild, te zamen derwaart heen,
 Bezien de kleene stad. De vloot en schepen reên
 Voor anker. Nadat wij hier buiten hoop belanden,
 Verzoent men God Jupijn met heilige offeranden,
 Ontsteekt het zoenaltaar, belooft den Goôn hun recht,
 390 En viert voort 't Actium aan strand, gelijk men plecht,
 De Trooische hoogtijd en het zoenspel. Ons genooten,
 Al naakt met oliën bestreken, woelen, stooten,
 En worstelen om strijd, naar hunner oudren zeên.
 Zij zijn verheugd, dat zij zoovele Grieksche steên,
 395 En Argo's wreede kust en strand voorbijgelopen,
 In 't midden door 't gebied des vijands zijn ontslopen.
 Terwijl verjaart de tijd, de zonnekring staat rond.
 De noordenwind bevriest het water tot den grond.
 Ik hang aan een pilaar een koopren schild, gedragen
 400 Bij Abas, van wiens deugd de krijgsfaam kan gewagen,

379. Neritos, heel steil van klippen: vergelijk *Palamedes*, vs. 269, 270.

Steil Neritos, vol klippen, heeft

Nooit woester dier ontvangen.

390. Gelijk men plecht: plecht is noch de 3de pers. van 't gewone praesens van plegen, die pleegt luidt, noch de 3de pers. van 't gewone imperfect, dat placht of plag luidt; dat de vorm echter goed is, bewijst het spraakgebruik, 't welk nog altijd plecht als 3de pers. imperf. bezigt — 400-403. 't Was gewoonte, op een veroverd schild den naam van hem, dien 't had toebehoord, alsmede desgenen, die 't buit had gemaakt, te vermelden. Hier is sprake van 't vermaarde schild van Abas, een der oudste vorsten van Argos, dat in den tempel van Juno had gehangen en bij de spelen van Argos in plechtigen optocht werd omgedragen. Eneas had, volgens Vergilius, dat schild aan een afstammeling van Abas in den Trojaanschen krijg ontweldigd.

- En merk de rede met dit schildvers, niet mislukt:
 „Eneas wijdt die schild de Grieksche zege ontruikt.”
 „k Bevele hun daarna de haven uit te vletten,
 Te zeilen, en zich op de doften neer te zetten.
- 405 Matroos, aan 't roeien, vaagt de vlakke zee om strijd.
 Wij zijn het hooge slot der Feacenzen kwijt,
 Eer iemand ommezie, en varen, langs Epyren,
 Chaonjes haven in, en gaan den berg op zwieren,
 Wiens kruin Butrotum draagt en opbeurt naar de lucht.
- 410 Hier hooren wij wat nieuws, een nauw geloofd gerucht.
 Dat Helenus, de zoon van Priam, hier ten leste
 Nog Pyrrhus' gade trouwde, en over 't Grieksch geweste
 Met zijnen schepter heerscht, en Hectors gemalin,
 Aan een Trojaan hertrouwd, hem koestert met haar min.
- 415 Ik sta verbaasd en stom, verwonderd om die maren,
 En blake om dezen man te spreken, en t'ervaren
 Zoo groot een avontuur. Ik laat de haven staan,
 En vloot en strand, en juist recht voor de stad, vooraan
 Was hier Andromache vast bezig, en zij wijdde
- 420 Aan Hectors koud gebeente, op 't heilig jaargetijde,
 Lijkoffers, spijs en drank den lijke, voor de steê,
 En muren, in het woud, bij eenen landstroom, meê
 Naar Simois genoemd. Zij riep den geest, die waarde,
 Naar 't schijngraf, opgebouwd van groene zoôn en aarde,
- 425 Waarover zij een paar altaren had gewijd,
 Om met beklag het lijk te volgen op zijn tijd.
 Zoodra zij mij vernam, bestuwd met eene bende
 Trojanen, scheen 't verstand geraakt door deze ellende,
 En dees' bejegening, zoo plotsling, onverwacht,
- 430 Versloeg haar zulks, dat zij stokstijf stond, zonder kracht,
 En, over al haar lijf zoo koud als ijs bevroze,
 Hen aanzag daar ze stond, en, als een levenlooze,

401. En merk de rede: d. i.: „en geef de reden,” of liever „de aanleiding der wijding te kennen.” — Ongelukkig blijkt van die reden in het schildvers niets. — Dit schildvers: waarschijnlijk dacht Vondel hier aan het motto van een wapenschild. — Niet mislukt: 't vers van Eneas moge 't niet geweest zijn, dat van Vondel is door dezen regel wêl mislukt. — 402. Deze regel komt letterlijk in de Proza-vertaling voor; alleen maakt hij schild daar mann., hier vr. — 403. De haven uitte vletten: de schepen, door middel van vletten, of booten, te verhalen. — 406. Der Feacenzen: dezen bewoonden Corcyra, het latere Corfu. — 428. Door deze ellende: waarom niet „door onze ellende?” deze slaat hier op niets. — 430. Versloeg haar zulks: de Proza-vertaling heeft: zij versloeg. Hieruit blijkt ons dat Vondel er geen bezwaar in zag, één en hetzelfde w.w., met behoud van denzelfden zin, intrans. en trans. te nemen. — 432. Als een levenlooze: dit staat noch in 't Lat. noch in de Proza-vertaling. En te recht, in zoodanigen staat had zij de aangekomenen niet kunnen toespreken.

- Ter aarde zeeg, en sprak in 't ende van verdriet:
 „O, Venus' zoon! wat zien we, uw blooten schijn of niet?
 435 Of zijt gij zelf de boô, en inderdaad in 't leven?
 Of uit der tijd? Waar is mijn Hector dan gebleven?”
 Zoo spreekt ze, en weent, en huilt, zoo droef, dat dit misbaar
 Door al het kerkwoud klinkt; en nauwlijks kan ik haar,
 Wiens hart van droefheid sluit, antwoorden, en, van zinnen
 440 Ontsteld, sta stil en stom, en hou de woorden binnen,
 En stamer woord voor woord: „Nog leef ik op deze uur,
 Doch 't leven in dien staat valt lijdig zwaar en zuur.
 Nu twijfel niet, gij wordt hier geenszins uitgestreken,
 Och, wat geval heeft u van zulk een man versteken,
 445 Hier dus te recht gebrocht? Wat avontuur gered,
 En weer in uwen staat, gelijk voorheen, gezet?
 Verwarmt hier Hectors weeuw het bed van Pyrrhus weder?”
 Zij sloeg beschaamdelyk en droef hare oogen neder,
 En sprak flauwhartig: „Och, Polyxena! gij, spruit
 450 Van Priam! gij alleen waart d'allerblijdste bruid,
 Toen gij verwezen wierdt op 's vijands graf te sterven,
 Voor Trojes hoogen muur, om niet dus om te zwerven,
 En uitgelot in echt te treên met uitheemsch bloed;
 Aldus in slavernij, na zooveel wederspoed,
 455 Een zegenrijken heer t'omhelzen, als zijn slave.
 Wij, na 't verbranden van ons vaderland en have,
 Door vele zeën gesold, gesukkeld, mosten nog
 Een vrucht in slavernij ter wereld brengende, och!
 Achilles' nazaats hoon en wreevlen aard gedoogen,
 460 Een trotschen jongeling, een vijand hier naar d'oogen
 En 't aanzicht zien, die na te Sparte Hermioon,
 De telg van Leda, trouwde, en mij slavin den zoon
 Van Priam, Helenus, zijn slave heeft geschonken.
 Maar dolle Orest, [verhit door gloed en minnevonken
 465 Op zijn geschaakte bruid, en aangehitst met kracht
 Van Razernijen, die hem om zijn moederslacht
 Vervolgen], komt bedekt den wreedten Pyrrhus nader,
 Vermoordt hem voor 't altaar, gelijk zijn eigen vader
 Voor 't heilig outer ook most sneuvlen onvermoed.
 470 Door Neoptolemus' afsterven storf het goed

442. Lijdig zwaar: zeer zwaar. — 443. Gij wordt hier geenszins uitgestreken: gij wordt hier niet door den schijn bedrogen. Vergel. de Proza-vertaling. — 444. Van zulk een man: als Hector namelijk. — 455. Slave: slavin. Zie HUYDECOPER, *Proeve* III, 306, 307. In vs. 463 wordt dezelfde vorm mann. gebezigd. — 461. Na: d. i.: „vervolgens.” — 468. Gelijk zijn eigen vader: men zou het te raden kunnen geven, of hier de vader van Pyrrhus dan wel die van Orestes bedoeld wordt.

- Ten deele op Helenus, die 't gansche Chaonije
 Naar Chaon, den Trojaan, genoemd heeft, burgerije
 Vergaderd, Pergamum en Ilium hersticht,
 In dit bergachtig land. Maar geef me nu bericht
 475 Wat avontuur, wat wind, wat God u herwaart dreven
 Onwetende aan dees' kust. Is 't kind Ascaan in 't leven,
 Waarvan Kreütze nog in stads beleg gelag?
 Gedenkt de knaap nog wel aan Trojes jongsten dag,
 En zijn verloren rijk, en aardt het naar zijn vader,
 480 En naar oom Hectors deugd, twee dapperen te gader?"
 Zij klaagt al schreiende en kermt overluid aldus,
 Doch ijdel en vergeefs; terwijl kwam Helenus,
 De zoon van Priam, met een grooten stoet en bende
 Ter stede uit, op hem aan. Hij zag ze voort, en kende
 485 Zijn landsliën, leidt ze blijde al koutende naar stad,
 En schreide telkenmale. Ik volgde hem. Hij trad
 Naar 't kleene Troje toe, en Ilium, dus even
 Gesticht naar 't groote, dat men Troje ziet herleven,
 En den hernoemden stroom, den drogen Xanthus, ziet.
 490 'k Omhels de Sceesche poort. De Frygiaan geniet
 Huisvestinge in de stad der landsliën, na hun lijen.
 De koning welkomt ze in de lange galerijen.
 Men schenkt in 't middenhof den wijn, om 't hart t'ontlaân.
 Men recht het dischgerecht in gouden schotels aan.
 495 De kelken gaan rondom. Dus slijten wij twee dagen.
 De zuidenwind begint in 't zeil met zijne vlagen,
 Te blazen, en ik ga waarzegger Helenus
 Aanspreken, ondervraag hem endelijk aldus:
 „Inboreling van Troje en Godstolk, wiens gevoelen
 500 Apollo's wil begrijpt, wiens brein de wichelstoelen,
 Gestarnte, voglezang, en Klarus' lauwerier
 En voerspook van de pen begrijpt, en haren zwier;
 Ai, zeg me, want Apol en alle d'andre Goden

471, 472. Die 't gansche Chaonije naar Chaon, den Trojaan, genoemd heeft: namel. uit erkentelijkheid, omdat Chaon zijn halsvriend was, en hem eenmaal zelfs het leven had gered. — 476. Onwetende: de Proza-vertaling heeft onverhoeds. — 479. Het: heeft betrekking op 't kind in vs. 476, hoewel de taal vorderde dat er hij stond, omdat er 't laatst gesproken wordt van den knaap. — 484. Op hem aan: in plaats van „op ons aan.” 't Is Eneas zelf, die 't verhaal doet. — 490. 'k Omhels de Sceesche poort: 't was gewoonte bij de Romeinen, hun deuroposten te kussen en te omhelzen, wanneer zij na een lange afwezigheid thuiskeerden. — 502. Van de pen.... en haren zwier: vrij dubbelzinnig voor der snelle vogelvlucht, als in de Proza-vertaling staat. — 503. Apolle: nergens gebruikt Vondel dezen vervrouwelijkten vorm; ik onderstel, dat hier Apol moest staan, dat door een onhandigen verbeteraar Apolle veranderd is. — Alle d'andre: dit behoorde, naar ons taaleigen, al d'andre te zijn.

- 505 Ons spelden veel geluks, en hebben mij geboden
 Te spoeden naar Itaalje en 't Itaaljaansche strand,
 En aan te doen op zee een vergelegen land.
 Harpij Celeen alleen voorzeide ons ongelukken,
 Aanstaande zwarigheên, hoe namaals ons zou drukken
 [Dat ijslijk luiden zou in d'ooren van de vloot],
 510 Een schrikkelijke plaag van bittren hongersnood;
 Wat voor gevaren staan ons allereerst te mijden?
 Wat koers best aangegaan, om zulk een ramp en lijden
 Te schuwen? Helenus, gelijk men is gewoon,
 Slacht runders, offert, bidt, verzoent en smeekt de Goôn,
 515 Ontsnoert den offerband en laat ze nederhangen
 Bij 't godgewijde hoofd en leidt me, op zijne gangen,
 Met zijn getrouwe hand, godvruchtig en belaaën,
 Naar Febus' wichelkoor. Daar heft de Godstolk aan,
 Opdat hij met zijn mond mijn avontuur ontweide:
 520 O, Venus zoon! het blijkt dat gij op Gods geleide
 De zee bevaart [dus tot Jupijn in zijnen raad
 Uw noodlot en fortuin, en hierop draait uw staat];
 Dies wil ik klaar en kort, om langheid te vermijden,
 U hier afvaardigen, en melden hoe gij lijden
 525 En zeegevaren best, als balling, moogt ontgaan,
 En in Ausonië en zijn havens nederslaan.
 Want drie gezusters, die den draad van 't noodlot spinnen,
 Beletten Helenus, den Godstolk, verder binnen
 Dees' reisgeheimenis te treden; Juno meê
 530 Verbiedt mijn lippen meer te melden, hier ter steê.
 Een ongebaande weg, wijdstrekkend land, vol heiden,
 Het schoone Italië en zijn vette beemden scheiden.
 Schoon gij u inbeeldt dat Italië zoo dicht
 Hierbij legt, en hierom, niet grondig onderricht,
 535 De naaste havens poogt uit onkunde in te varen.
 Gij moet met uwen riem eerst plensen in de baren
 Van 't Siciljaansche meer, en kloven met de vloot
 d'Ausoniaansche zee, den jammerpoel, vol nood,
 En Circes eiland gaan bezoeken, eer gij vesten
 540 Moogt stichten in uw land en uiterste gewesten.
 Ik stel u teekens, prent die vast in uw gemoed.
 Wanneer gij, afgemat van zorgen, bij een vloed,

519. Mijn avontuur ontweide: ontweiden heeft hier dezelfde be-
 tekenis als elders ontginnen, ontvouwen, d. i.: „uit elkander zet-
 ten.” — 521, 522. Dus tot Jupijn. . . uw noodlot: ongelukkige tautolo-
 gie, die de Proza-vertaling evenzeer heeft. — 524. Afvaardigen: voor „een
 vaardig antwoord geven;” in ongunstigen zin en wel in dien van „afsche-
 pen,” ’t H. D. abfertigen, is het woord meer in zwang dan in den
 goeden, die er hier aan gegeven wordt. — 532. Scheiden: wel te verstaan
 „van Chaonië.”

- En op den waterkant, in wilgeloof vindt liggen
 Een groote witte zog, met dertig witte biggen
 545 Aan hare spenen; daar zij die geworpen heeft;
 Daar sticht uw nieuwe stad: daar zult gij afgestreefd,
 Na zooveel sukkeling, uw tijd in vrede slijten.
 Verschrik niet voor den disch, waarin u staat te bijten:
 Het noodlot baant den weg in allerhande nood,
 550 En God Apollo, dien ik aanroep, stuurt uw vloot;
 Maar wacht u voor de naaste en nagelegen landen
 Van oud-Italië, wiens ongeruste stranden
 Ons' zee bespoelt. Wat stad, wat muur zich daar vertoont,
 Die muren worden al van vijanden bewoond
 555 En booze Grieken. 't Volk van Ajax, al die kwamen
 Van Naryx, eene stad in Lokris, bouwden t'zamen
 Hier nieuwe steden, en Idomeneus houdt, met
 Zijn volk van Lyktus en de wacht, den grond bezet
 Van 't Saletijnsch gebied. Petilje in dat geweste,
 560 Een kleene stad, gesterkt met zijne poorte en veste,
 Van Filokteet gebouwd, den Melibeeschen heer,
 Bewaakt de zeekust nauw. Wanneer uw vloot het meer
 Bevaren heeft en rust, gij reed staat voor d'altaren
 Op strand, om God uw woord te houden, dek uw haren
 565 En hoofd met purpren zij, dat, onder 't offervier
 Den Goôn ontsteken, u geen heilloos vijand hier
 Bejegene, en den dienst en d'eer der Goden schende.
 Gij en uw reisgenoots zult, tot het uiterste ende,
 Deze offerwijze voën, en dat uw naneef mee
 570 Dien zuivren godsdienst houde; en als de wind op zee
 U voert van hier, daar vloën op oud-Sicilje stuiten,
 En d'inharn van het eng Pelorus komt te sluiten,
 Dan hou ter slinke hand naar land toe; vaar dan vrij
 Wat om, en hou in zee doorgaans de slinke zij,
 575 En schuw ter rechte hand de zee, en ook de stranden.
 Men zegt dat eertijds hier aaneengelegen landen
 [Zoo baart de tijd allengs verandering van den staat
 Der dingen], door 't gedruisch des waters, zonder maat,
 Vaneengesprongen zijn, de zee de landen scheidde,
 580 En, met geweld en kracht geschoten tusschen beide,
 [Hesperie en zijn zij van 't Siciljaansche zand
 Gescheurd, en steen en veld gekloofd door 't smalle strand],
 Aanbruisen kwam in 't end met een heel eng getijde.

544. volg. Deze profetie zinspeelt op Ascanius; de dertig jongen beduiden het getal jaren zijner regeering, en de groote witte zog het door hem gestichte Alba longa. — 548. Te bijten: namel. „van hongersnood.” — 558. Lyktus: een stad van Creta. — 572. Pelorus: een voorbergte, thans Capo di Faro genaamd.

- De booze zeeplaag Scyl bezet de rechte zijde.
 585 Charybdis, nooit verzaad, bezet de slinke hand,
 En slorrept driewerf fel de golf in 't ingewand
 Des diepen maalstreams, en zij braakt ze driewerf weder
 Ter kele uit in de lucht, en geeselt, telkens wreeder,
 De starren met haar schuim; maar Scylle, die het hoofd
 590 Te water uitsteekt, en de kiel, die 't water klooft,
 Op klip en steenrots rukt, zit in haar hol gevangen,
 Een duistere spelonk. Haar aanzicht, oog en wangen
 Zijn evenals een mensch. Het bovenlijf is maagd
 Ten navel toe, zoo blank, dat zij het oog behaagt;
 595 Het onderlijf is een vervaarlijk waterwonder,
 Een rechte wolfebsbuik, met een dolfijnstaart onder.
 't Is beter wat verlet, en om Sicilje heen,
 Langs d'oevers van Pachijn, gevaren onbestreên,
 Dan eens in 't nare hol dees' Scylle, dus wanschapen,
 600 t'Aanschouwen, daar heur jacht en blauwe honden gapen,
 En vreeslijk bassen uit de steenrotse, en hun kolk.
 Behalve dit, indien bij Helenus, Gods tolk,
 Voorzichtigheid en trouw te vinden zij en klaarheid;
 Indien Apollo zelf de goddelijke waarheid
 605 Verkundigt door mijn mond; zoo moet ik u vooral
 O Venus' zoon! een zaak, een stuk, u ten geval
 Voorzeggen, meer dan eens, en reis op reis ontleden:
 Vooreerst hou aan, en stort voor Juno uw gebeden,
 En draag haar Godheid, die zoo groot is, uw gebeên,
 610 Uw kerkbeloften op, en smijt die macht alleen
 Met bidden over stag; zoo zult ge, die gevaren
 En 't Siciljaansche land ontzeild, door holle baren,
 Belanden al verheugd aan d'Itaaljaansche kust.
 Wanneer ge, daar gevoerd, te Cume veilig rust,
 615 En ziet de meren, aan Apollo's dienst verbonden,
 De bosschen, die vanouds rondom Avernus stonden
 En ruischten, dan zult gij de zinnelooze zien,
 Die onder hare klip de teekens kan bediën,
 Elkeen geluk zegt, zooveel wonders weet te ramen,
 620 En bladers dicht beschrijft met letteren en namen.
 De maagd weet naam bij naam, waarmee zij 't blad beslaat,
 Te schikken op zijn plaats, op eene zeeke maat,
 En laat in 't diepe hol op hare plaats gesloten
 De bladers leggen stil in orde en onverschoten.
 625 Maar zoo het hol zijn deur en ingang opsluit, haast
 Verstrooit een wind de blaân; een tocht, een lucht verblaast
 De letters. Die Sybil wil dan, om niemands kwellen,

- 't Vervlogen loof in 't hol in haar spelonk herstellen,
 Noch schikken op zijn plaats tot eene spreuk en merk.
 630 De radelooze gaat dan hene en vloekt de kerk
 En drempel van Sybil; maar laat u niet verdrieten,
 Om uw verblijf en rust wat tijds hierin te schieten;
 Al porren u de maats om t'zeil op zee te gaan;
 Al blaast de wind in 't zeil; of hou eerst ernstig aan
 635 Bij dees' waarzeggerin, dat zij u spell' te voren,
 Wat voor een avontuur, wat heil u zij beschoren.
 De Priesterin zal u berechten met der vaart,
 Het Itaaljaansche volk en zijn natuur en aard
 Ontvouwen, en meteen d'aanstaande strijden spellen,
 640 En melden, op wat wijs gij met uw reisgezellen,
 Wat ramp u voorvalt kunt verduren, en ontgaan;
 En om d'eerbiedigheid, die gij dus, onderdaan,
 Haar toedraagt, uwe vloot begunstigen in 't varen.
 Dus vele stond me vrij u mondling t'openbaren.
 645 Nu ga vrij hene, en hef, door uw befaamd gerucht
 En deugd, de groote stad van Trojen aan de lucht.
 Nadat de Godstolk mij dus minzaam dit liet hooren,
 Beval hij gaven, kunst en beeldwerk, van ivoor en
 Fijn goud gewrocht, te scheep te brengen, en bevracht
 650 De vloot, met eenen schat van zilverwerk en pracht
 En Dodoneesch metaal, met een pansier van ringen
 En gouden maliën, drie dik, voor 't fel bespringen
 Heel steekvrij, en een helm met zijne pluim, geweer,
 Dat Neoptolemus gedragen had weleer.
 655 Mijn vader wordt van hem ook rijkelijk beschonken.
 Hij zet hem hopliën bij en paarden om te pronken,
 Verziet, stoffeert de vloot en 't bootsvolk, naar den eisch,
 Met roeituig, nooddruft en gereedschap tot de reis.
 Anchys beveelt terwijl de zeilen klaar te maken,
 660 Om, als ons weér en wind zal dienen, op te waken;
 En God Apollo's tolk sprak dus eerbiediglijk

630. De radelooze: namel. „de lieden, die de waarzegster raadpleegden.” — 631. Maar laat u niet verdrieten, enz.: de Proza-vertaling heeft: hier zult gij zooveel werks niet maken van een luttel tijds te spullen. — 644. Dus vele: de vorm vele is verdedigbaar, wanneer 't woord als adverb. gebezigd wordt (en zoo treffen wij ook tange, harde, enz., bij goede schrijvers aan); doch niet, wanneer, gelijk hier, het woord als subst. voorkomt. Maar wellicht staat de uitdrukking hier voor „zoo veel”, even gelijk Vondel dus lange en dus verre schrijft voor „zoo lang” en „zoo ver.” — 647, 648. Hooren, voor en: deze soort van rijm, zeer bij Huydecoper geliefd, is in den grond niet zuiver; want de sylbe en in hooren is klankloos; terwijl daarentegen het voegwoord en niet zonder eenigen klank kan worden uitgesproken. — 655. Beschonken: wordt tegenwoordig door velen voor een Germanisme uitgekreten en door begiftigd vervangen. 't Is evenwel zuiver Neerduitsch.

- Anchys, mijn vader, aan: „Anchises, in het rijk
 Der Goden zoo gezien, en waardig eer te paren
 Met Cyprus' koningin, en tweemaal in gevaren
 665 En Trojes ondergang geborgen, zie, daar legt
 Ausonië op voor u; zeil derwaart regelrecht;
 En schoon het voor u legt, 't is noodig om te varen.
 't Ausonische gewest, daar Febus door de baren
 U heenwijst, legt nog wijd. Ga daar u God geleidt,
 670 Gij, die met reden, om uw zoons godvruchtigheid,
 Gelukkig heeten moogt. Wat wil ik u verletten
 Met woorden, nu de wind de zeilen uit kooft zetten?"
 Andromache bedrukt, als 't op een scheiden gaat,
 Komt met borduursel voort en kostelijk gewaad,
 675 Met gouden inslag, schenkt Ascaan, de hoop der heeren,
 Een Frygiaanschen rok, en komt den knaap stoffeeren
 Met rijk tapijtwerk, wijkt geenszins voor Helenus,
 In haar schenkage en pracht, en spreekt voor 't leste aldus:
 „Aanvaard mijn handwerk toch, tot een gedachtenisse,
 680 O knaap! gedenk hierbij, wanneer uw oog mij misse,
 Uw moei Andromache, die Hector heeft behaagd.
 Gedenk hierbij wat hart, wat liefde zij u draagt.
 Aanvaard de jongste gifte en gaven van uw magen,
 O eenige van 't bloed! Zoo nam ik eer behagen
 685 In mijn Astyanax, wien gij zoo wel gelijk.
 Zoo was hij van gelaat en opzicht, dat bezwijkt
 Hem nergens in. Nu zou die bloem met u vergären,
 Opluiken in ééne oude, in één getal van jaren.”
 Ik sprak, op mijn vertrek, reisvaardig en bereid,
 690 Met tranen op de wang: „Vaart wel in eeuwigheid.
 Gij raakte uw zwarigheên en hoogen nood te boven:
 Wij moeten, met gevaar van ramp op ramp, verschoven,
 Nog zwerven; uwe rust is al geboren. Gij
 Ploegt geene baren meer, noch hoeft in last, als wij,
 695 Geen eeuwig deizend land Ausonië te zoeken.
 Gij ziet hier Xanthus en nieuw Troje, in deze hoeken
 Met uwe hand gebouwd, doch 'k wensch met meerder spoed
 En min den Griek in 't oog, dan 't oude, in stof gewroet.
 Als ik den Tiber, langs het land hier naast gelegen,
 700 Ben ingevaren, en aanschouw met vollen zegen
 De muren, aan mijn volk geschonken, zullen wij
 't Hesperisch bloed en 't volk t'Epirus, even vrij
 En van een zelven struik, uit Dardans stam gesproten,
 Beproefd door één fortuin, als trouwe bondgenooten,

697. Met meerder spoed: met grooteren voorspoed. — 699. Hier naast: t. w. „naast aan den Tiber.”

- 705 Verbinden door den band van vriendschap in 't gemeen,
En smilten alle bei de Trojens ondereen.
Doch deze zorg zij den nakomeling bevelen!"
- Wij varen over zee langs Ceraunye en dolen
Voorbij de naaste kaap, waarlangs men zeilen moet
- 710 Naar 't Itaaljaansche land, en daar de watervloed
Een korter weg bestelt. Terwijl verdrinkt de luister
Der zonne, en d'avond dekt met schaduwen en duister
De bergen en het land. Wij loten in de vloot
Om 't roeien, vallen voort in dien gewenschten schoot
- 715 Der vroolijke landouwe aan 't water, en verlusten
Ons op het droge zand. De moede leden rusten,
Bevangen van den slaap. De nacht, als niets zich roert,
Was nog aan 't noordpunt niet van d'uren aangevoerd,
Of wakkre Palinuur springt uit zijn bed bij duister,
- 720 Ziet om naar weêr en wind, en, opdat hij eens luister'
Naar 't weêr, en lette hoe de starren boven staan,
En rollen aan 't gewelf des hemels, hare baan,
Stak 't hoofd eens in de lucht. Hij zag den Boer zich keeren,
De natte Regenstar, en alle bei de Beren,
- 725 Den Reus Orion, die in 't gouden harnas stond.
Toen hij den hemel klaar en schoon en helder vond,
Werd op zijn last en woord de zeetrompet gesteken,
Die klonk van haar kampanje: op zulk een leuze breken
De maats hun leger op en spoên op dat besluit;
- 730 De voorwind zet het zeil en alle vleugels uit.
In 't oosten bloosde alreê de glans der morgensterre,
't Gestarnte dook, als wij eerst in 't gezicht van verre
De donkre heuvels en Itaalje vlak en laag
Zien leggen voor ons oog. Achates riep eerst graag:
- 735 „Itaalje, Itaalje!" al 't volk, matroos en alle troepen
Begint Itaalje blij te groeten, en te roepen.
Anchys, mijn vader, laat den berkemeier voort
Vol schenken, kranst den wijn, en, staande voor de poort
Op zijn kampanje, roept den naam aan van de Goden:
- 740 „O, die te water en te lande uw rijksgeboden
En wetten voorschrijft weêr en wind en watervloed!

708. Ceraunye: een bergketen aan de Adriatische Zee, thans Kimara genaamd. — 728. Haar kampanje: beter is „de kampanje,” als in de Proza-vertaling. — 731. Morgensterre: hier bepaaldelijk voor „de zon,” of liever voor de morgenstond, als in de Proza-vertaling staat. 't Lat. heeft Aurora. — 738, 739. Voor de poort op zijn kampanje: de Proza-vertaling heeft: omhoog op 't achterschip. De hier aangebrachte verandering getuigt echter wederom van Vondels algemeene zaakkennis. Immers bevond zich boven de kampanje van veel Romeinsche schepen een verdek of roef met een poortvormige opening, en aan den spiegel het beeld van den beschermgod des vaartuigs.

- Verleent ons voor den wind, behouden reis en spoed.”
 De wind aan 't wakkeren, de koelte in 't zeil aan 't stijgen.
 De haven legt vooruit en open, en wij krijgen
 745 Minerves slot en kerk welhaast in ons gezicht.
 Het bootsvolk strijkt het zeil en wendt den boeg heel dicht
 Naar 't strand, dat voor ons legt. De haven, licht te winnen,
 Loopt van het oosten af met eene bocht naar binnen.
 De steenrots, dwers hiervoor, beschut ze voor 't geweld
 750 Der zee, die hierop breekt en hare krachten smelt.
 Hier achter schuilt en duikt de haven, en de rotsen,
 Als muren uitgestrekt, en als twee armen, trotsen
 De wolken met haar kruin. De kerk wijkt af van strand.
 Hier zag ik 't eerste merk en voorspook op het land,
 755 Vier witte paarden, wijd vaneen, het gras afsnijen.
 Anchises riep terstond: „Uittheemsche landerijen!
 Gij zegt ons oorlog aan. Men recht de paarden af
 Ten oorloge, en dit dier schijnt ons met oorlogsstraf
 Te dreigen; evenwel diezelfde dieren wenden,
 760 Den wagen tam en mak te trekken, en zij kenden
 En luisterden, in 't juk gespannen, naar den toom.
 Hier is nog hoop van peis. Het land, ons wellekoom,
 Aanbidt men, Pallas met haar spere en schild, vol slangen,
 Die d'eerste ons, juichende van blijdschap, heeft ontvangen.
 765 Toen dekten wij ons hoofd met Frygiaansche zij,
 Naar Helenus' bevel, en droegen Juno blij
 Brandofferanden op, godvruchtig en kerkplichtig.
 Zoodra wij ons belofte en godsdienst hier voorzichtig
 Voltrokken, heel geschikt, zoo keerden wij den boeg
 770 En boegspriet zeewaart in, en scheidden t'zamen vroeg
 Van Griekenland en die verdachte kust en hoven.
 Wij zien ook Hercules' [mag men d'oude faam gelooven],
 Tarent, een inham, nog aan dezen bijnaam vast.
 Lacinje, Juno en haar Godheid toegepast,
 775 Hoogt hier recht over op, meteen de hooge sloten
 Van Caulon en de kaap van Scil, berucht door 't stooten
 En stranden van de kiel. Hierna verneemt men meê
 Den Siciljaanschen berg van Etna, uit der zee

744, 745. Zij liepen namelijk de zoogenaamde haven van Venus binnen, nabij Hydruntum, een stad van Apulië, waar de zeevaarders, die van Griekenland kwamen, gemeenlijk ankerden. Niet ver daarvandaan lag het oude *Castrum Minervae* (thans Castro) en de berg met den tempel, door Idomeneus aan die Godin gesticht. — 772, 773. Hercules'.... Tarent: versta: het Tarentum van Hercules, die volgens de legende — welke Vergilius mede in twijfel trekt — de stad stichtte. — 774. Op het voorgebergte Lacinium — thans Capo di Colonna — ter oostkust van Bruttium, stond de tempel van Juno Lacinia. — 776. Caulon: mede een stad van Bruttium thans Castro-Vetere.

- 780 Gestegen van zoo verr'. Wij hooren zeegedruischen
 Van verre, en steenrotsklank, en stemmen, onder 't bruisen
 Des waters, op het strand gebroken. 't Wadde sprnkt.
 De barning mengelt zich met zand, dat water drinkt.
 Anchys, mijn vader, sprak: „Gewis, dit zijn die steenen,
 Charybdis' moordrots, daar ons Helenus voorhenen
 785 Van wichelde. Nu voort als mannen, rept u, voort,
 En valt aan 't roeien. Rukt ons ras uit dezen oord!”
 Zij volgen zijnen last, en Palinuur bevaren
 Wendt d'eerste 't bakboord van den schepe naar de baren,
 En d'andren kiezen, op zijn voorgang, ook die zij
 790 Met boord, en riem, en zeil. De vloot, op dit getij,
 In 't ommevaren rijst ten hemel, daalt in 't vallen
 Des waters naar de hel. Wel driewerf klonk hun allen
 't Geluid der holle rotse in d'ooren; driewerf zag
 De hemel nat van schuim besprenkeld, slag op slag.
 795 Wij, midlerwijl vermoeid, verliezen, onder 't streven,
 Den wind, toen d'avond viel, onkundig waar we dreven.
 Wij landden aan het strand der reuzen en hun kust.
 Een groote haven legt hier, vrij en heel gerust
 Voor onweêr. Etna, steil en hoog hierbij gelegen,
 800 Bederft al 't land rondom en bliksemt allerwegen,
 En dondert gruwelijk. Bijwijlen berst hij ook
 Ten hemel met een wolke en zwarten rook en smook,
 En dwarrelende vlaag van pek en gloënde vonken,
 Schiet roode kloten, vier en gloed uit zijn spelonken
 805 Naar boven, lekt de lucht en starren met den brand
 En vlamme van zijn tong. Hij braakt zijn ingewand,
 Geheele rotsen, van hem afgescheurd, meteenen
 Ter kele uit, haspelt, krak op krak, gesmolten steenen
 En klippen in de lucht, en barrent sterk en stijf
 810 Van onder op. Men zegt dat hier het reuzelijf
 Enceladus, gebrand of half gebrand, getroffen
 Van weerlicht, met geweld ter aarde neer kwam ploffen,
 Geplet van dit gevaarte, en Etna, neergesmaakt
 Met zijn zwaarlijvigheid, legt hem op 't lijf gepakt;
 815 Van waar de reus nog vier en vlammen, onder 't razen,
 Uit zijn geborsten kele en schoorsteen poogt te blazen;
 En gansch Sicilje, als hij zijne moede lenden rept,
 Dat davert, trilt, en loeit, en siddert, en missept
 De lucht; de hemel wordt met rook en smook bevlochten.
 820 Wij zien dien nacht, in 't bosch gescholen, slechts gedrochten,
 En nare spokerij, en zien niet, uit wat oord

797. Der reuzen: namel. „der Cyclopen.” — 816. Poogt te blazen: neen, wel degelijk „blaast;” uitsnuift heeft de Proza-vertaling.

- Dat schrikkelijk geluid zoo verre wordt gehoord;
 Want al de hemel dooft zijn licht en klare lampen;
 De gansche lucht hangt dicht bezet met duistere dampen.
 825 Een wolk verduisterde den ganschen nacht de maan.
 De dageraad begon in 't oosten op te staan,
 De lucht, met schaduwen betogen, op te klaren,
 Wanneer zich uit het bosch heel snel kwam openbaren
 Een zeldzaam mislijk mensch, gansch mager, dor en bleek,
 830 En jammerlijk gekleed, die naar de waterstreek
 Zijn handen uitstrekke, en ons aanzocht met gebeden.
 Wij zien altzamen om, en ongevarendheden,
 En vuile morsigheid. De lange baard hangt stijf,
 Een ruige deken, scherp van doornen, om zijn lijf;
 835 Doch anderszins een Griek, die, 't vaderland ten beste,
 In 't harnas was gestuurd naar Trojes hooge veste.
 Als dees de Trooische dracht en Dardans wapens ziet,
 Staat hij verbaasd wat stil van verre. In 't ende schiet
 d'Ellendige naar 't strand, al schreiende en met smeeken:
 840 „Om Godswil! bidde ik u, om 't licht, dat 's hemels streken
 Verlicht, ons leven geeft; Trojanen! neemt me mee;
 Vervoert me waar 't u lust; dit is alleen mijn beê.
 Ik ben een uit de vloot der Grieken, waard te vloeken,
 En kwam, ik loochen 't niet, de Trooische Huisgoôn zoeken,
 845 Bestormen; maar indien ik 't leven heb verbeurd,
 Met zulk een schellemstuk, zoo grijpt mij aan, en sleurt
 En plompt me los in zee. 'k Getroost me 't licht te derven,
 Te sterven, mag ik slechts van menschenhanden sterven.”
 Zoo bidt hij op zijn kniën, en valt ons droef te voet,
 850 En houdt de beenen vast. Wij porren hem: hij moet
 Ons melden wie hij is, uit wat geslacht gesproten;
 Wat avontuur hem hier dus verre heeft verstooten?
 Anchys, mijn vader, geeft terstond beleefd de hand
 Aan dien verbaasden knecht, en troost hem door dit pand.
 855 Hij, wat bedaard van schrik, begint aldus te spreken:
 „'k Ben Achemenides, geboren in de streken
 Van 't eiland Ithaka. Gij ziet den tochtgenoot
 Van ongelukkigen Ulysses hier. Ik sprout

829. Een zeldzaam mislijk mensch: de Proza-vertaling heeft: een zeldzaam en misselijk slag van een mensch, wat beter luidt. — 832. Ongevarendheden: 't meerv. is hier te vergoelijken, wanneer men 't woord neemt in de beteekenis van „al wat maar ongevarend of haveloos is.” — 835. Doch anderszins een Griek, enz.: de Proza-vertaling heeft: voort scheen hij een Griek. Dees weleer gewapend met zijnen vader naar Troje gezonden, enz. — 850. En houdt de beenen vast: fraaiër en zuiverder luidt de Proza-vertaling: en bleef aan onze kniën hangen. — 854. Aan dien verbaasden knecht: de Proza-vertaling heeft: den vertsaagden jongeling, 't Lat. eenvoudig juveni.

- Uit Adamastus, arm, behoeftig, in zijn leven,
 860 En voer met hem naar Troje; och! waar hij thuis gebleven.
 Mijn reisbroërs, die verbaasd dit reuzenhol ontvloën,
 Vergaten mij. Dit thuis, vol stank en bloed van doën,
 En ijslijk menschevleesch, is woest, en groot, en donker.
 De bergreus, bijster lang, raakt met zijn hoofd 't geflonker
 865 Van 't starrelucht gewelf. o Goden! keert die pest.
 Men ijst voor zijn gezicht en stemme in 't gruwzaam nest.
 Hij leeft bij vleesch en bloed van aangestrande gasten.
 'k Zag zelf hem van ons volk twee teffens fel aantasten
 Met zijne sterke vuist, gaan leggen stijf en stug
 870 In 't midden van het hol, op zijnen breeden rug,
 Hen klitsen op een rots, dat brein en harsen spatte,
 De vloer van etter dreef en bloed. Ik zag, hij vatte
 En kraakte met den tand de schenkels en het been,
 Nog zwart en rauw van bloed, en hoe de lauwe leën
 875 Nog lilden in zijn mond. Ulysses, stil gedoken,
 Kon zulk een gruwelstuk niet aanzien ongewroken,
 En d'eilander vergat, in zulk een lijfsgevaar,
 Zijn wraak en loosheid niet, maar nam zijn slag wel waar;
 Want toen de reus, nu zat van brassen en verdrongen
 880 In wijn, zich nederleide in 't hol, en viel aan 't ronken,
 Daar hij lag uitgestrekt, en braakte een ettervloed,
 En brokken, ondermengd met wijn, en vleesch, en bloed,
 Uit zijnen groven balg, zoo riepen wij wel krachtig
 De Goden aan om hulp, en trokken 't lot eendrachtig
 885 Waar elk hem grijpen zoude, en sloegen om zijn lijf
 Een ring, en boorden met een tuinstaaak, sterk en stijf
 Hem uit dat norsche hoofd het eenig oog, gewassen
 Gelijk de volle maan, of een van ons rondassen.
 Zoo zoet een weerwraak nam de vloot, met recht gestoord
 890 Op 't wreed gedrocht, bevekt met onzer makken moord.
 Maar o ellendigen! verpakt u; kapt de touwen
 Van strand af; want zoo groot de strandreus is t'aanschouwen,
 Zoo vreeslijk Polyfeem zich zien laat herwaart uit,
 Die in de holle rots zijn ruige schapen sluit
 895 En daar hun uiers melkt; zoo groot zijn honderd anderen,
 Vervaarlijk van gestalte, al reuzen met elkanderen,
 Die zich hier op het strand onthouden in de bocht,
 En jagen op 't gebergte, en snufflen in de locht.

889. De vloot voor: „de vlotelingen, de manschap.” De figuur is hier verkeerd toegepast; want Ulysses en zijn makkers, toen zij Polyphemus het oog uitstaken, waren niet op de vloot, en de vloot had geen wraak te nemen. — 891. Verpakt u: pakt u van hier. Meermalen is op de verdrijvende kracht van 't voorz. ver gewezen. De Proza-vertaling heeft: pakt u voort.

- De maan stond driemaal rond, terwijl ik, hier vergeten,
 900 Mijn leven onder 't wild in bosschen heb gesleten,
 En nesten van 't gedierte, en 't onbeschofte slag
 Van reuzen uit hun rots met doodsschrik dalen zag,
 Dat, voor hun stemme en voor 't getrappel van hun voeten,
 Mijn hart verschrikte. Ik plukte om hongersnood te boeten,
 905 De wilde beziën van struiken en van rijs,
 Kornoeljen, hard als steen, helaas! een arme spijs;
 En hou mijn leven op met kruid en blaân te plukken,
 Met wortlen en gewas uit aarde en rots te rukken.
 En toen ik uitzag naar wat troost, van overal,
 910 Vernam mijn oog uw vloot, in 't landen aan dees' wal.
 Daar liep ik voort op aan, en zocht u van dees' klippe,
 Wie 't was of niet, als ik dien boozen hoop ontslippe.
 Helpt gij mij liefst van kant; 't is mij om 't even, hoe
 Of welk een dood ik sterf." Zoo sprak hij. Wij zien toe,
 915 En dien groflijvigen, dien grooten herder treden
 En stappen, onder 't vee, op strand aan, naar beneden,
 Gelijk hij dagelijks gewoon is, lang en hoog;
 Een schriklijk woest gedrocht, en van zijn eenig oog
 Beroofd. Een pijnboom, die geknot is, stiert zijn gangen.
 920 De ruige schapen, al zijn wellust en verlangen,
 Geleiden hem. De fluit hangt, als zij doorgaans placht,
 Om zijnen hals, een spel, dat zijn verdriet verzacht.
 Dus komende aan het strand, in zoute waterplassen,
 Begint hij 't vuile bloed van 't loopende oog te wasschen,
 925 Dat hem is uitgeboord. Hij knarstandt, bits en prat,
 Gaat midden door de zee, en maakt geene oksels nat.
 Wij zetten 't van zoo verre uit schrik terstond op 't loopen,
 En bergen dezen man, vol jammers, pas ontsloopen,
 Gelijk hij had verdiend, met d'onzen binnen boord.
 930 Wij kapten toen het touw al heimelijk, vallen voort
 Aan 't roeien, elk om 't snelst, en vegen heen door 't water.
 Hij rook het, en kwam aan op 't ruischen en geschater.
 Maar als hij met zijn vuist ons niet bereikt in 't wed,
 Noch in 't Iönisch meer kan volgen met zijn tred,
 935 Begint de reus een klok afgrijslijk op te steken,
 Dat zee en afgrond beeft, alle Itaaljaansche streken
 En kusten daveren, de bochtige spelonk
 Het hol van Etna loeide en galmde, dat het klonk.
 Maar zooveel reuzen als door bosch en bergen draven,
 940 Gewekt door dezen kreet, geschoten naar de haven,
 Bedekken 't heele strand. Daar zien we, dus ontvlucht,

915. Dien groflijvigen, dien grooten herder: namel. Polyphemus.

- De broërs van Etna 't hoofd opsteken in de lucht,
 Vergeefs ons overdwars aangrijzen en begrimmen;
 Een gruwzaam moordgespan; als eikeboomen klimmen,
 945 Cypresen steigeren, met beziën gelaân,
 Tot boven in de lucht, in 't steile woud, Diaan
 Of Jupiter gewijd. Verbaasdheid leert ons spoeden,
 Maakt touw en takel klaar, en zet, op d'open vloedén,
 De zeilen bij, en jaagt de kielen af voor wind.
 950 De raad van Helenus dit ongeraden vindt,
 Tenzij men tusschen Scylle en langs Charybdis glijë,
 In 't midden tusschen bei den dood een handbreed mijë;
 Waarom de vloot van koers veranderde, en zij vond
 Geraden weer terug te zeilen, en terstond
 955 Begon de noordenwind ons recht in 't zeil te snijen,
 Uit eng Pelorus, en men vaart langs Pantagijen,
 En zijnen mond voorbij, naturelijk gegroeid
 Uit rotsen; Megar langs, een bocht van zee bevoleid;
 Langs 't lage Thapsus hene. In dit teruggedeizen
 960 Door onzen eersten weg, zoo wijst mij, onder 't reizen,
 Nu Achemenides, Ulysses' reisgenoot,
 Die plaatsen op een rij. Een eiland legt er bloot
 Sikanje voor de borst, recht over 't waterrijke
 Plemmyrium, genoemd bij d'ouden algelijke
 965 Ortygië. Men zegt dat Alfeus, Elis' vliet,
 Al stil door zee geboord, een doorgang vond, en schiet,
 O Arethuze! door uw mond, en komt gedolven
 Zich endlijk mengen met de Siciljaansche golven.
 Wij eeren, doch uit last, de Godheid hier in 't koor,
 970 En raken hooger dan de kleigrond van Heloor,
 Dat heden blank legt. Wij gaan langs de klippen strijken
 En 't hoofd, dat van Pachijn zoo diep in zee komt kijken.
 Van verre rijst voor ons de top van Kamerijn,
 Dat, naar Apollo's raad, geenszins gerept mag zijn.

942. De broërs van Etna: de spitsbroeders, de andere Cyclopen, die den Etna bewonen. — 947. Verbaasdheid: hier voor: een groote schrik, als in de Proza-vertaling staat. — 956. Pantagijen: de Pantagias was een riviértje ter westkust van Sicilië, tusschen Megara en Syracuse in zee loopende, en aan den mond met scherpe rotsen bezet. — 959. Thapsus: een stad, ter westkust van Sicilië gelegen, op het schiereiland van denzelfden naam. — 962. Een eiland: Delos. Vergel. vs. 178 hiervoren. — 963. Sikanje voor de borst: versta: „in den zeeboezem van Sicanie,” thans Porto Maggiore. — 964. Algelijke: in 't algemeen, prorsus. Kiliaen schrijft allick. — 669. Doch uit last: namel. „op last van Anchises, die voor het waarnemen van den godsdienst zorgde. 't Lat. heeft jussi. — 972. Pachijn: Pachynus, een kaap aan de zuidoostzijde van Sicilië. — 973, 974. Kamerijn, dat, naar Apollo's raad, geenszins gerept mag zijn: Camarina was een stad ter zuidkust van Sicilië. Luidens een oude

- 975 Het groote Gela, met zijne akkren en landouwen.
Genoemd naar heuren stroom, laat zich op zee aanschouwen.
Het steigrende Agragas, dat puik van paarden gaf
Voorhene, toont zijn muur, die steekt op 't water af.
O pallemrijk Selijn! u streef ik door de baren
- 980 Met een gewenschte koelte en wind voorbij. Wij varen
Langs 't Lilybeesche wadde, al blinde rots in zee.
Ik schiet de haven aan van Drepanum, de reë,
Die mijne ziel bedroeft. Na zooveel zee-ellende
En stormen uitgestaan, verlies ik hier in 't ende
- 985 Anchys, mijn vader, och! mijn toeverlaat alleen,
Mijn troost, in allen druk en nood en zwaarigheên.
O beste vader! hier begeeft ge mij, die, moede
Van al dat sukkelen, vergeefs, helaas, u hoedde
En bergde uit zulk een nood, zooveel gevaarlijkheên;
- 990 En Godstolk Helenus, die mij d'aanstaande weên,
Zoovele rampen spelde, en geene wichlerije
Van dat vervloekte dier Celeno, die Harpije,
Heeft mij dien rouw voorzegd. Hier hield het sukklen stand.
Dit was het honk na 't leed, te water en te land
- 995 Zoo menig jaar bezuurd, en, van dien oord gescheiden,
Beliefde 't God, mij aan uw zeekust te geleiden."
De vorst Eneas meldde aldus, terwijl zij al
Toelusterden, zijn reis en Trojes ongeval,
Gelijk het God gehengde, en sluitende hiermede,
- 1000 Hield op, zweeg stil, en ging te ruste op zijne stede.

overlevering, waren de inwoners eens het Delfisch orakel gaan raadplegen wegens het dempen van een nabij de stad gelegen moeras, 't welk denzelfden naam droeg en den omtrek verpestte. De godsspraak antwoordde: μή σίνει Καμαρίνα, ἀρίνητο; γὰρ ἐμείνω. d. i.: „raak Camarina niet aan (rep het niet), maar laat het liever blijven als het is.” De Camariniers nochtans sloegen dien raad in den wind, maakten het moeras droog, en raakten zoo-doende van de kwaadaardige pestkoorts bevrijd. Maar den vijand hadden zij daardoor een weg gebaad naar de stad, die tot den grond verwoest en voor haar ongehoorzaamheid gestraft werd. Daarvandaan het spreekwoord: μή σίνει Καμαρίνα, dat, volgens Sartorius, in zuiver Neerduitsch beteekent: „roer geen st....”. Zie JOANNI SARTORII. *Adagia*. Amst. 1661, p. 27. — 975. Gela: een stad ter zuidkust van Sicilië, alwaar Eschylus gestorven is. Haar inwoners stichtten Agrigentum of Agragas — hier, vs. 977, Agragas genaamd — vermaard om de schoone paarden, die er van daan kwamen. — 979. Selijn: Selinus, een der grootste steden van zuidelijk Sicilië. Zij werd in de 5de eeuw vóór Chr. door de Carthagers verwoest. — 981. 't Lilybeesche wadde: Lilybia Vada, een kaap van westelijk Sicilië, thans Capoboco. — 983. Drepanum: het tegenwoordig Trapani. — 991. En geene: lees: „noch de,” ten einde de ontkenning in verband te brengen met hetgeen hij van Helenus zegt.

HET VIERDE BOEK.

INHOUD.

- Dat koninklijk verhaal en 's mans doorluchtigheid
 Ontvont de koningin, die raad leeft met haar zuster
 En offeringewand; en van de Min verleid,
 Haar hart zoekt op de jacht, in een spelonk; ja, bluscht er
 5 Dien onverzaden brand, en past op eer noch faam,
 En tergt den nagebuur, totdat Mercur gezonden,
 Den vorst de vlucht belast, in 's grooten vaders naam;
 Dies acht hij raad noch klacht, maar kiest de weeke gronden.
 Zij ziet hem van haar tinne ontvlieden met de vloot,
 10 En, fluks de borst in 't zwaard, getroost zich zulk een dood.

- M**Aar Tyrus' koningin, nu al een poos in 't hart
 Te jammerlijk van min getroffen, voedt die smart
 En wonde in hare borst, kwijnt heimelijk van binnen
 Aan eene minnekoorts. Haar schieten in de zinnen
 5 's Mans deugd en dapperheid; 's mans eer en prijs, behaald
 Bij volk en burgerij. Zijn spraak en wezen maalt
 En hangt haar in het hoofd, en zit in haar gedachten.
 Geen vaak beschiet haar oog, noch kan de zorg verzachten.
 Des andren daags, zoodra het nuchtre morgenlicht
 10 Den dauw en schaduw schoof van 's hemels aangezicht,
 De lamp der zonne scheen in d'opene landouwen,
 Sprak zij, niet wel beraân, de zuster, haar betrouwen,
 En eensgezind als zij, dus aan: „Wat mag dit zijn,
 [Ai, zuster Anne! zeg] dat ik, in dezen schijn,
 15 Dus waak en legge en maal, ontsteld van angst en schromen?
 Wat gast heeft zijn verblijf hier in ons hof genomen?
 Hoe braaf is 't opzicht! hoe groothartig is de man
 Ten oorloge! ik geloof, niet reukloos, dat hij van
 Een God gesproken is; want blooheid meldt bij vroeden
 20 Den aard der suffende en verbasterde gemoeden.
 Helaas, hoe heeft Fortuin hem omgesleept, en wat
 Gevaren stond hij in 't blank harnas uit! en had
 Ik niet zoo vast beloofd en in mijn hart besloten,
 Voortaan geen mannen meer voor wettige echtgenooten
 25 t'Omhelzen, sedert het, in 't eerste huwelijk,

8. De weeke gronden: zeer oneigenlijk en niet zeer fraai voor „de zee.” — 18, 19. Van een God: de Proza-vertaling had: van Goden, wat beter was, als gelijkluidend met: „van goddelijke afkomst.” Maar van ééne Godheid sprekende, zou Dido, die zeer wel wist, dat Eneas de zoon van Venus was, gezegd hebben: van een godin. — 24, 25. Voortaan geen mannen meer voor wettige echtgenooten t'omhelzen: het gezegde luidt niet zeer kiesch, en doet de vraag ontstaan, of Dido dan voornemens was zich anderszins met mannen in te laten, 't geen juist met haar eigen woorden in strijd zou zijn. De Proza-vertaling heeft eenvoudig: voortaan mij aan niemands echt te verbinden.

- Mij door mijn mans verlies misging in 't oude rijk,
 En rouwde Dido niet dien dag, dat zij ging trouwen;
 Zij zou zich deze reis, als andere weduwnvrouwen,
 Te buiten mogen gaan; want zeker, Anne! na
 30 Sicheüs en 't verlies van mijn vermiste gä,
 Nadat ons heiligdom bespat door 't broedermoorden,
 Het huis verstrooid wierd, geene als dees mijn hart bekoorden,
 Dees zette mijnen geest, aan 't slibberen, den voet.
 Nu voel ik wederom den ouden minnegloed;
 35 Maar liever levendig in d'aarde weggezonden,
 Veel liever met den schicht van Jupiter geklonken
 Ter zielen, naar de hel, in 't onbeschenen rijk
 Der doodsche zielen, dan zoo los en schandelijk
 Mijn naam en faam bevlekt, belofte en eer geschonden.
 40 Mijn lief, aan wien ik eerst mij zelve heb verbonden,
 Bezit mijn hart nog, en de trouw, die ik hem gaf;
 Hij hou ze in eeuwigheid ook bij zich, in zijn graf!"
 Zoo spreekt ze, en schreit, dat haar de tranen, bij de wangen
 Afrollende, op de borst en natten boezem hangen;
 45 En Anne zegt hierop: „O zuster, mij zoo waard,
 Ook waarder dan het licht! verslenst gij ongepaard
 De bloem van uwe jeugd met eeuwig dus te treuren,
 En mag u niet een vrucht, een minnepand, gebeuren?
 Of meent ge, dat uw man in 't graf zich hierom stoort?
 50 En 't waar zoo, nooit heeft u een eenig man bekoord,
 Gedurende uwen rouw; geen Libyaansche heeren,
 Noch ook Iärbas, die uw liefde most ontberen,
 Als andre vorsten, zoo zeeghaftig en vol moed,
 In 't vruchtbare Afrika gezien en opgevoed;
 55 Zoudt gij nu afslaan een, op wien uw zinnen vallen?
 Bedenk eens, waar ge zit; aan d'een zij leggen wallen
 Van 't rijk Getulië, nog nooit door 't zwaard vermand,
 De Numidijner, die geen paard toomt, zorglijk zand;
 Aan d'andre zijde welt de zandzee, daar de gasten
 60 Van dorst versmachten; en Barceen, die van zich tasten
 En stroopen wijd en zijd. Wat wil ik zeggen van
 Uw broeders dreigement en 't zwaard, dat Tyrus kan
 Ontzeggen uit der zee? Voorwaar, ik zou gelooven,
 Dat alle Goden en zelf Juno, die van boven
 65 Ons begunadigt, den Trojaner aan uw wal

58. Zorglijk zand: voor „zorgelijke zandplaten,” doch 't moest en zorglijk zand wezen, ten einde men niet denken zou, dat de woorden als appositie behooren bij het voorafgaande Numidijner. Met die zandplaten worden de bekende Syrten op de noordkust van Afrika bedoeld. — 60. Barceen: de inwoners van Barce, een stad van Cyrenaica, die echter eerst na Eneas gesticht werd.

- Vervoerden. Zuster! o, mij dunkt, ik zie 't. Wat zal,
 Wat wil dees' jonge stad nog groeien bij uw leven!
 Wat wil dit huwelijk uw rijk een opgang geven!
 Hoe wil de nadruk van het Trooische krijgsbeleid
 70 Fenicië het hoofd, door zijn manhaftigheid,
 Verheffen! hou slechts aan met offren en gebeden,
 Bij d'oppergoden, en onthaal met heusche zeden
 Den gast zoo wel in 't hof, dat hij zich hier vergeet',
 Terwijl de winter raast, Orion, stuur en wreed,
 75 Het hoofd vol buien heeft, de scheepsvloot legt beschadigd,
 En d'onbevaarbare zee en 't weër zijn onbezadigd."
 Door zulk eene aanspraak help zij voort den brand in 't bloed,
 Dat reede al was ontvonkt, en gaf haar zuster moed,
 Die nog in twijfel hing; waarop zij d'eer uitbande
 80 En haar belofte brak. Eerst gaan ze om d'offerande
 Ter kerke, houden bij de Goën om zegen aan,
 En slachten 't edelste uit den schaapstal, daar ze staan
 Voor Ceres, de voogdin van echte huwelijkswetten,
 Voor Febus, Bacchus, den bewindgod der banketten,
 85 Voor Juno bovenal, Godin van 't echtverband.
 De schoone Dido, met den wijnelk in de hand,
 Giet wijn uit op de star van een sneeuwwitte vaarze;
 Of treedt naar 't vette altaar, in 't oog der Goden, daar ze
 Den feestdag innewijdt en staroogt, hier ter steê,
 90 Op d'opgesneden borst van 't heilig offervee,
 Beducht te rade gaat met lillende ingewanden.
 Och, offervinders! och, onwetende verstandens!
 Verblinden, och, hoe kan belofte en offervier
 Genezen een verliefd krankhoofdig minnedier?
 95 Terwijl verteert de vlam van minne merg en zinnen.
 Zij voedt al stil een wonde in hare borst van binnen.
 Rampzaalge Dido blaakt, loopt zinneloos, en dwaalt
 Door al de stad, gelijk een hinde, die doorstraald
 En met een pijl, van verre, in 't Kreetische bosch geschoten,
 100 Zoodat het vlugge punt, daar geene jachtgenooten
 Van wisten, in de zij bleef steken van het dier,
 Dat door het Kandisch veld en woud, dan ginds, dan hier,
 Vast zwerft. De zij gevoelt het moordriet, zijne plage.
 Nu leidt de koningin hem om, en door Carthage,
 105 En toont Eneas haar vermogen, en den schat
 Van Sidon, en de pracht van haar gebouwde stad,

79. d'Eer uitbande: namel. met betrekking tot de nagedachtenis van haar overleden echtgenoot. De schaamte uittrok heeft de Proza-vertaling. — 94. Een verliefd... minnedier voor „een verliefde vrouw, een minnares,” als de Proza-vertaling heeft. — 98. Doorstraald: fraai dichterlijk, voor „met een fijnen schicht als met een straal doorboord.”

- Begint te spreken, blijft in hare rede steken.
 Nu zoekt de kranke hem des avonds weer te spreken,
 Te hooren aan den disch hoe Troje ging te grond,
 110 En ziet den gast al weer de woorden uit den mond.
 Nadat men scheidt, wanneer de maan nog niet aan 't stralen,
 De starren 's middernachts alreede aan 't nederdalen,
 Haar wijzen naar de rust, dan mijmert zij alleen,
 In haar slaapkamer, valt op 't bedde, en mist er een.
 115 Daar hoort, daar ziet ze hem, die hier niet is te vinden;
 Of houdt, ter liefde van den vader en beminden,
 Ascaan op haren schoot; of zij misschien aldus
 Haar schrikkelijken trek kon paaïen met een kus.
 Begonnen metselwerk en torens blijven slapen.
 120 De jeugd hanteert noch schicht, noch schild, geweer noch
 [wapen.
 Men bouwt er havens, noch borstweringen, noch wal,
 Die stormen zijn getroost en oorlogsongeval.
 Dat vreeselijk gevaart van muren, niet te breken,
 Ten hemel opgehaald, blijft nu ten halve steken.
 125 Zoodra Jupijns gemaal, Saturnus' kroost, vernam
 Dat Dido was besmet met zulk een minnevlam,
 En, razende van min, zich gansch van eere ontkleedde,
 Ging zij fluks Venus aan met dees' doortrapte rede:
 „Gewis, uw zoon en gij bestaat een heerlijk stuk,
 130 Legt dappere eer in, zoo door eenen trek, zoo tuk,
 Van twee Godinnen hier een vrouw wordt uitgestreken.
 Want dit en mist me niet, of 'k heb al afgekeken
 Hoe gij ons vesten vreest, Carthago's nieuwe macht,
 Die nu aan 't rijzen is, alreede houdt verdacht.
 135 Maar lieve, zeg me: tot wat einde zal dit strekken?
 Of wat is 't noodig zulk eene onlust te verwekken?
 Best treën we t'zamen in een eeuwig vreëverbond,
 En sluiten 't huwelijk; gij hebt dit, waarnaar gij stondt
 Uit alle uw macht en kracht. Het hoofd van dees' gemeente
 140 Blaakt razende van min: de koorts zit in 't gebeente;
 Dies laat ons nu dit volk versmilt en onderen,
 Gebied en heerschappij, van wederzij gemeen.

114. En mist er een: alsof zij anders gewend ware er een half dozijn te vinden. Stond er: en mist er iemand, of: en mist er hem, het kon er nog door; ofschoon missen eigenlijk alleen gezegd wordt van hetgeen niet gevonden wordt op de plaats, waar het anders gewoonlijk zich bevindt. Men mist geen kinderen, tenzij men die te voren bezeten hebbe. — 116. Beminden: om 't rijm, voor beminde. — 118. Haar schrikkelijken trek: de uitdrukking schrikkelijk is hier of plat, of zonder beteekenis. Haar onuitsprekelijke liefde heeft de Proza-vertaling. — 122. Die stormen zijn getroost en oorlogsongeval, enz.: omslachtig, voor het eenvoudige tegens geweld, als in de Proza-vertaling staat.

- Laat ze aan den Frygiaan verbonden zijn met eeden.
 Gij moogt de koningin van Tyrus uitbesteden.”
- 145 Terstond riekt Venus haar geveinsdheid, die slechts zocht,
 Dat zij 't Italisch rijk aan 't Libyaansche brocht,
 Dies dient ze haar aldus: „Wie is zoo buiten zinnen,
 Die u dit weigert, of hier twist om wil beginnen,
 Indien uw voorstel maar ten beste wil beslaan?
- 150 Maar 't noodlot houdt mij in bedenken, om te raân
 Of Jupiter verstaat twee ballingen te mengen,
 En 't volk van Tyrus en van Troje aaneen te brengen,
 Door onderling verbond, als burgers van één stad.
 Gij zijt zijn bedgenoot, u voegt het: bidt hem, dat
- 155 Hij u zijn zin ontdekk'. Ga voor, ik volg uw trede.”
 Vrouw Juno heeft haar toen bejegend op dees' rede:
 „Betrouw me dezen last. Ik wil u nu in 't kort
 Berechten, let er op, hoe 't geen men hoopt, best wordt
 Volvoerd en uitgewrocht. Eneas, eerst gekomen,
- 160 En Dido, van zijn min zoo bijster ingenomen,
 Staàn vaardig en gereed, om morgen, met den dag
 En 't rijzen van de zon, die 't aardrijk, als zij plag,
 Met haren glans beschijnt, ten bosch te gaan uit jagen.
 Terwijl de jagers dan te paarde 't wild belagen,
- 165 Met netten in het woud te spannen overal,
 En vliegen naar het wild, met vreeslijk boschgeschal,
 Wil ik een hagelbui en dichten regen gieten
 Op hem en haar. De lucht en aarde zal verschieten
 Van storm en donderslag. De jagers zullen vliën,
- 170 Als zij de donkre wolk en 't onweêr komen zien;
 Vrouw Dido en de vorst van Troje, van al d'andre
 Gescheiden, in een hol verzamelen bij elkandre.
 Ik, bij der hand, zal hen, indien ge dit bestemt,
 Voort paren, hart aan hart verbinden, dat het klemt.
- 175 Hier gaat de bruiloft in.” De moeder van de minne,
 Niet vreemd van dit verzoek, bewilligde hierinne,
 En loeg haar minzaam toe, om dien doortrapten vond.
 Terwijle rees in 't oost de blijde morgenstond
 Ter zee uit, en de jeugd teeg met de zon naar buiten
- 180 De poorte uit, overlaân met netten, want, vol ruiten,
 Met koorde en zwijnspriet, voor met ijzer en beslag
 Gespitst, en breed van blad. Men hoorde fluks en zag
 Massylisch volk te paarde, en macht van hazenwinden,
 En brakken, scherp van reuk, om 't wild op 't spoor te vinden,
- 185 Aanstuiven. Al de stoet, de Punische adeldom,
 Wacht aan de poort van 't hof op Dido, dat ze kom',

186. Dat ze kom': 't moest hier komt zijn: men roept iemand, (op)-
 dat hij kome; — men wacht, dat iemand komt.

- Die in haar kamer draalt. Men ziet een klepper blaken
Met zijnen gouden toom, met kostelijk scharlaken
Behangen, daar hij briescht, het gulden mondstuk bijt,
190 En knabbelt, dat het schuimt, gemoedigd tot den strijd.
Ten lange leste komt ze eens voort met al haar grooten,
Een langen sleep en stoet van brave jachtgenooten.
z' Is uitgestreken met een Sidonsch jachtgewaad,
Wiens gouden lijst heel stijf van rijk borduursel staat.
195 De gouden koker hangt, gestrikt naar hoofsche vonden,
Van achter. 't Blonde haar is fier met goud gebonden,
Het purperen gewaad met goud trotsch opgehaakt,
Iûlus draaft er, met zijn Trooischen stoet vermaakt.
Eneas boven al, haar jachtgenoot geworden,
200 Munt uit, in al dien troep, en schikt zijn volk in orden.
Gelijk Apollo, die, wanneer de winter endt,
Zijn Lycië, en den vliet van Xanthus in de lent'
Verlaat, om Delos en zijn moeder te bezoeken,
En d'offerreien aan te voeren in die hoeken.
205 Krenzers, Dryopen, beschilderde Agathiers
Rinkinken om 't altaar dooreen met veel gezwiers.
Apollo vlecht zijn lok en zwaaiend haar met bladen,
En strikt het op met goud, en op den rug, geladen
Met koker en geschut, aan 't ramlen op zijn treên,
210 Treedt rustig over veld en Cynthus' toppen heen.
De vorst Eneas kwam zoo braaf ook aangetogen,
En zulk een rustigheid blonk dezen held ten oogen
En aanschijn uit. Nadat de gansche jachttroep kwam
Op 't hoog gebergte, omtrent spelonk en nest, vernam
215 Men buiten 's weegs het wild. De wilde geiten sprongen
De rotse af over duin. Het hert liep onbedwongen
In 't open veld door 't stof ten berge af, dat het stooft.
De wakkre knaap Ascaan schept lust, verhit op roof,
In 't midden van een dal, op 't moedig paard, te streven
220 Het vlugge wild voorbij, en wenscht [Diaan wil 't geven!]
Dat hem, geenszins gediend met weerloos wild en bloed,
Een zwijn of rossen leeuw ten berreg af gemoet'.
De lucht betreft terwijl, gevolgd van donderslagen,
Slagregen volgt, en storm, met gure hagelvlagen.
225 De jeugd van Tyrus en van Troje en Dardanier,
De neef van Venus, elk zijn pad op, stuift van hier
Door veld, en vlakke, en ruimte, om onder dak te komen.
De bergen bersten uit met sterke waterstroomen.
De vorst van Trojen en vrouw Dido, vluchtgemeen,
230 Geraken in een hol, in een spelonk bijeen.
Het aardrijk beefde eerst; toen gaf Juno, die het huwen
De wet stelt, ook een merk: het weêrlichtte, elk mocht gruwen.

- De lucht nam kennis van hun bruiloft, zoo vol spots.
 De bergninf hilde omhoog en boven op de rots.
- 235 Dees' dag was oorzaak van haar dood, van al dat zuchten,
 Want Dido keert zich nu aan geenerlei geruchten,
 Noch past op naam en faam, noch mint het Trooische hoofd
 Ter sluik, maar strooit zelve uit aan hem te zijn verloofd,
 Een schijn en glimp, of dit haar misgreep kon verbloemen.
- 240 De snelste plaag van al wat iemand plaag kan noemen.
 De vlugge Faam loopt door gansch Libyen alreë,
 En al de groote steën. Zij leeft, als ze ergens meê
 Mag ommeloopen, en zij groeit in 't ommeloopen.
 In 't eerste komt ze, uit vrees, bekrompen aangekropen;
- 245 Dan neemt ze plotseling de lucht in met haar vlerk.
 Zij stapt op d'aarde, en bergt haar hoofd in driftig zwerk.
 Men zegt, dat d'aarde, die haar moeder is, bezeten
 Van wrake [omdat de Goën de reuzen nedersmeten
 Uit gramschap], haar, de jongste en slimste van dien aard,
- 250 Na reus Enceladus en Ceüs, heeft gebaard,
 Hun aller zuster, ras te voet en snel in 't vliegen;
 Een vreeslijk groot gedrocht, hetwelk [ik schijn te liegen]
 Zoo menig wakker oog, zoovele tongen heeft,
 Zoo menig open oor, als pennen, daar 't op zweeft,
- 255 En pluimen aan zijn lijf. Het komt bij nacht gevlogen,
 En snorren tusschen aarde, en lucht, en 's hemels bogen.
 Geen vaak beschiet zijn oog. 't Zit daaglijks doorgaans heen
 Op tin of torentrens, verbaast de groote steën,
 Zoowel van logentaal als van de waarheid zwanger.
- 260 Dit dier, nu in zijn kracht, blaast iedereen, hoe langer
 Hoe meer, zijne ooren vol, of 't sluit of niet en sluit.
 Zij zet al wat ze hoort met stijve kaken uit:
 Hoe schoone Dido nu een vorst, van Trooische magen,
 Eneas, aan haar kust geland, hadde aangeslagen;
- 265 Hoe deze, in wellust gansch verzopen, al te snood,
 Niet lettende op hun rijk, noch 't nippen van den nood,
 Den ganschen winter in geile overdaad versleten.
 Dit wist dees' snoode alom ten breedsten uit te meten,
 En zwierende inderijl naar vorst Iärbas' hof,
- 270 Verbitterd, hitst hem op, en geeft zijn wraakzucht stof.
 Dees, zoon van Garamante en Ammon, die haar schaakte,
 Was heer van 't groote rijk, daar 't kerkvier eeuwig waakte,
 Op honderd outers, rijk beschenen van dit licht,
 In honderd tempelen, Jupiën ten prijs gesticht.

233. Vol spots: vol spels, vol minnespelerij. Zie KILIAEN in v. 't Woord is er bijgehaald om 't rijm. — 261. Of 't sluit of niet en sluit: of 't grond hebbe of niet, waar of onwaar. — 272. Waakte: zeer dichtertlijk, voor „wakker brandde.”

- 275 De zerken dreven hier van 't bloed der offerzoenen.
Poortaal en pijler hing bevlochten met festoenen.
Men zegt dat hij, van spijt aan 't razen, om dees' maar
En zulk een hoon, Jupijn ootmoedig, voor 't altaar
En onder 't heiligdom der Goden, heeft gebeden,
- 280 Daar hij zijn handen hief naar 's hemels mogendheden:
„Almachtige Jupijn! wien 't Mauritaansch geslacht,
Dat nu, ten offerdissche aanleggende, met pracht
Zijne offerwijnen wijdt, ziet gij dus uit den hoogen
Dit zonder steurnis aan, en koel en onbewogen?
- 285 Of schrikken we ijdellijk, o vader! als uw hand
Met bliksemstralen schiet, en dondert over 't land?
En blik het weêrlicht, berst de donder uit de wolken
Slechts krachteloos, ten schrik van licht verbaasde volken?
Een vrouw, die in mijn land zich vreemd en balling vond,
- 290 Een kleine stede bouwde, op een gekochten grond;
Die wij met strand en erf en handvest hier verzagen,
Heeft reukloos en verwaand ons huwlijk afgeslagen,
Eneas in het rijk gewelkomd, als haar heer;
En zulk een Paris met zijn stoet, zoo laf en teêr,
- 295 Een, die de lokken zalft en poêrt, en om zijn kinne
Den mijter toeknoopt, op zijn Lydisch, blaakt van minne,
En neemt in 't hof de luim van zijn geschaakte waar; .
Wij offeren slechts om eer, met ijdel kerkgebaar.”
d'Almachtige verhoort zijn bidden, onder 't branden
- 300 Des offers, voor 't altaar met opgeheven handen,
Keert fluks zijne ooggen naar de koninklijke stad,
En 't paar, dat, blind van min, zijn eer en plicht vergat.
Hij roept Mercur, die hoort dien last op 's hemels veste:
„Voort, voort, mijn zoon! ga heen, verdaag den wind van 't
- 305 Glij hene door de lucht op uwe slagpen neêr, [weste:
En boodschap, uit mijn naam, den Frygiaanschen heer,
Die nu, in Dido's hof dus lang haar bijgebleven,
Niet omziet naar de steên, bij noodlot hem gegeven,
Zijn schoone moeder heeft ons dit met hare stem
- 310 Niet van dien man beloofd, en hierom tweewerf hem
Voor 't Grieksch geweer beschut; maar liet zich anders hooren,
Dat hij, ten schepter van Italië geboren,
Dit rijk beheerschen zou, 't welk, zwanger van gebiën
En brieschende oorlogen, gevreesd wierd en ontzien,
- 315 Dat hij de jonge telg, uit Teucers stam gesproten,
Nog eens uitbreiden zoude, en in haar rijksgenooten

282. Aanleggende: het deelw. is hier misplaatst en verlamt den zin. Er had aanlegt of aanligt behooren te staan. — 298. Iarbas spreekt hier spottenderwijs. De Proza-vertaling heeft: en wij offeren kwansuis gaven in uwe kerken, en zoeken slechts een ijdelen naam.

- Den ganschen aardboôm zien verknocht aan 't hoofdgezag.
 Zoo d'eer van zulk een staat hem niet ontvonken mag;
 Ontziet de vader, aan dien last der heerschappijen
 320 Te heffen, om zijne eer? Zal hij Ascaan benijen
 Den hoogen burg van Rome, en al 't Romeinsch gebied?
 Wat suft hij daar zoo lang? Wat nut, wat voordeel ziet
 Hij daar te winnen, met zoo lange stil te leggen,
 Bij volk, dat hem eerlang den oorlog aan zal zeggen?
 325 Waarom ziet hij niet om naar zijn Ausoonsche spruit,
 En naar 't Lavinisch land? Hij vaar' ter haven uit.
 Gij hoort wat ik beveel, en zult mijn bode strekken."
 Dus sprak hij, en de zoon bereidt zich te vertrekken,
 Op 's grooten vaders last, schiet gulden vleugels aan
 330 Zijn hielen, die hem hoog door 's hemels lucht baan,
 En over zee en zand gezwind en luchtig voeren.
 Hij neemt hierna de roê, die zielen kan beroeren,
 De bleeke schimmen zelfs verdaagt uit Pluto's stoel,
 En andre zielen naar den droeven jammerpoel
 335 Door hare macht verzendt. De slaap komt ingeslopen,
 En vlucht voor haar; zij luikt des dooden oogen open.
 Hier steunt hij op, en klieft de winden in zijn vlucht,
 Doorzwemt de nevels, breekt de wolken en de lucht.
 Hij ziet in zijne vlucht den top en hooge lenden
 340 Van harden Atlas, die den hemel en het wenden
 Der starren onderstut met zijn verheven kruin.
 Het hoofd van Atlas, ruig van pijnbosch, steil en schuin,
 Doorgaans met mist bedekt en donkre regenvlagen,
 Wordt nacht en dag gebeukt van storm en donderslagen.
 345 De schouders leggen wit van sneeuw en vliet bij vliet
 Stort neer langs 's grijsaards kin. De baard en knevel ziet
 Bevrozen, en hangt stijf van kegelen en koude.
 Hier hing de vlieger op zijn pennen, en aanschouwde
 't Omleggende gewest. Toen streek hij van omhoog
 350 Voorover met al 't lijf naar 't water toe, en vloog,
 Gelijk een vogel, die, langs 't vischrijk strand vast hene,
 Langs rots en water zweeft. De zuigling van Cyllene,
 Die van zijn moeders zij den grooten Atlas voor
 Zijn grootvaar rekent, vloog alleens in 't midden door,
 355 En kloofde, tusschen aarde en hemel, wind en kusten

319. De vader: Eneas; hij wordt hier de vader genoemd in tegenstelling met Ascaan, van wien in den volgenden regel gesproken wordt. — 319, 320. Aan dien last.... te heffen: of „te tillen” is iets anders dan: een last te heffen: 't eerste geeft het „aanvangen,” 't laatste het „voibringen der daad” te kennen, en Eneas wordt hier berispt, omdat hij zelfs naliet, verder aan het hem opgelegde werk de handen te slaan. Vergelijk ook vs. 377. — 348. De vlieger: de vliegende, evenzoo elders ster-
 ver, voor „stervende.” Zie HUYDECOPER, *Proeve* III, 18, 19.

- Van Libye. Zoo ras de vlieger komt te rusten
 Met zijnen vluggen voet op eene hofsteê, ziet
 Hij vorst Eneas hier vast bouwen, en bespiedt
 Hoe door zijne aandrift burg en nieuwe huizen stegen.
 360 Het zwaard hing op de zij. Het hecht van 's vorsten degen
 Was starrewijs met kunste in jaspis uitgesneên.
 De lange lijfrok hing van boven om zijn leên.
 De rijke Dido had hem dit gewaad geschonken,
 Gelijk zij 't zelve wrocht. De gouden strepen blonken
 365 In Tyrisch purper, schoon en levendig van gloed.
 Hij sprak hem daadlijk aan: „Legt gij nu hier den voet,
 Den grond van 't hoog Carthage, en sticht haar schoone wallen,
 Een vrouwe alleen ten dienst? Waar zijt ge toe vervallen,
 Die uw gelegenheid en rijken drijven laat!
 370 De koning van de Goôn, wiens mogendheid den staat
 Van hemel, aarde en zee regeert, het hof der hoven
 Heeft zelf mij met dien last aan u gestuurd van boven.
 Wat bouwt ge? Of op wat voet verslijt ge, dus gerust
 En ledig, uwen tijd op d'Afrikaansche kust?
 375 Indien u d'eere van dit stuk niet mag bewegen,
 U zelf aan dezen lof zoo luttel is gelegen,
 Dat gij u aan dien last te heffen zoudt ontzien;
 Zoo zie ten minste eens om naar uw Ascaan, aan wien,
 Als die uw eenig oir, de hoop is van uw leven,
 380 Itaalje en 't Roomsche rijk bij noodlot werd gegeven.”
 Dus spreekt Mercur, en legt wat sterflijk in hem schijnt
 In 't spreken af, daar hij voor 't oog aan lucht verdwijnt.
 Maar vorst Eneas stond verbijsterd, opgetogen,
 En stom om dit gezicht, het haar te berg; 't vermogen
 385 Der spraak bezwijkt, de stem blijft steken in de keel.
 Verbaasd om Gods gebod en aanspraak, haakt hij, heel
 En al veranderd, uit dit welig land te scheiden,
 Te vluchten. Och! hoe zal, hoe zal hij dit beleiden?
 Met welke woorden best mevrouw de koningin
 390 Bejeegnen, ondergaan, in 't heetste van haar min?
 En hoe zijn rede best beginnen? Hij, aan 't malen,
 Aan 't overwegen, laat zijn zinnen ommedwalen,
 En overlegt vast hoe het dus of zoo bestaat.
 En, na veel overlegs, acht dit den nutsten raad:
 395 Hij roept Sergest, Cloanth en Mnestheus, zijn bewusten,

393. Hoe het dus of zoo bestaat: wat de uitkomst zal wezen, als hij op deze, wat, als hij op gene wijze handelt. — 395. Zijn bewusten: een onzuivere uitdrukking, waarmede vermoedelijk bedoeld wordt: „zij, die van den toeleg bewust zijn,” tenzij het hier alleen sta als synoniem van: „zijn bekenden.” In elk geval verkeerd. 't Woord bewust kan niet als op zichzelf staand gebezigd worden, dewijl het dan onmisbaar de vraag doet oprijzen: „waarvan?”

- Beveelt hun stil de vloot en schepen toe te rusten;
 Matroos naar zee en strand te porren; het geweer
 Te brengen bij der hand; t'ontveinzen wat hun heer
 Beweeft te vorderen de nieuwe reederijen,
 400 Opdat hij midlerwijl [wanneer 't de tijd kan lijn,
 d'Onnoozle Dido minst vermoedt dat zulk een band
 Van minne breken kan], haar luimen in dien stand
 En toegang ondertaste, en lette, boven allen,
 Wat aanspraak en gereed, bestemmen zijn zullen.
 405 Zij, vroolijk en gereed, bestemmen zijn besluit,
 En voeren hunnen last getrouw en naarstig uit.
 Maar Dido [want wie kan zich voor de Min bedekken?]
 Vernam dit tijdig, rook de lucht van zijn vertrekken
 Ophanden; niets en kwam haar voor, of zij verschoot.
 410 Die snoode Faam ontdekt de dolle hoe de vloot
 Met macht wierd uitgereed, gewapend om te vluchten.
 Vol viers, en zinneloos rinkinkt ze op die geruchten,
 En zwiert door al de stad, gelijk, bij offerdrank,
 De Wijngods Priesterin loopt hollen, op den klank
 415 Van bommen en cymbaal, als, van dien God bezeten,
 Zij op 't driejarig feest genoopt wordt en gesmeten,
 Daar heur Cytheron 's nachts verdaagt met luid geschrei.
 Ten leste sprak ze aldus Eneas aan, en zei:
 „O, trouwelooze! hoe valt dit in uw gepeinzen,
 420 Dat gij voor mij dit stuk, dees' boosheid woudt ontveinzen,
 En stillezweigende vertrekken uit mijn land?
 Is onze liefde en min, uw trouw, een minnepand,
 Ons hand aan hand beloofd, en Dido, die verloren,
 Een jammerlijke dood en uitgang is beschoren,
 425 Zoo luttel machtig u te houden, of gij moet
 Bij winterdag de vloot uitrusten, om met speed,
 Met d'eerste noordsche buie en storm in zee te steken?
 O, wreedaard! voert ge niet naar onbekende streken
 En vreemde landen toe, en stond oud-Troje nog;

402, 403. Haar luimen in dien stand en toegang ondertaste: de Proza-vertaling heeft: haar zachtste luimen waarneme, wanneer ze best aan te spreken zij. — 409. Niets en kwam haar voor, of zij verschoot: versta: ook de geringste zaak joeg haar vrees aan, of: (zij) vreesde ook, daar niet te vreezen stond, als de Proza-vertaling heeft. — 410. Die snoode Faam: staat hier voor dezelfde onrustige Faam, als in de Proza-vertaling. De dichter bedoelt dezelfde Faam, die Iarbas kennis had gegeven van 't geen aan Dido's hof omging. Zie bl. 93, vs. 241 volg. hiervoren. — Ontdekt de dolle: lees: der dolle, of aan de dolle: maar liever nog las ik hier een ander woord, als bijv., gelijk in de Proza-vertaling staat: aan de krankhoofdige. — 416. 't Driejarig feest: de Triëterika of driejarige Bacchusfeesten werden door de Thebanen op den berg Citheron gevierd.

- 430 Zoo mocht ge Troje weer, door 't zelve onstuimig zog,
Gaan zoeken met uw vloot. Verlaat ge mij, uw vrouwe?
Ik bidde en smEEK u, om uw trouwbelofte en trouwe,
Om deze tranen [want mij droevige anders niet,
In dezen droeven schijn van leven, overschiet];
- 435 Om 't huwlijk, om de torts van Hymen, reede aan 't blaken,
Verdiende ik iet, of kon mijn wellust u vermaken;
Ontferm u over dit bouwvallig hof, en gaat
Mijn bede u nog ter harte in dezen bangen staat,
Zoo zet dit uit den zin. Ik hebbe, om u te lijden,
- 440 Het volk van Libye, en de vorsten der Numijden,
Mijne eigene Tyriërs ten vijand; en om u,
Om u alleen gaf ik mijn kuischheid, eer, zoo schuw,
En eersten naam en faam [waarop wij roemen darren,
Als 't eenigst, dat mijn kroon verhief tot aan de starren],
- 445 Ten beste. O Gast! [want nu kan Dido u niet meer
Aanspreken als haar man,] aan wien, aan welk een heer
Geeft gij een vege, een, die gereed is om te sneven,
Nu over tot een roof? Wat rekke ik nog mijn leven,
Totdat Pygmalion, mijn broeder, stad en slot
- 450 Verwoeste? Of d'aangegrensde Iärbas, mij ten spot
Gevangen henevoer'? Had ik, eer gij gaat vluchten,
Ten minste een jonge vrucht, de hoop van andre vruchten,
Bij u gewonnen; speelde een kleene Eneas in
Mijn hof, die naar u zweemde; ik zoude in mijnen zin
- 455 Nog geen gevangen vrouw of gansch verlaten schijnen."
Dus kermt ze. Hij staat pal, en toont aan geene mijnen
Noch oogen noch gelaat veranderinge, als een,
Die aan Jupijns gebod zich houdt, en anders geen.
Hij krypt zijn hartewee, en antwoordt kort in 't ende:
- 460 „O koningin! 'k zal nooit, gelijk een onbekende,
U loochenen hoe trouw uw weldaad, uwe deugd,
Gelijk gij breeder en met waarheid roemen meugt,
Mij aan uw dienst verplicht; zoo lange mijn gedachten
Geheugen van mijzelf; zoo lang de ziel haar krachten
- 465 Door al mijn leden spreidt, spant vrouw Elize alleen
Met recht de kroon in 't harte. Ik zal, met goede reën,
De langheid mijdende, dus veel ter zake spreken:

436. Of kon mijn wellust u vermaken: kiescher luidt de Proza-vertaling: of zoo ik u eenige vriendschap bewees. — 440. Numijden: Numidiërs, als men gewoonlijk zegt, en even wettig van vorm. 't Woord is, met Oostersche vocaalverwisseling, 't zelfde als Nomaden, zooals 't Latijn heeft, en beteekent „zwervers.” — 466, 467. Ik zal, met goede reën, de langheid mijdende, dus veel ter zake spreken: dit is eene protestatio actui contraria en een vrij omslachtige wijze om te zeggen, dat men niet omslachtig zijn zal. Beter heeft daarom de Proza-ver-

- Het was de meening nooit [verschoon me van die streken],
 Ter sluik dus door te gaan. Nooit minde ik, onder schijn
 470 Van trouwen, of verloofd aan uwe trouw te zijn.
 Zoo 't noodlot van de Goën gehengde, ons zinnlijkheden
 Te volgen, en den tijd en 't leven te besteden,
 Gelijk het ons gevalt, ik zou vooreerst de stad
 Van Troje wederom verheffen uit haar plat,
 475 En 't waardig overschot der mijnen, aan 't verstrooien,
 Herstellen in zijn staat. Men zag het hof van Trojen
 Al lang in top gehaald, en 't ingestort paleis,
 Bouwvallig Pergamum stond weder, naar den eisch,
 Ten troost der landsliën, dus erbermelijk getreden,
 480 Al door mijn eigen hand herbouwd, gelijk 't voorleden.
 Nu wil Gryneesche Apoll' en 't Lycisch tempellot
 Dat wij Itaalje, 't groote Itaalje, op hun gebod,
 Bezeilen van dees' reë. Daar zijn ons' vaders landen;
 Daar is ons hart. Kan Nieuw-Carthage, met de stranden
 485 Van Libye, u eene vreemde, en uit Fenicisch bloed
 Gesproten, hier ter steë verletten; waarom moet
 De zwervende Trojaan ontzien de nijldige oogen,
 Nu hij t' Ausonië wil neërslaan? Wij vermogen,
 Zoowel als andren, ook naar uitheemsch land te staan.
 490 Zoo menigmaal de nacht het veld, geboomte en blaân
 Met dauw in schaduw dekt; zoo menigmaal de viere
 Der starren, op hun beurte en tijd, ter kimme uit zwieren;
 Vermaant, vervaart me staág d'ontruste schim, de geest
 Van vader, daar ik leg en slaap, en droom bevreesd
 495 Van 't lieve kind Ascaan, verkort door vaders dralen,
 En van 't Hesperisch rijk en zijn beloofde palen
 Versteken al te lang. Behalve dit zendt zelf
 [Ik zweer 't u bij mijn hoofd en mijnen zoon] 't gewelf
 Des hemels en Jupijn den tolk der Goën beneden,
 500 Om dezen hoogen last op d'aarde te bekleeden.
 Ik hoorde zelf dien God en zag hem, toen hij kwam
 Ter muren in, omringd van helder licht en vlam;
 Dies val noch mij noch u niet moeielijk met klagen,
 Ik zoeke Itaalje op Gods en niet op mijn behagen."
 505 Dus sprak hij, en zij zag hem vast stilzwijgende aan,

taling: Ik zal ter zake een luttel zeggen. — Dus veel voor „zoo veel,” in den zin van: „alleen dit.” Zie het derde Boek, vs. 644 hiervoren, en vs. 615 hierachter. — 478. Bouwvallig Pergamum: de bouwvallen van Pergamum. — 481. Gryneesche Apoll': Grynium was een stad in Eolië, met een beroemden tempel van Apollo. — 't Lycisch tempellot: het orakel van Lycië. Zie vs. 201, 202 hiervoren. Tempellotis geen kwade vertaling van 't Lat. sortes. — 483. Ons' vaders landen: min juist, voor „ons vaderland.” Hic amor, haec patria est, heeft het Latijn. — 495. Door vaders dralen: lees: „door zijn vaders dralen.”

- En door en weder door, en dwers. Hare oogen staan
 Niet stil. Zij borst dus uit: „Geen Venus, o verrader!
 Is uwe moeder, neen, noch Dardanus de vader
 En stamheer van uw huis. Kaukaas, verwoed van aard,
 510 De rotsen hebben u in 't berenest gebaard,
 Hyrcaansche Tijgers u gezoogd aan hare spenen.
 Want waartoe meer geveinsd of langer stom geschenen?
 Mijn moed dus ingekropt? Heeft mijn bedroefde staat
 Hem wel een zucht gekost? Of is hij van gelaat
 515 Veranderd? Hebben hem mijn tranen iet bewogen?
 Of heeft zijn liefste hem beroerd tot mededooogen?
 Waarover klaag ik eerst? Nu kunnen God Jupijn,
 Noch groote Juno niet dit stuk, dien valschen schijn,
 Goedsmoeds aanschouwen, noch hoe Dido zit geschonden.
 520 O schelmstuk! Nergens wordt oprechte trouw gevonden.
 Ik nam hem al berooid en bar op uit het stof,
 Gelijk hij naakt aan strand kwam drijven in mijn hof,
 En gaf hem zinneloos den schepter in de handen.
 Ik redde volk en vloot. Ik berg hun lijf in 't stranden,
 525 [Och, 't gaat mij aan 't verstand! ik raze] nu komt hij
 Met Lycisch kerklot, met Apollo's wichlerij;
 Nu waarschuwt hem Gods tolk, op Jupiters begeeren,
 Alsof de Goden zich aan zulke dingen keeren,
 De hemel in zijn rust zich moei' met ons verdriet.
 530 Ga hene, ga; ik houde, ik moeie en straffe u niet.
 Loop naar Italië voor wind af. Zoek landouwen
 En rijken over zee; maar dit is mijn betrouwen,
 Indien godvruchtigheid bij Goden iet vermag;
 Gij zult het tusschen rots en barning met beklag
 535 Nog boeten, Dido's naam nog menigmaal gedenken;
 En al ontloopt ge mij, ik wil u echter krenken,
 Vervolgen op den hiel met fakkels, vier en smook;
 En, als mijn geest verscheidt uit 's lichaams schorse, u ook
 Verschijnen, doodsch en bleek, uw trouweloosheid plagen,
 540 En straffen, als 't behoort. De wereld zal gewagen
 Van uwe ellende, en ik den roep en luid gerucht
 Vernemen in het rijk der zielen en haar lucht.”
 Zoo spreekt ze en kort haar rede, in 't midden onder 't spreken.
 Het hart bezwijkt. Zij gaat en zich in 't hof versteken,
 545 Uit d'oogen van 't gezin, en scheidt van dezen vorst,
 Die veel wou zeggen en uit angst niet spreken dorst.
 De joffers vatten haar, nu, flauw en neergeslagen.
 De beenen kunnen haar, die slap is, nauwlijks dragen.

521. Bar: bloot, naakt. — 526. Kerklot: 't zelfde als tempellot, vs.
 481 hiervoren.

- Zij leggen ze te bedde, in haar slaapkamer neer,
 Daar kunst en marmersteen elkandre tart om d'eer.
 Maar schoon Eneas, die godvruchtige, genegen
 En zeer begaan is, om dees' drukkige en verlegen
 Te troosten, haren rouw te matigen, en haar
 Te paaïen in dien strijd, zoo lastig en zoo zwaar,
 555 Zijn hart van groote min bezwijkt, en in 't verholen
 Vast zucht, nochtans verrecht hij 't geen hem is bevolen
 Van God daar boven, en bezichtigt zijne vloot.
 De Trooischen vallen er, zoo ras hij 't hun gebod,
 Met alle macht op aan. Zij winden groote schepen
 560 En kielen, versch geteerd, omlaag in 't vlot. Zij slepen
 Den riem en eiken balk, nog ruig en onbeschaafd
 Van schors en loof, ten bossche en woude uit. Ieder slaaft
 Uit ijver tot de reis. Men mocht ze met hun allen
 Zien trekken van alom en snel ter poorte uitvallen;
 565 Gelijk de mieren, die den winter zien te moet,
 Den akker plonderen en graan ten overvloed
 Opleggen in haar hol. De zwarte en wakkre vanen
 Gaan nu te velde. Elk voert en sleept de rijpe granen
 Langs eenen smallen weg, door 't gras naar hunnen oord.
 570 Een deel der bende duwt, met zijne schoften, voort
 Dat haar te lastig valt; een ander voert de benden
 Met ijver aan, en drijft de tragen op de lenden.
 Al 't pad van drokheid rookt. Toen gij dit aanzaaft, hoe
 Was 't hart gesteld? Hoe was, o Dido! u te moê?
 575 Hoe hebt ge wel gekermd, toen gij, o koninginne!
 Het strand, uit uwen burg en hemelhooge tinne,
 Zaaft woelen, wijd en zijd, en hoorde voor uw huis
 En zaaft, langs al de kust, dat vreeslijk scheepsgedruisch?
 Wat oneer is zoo groot, daar een, van min gedrongen,
 580 Niet toe gedreven wordt? Zij wordt al weer gedwongen,
 Met tranen in 't gezicht, met bidden aan te staan,
 Zichzelf te breken en hem needrig t'ondergaan,
 Opdat ze, die den dood ziet grimmen voor hare oogen,
 Geen middelen verzuime, of 't hart nog wierd bewogen,
 585 Dat hier onmogelijk schijnt. „Och, zuster Anne! gij
 Kunt zien hoe al de kust nu spoeit en ijvert. Zij
 Zijn hier van overal bijeenvergaârd met hoopen,
 En leggen zeilreede en gereed om uit te loopen.
 Van blijdschap heeft matroos het achterschip gekroond.
 590 Och, zuster! hadde ik zulk een droefheid, die mij loont,
 Te moet gezien, 'k zag raad, die droefheid te verduren.
 Nu, zuster! evenwel, in mijn rampzalige uren,

567. Vanen: vendels, benden. — 581. Aan te staan: aan te houden. —
 589. Gekroond: met bloemen versierd.

- Hebbe ik nog eene bede aan u, en anders geen;
 Want dees' ontrouwe gast gewoon is u alleen
 595 Te vriend te houden en u heimelijk t'ontvouwen
 Al wat hem legt op 't hart. Gij, zuster! zijn betrouwen,
 Kent al zijn luimen, neem hem op zijn weekste waar.
 Ga, smeeke dien trotschen gast, mijn vijand. 'k Heb voorwaar
 In Aulis met de vloot van Grieken niet gezworen,
 600 Het volk van Ilium en Priams stad te storen,
 Noch zond een vloot op zee, tot Trojes plaag en straf,
 Noch groef Anchises' geest en asschen uit zijn graf.
 Hoe weigert hij zoo streng naar mijn verzoek te hooren?
 Waar jaagt hij heen? Hij sta zijn droeve en uitverkoren
 605 Dees' jongste gave toe, en wachte op wind en weer,
 Om veilig van dees' kust te streven over 't meer.
 Nu mane ik hem niet eens om zijn voorgaande trouwe,
 Te reukeloos geschend, noch dat hij zijn landouwe
 En 't overschoone rijk van Latium ontbeer':
 610 'k Verzoeken alleen wat tijds, wat uitstels, en niet meer,
 Totdat mijn dolle liefde een weinig slechts bezadig',
 Mijn wederberstig lot, dat mij al t'ongenadig
 Verdrukt, mij leer' mijn pak opnemen met geduld.
 Om dezen dienst, het lest, dat gij mij dienen zult,
 615 O zuster! bidde ik u: heb dus veel medelijden;
 En voor dien jongsten dienst zal ik u t'allen tijden,
 Ook in mijn uiterste uur, bedanken, naar mijn macht."
 Dus bidt en smeekt ze vast. De zuster brengt haar klacht
 Met droefheid over en weer over uit ontfermen:
 620 Maar hij blijft onbeweegd en luistert naar geen kermen,
 Naar geen vermaningen. Het noodlot schiet er voor,
 En God Jupijn verdooft en stopt gedurig 't oor
 Des mans, die anders zich heel lichtelijk laat vinden;
 En eveneens gelijk de sture noordenwinden
 625 In d'Alpen onderling vast worstlen met gedruisch,
 Van alle kanten, om met bulderend geruisch
 Een dikken ouden eik uit zijnen grond te rukken;
 Terwijl hij knakt en kraakt, en, onder 't nederbukken
 En schudden, al den grond met bladeren bezaait,
 630 Doch veel te hecht en taai geworteld, hoe het waait,
 Blijft hangen aan de rots, daar hij, in top gewassen,

602. Noch groef Anchises' geest en asschen uit zijn graf: het opgraven of in 't algemeen het storen van de overblijfselen eens dooden werd bij de Ouden als een afschuwelijke en hoogst strafwaardige misdaad beschouwd. Hoe men echter een geest zou hebben kunnen opgraven, is niet licht te bevatten, en 't oorspr. noch de Proza-vertaling geven dan ook aanleiding tot het ongelukkige invoegen van dit woord.—623. Die anders zich heel lichtelijk laat vinden: de Proza-vertaling: die anders zins licht te vermurwen waar', is hier vrijwat minder prozaïsch.

- Zijn kruin zoo hoog en steil verheft naar 's hemels assen,
 Als hij zijn wortels diep in 't hart van Pluto schiet;—
 Zoo wordt de Trooische held gedurig van verdriet
 635 Gekerm en klacht bestreên, bestormd aan alle zijden.
 En 's mans kloekhartigheid beseft niet zwak, wat lijden
 Hieruit te duchten staat; maar 't hart blijft gansch versteend
 En 't is, helaas, vergeefs gekreten en geweend.
 d'Onzaalge Dido schrikt voor 't onheil, haar beschoren,
 640 En wenscht nu om den dood. Al wordt het licht geboren,
 Het is haar tegen. Toen zij nu haar zoen verzocht,
 En offergaven op 't wierookende outer brocht,
 Vernam ze en zag ze ['t valt al t'ijslijk te verhalen],
 Den heiligen offerdrank heel zwart in d'offerschalen
 645 Verandren, en den wijn, op Gods altaar gestort,
 In heilloos bloed verkeerd. Door zulk een voorspook wordt
 Haar opzet van den dood te kiezen nog gesteven,
 En zij getroost zich nu te scheiden uit dit leven.
 Dat voorspook komt geen mensch te hooren uit haar mond,
 650 Ook zelf de zuster niet. Behalve ditte stond
 Een marmeren kapel van wijlen haar getrouwden
 In 't hof, een kerk bij haar godvruchtig onderhouden,
 Met witte vachten en festoenen overkleed.
 Hier hoorde men, zoo 't scheen, de nare stem, den kreet
 655 Van haren man, wanneer de nacht met duisterheden
 Het aardrijk dekt; men hoorde ook dikwjl naar beneden
 Den nachtuil van het dak af stenen, daar hij zat,
 En klaagde in eenzaamheid, en hilde een wijl zich mat,
 En zong een lijkklacht; en behalve dit vervaren
 660 Heur veel waarschuwingen van offerwichelaren,
 Voorspellingen, voorheen met angst hierop gehoord.

640, 641. Al wordt het licht geboren, het is haar tegen: de Proza-vertaling heeft: en kan het licht van den dag niet verdragen. — 650. Behalve ditte stond: ditte voor dit komt nergens bij Vondel voor. 't Moge dan echt Amsterdamsch zijn, 't klinkt altijd plat, en hier verlamt het bovendien de maat van 't vers. Intusschen, liever dan aan te nemen, dat Vondel hier een zoo prozaïschen regel zou hebben nedergeschreven, en vrijmoedigheid ontleenende uit de bedenking, dat de oude uitgave op allerslordigste wijze gecorrigeerd is, durf ik het op mij nemen, den tekst hier aldus te verbeteren:

behalve dit, zoo stond.

651. Van wijlen haar getrouwden, voor: van wijlen haar man, is ook al een vrij ongewone uitdrukking. Men zegt wel: „mijn verloofde,” en men zou bij gevolgtrekking ook „mijn getrouwde” kunnen verdedigen; doch het gebruik in de meeste talen dult bij dit laatste woord geen bezittel. voorn. Zoo bijv. zegt men in 't Fr. wel le marié, en la mariée, maar niet mon marié of ma mariée, ofschoon men zeer goed mon fiancé zegt.

- De wreede Eneas komt de razende ook aan boord
 Bij nacht, terwijl ze slaapt. Zij gaat in eenzaamheden
 Verlaten, zoo haar dunkt, een langen weg betreden,
 665 Door woeste wildernis vast zoeken haar Tyriërs.
 Als Pentheus, de Thebaan, krankzinnig, met veel zwiers,
 De wilde troepen van de dolle Razernijen,
 Twee Thebens teffens ziet, twee zonnen henerijen.
 Als, Agamemnons zoon, Orestes, zonder end
 670 Gedreven ten tooneel', zijn moeders dreigement,
 En zwarte slang en torts ontvlucht, en haar geweren,
 Daar vloeken, heet op wraak, hem op den drempel keeren.
 Nadat de droefheid haar nu overmag, en zij,
 Heel sterk bezeten van een helsche Razernij,
 675 Haar dood besloten heeft, beraamt ze wijze en stonde
 Al heimelijk bij zich. z'Ontveinst die hartewonde,
 Dat opzet, met gebaar en opzicht. d'Oogen staan
 Verkwikt van hoop. Zij spreekt haar droeve zuster aan:
 „Verheug u nu met mij, o zuster! 'k heb gevonden
 680 Een middel, om hierdoor van deze min ontbonden
 Te worden, of hem mij te leevren onderdaan.
 Daar 't licht te bedde gaat, het strand den Oceaan
 Teruggekaatst, 't gestarnte, aan 's hemels heldre daken,
 Van Atlas' hoogen berg gestut, in 't vierig blaken,
 685 Op zijne schouders draait, is 't allerleste veld
 Der Mooren. Uit dien hoek kwam, zoo mij is gespeld,
 De priesterin van 't volk uit Massyl. Dees behoedde
 De kerk van Hespers bloed en 't heilig ooft, en voedde
 Den vreeselijken Draak met zoeten honigraat,
 690 En mankop, dat den slaap veroorzaakt door zijn zaad.
 Dees' priesterin belooft, al wie zich laat belezen
 Door tooververs en dicht, de harsens te genezen,
 Maar anderen wel hard te plagen met de min,
 Het water in den stroom te stuiten, naar heur zin,
 695 De starren op haar zang terug te leeren draven.
 Zij wekt, bij duister nacht, de geesten uit de graven.
 Zij toont u, hoe de grond der aarde loeit en hijgt.
 Men ziet hoe d'esscheboom ten hoogen berge afstijgt.
 Ik neem de Goden, voor wier tronen wij ons buigen,
 700 En u, mijn zuster, bij wier hoofd ik zweer, tot tuigen,
 Dat ik van tooverkunst ongaarne ben berucht.
 Ga hene, en stel al stil, in 't hof en d'open lucht,
 Een stapel toe van hout, en leg geweer en wapen
 Des trouweloozen, dat ter steê, daar hij ging slapen,
 705 Bleef hangen, op het hout, mitsgaders zijn gewaad,

- En 't bruidsbedde, oorzaak van mijn jammerlijken staat;
 Want deze priesterin wil die gedachtenissen
 Van dien eerloozen gast uit mijn gedachten wisschen,
 En gansch vernietigen." Zoo spreekt ze, en zwijgt, vol schrik,
 710 En 't aangezicht besterft in eenen oogenblik.
 De zuster evenwel kan hierom 't ergst niet peinzen,
 Dat zij met toestel van nieuwe offren poogt t'ontveinzen
 Den dood, dien zij alreede in 't hart besloten heeft,
 Dies zulk een dolheid minst haar achterdenken geeft,
 715 En nog veel minder, dat haar zuster iet bejegen',
 Zoo zwaar als 't zwaard, waarmee Sicheüs wierd doorregen;
 Dies volgt ze trouw den last van Dido, haar betrouwd.
 Maar als men nu, in 't hof en d'open lucht, het hout
 Heel hoog gestapeld had, en eikenrijns en lover,
 720 En harshout afgesneên, spant Dido zelf hierover
 Cypresse- en eisenkrans van loof, bijeenvergaard.
 Zij legt zijn kleeders en het nagelaten zwaard
 En wassen beeld op 't bed hier boven op, als eene,
 Die nu verzekerd is van 't geen ze sloot voorhene.
 725 d'Altaren staan rondom. De priesterin verdaagt,
 Terwijl ze in 't hangend haar opdondert onvertsaagd,
 Driehonderd Goden, en den zwarten voogd der helle,
 Het helsche geestendom, en Hecate, die felle,
 Met haar drie hoofden, en Diaan, de zuivre maagd,
 730 Met haar drie tronien. Zij giet hier onvertsaagd
 Geheele bekens op met water om te koelen,
 Gebootst naar wateren, geschept uit jammerpoelen.
 Men zocht er 't jonge kruid, dat na den maneschijn

706. 't Bruidsbedde, oorzaak van mijn jammerlijken staat: de Proza-vertaling zegt eenvoudig het bruidsbedde, mijn bederf, wat beter is en meer met de historische waarheid overeenkomt; want de oorzaak van haar ellende was niet zoozeer in het bruidsbed te zoeken, als in de spelonk, waar zij met Eneas gescholen had. — 708. Van dien eerloozen gast: wanneer men, dezen regel overluide lezende, de cadans van 't vers volgt, denkt men dat er gesproken wordt, niet van iemand, die eerloos is, maar van iemand, die eer („vroeger, voorheen") loos („slim") is geweest. — 716. Zoo zwaar als 't zwaard: Vondel bemint dergelijk spelen met gelijke klanken: echter zou ik niet durven vaststellen, dat de combinatie hier opzettelijk is geweest. — 724. 't Geen ze sloot voorhene: 't geen zij vooraf besloot. Voorheen, als op een verwijderd tijdstip wijzende, is hier een min gelukkig gekozen woord. — 726. Opdondert: hier voor: „verdagvaart." 't Woord wordt anders gemeenlijk onz. gebezigd, en dan met komen gekoppeld. Zoo bijv. zegt Lucifer, in den *Adam in ballingschap*, 1. Bedr., vs. 3, dat hij komt

Uit den zwavelpoel opdondren van beneên.

731, 732. Water om te koelen, gebootst, enz.: versta: „water kwanswijs uit de hel geschept." *Latices simulatos fontis Averni* heeft het Latijn. — 733. Na den maneschijn: waarom niet liever: in den maneschijn, gelijk de Proza-vertaling heeft.

- Met koopren zeisens werd gemaaid. Men zocht venijn,
 735 Of melk van zwart vergift, en vleesch, van 't versche volen
 En volens hoofd gerukt, en 's moeders liefde ontstolen,
 De droeve Dido zelf, bij d'outers, ongecord,
 En met het eene been al barvoets, aangepord
 Van ijver, neemt, met graan, gezouten en gemalen,
 740 En zuivre handen, Goôn, gestarnte en hemelstralen,
 Bewust van haren dood, tot tuigen van haar end;
 En zoo er ergens nog een God gelieven kent
 En gaslaat, die, zoo valsch gepaard, hun min besmetten,
 Die bidt ze, op al haar recht en ongelijk te letten.
 745 Het was nu midnacht, en d'opgaande starren, aan
 De Noordas opgevoerd, begonnen neer te gaan;
 Wat moê was, lag en sliep al 't aardrijk door in vrede,
 Noch bosch noch bare ruischte. Al 't veld zweeg stil, en mede
 't Gevogelte en het vee. Wat zich in 't water houdt
 750 Of in de scherpe hage en ruigte nesten bouwte,
 Lag zorgeloos en stil, en sliep op zijne steden,
 Vergetende in 't gemak zijn zorg en zwarigheden,
 Behalve Dido, dees ter ramp geboren vrouw,
 Die niet een oogenblik kon sluimeren van rouw.
 755 Geen vaak beschoot haar oog, geen rust kon haar bevangen;
 De min verzwaart de zorg, verdubbelt hare gangen,
 Komt weder boven, en in haar verliefd gemoed
 Gaat een geweldig tij van toorne en minnegloed.
 Zij blijft al even stijf bij 't opzet in haar zinnen,
 760 En wrokt dus bij zichzelf: „Wat ga ik nu beginnen?
 Zal ik, aldus versmaad en uitgestreken, gaan
 Mijne oude minnaars weer aanzoeken? Zal ik staan
 Den Numidiër ten schimp, hem zoeken te behagen,
 Wiens aanzoek ik voorheen zoo dik hebbe afgeslagen?
 765 Of, met de Trooische vlote, en dien Trojaanschen gast,
 Te scheep gaan, op Jupijns gebod en jongsten last?
 Gemerkt het mij zoo wel bekwam, toen hij mij vergde,
 Dat ik hem in dien nood behulpzaam was en bergde,

735, 736. Van 't versche volen en volens hoofd gerukt: dat volen staat hier alleen om 't rijm en is volkomen overtollig: „wanneer men toch het vleesch van den kop van 't dier rukte, ontnam men het aan het dier zelf. Vergel. *Landgedichten*, B. III, vs. 397-402. — 751. Sliep op zijne steden: slapen op hun steden zou er door kunnen; doch nu hier zoowel het w.w. als 't pronom. in 't enkelv. gebezigd worden, had het subst. niet in 't meerv. behooren te staan. Geen dier of vogel kon toch op meer dan eene stede te gelijk slapen. — 762. Weer aanzoeken: de Proza-vertaling bewijst, dat hier aan, 't welk in de oude uitgave op zichzelf stond, bij zoeken behoort. Aanzoeken is echter een dier woorden, die alleen in anapestische verzen gebruikt kunnen worden. — 767. Gemerkt: aangezien, of bij omzetting, voor „als ik in aanmerking neem.”

- En zij deze oude deugd zoo fraai gedachtig zijn?
 770 En schoon ik wou het al; wie zal, in dezen schijn,
 Het mij vergunnen? Zal dees' trotschaard, nu op 't scheiden,
 Een, die hij lang beschimpde en om den tuin dorst leiden,
 Ontvangen binnensboords? Geschende koningin,
 Helaas! gevoelt ge niet, dat gij, vervoerd van zin,
 775 Met dezen lichten hoop, Laomedons geslachten,
 Te doen hebt, die op eed noch trouwbeloften achten?
 Hoe dan toe? Zal ik dus alleen verzellen gaan
 Een hoop matrozen, en hun loopen achteraan,
 Die, wonder in hun schik, nu lachen onder 't vlieden?
 780 Of wil ik, met Tyriërs en al mijn macht, henlieden
 Navolgen, en mijn volk, dat ik van Sidon pas
 Kon medesleepen, weêr den grooten waterplas
 Bevelen, en nog eens naar uitheemsch land belasten
 Te zeilen over zee? Laat loopen deze gasten,
 785 En sterf veel liever. Neem de welverdiende straf,
 En kort uw droefheid met den blooten degen af.
 O, waarde zuster! gij waart d'eerste, die, verlegen
 Met mijne tranen, mij, al razende en doorregen,
 Doorstraalt van minne, aan zulk een gast en vijand schond!
 790 Och! stond het ons niet vrij, het huwelijksverbond
 Te schuwen, zonder smet, te volgen d'ongetrouwden,
 En, als een dier in 't bosch, mij uit dien last te houden?
 Ik hield Sichetis' lijk mijn trouw niet als zijn bruid."
 Met zulk een jammerklacht en weeklacht borst zij uit.
 795 Eneas, toen de vloot nu klaar was, en hij reede
 Te volgen zijn besluit, lag stil en wel te vrede
 Op zijn kampanje en sliep; wanneer Jupijns gezant
 Hem in zijn diepen slaap, in dien voorgaanden stand
 En schijn, nog eens verscheen, en scheen aldus te wekken
 800 [De frissche en jonge leên, de blonde lokken trekken,
 Gelijk de kleur en stem, altzamen op Mercurus]:
 „O, Venus' zoon! hoe dus? Kunt gij te dezer uur
 Nog slapen? Zinnelooze, och! ziet ge geen gevaren,
 Die u belegeren, en hoort ge nu de baren
 805 Niet ruischen, van den wind, die uit den westen blaast?

788. Razende en doorregen: razende, nu ja! — maar doorregen beteekent hier of niets, of te veel. — 789. Aan zulk een gast en vijand schondt: „Iemand ergens aan schennen” beteekent hetzelfde als „Iemand ergens aan helpen of ergens toe brengen;” maar altijd op zoodanige wijze, dat het niet tot zijn voordeel of tot zijn eer gedijt. — 796. En wel te vrede: deze woorden staan noch bij Vergilius, noch in de Proza-vertaling, en doen hier een allesbehalve gelukkige werking: nadat de dichter ons pas de bittere droefheid van Dido heeft voorgesteld, moest hij het ten minste in 't midden laten of Eneas — die in dezen zang een heel sobere rol speelt — al of niet wel te vrede was.

- De veege Dido, nu haar leven moede, raast,
 Brouwt schrikkelijk verraad en vloeken, u gezworen.
 In 't hart gaat een getij van onverzetbren tooren.
 Ontvlucht ge niet bijtijds, nu 't vluchten is geraân,
 810 Gij zult de zee terstond in rep en roer zien staan,
 De schepen in den brand, de fakkels op zien blaken,
 En flakkren langs de kust, zoo 't licht de kim koom' raken.
 Uw vloot betrappe op strand, daar gij dus lange suft.
 Op, op! en pak u voort; een wijf is altijd wuft
 815 En wispelturig." Hij verdween, na deze rede,
 Bij duister, in den nacht. Eneas, van zijn stede,
 Springt op uit zijnen slaap, verbaasd door dit gezicht,
 En drijft de makkers voort: „Op, mannen! volgt uw plicht.
 Op, haastig op! en valt aan 't roeien met u allen,
 820 Aan 't roeien; daadlijk voort, en laat de zeilen vallen.
 De hemelsche gezant port ons al weder aan
 Het touw te kappen, zonder omzien t'zeil te gaan.
 O, heilge Godheid! wie gij zijt in 't hof der Goden,
 Wij volgen blijdelijk al weder uw geboden.
 825 O, sta ons bij! zijt ons behulpzaam op het meer;
 Verleen de vlote spoed en zegen, wind en weêr!”
 Zoo rukt hij 't bloote zwaard met ijver uit de scheede,
 En kapt de touwen los. Al d'andren ijvren mede.
 Elk rukt, elk rept zich, steekt van land af, en de vloot
 830 Geraakt in d'open zee, en buiten last en nood.
 Zij roeien, dat het kraakt; men hoort het water ruischen,
 Terwijl het voor den boeg al schuimende op komt bruisen.
 En nu bespreidde Auroor, de heldre morgenstraal,
 Die uit d'oranje koets van Tithon, heur gemaal,
 835 Verrees, het vochte veld met versche en nuchtre glansen,
 Wanneer de koningin, uit hare tinne en transen,
 Den blanken dag en 't licht opdringen zag, tot heil
 Der wereld, en de vloot en schepen, onder zeil,
 Vervolgen eenen koers, zoo wijd heure oogen zagen;
 840 Zij merkte hoe haar kust en havens ledig lagen;
 Toen sloeg ze driewerf en nog eenwerf met misbaar
 Voor heure schoone borst, en trok het blonde haar,
 De lokken uit haar hoofd, en riep ontzind in 't ende:
 „Gaat gij bij God dus deur? Beschimpt eene onbekende

844. Gaat hij bij God dus deur: de uitroep bij God behoorde hier, evenals zulks in de Proza-vertaling het geval is, voorop te staan. Wel is waar zou bij God gaat niet welluidend geklonken hebben; doch nu is de uitdrukking lam en onduidelijk, wat nog erger is. — Eene onbekende: voor „een vreemdeling,” gelijk de Proza-vertaling meer nauwkeurig heeft. Eneas was haar toch, bij zijn aankomst, althans bij name bekend, en was het later persoonlijk geworden.

- 845 Ons koninklijke kroon? Slaat niemand hier de hand
 Aan wapens? Valt de stad niet uit en 't heele strand,
 En volgt hem in zijn zog? En rollen ze geen kielen
 Te water, van de werf? Voort, voort, gehoonde zielen!
 Brengt fakkels, brandtuig; brengt. Zet alle zeilen bij,
 850 En valt aan 't roeien; voort! Wat dolle razernij
 Vervoert me dus? Waar ben, wat spreek ik? 't Is verloren,
 O Dido! voelt ge nu wat ramp u is beschoren?
 Dat voelen had met recht voorheen vooruitgedraafd,
 Toen gij den schepter zelf hem in de handen gaaf.
 855 Bezie, ai, zie nu eens: dit zijn die schoone woorden,
 De trouwbeloften van den zoon, waarvan wij hoorden,
 Dat hij het heiligdom, de Huisgoon van zijn land,
 Met zich voert in zijn vloot; die, uit den grooten brand,
 Den afgeleefden heer, zijn vader, oud van dagen,
 860 Op zijne schouders heeft geborgen en gedragen.
 Was ik niet machtig, hem te grijpen bij den hals?
 Zijn lichaam, en dat hart, zoo goddeloos en valsch,
 Vaneen te scheuren, en de stukken in de baren
 Te smakken, ook de maats, die met hem overvaren?
 865 En kon ik zelf Ascaan niet slachten met dit zwaard?
 Den vader dat banket opdisschen onvervaard?
 Maar zulk een oorlogskans waar' hachlijk en te vreezen;
 't Waar' hachelijk of niet, wat scheelt het? 't Mocht zoo wezen.
 Wien stond me toch t'ontzien? 'k Getroost mij eenen dood,
 870 Ik had de torts en 't vier gesteken in de vloot,
 De vloot in brand gezet, den zoon en vader t'zamen
 En al 't geslacht verdelgd, gedachtenis en namen;
 In 't midden van het vier gesprongen, als verstokt,
 De mijnen en mij zelf hier teffens ingebrokt.
 875 O zon! die met uw licht, bespiegelende alle dingen,
 Al wat omlaag gebeurt, doorzien kunt en doordringen;
 Gij mede, o Juno! die alle echtkrakeelen scheidt,
 Ook kennis draagt van 't stuk, bij mij te spâ beschreid;
 En, gij, o Hecate! bij nacht op aller steden
 880 Driesprongenforsch verdaagd, met huilen aangebeden,
 En gij, o Vloeken! heet op wraak, en gij, o macht
 En Goden van Elize! aanhoort de jongste klacht
 Van mij, een veege! hoort en luistert naar mijn smeeken,
 En past mijn leed aan dien meinedigen te wreken,
 885 Gelijk hij wel verdient. Zoo 't hemelsche geval
 Dien booswicht toesta, dat hij eens belanden zal

853. Dat voelen had met recht voorheen vooruitgedraafd:
 Vondel bezigt hier al een zeer gewrongen, duistere en allesbehalve wellui-
 dende wijze om Dido's meening uit te drukken. De zin is eenvoudig: ik had
 dit liever vroeger moeten voelen.

- En veilig havenen; brengt Gods besluit dit mede,
Bestemt het noodlot dit, zoo gunt hem rust noch vrede;
Zoo laat hem [in den krijg, en van een onvertsaaagd,
890 Een wrevelmoedig volk besprongen en geplaagd,
Als een verschoveling, en buiten zijne palen,
En daar 't hem niet gebeure Ascaan in 't ommedwalen
t'Omhelzen] u om hulp aanroepen in den nood,
Zijn volleks nederlaag en schandelijken dood
895 Aanschouwen, en [hoewel hij nog op 't lest noodwendig
Een eerloos vreêverbond moet ingaan, al te schendig]
Zijn koninkrijk niet eens bezitten, noch den dag
Beleven, dat hem hier zijn wensch gebeuren mag.
Maar hij ontijdig legg' verslagen, onbegraven
900 En naakt op 't veld, een aas verstrekke voor de raven.
Dit is mijn jongste wil en bede, vóór mijn val,
Hetwelk ik met mijn bloed en dood bezeeglen zal.
En gij, mijn Sidoniërs! om dezen stam te pletten,
Past uwe ervvijandschap en haat op hem te wetten,
905 En al zijne afkomst, van de volgende eeuw verbeid.
Vereert met dees' schenkagië onze asch en sterflijkheid.
Geen peis zij tusschen onze en tusschen zijn gemeente,
Een bitter wreker sta eens op uit ons gebeente,
Die nu en namaals den Dardaanschen vreemdeling,
910 Waar kans is, ga te keer met fakkel en met kling;
Ik wensch, dat strand en zee en zelfs nakomelingen
Nakomeling en zee en strand uit wraak bespringen.”
Zoo spreekt zij en verlangt, hoe eer hoe liever, voort
Den draad van 't leven, dat haar lastig valt en moordt,
915 Te korten, en zij laat de zinnen en hun krachten
Gezwind omzwindelen van allerlei gedachten,
Roept Barce, voedster van Sicheüs, bij der hand,
[Haar eigen voedster lag in 't oude vaderland
Begraven], en zij spreekt in 't korte deze rede:
920 „Mijn waarde voedster! ga, haal zuster hier ter stede

888. volg. De voorspellingen, in deze vervloeking vervat, werden, voor zooverre Eneas zelf en zijn tochtgenooten betreft, later, als blijken zal, in den loop van den Epos vervuld. Vs. 903 volg. zinspelen op den langdurigen strijd, tusschen Rome en Carthago gevoerd — de zoogenaamde Punische oorlogen. Volgens sommigen zou met den bitteren wreker, in vs. 908 genoemd, Hannibal bedoeld zijn; de woorden Nunc, olim, in 't oorspr., schijnen echter aan te duiden dat de dichter niet op een bepaald persoon, maar op een voortdurende reeks van wrekers het oog heeft. — 914. 't Leven, dat haar lastig valt en moordt: dat het leven iemand lastig valt, kan gebeuren en de uitdrukking is geijkt; maar dat het leven iemand zou moorden, klinkt wat heel zonderling en tegenstrijdig. — 917. Barce, voedster van Sicheüs: de oude uitgave had hier, voor voedster, zuster.

- En zeg haar, dat ze haaste, om 't lichaam en zijn smet
Te sprenklen met den stroom; dat zij zoenoffervet,
Haar aangewezen, brenge, en helpe d'offeranden.
Bewindt gij mede uw hoofd met heilige offerbanden.
- 925 Ik heb nu opgezet, Jupijn, den helschen God,
Op t'offren 't geen ik, naar den stijl van zijn gebod,
Hem toewijde en bereide, om aan een eind te raken
Van mijn bekommeringe, en 's Trooischen beeld te blaken
Op dezen stapel houts." Zoo sprak ze, en 't oude wijf
- 930 Verhaast zich en treedt heen, van oude stram en stijf.
Maar Dido, bevende en vervaarlijk van manieren,
Om dit onmenschlijk stuk, laat d'oogen ommezwiëren,
En spakt twee blikken op, als bloed, en vierig rood.
De kaken sidderen, besprenkeld van den dood,
- 935 En doodvlak, 't aangezicht alreë gezet naar 't sterven,
Naar d'ijselijken dood, die 't aanzicht zal misverven,
En aanstapt. Aldus liep ze in 't hof, na dit beklag,
De deur op, vloog op 't hout, en haalde voor den dag
Als zinneloos, het zwaard van Troje, hier gebleven,
- 940 Maar niet tot dit gebruik haar van den vorst gegeven.
Nadat ze het gewaad des Frygiaans, meteen
Die snoode bedspoon ziet, met tranen en geweën,
En overpeinzend nog wat tijds slijt, hier ter stede,
Zoo stort ze op 't bedde neer, en spreekt haar jongste rede:
- 945 „Gewaad, mij eer dus lief, zoo lang 't geluk en God
Mij begenadigden, ontvang, ontvang voor 't slot,
Mijn ziel, ontsla me van dit hartewee en lijden.
Ik heb mijn leven en zijn loop en 's levens tijden,
Mij van fortuin gegund, en 't noodlot nu volend.
- 950 Nu zal mijn schim, zoo groot als nooit voorheen gekend,
En grooter, naar den poel des diepen afgronds varen.
'k Heb een vermaarde stad gesticht, bij mijne jaren
Den muur volbouwd gezien, mijn man, door moord geplet,
Gewroken, mijnen broër dat stuk betaald gezet.
- 955 O Dido! 't leven zoude u al te welig lusten,
Waar nooit de Trooische vloot beland aan uwe kusten!"

925. Jupijn, den helschen God: neen, maar: den helschen Jupijn, d. i.: „Pluto.” — 934, 935. Besprenkeld van den dood, en doodvlak: Bryce herinnert in zijn aanteekening op deze plaats der Eneïs hetgeen men verhaalt, dat, ten tijde van het schrikbewind, in Frankrijk zou zijn waargenomen, namel. dat, wanneer aan de veroordeelden, voordat zij naar de guillotine gingen, 't hoofdhaar werd afgesneden, zich op hun ontblooten hals niet zelden dezelfde kenteekenen opdeden, vermoedelijk gevolgen van den indruk, door het denken aan den ophanden zijnden dood door de valbijl verwekt. — 943. Fraaier luidt de Proza-vertaling: en een luttel tijds met schreien en overpeinzen toebrocht.

- Zoo sprak ze, en 't aangezicht in 't veege bed gedrukt:
 „Hoe, zoude ik sterven, eer de weêrwraak mij gelukt?
 Maar laat ons sterven; 't lust, het lust me aldus te sneven,
 960 En naar den jammerpoel te varen uit dit leven.
 De wreede Frygiaan verzadige op de zee
 Zijne oogen met dit vier, en voere alomme meê,
 Als een rampzalig merk, de teekens van mijn wonden.”
 Zoo sprak ze, en midlerwyl wordt zij, helaas, gevonden,
 965 Van 't hofgezin, gelijk ze in 't zwaard gevallen leit,
 Nog schuimende van 't bloed, en d'armen uitgespreid
 Naar d'eene en d'andre zijde. Al 't hof gewaagt van 't kermen.
 't Gerucht, straat in, straat uit, de stad treft met ontfermen,
 Die davert van 't gedruisch. 't Gebouw van al 't gerucht,
 970 Gejammer en geschrei der vrouwen dreunt. De lucht
 Aan 't galmen op misbaar en angsten, die elk persten.
 Alsof de vijand kwam met kracht ter poorte inbersten,
 't Aloude Tyrus of Carthago ging te grond,
 En huis en kerk in brand en lichte vlamme stond.
 975 De zuster zwijmende, op haar borst slaat van meêdoogen,
 En krabt het aanzicht op, komt siddrende aangevlogen
 In 't midden door den drang des volks, benauwd te moê,
 En roept ze, die vast sterft, bij haren naam nog toe:
 „Och, zuster! zocht ge dat? Mij deerlijk te misleiden?
 980 En stond me dit van 't hout, dien stapel, te verbeiden?
 Van deze altaren? Van dit vier? Waarover zal
 Ik mij, van u beroofd door zulk een ongeval,
 Nu eerst beklagen? Mocht uw zuster, in het scheiden,
 U niet verzellen? Och! gij zoudt me medeleiden,
 985 En op deze uitvaart noên. Een zelve zucht, een snik
 Had ons te zamen, op een zelve oogenblik,
 Van kant geholpen. Heb ik, wreede! met mijn handen
 Dit lijkhout toegesteld? De Goden van ons landen
 En 't vaderland verdaagd, om u, aldus gesteld,
 990 Dus veeg, helaas! alleen te laten onverzeld?
 Gij, zuster! gij hebt u en mij [wie kan 't vergeten!]
 Den raad van Sidon en uw stad ter neer gesmeten,
 U en uw volk verdelgd. Breng water bij der hand,

966. Nog schuimende van 't bloed: hier zal wel op het zwaard bedoeld zijn; uit de constructie zou men opmaken, dat het Dido zelve was, die van bloed schuimde. — 975. Zwijmende: juister heeft de Proza-vertaling: buiten zichzelf; immers, iemand, die zich in een zwijmenden toestand bevindt, kan onmogelijk al het misbaar maken, dat Anna hier gezegd wordt te doen. — Meêdoogen: een te zwak woord om als synoniem te dienen voor schrik, als de Proza-vertaling heeft.

- Dat ik de wonden wassche, en zoo er nog verstand
 995 En lucht en adem zweeft, die met mijn mond mag vangen.
 Dus stijgt ze al kermende, met kommer en verlangen,
 Den houten stapel op, en koestert, in dien nood,
 Omhelst de hallefdoode, en poogt, op haren schoot,
 Met haar gewaad 't zwart bloed al kermende te drogen.
 1000 De stervende verpijnt zich, haar gelokene oogen
 Eens op te slaan, maar die bezwijken wederom.
 Nog piept de borstkwetsuur. Zij heft, dus flauw en stom,
 Haar hoofd wel driewerf op, en, om nog eens te leunen,
 Wil met den elboog 't hoofd, dat slap is, ondersteunen.
 1005 Maar driewerf zijgt ze slap en flauw in 't bedde neer.
 Zij zoekt het hemelsch licht daar boven hene en weer,
 En zucht, zoodra zij 't vindt, in 't binnenst van heur harte;
 Vrouw Juno deerde dit verwijlen van haar smarte,
 Zond Iris, om de kranke en worstelende ziel
 1010 Van 's lichaams taaïen band, die haar zoo lastig viel,
 In allerijl t'ontslaan, uit 's hemels troon beneden.
 Want Proserpijn heur haar nog niet had afgesneden,
 Noch 't hoofd den jammerpoel van Pluto toegekend;
 Dewijl ze, onnoozel en ontijdig en geschend,
 1015 Dus deerlijk door de torts van minne, die haar blaakte,
 En 't hoofd aan 't hollen brocht, aan haren dood geraakte.
 De dauwende Iris dan, die met d'oranje pluim
 Wel duizend verven maalt, omhoog aan 't hemelsch ruim,
 Recht tegens over 't licht der zonne, kwam gegleden,
 1020 En, aan het hoofdend van het bloedig bed getreden,
 Sprak endelijk: „Ik wijde, uit last van 't hemelsch dak,
 Dees' haarvlecht Pluto toe, ontsla u van het pak
 Des lichaams.” Hierop sneed zij 't haar af, en meteenen
 Werd al het lichaam koud, en warmte en geest verdwenen.

994, 995. En zoo er nog verstand en lucht en adem zweeft: beter heeft de Proza-vertaling: en haren lesten adem, (zoo er nog adem en leven in is), enz. — 1017. Met d'oranje pluim: met heur saffrane pennen heeft de Proza-vertaling. De kleurschakeering is eenigszins verschillende. — 1021. Uit last van 't hemelsch dak: de uitdrukking 't hemelsch dak, voor „den hemel,” is op zichzelf in dichterlijke taal even goed te verdedigen als die van lucht- of stergewelf voor 't eenvoudige „lucht,” en evenzoo kan men zeggen: een last van den hemel voor „een last der hemelbewoners, der goden;” maar minder toch is, hier ter plaatse, het bezigen van de synecdoche goed te keuren; omdat „de last (bevel) van een dak” een ongerijmde voorstelling geeft, en het denkvermogen des lezers althans een te grooten omweg moet maken om van 't hemelsch dak op de „bewoners van den hemel” te komen.

HET VIJFDE BOEK.

INHOUD.

- Eneas zeilt vast voort aan 't Siciliaansche strand;
 Daar hij Acestes groet, en viert het jaargetijde
 Zijns vaders met triomf, totdat de vloot in brand
 Geraakt door Iris' list, die zijn geluk benijdde.
 5 Nog lescht Jupijn het vier. Anchises' geest voorspelt
 Wat oorlog hem genaakt, en raadt den zoon te dalen
 Ter helle, Eneas zift 't gezelschap, dat hem kwelt,
 Dit bouwt een nieuwe stad, terwijl de vorst gaat dwalen.
 Zijn moeder smeekt Neptuin om beter avontuur
 10 Voor haren zoon, die mist eerlang zijn Palinuur.

- Eneas midlerwijl voer, frisch en welgemoed,
 Met zijne vloot door zee, en klovene den vloed,
 De bruine baren met een noordkoelte onder 't sturen,
 Zag achter zich het hof, de stad en hooge muren,
 5 Van waar nu 't lijkvier der rampzalige overal
 De zee bescheen. d'Oorzaak van dien brand, dit ongeval
 Is hem nog onbekend; maar alle de Trojanen,
 Te wel beseffende wat dolle min, in tranen,
 Vermag op eene vrouw, zien dit wat dieper in,
 10 Gelijk een voerspook van de droeve koningin,
 Geperst door hartewee; dewijl men hare liefde,
 Die groot was, dus beloonde, en met dees' schandvlek griefde.
 De schepen, diep in zee gesteken, daar men niet
 Dan lucht en water zag, en 't land het oog verliet,
 15 Zoo hing een blauwe wolk, een donker onweêr boven
 Zijn hoofd; de deining kwam al grimmende opgestoven,
 En 't zag er bijster naar en donker uit op 't diep;
 Dies stuurman Palinuur van zijne stuurplecht riep:
 „Neptuin! wat onweêr komt hier op, om ons te hinderen?
 20 Wat hebt ge voor?” Terstond beveelt hij zeil te minderen,
 Te vallen aan den riem. Hij zet den schoot meteen
 Vast aan, uit al zijn macht, knijpt bij den wind dus heen,
 En zegt: „o Trooische held! schoon 't alle Goden zwoeren,
 Ik had geen moed u met dit weêr aan land te voeren,

Vergelijk den „Inhoud” van de Proza-vertaling en de Kantaanteekeningen, aldaar. — 1. Frisch en welgemoed: het Latijn zegt eenvoudig dat Eneas weg voer, en spreekt geen woord van zijn gemoedsstemming. 't Zou hem ook weinig tot eere gestrekt hebben, indien hij, onder de bestaande omstandigheden, frisch en welgemoed had kunnen zijn, en even gedachteloos als het wel te vrede in vs. 796 van het vorige Boek, schreef Vondel hier die epitheta neer. — 23. Schoon 't alle Goden zwoeren: versta: „schoon alle Goden beloofden, dat het goed zou gaan.” De Proza-vertaling heeft: al bleef Jupijn borg.

- 25 Aan d'Itaajaansche kust. De wind, te fel en stijf
 Aan 't scherpen, blaast ons uit den westen op het lijf.
 De lucht betreft allengs, en, schoon we ons kracht niet
 [schromen,
- Het is onmogelijk hier tegens op te komen,
 Naardien Fortuin het roer vermeerstert en zijn wet,
- 30 Is 't best bijtijds gewend, den koers dat heen gezet,
 Daar zij ons heneroept; want mag men staan op gissen,
 Indien mijn reekninge uit de starren niet kan missen,
 Zoo legt de haven van Sikanje en 't gastvrij strand
 Van Eryx, uwen broër, niet verre van der hand."
- 35 De vrome Eneas zegt: „Ik merkte een wijl te voren
 Hoe 't weër veranderde, en het westen zich liet hooren;
 Waartegens gij vergeefs woudt streven met de maats;
 Verander vrij van koers. Is ergens eene plaats
 Mij aangenamer, en die ik, vermoed van varen,
- 40 Zoo lief zoude aandoen, als die d'asschen moet bewaren
 Van vader, en Acest van Troje, in zijnen schoot
 En zachten boezem, bergt. Hiermede zet de vloot
 Het vlak voor stroom, voor wind, een stoker uit den weste,
 Siciljes haven in. Dus landden ze ten leste
- 45 Aan hunner landsliën strand, verblijd en wellekoom.
 Maar trouwe Acest, een zoon, gewonnen van den stroom
 Krinnize, bij een vrouw van 't oud geslacht der Frijgen,
 Verwondert op de kruin der kape, in 't opwaart stijgen,
 Zich in 't verschiet van verre, om 't landen van de vloot.
- 50 En 't vollek komt terstond, [opdat hij ze alle nood',
 Met zijne leeuwenhuid van Libyë, geslagen
 Om 't lijf, en met den schicht, gewoon op 't veld te dragen]

29. En zijn wet: versta: „de wet van 't roer.” Deze regel beteekent, in nuchtere taal overgezet: „naardien het schip ongelukkig niet naar het roer wil luisteren.” — 30. Dat heen voor: „derwaarts heen.” Zoo zegt men nog: „wij moeten dat op, voor „wij moeten dien weg op.” — 47. Krinnize: waarom niet Krinnizus, gelijk het oorspronkelijke en de Proza-vertaling hebben en gelijk Vondel zonder schade voor 't metrum had kunnen schrijven. De naam luidt nu vr., terwijl er van een Stroomgod wordt gesproken. — Een vrouw: Egesta, of Segesta. — 49. In 't verschiet van verre: eene dezer beide uitdrukkingen, ja zelfs beide konden gemist worden: er gaat toch vooraf dat Acestes de schepen van de kruin der kape, dus op een afstand, zag. — 51. Met zijne leeuwenhuid van Libyë: de Proza-vertaling heeft: in de Libyaansche berenhuid, als 't Lat. *Lybystidis ursae*: doch Vondel heeft, dewijl de natuurkundigen zich daaraan gestooten hadden, als beweerende dat Afrika geen beren opleverde, blijkbaar opzettelijk de eene diersoort door de andere doen vervangen. — Libyë: de oude uitgave heeft, verkeerdelijk, *Lybië*. — 52. Met den schicht, gewoon op 't veld te dragen: versta: (welken hij) gewoon (is)... te dragen. Dus als er nu staat, is het de schicht, die draagt.

- Hun tegenloopen, en, gedachtig aan 't geslacht
 Der oudren, welkomt en onthaalt met alle macht
 55 De moede gasten met zijn veldgewas, Gods gave,
 Vertrout ze vriendelijk en helpt ze met zijn have.
 Als 's andren daags de zon, de heldre dageraad
 De starren aan de lucht heeft weggedreven, staat
 Eneas op een hoogte, en roept, als vorst en vader,
 60 De makkers op het strand van overal te gadèr:
 „Groothartigen,” sprak hij, „gesproten uit Dardaan,
 En dat doorluchtig bloed der Goden, hoort dit aan.
 De tijd heeft, sedert wij mijn vaders heilge beenen
 En overschot in 't graf bestelden, en meteenen
 65 De lijkaltaren hem toewijdden, zijnen kring
 Voltrokken, en het jaar gesloten in den ring
 Van twalef maanden; en nu is de dag voorhanden
 [Indien 't me niet en mist], dien ik, met offeranden
 Mijn rouw vernieuwende, God woud's, van jaar tot jaar,
 70 Zal vieren; en al was ik balling in gevaar,
 Omtrent Getulië en zijn welzand, of gegrepen
 In Argos' zee, en oud-Mycene met mijn schepen,
 'k Zou dezen vierdag, noch het plechtig jaargetij
 Geenszins verzuimen, noch zijn staatsiën, om mij
 75 Te kwijten van mijn trouw, belofte en Gods begeeren,
 Noch laten het altaar met gaven te stoffeeren.
 Nu zijn we hier vanzelf, doch 'k hou niet zonder God,
 En 't goddelijk beleid, bij vaders overschot,
 Gebeente en graf gevoerd, en door de wilde baren
 80 De haven van ons bloed en landsliën ingevaren;
 Dies viert nu altemaal, alle eens met mij gezind,
 Des mans gedachtenis, en bidt om weër en wind,
 Opdat wij, onze stad volbouwd ziende, alle jaren
 Ons gaven, hem ten danke, opdragen op d'altaren,
 85 In zijn gewijde kerk. De Trooische Acestes schenkt
 Milddadig schip voor schip een koppel ossen. Brengt
 De vaderlijke Huis- en haardgoôn teffens mede
 Op 't hoogtij, die Acest, de hofwaard, hier ter stede
 In eere houdt, en d'onze, uit Trojes brand bewaard.
 90 Ik zal, behalve dit, als 't licht ten hemel vaart,
 En na acht dagen 't land met zijne gouden stralen
 Verkwikt en overschijnt, u prijzen leeren halen,
 En Troje eerst noodigen ten roeistrijd, snel en stout.
 Wie 't snelste loopen kan, en op zijn kracht vertrouwt;

54. Der oudren: versta: „zijner voorouders,” als in de Proza-vertaling staat. — 88. Hofwaard: de Proza-vertaling heeft huiswaard. Vondel vond waarschijnlijk hofwaard dichterlijker, en hier, waar de gastheer een koning was, eigenaardiger en gepaster.

- 95 Hetzij hij weet, met harde en ossenleeren wanten,
 Zich tegens zijn partij, uit al zijn macht, te kanten,
 Of handiger den schicht en vluggen pijl hanteert;
 Hij kome voor den dag wien 't lust, en die begeert
 Naar eer en prijs te staan. Bestemt me, wacht uw kansen,
 100 En past uw hoofden braaf met loof en groen te kransen."
 Zoo sprak hij, en bevlocht zijn hoofd met mirteblaân,
 Zijn moeder toegewijd. Zoo doet de jonge Ascaan,
 Bedaagde Acestes. Zoo doet Helymus en d'anderen.
 Eneas met zijn stoet, veel duizend met elkanderen,
 105 Gaan t'zamen uit den raad naar 't vaderlijke graf,
 Daar hij twee kannen wijns godsplichtig overgaf,
 Ten offer uitgoot op de grafsteê, hoog van aarde;
 Nog twee met versche melk, nog twee, naar heure waarde,
 Geheiligd en vol bloed; en, strooiende in het rond
 110 Op 't graf zijn rozen, sprak, daar elk rondom hem stond:
 „O heilige vader! zijt gegroet van ons te gader.
 Zijt anderwerf gegroet, vergeefs gebergde vader,
 En vaders asch, en ziel en geest. Het mocht ons niet
 Gebeuren, het beloofde Italië, en den vliet
 115 Des Tibers, en 't Ausoonsch geweste en vruchtbare plekken,
 Hoedanig die ook zijn, naar onzen wensch t'ontdekken."
 Zoo sprak hij, als een groote en glibberige slang,
 Uit het kapelkoor, en wel zeven krollen lang,
 Kwam kruipen, en zich stil om 't graf wond, d'outers lekte,
 120 En over d'outers gleed. De blauwe vlak bedekte
 Den rug, vol schubben, klaar van schitterend goud verlicht:
 Gelijk de zon, wanneer zij, recht op ons gezicht,
 Door wolk en nevel schijnt, de schoone regenbogen
 Met duizend verven mengt en schildert voor onze oogen.
 125 Eneas stond verbaasd, zoo ras zij hem verscheen.
 Ten leste gleed de slang langs schaal en kelken heen,
 Zoo lang en glibbrig als zij hier kwam aangeslopen,
 En proefde alleen de spijs, en daadlijk weêr gekropen,
 Ook zonder dat ze iet schon, 'in 't graf, van waar ze kwam,
 130 Als 't offer op 't altaar verteerd was in de vlam;
 Waarom Eneas, met een vieriger verlangen,
 Den dienst, ter liefde van zijn vader aangevangen,
 En 's mans gedachtenis, hervatte op 't zelve pas,
 Onwis of dit de geest van deze landstreek was,

103. Helymus: deze was met Acestes van Troje gekomen. — 105. Uit den raad: beter: uit de vergadering, als in de Proza-vertaling staat. — 120, 121. Niet zeer duidelijk kan men zich voorstellen, hoe een rug van goud kan schitteren, als hij door een blauwe vlek bedekt is. Beter is dan ook de voorstelling in de Proza-vertaling: en schitterde met blauwe vlakken en gouden schubben op haar rug.

- 135 Of vaders schildknaap. Hij vaart voort met offerslachten,
 En slacht vijf schapen en vijf runders, zwart van vachten,
 En zooveel zwijnen, giet den wijn op 't offervee
 Met kelken, en verdraagt en dagvaardt met zijn beë
 Anchises' groote ziel en geest, uit Pluto's slooten
- 140 Ontslagen. Hij ontvangt van zijne reisgenooten
 Ook offergaven, en hun runders, hier geslacht
 Met blijdschap voor 't altaar, een ieder naar zijn macht;
 En andren zetten fluks de ketels op hun voeten
 In 't veld op eene rij, en bukken neêr, en boeten
- 145 En stoken 't vier, en braân den afval aan het spit.
 De lang gewenschte dag verscheen, heel klaar en wit.
 De Zonnepaarden, vroeg in hun gareel geslagen,
 Na vier paar dagen 't licht, gezeten op den wagen,
 Ter kimme opvoeren, als doorluchte Acestes' eer
- 150 En groote naam en faam de buren, heind' en veer,
 Alom verwekken, die bijtijds op 't strand verschijnen;
 d'Een uit nieuwsgierigheid, belust d'Eneadijnen
 Te zien; een deel gereed om ook naar prijs te staan.
 Men zet de prijzen eerst in 't midden op de baan,
 Veldtafels, God gewijd, die op drie voeten traden,
- 155 Goud, zilver, wapentuig en purperen gewaden
 En zegetakken en ook kransen, groen van blaân,
 Om 's overwinners hoofd zeeghaftig te beslaan.
 De veldtrompetter blaast de spelen, eerst begrepen,
 Van eenen heuvel in, waarop terstond vier schepen,
- 160 Gekozen uit de vloot, met een gelijke kracht,
 En tal van riemen, elk uit alle zijne macht,
 Den roeistrijd innegaan. De kloeke Mnesteus, mede

135. Schildknaap: het behoorde tot het volksgeloof van de Etruriërs en andere oude volkeren, dat de geleigeest van een mensch of van een plaats in de gedaante van een slang verscheen. — 139. Uit Pluto's slooten: slooten staat hier, min gelukkig, voor „poel.” — 146. Wit: helder. — 155. Veldtafels,.... die op drie voeten traden: men zou, dit lezende, geneigd zijn te vragen, of de „tafeldans” toen al was uitgevonden. Intusschen bedoelt Vondel met deze omschrijving eenvoudig „drievoeten”, en voor zooverre het veldtafels geldt, die niet blijven staan, maar, nu hier, dan daar gesteld, alzoo figuurlijk kunnen gezegd worden zich te verplaatsen, is de beeldspraak, waarbij zij gezegd worden te treden, zeer verdedigbaar. Bekend is het, dat bij de Grieksche en Romeinsche spelen een drievoet een zeer gewone eereprijs was. — 159. De spelen, eerst begrepen: niet zeer begrijpelijke uitdrukking voor d'ingestelde spelen, gelijk in de Proza-vertaling staat. — 163. Mnesteus: een kleinzoon van Assaracus, door Vergilius den stamvader der Memmiën geheeten, evenals Sergestus die der Sergiën en Cloanthe die der Cluentiën. Alle (Romeinsche) Patricische families moesten toen haar afkomst van den een of anderen Trojaanschen held rekenen: een mode, die ook in latere eeuwen bij de Duitsche en Frankische vorsten in zwang bleef.

- d'Italiaan genoemd, die met dien naam bekleedde
 165 De Memmiën, zijn bloed, voert snel, op 't roeigeweel,
 Den snellen Walvisch aan; held Gyas de Chimeer,
 Een gruwzaam groot gevaart, een stad gelijk in d'oogen,
 Van jonge Dardaniërs geroeid, en voortgetogen
 Van riem en roeier, in drie rijen neffens een.
 170 Sergest, van wien het huis der Sergiën te leen
 Zijn naam weleer ontving, vaart hene met den grooten
 Centaurus, en Cloanth, uit wien de Roomschen sproten,
 Cluentiën genoemd, de blauwe Scylle mant.
 Een lange streek in zee, legt over 't schuimend strand
 175 Een steenrots, die vanouds, bij gure wintervlagen,
 Hol water, windig weêr, gebeukt wordt en geslagen
 Van woeste baren, en haar steile kruin bedekt,
 Wanneer een bui gestarnte en al de lucht betrekt,
 En daar, bij stilte en bij een effen zee, zich weiden
 180 Verheffen, in wier groen de duikers zich vermeiden,
 Verluchten in de zon. De vorst Eneas stelt
 Een grooten eekelboom, een merkpaal, in dit veld,
 Ten dienste van matroos, om hier rondom te varen,
 En wederom van hier te keeren uit de baren.
 185 Nu loten ze om de plaats. De trotsche hoofden staan
 Op hun kampanje omhoog, met purpren rokken aan,
 Heel rijk met goud geboord en heerlijk uitgestreken.
 Al d'overige jeugd voert, tot een zegeteeken,
 Den populier om 't hoofd, en glimt om 't naakte vleisch
 190 En vel, met olie glad bestreken naar den eisch.
 Zij gaan zich op de bank en doften nederzetten,
 Slaan handen aan den riem en wachten op 't trompetten,
 Het teeken van den strijd. Het hart klopt ongerust
 Van vreeze, en springt in 't lijf van grooten trek en lust
 195 Naar eer. Zij hopen alle, of zij den roeiprijs streken.
 Zoo ras de strijdtrompet te water wordt gesteken,
 Schiet elk om 't snelste, na het vallen van de lijn,
 In zee, met luid geraas van bootsvolk, in een schijn,
 Of al de lucht gewaagt, terwijl de galmen groeien,
 200 Het water schuimt en ruischt, van dit vervaarlijk roeien.
 Zij klieven te gelijk de golven. Onder 't slaan
 Der riemen bruist en ruischt de zee en gaapt hen aan,

171. Weleer: een stoplap, die den zin bederft; want men zou er uit verstaan, dat de Sergiën hun naam van Sergest hadden ontvangen voordat het hier verhaalde plaats vond. — 188. Een zegeteeken: dit zal „een zege-voorspellend, of zege-wenschend teeken” moeten verbeelden; want er was nog geen zege behaald. — 189. Den populier: Hercules, toen hij naar de onderwereld reisde, had van daar den populier medegebracht, en het was daarom, dat er kransen van popelbladen gevlochten werden, wanneer de spelen ter eere eens afgestorvenen werden gevierd.

- Gedurig voor den boeg. Geen wagens schieten buiten
 De lijn zoo snel in 't perk des renstrijds, niet te stuiten,
 205 Noch winnen sneller veld. Geen wagenaar, belaan
 Om prijs, drijft overend zoo snel het renpaard aan,
 Met prikken, zweep en toom. De galm, van 't bosch gespannen,
 Beantwoordt het gebaar en handgeklap der mannen,
 En den begunsteling, die op zijn voordeel dringt.
 210 De zeekust stuit de stem, die kort teruggespringt.
 De heuvel schudt en dreunt en davert van 't krioelen.
 In 't barnen van 't geraas des volks en al dit woelen
 Is Gyas d'eerste, die alle andren glipt voorbij,
 Door 't water heen. Cloanth, al bet beroeid dan hij,
 215 Doch trager om 't gewicht, dat zijne vaart belette,
 Zet Gyas na op zee. Na deze beide zette
 Centaurus en de Visch, al even snel recht door,
 De voorste na; dus raakt nu d'een, dan d'ander voor;
 Nu varen ze gelijk en even snel, en ploegen
 220 Het zoute wad, gepaard met even vlugge boegen.
 Zij naderden de rots en merkpaal op den plas,
 Als Gyas d'eerste, en die hun aller meester was
 In 't roeien, daar hij stond, Menethes, die vast stierde,
 Dus toeriep: „Hoe, waarheen geloopt? Waarom zwierde
 225 Het schip ter rechte zij? Hou herwaart, herwaart aan!
 Vaar dicht voorbij de klip en raak in 't ommeaan
 Met uwen riem de klip te bakboord; andren mogen
 Het hooger nemen;” maar Meneet, om niet bedrogen
 Te worden van de klip, die onder water sliep,
 230 Wendt met den boeg in zee; dies Gyas weder riep:
 „Menethes! waarom loopt gij uit de streek dus kromme?
 Nog eens, hou naar de klip;” meteenen ziet hij omme
 En in zijn zog Cloanth hem volgen, welgemoed,
 Veel korter langs de rots omzwaaien door den vloed.
 235 Cloanth vaart lager dan Meneet, beneën hem henen,
 En, tusschen Gyas en de barrenende steenen,
 Raakt veilig om de rots den voorsten snel voorbij.
 Dit speet den jongeling zoo schrikkelijk, dat hij
 Zijn tranen laten most, en, zonder eens te letten
 240 Hoe hij zijne eer, de maats, in groot gevaar zou zetten,
 Menethes, die te traag in dezen zeestrijd voer,
 Van 't schip in 't water plompte, en zelf zijn plaats en 't roer
 Bewaarde, en sprak matroos een hart in 't lijf in 't varen,
 En hield den koers naar strand, door 't schuimen van de baren.
 245 Maar endlich kwam Meneet, die zich verlegen vond,

223. Menethes, die vast stierde: versta: Menethes, zijnen stuurman, als de Proza-vertaling heeft.

- Zoo grijs en oud hij was, opborlen uit den grond,
 En, klautrende op de klip, daar zijne kleeders dropen,
 Ging zitten op het droog, en braakte 't ingezopen
 Zout water weder uit. De Trooischen loegen vast,
 250 Toen hij in 't water plompte en, zwemmende, van last
 Zichzelven bergen most. Nu scheen de moed te groeien
 In d'achtersten, Sergest en Mnestheus, om met roeien
 Te raken boven 't schip van Gyas, hier verlet.
 Sergestus schiet vooruit, genaakt de rots; nog zet
 255 Hij andren niet geheel voorbij met zijnen steven,
 Maar met een deel van 't schip. De Walvisch wil 't niet geven,
 En vat met zijnen snuit Centaurus nog ten deel.
 Maar Mnestheus treedt vast hene en weêr op 't zeekasteel,
 En weet de fluksche maats een hart in 't lijf te spreken:
 260 „O strijdgenooten van held Hector! in 't ontsteken
 En brandende Ilium gekoren tot mijn stoet,
 Valt rustig aan den riem. Laat nu diezelfde moed,
 Diezelfde dapperheid te dezer ure u lusten,
 Waarmede gij mij diende aan d'Afrikaansche kusten,
 265 Bij bank en welzand van Getulje, in d'ongenā
 Der wilde loonsche zee, en onder Malea,
 Daar zijne kaap zoo diep in zee de golf ziet rijzen.
 Ik, Mnestheus, sta nu niet naar d'allerhoogste prijzen,
 Noch d'eer des roeistrijds, neen; (hoewel) maar dat ze vrij
 270 Dit winnen, o Neptuin! wien van ons allen gij
 Den lof en roeiprijs gunt, en dat ze lof ontberen,
 Die al te schandelijk de lesten wederkeeren!
 Zie andre, o burgerij! dees kans vrij af met macht,
 En schut uwe eigen schand.” Zij zetten er met kracht
 275 Op aan; van achter lilt de koopren achtersteven,
 En siddert slag op slag van 't roeien. Onder 't streven
 Wordt hun de zee ontruikt, te vreeselijk en stijf.
 Elk hijgt en zwoegt. Het zweet zijpt neder langs hun lijf
 En al de leden, recht alsof ze in 't water zitten;
 280 De keel wordt droog van dorst, terwijl ze zich verhitten.
 Zoo helpt hun 't avontuur aan dien gewenschten lof.
 Want als een dolle tocht Sergestus' boezem trof,
 En hij met zijnen boeg te laag zet naar de steenen,

253. Hier verlet: de Proza-vertaling heeft: die verachtend was. —
 264-267. Waarmede gij mij diende, enz.: namel., toen zij van Creta
 door den storm naar Carthago gedreven werden, en kaap Malea — thans
 Capa Malo of St.-Angelo — moesten omzeilen, welke waters zoo gevaarvol
 geacht werden, dat zij den Grieken tot een spreekwoord waren. —
 276, 277. Onder 't streven wordt, enz.: krachtiger door haar eenvoud
 is hier de Proza-vertaling: en het water wordt hun onder 't lijf weg-
 gerukt. — 282. Tocht: drift. De Proza-vertaling heeft: want terwijl Ser-
 gestus, dol van ijver, met den voorsteven naar de klip toezet.

- Om korter om de rots dan dappre Gyas henen
 285 Te zwaaien, zoo geraakt hij op den rotskant vast,
 En stoot den bodem, dat de steenklip kraakt en krast.
 De riemen stuiten op het rotspunt, dat ze kraken.
 De steven berst op rots, zit vast, de roeiers staken
 Het roeien; elk springt op en schreeuwt om 't haaprend schip.
 290 Zij reppen zich met boom en bootshaak op de klip,
 En visschen naar den riem en stukken in de baren.
 Maar Mnestheus, nu verheugd, komt moedig aangevaren,
 Schept moed op zijne vaart, en vliegt met al de vlucht
 Der riemen aan. De wind aan 't wakkren uit de lucht.
 295 Zoo komt hij naar het strand aanzetten uit de vloeden;
 Gelijk een duif, die, om haar jongen uit te broeden,
 In 't hol des puinsteens zat, op 't onverzienst gestoord,
 Uit haar spelonke vliegt, en van verbaasdheid voort
 De steenrotsgalmen wekt door 't klappen van haar pennen,
 300 Terstond op hare schacht blijft hangen, zonder rennen,
 En zweeft in d'open lucht, gerust, en stil, en vrij;
 Aldus snijdt Mnestheus met den Visch, de lest van drij,
 De zee met zijne vaart. Dus komt hij haastig zweven
 Op 't water, laat Sergest, die eerst vooruit kwam streven,
 305 Nu zitten op de klip, en 't wadde, en in het nat,
 En martelen vergeefs, zich roepen moede en mat
 Om bijstand en om hulp, en daar geduldig leeren
 Met zijn gebroken riem en roeituig zich verweren.
 Nu streefde Mnestheus snel naar Gyas, kloek van aard,
 310 En zijn Chimeer, dat groot geweldig zeegevaart.
 Maar Gyas spoeit te traag: want hij zijn stuurman miste.
 Nu was er niemand dan Cloanth, waarmee hij twistte;
 Dien vaart hij achterna, en roeit met alle man,
 Met zooveel macht en kracht als hij bijzetten kan.
 315 De roep vermeert hierop, en al die ijvrig kijken
 En toezien, prikkelen, opdat hij prijs mocht strijken,
 Nu Mnestheus aan. De lucht gewaagt van al 't getier.
 Het zoude sommigen verdrieten, dat ze hier
 Den welverdienden prijs en eere derven zouden.
 320 En andren scheppen moed uit hunne vaart, en houden
 Het spel gewonnen, nu zij kans zien; en misschien
 Had elk twee snuiten juist gelijk aan honk gezien,
 Den prijs bij twee verdiend, indien Cloanth, bestreden
 Van achterdocht, de Goôn niet had met ernst gebeden,
 325 En, over 't water met de handen uitgestrekt,
 Door zijn belofte hen tot bijstand opgewekt:
 „O Goden! die gebod hebt over zee en gronden,

322. Twee snuiten: de snebben of voorstevens der twee schepen. —
 324. Van achterdocht: van wantrouwen op eigen kracht.

- En 't meer, dat ik bevaar; ik, aan uw dienst verbonden,
 Door mijn belofte, zal u vroolijk op dit strand
 330 Voor uwe altaren biën de heilige offerand
 Van eenen witten stier, en d'ingewanden plompen
 In 't zoute en schuimend diep, en offren onbekrompen
 U kelken op met wijn." Zoo sprak hij, en de rij
 Van Nereus' dochtren, en van Forkas alle bei,
 335 En Panopea meê verhooren hem te gader,
 Van onder in den grond; Portuin, de goede vader,
 Drijft zelf met zijne hand het schip voort inderijl,
 Zoodat het, sneller dan de noordwind en een pijl,
 Naar land vliegt, en geraakt behouden in de haven.
 340 Anchises' zoon, om hen te zamen te begraven,
 Vergaarde ze bijeen, verklaarde voort Cloanth,
 Verwinner door de stem des roepers op het strand,
 Bekranst 's verwinners hoofd met groene lauwerieren,
 Beveelt de wijnen en drie runders, vette dieren,
 345 En eenen grooten schat van zilver, mild en blij,
 Te brengen tot een gaaf drie schepen op een rij,
 Voorziet de hoofden zelfs met d'allerhoogste gaven,
 Den overwinner met een rijrok, om te draven
 In 't gouden laken, dat wel tweemaal om den zoom
 350 Was rijkelijk geboord, met een Meanderstroom
 Van 't Melibeesche paars, daar Ganimeed, geweven
 Op 't boschrijk Ida, vast de harten naar gaat streven
 Zoo snel met zijnen schicht, dat hij de dieren mat,
 Hij naar zijn adem hijgt, die, elders opgevat,
 355 Van Jovis' schildknaap en zijn kromme krauwelpooten
 En opgepakt, vervaart naar 's hemels hooge sloten;
 Terwijl de grijze stoet vergeefs, aldus verrast,
 Hem nagrijpt, daar de galm der hazenwinden bast,
 En nabauwt in de lucht. Toen gaf hij, een beminner
 360 Van deugd, den tweeden prijs den tweeden overwinner,
 Een steekvrij kostelijk pantsier, drie ringen dik
 Van gouden maliën, hetwelk hij, zonder schrik,
 Voor 't hooge Troje, daar 't Demoleüs mislukte,

350. Een Meanderstroom: een rand met dubbele kronkelingen. —
 354-356. Opgevat... en opgepakt: verkieslijker ware hier geweest:
 aangevat... en opgepakt. De Proza-vertaling heeft alleen het laatste. —
 356. Vervaart: vervaren is: van de eene plaats naar de andere varen. —
 357. De grijze stoet: niet zeer duidelijk; want er is van geen stoet ge-
 sproken. De Proza-vertaling heeft, verstaanbaarder: de grijze lijfwacht. —
 363. Voor 't hooge Troje: beter is de Proza-vertaling: onder de
 hooge veste van Ilium. — Demoleüs: dezen vinden wij bij geen
 schrijver voor Vergilius genoemd, 't zij deze de persoon verdicht, 't zij hij
 dien bij dezen of genen poëta cyclicus vermeld hebbe gevonden. —
 Daar 't Demoleüs mislukte: d. i.: „toen het geluk, de fortuin, Demoleüs
 tegenliep, toen hij te kort schoot, bezweek.”

- Bij Simois zoo trotsch hem van het lijf afrukte.
 365 't Gewicht viel Sagaris ook Fegeus, die het droeg,
 Twee dienaars, even sterk, in 't dragen zwaar genoeg.
 Demoleüs verzien hiermede, bij zijn leven,
 Had menigmaal in 't veld de Trooischen weggedreven.
 De derde giften, die hij omdeelt in dit perk,
 370 Zijn een paar ketels van rood koper, hecht en sterk,
 Drinkschuiten meê, gewrocht van zilver, en verheven
 Met groot aanzienlijk werk. De prijzen dus begeven,
 Zoo treên ze altzamen heen, gemoedigd door den prijs,
 De kransen om het hoofd met purper, naar de wijs,
 375 Gebonden, elk om 't rijkst beschonken, vrij van zorgen;
 Wanneer Sergestus, op de scherpe klip geborgen,
 En met behendigheid ontslopen van de klip,
 Beschimpt en moedeloos hier aandroop met zijn schip,
 Een gansche rij verzwakt, versteken van zijn riemen.
 380 Gelijk weleer op weg een felle dijkslang [die men
 Met een beslagen rad verplette en overreed;
 Of daar een reizend man met eenen kei naar smeed,
 Haar zwaarlijk wondde, en liet half dood, van bloed gezwollen],
 Vergeefs wil vluchten, met haar lichaam lange krollen
 385 En krinkels maakt, ten deel nog grimmig,forsch en fier
 Het hoofd omhoog verheft, twee blikken, rood als vier,
 Nog opspalkt, met den bek vast schuifelt, en ten deele,
 Verminkt door haar kwetsuur, opdat ze 't lichaam heele,
 Het voor- en achterlijf met knopen hecht aaneen,
 390 Zich in elkandre krolt met haar gekneusde leên;
 Zoo kwam het trage schip aanroeien, 't water schaven.
 Het zeilt nochtans, en spoedt, en loopt den mond der haven
 Met volle zeilen in. Eneas evenwel
 Vereert Sergest den prijs, den winner van het spel
 395 Belooft, en is verheugd, dewijl nu, vrij van zorgen,
 De makers en het schip gered zijn en geborgen.
 Hij schenkt hem Foloë, een Candische slavin,
 Die een paar tweelingen, uit moederlijke min,
 Aan hare borsten zoogt en drukt, en sleet haar uren

367. Verzien: voorzien. Zoo ook in den *Gijsbrecht*, vs. 411:

Men mag ze straks verzien en barnen 't rijk tot asschen.

371. Drinkschuiten: de drinkschuiten (cymbiae) waren drinkkoppen met twee ooren, in den vorm eener schuit. — 379. Een gansche rij voor: „een geheele verschansing met al haar riemen,” waarvan het wegslaan in die dagen een schip evenzeer in zijn bewegingen verlammen moest als heden ten dage het verlies van een hoofdzeil. — 380. Een dijkslang: een soort van slangen, die zich bepaaldelijk op de dijken onthouden zou, is mij niet bekend; de Proza-vertaling maakt dan ook eenvoudig melding van een slang op den dijk. — 399-402. De Proza-vertaling heeft een-

- 400 Met wol te spinnen, en vernuftig in 't borduren,
Een kunstig handwerk, en Minerve zelf gemeen.
De scheepstrijd dus volend, zoo streeft Eneas heen
Naar eenen beemd, omringd met heuvlen, bosch en heggen,
Die midden in het dal een schouwburg laten leggen.
- 405 De held, met duizenden gekomen hier ter plaats,
Zet, midden in den ring en onder al de maats,
Zichzelf ten toon, noodt ze al met prijzen, daar ze op hopen,
En stelt belooningen voor die de snelste loopen.
Trojaan en Siciljaan vergaen ondereen.
- 410 De knaap Euryalus en Nisus beide treên
Te voorschijn. Euryaal is schoon van lijf en leden,
In 't bloeiendst van zijn jeugd, en Nisus munt in zeden
En zuivre liefde en trouw tot zijnen makker uit.
Diores, Priams bloed, een koninklijke spruit,
- 415 Die braaf is, volgt dit paar. Hun volgen nog twee loten,
Eene uit Acarenye, en d'andre telg gesproten
Uit den Arcadischen en uit Tegeeschen stam:
Men noemt ze Salius en Patron. Na hen kwam
Een paar Siciljers, twee bedreven jongelingen,
- 420 Knaap Helymus in 't perk, en Panopes aanspringen.
Zij zijn genooten van Acest, den ouden held,
En afgerecht ter jacht, in bosch en open veld.
Nog komen anderen, wier namen ons ontbreken.
Eneas in den ring begint aldus te spreken:
- 425 „Behartigt mijne rede en hoort ze vroolijk aan:
Niet een van dit getal zal onbeschonken gaan
Van deze plaatse. Ik schenk een paar Krenzenzer schichten,
Beslagen met hun punt, die niet in 't rennen zwichten,
En nog een heirbijl, die van wederzijde snijdt.
- 430 Het hecht is zilver en schoon uitgesneên; dies zijt
Getroost: zij zullen alle een zelve lof bevechten.
Ik zal den eersten 't hoofd met een olijf bevechten,
En nog drie prijzen hem vereeren. Wie vooruit
Den eersten loopstrijd wint, geniet een paard ten buit,
- 435 Met kostelijk tapijt gedekt en rijk behangen.
De tweede renner zal van mijne hand ontvangen
Een pijlekoker, op zijn Amazoonsch gewrocht,
Van Thracisch riet bevrucht, en hangende verknocht

voudig: en niet onbedreven in wolspinnen en borduren, Minerva's handwerk. — 416. Acarenye: Acarnanië. — 417. Uit den Arcadischen en uit Tegeeschen stam: hier had den of geheel weggelaten, of voor Tegeeschen herhaald behooren te worden. — 418-420. Vrij gedrongen constructie, om te kennen te geven dat Helymus en Panopes in 't perk sprongen. — 426. Onbeschonken: zie *Eneas*, 4de Boek, vs. 655.

- Aan eenen breedten riem van goud, en opgegrepen
 440 Van eenen dierbren steen, langworpig uitgeslepen.
 De derde zij vernoegd met een Myceensch helmet."
 Zoo sprak hij. Elk nam stand. Op 't steken der trompet,
 De renleus, schoten ze de lijn uit, rukten, stoven
 Met kracht ter renbane in, gelijk een storm van boven,
 445 En hielden te gelijk het end van 't perk in 't oog.
 Knaap Nisus, sneller dan de wind of bliksem, vloog
 Schier allereerst vooruit, en muntte, in lijf en leden
 En gunst en schoonheid, uit. Na hem en zijne treden
 Is Salius de voorste in 't volgen op de baan,
 450 Doch zoo, dat d'ander streeft een groot stuk weegs vooraan.
 Euryalus verliest na hem de balje in 't loopen,
 En Helymus vervolgt Euryalus in 't open.
 Door is Helymus zoo dicht, dat hij, doorheet
 Van rennen, hem gezwind op zijne hielen treedt,
 455 En overhelt, en raakt de schouders van dien treder;
 En waar' de loopbaan nog veel langer en wat breeder,
 Hij snorde Helym schier voorbij en streek de vaan.
 Nu waren ze bijkans hun adem en de baan
 Ten einde, als Nisus, tot zijn onheil, kwam te glijden
 460 In glibbrig runderbloed, hetwelk, om 't feest te wijden,
 In 't slachten bij geval gestort was, en dees' steê
 En 't groene gras besprengt. De jongeling, alreê
 Opspringende van vreugd, om dien behaalden zegen,
 Begint te struikelen, en houdt vergeefs zich tegen,
 465 En ploft voorover in 't geronnen offerbloed,
 In 't vuile slijm; noch kon dees' val den heeten gloed
 Der liefde, die hij droeg tot Euryaal, niet blusschen,
 Want uit het glibbrig slijm oprijzende ondertusschen,
 Zoo keert hij Salius met zijnen voet en hiel,
 470 Dat hij, in drabbig zand en slijm, ter aarde viel.
 Toen rukte Euryalus vooruit, en won dus wakker
 Den eersten prijs, door hulp van zijnen trouwen makker,
 En vloog op 't handgeklap en op de schelle stem

451. Verliest... de balje: verliest het van Silius. De balie verliezen was vermoedelijk een uitdrukking, in Vondels dagen in zwang, en behoorende tot de eigenaardige taal van den wedloop. Evenzoo heeft de jager, de visscher, de vinker, de kolver, de biljart- of kaartspeler zijne geijkte taal, die alleen door de ingewijden verstaan wordt. — Balje: „renperk, arena.” Zie KILIAEN *in v.* — 455. Dien treder: zoo hebben wij elders meermalen den vlieger. 't Woord treder is hier echter niet wel gekozen: het doet ons niet aan de snelle beweging denken van iemand, die in 't renperk voortdraaft, maar aan de langzame, zware stappen van iemand, die in den tredmolen loopt. — 469. Met zijnen voet en hiel: dergelijke pleonastische uitdrukkingen hebben wij meer in de vertaling aangetroffen. Met zijn voet of met zijn hiel ware genoeg.

- Van zijn begunstigers; en Helymus volgt hem.
 475 De derde prijs wordt voor Diore's uitgekoren.
 Toen liet zich Salius voor al de heeren hooren,
 In hun vergâring. Hij verzocht, dat ieder ras
 Hem toestond d'eer, die hem door list ontveldigd was;
 Maar 's rechters gunsten, hier Euryaal toegedragen,
 480 De lieve tranen en zijn deugd, die elk behagen,
 De deugd, die schooner uit het schoone lichaam straalt,
 Bestellen hem den prijs. Diore's, die niet faalt
 Het recht van Euryaal met reden te verweren,
 Roept: „Zal men Salius den eersten prijs vereeren,
 485 Dat hij dan t' onrecht slechts den lesten loonprijs strijkt!”
 De vorst Eneas sprak: „O, knapen! rust en wijk;
 Uw prijzen zullen u, naar uwen wensch, gelukken,
 Den welverdienden loon zal niemand u ontrukken.
 Gedooft nu, dat mijn vriend's onnoozelheid mij deert,
 490 En zulk een ongeval.” Dus spreekt hij, en vereert
 Aan Salius een vel, den leeuw van 't lijf getrokken
 In 't woest Getulisch woud, en ruig van haar en lokken,
 Met gulden klauwen aan, getouwd tot een pantsier.
 En toen sprak Nisus: „Hoe, hoe nu? beloont men hier
 495 Verwonnelingen dus? Kan deernis 't recht dus krenken?
 Wat prijs behoort ge dan aan Nisus wel te schenken,
 Die loflijk, en met recht, den eersten loopkrans won?
 Indien de loopfortuin, die Salius dus kon
 Verraden, mij den voet zoo dwers in 't loopen zette?”
 500 Zoo spreekt hij, en vertoont zijn aanzicht, door de smette
 Van slijm en bloed begruisd. De goede vader loeg,
 Beval den beukelaar, daar Didymaon vroeg

483. Met reden te verweren: te bepleiten. — 484, 485. In de Proza-vertaling staat: dat, indien Salius met den eersten prijs ga strijken, hij zelf (Diores) t' onrecht met den lesten begiftigd zij. Noch deze vertaling, noch de berijmde is duidelijk, en in beiden wordt aan Diore's, wel beschouwd, wartaal in den mond gelegd. Immers, er waren drie prijzen te begeven, en wanneer nu Salius den eersten kreeg, kreeg Diore's niet te onrecht of slechts den lesten, maar in 't geheel geen prijs, dewijl hem Euryalus en Helymus voor waren. Het Latijn luidt: (vs. 345-347).

Diores,

*Qui subiit palmae, frustraue ad praemia venit
 Ultima, si primi Salio redduntur honores —*

d. i.: „wien de palm ontgaan, en die vergeefs aanspraak zou maken op den derden prijs, indien aan Salius de eerste prijs werd toegewezen.” Waarschijnlijk heeft de verkeerde opvatting van 't woord *frusta*, als moest het hier „t onrecht” beteekenen, onzen dichter, die anders den zin zoo juist weet te vatten, hier op een dwaalspoor gebracht. — 487. Gelukken: geworden, als in de Proza-vertaling staat. — 489. Mijn vriend's onnoozelheid voor, als de Proza-vertaling heeft: mijn vriend's onnoozel ongeluk, „het ongeval, dat hem buiten zijn schuld overkomen is.”

- Zijn geest aan lei te kost, te brengen, dien de benden
 Uit Grieken, die Neptuins altaar en tempel schenden.
- 505 Afsrukten van den post; en midden in den ring
 Vereert hij dit geschenk den braven jongeling.
 Elk had zijn prijzen weg, de loop een eind genomen;
 Toen sprak hij: „Laat het hier nu al te voorschijn komen,
 Waar hart en moed in steekt, om met de want van leër,
- 510 En loodzwaar en gevoerd, elkandere eens te keer
 Te gaan.” Hij zet meteen twee prijzen voor die ’t wilden,
 Een os, gestrikt om ’t hoofd met loutre gouden schilden,
 Tot ’s overwinners loon, een braven helm en zwaard,
 Tot ’s overwonnen troost. Terstond rees onvervaard
- 515 De sterke Dares op, de grootste in deze streken.
 Al ’t veld begon verbaasd een keel luid op te steken.
 Hij, tegens Paris wel gewoon in ’t perk te treën,
 Was nog dezelfde man, en, zoo hij voorgaf, een
 Oprecht Bebriciaan, uit Amycus gesproten.
- 520 Dees trotsche plofte eertijds reus Butes, opgeschoten
 En grof van leën, voor Troje aan Hector’s heerlijk graf,
 Met kracht ter aarde neër, en liet hem, fel en straf,
 Half dood in ’t zand gestrekt, zoo groot hij was geboren.
 Dees dappre Dares steekt het hoofd op, heet van toren,
- 525 En, reed te vechten, toont zijn breede schouderblaân,
 Zwaait d’armen om en om. De grove vuisten slaan
 En schermen in de lucht; maar uit zoovele harten
 Durft niemand, schoon men ’t zoekt, hem met de wanten tarten,
 Waarom hij trotscher voor Eneas’ voeten stond;
- 530 En, ziende dat niet een die kans geraden vond,
 Vertoeft niet langer, grijpt den stier aan bij den horen

503, 504. De benden uit Grieken: de Grieksche benden. —
 504. Schenden: men lette hier op de gelijkvl. verbuiging en vergelijkje
 HUYDECOPER, *Proeve* I, bl. 175-181. — 511. Die ’t wilden: die ’t wilden
 doen, namel. — 515. De grootste in deze streken: opmerkelijk is
 het, dat, wanneer Vondel een rijmlap bezigt, hij daarmede doorgaans den
 zin bederft. Hier zou de bijvoeging in deze streken allicht den lezer in
 den waan brengen, dat Dares een inwoner van Sicilië was, terwijl hij wer-
 kelijk tot de tochtgenooten van Eneas behoorde. — 519. Bebriciaan: de
 Bithynië overgekomen, en welks koning Amycus door Pollux verslagen
 was. — 523. Zoo groot hij was geboren: dat geboren is hier te
 veel, en om ’t rijm; terwijl men bovendien zou kunnen vragen, of Butes
 dan reeds bij zijn geboorte een reus was? Lees hier eenvoudig, gelijk
 in de Proza-vertaling, zoo lang als hij was. — 524. Heet van toren:
 weer om ’t rijm, en weer mis: hier kwam geen toorn te pas, tenzij men
 ’t woord in den zin neme van „opgeblazenheid.” — 528. Schoon men ’t
 zoekt: dit kan beteekenen: „schoon men die eer wel wenschen zou,”
 maar evenzeer: „waar men ook (onder de omstanders) zoekt.” — 531. Den
 stier: die namelijk — zie vs. 512 — tot prijs gesteld was. De oude uit-
 gave heeft, verkeerdelijk, een stier.

- En spreekt: „o Venus' zoon! geeft elk den moed verloren,
 Durft niemand vechten? Hoe? Wat staan we langer hier?
 Wat wacht ik langer? Men vereere mij den stier.”
- 535 De Dardaniërs hierop aan 't roepen en aan 't wenken,
 Men zou hem vrij den prijs, gelijk 't beloofd was, schenken.
 Toen strafte Acestes streng Entellus, die zoo prat
 Naast hem op 't kussen van de groene zoden zat:
 „Entellus! 't was vergeefs, dat wij u eertijds telden
- 540 En zetten in 't getal der allervroomste helden,
 Indien ge nu dus koel gehengt, dat dees zoodra,
 Ook zonder vechten, met die prijzen strijken ga.
 Waar is dan Eryx, vorst in 't vechtperk, nu gebleven,
 Vergeefs bij ons zoo hoog, gelijk een God, verheven?
- 545 Waar steekt hij, die door gansch Sicilje was vermaard,
 En zijnen roof, alom zoo zegenrijk vergaard,
 In hof en kerken plag zeeghaftig op te hangen?”
 Hij antwoordt: „Mijne liefde en lust, om prijs t'ontvangen,
 Laat zich uit vreeze niet verbluffen, stil en stom;
- 550 Maar 't bloed is koud. De kracht versterft van ouderdom.
 Had ik mijn eerste kracht, en waar' mijn jeugd in 't bloeien,
 Als dees, die nu zoo stout en trotsch, nog in zijn groeien,
 Op zijne krachten stoft, geen heerlijke os zou mij
 Bewegen, geen geschenk mijn moed tot vechterij
- 555 Bekoren.” Hierop smeed hij fluks twee zware wanten,
 Waarmee zich Eryx, die gestreng, plag te kanten
 In 't vechtperk, daar hij haar wel vast om d'armen strikt.
 d'Aanschouwers hooren hem vast aan, en staan verschrikt
 Om d'ossenleeren want, heel stijf gevoërd met stoffen
- 560 Van lood en ijzer. Zelf staat Dares hier getroffen
 Van vreeze, en meer verbaasd dan iemand van die schaar,
 En wil zich met de want niet stellen in gevaar.
 Achises' forsche zoon greep 't vechttuig in zijn handen,
 Met al de windelen, en lange en taaie banden,
- 565 Bezag het overal. Toen sprak de grijze man:
 „Entellus! hoe zou 't oog zich wel verwondren van

537. Entellus: van dezen weet men weinig, dan dat hij een metgezel van Acestes was, en dat hem de stichting der stad Entella in Sicilië werd toegeschreven. — 541. Zoodra: zoo maar dadelijk. — 559, 560. Gevoërd met stoffen van lood en ijzer: de handen moeten zich onder zulk een voering niet bijzonder op haar gemak bevonden hebben; — maar de beschrijving is dan ook niet juist, en geen aloude Griek zou er zijn cestus of „vechthandschoen” uit herkend hebben. Men leze, in plaats van het bovenstaande: „met looden en ijzeren knoppen.” — 562. De Proza-vertaling heeft: en weigerde sterk hiermede te vechten. — 566-568. Hoe zou, enz.: gelukkiger is de Proza-vertaling: Hoe zou hij zich verwonderen, die eertijds d'eigen wanten en wapens van Hercules zelf in zijnen fellen strijd op dit strand gezien had.

- De wapens, d'eigen want van Hercules, grof van leden,
 En om zijn fellen strijd op deze kust gestreden!
 Uw broeder Eryx vocht voorheen met dit geweer,
 570 Dat gij nog ziet bespat van brein en bloed. Weleer
 Dorst hij Alcides 't hoofd met deze wapens bieden.
 En toen mijn bloed voorheen nog heet was en aan 't zieden,
 Ik nog van ouderdom niet grijs, noch dus vertraagd,
 Gebruikte ik dit geweer; doch zoo u dit behaagt,
 575 En Dares ons geweer mag wraken en versmaden,
 Acest, insteller van den strijd dit vindt geraden,
 Den vorst Eneas dit ook goed dunkt; 'k ben tevreeën;
 Laat ons met eenerlei geweer in 't vechtperk treën.
 Zijt onbezorgd, ik zal mij hier niet tegens kanten.
 580 'k Legge Eryx' wanten af, schudt gij de Trooische wanten
 Ook uit." Dus spreekt hij, schiet den dubblen kolder uit,
 Ontdekt zijn grove leën, en grof gebeente en huid,
 En armen, sterk en dik, en zet zich, zonder wapen,
 In 't midden van het perk, zoo groot hij is geschapen.
 585 De vorst Eneas brengt twee wanten voor den dag,
 Al even dik en zwaar, bewindt, zoo sterk hij mag,
 Met eenerlei geweer de handen van die beiden.
 Toen stonden ze op hun toon, al even stout, en zweiden
 En schermden met den arm braveerende in de lucht.
 590 Zij raken handgemeen, en, voor den slag beducht,
 Zien door het buigen van hun hoofd den slag te mijden.
 z'Ontwijken 's vijands vuist, verhitten onder 't strijden.
 d'Een, wakkerder te voet, zich op zijn jeugd verlaat,
 En d'ander op zijn zwaarte en dikte; maar hij staat
 595 Te los, en wankelt; want de beenen hem begeven,
 Die onder 's lichaams pak, dat log en traag is, beven.
 Hij hijgt naar zijnen aâm, van zwaarte mat en moê.
 Zij slaan, een lange wijl, vergeefs van weêrszij toe,
 Herhalen slag op slag op ribben, borst, en lenden,
 600 Zoo vreeslijk dat het ploft. Men drijft van allen enden
 Elkandre met de vuist om d'ooren, waar het raakt,
 Dat been en bekkeneel en harsebekken kraakt.
 De grove Entellus staat, en weet van geen bezwijken,
 Zoo pal gelijk een paal en zonder eens te wijken.
 605 Hij ziet den slag te moet, verzet het door zijn stand.
 Zijn vijand, die hem, nu van dien, van dezen kant,

588. Op hun toon: op hun teenen, als de Proza-vertaling heeft, en minder zuiver. — 600. Van allen enden voor: „van alle kanten,” doch de *n* achter allen is te veel. — 605. Verzet het: zuiverder ware: verzet hem (den slag). De Proza-vertaling heeft: en weet ze (de slagen) te verzetten. — 606. Nu van dien, van dezen kant: hier had, als in de Proza-vertaling, nu in het tweede deel van den zin herhaald moeten worden.

- Bespiedt, verzuimt geen kans, bespringt hem, zonder voordeel,
 Zoo menigmaal vergeefs; gelijk een, die met oordeel
 Een oversterke stad en wallen, hoog gebouwd,
 610 Met stormgevaart' bestormt, of 't slot belegerd houdt,
 Op eenen hoogen berg. Entellus, om te treffen,
 Begon zijn grove vuist met macht omhoog te heffen,
 En brocht hem eenen slag van boven. d'Ander zag
 Dien komen op zijn hoofd, ontweek gezwind den slag
 615 Met eenen luchten sprong. Entellus, door dit falen,
 Dit toeslaan in den wind, stort, eer hij 't kan herhalen,
 Om zijn zwaarlijvigheid, ter aarde met dit pak
 Des lichaams; als weleer uit d'aarde met een krak,
 Een oude pijnboom, die, omhoog in top gestegen,
 620 Op Ide of Erymant, vermolemd en verlegen,
 Van zijnen wortel wordt gerukt en neergeveld.
 Trojaan en Siciljaan krioelt en woelt, ontsteld
 Van ijver, dat het klinkt omhoog in 's hemels bogen.
 En oude Acestes komt terstond, uit mededoogen,
 625 Tot zijnen lieven vriend, al even oud als hij,
 Vooruitgelopen, heft, al spijt het zijn partij,
 Hem daadlijk weder op. De held, niet eens verschrokken,
 Noch van dien val verleemd, hervat dit heftig wrokken
 En vechten heftiger. De wraak zet krachten bij.
 630 De schaamte en kennis van zijn sterkheid, dus in lij,
 Ontvonkten, toen zijn bloed en hart en al verbolgen,
 Past met de slinke hand en rechte hem te volgen,
 Te treffen reis op reis, drijft Dares over veld
 En weide zonder rust. Geen rust was in den held.
 635 Hij schroomde niet, maar sloeg op Dares, stiet en draaide
 En trof hem dat het kraakte, alsof de hagel waaide
 En neêrstortte op een dak. De vorst Eneas kon
 Niet lijden, dat Entel den veldstrijd langer won,
 En voortvoer in dien gloed, dies hij de vechters scheidde,
 640 Hem Dares, dus vermoeid, ontrukken kwam, en zeide:
 „Hoe nu toe? Ziet ge niet, dat hij u overmag?

620. Verlegen: oud, vetus, zie KILIAEN *in v.* 't Woord wordt ook nog heden gebruikt, doch nimmer dan van goed, dat door in lang niet gebruikt, maar in een kast of kelder vergeten te zijn geweest, nu duf, bedorven of op eenige andere wijze onbruikbaar is geworden. Zoo zegt men „verlegen (voor „vergane”) kousen,” „verlegen bier,” enz. Maar hieruit blijkt dan ook dat het woord, bij eik gevoegd, geen gezonden zin oplevert. — 621. Wordt: misschien een zelfout voor werd. Immers het vs. 618 voorafgaande weleer vorderde achter zich een imperf. — 628. Verleemd: verlamd. — 638. Dat Entel den veldstrijd langer won: hij kon dien maar eens winnen, en bovendien was het Eneas niet te doen om de overwinning van Entellus te verhinderen, maar alleen om hem verdere vermoeienis en aan Dares verdere slagen te besparen.

- De kans gekeerd is? Zwicht voor sterker uit ontzag.
 Rampzalige! gij raast. Helaas! waar zijn uw zinnen?"
- 645 Zoo spreekt hij, schort den strijd; maar al die Dares minnen,
 Zijn spitsbroërs leiden hem [die van vermoeidheid vast
 De beenen nasleept, en het hoofd van overlast
 Van weërszij hangen laat, geronnen bloed en tanden
 Bij stukken uit den neus en mond spuwte], naar de stranden,
 Te schepe, en krijgen, elk gedagvaard, helm en zwaard,
- 650 En laten held Entel den stier, ten prijs bewaard,
 Genieten en den palm. Entellus, nu zeeghaftig,
 En moedig op den stier, sprak in zijn schik te krachtig:
 „O, Venus' zoon, en gij, Trojanen! kent hierdoor
 Wat mijne jeugd vermocht, en hoe gij Dares voor
- 655 Mijn vuisten hebt beschut, die anders wis most sneven.”
 Zoo sprak hij, staande voor den woudstier, hem gegeven
 Ten prijs van 't veldgevecht, en hief met kracht de hand,
 Bekleed met dit geweer, zijn buffelsleeren want,
 Tot driewerf toe omhoog, en, mikkende op de starre
- 660 Des woudstiers, klonk met kracht en al zijn macht den varre
 De hersens in, dat hoofd en harsebekken kraakt,
 En d'os ter aarde ploft en lillebeent, en raakt
 Aan eenen korten dood. Toen sprak de held met eere:
 „Ik offre, o Eryx! u, als een, die triomfeere,
- 665 Dit bloed, u ruim zoo waard als Dares' bloed en straf,
 En staak voortaan 't gevecht, en leg de wanten af.”
 Eneas noodigt nu al dien 't niet zal verdrieten
 Met eenen taaien boge om prijs naar 't wit te schieten.
 Men is er bezig om Serestus' hoogen mast
- 670 Te rechten op zijn schip, een duif, met koorden vast
 En om en door het been geslagen, hecht te strikken,
 In top van zijnen mast, als 't wit om naar te mikken.
 De schutterij vergaart; men worpt, al even schoon,
 De loten in den helm. Hippocoön, de zoon

649. Elk gedagvaard: de Proza-vertaling heeft: toen men hen riep. —
 652. In zijn schik te krachtig: bijzonder in zijn schik. Te staat hier
 weer in zijn oude beteekenis van „zeer.” — 660-662. Men lette op, dat
 Vondel het beest hier, in denzelfden volzin, een stier, een os en een
 varre noemt. — 664. Als een, die triomfeere: dit vorderde 't rijm;
 de taal: als een, die triomfeert, „een triomfeerder.” — 665. U ruim zoo
 waard als Dares' bloed en straf: de Proza-vertaling heeft eenvoudig:
 in Dares' stede; doch de omschrijving in het vers is sierlijker en drukt
 klaarder de bedoeling van Entellus uit. — 667. Al dien 't niet zal ver-
 drieten: al wie er trek in heeft. — 670. Te rechten: recht overend te
 zetten. — 673. Al even schoon: wat dit schoon hier te beteekenen
 heeft, is niet recht duidelijk. Neemt Vondel het hier op in den zin van 't
 Eng. fair, en wil hij er mede te kennen geven, dat het met dat loten wer-
 pen „zuiver” toeging, of verstaat hij er mede „gereed, vaardig,” zooals
 G. Brandt, waar hij schoon staan voor „gereed staan” schrijft?

- 675 Van Hyrtacus, trekt juist en d'eerste voor alle anderen
 Het eerste lot, met blij gejuich der ommestanderen.
 Na hem komt Mnestheus uit, die flus den roeistrijd won,
 En, met de groene olijf om 't hoofd, nog pralen kon.
 Het derde schietlot viel Eurytion ten deele,
- 680 Den broeder van Pandaar, die faamrijk, den bevele
 Van Pallas ten geval, den eersten pijl met kracht
 In 't Grieksche leger schoot, om dus, naar zijne macht,
 Het onderling verdrag van 't lijfgevecht te storen.
 Het onderste in den helm Acestes scheen beschoren,
- 685 Wien 't lustte, met zijn hand de jonge schutterjeugd
 Te tarten om den prijs. Toen spanden ze met vreugd
 Hun bogen om het stijfste, en trokken hunne pijlen
 Elk uit zijn koker. d'Eerste, om naar den vogel t'ijlen,
 Snort van Hippocoöns ontspannen peze en boog
- 690 Gezwind ten hemel, daar die in den mastboom vloog
 En steken bleef. Zoo fel, dat zelfs de mast, na 't rennen,
 Getroffen, beeft en trilt; de duif, uit schrik haar pennen
 Te zamen klapt; de kust rondom, op 't handgeklap
 Des volks, een weërgalm geeft. Nu zet zich Mnestheus schrap,
- 695 Spant, na Hippocoön, den taaien boog, hier neffens,
 En mikt heel scherp naar 't wit, met oog en pijl al teffens:
 Hoewel, dat spijtig is, dit treft den vogel niet,
 Maar slechts het lijnen snoer, dat hij in stukken schiet,
 Waarmee zij met den voet hing aan den mast gebonden.
- 700 Zij vluchtte, in donkre lucht en wolken voort verzwonden.
 Gezwinde Eurytion, die lang den pijl en boog
 Gereed hield, riep om hulp zijn broeder aan omhoog,
 Verbond zich door belofte, en ziende nu den vogel
 In d'ijde lucht geluid verwekken, met den vlogel
- 705 En pennen tegens een, deurschoot haar in de vlucht,
 In eene donkre wolk, zoodat zij in de lucht
 En starren 't leven liet, en, met den pijl getroffen
 Doorschoten, in het zand kwam voor zijn voeten ploffen.
 Nu schoot Acestes hier nog over, die alleen
- 710 Geen prijs behalen kon, dies hij in 't wilde heen
 Een pijl schoot in de lucht, om kunstig te braveeren,
 Te toonen, hoe hij boog en pijlen kon hanteeren.
 Hierop verscheen ons ras een zeldzaam wonderspook,

691. Na 't rennen: wederom een rijmlap: de mast had niet gerend, en wordt de pijl bedoeld, dan had die genoemd behooren te worden. — 699. Zij: de duif; 't had ook hij kunnen zijn, om 't voorafgaande vogel. — 702. Omhoog: ook hier brengt de rijmlap den lezer in een verkeerden waan. Pandarus, de broeder van Eurytion, was volstrekt niet onder 't getal der goden of halve goden geplaatst, en bevond zich dus, na zijn overlijden, niet in den hemel, maar in de „onderwereld;” zoodat Eurytion, hem een gelofte doende, „naar beneden” en niet omhoog moest zien.

- Dat vrij te zeggen had, gelijk door d'uitkomste ook
 715 Hierna wel deeglijk blijkt, als schrandre wichelaren
 Ons dreigende te spâ dit wonderspook verklaren;
 Want dit geschoten riet van oude Acestes, dat
 De wolken invliegt, vier en vlam in 't vliegen vat,
 En schrijft een spoor van vlamme, en van den gloed verslonden,
 720 Verdwijnt voor wind in lucht; gelijk, bij avondstonden,
 't Gestarrent aan de lucht en hemel dik verschiet,
 Of zwevende een vlecht haars of staart naslepen liet.
 Al wat er was, stond stom. Trojanen, Siciljanen
 Aanbaden vast de Goôn. Eneas scheen te wanen,
 725 Dat dit geen teeken was van ongunst, viel Acest
 Met blijdschap om den hals, begiftigt hem zijn best
 Heel rijkelijk, en sprak: „Aanvaard toch dees' geschenken,
 O vader! [want het lust Jupijn u te bedenken,
 Die bij de loting nu misdeeld zijt, met dien prijs,
 730 Door dees' voortteekens]. Dees schenkagië is van Anchij's
 Den ouden nog bewaard; een gouden kop, gedreven
 Met groot aanzienlijk werk, van Cisseus hem gegeven,
 Den Thracer, tot een pand van gunst, nooit weldoens moë.”
 Zoo spreekt hij, legt Acest den hoogsten schietprijs toe,
 735 Bekranst zijn hoofd met loof en groene lauwerbladen.
 De goede Eurytion is met geen nijd beladen,
 Omdat men boven hem een ander d'eere gunt,
 Schoon hij alleen de duif omhoog schoot met zijn punt:
 En na Eurytion heeft Mnestheus prijs genoten,
 740 Dewijl zijn boog de koorde in stukken had geschoten.
 Hippocoôn kwam lest, de treffer van den mast.
 Maar eer de schutter scheidt, geeft vorst Eneas last,
 En roept Epytides, leermeester, gadeslager
 Van kleene Iûlus, en vermaant dien zorregrager
 745 Al heimelijk in 't oor: „Ga hene, zeg Ascaan,
 Dat hij, indien de jeugd, de ridders vaardig staan,
 De paarden zijn getoomd, ons met de benden nader’

714. Dat vrij te zeggen had: de Proza-vertaling heeft: dat wat zeldzaams aanwees. — 714 volg. Sommige commentatoren willen in dat vlam vatten van den pijl, dien Acestes afschoot, een voortteeken zien van den krijg, dien de Romeinen later tegen de Siciliërs en Carthagers zouden voeren. — 730, 731. Anchij's den ouden: waren er dan twee Anchisen geweest, een oude en een jonge? Het plaatsn van het adject. achter het subst. is hier af te keuren. — 732, 733. Cisseus.... den Thracer: namel. „de koning van Thracië.” Hij was de vader van Hecuba. — 733. Nooit weldoens moë: het was de vraag niet, of Cisseus weldadig was of niet. Er is hier alleen sprake van zijn vriendschap voor Anchises. — 742. Eer de schutter scheidt: eer de schutters scheiden, gelijk de Proza-vertaling heeft. — 743. Epytides: Perifas, zoon van Epytus. Hij was de wapendrager van Anchises geweest. — 743, 744. Gadeslager.... zorregrager: ongelukkig gekozen en even ongelukkig geplaatste epitheta.

- En in de wapenen van wijlen grootevader
 Ter eere, zich vertoon." Zoo spreekt hij, heet de maats
 750 En 't volk opruimen, op het veld een ruime plaats
 Te laten tusschen bei. De jongelingen naderen,
 En komen aangereën voor d'oogen van hun vaderen,
 En schitteren te paard, zoo braaf, dat al de jeugd
 Van Troje en van Sicilje altzamen staat verheugd,
 755 Verwonderd en verbaasd. De helmen zijn bevrochten
 Met een geschoren krans, als d'ouden dit bedochten.
 De hand van ieder voert twee schichten, fier en stout,
 Beslagen met een punt op hard kornoeljen-hout.
 Men hoort op hunnen rug den gladden koker klinken;
 760 Men ziet om hals en borst de gouden keten blinken.
 Drie benden ridders, van drie meesters aangevoerd,
 En ieder zes paar sterk, zich op hun wenken roert.
 De kleine Priaam voert hier een van drie kornetten,
 En draagt zijn grootvaars naam, om telgen voort te zetten
 765 In 't eedle Italiën, en spruiten, uit den stam
 Van vorst Polites, uit wiens bloed hij oorsprong nam.
 Hij heeft een bonten hengst van Thracië bestreden,
 Die groot is, met een kol voor 't hoofd, en, trotsch bereden,
 Twee witte voeten toont van vore. d'Ander is
 770 De wakkere Atys, en de stam, waaruit gewis
 Alle Atysen dus lang vereerden de Latijnen;
 Kleene Atys, zoo bemind, zoo wel gewild bij zijnen
 Iûlus, al zijn hart. Iûlus, onvervaard
 En schoonst van allen, komt op een Sidonisch paard
 775 Aandraven, dat hem zelf van Dido werd geschonken,
 Uit openhartigheid, om hare gunst t'ontvonken

748, 749. Van wijlen grootevader ter eere: versta: ter vereering der nagedachtenis van wijlen zijn grootvader. Behalve dat grootevader voor grootvader niet wel te verdedigen is — al zeiden dan ook nog sommige lieden in mijn jeugd grootepa en grootema — zoo is de geheele uitdrukking hier allesbehalve dichterlijk te noemen. — 756. Als d'ouden dit bedochten voor: „naar de wijze der ouden.” 't Latijn heeft eenvoudig in morem, „als naar gewoonte.” — 762. Roert: dit moest hier buiten twiifel roeren zijn, als afhingende van 't voorafgaande drie benden; doch Vondel heeft zich laten misleiden door 't daar tusschen geplaatste ieder. — 767. Een bonten hengst: 't Lat. heeft: albis... equus bicolor maculis. — 769. d'Ander: versta: de aanvoerder der tweede bende. — 770. Atys: deze naam is door Vergilius uitgedacht, ter eere van Augustus, wiens moeder Atia een dochter was van M. Atius Balbus. De Atiussen waren herkomstig van Latium, en met de vermelding der vriendschap tusschen Iûlus en Atys — zie vs. 772, 773 — zinspeelde Vergilius ongetwijfeld op den band, die de beide familiën verbond. — 776. On hare gunst: zuiverder van taal ware: „om zijn gunst tot haar.” De Ploza-vertaling heeft de zaak hier beter uitgedrukt met te zeggen: tot een nagedachtenis en pand van hare liefde.

- In 's kinds gedachtenis door zulk een minnepand.
 Al d'andre jonkheid zat op paarden, uit het land
 Der Siciljanen en Acestes' stal gekomen.
- 780 De Dardaniërs om strijd de ridders wellekomen
 Met vreugd en handgeklap, terwijl hun hart in 't lijf
 Van ijver popelt. Elk beziet ze, sterk en stijf,
 Met lust, en kan terstond aan 't kroost hunne ouders kennen,
 Nadat ze braaf te paard, na 't hene en weder rennen,
- 785 Met lust bezichtigen den neêrgezeten troep,
 Zoo geeft Epytides van verre, met een roep
 En 't klaatren van de zweep, de ridderbende een teeken,
 Om 't rijspel aan te gaan, voor allen, die hier keken.
 Zij reden eerst gepaard in eenen troep dus heen
- 790 En weer, daarna in drie kornetten onderscheên,
 Drie teffens in 't gelid; dan wederom geroepen,
 Staan schrap, en drillen 't spits, de troepen tegens troepen:
 Dan zwenken ze om en om; een ieder gaat zijn gang,
 En keeren beurt om beurt, vertoonen aan den drang
- 795 Een loozen spiegelstrijd gewapend; dan aan 't spatten,
 Laat d'een zijn hielen zien; dan weder aan 't hervatten;
 Dan staken ze 't gevecht van weêrszij te gelijk.
 Gelijk men zegt dat eer in Krete, Minos' rijk,
 Op 't rijzende eiland, in den doolhof, zoo vol zorgen,
- 800 Een weg liep, van weêrszij bevlochten en verborgen,
 Door vele duizenden bedochte erglistigheên
 Van bijpaân vol bedrog gestrengeld ondereen,
 Zoo twijfelachtig, dat de dolende uitgestreken
 Geen oog kon houden op gedaante of eenig teeken,
- 805 Om zich t'omwinden: zoo verwacht het Trooische bloed
 Zijn spoor dooreen, terwijl elk op den paardervoet
 In 't spiegelvechten af- en aantrekt, weet te vluchten,
 Te vechten; eveneens als zich dolfijs verluichten,
 Die in het Libyaansche of in 't Karpaatsche meer
- 810 Het zoute schuim om strijd bezwemmen hene en weer,
 De golven, met de borst doorklovene, vast merken,
 En spelen. Toen Ascaan lang Alba kwam versterken,

778. Jonkheid voor: „jonge lieden,” in welken zin he: hier niet langer, doch bij de Vlamingen, ook zelfs om een enkelen jeugdigen persoon aan te duiden, nog bij voortdurend in gebruik is. — 792. Staan schrap: staan zij schrap, een weglating van 't lidw., hoedanige Vondel zich in deze vertaling nogal dikwijls veroorlooft. — 794. Drang: volksmenigte. — 795. Aan 't spatten voor: „wijken, de wijk nemen.” Ook nog heden ten dage zegt men, in gemeenzamen stijl, in dezelfde beteekenis: „de spat zetten.” — 808. Dolfijs: men weet, hoe deze visschen om hun vligheid bekend zijn, waarom zij dan ook in den Romeinschen circus op de kolommen waren afgebeeld. — 811. Merken: waarschijnlijk hier voor: „een spoor achter zich laten.”

- En bouwen, brocht hij eerst dees' wijzen op de baan,
 Ving 't brave ridderspel en spiegelvechten aan,
 815 En leerde oud-Latium de ridderfeesten vieren.
 Gelijk zijn landsliên na dees' zeden en manieren
 Van hem en van d'Albaansche en zijn Trojaansche jeugd
 Ontvingen. Naderhand ging Rome, rijk van deugd,
 Die hoofdstad aller steên, deze oefeninge leeren,
 820 En onderhield ze, om haar voorouders namen t'eeën.
 Dit spiegelvechten van dien knaap heet nog ter tijd
 Het ridderspel van Troje, en, zonder dat het slijt,
 Wil dees' korntet nog niet den naam van Troje missen.
 Het lijkspeel, dus gevierd, als erfgedachtenissen
 825 Van 's vaders heiligheid, begon de kans en spoed
 Te weifelen, Fortuin den Trooischen weer den voet
 Heel dwers te zetten; want terwijl zij bezig waren,
 Om op Anchises' graf 't getijde te verjaren,
 En 't eeren met dit feest en velerhande spel,
 830 Zond Juno, dochter van Saturnus, wreed en fel,
 [Die al 't voorleden leed nog kauwt in 's hemels stoelen,
 En haren moed, nooit zat, aan Troje zag te koelen],
 De dienstmaagd naar de vloot van Troje, uit 's hemels poort,
 En blies haar met de lucht der snelle winden voort.
 835 De kamenier spoeit weg langs eenen boog, bestreken
 Met duizend verven, vliegt onzichtbaar, onbekeken.
 Zij ziet 's volks toeloop aan, de strand en waterkolk
 En haven ledig, en de schepen zonder volk.
 De Trooische vrouwen, wijd van hier op 't strand, beschreiden
 840 In eenzaamheid Anchys, uit 's levens licht gescheiden,
 En zagen altemaal de grondelooze zee
 Met weenende oogen aan. „Och!” riepen ze alle, „o wee!”
 [Uit eenen mond], „wat zijn wij mat van ommezwerven
 Op zee! wat zijn er, eer wij endlich rust verwerven,
 845 Nog mijlen zees aan vast!” Zij kermen om een steê,
 't Verdriet haar langer dus te sukkelen op zee;
 Dies Iris, snood genoeg om iemand leed te brouwen,
 Zich worpt in 't midden van dien hoop Trojaansche vrouwen,
 Laat wezen en gestalt van hare godheid staan,
 850 En trekt nu Beroës gedaante en kleeders aan,
 Gemaal van Doriklus, den Thrax, een oude vrouwe,

822. Zonder dat het slijt: zonder dat de naam, zonder dat de gewoonte slijt. — 833. De dienstmaagd: beter had Vondel hier geschreven: haar dienstmaagd: en nog beter had hij gedaan, Iris hier bij haar naam te noemen. — 835. De kamenier: de Proza-vertaling heeft de maagd, wat beter luidt. — 836. Onbekeken: dat zij niet bekeken werd, was een zeer natuurlijk gevolg van haar onzichtbaarheid. — 851. Gemaal: gemalin.

- Van goeden huize en name, en eertijds in haar trouwe
 Met kinderen verrijkt. Dus anders toegesteld
 Begeeft zich Iris met dees' rede op 't vlakke veld,
 855 In 't midden, daar de Trooische ontstelde vrouwen klagen:
 „Ellendigen! die niet, in Trojes nederlagen,
 Van Grieksche handen, bij de vesten, voor de stad
 Der vaadren, werd ter dood gesleept en opgevat!
 Rampzaligen! waartoe wil 't avontuur u sparen?
 860 Och! wij beleven nu den zomer, na zes jaren,
 Dat Troje werd verwoest; wij, over zee en zand,
 Door zooveel zeegevaar en rotsen, menig strand
 Zijn omgevoerd, om, langs deze ongestuime hoeken
 En golven omgesold, Italië te zoeken,
 865 Dat eeuwig deist en vlucht. Hier heerscht Acest, een man
 Heel gastvrij, in 't gebied van Eryx, broeder van
 Eneas; wie verlet ons hier den muur te stichten,
 De burgers aan een stad te helpen, te verlichten?
 O, vaderland! o, Goôn! vergeefs in 't vier gered!
 870 Och! stichten we geen stad, om Troje, ons lang belet,
 Te noemen naar het oude? En zal ik met dees' vrouwen
 Nooit Xanthus, Simois, den vliet van Troje aanschouwen?
 Veel nutter dat ge fluks met mij nu t'zamenspant,
 En legt d'onzaalge vloot terstond in kolen; want
 875 Waarzeggerin Kassandre, in mijnen droom verschenen,
 Scheen mij de fakkels zelf te reiken. „Nergens henen
 Zoekt Troje,” zegt ze, „dan op deze plaats. Hier is
 Uw woonplaats. 't Is nu tijd: nu neemt uw zaak gewis,
 En rustig bij der hand. Dit voorspook leert u spoeden,
 880 Niet sammelen. Hier staan vier outers, 't hoofd der vloeden
 Neptunus toegewijd. De God reikt u de toorts,
 En moedigt zelf u aan.” Zoo spreekt zij, en vat voorts
 Een brandhout aan met kracht, en zwaait het om hare ooren,
 Al flakkrende om haar hoofd, en slingert het van tooren
 885 In 't midden van de vloot. De Trooische vrouwen staan
 En zien verbaasd en vreemd. Een Pyрге alleen vooraan,
 Die d'oudste was, meteen de hoofsche voedstermoeder
 Van Priams kinderen altzamen. Deze, vroeder
 Dan andren, riep: „o, geen Rheteesche Beroë,
 890 Gemaal van Doryklus, is raadvrouw hier ter steê.
 Neen, joffers! let maar slechts op 't kroost, en op 't vermogen
 Van haar bevallijkheid, en op die flonkrende oogen:
 Hoe levende is haar geest, haar opzicht! Welk een tred

880, 881. Vier outers.... Neptunus toegewijd: namel. door de vier mededingers in den wedstrijd met de galeien. — 887. De hoofsche voedstermoeder: daarmee wil Vondel te kennen geven, dat zij, ten hove, de betrekking waarnam van voedster. — 891. Kroost: gelaat.

- En spraak. 'k Heb Beroë gelaten, krank te bed,
 895 En moeielijk, dewijl zij van dit feest most blijven,
 Anchises' eere niet naar zijn waardij mocht stijven."
 Zoo sprak ze; maar de schaar der vrouwen, in 't begin
 Niet wetende hoe 't is, zien met een wederzin
 De vloot en kielen aan, en staan om 't hart benepen.
 900 En tusschen eenen trek naar 't land, daar heure schepen
 Nu leggen, en het rijk, waarheen haar 't noodlot stiert;
 Terwijl de luchtgodin ten hemel innezwiert,
 En eenen grooten boog in 't zwerk spant in het zweven.
 Verbaasd door dit gezicht der Godheid, aangedreven
 905 Van dolheid, schreeuwen ze, en ontrukken met misbaar
 Den offerhaard het vier. Een deel berooft altaar
 En offerdisch, en worpt feestoenen, tortsen, takken.
 Het vier, met vrijen toom aan 't voortslaan, onder 't smakken,
 Ontsteekt er doft, en riem, en schepen, schoon gemaald,
 910 Van dennen opgebouwd. De bode Eumelus draalt
 Geenszins om tijdinge aan Anchises' graf te brengen,
 Daar al de schouwburg zit; dat vlam en rook zich mengen,
 De schepen lichter lage in brand en vlamme staan.
 De Troischen zien terstond de vonken opwaart gaan,
 915 En gloeiende in een wolk van rook ten hemel stijgen.
 Ascaan, die wakker vast het riddersdom leert krijgen,
 Vliegt heftig met zijn paard voorhene naar de vloot,
 Die last leed. Niemands macht noch aanzien is zoo groot
 Bij deze hoofden, schier tot stervens toe verlegen
 920 Om dezen knaap, dat zij zijn ijver onderwegen
 Verkoelen konnen. Hij riep luid, zoodra hij kwam
 Aanstuiven: „Hoe, wat nu? Wat zoekt ge met dees' vlam?
 Wat dolheid komt u aan? Och, arme burgerinnen!
 Gij steekt geen vijands tent, noch Grieksche legers, binnen
 925 Uw palen, maar uw vloot en toeverlaat in brand.
 Ziet toe, ik ben Ascaan, uw vriend!” Zoo spreekt hij, randt
 Zijn helm aan, daar hij flus in 't vechtspeel hene en weder
 Meê reed; dien smijt hij nu voor hare voeten neder.
 Eneas komt hier op met zijn Trojaansche macht
 930 Aanstooten; maar terstond stoof 't vrouwelijk geslacht
 Uit vreeze langs het strand. Een ieder weggescholen

910. De bode Eumelus: lees: „Eumelus, als bode.” — 912. Daar al de schouwburg zit: of: „aan de zitplaatsen der toeschouwers,” voor „aan de nedergezeten toeschouwers.” — 923. Burgerinnen: 't woord klinkt vrij wonderlijk, vooral als men bedenkt, dat de vrouwen juist de vloot zochten te verbranden, omdat zij nergens thuiskomst hadden, en naar een vasten burg of woonstede verlangden. 't Is waar, het Lat. heeft *cives*; maar dit woord was door Vergilius gebezigd in de beteekenis van „medeburgeressen, landgenooten,” en die beteekenis had Vondel moeten behouden.

- Verstak zich diep in bosch, in steenrotse en in holen;
 En Juno, van wiens geest zij al bezeten zijn,
 Vaart uit; dies zij, een poos bedrogen door den schijn,
 935 Nu bij haar zinnen, fluks haar eigen vrienden kennen.
 Nu zien ze 't leven en het schendig schepeschennen
 Met rouwe aan en verdriet; nog bleef de vlam niet staan,
 Noch liet hier na met kracht geweldig voort te slaan.
 Het dichte werk, waarmee de naden zijn gedreven,
 940 Aan 't smoken meer en meer, gaat aan. De vlam schept leven.
 Tot op den bodem toe. De hitte rookt en smookt,
 Verteert allengs de kiel. De vlam wint veld, verschrookt,
 Verbrandt den ganschen romp van 't schip. Gedurig gieten
 Met water bluscht geen vier, al stort men heele vlieten.
 945 Godvruchte Eneas voort aan 't scheuren van zijn kleed.
 Hij strekt de handen uit en roept, met kreet op kreet,
 De Goden aan om hulp: „Almachtige, eerste Vader!
 Zoo gij de Trooischen niet ten uiterste al te gader
 Vervolgt; indien ge, niet van d'oude gunst vervreemd,
 950 Der menschen zwarigheên nog niet ter harte neemt,
 Zoo berg de vloot in 't vier, na zoovele ongevallen;
 Bescherm de Trooischen voor den lesten nood van allen,
 In dezen droeven stand; of, ben ik 's waard, doorschiet
 Mij met den bliksemstraal, zoo endigt mijn verdriet,
 955 En donder uit de lucht!” Hij hield nauw op te spreken,
 Of eene wolk begon met onweêr uit te breken,
 En regen, vlaag op vlaag, alsof ze een stroom uitgoot.
 De donder, slag op slag, de schorre donderkloot
 Verzetten berg en dal, met ijselijke slagen.
 960 Het stormt en buldert. Al de lucht ziet zwart van vlagen
 En regenbuien. Nu verdrinkt de waterplas
 De schepen, en de vloot, die reede aan 't branden was,
 Wordt nat, de smook gelescht; dat bergt nu al de kielen,
 Behalve vier alleen, die 't vier ten deele vielen.
 965 Maar vorst Eneas, van deze overgroote smart,
 Dit schriklijk ongeval, getroffen in zijn hart,
 Liep 't hoofd van zorgen om, en veel bekommelingen.
 Hij overlegt, of men zich stip zou laten dwingen
 Van 't noodlot, of die wet, uit nood, te buiten gaan,
 970 Zich op den bodem van Sicilje nederslaan;

951. Zoo berg de vloot in 't vier: versta: „zoo red de vloot, die in vlammen staat.” Beter is echter de Proza-vertaling: Berg de vloot uit dezen brand. — 953. Ben ik 's waard: ben ik des waard. — 964. Vier alleen, die 't vier: indien Vondel met minder gemak gewerkt of zijn arbeid bedaard had nagezien, hij zou hier niet in denzelfden regel tweemaal 't woord vier in verschillende beteekenis gebezigd hebben.

- Of d'Italjaansche kust aantrekken op de baren;
 Dies Nautes, oud en grijs, en wonderlijk ervaren,
 Van Pallas afgerecht op kunst en wichlerij,
 Dat hem in aanzien brocht, den vorst Eneas vrij
 975 En mild berecht, op 't geen de haat en wrok der Goden
 Hun door dit voorspook spelde, of streng hun wordt geboden
 Bij noodlot, en de rij van 't eeuwige besluit.
 Dees troostte Eneas toen, en goot zijn hart dus uit:
 „O, Venus' zoon, laat ons vrij volgen, zonder schromen,
 980 Het noodlot, waar 't ons rolt en solt. Men moet volkomen
 Uitharden, 't ga zoo 't wil, al wat Fortuin voortaan
 Ons overzendt. Gij hebt Acestes, den Trojaan,
 Uit goddelijken stamme op uwe hand, als eigen.
 Neem hem, die willig is zich u ten dienst te neigen,
 985 Ten raadsman. Lever hem het volk, dat, vol verdriet,
 Van twee paar schepen, die verbrand zijn, overschiet,
 En allen, wien uw wit en dapperheên mishagen,
 En ongelegenheên; stokouden, op hun dagen,
 Zeezieke wijven. Schiet vrij uit, wat stram en stijf
 990 Het zeegevaar verveelt. Vergun ze hun verblijf,
 Al wien 't kleenhartig lust een nieuwe stad te bouwen,
 Die met Acestes' gunste ook zijnen naam mag houwen.”
 Eneas' hart verkwikt, was wonderlijk gediend
 Met zulk een onderwijs van zijnen ouden vriend.
 995 Maar sedert zwindelden zijn zinnen en gedachten
 Vast om en wederom; en toen, om op de wachten,
 Te passen, d'eerste nacht, gezeten op haar sleê,
 Van paarden aangevoerd, door 's hemels schaduw gleê,
 Verscheen hem 's vaders geest, die snel kwam nederzweven.
 1000 En aanhief op dees' wijs: „Mijn zoon! die, bij mijn leven,
 Mij liever waart dan zon en leven; o, mijn zoon!
 Die 't jammer, Trojes bloed beschoren, zijt gewoon
 Te proeven; ik koom hier, op Jupiters geboden,
 Die 't branden van de vloot belette, en bij de Goden
 1005 Zich over u ontfermt. Nu volg vrij Nautes' raad,
 En al wat d'oude man zoo grondig wel verstaat.
 Scheep met de braafste jeugd en allervroomste harten
 Vrij over in Itaalje. Een volk staat u te tarten,
 Een aard, die woest en wild in Latium u wacht;
 1010 En evenwel, mijn zoon! gij moet den helschen nacht,

971. Of d'Italjaansche kust aantrekken voor: „op de Italiaansche kust aantrekken.” — 989. Zeezieke wijven: die zeeziekte zal nu wel voorbij zijn geweest. Het Lat. heeft: *fessas aequore*, „vermoeid van de zeereis,” of „moede van de zee, die genoeg hebben van de zee, wie het zeegevaar verveelt, als vs. 990 't zeer juist uitdrukt. — 1000, 1001. De herhaling van 't woord *leven* doet hier geen gelukkige uitwerking.

- Den diepen jammerpoel omlaag nog eerst bezoeken,
 Mij spreken; want ik ga niet waren bij de Vloeken,
 En 't goddeloos gespuis des afgronds, en de schim,
 Die droef en diep verzonk beneden 's aardrijks kim;
 1015 Maar wij verkeerden in d'Elyziaansche velden,
 In 't vroolijke getal der recht godvruchte helden.
 De zuivere Sibyl zal u, als 't zwarte vee
 Geslacht is voor 't altaar, geleiden naar die steê;
 Dan zult ge al uw geslacht en afkomst kennen leeren,
 1020 Verstaan, wat veste en stad u 't noodlot wou bescheren.
 Vaarwel! de midnacht dauwt, en is alreê voorbij.
 De hatelijke dag van 't oosten ademt mij
 Den wasem toe van 't paard, dat hijgende op komt streven."
 Zoo sprak hij, en verstoorde, als rook in lucht verdreven.
 1025 Eneas reucht: „Waar streeft gij heen? Waar blijft gij nu?
 Wien vlucht ge? Of wie verbiedt me, o waarde vader! u
 t'Omhelzen, daar ik leg?" Nu rekent hij de kolen
 En 't vier op, onder d'asch gedooft en weggescholen,
 Aanbidt den Haardgod en vrouw Vesta's tempelschat
 1030 Uit Troje, en eert hen met het volle wieroekvat,
 Gezouten offermeel, en roept de reisgenooten,
 Acestes bovenal, ontdekt den last des grooten
 En oppersten Jupijns, en wat de vader hem
 Bevolen heeft; hoe hij geraden vindt hun stem
 1035 Te volgen, zoo 't betaamt; die raad wordt niet versmeten.
 Acestes weigert niet te volgen wat ze heeten.
 Men schrijft de vrouwen op, die t'zamen zijn beraân,
 Zich hier in eene stad in stilte neer te slaan.
 Men past al 't willig volk, en wat op hooger driften
 1040 Noch geen vermaardheid past, nauwkeurig uit te ziften.
 De Trooische, een klein getal, doch braaf van moed en ziel,

1012. Ik ga niet waren: 't zelfde heeft ook de Proza-vertaling voor 't eenvoudige: „ik waar niet, ik onthoud mij niet,” enz. — 1022. De hatelijke dag: volgens het heidensche bijgeloof, dat echter tot onzen tijd bleef voortleven, schuwen de schimmen en spoken het aanbreken van de morgenschemering. — 1023. 't Paard: neen: „de paarden,” van den zonnwagen namel. — 1026. Wie verbiedt me, enz.: deze overzetting is nauwkeuriger dan die van de Proza-vertaling, alwaar wij lezen: wie belet u, ons te omhelzen. 't Lat. heeft: aut quis te nostris complexibus arcet. — 1033. De vader: zijn vader namel. en niet „vader Jupiter,” als men licht zou kunnen opmaken uit de woorden, die voorafgaan. — 1036. Heeten: gelasten. — 1039, 1040. Wat op hooger driften, enz.: wie niet naar roem en eere streven. Dezelfde aanmerking als vroeger geldt hier, waar 't woord past in denzelfden zin, eerst voor „zorg” en vervolgens voor „let” gebezigd wordt. Hoe verzot Vondel ook op woordspelingen moge geweest zijn, wij mogen niet veronderstellen dat hij ze met opzet gebezigd zou hebben, daar, waar zij ten eenenmale ongepast geacht moesten worden en den zin ontsierende.

- Vernieuwen bank en doft, verbeetren kiel bij kiel,
 En schepen, half gebrand, met nieuwe ribben, houwen,
 Beschaven balk en plank en riemen, maken touwen
 1045 En takels klaar en fiks; terwijl Eneas, vroeg
 Te werk, de vesten meet en afrooit met den ploeg,
 En erven deelt bij lot. Hij noemt hier, onder 't rooien,
 Dees' plaats naar Ilium, en d'andre plaats Nieuw Trojen.
 De Trooische Acestes is beholpen met dit rijk,
 1050 Geeft merkt en raadhuis plaats, een ieder in zijn wijk,
 Verkiest wethouders, schrijft hun keuren voor en wetten.
 Hij liet op Eryx' kruin een grooten tempel zetten,
 Wiens dak ten hemel steeg, ter eere van de Min,
 Die op Idalië regeert als koningin.
 1055 Hij wijdde Anchises' graf een priester toe en wouden,
 Heel ruim en breed beplant. Het volk dus onderhouden,
 Wel negen dagen lang, met brassen en banket,
 En offer, op 't altaar den Goden voorgezet,
 Begon de zuidenwind op zee naar wensch te waaïen,
 1060 En met slecht water ons al weder t'scheep te kraaien.
 Daar stak men in de bocht een keel op, als een klok,
 Met huilen en gekerm, en onder dit genok
 En oorlofnemen en omhelzen, rood bekreten,
 Was een gansch etmaal ruim verlooopen en gesleten.
 1065 Nu wouden wijf en man [wien 't weêr te voren op 't vlak
 Zoo leelijk toegreen, dreigde, en tegens 't harte stak,
 Dat het onmooglijk scheen op zee dit door te strijden],
 Meê t'zeil gaan, lijden wat in 't reizen stond te lijden.
 De goede Eneas troost ze en spreekt ze minzaam toe,
 1070 Beveelt ze Acestes, dat zijn toezicht hen behoê,
 Gelijk een bloedverwant, en most van droefheid schreien.
 Hierna gebod hij voort den offer te bereien,
 Drie kalvers Eryx, en een lam voor 't woeste weêr
 Te slachten, en ontmaart de schepen langs het meer,
 1075 Het een na 't ander. Dus reisvaardig, en om d'ooren
 Bevlochten met d'olijf, den krans heel net geschoren,
 En staande voor op 't schip, in 't aanzien van het strand,
 Vat d'offerschaal, en worpt het offeringewand
 En giet den heilgen wijn in zee en zoute baren.
 1080 De wind van achter blaast in 't zeil en spoeit het varen,
 Een ieder roeit om strijd en veegt door 't water heen.
 Maar Venus, nog belaân met zorgen, spreekt alleen
 Terwijl Neptunus aan, begint haar nood te klagen:
 „O, zeevoogd! Juno's wrok en wraakzucht, zwaar te dragen.
 1085 Om d'onverzoenbaarheid, perst Venus met gebeên

1046. Afrooit: zie de aant. op B. I, vs. 615. — 1074. Ontmaart: ontmeert, met den gewonen klankwissel.

- Zich te vernederen. Geen tijd, hoe lang geleên,
 Geene offeranden van godvruchten, nooit bedurven,
 Veranderden haar ooit, noch konden 't hart vermurven,
 Haar onvermurwde macht, in 't wrokken onverzaad,
 1090 Laat, om Jupijns gebod noch 't noodlot, haren haat
 Niet varen. Het vernoegt haar niet, dat zij de wallen,
 In 't hart van Frygië gelegen, ziet vervallen,
 Verslonden door haar veete en bitse vijandschap;
 Dat zij het overschot van Troje, stap op stap,
 1095 Door allerhande ramp ter straffe sleepte en sleurde;
 Maar zij vervolgt nog d'asch en beenders der gesteurde
 En uitgerooide stad. Wat oorzaak haar nu prest
 Tot zulk een razernij, dat weet ze zelve best.
 Gij zelf zijt mijn getuige, en weet, hoe dees' verstokte
 1100 Op 't Libyaansche meer zoo fel een storm berokte,
 En hoe ze, steunende op de buien van den vorst
 Der winden, zee en lucht, doch ijdel, mengen dorst.
 Dat durf ze op uwen boôm, in uw gebied ons brouwen.
 O schelmstuk! zie nu eens, zij heeft door Trooische vrouwen,
 1105 Van dolheid aangevoerd, de schepen, al te snood,
 Verbrand, de vloot ten deel vernield, en ons uit nood
 Geperst een goed getal van onze vlootverwanten
 Te laten dus uitheemsch aan vreemde waterkanten;
 Dies bidde ik, dat het u believe, 't overschot
 1110 Der vlote veiliglijk door zee, op uw gebod,
 Te voeren, veilig aan den Tiber der Latijnen
 Te brengen, zoo wij in ons bede billijk schijnen,
 Bescheert het noodlot hun die vesten na 't gevaar."
 Saturnus' zoon, de voogd der waatren, antwoordt haar:
 1115 „Godin van Cyprus! gij moogt billijk uw betrouwen
 Op mijne rijken, uw geboortestede, bouwen;
 Ik heb dit ook verdiend en menigmaal het meer
 Getoomd, de razernij van water, wind en weer,
 En droeg te lande [dit getuigen u de stroomen
 1120 Van Xanth en Simoïs] om 't wrokken in te toomen,
 Geen mindre zorg voor Eneas uwen zoon;
 Wanneer Achilles vloog, en zette bange en bloôn

1087. Nooit bedurven: men zou deze woorden allicht bij offeranden brengen, en meenen, dat Venus hier van „geofferd vleesch of geofferde vruchten" sprak, die niet bedorven waren; maar de bedoeling van den regel is: „geen offers, haar door onbedorven (d. i.: „vrome") lieden gebracht." Zie voorts over de verwisseling van *o* en *u* in bedorven. — 1122, 1123. En zette bange en bloôn de Trooische benden na: ten eenenmale verkeerde constructie, voor: „en zette de bange en bloode Trooische benden na." Stond er geen *u* achter bloô, die er wel niet door kan, maar toch in dezen doolhof den weg wijst, men zou meenen, dat het Achilles was, die hier als bang en bloode werd voorgesteld.

- De Trooische benden na, en dreef haar aan de vesten,
 Daar vele duizenden van mannen d'akkers mesten,
 1125 Den toegedamden stroom op steende, en Xanthus, stil,
 En in zijn loop geschut, geen zee vond door zijn kil.
 'k Ontrukte sedert, om Eneas te beschermen,
 Hem met een holle wolke Achilles' krachtige ermen;
 Toen hij, al t'ongelijk in kracht en gunst van Goôn,
 1130 Het hoofd zijn vijand had in lijfgevecht geboôn,
 En ik genegen was den muur van 't ongestadig
 Meineedig Ilium, door mijne hand genadig
 En gunstig opgebouwd, te slechten tot den grond.
 'k Blijf nog standvastig bij dat opzet, als het stond.
 1135 Leg af uw vrees; hij zal, gescheiden van dees' stranden,
 In d'oude haven van Avernus nog belanden,
 Slechts missen op de zee één manshoofd van belang;
 Eén hoofd betaal' voor vele en ga een droeven gang."
 Nadat de vader het gemoed van dees' Godinne
 1140 Gestreeld had en verheugd met troost uit rechte minne,
 Zoo spande hij het paard voor zijn karos en toomt
 Der zeegedrochten bek, daar 't schuim uit bruist en stroomt,
 Hij geeft den paarden, die voor zijne godheid knielen,
 Terstond den vollen toom, en glipt met blauwe wielen
 1145 Heel luchtig over zee en deining regelrecht.

1124, 1125. Daar.... den toegedamden stroom op steende: versta: ten gevolge waarvan de stroom, door lijken verstopt, een klaaggeluid gaf. — 1125. Stil: hoe kon de dichter hier in denzelfden regel vertellen dat de stroom (Xanthus zelf) steende, en stil was? — 1126. Geen zee vond door zijn kil: beter en verstaanbaarder zegt de Proza-vertaling: zijn kil niet vinden kost om in zee te loopen, t. w.: omdat hij met lijken verstopt was. — 1136. d'Oude haven van Avernus: Cumae, hier voor Italië in 't algemeen genomen. — 1137. Een manshoofd van belang: de Proza-vertaling heeft: een man, waaraan hem gelegen is. 't Woord manshoofd, dat, evenals manspersoon en mansbeeld, niets anders beteekent dan 't eenvoudige „man”, schijnt later dan de beide andere in gebruik te zijn gekomen; althans 't is bij KILIAEN niet te vinden. 't Wordt zelden anders aangetroffen dan waar het tegenover vrouw staat, bijv. als men zegt: „de vrouw moet het manshoofd onderdanig zijn.” Hier echter kan Vondel het gekozen hebben, 't zij in de beteekenis van „kop”, als wilde Neptunus zeggen: „van al de koppen, die de vloot van Eneas telt, zal zij er maar één verliezen,” 't zij in die van „hoofd, aanvoerder,” omdat Palinurus op zijn schip werkelijk een hoofdpersoon was. Maar dit laatste blijkt reeds uit de woorden van belang. — 1140. Uit rechte minne: dat beteekent hier niet meer dan: „uit gunst, uit welwillendheid.” — 1141. Het paard: de paarden. Zie vs. 1143. Dezelfde aanmerking geldt hier als op bl. 142, vs. 1023 hiervoren. — 1143. Die voor zijne godheid knielen: dit zal moeten beteekenen: „die zich zijner goddelijke macht onderdanig toonden;” want met knielen zouden de paarden niet ver gekomen zijn, en die houding zou ook het toomen, waarvan in de voorgaande regels gesproken wordt, niet noodig gemaakt hebben.

- De baren leggen zich; de holle zee gaat slecht,
 En slecht haar deiningen, beneên de krakende assen.
 De wolken, die op God, den grooten zeevoogd, passen,
 Verdwijnen aan de lucht. Toen volgden hem op zee
- 1150 Gedaanten zonder end; walvisschen zwemmen mee,
 Geweldig groot en lang; en Glaucus' oude reien,
 Palemon, Inus' zoon, en Tritons hem geleien,
 En Forkus' leger volgt, aan zijne rechthand;
 De slinke zijde wordt bestuwd van dezen kant
- 1155 Bij Thetis, Melite, en ook Spio, met Thalijs,
 Cymodoce, Panoop, Nisæe op eene rije.
 Den vorst Eneas, eerst in twijfel, sprong van vreugd
 Nu 't hart in 't lijf op. Hij beveelt de Trooische jeugd
 Den mast te rechten, al de zeilen op te halen
- 1160 En aan de ra te slaan. Zij maken, zonder dralen,
 Terstond de touwen klaar, en viere in de vloot
 Al teffens nu den slinke en ook den rechten schoot.
 De vloot zeilt heen voor wind. Geen Palinuur kon feilen.
 Hij vaart, als Amiraal, vooruit voor alle zeilen,
- 1165 Die volgen op zijn last. Nu was de vochte nacht
 Aan 's hemels toppunt schier ten halven weggebracht;
 De bootzman op de doft, daar hem de riemen dekken,
 Begon op 't hout de leên gemakkelijk uit te strekken,
 En viel gerust in slaap, wanneer, met geen gerucht,
- 1170 De vlugge Slaapgod uit de starren daalt, de lucht
 Verdeelt, de schaduwen verdrijft in deze hoeken,
 Om u, o Palinuur! van boven te bezoeken,
 En tot uw ongeluk onnoozel hier in rust
 En slaap te wiegen. Hij, die d'ongemakken sust,
- 1175 Zet zich bij 't roer, daar hij in Forbus' schijn kwam zweven,
 En kout: „Rust, Palinuur, o eer van Abas' neven!
 De deining drijft de vloot; de wind is stil en zacht.
 Men gunt u eene wijl te rusten in den nacht.
 Nu leg uw hoofd zacht neer. Verpoos een poos uwe oogen,
- 1180 Van waken afgemat. Ik ga, wilt gij 't gedoogen,
 Terwijl voor u te roer;” en Palinuur, die pas
 Zijne oogen op kon slaan, sprak: „Ken ik niet den plas,

1146. De holle zee gaat slecht voor: „de zee wordt effen;” de uitdrukking zegt niets anders dan het: slecht haar deiningen, dat er op volgt. — 1147. Deiningen: opmerking verdient, dat dit woord in de Proza-vertaling bestendig deining, hier elders — zie ook vs. 1177 — en met een y geschreven wordt. Het gebruik schijnt reeds vroeg tusschen de beide spellingen gedeind, d. i.: „gedobberd,” te hebben; immers bij KILIAEN vinden wij zoowel deyninghe als dyninghe vermeld. Voor zoover 't met duin, volgens BILDERDIJK „hobbeling,” (zie *Gesl. in v. duin*) gelijk staat, schijnt de spelling met ei de voorkeur te verdienen. — 1162. Den slinke: dit vorderde de voetmaat van 't vers, de taal echter den slinken.

- De zachte luimen van de zee, die ons kan wiegen,
En met een schoon gelaat slechts tolegt op bedriegen?
- 1185 Zou ik dit woest gedrocht betrouwen? Hoe zou ik,
Bij 't schoonste weer veeltijds bedrogen, zonder schrik,
Den vorst Eneas dus den lichten wind betrouwen?"
Zoo spreekt hij en volhardt den helmstok vast te houwen,
Verlaat het roer niet, slaat omhoog de starren gâ.
- 1190 De Slaapgod sprenkelde den stuurman, nu dus spâ
En stil, den slaap van 't hoofd met eenen tak, gedompeld
In krachtig nat van Styx, hetwelk hem overrompelt,
Terwijl 't vergetelnat hier langs vast nederdruipt.
De Slaapgod luikt hem 't oog, bevangt en onderkruipt
- 1195 Den moeden stuurman, die met alle zijn vermogen
Den vaak woû drijven uit zijn half beschotene oogen.
Zoodra de stuurman van den slaap bevangen was,
En 't hoofd neerhangen liet, krijgt hem de Slaapgod ras
Heel onder, rukt een stuk van 't achterschip in 't varen,
- 1200 En plompt met roer met al den slaper in de baren,
Daar hij vergeefs een wijl aan makkers hulp verzocht.
De vlugge Slaapgod vliegt ten hemel door de locht.
De vloot gaat niettemin haar gang, gelijk te voren,
En zeilt op God Neptuins beloften, haar gezworen,
- 1205 Gansch onbekommerd voort, totdat ze in 't end geraakt
Bij der Sirenen rots, daar menig schip op kraakt,
En die nog wit legt van gebeent der drenkelingen.
De zoute baren op de heesche rotsen springen
En stuiten, reis op reis, van wijd en verre, daar
- 1210 De vorst Eneas eerst zijn onheil wordt gewaar,
Hoe 't schip den stuurman mist en slingert hene en weder.
Hij zet zich aan het roer bij nacht. Zijn hart wordt teeder;
Hij zucht bedroefd, en klaagt om 's vriends verlies altoos:
„O Palinuur! gij hebt te slecht, te reukeloos,
- 1215 Het schoone weder en de slechte en effen vloeden
Betrouwd, en wist, helaas, uzelfen niet te hoeden;

1193. 't Vergetelnat: uit den onmiddellijk voorafgaanden regel zou men opmaken, dat het water van den Styx de kracht had om het geheugen te ontnemen; — wat echter het geval niet was met dezen, maar met den Lethestroom. Lethæo rore madentem, d. i.: „druipende van het Lethe-nat,” noemt het oorspronkelijke den tak, en voegt er dan wel bij: vique soporatum Stygia; maar het is duidelijk, dat deze woorden geen andere beteekenis kunnen hebben dan: „met helsche, of doodende slaapkracht voorzien,” zonder dat er aan een tweede indompeling van den tak in den Styx behoefte gedacht te worden. — 1206. Daar menig schip op kraakt: weder een rijmlap, en die zou doen denken, dat hier van de schepen van Eneas' vloot gesproken wordt, dewijl Vondel slechts in 't algemeen spreekt. — 1213. Altoos: telkens, in welke beteekenis wij het meer bij Vondel aantreffen.

Men zal uw lichaam, naakt en onbekend beland,
Zien leggen op het eene of op het andre strand."

HET ZESDE BOEK.

INHOUD.

- Hij treedt te Cume op land en hoort de priesterin,
Begraaft Mizeen en plukt den tak met gouden bladen;
En slaat met zijn Sibyl den weg des afgronds in,
Vindt Palinuur en staat met Dido's schim belanden.
5 De leidsvrouw leert den held der zielen straf en loon.
Anchises welkekomt zijn afkomst, daar beneden,
En monstert op een rij de neven van dien zoon
En al 't Romeinsche bloed, dat op zijn spoor zal treden,
Om 't eeuwige aartsgebied te leevren aan August,
10 Door zooveel zweet en bloed en oorlog, zonder rust.

- Z**oo spreekt hij schreiende en bedrukt, en viert de schoten,
Belandt te lange leste aan Cumae's wal en sloten,
Van oude Eubeërs eerst gebouwd, zoo dicht aan zee.
Hier zetten zij 't gelijk voor anker op de reë,
5 Den boeg naar zee gekeerd, en d'achterstevens vielen
Naar 't strand. Zoo boort matroos de waterkust met kielen.
Een deel der jonkheid springt met ijver op het land
Van oud-Hesperien; een deel, begaan om brand,
Klinkt vier uit keien, dat in d'aderen der steenen,
10 Als zaad, verborgen legt; een deel komt hier met eenen
Hoop ruigte en takkenbos aanslepen, daar het wild
In nestelt; en matroos berecht het zeemansgild,
Wat vliet en bosch en beemd zij hier te lande ontdekken.
Maar hun godvruchtig hoofd bezoekt de woudvertrekken,
15 En kerk, waarover God Apol heerscht. Hij gaat stil
Bezoeken 't heilig hol, den tempel [daar Sibyl,

1217. Naakt: aan dit woord wordt door de meeste commentatoren de beteekenis gehecht van „onbegraven.” 't Werd namelijk bij de ouden als het ergste wat iemand gebeuren kon aangemerkt, dat hij niet behoorlijk begraven werd. — 1218. Op het eene of op het andre strand: verkeerd; deze uitdrukking had alleen gebezigd kunnen worden wanneer er sprake was geweest van twee verschillende stranden, op een van welke het lijk zou gevonden worden; terwijl hier de bedoeling eenvoudig is: op een of ander strand. — *Het Zesde Boek.* Vergel. den „Inhoud” der Proza-vertaling, en de Kantaanwijzingen aldaar. — 2. Cumae's wal: Cumae was een vermaarde stad op de kust van Campanië, benoorden kaap Misenum, door de Calocadiërs van Euboea en de Cymeërs van Eolie gesticht. — 4. Gelijk: terstond, als in 't H. D. De beteekenis is in de volkstaal nog overgebleven, bijv. in 't gezegde: „ik kom zoo gelijk.” — 10, 11. Met eenen hoop: dit eenen, aan 't slot van een regel staande, trekt den klemtoon tot zich, waardoor 't volgende hoop geheel toonloos wordt en een allerongelukigste uitwerking wordt teweeggebracht.

- Ontzaggelijk bij 't volk, zich houdt], opdat die trouwe
 Hem haar geheimenis, op zijn verzoek, ontvouwe.
 Het groote orakel zelf, de God van Delos blaast
 20 Haar zijne wijsheid in en geest, wanneer ze raast,
 Als hij 't aanstaande haar ontsluit op zijnen drempel.
 Nu gaan ze t'zamen in Apollo's gulden tempel,
 Door 't kerkwoud van Diaan. Men zegt dat Dedalus,
 Uit Minos' rijk gevloën, zich op zijn vleugels dus
 25 Vermeten in de lucht betrouwende, aan kwam rennen,
 En, langs een nieuwe baan, aanroeiende op zijn pennen,
 In 't koude noordsch gewest, den kerker loos ontweek,
 En endlich luchtig op het slot van Chalcis streek,
 Dat in Itaalje rijst. Dedaal, die hier belandde,
 30 Wijdt Febus' Godheid, als een dankbare offerande,
 Het roeituig van zijn pluim, en bouwde, in Febus' naam,
 Heel groote kerken, hem ter eere, en zulk een faam.
 Men zag Androgeüs op deze kerrekdeuren
 Gedood, en hoe bedrukt d'Atheners jaarlijks treuren,
 35 Met zeven lijken van hun zonen, en ten zoen
 Den opgeleiden tol uit dwang en nood voldoen.
 De lotbus staat gereed, met d'uitgetrokken loten.
 Het eiland Krete komt recht over opgeschoten,
 En rijzen uit der zee. Pasifaë wordt hier
 40 Genoopt van dolle min tot haren wreeden stier,
 En weet zich onder hem, ter sluik en stil, te vlijen.
 Men ziet er mengsel van hare afkomst, van twee zijen,
 Het mensch- en stiersgedrocht, te schandelijk gebaard;
 Een snood gedenkmerk van dien overgeilen aard.
 45 Hier is de doolhof, daar zich geene uit redden mogen.
 Dedaal, met Ariadne en hare min bewogen,
 Holp Theseus heimelijk aan 't kluwen, om den draad
 Te volgen, en aldus t'ontdekken het verraad
 Des dubblen doolhofs, en zooveel bedriegerijen.
 50 En kon, o Ikarus! uw vaders rouw het lijn,
 Gij hadt in zulk een kunste al mede ruim uw deel.
 Hij poogde tweemaal hier in 't gouden tafereel
 Uw val te maten; maar van hartewee en smarte
 Bezweek tot tweemaal toe de hand met 's vaders harte.
 55 De Trooischen hadden dus vervolgens achtereen
 Bespiegeld stuk voor stuk, waar' niet vooruitgetreën
 Achates, hier gestuurd, op slag hun bijgekomen,

40. Haren wreeden stier: 't Lat. crudelis ware hier beter met „woest, ontembaar,” dan met wreed, overgezet, als meer met der stieren aard overeenkomende. — 52-54. Dit zijn drie regels, waarin Vondel wederom geheel zichzelf is.

- Met Glaukus' dochter, tot waarzegster aangenomen
 Van Febus en Diaan, Deifobe, die voort
- 60 Den koning aanspreekt, en in zijn bespiegling stoort:
 „De tijd laat nu niet toe hier lang te blijven wachten;
 Het past u beter, uit het puik van 't vee, te slachten
 Een zuiver zevental van rundren, nooit in 't jok
 Gespannen, en zooveel stalschappen, rein van vlok,
- 65 Gelijk men is gewoon.” Zij offren voort dees' dieren,
 En volgen hunnen last. De priesterin, na 't vieren
 En offren, roept terstond de Trooischen in haar kerk.
 De lenden van de rots is hol, een machtig werk,
 Dat hier d'Eubeërs diep uit louter rotssteen scheuren.
- 70 Men gaat door honderd breede en ruime en open deuren,
 Door honderd gangen in, waaruit 's waarzegsters mond
 Met zooveel stemmen galmde, en elk ter antwoord stond.
 Toen ze aan den ingang van den grooten tempel kwamen,
 Sprak deze maagd: „'t Is tijd, God om bescheid te pramen,
- 75 Om 't noodlot te verstaan: zie daar is God, zie daar!”
 Zij kreeg, terwijl ze voor de deur met dit gebaar
 Dit sprak, het eene kleur op 't ander, en haar wezen
 En aangezicht verkeerde, en al heur haren rezen.
 Zij hijgt naar heuren aâm, wordt fel van dolle zucht
- 80 Bereên, schijnt grooter, en, van God Apol bevrucht,
 Spreekt nu niet menschelijk: „Eneas! staakt ge uw smeeken?
 Trojaan, belooft ge niet? Want zonder God te spreken,
 Te bidden, zal dit hol niet een verbaasde poort
 Ontsluiten;” en hiermee zweeg dees' Sybille voort.

58. Tot waarzegster aangenomen: men zegt, in onze gewone taal, dat iemand „tot min, tot baker, tot koetsier is aangenomen;” maar „tot waarzegster” klinkt vrij vreemd, en 't staat ook bij Vergilius niet. — 64. Stalschappen: hiermede bedoelt Vondel „uitgelezen schappen,” puikschappen, gelijk de Proza-vertaling heeft. — 68. De lenden: beter dan lende, als men nu gewoonlijk schrijft; immers het meerv. is ook nu nog lendenen. Ook bezigt Vondel niet zelden lendenen, als in het Vde Boek der *Herscheppingen*, vs. 588 en 593 — zie daarop de aantt. van HUYDECOOPER, *Proeve* II, bl. 107. — 69. Scheuren: moest scheurden wezen: de grot was reeds vroeger tot een tempel uitgebouwd. — 77. Het eene kleur op 't ander: wij vinden hier kleur weder onz. gebezigd. — 79, 80. Van dolle zucht bereên.... en, van God Apol bevrucht: zou men niet denken, dat hier van een furor uterinus gesproken wordt en van een „zwangerschap”, door Apollo verwekt? — 't Is waar, men kan, het verband raadplegende, tot het besluit komen, dat hier alleen van een „profetische verrukking” en „inblazing” gesproken wordt; doch men zal er tevens bij moeten erkennen, dat de bedoeling in kiescher bewoordingen had kunnen uitgedrukt worden. — 81. Spreekt nu niet menschelijk: geeft nu geen geluid, als dat van een mensch. Hare spraak luidde niet menschelijk, zegt de Proza-vertaling. — 83. Verbaasde poort: dubbel figuurlijke uitdrukking voor „poort van het verbazingwekkende huis.”

- 85 De Trooischen schrikten, dat er 't hart en al de leden
Af sidderden. De vorst begaf zich tot gebeden:
„O Febus! die doorgaans, om onzen wederspoed
En bijstre zwarigheên, geraakt waart in 't gemoed,
Achilles, door 't geweer van Paris nederleide,
90 Het bloed van Dardanus; 'k begaf me op zee, en scheidde
Op uw gebod van land, en zeilde om 't aardrijk heen,
Bezocht de vergelege en Mauritaansche steên,
En stranden, dicht bezet met platen, en met zanden.
Nu doen wij endelĳk d'Italiaansche landen,
95 Die eeuwig deizen, aan. Dus lange, hoe 't besla
En uitvall', sleepte ons 't lot van Priam achterna.
En gij, o Goden en Godinnen al te gader,
Wien Ilium en d'eer van Dardaan, onzen vader,
Zoo tegens 't hart stak, och! nu waar het wel hoog tijd,
100 Dat gij het Trooische volk, dus lang zoo fel benĳd,
Van rampen eens verlichtte; en gij, o uitverkoren
Gewĳde mond, bewust van 't geen ons is beschoren,
Verleen den Trooischen [ik, als koning en hun hoofd,
Verzoek geen rĳken dan bij noodlot ons beloofd],
105 Dat zij in Latium, met heilĳdom en Goden
Van Troje omsukklende, zich eens op uw geboden
Daar nederzetten. Ik zal Febus en Diaan
Met marmersteenen koor en kerken onderdaan
Vereeren, ook een feest in Febus' naam instellen,
110 En wĳden u in 't rĳk geweldige kapellen.
Want 'k zal, o goedertiere! ook uw orakelot,
De schriftgeheimenis van al hetgene God
Beschoer aan ons geslacht, zorgvuldig hier bewaren.
Door keur van mannen, waard te letten op Gods blāren.
115 Ik bidde alleen, betrouw uw vers geen pallemblad,
Opdat de snelle wind het niet verstrooie en vatt',
Maar laat ons mondeling onze avonturen weten.”
Dus sloot hĳ zijn gebed; doch dees' Sibyl, bezeten
En zwanger van Apol, kon hare wichlerĳ
120 Niet uiten, ging door 't hol, gelĳk een razernĳ,

94, 95. d'Italiaansche landen, die eeuwig deizen: hier spreekt Eneas zichzelf tegen; immers hoe kan hĳ de kust hebben aangedaan van een land, dat eeuwig deist; de bedoeling is: „Italië, dat ons tot heden altijd ongenaakbaar scheen.” — 98. Dardaan: beter Dardan; want de klemtoon valt op de eerste sylbe. — 106. Omsukklende: in samenstellingen als omsukkelen, omwentelen, en dergelĳke, valt de klemtoon op de eerste sylbe: hier vordert de voetmaat, dat men dien op de 2de en 4de overbrengt, wat het vers onleesbaar maakt. — 119. Zwanger van Apol: hier geldt weder dezelfde aanmerking als op vs. 80; 't woord staat hier alleen als synoniem van bezeten.

- Vervaarlijk hene en weer in arbeid, eer 't wil schieten
 Verpijnt ze zich haar krop, die vol is, uit te gieten.
 Apollo temt terwijl haar wreed en fel gemoed
 En dollen mond te meer, en toomt den overvloed
- 125 Der tong met zijn gebit. Nu bersten honderd deuren
 Van 't huis al teffens op, alsof de rotsen scheuren,
 En Gods waarzegster geeft hem antwoord overluid:
 „O gij! die uwen nood te water ziet gestuit,
 Verwacht te lande nog een vreeselijker lijden.
- 130 De Trooischen zullen [zet uw vrees en zorg ter zijden],
 Lavinie aandoen, maar ook wenschen dat z'er nooit
 Belandden. Orelog, zoo schrikkelijk als ooit
 Een oorlog, zien we u hier van verre welkemen,
 Den Tiber schuimende van bloed naar zee toe stroomen.
- 135 Zijt hier om Simois noch Xanthus niet begaan,
 Noch Grieksche legers. Een Achilles opgestaan,
 En ook uit een Godinne, is reede aan 't harrenassen,
 En tegens u in oud-Lavinie opgewassen.
 De Trooischen missen hier geen Juno, nochte weên.
- 140 O welke volken, wat al Itaaljaansche steên
 Zult gij, door nood geperst, om hulp niet loopen zoeken!
 Een vrouw, die wederom de Trooischen kan verkloeken
 Door minnelijk onthaal, een uitheemsch huwelijk
 Is wederom de pest en ondergang van 't rijk.
- 145 Doch zwicht voor leed noch ramp, maar biê, terwijl ze u
 [drukken,
 Haar 't hoofd te stouter; en om uit uwe ongelukken
 U zelf te redden, word' bij eene Grieksche stad,
 Waarop gij 't minst vermoedt, de degen aangevat,
 Tot voorstand van uw recht.” De razende Sibylle
- 150 Van Cume spelt den vorst, met God Apollo's wille,
 Dees' dubbelzinnigheên, vol naarheids, uit haar koor,
 En, loeiende in het hol, vervult der Trooischen oor

121. Hene en weer: de oude uitgave heeft heene weêr: ik heb gemeend hier de en, die zeker door een verzuim was weggebleven, te moeten herstellen. Immers Vondel schrijft overal elders, en ook in dezen zelfden zang vs. 187 hene en weer. — 135-136. Beter heeft de Proza-vertaling: hier zal het u aan geen Simois, geen Xanthus, nochte geen Grieksche legers ontbreken. — 136. Een Achilles: hier wordt op Turnus gedoeld, die de zoon was eener nimf. — 142. Een vrouw: Lavinia. — 143. Huwelijk: een dactylus, die, aan 't eind van een slependen regel, als rijmwoord op gruwelijk, afschuwelijk, enz. passen kan; doch waarmede men nimmer een staanden regel behoort te besluiten. — 147. Bij eene Grieksche stad: door een Grieksche stad, t. w. „Pallantium.” — 148. Waarop gij 't minst vermoedt: vermoeden wordt hier intrins. gebezigd, voor „vermoeden hebben.” Zoo zegt men ook: iets denken en op iets denken, echter met een verschillende nuance van beteekenis.

- Met mengsel van gebloemde en openbare waarheid.
 Apollo noopt aldus haar geest in deze naarheid,
 155 En toomt haar razernij. Als zij, niet meer ontsteld,
 Noch schuimbekt, nachte raast, zoo spreekt de Trooische
 [held:
 „O, wijze maagd! geen leed werd ooit zoo groot vernomen,
 Hetwelk mij onverwacht en vreemd kan overkomen;
 Het is mij lang gespeld; ik heb het lang herkauwd;
 160 Doch ééne bede, één zaak, die mijn gemoed benauwt,
 Verzoek ik [aangezien men zegt, dat hier ter stede
 De deur is van den vorst des afgronds, van het wreede
 En duistere moeras, om 't welk de helleviet
 Met zijne golven zwalpt], na veel geleên verdriet,
 165 Mijn lieven vader nog te zien en aan te spreken,
 En dat het u belief, mij in dees' donkre streken
 Den weg te wijzen, en t'ontsluiten deze deur,
 Die heilloos is en naar. Ik bergde vader veur
 Den schrikkelijken brand, en droeg hem onverdroten
 170 Uit 's vijands handen, die veel duizend pijlen schoten,
 En dreven ze ons naar 't lijf. Zijn trouw geleidde mij
 Op reis, en stond op zee der winden razernij
 En dreigementen uit, met zijne zwakke leden,
 En boven zijne kracht, dus oud en afgereden
 175 In zijnen ouderdom, van God hem toegestaan.
 Hijzelf beval me en bad me om naar uw huis te gaan,
 En u ootmoedig dit te bidden en te smeeken.
 O goedertiere! ik bidde: ontfarm u, tot een teeken
 Van uwe gunste, tot den zoon en vader meê.
 180 Want gij vermoogt en kunt het al, en Hekaté
 Heeft niet vergeefs u hier gezet op deze stoelen,
 Om over bosch en 't woud der droeve jammerpoelen
 Te heerschen; en indien de Thracische Orfeus, wel
 Getroost op zijne snaar en lieflijk citerspel,
 185 Den geest van zijne gâ kon trekken uit dees' bosschen;
 Kon Pollux 's broeders ziel na zijnen dood verlossen,
 En gaat hij eenen weg zoo dikwijl hene en weer:
 Wat haal ik Theseus op, of Hercules, weleer
 Zoo groot van naam en faam? Ikzelf ben uit den grooten,
 190 Den allergrootsten God Jupijn, als hij, gesproten.”
 Dus bad Eneas, met de handen aan 't altaar,
 Als dees' waarzeggerin dus aanhief: „Dit valt zwaar.
 Trojaan! Anchises' zoon, gij, telg van 's hemels hoven,
 Men daalt gemakkelijk ter helle neer van boven,
 195 Men vindt bij nacht en dag den afgrond open staan;
 Maar weer te keeren, steil terug omhoog te gaan,
 Dat heeft veel arbeids in, dat heeft zijn zwarigheden.

- Heel weinigen, en wel bij God Jupijn geleden,
 Uit Goden voortgeteeld; of door hun vromigheid
 200 Verhemelscht, en een stoel hier boven toegeleid,
 Vermochten dit alleen. Bosschagiën overgroeien
 In 't midden al het veld, om 't welk de vlieten vloeien,
 Zoo zwart als pek en roet. Doch zijt ge zoo belust,
 Zoo graag om tweemaal langs de droeve jammerkust
 205 Te zwemmen; tweemaal daar den zwarten poel t'aan-
 [schouwen;
 En haakt ge om reukeloos u zelve te betrouwen
 Dien vreeselijken last; zoo vat eerst, eer ge reist,
 Wat plicht de hellevaart, van uwe zij, vereischt.
 Een boom bedekt heel dicht, met schaduwen en blären,
 210 Een taaïen gouden tak, aan 't hoofd der helsche scharen,
 Vrouw Proserpijn, gewijd in 't woud, wijd uitgestrekt.
 Dat dezen tak met schim en dalen overdekt
 En afheint. Niemand staat het vrij de duistre hoeken
 Van 't oneraardsch geweste omlaag te gaan bezoeken,
 215 Tenzij hij eerst voor al die gouden boomvrucht plukk'.
 De schoone Proserpijn wil dat men dien afrukk',
 En haar beschenke met dit ooft, hier stil gedoken,
 Zoodra als d'eerste tak is van dien stam gebroken,
 Zal straks een ander, die van goud straalt in uw oog,
 220 Hergroeien in zijn plaats. Nu sla 't gezicht omhoog,
 En pluk, gelijk 't betaamt, den tak, in 't bosch gevonden.
 Want heeft het noodlot u beroepen en gezonden,
 Zoo volgt de telg vanzelf gewillig uwe hand;
 Of anders kunt ge hier de flikkerende plant,
 225 Met geen geweld noch kracht, afrukken noch afsnijden
 Met lemmen nochte bijl. Ook ziet ge, hier ter zijden,
 Het doode lichaam van uw vriend, dat, niet gedekt
 Met aarde [och, weet gij 't niet ?] de gansche vloot bevlekt;

198. Bij God Jupijn geleden: die God Jupijn lijden mag, liefheeft. —
 200. Verhemelscht voor: hemelhoog verheven, als in de Proza-
 vertaling staat; 't w. w. verhemelschen hebben wij nog niet ontmoet;
 't is echter evengoed van vorm als verkuischen, verfrischen, enz. —
 En een stoel hier boven toegeleid: hier vorderde de taal: „en
 aan wie een stoel hier boven is toegeleid.” — 210-211. Aan 't hoofd
 der helsche scharen, vrouw Proserpijn, gewijd: niet Proserpina,
 maar Pluto was het hoofd der helsche scharen; en beter zegt de
 Proza-vertaling de helsche Juno (d. i.: „Proserpina”) toegewijd. —
 216. Afrukk': de klemtoon valt hier verkeerd. — 226. Ook ziet ge:
 maar, Eneas zag het niet; anders had hij wel zonder aanmaning van de
 Sibyl voor de begrafenis gezorgd. Even verkeerd of nog verkeerder dan
 in 't slotvers van den vorigen Zang, is hier dat zien te pas gebracht; de
 Proza-vertaling heeft dan ook alleen: bovendien leit daar het doode
 lichaam, enz.

- Terwijl ge loopt om raad en zwerft voor mijne deuren.
230 Bestel dit eerst ter aarde in 't graf met rouwe en treuren.
Ga heen, breng 't zwarte vee naar 't outer toe. Dit zij
Uw zuiveroffer eerst en lijkdienst; dan moogt gij
Ten leste 't woud van Styx, en 't rijk, daar geen die leven
Ooit kwamen, gaan bezien." Dus sprak zij, aangedreven
235 Van Febus' godheid, en bleef stom en sprak niet meer.
Eneas slaat bedrukt en droef zijne oogen neer,
Gaat hene uit dees' spelonke, en overlegt aandachtig
Deze uitkomst, uit haar mond gehoord, zoo twijfelachtig.
De trouwe Achates, ook beducht, geleidde hem.
240 Zij overleiden, drok in 't kouten, wat de stem
Van dees' waarzeggerin beduidde met den dooden;
Tot wat begrafenis en dienst zij hem woû nooden,
Maar komen nauwelijks ten bossche uit bij de vloot,
Of zien op 't droge strand Miseen, den stuurman, dood,
245 Onnoozler omgebracht dan zijne deugd en waarde
Verdiende, 's Windgods zoon, Miseen, den braafste op aarde,
In 't steken der trompette, en 't volk een hart op 't veld
In 't lijf te blazen. Hij plag eer den grooten held,
Den Trooischen Hector zelf te volgen, te verweren,
250 En, fiks op veldtrompet en handelen van speren,
Verzelde dezen vorst en 't leger, waar men vocht.
Nadat Achilles nu held Hector onderbrocht,
En om het leven help, begaf zich dees' befaamde
In vorst Eneas' dienst, gelijk het hem betaamde,
255 Die geenen mindren heere als d'eerste dienen woû.
Maar toen Miseen te dol de Goden tarten woû,
Op een kinkhoren blies, dat doorklonk op de vloeden,
Werd hij van Triton, fel uit bellegzucht aan 't woeden,
Verrast, en [zoo men het met schijn gelooven mag]
260 Gedompeld, daar het vol beschuimde rotsen lag,
In 't barnen van de zee; weshalve zij te zamen,
Eneas bovenal, hem hier beschreien kwamen,
En kermen overluid, rondom 't verdrongen lijk.
Toen volgden ze terstond, al weenende in die wijk,
265 Den last van dees' Sibylle, en woelden d'een door d'andre
Om tot een grafaltaar de takken op elkandre
Te stuwen, en om strijd te staaplen aan de lucht.
Men gaat naar 't oude bosch, daar, buiten 's volks gerucht,
De dieren nestelen in diepe en donkre hokken,
270 En houwt er met de bijl harsboomen, eiken stokken,
Ter neder, klooft er met de beitel esschenhout,
En splijt den eiken stam, en rolt, van berg en woud,
Den wilden esscheboom van boven over d'akkers.
Eneas, d'eerste in 't werk, gaat voor en port de makkers,

- 275 Neemt d'allervoorste zelf de bijl in zijne hand,
En slaande 't oog op 't bosch, zoo wijd en dicht beplant,
Begint bedroefd bij zich de zaken t'overleggen,
En bij geval aldus te bidden en te zeggen:
„Miseen! och, of ik nu [dewijl de Koorsibyl
280 Maar al te veel bescheids van u gaf met Gods wil,
En ook zoo klaar aan mij en mijne reisgezinden],
In 't bosch dien gouden tak op zijnen boom kon vinden.”
Hij bad dit nauwelijks, wanneer men voort vernam
Een schoon paar duiven, dat van boven vliegen kwam,
285 En in de weide streek met zijne vlugge pennen.
De groote held kon straks zijn moeders vogels kennen,
En sprak verheugd aldus: „Nu wijst, o vogels! mij
Den weg, zoo ergens hier een weg te vinden zij,
En wijst mij in dit woud, dus boomrijk, zonder kommer,
290 Waar deze rijke telg met loof en koele lommer
Den vetten grond bedekt. O Moeder! laat uw kroost,
Uw zoon, in dezen nood niet heengaan ongetroost.”
Zoo spreekt hij, en staat stil, en let wat merk zij geven,
En medebrengen, waar die beiden henezweven.
295 Zij vlogen pikkende van plaats tot plaats, niet schuw,
En zoo, dat haar het oog kon volgen. Toen ze nu
Geraakten aan den mond, van waar de lucht, vol smoken,
Die uit Avernus stijgt en opwelt, wordt geroken,
Zoo vliegt dit paar gezwind door d'ijdele lucht, en rust
300 Ter lang gewenschte stede, op dezen boom met lust,
Waaruit die gouden glans de verf schakeert en flikkert,
En in de takken van den boom dus blinkt en blikkert.
Gelijk het vogellijm [gebroeid uit snippemest,
Dat aan de schors kleeft, als de winter in zijn nest
305 Van kille koude snipt], in bosschen plag te groeien,
En, op een nieuw, zoo schoon te leven en te bloeien,
Met zijn gewas van hoog oranje en heldre vlam
Te krinklen om den boom en trotsch gewassen stam;
Zoo glinsterde ook het goud, dat hier aan d'eikeltakken
310 Van dien bedekten eik vast bloeide, en liet met krakken
En klateren der blaân zich hooren, als de wind
Hier zacht inblazen kwam. Eneas rukt gezwind
De telg af, schoon ze taai scheen 't rukken te verlengen.
Toen ging hij ze in het hol der wichlarinne brengen.
315 De Trooischen midlerwijl verzuimen niet bedrukt
Op strand te kermen, om Miseen, verongelukt

313. Schoon ze taai scheen 't rukken te verlengen: gewrongen en duister; de taaie telg scheen hem niet te noodzaken, er lang aan te rukken, eer hij haar van den boom kon scheuren, maar deed het werkelijk.

- In zee, en zich voor 't leste aan 't droevig lijk te kwijten.
 Zij stapelen het hout, zoo hoog men op kan smijten,
 Ten lijkviere, ekelboom en harshout, eerst gekloofd.
- 320 z'Omvlechten 't lijkhout met bruin loof, den woude ontroofd,
 Beplanten het wel dicht met treurende cypressen.
 Zij leggen, tot sieraad, hier boven bloote messen,
 En blinkende geweer; en andren ijvren hier
 Om koopren ketels, vol versch water, op het vier
- 325 Te zetten, ziedend heet te stoken, en met plassen
 Het koude en zielloos lijf te zalven en te wasschen.
 Nu kermen ze. Men legt het lijk, van rouw beschreid,
 Op 't doodbed, daar men voort het purper over spreidt,
 De kleeders, die hij droeg in 't leven. Andren beuren
- 330 De zware doodbaar op den hals, niet zonder treuren,
 Een jammerlijke dienst, en steken deerlijk voorts,
 Met oogen afgekeerd, gelijk men plag, de toorts
 In 't lijkhout. Men verbrandt het wierook en de spijze,
 En giet er olie van olijf in, naar de wijze.
- 335 Toen nu de doode dus tot assche was verbrand,
 Het vier gansch uitgegaan, zoo wiesch men naderhand
 De gloënde en dorstige asch en vonk, die overschoten,
 Met wijn. 't Gebeent, bijeengezameld, wordt gegoten
 Van Chorinetis in een koopren bus of vat.
- 340 Hij sprengt hierna de maats, tot driemaal toe, wel nat
 Met een gezegenden olijftak, in een bekken
 En zuiver nat gedoopt. Hij zuivert ze van vlekken,
 En neemt zijn afscheid met het allerleste woord.
 Maar dees' godvruchte vorst Eneas bouwde voort
- 345 Den man een heerlijk graf, hangt 's mans trompet en wapen
 En gordel aan den berg, die, daar zijn asch blijft slapen,
 Nog heden 's daags Miseen genoemd wordt naar zijn naam,
 En in der eeuwigheid vermaard blijft door zijn faam.
- De doode aldus berecht, wil hij met zijn gezellen,
- 350 Den last van dees' Sibyl terstond te werke stellen.
 Een diepe rotsspelonk, vol keikens, die heel wijd
 En vreeslijk gaapt, wordt van een zwarten poel en krijt

322. Bloote messen: ontbloote wapenen; doch 't woord is, in dien zin, onedel. — 338. Gegoten: waarom niet liever besloten, wat met het Lat. tegere beter overeengekomen ware. Men giet wel een doodvat om gebeente in te bewaren; maar men giet geen gebeente. — 340, 342. Nat.... nat: hier bezigt Vondel weder, in een' adem, 'tzelfde woord in twee verschillende beteekenissen. — 344. Maar dees' godvruchte vorst Eneas bouwde voort: vrij omslachtig voor het eenvoudige: „maar de godvruchte Eneas bouwte.” Het woord dees staat hier ter vervanging van het toonlooze de, en zoo zeggen wij ook nog wel: „die goede man deed, die brave vrouw gaf,” enz., welke uitdrukkingen alleen in den gemeenzamen spreek- of schrijftant thuis behooren.

- Van donker bosch omringd. Hierover vloog nooit vogel,
 Die niet most vallen, door 't bezwijken van zijn vlogel;
 355 Zoo sterk een wasem komt uit deze zwarte keel
 Gestegen in de lucht; waarom in 't Grieksch dit deel
 Des lands Avernus, dat is Vogelloos, blijft heeten.
 Hier brocht de priesterin, van Febus' geest bezeten,
 Vier zwarte runders, plengt den wijn van voor op 't hoofd;
 360 En nadat zij de star van 't opperhaar berooft,
 Giet ze offerdranken uit in 't heilig vier, roept schelle
 Om Hekate, voogdin van hemel en van helle.
 Een ander keelt het vee, ontvangt het lauwe bloed
 In offerkelken. Vorst Eneas keelt met spoed
 365 Ten dienste van den Nacht, der Razernijen moeder,
 En hare zuster, d'Aarde, een lam, hem van den hoeder
 Besteld, zoo zwart als pek; en u, o Proserpijn!
 Een eerst gegelte koe. Toen ving hij in dien schijn
 Nachtofferanden aan, den Hellevorst ter eere,
 370 Lei gansche stieren, ten brandoffer voor dien heere,
 Op 't vier, goot olie op het brandende ingewand.
 Maar merk eens, d'aarde, toen het licht uit Oostenland,
 De zon ter kimme opreed, begon het te bevroeien,
 De grond beneden hun afgrijslijk naar te loeien,
 375 En bosch en heuvel beefde, en hoorde in schaduw een
 Gehuil van honden, op 't genaken en de treên
 Van Proserpijn. Sibyl dreef d'andren dus ter zijde:
 „Vertrekt, vertrekt van hier; geen wereldsche ongewijde
 Verstoute zich een voet te zetten in dit woud!
 380 Eneas, volg me; ruk van leer; zijt kloek en stout:
 Laat blijken, dat uw hart niet zwicht voor vier en vonke.”
 Zoo sprak ze, en stapte dol den mond in der spelonke.
 Hij volgt zijn leidsvrouw, die vooruit trad naar beneên,
 In 't diepe nachthol na, met evenwijde schreên.
 385 „O Goden, die gebod hebt over zielendommen!
 Gij, stille schimmen, nare en bleeke en doodsche stommen!
 O afgrond, Flegeton, en woeste plaatsen, daar
 Het eeuwig duister is, en nacht, en stil, en naar,

385. Zielendommen: weder eene dier samenstellingen met dom, zooals er in menigte, vooral in de vertaling der *Harpsangen*, bij Vondel worden aangetroffen. Doch al is zielendom even wettig als schepsendom, engendom, enz., zoo is de meerv. vorm altijd af te keuren, dewijl het enkelv. reeds op zichzelf voor „de geheele verzameling zielen, schepselen, engelen,” enz. staat. — 386. Lees hier: gij, stille, nare, bleeke, doodsche en stomme schimmen. De versregel, zooals hij geschreven is, zou den lezer in den waan brengen, dat zich in de onderwereld, behalve de schimmen, nog, evenals in de Oostersche hares, in Pluto's dienst een bijzondere lijfwacht van stommen onthield.

- Staat toe, staat toe, dat ik 't gehoorde mag vertrekken!
 390 Laat mij, met oorlof van uw Godheen, klaar ontdekken
 Wat onder d'aarde, in droeve en dikke duisternis,
 Zoo diep verholen legt." Zij gingen ongewis
 En eenzaam in den nacht door Pluto's ijdele rijken,
 Door donkere schaduwen en onbewoonde wijken,
 395 Gelijk langs eenen weg en schemerende baan,
 Die heenloopt door het bosch, bij een betrokken maan;
 Wanneer Jupijn de lucht met schaduw komt bedekken,
 De bruine nacht doorgaans de dingen en de plekken
 Al even zwart verft. In 't poortaal van Helleborg,
 400 Den mond des afgronds, woont bedrukte Rouw en Zorg,
 Die 't hart verteert en knaagt; de Krankheid, doodsch van
 De droevige Ouderdom, met sidderende Vreezen [wezen,
 De Honger vergezelt, een raadsman, boos van aard;
 De schamele Armoë, Dood en Arbeid, heel bezwaard,
 405 Alzamen schrikkelijk van opzicht in onze oogen;
 De Slaap, een bloedverwant des Doods, van groot vermogen,
 De Blijdschap, spruitende uit een overboos gemoed,
 En oorlog, rood van moord, recht over dit gebroed.
 Drie ijzren bulsters van drie dolle Razernijen
 410 Zijn hier gespreid. Men ziet hier d'oorzaak van groot lijn,
 Ontzinde Tweedracht, die heur gruwzaam slangenhaar
 Met bloedig haarsnoer strikt en opknoopt, wreed en naar.
 Een olmboom, oud en dicht van takken, hier ter stede,
 Verspreid zijne armen, rijk van loof, in 't lange en breede.
 415 Der Droomen ijdel spook [indien we recht verstaan],
 Onthoudt zich in dit loof en nestelt in de blaân.
 Gedrocht en ongediert van allerhande soorte
 Heeft mede zijn verblijf in deze donkere poorte,
 Centauren, Scyllen, op twee leesten slim gepast,
 420 En Briareus, die met zijn honderd handen tast,
 Ook Lernes waterslang, die vreeslijk piept bij tijen,
 Vierspuwsters, Gorgons, en verslindende Harpijen,
 En Geryon, met drie lichamen, fel in 't slaan,

389. Vertrekken: vertellen. — 398. Doorgaans: gedurig. — 405. Opzicht: uitzicht. — 419. Op twee leesten slim gepast voor biformes van tweeërlei gedaante. — 423. Geryon: de oude uitgave heeft verkeerdelyk Gergons, welke drukfout hier verbeterd is. Geryon, zoon van Crysaor en Callirrhoe, was koning van Erythea en nog andere eilanden aan de Spaansche kust, waarom hem de fabel drie lichamen toeschreef. Hij fokte uitmuntende ossen, die Hercules hem op last van Euristheus met geweld ontnemen kwam. En of het niet genoeg was, dat de arme Vorst zo wederrechtelyk van zijn vee en van zijn leven beroofd werd, zoo moest hij nog bovendien, door Vergilius, of, liever nog, door Vondel (want het oorspronkelijke noemt geen naam) als een boosdoener in de hel gesmeten worden. — 423. Fel in 't slaan: zeker nog, om zijn ossen te verdedigen. De aangehaalde woorden staan hier alleen om 't rijm.

- Wien zooveel schaduwen nastappen achteraan.
- 425 Eneas schrikt, en staat hier onverhoeds verlegen,
En biedt wat hem gemoet het punt van zijnen degen,
En had zijn makkerin hem niet terstond bericht
Hoe deze schimmen, dun en lichaamloos en licht,
In eenen hollen schijn, slechts hene en weder vlogen,
- 430 Hij was er met zijn zwaard, dat hij had uitgetogen,
Op ingevallen, had de schimmen, dun en teër,
Terstond gekloven met de snee van zijn geweer!
- De weg leidt u van hier naar 't water en den oever
Des helschen Acherons. Hier maalt de maalstroom, droever
- 435 En drabbiger van slijm in zijne kolk, die, wijd
En groot, gedurig welt, en 't welzand van Kocijt
Gestadig uitbraakt. Hier is 't veer van ongenade.
De veerman Charon, vuil en ijslijk, slaat het gade.
De lange grijze baard, waarmee hij is vermast,
- 440 Hangt aan de kin bekwijld en ongehavend vast.
Hij spalkt twee oogen, als twee gloënde kolen, open.
Hij draagt een vuile pij, die slordig hangt met knoopen
Om 't midden toegecord, steekt met een zwaren boom
De schuit van land, en houdt in 't varen door den stroom
- 445 Een oog in 't zeil, en, als een sukkelende slover,
Voert met den vuilen boot de naakte lijven over.
Dees' Godheid is stokoud, doch spijkerhard en sterk.
De drang kwam teffens naar den oever en dit perk
Geschoven, levenlooze en brave en trotsche helden,
- 450 En mans en wijven, knecht en maagd uit d'oppervelden,
De jongelingen en de vrijsters, ongeëcht
In 't oog der ouderen, op lijkvier heengelegd.

424. Zooveel schaduwen: zooveel namel. als er lichamen waren. Deze en de voorgaande regel zijn een vrij gerekte omschrijving van het eenvoudige forma *tricoloris umbrae*: „de gedaante van een schim met drie lichamen.” Doch Vondel overdrijft hier 't onwaarschijnlijke, door aan een schim nog een schaduw te geven. — 427. Makkerin: ongewoon, doch niet onwettig. Zie HUYDECOPER, *Pr.*, III, 306. — 432. Terstond: beter had Vondel hier vergeefs geschreven, zooals in de Proza-vertaling; schimmen te klieven kon toch niet anders dan vergeefsche arbeid zijn. — 442, 443. Met knoopen om 't midden toegecord: beter: om de middel toegeknoopt, als de Proza-vertaling heeft. De lezer zou anders zich Charon kunnen voorstellen, een schippersbuis met knoopen dragende. — 445. Die sukkelende slover is er alleen ingebracht om op over te rijmen, en in bepaalde tegenspraak met de spijkerharde sterkte, die vs. 447 aan den veerman wordt toegeschreven. — 446. Met den vuilen boot: opmerkelijk is het, dat Vondel hier het woord boot mann. neemt, terwijl hij in de Proza-vertaling het vuile boot schreef, en het woord anders gemeenlijk, thans bestendig, vr. wordt gebezigd. Zie BILDERDIJKS *Gesl. in v.* — 451. Versta hier: onghuwde jongelingen en vrijsters. — 452. In 't oog: in 't aanzien. Men zou thans schrijven „voor 't oog.”

- Hier komt zoo groot een hoop, als ooit de herfst, in 't komen
 Der koude, bladers schudt van bosschen en van boomen;
 455 Of als er vogels, langs en over 't windig meer
 Gevlogen, op het strand krioelen hene en weer,
 Wanneer de koude tijd hen, over zee en zanden,
 Des winters jaagt en drijft naar warme zomerlanden.
 Zij staan en bidden vast, dat hij ze eens overzett',
 460 En d'eersten helpe. Elk steekt zijne armen in 't gebed
 Naar d'overzijde toe, uit hartelijk verlangen.
 De norsche veerman kan hen teffens niet ontvangen,
 Neemt nu den eenen in, dan andren, guur en straf,
 Drijft sommigen omhoog den kant op, van zich af.
 465 Eneas zegt (want hij ontzet zich met verbazen,
 En staat verwonderd om dit woelen, en dit razen):
 „O maagd! nu zeg me toch, wat wil dees' toeloop hier
 Naar 't water toe? Wat wil dit jammerlijk gezwier
 Van zooveel zielen aan dit drokke veer verzoeken?
 470 Hoe komt het bij, dat hij de sommigen met vloeken
 Van dezen oever jaagt, en andren onvermoeid
 Op 't blauwe wadde straks den maalstroom over roeit?”
 De grijze priesterin berecht hem op zijn vragen:
 „Anchises' zoon, o telg van goddelijke magen!
 475 Gij ziet hier 't staande meer en water van Kocijt,
 En 't Stygische moeras, waarbij de Goôn altijd
 Ontzien te zweren, en 't gewijde te misbruiken.
 Al deze schaar, die hier van boven op komt duiken,
 Heeft aarde en zand gebrek, en mist haar bus en graf.
 480 De veerman van dit veer is Charon, stuur en straf,
 En die hij overvoert, zijn al voorheen begraven.
 Het staat ook niemand vrij te schieten uit dees' haven,
 En over heeschen stroom en naren waterkant
 Te varen, eer 't gebeent' zijn rust hebbe en bestand.
 485 Zij dolen honderd jaar, en zweven hene en weder
 Om dezen waterkant; dan dalen ze eindlijk neder
 Naar 't lang gewenschte meer.” Anchises' zoon bleef staan,
 En overwoeg het al, en scheen in 't hart belaan

460. En d'eersten helpe: lees: en 't eerst hen helpe, of ten minste: hen d'eersten helpe. — 476, 477. Waarbij de Goôn enz.: niet zeer duidelijk, evenmin als de Proza-vertaling. Immers, men zou er uit opmaken, dat de Goden zich altijd onthielden van een eed bij den Styx te zweren. De bedoeling van 't oorspr. is: „waarbij de Goden niet lichtvaardig zweren, en vooral dien heiligen eed niet zouden durven schenden.” — 483. Over heeschen stroom: het H. S. van Vondel zou, indien wij 't bezaten, wellicht hier een ander adj. vertoonen dan dit heeschen, wat wij, bij stroom gevoegd, moeilijk weten te verklaren. — 483, 484. En naren waterkant te varen: dat men over 't water vaart, laat zich hooren; maar over den waterkant?

- Om hun rampzalig lot. Hij zag, dat hem beroerde,
 490 Leukaspis en Oront, die Lycius lest voerde,
 Die beide drukkig nog ontberen d'eer van 't graf,
 Dewijl de zuidwind hen verraste, fel en straf,
 En schip en volk verdronk al teffens, die te zamen
 Van Trojen over zee zoo wijd gevaren kwamen.
- 495 Maar zie eens Palinuur, zijn stuurman, ging er nog
 Vast waren, die nu lest, terwijl hij door bedrog
 Des Slaapgods, op zijn reis uit Libye, daar boven
 De starren gadesloeg, van 't achterschip geschoven,
 In 't water werd geplompt. De held, die hem belaan,
 500 Bij duister nauwlijks kent, spreekt Palinurus aan:
 „Nu zeg me, o Palinuur! wie heeft u overrompeld?
 Wat God u ons ontruikt en diep in zee gedompeld?
 Want God Apollo, die nooit in zijn antwoord loog,
 In dit alleen mij in mijn meeninge bedroog,
 505 Toen hij mij spelde, dat gij zoudt behouden rusten,
 En landen aan d'Ausoonsche en overzeesche kusten.
 Bezie eens, is het dit, dat mij zijn mond belooft?”
 Hij antwoordt: „O mijn vorst, Anchises' zoon! mijn hoofd
 Werd van geen God in zee gedompeld. Geen gordijnen
 510 Van Febus hebben u misleid door valsche schijnen;
 Want toen ik, om het schip te sturen naar mijn plicht,
 Op 't roer vast leunde, werd het bij geval gelicht,
 En met een groot geweld gesmeten van zijn stede,
 En 't sleepte mij verbaasd in 't nedervallen mede.
- 515 Ik zwerre u bij de zee en wilden waterplas,
 Dat mijn gemoed het minste om mij bekommerd was,
 Maar allermeeest voor 't schip, van stuurmans wacht versteken,
 En van het roer, toen zulk een zeestorm op kwam steken,
 Niet zonder last en nood van schipbreuke en verlies.
- 520 De bulderende wind, die uit den zuiden blies,
 Heeft mij, drie nachten lang, door ongestuime vlagen,
 Drie etmaal lang gesold, in eindelooze plagen
 En plassen. Nauwlijks zag ik eerst, den vierden dag,
 Van boven uit de golf, het land, dat voor mij lag,
 525 d'Italiaansche kust. Ik zwom naar land, vol zorgen,
 Allengs van langer hand, en waar' alreë geborgen,
 Had niet dat wreede volk gewaand, uit misverstand,
 Een vetten buit aan mij te vinden op het strand,
 Aan mij, die gansch vermast van 't natte kleed, na 't slingeren,
 530 Den rotskant pogende op te klautren met mijn vingeren,
 Daar van hun moordgeweer verrast wierd bij de reë.

490. Die Lycius lest voerde: versta: „die het Lycische schip voerde.” De oude druk heeft: „dien Lycius, wat nog minder te begrijpen was.

- Nu drijft mijn lichaam hene, en wordt gesold in zee,
 En dobbert langs het strand; waarom ik bidde en smeekte:
 „O onverwonnen held! verlos mij uit die kreke,
 535 En jammerlijken staat; dat bidde ik, om het licht
 Der zonne, die het al verheugt met haar gezicht;
 Om 's levens lucht, en om uw vader en den kleenen
 Ascaan, uw hoop; en, wordt uw hart vermurwd door stenen,
 Bedek mijn lichaam met wat aarde, een kleine beë,
 540 En zoek te Velia mij weder op de reë;
 Of zoo uw moeder, een Godin, wel waard te prijzen,
 U ergens middel of een weg weet aan te wijzen,
 [Want ik geloof niet, dat gij, zonder gunst der Goôn,
 Bestaat zoovele vloën, en 't meer van Styx, gezoôn
 545 Van vlammen, te bezien, op Pluto's stroom te varen],
 Bied mij, ellendige! de hand, na al dit waren,
 En voer me aan d'overzijde, opdat ik, zonder nood,
 In een geruste plaats mag rusten na mijn dood.”
 Zoo sprak hij, en Sibyl beantwoordt dit met deernis:
 550 „Waarom, o Palinuur! bevangt u dees' begeernis,
 Dus ijslijk en vervloekt? Wilt gij, die 't graf ontbeert,
 Het Stygische moeras, het water, dat u keert,
 Der Razernijen stroom bezien en overvaren,
 En, zonder Gods verlof, aan d'overzijde waren?
 555 Ai! staak uw hoop; want Gods bestemde en ijzren wet,
 Wordt door gebeën noch klacht, noch kermen niet verzet;
 Maar als uw ongeval, dat hard valt, u leert treuren,
 Zoo troost u met hetgene ik spelle en zie gebeuren:
 Want d'aangegrensden, die de zeekust daaromtrent
 560 Bewonen, zullen nog godvruchtig in het end,
 Door 's hemels wonderdaân gewekt en aangedreven,
 Uw beenders zuiveren, en u een grafsteë geven
 En bouwen, en voorzien met zeker jaargetij,
 En eeuwig zal dees' plaats ook Palinuur, als gij,
 565 Genoemd zijn naar uw naam, en uwen naam behouwen.”
 Dat stelt hem wat gerust, en strijkt met dit betrouwen
 De zwaarigheid ten deel van zijn bekommerd hart;
 En d'overleden is beholpen in zijn smart,
 Dat deze landstreek nog aan zijnen naam zal raken.

534. Uit die kreke: uit die baai; 't woord is hier om 't rijm, en geheel overtoollig en misplaatst. — 540. Velia: een stad van Lucanië, tusschen Pestum en kaap Palinurus. — 550. Begeernis: min gewoon, voor „begeerte.” — 554, 555. Gods verlof — Gods.... wet voor „het verlof, de wet der Godheid, of der Goden.” — 559. D'aangegrensden: zij, die het naburige land bewonen, de Lucaniërs. Volgens een oude volksoverlevering kregen zij, toen zij het orakel raadpleegden over een pestziekte, die hen teisterde, tot antwoord, dat zij de schim van Palinurus moesten verzoenen, wegens de behandeling, hem aangedaan.

- 570 Nu gaan ze voort huns weegs, daar zij den vliet genaken;
De veerman, slaande zijn gezicht omhoog van Styx,
Had ze al van daar in 't oog, die door het bosch, vol schriks
En eenzaam, naar den stroom en zijnen oever kwamen.
Hij grauwde, en sprak ze eerst aan: „Wie zijt ge, die te zamen
575 Gewapend stappen komt naar onzen waterstroom?
Zeg op, wat zoekt ge hier? Sta van ons, sta, en schroom:
Dit is het veld des Slaaps, der slaperige nachten
En schimmen. Wijk, 'k vermag, als veerman, niet met vrachten
Van levenden den boot des afgronds te beslaan,
580 Noch voer haar over 't veer; ook is 't mij slecht vergaan,
Dat ik Alcides, toen hij aankwam, Theseus, mede
Pirithoüs eens zette aan d'overzij ter bede;
Al waren zij uit Goën gesproten en vermaard
En onverwinnelijk; want d'een sluit onvervaard
585 Den helschen wachthond aan een keten, tot Gods lacher,
En sleept den jankenden en sidderenden wachter
Voor 's konings voeten weg, en d'ander slaat de hand
Aan Pluto's bedgenoot, voor hare ledikant,
En poogde met geweld de koningin te schaken.”
590 d'Amfrisische Sibyl beantwoordt kort die zaken:
„Wij leggen u, als zij, geen lagen, zijt gerust,
Noch komen, om geweld te baren, naar dees' kust
Gewapend aantreën, neen. Wat ons belangt, de groote
En altijd bassende poortier van dezen slote
595 Mag in zijn donker hol de doodsche schimmen wel
Bewaken, Pluto's kuische en zuivre bruid de hel
En kamer van haar oom bewaren en bekleeden.
De Trooische Eneas, die door zijn godvruchtigheden
En oorlogsdapperheid befaamd is, komt alleen
600 Zijn vader spreken, bij de schimmen, hier beneën.
Doch kan de spiegel der godvruchtigheid en zeden
U niet bewegen, draag ten minste, uit rijpe reden
Dien tak [met toonde hij den tak, hiertoe gereed,
En heimelijk bij zich verborgen onder 't kleed]
605 Ontzag toe;” en dit zet dien wrevelen en dollen,

571. Van Styx: te onpas is hier het lidw. weggelaten. Men zegt niet: van Rijn afkomen, op Vecht varen; en evenmin van Styx omhoog. — 581. Mede: met. Evenzoo zegt men nog in Friesland met voor mede. — 582. Ter bede: op hun verzoek. — 583. Al waren zij: dit slaat op het voorafgaande vs. 580: ook is 't mij slecht vergaan. — 585. Lacher: laster, in den zin van „schade, nadeel.” — 596, 597. De hel en kamer van haar oom: beter zegt de Proza-vertaling eenvoudig: haars ooms drempel. — 605, 606. Dien wrevelen en dollen, enz.: te gezwollen, voor 't eenvoudige: die van gramschap om zijn hoofd zwol, als in de Proza-vertaling staat.

- Van toorne en grimmigheid alreede om 't hoofd gezwollen,
 Zoo neder, dat hij stom en stil verwonderd staat
 Voor deze ontzagbre roê, bij noodlot en Gods raad
 Verworven, nooit gezien zoo menig jaar geleden.
- 610 Hij wendt zijn blauwe schuit ten oever, daar ze treden,
 Genaakt den wal, om aan te leggen, drijft een hoop,
 Een zwarm van zielen, langs den langen overloop
 Bijeengezeten, weg, maakt ruimte en neemt den zwaren
 Eneas over, dies de schuit, van 't lange varen
- 615 Gesleten, lek en krank, een krak gaf van dees' vracht,
 Veel waters kreeg. Hij zet den held, van Gods geslacht,
 En dees' Sibylle in 't ende aan d'overzij behouwen,
 In vuile slibbe en slijk der onderste landouwen,
 En 't blauwe vlotgras, op. De vreeselijke hond
- 620 Der helle lag in 't hol, dat hier recht over stond,
 Op zijnen rug, zoo groot hij was, en baste in 't neste
 Met zijn drie muilen, dat het klonk door al 't geweste;
 Maar Gods waarzeggerin, die reede, zonder vrees,
 Vernam hoe 't slangenhaar zoo fel te berge rees,
- 625 Rondom zijn halzen, om het dier in slaap te luïen,
 Smakt hem een slaapbrok toe van honigraat en kruien.
 Het ondiër spalkt de keel en zijn drie muilen wijd
 Van honger open, slikt den slaapbrok, dien ze smijt,
 In zijnen dollen balg. Toen ging het stijf en stugge,
- 630 Zoo groot en lang het is, terstond met zijnen rugge
 Op d'aarde leggen, en besloeg het gansche hol.
 Eneas, die de wacht- en helhond, eerst zoo dol,
 In slaap verzopen zag, ontslipte voort den baren,
 Den waterkant, van waar men niet terug kan varen.
- 635 Terstond vernemen ze op den drempel het gekrijt,
 Het jammerlijk geschrei der kindren uit der tijd,
 En van het lieve lot des levens vroeg versteken.
 Van moeders borst gerukt, toen 't licht, nog nauw bekeken,
 Een ongelukkige uur en oogenblik, te droef,
- 640 Den meegesleepten roof voor zijnen tijd begroef.
 Naast hun onthouden zich die, valschelijk betegen,
 Ter dood veroordeeld zijn; hun is dees' afgelegen
 En blinde kerker ook, niet zonder onderscheid
 Van lotinge ofte recht en rechter, toegeleid.
- 645 Schout Minos hutselt hier de loten, zoo die vielen,

608. Deze ontzagbre roê: ontzagbre staat hier in den zin van „ontzag verwekkende.” Het bezigen van baar in den zin, welken het hier heeft, wordt door HUYDECOPER afgekeurd. Zie *Proeve* II, bl. 520—524. Het gebruik heeft echter het woord schier geijkt. — 609. Nooit gezien zoo menig jaar geleden: namel. sedert de dagen van Hercules en Theseus.

- Verdaagt den breedten raad der stomme en doodsche zielen,
 Neemt kennis van elks werk en wandel en bedrijf.
 Hier naast aan hebben veel bedrukten hun verblijf,
 Die door hun eigen hand den dood onnoozel kozen,
 650 En 't leven moê, hun ziel te brusk verreukeloozen.
 Helaas! hoe wensch men nu naar boven toe te gaan,
 En zuren arrebeid en armoede uit te staan.
 Maar 't noodlot hindert dit; de stroomen staan dit tegen,
 En 't onbevaarbare meer, en Styx, te streng met negen
 655 Ringvlieten, schut ze, en keert ze in hun verbaasde vlucht.
 Niet wijd van hier wordt hem getoond dat luid gezocht
 Der treurende landouw [zoo wordt die kamp geheeten],
 Die overal doorgaans zich uitstrekt ongemeten.
 Hier houden zich rondom, langs afgescheiden paân,
 660 Beplant met mirtenbosch, die in een tering slaan,
 Door 't bitter pijnigen van hare gâ te derven.
 d'Ontruste minnezorg hangt haar nog aan, na 't sterven.
 In deze plaatsen ziet hij Fedre, Prokris meê,
 De treurige Eryfyl, van haren zoon, o wee!
 665 Te schrikkelijk gewond, Pasifaë ter zijde,
 En droeve Evadne; haar verzelt Laodamije,
 Ook Ceneus, eertijds nog een vrijer, nu een vrouw,
 En door het noodlot weer gerold in d'eerste vouw,
 Haar vorige gedaante. In deze schare waarde
 670 De schoone Dido van Fenicië, in den zwaarde
 Nog versch gesneuveld, aan de wonde in hare borst.
 Zoodra de Trooische held en overbrave vorst
 In deze donkre schim en schaduwe haar kende,
 [Hoedanig iemand, als de maand zich weder wendde,
 675 Het licht, bij maneschijn, in eenen nevel ziet,
 Of waant te zien] helaas! zoo liepen van verdriet
 Zijne oogen over, en hij sprak haar aan met minne:
 „Mij was, rampzalige en bedroefde koninginne!
 Met waarheid dan verhaald, dat gij verongelukt,

646. Den breedten raad: evenzoo zet de Proza-vertaling het Lat. woord concilium over; waarmede echter geen raad, maar een „schaar,” een „hoop” bedoeld wordt, die, verre van zelf een raad uit te maken, voor den Raad verschijnen moest en diens vonnis hooren. Zie ook hiervoren, vs. 392. — 650. Brusk: onbedacht, onberaden. — 654, 655. Styx, te streng met negen ringvlieten, schut ze: vrij verward, voor „de strenge Styx schut ze met negen ringvlieten.” — 660. Die in een tering slaan voor „die de tering gekregen hebben;” 't praes. is hier geheel ongepast. — 679, 680. Dat gij verongelukt, en.... uw eind bereikt had: de Proza-vertaling heeft: dat gij verongelukt en... aan uw end geraakt waart, en daar loopt de zin goed rond; doch Vondel vergat, toen hij zijn proza op rijm bracht, dat hij, door het laatste gedeelte van den zin te veranderen, had in de plaats kreeg van waart, en verongelukt dienvolgens in de lucht hing.

- 680 En met den zwaarde uw eind bereikt had, dus bedrukt.
Ik, ik, o Dido! was een oorzaak van uw lijden.
O koningin! ik zweer bij 't uurwerk van de tijden,
Gestarnte en Goden, en indien er ergens nog
Beneden d'aarde een God op eeden en bedrog
- 685 Zijne oogen slaat, dat ik mijns ondanks uwe kusten
Verliet; maar Gods bevel, dat mij daar niet laat rusten,
En port, door 't naar gewest en schimmen ongewis,
Door deze slordigheên en nacht en duisternis,
Te dwalen, dreef mij voort ter zee, niet zonder schreien.
- 690 En ook geloofde ik niet, dat mijn te haastig scheien
U tot zoo groot een ramp en onheil brengen zou.
Blijf staan in ons gezicht; vertrek niet, schoone vrouw!
Wien vliedt ge? 't Is, God woud's, voor 't lest dat ik u spreke."
Zoo poogde Eneas vast den rouw der doodsche en bleeke
- 695 En hare gramschap wat te matigen, daar zij
Hem overdwars en gram en stuur bleef aanzien, hij
Zijn tranen laten most. Zij keerde met onwaarde
Hare oogen van hem af, en sloeg ze neer ter aarde,
Niet meer bewogen om de rede uit zijnen mond,
- 700 Niet meer dan of er slechts een harde steenrots stond,
Een Marpesijnsche klip. Zij ging, terwijl hij zuchtte,
Ten lange leste zich voor hem verstecken, vluchtte
Verbolgen uit zijn ooge, in 't schaduwachtig woud,
Daar d'eerste bedgenoot haar streelt en onderhoudt
- 705 Met een gelijken trek, met even groote liefde,
Haar welkomt en onthaalt. Eneas, wien dit griefde,
Getroffen in zijn harte, om haar onnoozlen val,
Volgt haar in schaduw na, van ver in 't jammerdal,
Bedroefd om haar vertrek, die gram was en verbolgen.
- 710 Hij zoekt van hier zijn reis ten einde te vervolgen.
Nu kwamen ze aan het leste en vergelegenst veld,
Dat afgescheiden legt van d'andren. Held bij held
En krijgsdoorluchtigen krioelen allerwegen.

682. 't Uurwerk van de tijden: de Proza-vertaling heeft eenvoudig: de starren. De omschrijving is niet weinig stout. — 694. Der doodsche en bleeke: dat zegt Vergilius niet en 't was ook niet vreemd in een schim. — 697. Met onwaarde voor „met verachting, ten bewijze, dat zij hem als een onwaardige beschouwde.” De uitdrukking is echter te verwerpen en verdient naast het nieuwmodische met onwil geplaatst te worden. — 701. Een Marpesijnsche klip: de Marpesus was een berg op Paros, vermaard om het kostbaar marmer, dat hij opleverde. — 713. Krijgsdoorluchtigen voor doorluchtige krijgshelden, als de Proza-vertaling heeft. 't Woord klinkt vreemd; en ik zou die samenstelling niet durven verdedigen; immers, stelt men het op eene lijn met krijgslustig, oorlogszuchtig strijdvaardig, dan zou het „doorluchtig tot den krijg” beteekenen, en niet, „door den krijg,” als de bedoeling is.

- Hier komt hem Tydeus en de bleeke Adrastus tegen,
 715 Parthenopetüs ook, door wapens wijd vermaard.
 Hier ziet hij op een rij de Dardaniërs, door zwaard
 En speer en spits vernield, gesneuveld d'een na d'andere,
 Gedurende 't beleg, en telkens na elkandere
 Zoo jammerlijk beklaagd, dat zelfs d'onsterflijkheên
 720 Zich des ontfarmden; en hij zelf most nog hun weên
 Beschreien, namelijk de drie Antenors zonen,
 De held Thersilochus, en Medon, waard te kronen,
 En Glaukus, Polybeet, aan Ceres toegewijd,
 En vorst Idetüs, die uit lust nog in dit krijt
 725 Geharnast, als hij plag, den wagen zelf wou mennen;
 Een zwarm van zielen dringt, alsof ze Eneas kennen,
 Rondom hem, aan zijn rechte en aan zijn slinke zij.
 't Vernoeft zijn ijver niet haar eens t'aanschouwen; hij
 Heeft lust te toeven en haar mondeling te spreken,
 730 Te hooren d'oorzaak van haar komste in deze streken.
 Maar al zoodra als hem de Grieksche kriegsraad ziet,
 En Agamemnons heir dien held kende in 't verschiet,
 Zijn wapens schitteren zien, daar deze schimmen zweven,
 Beginnen ze van schrik te sidderen, te beven,
 735 Een deel den held den rug te biën, gelijk ze uit nood
 Voorheen zich op de vlucht begaven naar de vloot;
 Een deel begint vergeefs geluid te slaan, te spreken,
 En gaapt vast, maar de stem blijft in de kele steken.
 Hij ziet hoe Priams zoon Deifobus hier zwerft,
 740 En over al zijn lijf gehouwen en gekerfd,
 De tronie opgekrabd en schrikkelijk geschonden,
 De handen afgekapt, het aangezicht vol wonden,
 Den neus hem afgesneên, het oor aan elke zij
 Van 't hoofd gehouwen; en nog nauwlijks kende hij
 745 Den dappren zwager, die d'afgrijselijke schennis
 Wou dekken, naar zijn macht, uit schaamte, schuw van kennis.
 De vorst Eneas sprak in 't end hem minlijk aan:
 „O, held Deifobus! doorluchtigste Trojaan!
 Uit Teucers bloed geteeld, wie dorst zijn moed dus koelen
 750 Met u dus overreed zijn wraak te doen gevoelen?
 Wie heeft u dus getreên? Mij kwam ter ooren, dat
 Gij in den jongsten nacht, vermoeid en afgemat
 Van 't nederhouwen der in stad gerukte plagen,
 Gevallen waart op een hoop dooden, versch verslagen,
 755 Op allerhande slag van lijken ondereen.
 Ik stelde u toen nog op 't Rheteesche strand alleen

719. d'Onsterflijkheên: de onsterfelijke goden. — 724. In dit krijt: versta: „in de onderwereld,” evenals vroeger „in 't renperk.” De Proza-vertaling heeft, kortaf: hier.

- Een schijngraf toe, verdaagde uw geest met mijne bede,
 Wel driewerf achtereen. Het graf en zijne stede
 Hangt nog met uw en wapenen vereerd.
- 760 Mij vriend! ik kon uw lijk en lichaam, dat mij deert,
 Niet vinden, noch op reis, mij spoedende uit de haven,
 In 't oude vaderland, gelijk het voegt, begraven.”
 De zoon van Priam sprak: „O, mijn getrouwe vriend!
 Gij liet niets na, en hebt Deïfobus gediend,
- 765 Zijn schijnlijk trouw voldaan; maar mijn fortuin, de boosheid
 Van Lacedemons plaag, dat wijf vol goddeloosheid,
 Die dompelden mij dus in jammer. Deze liet
 Mij dees' litteekens na, een merk van mijn verdriet.
 Gij weet het, en ons heugt maar al te lang met smarte,
- 770 Hoe wij den jongsten nacht versleten, met een harte
 Vol blijdschap, die ons zuur bekwam, wanneer het paard,
 Tot ons bederf gebouwd, kwam steigren onvervaard
 Naar 't hooge Pergamum, en help, om dat te winnen,
 Met zijnen zwangren buik 't gewapend krijgsvolk binnen.
- 775 Zij veinst zich Bacchus' feest te vieren met geschrei,
 Geleidt de joffers van ons Trojen aan den rei,
 En, midden in dien hoop der razenden aan 't roepen,
 Verdagvaardt met haar licht en fakkels 's vijands troepen,
 De Grieken uit het slot. Ik, droef en afgemat
- 780 Van mijn bekommring, lag, als de gansche stad,
 In mijn slaapkamer van een diepen slaap bekropen,
 En sliep gerust en vast, als waar' mijn glas verloopen,
 Mijn mond en oogen reë geloken van den Dood;
 En ondertusschen past dees' lieve bedgenoot
- 785 Al 't noodgeweer, en spits en scherp, in 't huis gebleven,
 Te krijgen, aan d'een zijde, en had, van wraak gedreven,
 Het zwaard, mijn toeverlaat, 't welk ophing, daar ik sliep,
 Mij boven 't hoofd al weggenomen; en zij riep
 Nu Menelaüs, die komt stil in 't huis geslopen.
- 790 Zij, eensgezind als hij, sluit voort de kamer open.
 Zij, trouwen, hoopt dat dus haar lief dien dienst, dees' trouw,
 Gelijk een groot geschenk uit liefde erkennen zou,
 Zij d'opspraak smoren der voorlede onteerde minne.
 In 't kort gezegd, hij berst met kracht ter kamer inne,
- 795 Gesterkt met Eöols neef, berokkenaar van 't kwaad,
 Ulysses. Mag ik wraak, o Goôn! van zulk een daad

775. Zij veinst zich: zij veinst. — 791. Zij, trouwen, hoopt voor:
 trouwens hoopt zij; doch 't woord trouwen klinkt hier dubbelzin-
 nig. — 795. Eöols neef: doordien Anticlea, de moeder van Ulysses, eer
 zij Laertes huwde, de bijzit van Sisyphus, zoon van Eolus, geweest was.
 Deïphobus herinnert dit schempenderwijze. Ook in den *Palamedes*, vs. 396,
 wordt Ulysses de afkomst van Sisyphus genoemd.

- Met reden eischen, laat den Griek dat schelmstuk boeten.
 Maar zeg me desgelijks, wat toeval voerde uw voeten
 Nog levend herwaart aan? Komt gij, door storm geplaagd,
 800 Of door der Goden raad? Wat ramp, wat onheil jaagt
 U, om dees' zonnellooze en ongeruste steden
 Te zoeken? Midlerwijl kwam 't morgenlicht gereden
 Met zijn roosvervig paard ter kimme op naar de lucht,
 Voorbij den middelweg. Zij hadden, uit een zucht
 805 Tot diergelijk gesprek, den tijd, hun alle beide
 Gegund, misschien aldus versleten; maar toen zeide
 De maagd, zijn gezellin, in 't kort: „Wat toeven wij?
 De nacht, Eneas! is verlopen en voorbij;
 Wij brengen onzen tijd, onze uren door met schreien.
 810 Hier wordt de weg in twee gekloofd en onderscheien.
 Men loopt ter rechte hand naar Pluto's groote stad
 En 't blijde Elysium; maar 't heilloos slinke pad
 Loopt naar den Tarter toe, daar straft men elks misdaden.”
 Toen sprak Deïfobus: „'k Vertrek naar mijne paden,
 815 O groote priesterin, o maagd, verstoor u niet!
 Ik ga mijn tijd voldoen, in 't duister nachtverdriet.
 Ga hene, o opperste eer van ons geslacht, ga henen;
 't Gelukke u bet dan ons.” Hiermede is hij verdwenen.
 Eneas ziet eens om, en fluks, ter slinke zij,
 820 Beneën de steenrots, in den ommekreits van drij
 Gebouwde muren, die wijdstrekkende gebouwen
 En vesten leggen, daar de vlammen zich ontvouwen,
 Die uit den helschen stroom van Flegeton in 't rond
 Opwallen, snel en licht, en keien op den grond
 825 Al knersende met kracht omwentelen en rollen.
 De hooge poort en zuil, met kapiteel en krollen,
 Uit louter diamant geklonken, staan met pracht
 Recht over, en zoo sterk, dat geene mannekracht,
 Geene oorlogsgoden zelfs, hoe machtig zij 't zich belgen,
 830 Vermogen dit met staal en ijzer te verdelgen.
 Een ijzren toren rijst hier opwaart naar de maan.
 Tisifone, met haar bloedvervig nachtkleed aan,
 Bewaakt er nacht en dag 't poortaal. Men hoort dat henen
 Het klaatren van de zweep, het zuchten en het stenen,
 835 Het rammelen van staal en ijzren ketenklank,
 En boeien, nagesleept door smook en zwavelstank.
 Eneas staat verbaasd, en hoort naar die geluiden,
 En zegt: „O maagd! wat wil dit droef gekerm beduiden?
 Wat schelmen leggen daar? Wat straf wordt daar geleën?”
 840 Sybil berecht hem fluks: geen vrome mag zijn treën,
 O wijd vermaarde vorst! zijn voet, naar geene wetten,
 849. Hoe machtig zij 't zich belgen: hoe het hun tegensta.

- In dien vervloekten oord en op dien drempel zetten.
 Maar toen mij Hecaté de helvoogdige gaf,
 En inwijdde over 't woud, ontvouwde ze wat straf
 845 De Goden stelden, om elk misdrijf uit te vagen,
 En leidde mij door al het zielrecht en Gods plagen.
 De Kreetische Radamant bezit het strafste rijk,
 Verhoort misdadigen, straft list en ongelijk,
 En plaagt den boozen, die ter sluik, bij schelmerijen
 850 Vast groeiende, zijn zoen en zuivring lange tijen,
 Ook tot den sterfdag toe, omhoog heeft uitgesteld,
 En zijne boosheid nooit, gelijk betaamt, gemeld.
 Tisifone, Godin van wraak, gaat met haar roeden
 Misdadigen te keere, en dreigt ze en leert ze bloeden,
 855 Met bitse slangen wreed gewapend in de vuist,
 En roept haar zusters, zwart van adderen begruisd.
 Nu opent men de helsche en schrikkelijke poorten,
 Die gieren op haar pan. Bezie, bezie, wat soorten,
 Wat schildwacht ziet ge daar bewaren het poortaal?
 860 Wat tronie houdt de wacht op drempels, hard van staal?
 Een feller Hydra, die, met vijftig pekwarte adderen,
 Afgrijselijk en wreed u aangapt, onder 't zwadderen,
 Heeft binnen haar verblijf. De groote Tarter zelf,
 Opspalkende zijn mond, is diep beneên 't gewelf
 865 Der aarde, en schiet tweemaal zoo diep en laag beneden
 Naar 't rijk der schimmen toe en Pluto's wreede schreden,
 Als Jupiters Olymp door alle wolken steekt.
 Het oud gebroed der aarde, als die zichzelf wreekt,
 De jonge reuzerot, geslagen van Gods donder,
 870 Komt rollen op den grond en tuimelt diep hier onder.
 'k Zag hier Aloëtis' twee zonen, t'ener dracht
 Geboren, onbeschoft van lichamen en kracht,
 Die met hun krauwelen en nagelen en handen
 Bestonden, 't groot gevaart des hemels aan te randen,
 875 Om Jupiter omhoog uit zijnen oppertroon
 Te bonzen. 'k Zag er ook Salmoneus, Eols zoon,
 Vervaarlijk pijnigen, die, als een allersnoodste,
 Gods weêrlicht, donderkloot en bliksemstraal nabootste.
 Dees liet in Griekenland, en midden door de stad
 880 Van Elis, daar hij trotsch op zijnen wagen zat,
 Zich met vier paarden door den drang der Grieken voeren,
 En, zwaaiende eene torts, braveerde met rumoeren
 De goden in de lucht, en stak ze naar hun kroon.

876. 'k Zag er ook Salmoneus, Eols zoon: zie dezen en de volgende regels, die tot dit onderwerp betrekking hebben, aangehaald in het *Berecht* voor den *Salmoneus*; een bewijs, dat toen de vertaling der Eneïd reeds zooverre gevorderd was.

- Dees' zinnelooze durf de koopren brug uit hoon
 885 Oprennen met zijn paard en weet met razen, ruischen,
 En storm den bliksem en den donder na te kuischen,
 Dat niemand ooit vermocht; maar Gods almogendheid,
 Om fakkel, rookrig licht, noch zulk een onbescheid
 Verlegen, schoot met kracht en uit de dikke wolken,
 890 Dreef met een dwarrelwind, ten spiegel aller volken,
 Hem neder, dat hij plofte. Ook zag hij hier bewaard
 Het voedsterkind der aarde, en vrouw, die alles baart;
 Den grammén Tityus, die met zijn lichaam negen
 Geheele bundren lands en akkers had beslegen.
 895 De kromme bek des giers doorpikt er onvermoeid
 De rauwe lever, die gedurig weder groeit.
 Men ziet er 't ingewand, dat doorgepikt is, hangen,
 En weder groeien en doorgaans zijn straf ontvangen.
 De vogel nestelt diep van binnen, vuil bemorst,
 900 En gunt geen vezel rust, die aangroeit in de borst.
 Wat wil ik Lapithen, Ixions straf afmalen,
 Of van Pirithoüs in 't lang en 't breë verhalen,
 Van eene duistre klip, die overhangt tot schrik,
 Hen schaduwende dreigt, en schijnt alle oogeblik
 905 Op 't lijf te vallen en tot stof en gruis te pletten?
 Hier glimmen gulden bank, en dischspon, en banketten,
 Die, voor hun mond gedekt met hoofdsche lekkernij,
 Gereed staan. d'Alleroudste en Opperrazerij
 Zit hier ter tafel aan, verbiedt de spijs te naken,
 910 En met een vinger slechts de tafel aan te raken.
 Zij vliegt afgrijslijk met haar fakkel toe, en grauwt
 En buldert vast. Hier zit de booswicht nu benauwd,
 Die in het leven op zijn broeder was gebeten;
 Die vaderslacht beging; die, tegens zijn geweten,
 915 Den leenman uitstreek; ook die machtig goed bezat,
 En niemand eenig deel wou gunnen van dien schat.
 Zij maken 't grootste deel. Hier zitten ze opgesloten,
 Benauwd voor 't vonnis, die eens anders bedgenooten
 Schoffeerden, en om hals geraakten, zonder eer.
 920 Hier treurt de trouwelooze uitstriker van zijn heer.
 Nu vraagt niet eens waarom, en hoe men elk gevangen
 Zal straffen. Sommigen aan 't wentelen, verlangen
 Met hunnen zwaren steen te raken opwaart aan,
 En andren hangen aan de speken van de raän
 925 Gespannen. Theseus zit hier vast om zijn misdrijven

894. Had beslegen: besloeg. — 901. Lapithen: verkeerd, voor de straf der Lapithen. — 914. Vaderslacht: zoo reeds vroeger broeder-slacht. — 925. Theseus: deze onderging wel de zwaarste straf van allen, daar hij veroordeeld was, niets te doen.

- Geketend, en zal hier wel eeuwig zitten blijven;
 En droeve Flegyas vermaant vast iedereen
 Bij deze schimmen, roept luidkeels in al 't gesteen:
 „Weest nu gewaarschuwd; leert voortaan uzelfen wachten,
 930 Het recht handhaven, en geen Goden te verzachten.”
 Dees heeft zijn vaderland uit gierigheid verkocht,
 Zijn meesters erfrijk aan een machtiger gebrocht,
 De wetten ingevoerd en wederom gebroken,
 Het recht op prijs gesteld. Dees' schenner zit besproken
 935 Van bloedschand, en schoffeert zijn dochter op haar bed,
 Beslaapt ze al t'onbeschaamd, ook tegens eer en wet.
 Afgrijslijk luidt het, dat zij altemaal bestonden,
 En dienden zich hiervan. Al had ik honderd monden
 En honderd tongen, en een ijzre en stalen keel,
 940 Ik kon zoo menig slag van boosheên, noch elk deel
 Der schelmerijen niet begripen, nochte noemen.”
 Toen d'oude priesterin van Febus elks verdoemen
 Verhaald had, sprak ze: „Nu, welaa, ga heen, verricht
 Uw aangevaarden last; ik zie, voor mijn gezicht,
 945 [Dies laat ons spoên], alreê de reuzestad en veste,
 In hunne smids gesmeed, met zooveel zweets ten leste
 Hoog opgetrokken, en 't gewelf der poorten meê,
 Daar ons bevolen wierd, den tak op zijne steê
 Te steken.” Aldus sprak ze, en hielden bei te gader
 950 Den middenweg door schim en schaduw, kwamen nader
 En dichter bij de stad. Nu gaat Eneas voort,
 Besprengt met versche bron zijn lichaam in de poort,
 En steekt den tak hier voor, gelijk men hem belastte,
 Het goddelijk bevel was nu, gelijk het paste,
 955 Verrecht; toen kwamen zij ten leste te gelijk
 In 't lustige geweste, in blijde beemden, rijk
 En schoon met bosch beplant, in zalige landouwen
 En lustpriëlen, daar de vromen zich onthouwen,
 Een milder lucht bekleedt hier met een purpren gloed
 960 De vruchtbre velden, van eene andre zon gevoed,
 Van ander hemelsch blauw en starren overschenen.
 Hier oefent zich een deel met worstlen, sterk van beenen
 En armen, en beproeft zijn kracht in 't roode zand;
 Een deel, aan 't huppelen en dansen, hand aan hand,
 965 Zingt zangen aan den rei. Hier zingt, in lange kleëren,

935. En schoffeert: lees: en van het schoffeeren zijner, enz.: de volgende regel is ook vrij tautologisch. — 945, 946. De reuzestad, en veste, in hunne smids gesmeed: die niet weet, dat Pluto's ijzeren paleis, 't welk door de Cyclopen (reuzen) in de smidse van Vulkan gewrocht was, hier wordt bedoeld, zou 't moeilijk er uit op kunnen maken. — 950. Schim en schaduw: is 't zelfde.

- De Thracische Orfeus zijn muziek, om elk te leeren,
 Zet wijzen op zijn lier, en slaat met penne en hand
 Het speeltuig, dat zij fiks met zeven snaren spant,
 Van ongelijken toon. Hier weten zich d'alouden
- 970 En Teucers oud geslacht en afkomst t'onderhouden,
 De brave mannen, in een beetren tijd geteeld,
 De grijze Assaracus, en Ilus, 's vaders beeld,
 En koning Dardan, die de Trooische muren bouwde.
 Van verre ziet hij hier de wapens der aloude,
- 975 En d'oorlogswagens, en de speren in den grond,
 En paarden, overal in bosch en beemd, in 't rond
 Gaan weiden. d'Eerste liefde in 't leven, die ze dragen
 Tot oorlogswapentuig, en 't mennen van den wagen,
 Dezelve trek, met ros en paarden om te gaan,
- 980 En aan te voeren, hangt hun nog beneden aan.
 Hij ziet er anderen, ter rechte en slinke zijde,
 Vast banketteeren in de beemden, overblijde
 Ten reie, een vroolijk lied, in 't bosch van lauwerblaân,
 Aanheffen, daar de stroom, de drijvende Eridaan,
- 985 Van boven neder, door het geurig bosch komt stroomen.
 Hier zijn die 't vaderland verdedigden, als vromen,
 En, eerelijk gewond, neerstorten in het zand.
 Hier zijn de priesters, nooit bevekt van minnebrand,
 Waarzeggers van Apol, die door zijne aandrift spelden
- 990 Orakels; die de kracht van zijne godheid meldden;
 Ook vindrs van de kunst, ten dienst van volk en land,
 En wier gedachtenis nog duurt, van hand tot hand.
 Een iegelijk van hen beschadwt zijne haren
 Met witte mijteren; en daar de drang der scharen
- 995 Hun toejuicht en omringt, sprak dees' Sybil hen aan,
 Vooral Museüs, want zij zag dien godstolk staan
 In 't midden van den drang, en tot een achtbaar teeken,
 Uit zulk een toevloed, hem met hals en hoofd uitsteken:
 „O zaalge zielen, o gezaligden! en gij,
- 1000 Geheilligde Poëet en godstolk! ai, zegt mij,
 In welk geweste en waar onthoudt zich bij de reien
 Anchises? Want om hem zijn wij van 't licht gescheien,
 En kwamen herrewaart naar Erebus en 't veer
 Gevaren, over 't breede en onderaardsche meer.”

984. De.... Eridaan: de Po. — 994. Witte mijteren: een vreemd hoofdtoisel voor priesters van Apollo; niet veel beter drukt tulbanden, wat de Proza-vertaling heeft, 't eenvoudige Lat. vitta, „haarband” uit; maar dichters noch schilders konden zich in Vondels dagen priesters anders voorstellen dan met een prachtig en omslachtig hoofddeksel. — 996. Museüs: de bekende Grieksche dichter, door sommigen voor een zoon, door anderen voor een tijdgenoot van Orpheus gehouden.

- 1005 De godstolk antwoordt haar: „In dit gewest hieronder
Heeft niemand zijne plaats, noch huis, noch erf bijzonder:
Maar wij bewonen hier het schaduwrijke woud,
Bezitten beemden, versch bewaterd, koel en koud,
Van versche bronnen; doch klimt op, is uw verlangen
- 1010 Zoo groot, om hem te zien. Klimt op, en zet uw gangen
Op dezen heuvel; 'k zal u brengen op een pad,
Dat heel gemakkelijk valt.” Zoo sprak Gods tolk, en trad
Voorhene en toonde hun de liefelijke velden.
Toen stegen ze af naar 't veld der vrome en dappre helden.
- 1015 Hier overzag Anchys, de vader, bij geval
Met ernst de zielen, die, geschift in 't groene dal,
Naar boven zouden gaan. Hij monstert, eer ze gingen,
Met blijdschap al de zijne en zijn nakomelingen.
Hij monstert hun fortuin en deugd en dapperheên;
- 1020 En ziende Eneas in den beemd recht voor hem treên,
Zoo stak hij vroolijk hem zijn handen alle beide
Van verre toe, en borst van blijdschap uit, en schreide,
Dat hem de tranen langs de wangen liepen: „Och!
Zijt gij ten leste eens hier gekomen? Leeft ge nog?
- 1025 Hebt gij ter liefde van uw vader, die dus lange
Uw komst verwachtte, nu dees' reis, dus zuur en bange,
Eens afgelegd? Mijn zoon! gebeurt me nu misschien
U aan te spreken en te hooren? U te zien
Met kennisse en verstand? Ik telde d'uur en wachtte
- 1030 En maakte al rekeninge op uwe komste, en achtte
Dat gij voorhanden waart; mijn hoop bedroog me niet.
O zoon! hoe vinde ik u, na veel geleên verdriet,
Zoo verre hier gevoerd, door nood en velerhande
Gevaren, uitgestaan te water en te lande!
- 1035 Hoe vreesde ik, dat u 't rijk van Tyrus hindren mocht!”
De zoon beantwoordt dit: „O vader! op mijn tocht
Verscheen me uw nare geest zoo dikwijl, dreef me hene
Naar deze drempels toe. Mijn vloot legt in Tyrrhene,
Aan zijne zeekust. Geef, ai! geef me toch de hand.
- 1040 O vader! geef ze mij, en gun me in dezen stand
U nog t'omhelzen, och!” Dus sprak hij vast en schreide
Heel bitter. Driewerf poogt hij hem met alle beide
Zijne armen om den hals te vatten, al bevreesd.
Hij grijpt driemaal vergeefs naar vaders schijn en geest,
- 1045 Die hem ontglipt, gelijk de vlugge slaap, de winden
En dunne lucht, waaraan geen vatten is te vinden.
Eneas midlerwijl ziet zijlings bij geval

1024. Leeft ge nog: Vondel (niet Vergilius) laat hier, weer om 't rijm te krijgen, Anchises een vrij domme vraag doen. Hij wist immers, dat zijn zoon nog leefde en had zelf hem uitgenoodigd tot dit bezoek.

- Een bosch, dat, afgeheind en ruischende, in een dal
Gelegen is, en 't nat, dat alles leert vergeten
- 1050 En langs de huizen vloeit, die van geene onrust weten.
Hier vlogen zwarm bij zwarm van volken om en om;
Gelijk de bijen, die des zomers, drom bij drom,
Langs groene beemden, op verscheiden bloemen zitten,
Op blanke leliën aanvallen en verhitten,
- 1055 En brommen op het veld. Eneas staat verbaasd
Voor dit gezicht, en vraagt onkundig met der haast
Naar d'oorzaak, vraagt naar vliet en stroom in deze plekken;
Wat mannen d'oevers hier met zulk een zwarm bedekken.
Anchys, de vader, sprak: „De ziel, wien lang bij lot
- 1060 Een ander lichaam toebeschoren werd van God,
Drinkt hier vergetelnis uit stille waterpoelen,
Vergeet 't voorleden, weet de zorg van 't hart te spoelen.
Ik wenschte al overlang, u hier in dezen schijn
Bekend te maken en te toonen wie dit zijn,
- 1065 En d'afkomst van mijn bloed te monstren voor uwe oogen,
Opdat gij endelĳk, Italië ingetogen,
U hierom des te meer met mij verblijden mocht.”
„Geloof men, vader! dat een deel naar onze locht
Van hier ten hemel gaan, en, die hier 't lijf ontberen,
- 1070 Dan weder op een nieuw in 't logge lichaam keeren?
Hoe zijn d'ellendigen zoo tochtig naar de baan
Des levens?” Hierop heft Anchises weder aan:
„Ik zal het zeggen, zoon! u niet in twĳfel houden,”
En hij begint hem stuk voor stuk heel ten t'ontvouden:
- 1075 „Een innevloeiend geest, des leven eerste bron,
Voedt hemel, aarde en zee, de starren, maan en zon;
Een eenig geest, gestort door allerhande leden,
Beweegt dit gansch gevaart der wereld, en haar steden,
En mengt zich in dit groot en schrikkelĳk gevaart.
- 1080 Hieruit spruit mensch en vee en vogel en wat aard
Van visch en dieren in het vloeiend marmer krielen.
Een gloeiendige vaag bezielt ontelbre zielen,
Die nemen haar begin uit zeker hemelsch zaad,
Zijn hemelsch uit den aard, zoolang in dezen staat
- 1085 De lompe lichamen haar wezen niet vertragen,
En zij, met aardsche leën en schorsen niet beslagen,
Noch met een sterflijk pak belaân, noch zwaar noch stomp,
Behouden haar natuur; want met den groven romp
Van 't lichaam eens gemengd, zoo hangen hartetochten,

1078, 1079. Beweegt dit.... GEVAART.... en mengt zich in dit....
GEVAART. Vondel heeft deze belangrijke periode al zeer slordig vertaald. —
1082. Een gloeiendige vaag: de Proza-vertaling heeft: een vierige
groeizaamheid.

- 1090 Begeerte, en vrees, en rouw en vreugd, gelijk verknochten,
 Heel vast aan heur natuur, en in de duisternis
 Van 's lichaams kerker, hecht en dicht gesloten, is
 Het omzien naar de lucht en 't licht, van waar ze kwamen,
 Haar streng verboôn; en als de dood het lijf komt pramen,
- 1095 In d'uiterste oogenblik, en 't leven 't lijf begeeft,
 Dan legt nog d'arme ziel al 't vuil, dat op haar kleeft,
 Niet af; dan trekt de ziel de smet des lichaams tevens
 Niet uit; want noodig volgt het, dat door jaren levens
 Verknochtelingen zich verbinden sterk en stijf,
- 1100 Waarom zij loutering vereischen en 't misdrijf
 Door straffen dient geboet. De sommigen, aan 't zuchten,
 Zijn in den wind omhoog gehangen te verluchten;
 Een andre spoelt de vlek van zijne schelmerij
 In 't grondelooze meer met water af, of zij
- 1105 Wordt uitgebrand met vier; een ieder ziel moet gelden.
 Hierna verzendt men ons naar d'Elyzijsche velden,
 Een ruim en groot gewest. Hier waart een klein getal
 In blijde beemden en landouwen overal,
 Totdat de tijd verloopt, alle aangegroeide vlekken
- 1110 Door een langdurigheid van tijden in die plekken
 Verwonnen, 't hemelsdom des wezens, en het vuur
 Van deze eenvoudige en heel simpele natuur
 Geheel gelouterd zijn. Wanneer nu deze zielen
 Dus duizend jaren lang van smetten, die ze hielen,
- 1115 Gezuiverd zijn, dan daagt Mercur met zijne roê
 Een groote menigte naar den Vergeetvliet toe,
 Opdat ze, wat haar heugt, uit haar gedachten vagen,
 Ter wereld innetreên, belust, om hare dagen
 In 't lichaam wederom te slijten, als voorheen."
- 1120 Zoo sprak Anchys, en trok zijn zoon, en ook meteen
 De priesterin bij zich, in 't midden van de scharen

1105. Een ieder ziel moet gelden: deze plaats, die in 't Lat. luidt *quisque suos patimur manes*, wordt voor eene der moeilijkste van den geheelen Vergilius gehouden. Vondels Proza-vertaling: elke ziel boet hare schuld, komt echter met de verklaring overeen, die er bij de beste commentatoren van gegeven wordt. Minder duidelijk is de vertolking, hierboven gegeven, niet alleen omdat de betekenis van gelden, in den zin van „boeten,” luere, solvere (zie KILIAEN *in v.* en *Uitl. Woordenb.* op *HOOFD in v.*) niet dadelijk in 't oog springt, maar ook omdat er niet bij gezegd wordt, wat ieder ziel gelden of „boeten” moet. — 1106. Elyzijsche: beter dan Elyzeesche, als men gemeenlijk schrijft. Gelijk men toch van Latium het bijv. n. w. Latijnsch afleidt, zoo ook schijnt men van Elysium Elyzijsch te moeten vormen. — 1112. Eenvoudige: beter had Vondel, of de zetter, hier geschreven: eenvoudige, niet alleen omdat het deftiger klinkt, maar ook omdat daardoor alle dubbelzinnigheid vermeden ware. Door eenvoudig zou men toch allicht verstaan „wat maar één vouw heeft.”

- En 't vroolijk gekrioel van al die hier vergaen,
 En zet zich op een hoogte en heuvel, van waar hij
 Haar allen, recht voor hem, op eene lange rij
 1125 Kan teffens overzien en monstren, en zich wennen
 Alle aangezichten der genakenden te kennen.
 Welaan, ik zal u, nu afvaardigende, 't lot,
 Dat u in eeuwigheid beschoren is van God,
 Ontvouwen, en meteen den naam en prijs vermelden,
 1130 Die Dardans afkomst zal gebeuren; welke helden,
 En wat doorluchtigen, genoemd naar onzen naam,
 Uit Itaaljaanschen stamme ons volgen met hun faam:
 Dees jongling [ziet ge hem op eene heirsteng leunen?]
 Die uitgepikt bij lot, waarop de grooten steunen,
 1135 Hier d'allernaaste plaats van 't zalig licht beslaat,
 Dat 's Sylvius, uw telg, die uit Italisch zaad,
 Gemengd met uwen stamme, en d'eerste, na uw leven,
 In 't licht zal komen, aan d'Albaansche schepters geven
 Den glans van zijnen naam. Lavinië, uwe gâ
 1140 En bedgenoot, zal dien koning, vol genâ,
 Den vader van zoovele erfkoningen en heeren,
 In uwen ouden dag, die 't ende schijnt t'ontberen,
 In bosschen opvoën, en ons wijd befaamd geslacht
 Lang Alba van 't begin regeeren door zijn macht.
 1145 De naaste aan deze telg is d'eer der Trooische steden,
 Held Procas, Kapys volgt, en Numitor, wiens treden
 Eneas Sylvius nu nastapt, die uw naam
 Bewaart, en teffens door zijn dappere oorlogsfaam

1123. Op een hoogte en heuvel: zonderlinge tautologie, waar Vondel zoo gemakkelijk had kunnen schrijven: op de hoogte eens heuvels. — 1125, 1126. Zich wennen.... te kennen voor „leeren kennen.” — 1133. Heirsteng voor „heir.” of „veldheerstaf.” 't Lat. heeft pura hasta, welk woord sommigen in den hier gemelden zin opnemen, anderen wel „schepter” vertalen, anderen weder eenvoudig voor een „speer met ijzeren punt” houden. De Proza-vertaling heeft stang, wat geen denkbeeld ter wereld oplevert. — 1134. Waarop de grooten steunen: het is niet duidelijk wat deze ingeschoven rijmtrap beteekent. Gingen de woorden die, uitgepikt bij lot, niet vooraf, men zou kunnen denken, dat Vondel hier de heirsteng, waarvan gesproken is, nader wilde aanduiden als een zoodanige, „die tot steun voor de aanzienlijken dient;” doch nu moet de plaats wel gevoegd worden bij lot, en geeft dan zoo veel te kennen, als dat „de grooten op 't lot steunen,” wat echter noch algemeen waar is, noch in dit bijzonder geval had dienen vermeld te worden. — 1142. Uwen ouden dag, die 't ende schijnt te ontberen: een geweldige omslag van woorden, alleen om uit te drukken, dat Eneas heel oud zal worden; — tenzij men echter uit het laatste gedeelte van den zin zou willen opmaken, dat Vondel (niet Vergilius) hier doelt op een overlevering, volgens welke Eneas niet natuurlijk aan zijn einde gekomen, maar in een vervaarlijk onweer verdwenen zou zijn en naderhand aan Ascanius in een verschijning verteld zou hebben, dat hij onder de Goden was opgenomen.

- En zijn godvruchtigheid ten hemel in zal stijgen,
 1150 Indien hij 't rijksgezag in Alba koom' te krijgen.
 Bezie, hoe moedig zich die jongelingen daar
 In 't harnas kwijten voor den staat en 't hoog altaar.
 Maar die met eikenloof en burgerkransen pralen,
 En 't hoofd beschaduwen, dat zijn ze, die de palen
 1155 Des rijks bevestigen met steden, trotsch gebouwd,
 Nomentum, Gabiën, Fidenen, sterk en stout,
 En hoog Collatië, gesticht in 't berggeweste,
 Pometië, Inuus, en Bole, en Kores veste;
 Nu landen zonder naam, doch wijd befaamd hierna.
 1160 De strijdbre Romulus, uit moeder Ilia
 Voorheen geboren, uit Assaracus gesproten,
 Is hier de minste niet van 's grootvaars rijksgehooren.
 Bezie, hoe hij alreë dien dubblen kam op 't hoofd
 Trotsch opsteekt, wat het hoofd der Goden hem belooft;
 1165 Dewijl hij in 't getal der Goden wordt geteekend.
 O zoon! wat wil de stad van Rome, dan gerekend
 Naamhaftig, hare macht en heerschende beleid
 Met 's aardrijks ommeloop, en haar groothartigheid
 Met 's hemels ommekreits bepalen en vergrooten!
 1170 Deze eene stad alleen zal hare zeven sloten
 Besluiten met een muur, gelukkig in 't bewind
 Door manlijke afkomst zijn; gelijk vrouw Berecynth,
 Met toornen rijk gekroond, op haren hoogen wagen
 Door Frygiaansche steën ten toon wordt omgedragen,
 1175 Gemoedigd op de Goën, haar zonen, honderd sterk,
 Al neven uit haar bloed, die alle, boven 't zwerf,
 In 't heldere gestarnt gezeten, daar regeeren.
 Nu pas uwe oogen eens wat herwaart aan te keeren.
 Bezie uw volk, bezie nu uw Romeinen vrij:

1150. Met dit voorbehoud wordt gezinspeeld op de bijzonderheid, dat Sylvius eerst op zijn drie-en-vijftigste jaar 't gezag in handen kreeg, 't welk tot dien tijd in handen van zijn leermeester was verbleven. — 1161. Voorheen: moeilijk valt het, te zeggen, wat Vondel hier met dit woord kan bedoeld hebben. Anchises spreekt toch van toekomstige zaken. Ik kan hier niet anders dan aan een verschrijving denken. — 1163. Dien dubblen kam: op den helm namelijk Ook met een dubbelen kam is de helm van Mars versierd, die voor den vader van Romulus werd gehouden. — 1165-1169. De zin zou behoorlijk zijn, indien het woord vergrooten, dat hier om 't rijm aan den staart gevoegd is, in vs. 1167 onmiddellijk achter 't woord macht geplaatst had kunnen worden. Nu zijn een macht, een beleid en een groothartigheid, die reeds door de grens des aardrijks bepaald worden, niet meer voor vergrooting vatbaar. — 1167. Heerschende beleid: heerschappij. — 1168. Ommeloop: omtrek. — 1175, 1176. Haar zonen.... al neven: neen: haar zonen, en honderd neven, als de Proza-vertaling heeft. Vermoedelijk heeft in het H. S., vs. 1175, niet Al, maar En gestaan, wat hier althans gevorderd werd.

- 1180 Dit 's *Cesar*, d'afkomst van Iulus en haar rij,
 Gereed de wijde poort des hemels in te varen.
 Dit is de man, dit is dezelve, zoo de maren
 U melden, die u wordt zoo menigmaal beloofd,
Augustus Cesar, uit der Goôn geslacht, een hoofd,
- 1185 Een vorst, die Latium al weder zal verblijden,
 En brengen het geluk en weelde en gouden tijden
 Te voorschijn, daar weleer Saturnus heeft geheerscht.
 Hij zal het rijksgebied uitbreiden allereerst,
 Ook over Garamante en Indus, rijk van zegen.
- 1190 Een landschap, verder dan de Dierenriem gelegen,
 De Zonnebaan, en daar 't gewelf, vol licht gezaaid,
 Van Atlas onderstut, op Atlas' schouders draait;
 Dit land en 't Kaspisch rijk, en zijn Meootsche meren,
 Verschrikken reê van verre, ontsteld door 't profeteeren
- 1195 Van Gods orakels, voor 't verschijnen van dien held,
 En zeven kelen van den Nijlstroom staan ontsteld.
 Nooit heeft Alcides zooveel landen overtogen,
 Neen zeker [schoon de pijl, van zijne pees gevlogen,
 De snelle hinde met haar koopren voeten schoot,
- 1200 Of 't bosch van Erymanth verlost uit last en nood,
 En met zijn boog de slang van Lerne heeft verschrokken];
 Noch Bacchus, na den slag van tijgren voortgetrokken,
 Die hij inspannen dorst en mennen, zonder schroom,
 Van Nysas' hooge kruin, met zijnen groenen toom
- 1205 Van wijngaardbladeren; en staan we nog beladen,
 En twijflen onzen naam en lof door brave daden
 Te rekken eeuwen lang? Of houdt de vrees ons staan?
 Belet ze ons in 't Ausoonsch geweste neêr te slaan?
 Maar wie is dit, die ginds met takken van oliven
- 1210 Dus uitmunt, en den dienst der Goden poogt te stijven,
 En offers innevoert? Ik ken den grijzen baard,
 En 't haar des konings, die, eerst arm en onvermaard,
 Uit zijn laag Curiën, een arrem land, ten leste

1180. d'Afkomst van Iulus en haar rij: wat is de rij van een afkomst? Eenvoudiger en beter heeft de Proza-vertaling: Julius' geheele afkomst. — 1184, 1185. Een hoofd, een vorst: waarschijnlijk moet hier gelezen worden: een hoofd en vorst. — 1187. Daar: staat hier in de beteekenis, die het nog in 't gewoon gesprek heeft, t. w.: van „ter plaatse, waar.” — 1190. Een landschap, enz.: hiermede wordt Zuid-Afrika bedoeld. — 1193. Meootsche meren: thans de Zee van Azof. — 1194, 1195. Ontsteld, enz.: volgens Suetonius *Vita Aug.* 94 zou, kort vóór de geboorte van Augustus, een wonder te Rome zijn geschied, waardoor werd aangekondigd dat er een koning van Rome door Natuur zou worden voortgebracht. Men weet, dat door velen die profetieën, zoowel als deze en andere plaatsen van Vergilius, op Christus worden geduid. — 1212. Des konings: hier wordt Numa bedoeld.

- Beroepen in een rijk, dat groot is, eerst de veste
 1215 Door zijne wetten strekt. Zijn nazaat Tullus stoort
 De rust des vaderlands, en opent d'oorlogspoort
 Voor mannen, diè een wijl den orelog ontwenden,
 Den krijg verleerden, en nog nooit triomfen kenden.
 Hem vollegt Ancus, ruim zoo trotsch, der gilden vriend,
 1220 En met de gunst van 't grauw te jammerlijk gediend.
 Wilt gij Tarquijnen zien 't gekroonde hoofd opsteken,
 En Brutus' ziel, zoo trotsch in 't schellemstuk te wreken,
 De vrijheid wederom te zetten in haar kracht?
 De strenge rechtbijl en de burgemeesters macht
 1225 Wordt eerst dien grooten man met reden opgedragen.
 d'Onzaalge vader zal zijn zoons, die d'oorlogsplogen
 Opnieuw berokkenen, verwijzen onvertsaagd,
 Uit liefde, die hij tot de gouden vrijheid draagt,
 Ook zonder aan te zien hoe dit den nageboren
 1230 En zijn nakomeling nog klinken zal in d'ooren.
 De trek ten vaderlande, en lust, om onvergaan
 Te leven op de tong, zal verre boven staan.
 Zie daar de Deciën en Drusen staan, als stijlen,
 Na hen Torquaat, te wreed in 't straffen met zijn bijlen,
 1235 En dan Camillus, wien de natocht wel gelukt,
 En keert met standerden, zijn vijands vuist ontruikt.
 Maar dit eendrachtig paar, twee groote en brave zielen,
 Die nog in duisternis gedompeld vrede hielen,
 En gij hier blinken ziet in 't harnas te gelijk,
 1240 Och, wat al oorlogs, welk een neêrslag zou hen 't rijk
 Nog onderlinge zien berokkenen te zamen,
 Indien ze eens voor den dag in 't licht ter wereld kwamen!
 De schoonvaâr, stijgende van d'Alpen naar beneên,
 En van Monecus' slot; de schoonzoon aangetreên
 1245 En tegens hem gekant met strijdbare Oosterlingen.
 Ai kinders! wacht u van elkandre te bespringen
 Met zulk een krijg, noch zet met zulk een ernst en smart
 Uw sterke heirspits niet den vaderlande op 't hart;
 En gij vooral, mijn telg, uit 's hemels stam gesproten,
 1250 Worp weg 't geweer; verschoon uw eigen rijksgenooten.

1219. Der gilden vriend: Vergilius had, en om goede redenen, van geen gilden gesproken. — 1220. Te jammerlijk: de Proza-vertaling heeft hier 't minder sterke te zeer, wat dan ook beter met 't Lat. jam nimium overeenkomt. Intusschen is de verandering niet af te keuren; dewijl zoowel Vergilius als Vondel, als de partij der Patriciërs toegedaan, het jammerlijk moesten vinden, dat Ankus een roi-citoyen geweest was. — 1234. Torquaat: T. Manlius Torquatus. — 1235. De natocht: t. w.: na de jammerlijke nederlaag van Allia. — 1237. Dit eendrachtig paar: Cesar en Pompejus.

- Dees, door de neêrlaag des Achayers, wijd vermaard,
 Zal overwinner van Korinthe, door het zwaard
 En vier verwoest, den berg en 't Kapitoel oprijden,
 En, triomfeerende op zijn wagen, elk verblijden;
 1255 Dees' dappre zal Mycene en Agamemnon's stad,
 Het zaad van Eakus, en d'afkomst, die men schat
 Van held Achilles af te dalen, al te gader
 Verdelen, tot een wraak van zijn Trojaanschen vader
 En grootvaars, en de kerk van Pallas, snood geschend.
 1260 Wie kan u, Cato! door uw grootheid elk bekend,
 Wie kan, o Cossus! u voorbijgaan, zonder melden?
 Wie Gracchus' oud geslacht? Wie bei deze oorlogshelden,
 De dappre Scipio's, twee oorlogsbliksems, het
 Bederf van Libye en Karthage, in puin geplet?
 1265 Of held Fabricius, die zijnen akker ploegde,
 En, vrij van goudzucht, rijk in 't kleene zich genoegde?
 Of u, Serraan! die stil uw zaad in 't land begraaft?
 Waar ruikt ge, o Fabiën! mij, moede en afgeslaafd?
 Gij, allergrootste! zijt de man bij uw vertrouwden,
 1270 Die 's vijands heir verleidt, en, met hem op te houden,
 Alleen den ganschen staat, de hoofdstad Rome, ontzet.
 'k Geloof een ander zal in koper, kloek en net,
 Het leven en natuur met zijn graafijzer tergen;
 Een ander beelden uit de marmersteen en bergen
 1275 Naar 't leven houwen; of zijn pleit ter vierschaar kleên
 Met schijn van beter recht; of, nut voor 't algemeen,
 De starren schieten met den graadboog, wissel weten
 De starren gâ te slaan, en 's hemels loop te meten;
 Maar gij, Romein! u past, uw werk is 't, dat gij ziet
 1280 Te heerschen over 't volk in 't wereldsche gebied,
 Een rechte maat en wijs op peis en vrede te zetten,
 't Gedwee te sparen, en het trotsche hart te pletten."
 Zoo spreekt de vader vast den zoon Eneas aan,
 Terwijl ze luisteren en heel verwonderd staan.
 1285 Hij voegt er dit nog bij: „Ai, zie Marcellus treden,
 Die uitmunt met zijn roof, den vijanden ontstreden;
 Hoe hij in 't heldenperk dus uitsteekt boven al.

1251. volg. Met de hier vermelde kriegsbedrijven worden, volgens de commentatoren, die van *Emilius Paulus* bedoeld. — 1260. Cato: *namel. M. Portius*. — 1261. Cossus: *A. Cornelius Cossus*. — 1267. Serraan: *Serranus*, „de zaaier,” was een bijnaam, aan *Regulus* gegeven, die, als bekend is, op 't land arbeidde, toen men hem 't Consulschap kwam aanbieden. — 1273. Tergen: in de middelbare beteekenis van „tarten.” De *Proza-vertaling* heeft nabootsen. — 1274. Uit de marmersteen en bergen: uit de bergen, die marmersteen opleveren. — 1282. 't Gedwee te sparen: *gedwee* dient hier bij 't later volgende hart gebracht te worden.

- Dees' ridder zal de stad van Rome, in ongeval
 En machtige onrust, vast en buiten zorgen stellen,
 1290 Den Peen en Gal, gelijk muitijns, ter neder vellen,
 En, voor de derdemaal, zijn wapenroof met pracht
 Ophangen, God Quirijn ter eere, en zijn geslacht.
 Toen sprak Eneas (want hij zag voorbij hem treden
 Een braven jongeling, heel schoon van leest en leden,
 1295 En blank in 't harrenas, doch die, niet al te blij
 In 't aangezicht, zijn hoofd liet hangen overzij):
 „Ai, vader! zeg wat zoon bij deze tochtgenooten
 Geleidt Marcel? Is 't een nakomeling, gesproten
 Uit hoogen stamme? Wat een vreeslijk gekrioel
 1300 Der meêgenooten is omtrent hem in 't gewoel!
 Hoe zweemt hij naar Marcel! Maar zie eens, hoe daar boven
 Hem zulk een donkre wolk hangt over 't hoofd geschoven.”
 Anchys, de vader, sprak met tranen in 't gezicht:
 „Och, zoon! och, onderzoek niet reukeloos noch licht
 1305 De groote droefheid van uwe erfnakomelingen.
 Het hemelsch noodlot, door geene aardsche macht te dwingen,
 Zal deze telg alleen de wereld laten zien,
 En niet gedoogen dat zij bloeie. O Goôn! misschien
 Stondt gij beducht, alsof de Roomsche stam te machtig
 1310 Zou groeien, zoo dees' telg, dus zegenrijk en krachtig,
 Haar wasdom had bereikt. Hoe droevig en beroerd
 Wordt hij naar 't veld van Mars in Mavors' stad gevoerd,
 Met eenen langen sleep van mannen! wat al lijken
 Zult gij, o Tibergod! met uwe waatren strijken,
 1315 Wanneer ge vloeit en stroomt voorbij het nieuwe graf!
 Geen knaap uit Trooischen stamme en Frygische afkomst gaf
 Aan zijn Latijnsch geslacht die hoop van triomfeeren;
 Noch Romulus' landouw zal nimmer dus braveeren
 Op eenig voedsterkind. O steun van 't vaderland!
 1320 Och, overoude trouw en onverwonen hand!
 Niet één zou hem vergeefs, wanneer hij 's vijands harten
 Uitdagen kwam in 't veld, bejegenen en tarten;
 Hetzij te voet, hetzij hij een schuimbekkend paard
 Met scherpe sporen noopte. Och, knaap! beklagenswaard,
 1325 Indien gij eenigszins uw noodlot kneust na dezen,
 Gij zult gewisselijk alleen Marcellus wezen.
 Brengt leliën en plukt geheele bedden af,
 Dat ik met purperverf en bloemen 't edel graf
 Bestrooie, en met dees' gift mijn afkomsts lijk stoffeere,
 1330 Haar ziel berechte, en met een ijdele staatsie eere.

1290. Muiijns: ik herinner mij niet, dit basterdwoord meer bij Vondel
 aangetroffen te hebben; 't is intusschen even wettig als ravijn, rabbijn,
 gordijn, kristallijn.

- Dus dwalen ze doorgaans door al dees' streek in 't dal,
 In ruime en open lucht, en monsteren het al.
 Nadat Anchys zijn zoon dus omleidde en ontvonkte
 In liefde tot de faam, waarmee men namaals pronkte,
 1335 Een faam van dapperheid, zoo meldt hij hem voortaan
 Wat oreloden nog al uit te voeren staan,
 Berecht hem van den staat der Laurentijnsche volken,
 En van Latinus' stad, en hoe hij alle wolken
 Van zwarigheden best gerust ontschuijen mag,
 1340 En uitstaan zonder nood. De Slaapgod, die den dag
 En 't licht vermijdt, heeft een paar poorten daar beneden.
 De ware geesten licht door d'eene poort uitgleden,
 Dees heet de horenpoort, en d'andere, waardoor
 De ziel den valschen droom omhoog zendt, is ivoor
 1345 En gansch uit wit ivoor gebouwd en glad geslepen.
 Anchys, die zijnen zoon, gelijk het was begrepen,
 Met dees' waarzeggerin had koutende omgeleid,
 Laat ze uit d'ivoren poort, daar zoon en vader scheidt.
 Eneas neemt den weg naar strand toe en de vloten,
 1350 Bezoekt de makkers, vaart daarna met zijn genooten
 Het zeestrand langs, tot aan Kajete en zijne reë;
 Daar worpt men 't anker uit; daar legt de vloot aan zee.

HET ZEVENDE BOEK.

INHOUD.

- Nadat Hesperische aarde Eneas' voedster dekt,
 Vermijdt hij Circe, komt den Tiber ingeloopt,
 Aan 't lang gewenschte land, en slaat zich neer, en wekt
 Latinus uit den droom, die zet zijn grenzen open,
 5 Ja, biedt zijn dochter hem ten echt; dies Juno raast,
 En noopt de Razernij om dit verdrag te storen.
 Amate schreit en tiert; neef Turnus zit verbaasd;
 Het volk wordt handgemeen en loopt den vorst om d'ooren.
 Men smijt de krijgspoort op, in weerwil van 't paleis,
 10 En monstert volk bij volk, tot steurnis van dien peis.

K Ajete, voedster van Eneas, die uw leven
 Hier eindigde, gij hebt ons' zeekust ook verheven
 Met eenen eeuwigen onsterfelijken naam
 En uwe grafsteê, zoo nog eenige eer en faam

1337. Laurentijnsche volken: namel. „de Latijnen en Rutuliërs.” —
 1343. De horenpoort: duidelijker: „de hoornen poort.” Het beeld is
 aan Homerus ontleend. — 1344, 1345. Is ivoor en gansch uit wit
 ivoor: al wederom tweemaal hetzelfde. — 1351. Kajete: een stad van
 Latium, benoorden Napels, aan de voedster van Eneas — zie vs. 1 van 't
 volgende Boek — haar naam ontleenende, die thans in Gaëta verbasterd is. —
Het zevende Boek. Vergelijk den „Inhoud” der Proza-vertaling, en de Kant-
 aanteekeningen aldaar.

- 5 Den overleden volgt, behoudt nog haar waardije,
Uw koud gebeent' zijn naam, in 't groote Hesperije.
Maar als Eneas nu zijn vaders jaargetij,
De staatsie van het graf kerkplichtelijk hierbij
10 Gevierd hadde, en de zee en 't weer raakte aan 't bedaren,
Zoo ging hij t'zeil en is de haven uitgevaren.
De nacht viel nauwlijks, of een labberkoelte rees,
Op 't rijzen van de maan, die hun den zeeweg wees,
En over 't water scheen, en flikkerde in de vloedten.
Zij gingen strijken bij den oever hene en spoedden
15 Langs Circes' zeekust, die hier allernaast aan leit,
En daar 't gevaarlijk woud doorgaans met weergalm vleit,
Op 't liefelijk gezang van 't hoofd der tooverinnen,
De rijke dochter van de zonne, die hier, binnen
Het trotsch gewelf, bij nacht, het schietspoel met haar hand
20 Door sijne schering schiet, en ceedren fakkels brandt,
Een aangenamen geur. Men hoort van hier de leeuwen
Van gramschap brullen, die te noode aan band, vast schreeuwen
Heel spâ, bij nacht, en hoe met schrikkelijk geschal
Geborsteld zwijn en beer vast razen in den stal,
25 De groote wolf niet rust van huilen en van tieren.
De wreede Circe schoot hun aan de grijns van dieren,
En ruige huid en muil, en schudde eerst, door haar kruid
En tooverkracht, den schijn van 't menschlijk wezen uit.
Neptuin, om dees' godvruchte uitlandige gemoeden
30 Van Troje voor gedrocht en ongediert te hoeden,
Te hindren, dat ze, hier gehavend en bestreên,
Niet zouden, tot hun ramp, dit heilloos strand betreên,
Verleent de vloot voor wind en heil en spoed in 't varen,
En voert ze, zonder nood, langs barningen en baren.
35 Het water bloosde alreê van 't heldre morgenrood;
d'Oranje dageraad bescheen den hemelkloot
Daar boven, met den glans van haren rozewagen;
De wind ging liggen; men vernam er bui noch vlagen;
De zee werd stil en kalm, de riemen hielden slag
40 In 't weeke marmer; als Eneas voor zich zag,
Van verre en uit der zee, een bosch met hooge boomen,
Waardoor de blonde God des Tibers af komt stroomen,
Met eenen zoeten en genoegelijken vliet,
En snelle wieling, die veel zands in 't zeeschuim giet.
45 Men zag er vlucht bij vlucht en allerhande vogels,
Gewoon, rondom de kil en oevers, op hun vlogels
Te zweven, hier de lucht vast streelen met hun zang,
En wildzang en door 't bosch heenvliegen, vrij van dwang.

- De vorst verheugd, gebod de makkers voort te wenden,
 50 Te sturen strandwaart, en voer met zijn bekenden
 Den stroom in, van het loof beschaduw'd, koel en luw.
 Welaan, o Zangheldin! 'k vermeld in verzen nu
 Wat vorsten Latium regeerden lang te voren,
 Den staat des lands vanouds, en hoe 't hier stond geschoren,
 55 Als eerst het uitheemsch heir met zijne vlote, aan 't strand
 En op d'Ausoonsche kust, uit open zee, belandt.
 Ik wil den oorlog, van zijn oorsprong af, verhalen.
 O zanggodin! verlicht den dichter met uw stralen.
 'k Zal gruwzame oorlogen ontvouwen, en 't geweld
 60 Der koningen, die, bits en bloedig in het veld,
 Elkandre gaan te keer; wat heirkraft uit Tyrrhenen
 Te velde kwam, en hoe Italië, op de beenen,
 In 't harnas tegens een gekant stond, hof bij hof.
 Hier wordt een lange rij van zaken, hooger stof
 65 Voor mij geboren. 'k Vang een werk aan, dat gewichtig
 En groot is van belang. Latinus stuurt voorzichtig
 In zijnen ouderdom, als koning, heel gerust,
 De steen en landen, lang in vree, naar zijnen lust.
 Men houdt God Faunus en Marike, een nimf, te gader,
 70 Een Laurentijsche nimf, zijne ouders. Faunus' vader
 Was koning Picus, die van God Saturnus kwam,
 Waaruit dit braaf geslacht zijn eersten oorsprong nam.
 Latinus was van God geen manlijk oir beschoren,
 Of zoon; want dees werd hem, nadat hij was geboren,
 75 In 't opgaan van zijn jeugd, met grooten rouwe ontfloed.
 Dees' kroon en erfnis hing een dochter boven 't hoofd,
 Die reë volwassen was en huwbaar. Al de braven
 Van gansch Ausoniën en Latium aan 't draven
 En dringen naar dees' maagd; en boven andre in 't rijk
 80 Stond Turnus ook ten hoof naar zulk een huwelijk;
 Een vorst, die overschoon, van hoogen huize en stamme,
 En bij de koningin gezien was, die zijn vlamme
 Vast hoop gaf en dees' trouw, uit al haar mächte en kracht,
 Zocht door te drijven; maar de schrik van al 't geslacht,
 85 Voor menig voerspook hield dit slapen. In het midden
 Van 't hof en zijn kapel stond, daar men plag te bidden,
 Een heilige laurier, godvruchtig, uit ontzag,
 Veel jaren lang geëerd. Latinus op dien dag,
 Toen hij dit hof eerst bouwde [indien we recht verstonden],
 90 Had Febus dezen boom, zoodra die wierd gevonden,
 Godsdienstig toegewijd, en dezen bouwtroep, hier
 Genoemd Laurenters, naar dien boom en lauwerier,

- Op wiens verheven top een dikke zwarrem bijen
 95 Al brommende onvoorziens zich zette, en die, met been
 Aan been gevlochten en gestrengeld onderen,
 Aan dezen groenen tak in 't end gerust bleef hangen.
 De wichlaar riep terstond: „Wij zien met groot verlangen
 Een uitheemsch hoofd alreë genaken met zijn schaar,
 100 Dees' landstreek zoeken uit die streken, en zich daar
 Ter neder slaan, en op den hoogen burg regeeren.
 Behalve dit, terwijl de dochter God wil eeren,
 En, staande aan 's vaders zij, met hare kuische toorts
 't Gewijde altaar ontsteekt, zoo schijnt zich zorglijk voorts
 105 ['t Luidt schrikkelijk] de vlam in 't hangend haar te mengen,
 Al 't hoofdsieraad in 't vier te blaken en te zengen,
 Te branden dat het kraakt, de koninklijke vlecht
 Te barnen, en de kroon, gesteente in goud gehecht,
 Te schittren en, in gloed gesteld, met rook te smetten,
 110 En voor het gansche hof in lichten brand te zetten.
 Dit werd voor vrij wat groots, wat wonders aangezien,
 Als wou 't een grooten en doorluchten naam bediën,
 Haar toebeschoren, doch dat dit den staat en volke
 Verkundschapte eenen brand, die, uit een oorlogswolke,
 115 Hun hoofden treffen zou. De koning, om 't gezicht
 Bekommerd, gaat terstond naar Faunus, en zoekt licht
 Uit 's vaders mond, opdat die 't noodlot hem ontvouwe,
 Leeft met oraaklen raad, in 't godswoud der landouwe
 Van 't hooge Albunea, daar, diep in 't grootste bosch
 120 Van allen, een gewijde en klare springbron los
 En helder opwelt, die, beschaduw'd dicht van blären,
 Een zwaren zwaveldamp uitademt voor de scharen.
 d'Inwoners van Itaalje en 't gansch Enotrisch land,
 Om raad verlegen, hier om raad gelijker hand
 125 Verschijnen, en wanneer de priester zijne giften
 En offergaven brengt, en 's nachts door 's hemels driften
 Zich in de stilte strekt op d'uitgespreide vacht
 Van heilig offervee en schapen, versch geslacht,

95, 96. Been aan been: de uitdrukking klinkt vreemd, wanneer gesproken wordt van insecten, die juist daardoor zich van de overige diersoorten onderscheiden, dat zij alle been missen. 't Is waar, poot aan poot had niet zeer deftig geklonken. Intusschen is de uitdrukking in zooverre nauwkeurig, dat de bijen soms met de pooten aan elkander hangen. — 102. Terwijl, enz.: duidelijker is de Proza-vertaling: terwijl Lavinie de maagd, neffens heuren vader staande, het altaar met heur kuische toortsen ontstak. — 109. Te schittren: activ. voor „te doen schitteren.” — 120, 121. Klare... en helder: deze beide epitheta zijn van Vondel, die gewis niet nadacht, dat een zwavelbron moeilijk de eigenschap bezitten kon, die er mede wordt aangeduid.

- Dan ziet hij in den slaap, te wonderlijk gedreven,
 130 Veel spokerijen hene en weder ommezweven,
 Verneemt veel stemmen, spreekt met Goden, en, vol schriks,
 Spreekt door Avernus' mond met Acheron en Styx.
 Latinus, vader van de dochter, ging dees' hoeken
 En wouden nu, om raad en antwoord, zelf bezoeken.
 135 Hij slachtte naar den stijl een honderdvoude gift
 Van schapen, leide zich op d'aarde door Gods drift,
 Op d'uitgespreide vacht en vellen voor Gods koren.
 Toen liet zich eene stem ten diepen woude uit hooren:
 „Besteë, mijn zoon! uw kind aan geen Latijnen uit.
 140 Bestem, om niemands drift, dit huwelijksbesluit.
 Uitheemsche schoonzoons zijn niet verre en reë voorhanden,
 Die door hunne afkomst eens ons faam, door alle landen,
 Tot aan den hemel toe verheffen, uit wier struik
 Uw afkomst nog zal zien hoe ieder buige en duik'
 145 Voor hare voetschabelle, en zij, ten lange leste,
 Beheersche al wat de zon beschijnt van ooste en weste,
 Van d'eenen aan d'andre zee. Latinus houdt dit woord
 Van vader Faunus, en zijn stem, bij nacht gehoord,
 Niet stil, en ongemeld; dies had de Faam, gevaren
 150 Door gansch Ausonië en zijn steën, de nieuwe maren,
 Alreede wijd en zijd verbreid, tot ieders vreugd.
 Toen nu Laomedons geslacht en manbre jeugd
 De vloot kwam aan den wal en groenen oever meren,
 Zoo ging Eneas en d'aanzienlijkste heeren
 155 En schoone Iulus mee zich leegren aan den stroom,
 In 't lommerkoele loof van eenen hoogen boom.
 Men brengt er kost en spijs in 't gras, voor volk en vorsten,
 En legt het eten neer op harde gerste korsten,
 [Jupijn gaf hun dit in] en recht er onbelaân
 160 Wilde appels uit het woud op dees' taljoren aan.
 De kost was nu verteerd, als hongersnood hen perste
 Te bijten met de kies in deze korst, de gerste
 t'Ontwijken met den mond, te grijpen met de hand,
 En stout de vloke korst te malen met den tand,
 165 Gelijk hun was gespeld, te kauwen, niet te mijen.
 Toen riep Iulus, doch hij rept geen wichlerijen:

164. Vloke: de Proza-vertaling heeft vlakke, en men zou allicht vloke voor een zelfout houden, indien 't niet in vs. 274 hierachter terugkwam. —

166. Doch hij rept geen wichlerijen: de Proza-vertaling had, eenvoudig: zonder meer te reppen dat hier op sloeg, 't welk beter het Latijn nec plura alludens teruggeeft. De eigenlijke bedoeling van Vergilius schijnt best aldus vertolkt: „zonder eenige toespeling aan zijn woorden te hechten.”

- „Helaas, wij eten ook ons tafels!” Nauwlijks was
 Dit woord nog uit den mond, of zij begrepen ras,
 Dat hunne zwaarigheid een eind nam, en de vader
 170 Verstond uit zijnen knaap, voor d'andere allegader,
 't Orakel, werd verbaasd, en zat verrukt, en stom.
 Hij riep terstond: „Nu zijt gegroet en welkom,
 O land, bij noodlot mij geschonken en beschoren!
 Getrouwe Huisgoôn van oud-Troje, lang verloren!
 175 Zijt hartelijk gegroet aan dezen waterkant.
 Hier is ons huis, en wijk, en eigen vaderland;
 Want vader, 't valt mij in, door die geheimenissen
 Mij mijn fortuin voorspelde: „o zoon! het zal niet missen,
 Wanneer de honger u, van sukklen afgesloofd,
 180 Aan d'onbekende kust zal persen, hoofd voor hoofd,
 Als 't eten is verteerd, de tafels ook te knouwen,
 Dan is het tijd daar huis en wal en poort te bouwen.
 Dit is de hongersnood, ons lang voorheen gespeld,
 De leste zwaarigheid, die nu een einde stelt
 185 Van alle omsukkeling. Welaan dan, laat ons blijde,
 Zoodra de zon verschijne, aan deze en gene zijde,
 Ter haven uitgaan, en vernemen alleszins
 Naar 's lands gelegenheid; wat lieden hier en ginds
 Gezeten zijn; bezien wat steden zij hier stichtten.
 190 Nu drinkt Jupijn, om 't hart van zorgen te verlichten,
 Met offerkelken toe, en roept Anchises aan:
 „Schaft wijnen op den disch.” Zoo spreekt hij onbelaân,
 Bekranst zijn haar met loof en onverwelkbare blâren.
 Hij bidt den Landgod aan, en d'Aarde, mild in 't baren,
 195 En d'eerste Godheid en de Nymfen daaromtrent,
 Meteen de vlieten, hun nog nieuw en onbekend.
 Hij roept daarna den Nacht en starren aan meteenen,
 Die in de duisternis te klaarder elk verschenen,
 En Jupiter van Ide, en Vesta, moeder van
 200 De Goden, één voor één in 't starlicht hofgespan,
 Zijne ouders, Venus in de hemelen t'aanschouwen,
 Anchises, onder d'aarde, in zalige landouwen.
 Toen donderde Jupijn wel driemaal van omhoog,
 Bij schoon en helder weer, en zwaaide uit 's hemels boog
 205 Den flikkerenden straal des bliksems voor den volke,
 En schitterde met vier en goud uit eene wolke.
 Terstond verspreidde zich 't gerucht op dit geluid
 Bij 't volk van Troje en al de reisgenooten uit,
 Dat nu de dag en tijd hen allen met betrouwen
 210 Den lang beloofden muur en vesten ried te bouwen.

167. Helaas: lees: kijk eens! — Ascanius denkt er niet aan, hier een uitroep te doen, die verdriet of leedwezen te kennen geeft.

- Men stelt er nu om strijd den maaltijd toe op strand,
 En wenscht elkandren, met den wijnkelk op de hand,
 Geluk, en krans den wijn en wijnschaal, vrij van vreezen.
 Zoo ras als 's andren daags de zon was opgerezen,
- 215 En met haar gouden lamp de wereld overscheen,
 Ging elk zijns weegs bezien des lands gelegenheên,
 De stranden en het volk, de stad, en grens, en palen.
 Numicus' bronaâr giet dit meer in deze dalen.
 Daar woont de Latinist, die geen geweld' ontziet.
- 220 De Tiberstroom vloeit ginds. Anchises' zoon gebiedt
 Hierna een honderdtal gezanten, uitgekoren
 Uit allerhanden staat, en al met een geschoren
 Olijfkrans, Pallas' loof, bevlochten, naar de stad
 En 's konings hooge vest te treden, om door schat
- 225 En gaven vrede voor den Trooischen te bedingen.
 Zij sloften niet, zoodra zij dezen last ontvingen,
 En spoedden derwaart heen. Eneas rept zich vroeg,
 En rooit, terwijl ze gaan, de vesten met den ploeg,
 Steekt graft en erven af, en trekt om d'eerste hutten,
- 230 Langs stroom en strand, een wal, gesterkt om ramp te
 Met spitse palen, dicht en legerswijs geheid. [schutten,
 De jeugd heeft nauwlijks nog haar heenreis afgeleid,
 Of ziet van verre alreê Latijnsch gebouw en daken,
 En torens, hoog van spits, en al de stad genaken.
- 235 De bloem der jonkheid, al wat frisch te paarde zat,
 Gewent en oefent zich rondom en voor de stad,
 Gewent de rossen in het stof voor haren wagen,
 Of spant den strengen boog, of durf zijn maats uitdagen
 Te worpen met den schicht, die taai is. Dees braveert
- 240 Den andren met de pees, of rent, en draaft, en keert;
 Wanneer een bode, hen te paard voorbijgestoven,
 Den ouden koning meldt, dat brave mans van boven,
 En in uitheemsche dracht, genaken. Hij belast
 Die mannen binnen 't hof te roepen, zet zich vast
- 245 Op 's grootvaars erfstoel neer, in 't midden van de zalen.
 Men zag in 't hoogste van de stad het hof staan pralen,
 Op honderd zuilen, groot en heerelijk gesticht,
 Het hof van Picus, den Laurenter, naar en dicht
 Van bosch, ontzagbaar om den godsdienst van de vaderen.
- 250 Hier plachten ze vanouds kerkplichtig te vergaderen,
 De koningen met pracht te welkomen, wanneer
 Men hun den schepter gaf, en met eerbiedige eer
 De bijl en bondel wierd eenstemmig opgedragen.
 Dit hof verstrekke hun een kerk op hooge dagen.

218. Numicus: een riviertje van Latium. — 219. De Latinist voor de Latijner, als de Proza-vertaling heeft.

- 255 Men hield er feesten en 't gewijde kerkbanket.
De vaders plachten hier, na 't slachten, op het vet
Der offerrammen, aan den langen disch te teren.
Hier stonden in 't poortaal der vaderen en heeren
260 Stambeelden op een rij, uit ceedrenhout gesneën,
De vader Italus, Sabijn, en ook meteen
Saturnus, oud en grijs, wiens wijnstok d'eerste bloeide,
Gekend aan 't kromme mes, waarmee hij wijngaard snoeide,
Ook met twee troniën God Janus uitgebeeld,
En andre koningen, van 's rijks begin geteeld,
265 Die eerlijk in het veld hun bloed voor 't land vergoten.
Het heilig pijlerwerk hing gestoffeerd met sloten
Van poorten, wapenroof en wagens, kromme bijl,
Gekamde helmen, schild, rondas, en schicht en pijl,
En snuiten, 's vijands vlote ontruikt en afgereten.
270 De koning Picus zelf, heel braaf te paard gezeten,
Zat met den purperen en korten wichelrok
Om 't lijf gegord, en droeg den krommen wichelstok
Van God Quirinus in de rechte hand, in d'ander
Den kleenen vloken schild. Vrouw Circe, schalk en
275 En eertijds blakende van ongetoomde min, [schrandere,
Sloeg met haar gouden roê den vorst, herschiep hem in
Een vogel door vergift, en spikkelde zijn veêren
Met velerhande verf. Latinus, voor zijn heeren,
In dezen tempel van de Goôn, op vaders troon
280 Gezeten, liet terstond de Trooischen binnen noôn,
En hief dus minzaam aan: „Nu zegt, gij, Dardanieren!
Want uw geslacht, en stad, en zede in 't volk te stieren
Zijn ons niet onbekend; ook heeft men al gehoord,
Hoe gijliën over zee u spoedt naar dezen oord;
285 Wat zoekt ge? Wat 's uw wit? Wat nood heeft u gedreven
Door zooveel blauwe zeën en baren om te zweven,
Naar onze Ausoonsche kust? Hetzij gij dezen stroom
Gekozen hebt en in de haven, buiten schroom,
Geraakte, bij gebrek van kennisse der wegen,
290 Of aangesmeten wierd, door storm en wind verlegen;
Gelijk den zeeman, van de baren omgezwaaid,
Veel onweers over 't hoofd, bij tijd en ontijd, waait;
Gij moogt hier havenen en hebt geenszins te schromen;
Want wij, Latijnen, van Saturnus zijn gekomen,
295 Een volk, dat, zonder dwang van wetten aangepord,

274. Vloken schild: in de Proza-vertaling staat: gebogen schild, en het is mij thans bij vergelijking der verschillende plaatsen, waar Vondel 't woord vloek bezigt, gebleken, dat de ware beteekenis niet anders is dan wat men gemeenlijk „hol” noemt en de Franschen met *concave* uitdrukken. — 293. Havenen: hier in den zin van: „veilig blijven.”

- De billijkheid, de wijs, den oudren ingestort,
 Gewillig volgt; en mij gedenkt [het is geen leugen,
 Al mag het weinigen, die nu nog leven, heugen],
 Dat d'oude Aurunken ons vermelden hoe Dardaan,
 300 Geboren in dit land, naar Ide en hooger aan
 De steên van Frygië en naar Samos trok, dat tegen
 Oud-Thracië over, daar den naam af heeft gekregen.
 Hierna van Corithus tot in 't Tyrrheensch gezag
 Gereisd, werd hij van daar in eenen schooner dag,
 305 In 't gouden hof der lucht, in 't hemelsch hof, vol lichten,
 Gewelkomd op den troon, en ziet altaren stichten
 Voor hem, die in 't getal der Goden wordt gekend."
 Ilioneüs volgt Latinus dus in 't end:
 „O koning, brave telg van Faunus! geene baren
 310 Noch stormen dwongen ons aan uwe kust te varen,
 Noch 't heeft aan kennis van gestarnte of strand gefeild;
 Wij komen herwaart niet uit onze streek verzeild.
 Wij, uit een rijk, zoo trotsch als 't licht mag overschijnen,
 Gejaagd, bezoeken met ons' vloten uw Latijnen,
 315 Uw hof, en deze stad, en koninklijken staat,
 Uit onzen vrijen wil, met voorbedachten raad.
 Wij rekenen Jupijn, der Goden hoofd en vader,
 Voor oorsprong van ons bloed. Al Dardans jeugd te gader
 Draagt moed op Jupiter, haar grootvaâr. Een Trojaan,
 320 Eneas, uit Jupijn gesproten, heeft ons aan
 Uw machtig hof gestuurd. Een kriegsstorm [opgesteken
 Uit wreed Mycene, en uitgestort op al de streken
 Om Ide en zijn gewest, daar Azië en Euroop,
 Twee werelden, genoopt van 't noodlot, overhoop
 325 En tegens een gekant, elkandre op 't spits ontmoetten],
 Kwam ook ter ooren, die misschien, uit aller voeten
 Geschoven achteraf, bewonen 't veerste land,
 Daar d'Oceaan om vloeit en ebt op 't zoute strand;
 En die zich op den riem der dieren, dwers gespannen,
 330 Daar 't Kreeftvier brandt op 't hoofd der zwarte Mooremannen,
 In 't midden van de vier gewesten, zette alleen.
 Wij, uit dien wereldvloed, door zooveel wilde zeën
 En golven omgesleept, en nauw den nood ontvloten,
 Verzoeken wat verblijfs voor vaderlijke Goden,
 335 Een voet onnoozel strands, en zee en lucht, elkeen
 Al even na. Betrouw, wij zullen in 't gemeen

308. Versta: op de welkomstrede van Latinus volgde het antwoord van Ilioneüs. — 326. Ook... die: versta: ook hun, die. — 332. Dien wereldvloed: de uitdrukking is overdrachtelijk gebezigd, als wilde Ilioneüs zeggen: „uit die zee van wederwaardigheden.” De Proza-vertaling heeft springvloed, wat misschien wel zoo goed is.

- Ons in 't Latijnsche rijk niet ongeregeld dragen,
 En gij niet luttel eer inleggen bij uw dagen.
 De gunst van zulk een deugd verliest haar geur niet licht,
 340 Noch 't zal Ausonie ooit berouwen onverplicht
 De Trooischen in haar schoot te bergen en t'ontvangen.
 Ik zweer bij 't noodlot, dat Eneas aan blijft hangen,
 Bij zijnen dappren arm, 't zij iemand ooit in vree
 Of in den orelog en 't woeste harnas meê
 345 Zijn trouw ervaren hebb', dat allerhande lieden
 En vele volken [ai, versmâ ons niet, al bieden
 Wij u de takken van olijven met gebeên],
 Met Trooischen wenschten in een vast verbond te treên;
 Maar 't noodlot van de Goôn en hun geboden dreven
 350 Ons voort, om naar dit land te zoeken en te streven.
 Dardaan, gesproten uit dit landschap, daagt en noodt;
 Apollo dwingt en drijft ons heftig met de vloot
 Naar dit geweste toe, door errenstig begeeren,
 Naar den Tyrrheenschen vliet, den Tiber, naar de meren
 355 En heilge waatren van Numicus, en zijn bron.
 Eneas boven dit vereert u wat hij kon,
 Geringe gaven, uit den Trooischen brand getogen,
 Kenteevens van zijn staat en 't vorige vermogen:
 Anchys, zijn vader, plag met dezen gouden kelk
 360 Op 't outer t'offeren. Toen koning Priam elk
 En allerhande volk, gedagvaard naar de wijze,
 De wetten voorschreef, dan was dit, den staat ten prijze,
 Zijn dracht, zijn scepter en gewijde tulleband,
 En feestgewaad, gewrocht van 's Trooische joffers hand."
 365 Door deze rede zat Latinus opgetogen,
 Sloeg zijn gezicht rondom, en zag hem onder d'oogen,
 Heel sterk, en sloeg 't gezicht in 't end ter aarde neer.
 Borduurwerk nochte pracht van purper raakt hem meer,
 Noch Priams scepter gaat den koning zoo ter harte,
 370 Als hij, om 't uitbesteen der dochter, met veel smarte
 Bezorgd is, nu zijn geest aandachtig 't woudbescheid,
 God Faunus' antwoord, bij zichzelve overleit:
 Hoe dees, uit een uitheemsch geweste hier gevaren,
 Gelijk een schoonzoon zal met zijne dochter paren,
 375 Uit kracht van 't noodlot en deze openbare blijk

373, 374. Hoe dees.... gelijk een schoonzoon, zal met zijne dochter paren: neen: „hoe deze, als schoonzoon, met zijn dochter paren zal.” — Het woord een, om de maat tusschen gelijk en schoonzoon gevoegd, geeft aan den zin een beteekenis, die niet in Vondels bedoeling was, en hij laat nu Latinus zeggen, niet, dat Eneas zijn schoonzoon worden zal, maar dat hij zich met zijn dochter paren zal, alsof hij zijn schoonzoon ware. — 375. Deze openbare blijk: 't woord wordt tegenwoordig onz. gebezigd. Doch zie BILDERDIJK, *Gesl. in v.*

- Van wondermerk, en door een zelve macht in 't rijk
 Beroepen wordt; hoe hier eene afkomste uit wil spruiten,
 Die, braaf in 't harrenas, zooveel gewelds zal stuiten,
 En met de wapenen al 's werelds ommeloop
 380 Bemachtigen. Hij zegt ten leste, met die hoop
 En blijdschap in 't gelaat: „De goede Goden zegenen
 Hun staatorakels en dit onverhoeds bejegenen.
 Gezant van Troje! u wordt uw aanzoek toegestaan.
 Ik zal uw gaven en schenkagiën niet versmaân
 385 Zoo lang Latinus hier, als koning, zal regeeren,
 Zult gij noch vruchtbaar land noch Trooischen schat ontberen.
 Laat slechts Eneas zelf, [trekt 's konings hart zoozeer
 Naar ons; indien zijn ziel dus haakt zich hier ter neêr
 Te slaan, en in 't verbond te worden aangenomen],
 390 Zijn vrienden onbeschroomd vrij onder d'oogen komen.
 'k Zal 't achten als een pand van vriendschap en verdrag,
 Zoo ik uw koning hier de hand op geven mag.
 Gij moogt terwijl mijn last uw koning overdragen.
 'k Heb eene dochter, die ik niet op mijn behagen,
 395 Noch volgens 't antwoord van mijn vaders woudkapel,
 En velerhande blijk van godsmerk en bevel,
 Vermag aan inheemsch bloed te huwen, te besteden.
 Zij spellen, dat alreë de schoonzons herwaart treden,
 Uit buitenlandsch gewest, daar Latium op beidt,
 400 Die, door hunne afkomste en voorzichtig kriegsbeleid,
 Ons aller naam en faam tot aan den hemel heffen;
 En 't noodlot schijnt hiermee dien vorst op 't hoofd te treffen,
 Te roepen tot het rijk; ook hoop ik 't, zoo mijn geest
 De waarheid mij getuigt.” Zoo spreekt de vader, leest
 405 De beste paarden uit. Driehonderd staan en brallen
 Gehavend aan hun kribbe, in 's konings hooge stallen.
 De vorst gebiedt terstond die snelle kleppers, met
 Hun dekkleën van tapijt en purper, en heel net
 En sierlijk voor de borst met goud gesespt, t' ontsnoeren,
 410 En, elk naar zijnen staat, den Trooischen toe te voeren.
 Zij zijn met goud getoomd, en spelen al verhit
 Op 't gouden mondstuk. Vorst Eneas, dien hij bidt
 En noodigt, zendt hij ook een wagen met twee paarden,
 Die, vier en vlam ten neus met moed uitsnuivende, aarden
 415 Naar 't hemelsch zaad, waaruit zij sproten, van zulk slag
 Als Circe loos, ter sluik, de zon, haar vader, plag
 t'Ontguichlen, toen het stil de moeder dekte, en speelde,
 En deze basterden, het puik der stallen, teelde.
 d'Eneadijnen, nu dus heerlijk te paard

406. Gehavend: hier staat havenen in den zin van „roskammen, schoon maken.”

- 420 Gezeten, keeren met die gaven strandewaart,
Met 's konings antwoord en den toegezeiden vrede.
Maar zie Jupijns gemaal, verbitterd, gaf zich reede
Van Argos, d'oude stad van Inachus, omhoog,
Hield stand in d'open lucht, zag met een nijdig oog,
425 Uit 's hemels troon van verre, en van Pachynus' sloten
En 't Siciljaansche strand. Trojaansche kielen vloten
Recht voor zich, en hoe vorst Eneas, in zijn schik,
En 't scheepsvolk huizen bouwt en reede, buiten schrik,
Het vaste land betreën, en grond en erven winnen.
430 Zij schudde voort het hoofd [het ging haar aan de zinnen],
En goot haar krop dus uit: „Vervloekt gebroed! o schand,
O Dardans noodlot, dat zich tegens 't onze kant,
Kon ik ze al lang niet in 't Sigeesche veld verslinnen?
Kon ik 't verwonnen volk niet dempen en verwinnen?
435 Kon 't brandend Toje niet verbranden dezen hoop,
Die midden door het spits en vier en vlam ontsloop?
Maar trouwen ik geloof, mijn wraak, dus uitgevaren,
Zal endlich, moede of zat, stil zitten en bedaren.
'k Bestond ook grimmig hen, gedreven uit hun rijk,
440 Te plagen op de zee, en klampte te gelijk
Den vluchteling aan boord met al de zee en baren.
Men kwistte tevergeefs geweld en zeegevaren
En stormen op het volk van Troje en hunnen staat.
Wat heeft Charybdis, Scylle, of barnend zand gebaat,
445 Nu zij, beschut voor zee en mij, en vrij van zorgen,
Dus binnen d'oeveren van den Tiber zijn geborgen,
Naar hunnen wil en wensch? God Mars vermocht voorheen
De Lapythen, een volk, dat vreeslijk is, te treën;
Der Goden vader zelf gaf 't oude Kalydone
450 Diana's wraak ten beste; en zoo men dit verschoone,
Wat boosheid van Lapyth of Kalydoners aard
Verdiende zulk een plaag? Maar ik, zoo groot en waard,
Een bedgenoot van Jupijn, wat 's al mijn pogen?
Wat rechte ik uit met al mijn krachten en vermogen?
455 Hoe ik het wende of niet, en waar zich Juno keert,
Zij wordt gedurig van Eneas gebraveerd;
Doch zoo mijn macht in 't ende en goddelijk vermogen
Niet toereikt, liever dan dit langer te gedoogen,
Te hulp genomen al wat helpen kan en raân;
460 En slaapt Jupijn omhoog, schen Pluto's geesten aan.
Maar hoe? Men kan hem uit Latinus' rijk niet houwen,

433. Verslinnen: verslinden, een vorm, vooral in vroeger verzen van Vondel herhaaldelijk aangetroffen.—460. Schen Pluto's geesten aan: zal ik de geesten van Pluto op Eneas aanschennen. De Proza-vertaling heeft hier: kan men den hemel niet vermorwen, ik zal de hel oprokkenen.

- En 't noodlot sluit, dat hij Lavinië moet trouwen;
 Dat zij zoo, evenwel wordt zulk een groote zaak
 Al slepende uitgesteld, verward, verlet uit wraak.
- 465 Zoo zien twee koningen verwoesten hunne staten.
 Dat schoonvaar schoonzoon, tot bederf der onderzaten,
 Vrij paren op dien koop. O Maagd! schep hoop en moed,
 Dus wordt ge met Trojaansch en met Rutulisch bloed
 Ten huwelijk besteed. De razende Bellone
- 470 Wil gaarne speelnoot zijn van zulk een overschoone.
 Cisseüs' dochter, van een bruiloftstorts bevrucht,
 Heeft niet alleen een torts gebrocht in 's levens lucht,
 Maar Venus baart hier ook dezelve vrucht niet minder,
 Een andren Paris, en een lijktorts weer tot hinder
- 475 Van 't andre Pergamum, dat instort door dees' bruid."
 Zoo schudt ze haren krop van wraak en gramschap uit,
 En daalt verbolgen neer op d'aarde, om stof te zoeken.
 Zij dagvaardt, uit het hol der zustren, een der Vloeken,
 De helsche Alekto hier uit 's afgronds duistre kaak,
- 480 Die bloedige oreloge en lagen, schennis, wraak
 En lasterstukken dicht. De vader van den Tarter
 En 's afgronds zusters zelfs verschrikten nooit voor zwarter
 Gedrocht of spook, dat met meer grijnzen u ontmoet,
 Zoo bijster grimt en zooveel zwarte slangen broedt.
- 485 De wrokster Juno wet haar boosheid met dees' rede
 En sprak aldus: „o Maagd, nachtdochter! hoor mijn bede,
 Neem deze moeite aan; zijt mij hierin ten geval',
 Om mijnen naam en faam geheel en overal
 Te houden ongekrenkt, dat geene Eneadijnen,
- 490 Om d'echt van 's konings spruit, den koning der Latijnen
 Om d'ooren loopen, noch zich neerslaan op den grond
 Van 't vette Italië. Gij kunt het vreëverbond
 Van broedren, eensgezind, verstoren, wapens spitsen,
 Hen aan elkandre fel in 't blanke harnas hitsen,
- 495 Verwarren al 't geslacht, en huis, en bloed, en erf.
 Gij zijt de stokebrand, de huisplaag en 't bederf,
 Weet duizend middelen en duizenden van plagen.
 Nu schudt uw krop eens uit, en haal, op mijn behagen,
 Eens voor den dag al wat hier insteeckt. Dit 's mijn beë.

473. Maar Venus baart hier ook dezelve vrucht: Juno wil hier niet zeggen, dat Venus een tweeden Eneas ter wereld bracht; maar dat zij wederom met denzelfden uitslag werkzaam was. — 477. Om stof te zoeken: dit zal moeten beteekenen: om geschikte werktuigen voor haar wraak te zoeken. — 481. Dicht: hier in zijn oorspronkelijke beteekenis van „verzint.” De Proza-vertaling heeft bijvert, „ter herte neemt.” — 486. Nachtdochter: onwelligende samenkoppeling; in allen gevallen ware nachtdochter beter geweest; men zegt smidsdochter, boerenzoon, niet smiddochter, boerzoon.

- 500 Verstoor en breek terstond den reê gesloten vree,
 En zaai het schendig zaad van godlooze orelogen,
 Opdat de krijsgezinde en wulpsche zijn vermogen
 Te werke stell', zich voort in 't harnas vinden laat',
 En wapen, wapen roepe. Alekto, loos en kwaad,
 505 Van slangegift besmet, rukt voort met haar venijnen
 Naar 't Laurentijnsche hof, den rijksstoel der Latijnen,
 En zet al stil zich in Amates kamer neêr,
 Wiens bloed van toorne en angst, om Turnus' echt en eer,
 En der Trojanen komst, gewelkomd bij de lieden,
 510 Begon, naar vrouwen aard, te schuimen en te zieden.
 Alekto, 't helsche spook, smeed die vergramde stijf
 Een bitse haarslang uit haar blauwe vlecht naar 't lijf,
 En stak ze door de borst en boezem tot in 't harte,
 Opdat ze, razende van boos vergift en smarte,
 515 Het gansche hof alom mocht storten overhoop.
 De slang, die tusschen kleed en gladden boezem kroop,
 Glipte ongevoelig voort, begon haar in te blazen
 Een adderigen aard, en brocht ze loos aan 't razen.
 't Geweldige serpent aan 't krollen, loos en valsch,
 520 Weet, als een keten van fijn goud, zich om den hals
 Te kinkelen, gelijk een haarsnoer, en gegleden,
 Kruipt glibberig, van lid tot lid, door al de leden.
 Als nu de smet van 't klam venijn dus heneglipt,
 De zinnen eerst bevangt en in 't gebeente slipt,
 525 En blaakt het, eer de brand, door al de borst ontsteken,
 Aan 't hart raakt, hoort men dus Amate treurig spreken;
 Zij hief weemoedig, naar den aard der wijven, aan,
 Beducht om 't huwlijk van haar kind met dien Trojaan:
 „Zal nu Lavinië en de Trooische balling paren?
 530 Hebt gij geen deernis met uw dochter en heur jaren,
 Noch met u zelve? Och, och, o vader! hebt ge geen
 Meedoogendheid met mij? De moeder, die alleen
 En eenzaam zitten zoude, indien de trouwelooze,
 Zoodra de noordwind waai', de vlucht te water koze,
 535 In zee stak, en de maagd vervoerde, als zijnen roof?
 Kwam zoo de Frygiaan, een herder, niet ten hoof,
 Te Lacedemon, en vervoerde naar zijn lusten
 Helene, Leda's spruit, naar zijn Trojaansche kusten?
 Waar is uw zuivre trouw, uwe eerste zorg, die gij
 540 Voor d'uwe droegt? Waar is uw woord en hand, zoo vrij,
 Zoo vast, zoo menigwerf neef Turnus zelf gegeven?
 Zoo gij voor Latium een balling, een verdreven

507. Amates: Amate was de vrouw van Latinus en de zuster van Venilia, Turnus' moeder. — 511-522. Schilderachtige regels en Vondel ten volle waardig.

- Uit vreemde landen tot een schoonzoon zoekt, en dit
 Dus bij u legt, en gij door vader Faunus' wit
 545 En last wordt aangeperst; voorwaar, ik schat met reden
 Elk land, dat op zichzelf van ons gebied en steden
 Is afgezonderd, voor uitheemsch, en dat 's de zin
 En uitspraak van de Goôn; en rekt men 't begin
 Van Turnus' stam, Acrys en Inachus, te zamen
 550 Voorvaders, uit den schoot van 't uitheemsche Argos kwamen.
 Als zij op deze wijs vergeefs Latinus smeekt
 En aanhoudt, en verneemt hoe hij haar tegenspreekt,
 En 't vinnige vergift der slange, in 't hart geslopen,
 Door al de leden rijdt, begint ze, door het nopen
 555 Van 't schrikkelijk gedrocht, schuimbekkende op de straat,
 Door al de groote stad, met ijslijk wangelat
 Te hollen; eveneens gelijk gedraaide tollē
 Van 't speelziek kind, die snel omzwindelen en rollen,
 Voor 't klitsen van de zweep, door al de ruime zaal
 560 Gedreven heen en weer, zoo dik en telkenmaal
 De slag hun vaart geeft, daar onnoozle jonge knapen
 Zich aan 't omloopen van 't boschboomenhout vergapen;
 Zoo zwiert ze midden door de steden razend heen,
 En door baloorig volk en land, en recht meteen
 565 Een grooter gruwel aan en grooter dolligheden.
 Zij veinst zichzelve van God Bacchus' geest bereden,
 En vliegende in het bosch, versteekt haar dochter vast
 In ruig gebergte, om dus de bruid den Trooischen gast
 t'Ontveldigen, de feest der bruiloft hem t'ontwrijven.
 570 Zij gilt er: „Evoë, God Bacchus!” valt aan 't krijten;
 „Gij zijt het, die alleen de dochter waardig zijt;
 Want u ter eere werd haar hand ten thyrs gewijd.
 Zij voerde uw reien aan om 't outer, liet haar tuiten,
 Geheilgd u ten prijs, dus groeien, nimmer sluiten
 575 Door haarsnoer nochte band.” 't Geraas wordt landgemeen.
 Een zelve dolheid brengt de wijven op de been,
 Om razende van honk te zitten afgeschoven.
 Zij stuiven uit hun huis, en steken 't hoofd naar boven
 Vrijpostig in de lucht, en zwaaien 't haar om 't hoofd.
 580 Maar andre huilen luid, dat al de lucht verdooft
 Met bevende geschal van kelen, trekken vlokken
 En tijgersvellen aan, en zwaaien wijngaardstokken

562. 't Boschboomenhout: de „tol;” maar 't woord luidt te hoog-
 dravend voor zulk een geringe zaak. Van een tol, d. i. van „een klein
 stuk gedraaid hout,” sprekende, moet men de gedachte niet afleiden tot een
 bosch en tot boomen. 't Woord, dat Vondel bezigt, is bovendien onge-
 lukkig van samenstelling, en in elk geval zegt men boomhout, bloem-
 hout, en niet boomenhout, bloemenhout.

- Vol blären in de lucht. Amate in 't midden zwaait
 Een barrenende torts van pijnhout, gilt en kraait,
 585 En zingt het bruiloftslied van Turnus, heel bewogen,
 En van haar dochter. Zij verdraait haar vierige oogen,
 Grimt schichtig overdwars, en schreeuwt uit al haar macht :
 „Waar zijn de vrouwen nu van ons Latijnsch geslacht?
 Nu rustig op, en hoort naar mij in mijne smarte.
 590 Zoo gij het jammer van Amate trekt ter harte,
 En haar begunstigt; zoo u 's moeders ongelijk,
 Dat ze in haar dochter lijdt, bewegen kan, dat blijk'
 Nu dadelijk. Ontsnoert uw vlechten; valt aan 't tieren,
 En helpt ons Bacchus' vreugd en heilig wijnfeest vieren.”
 595 Dus wordt de koningin bereën van Razernij,
 Genoopt van Bacchus' drift door woud en woestenij.
 Maar toen ze in haren zin genoeg de dolheid wette,
 Latinus' hof en raad dus overende zette,
 Zoo wordt dezelve Alekte, op hare vale schacht,
 600 Voor wind af naar het hof des Rutulers gebracht,
 Daar Danaë een stad, gelijk men zegt, liet bouwen
 Door troepen, die Akrys haar vaders naam behouwen.
 De plaats, die Ardea bij hun voorvaders hiet,
 Is nu een stad, zoo trotsch vermaard, gelijk men ziet.
 605 Hier lag prins Turnus bij geval in slaap gevallen
 Heel diep, bij duister nacht, in 't hof met hooge wallen.
 Alekto legt terstond haar opzicht, straf en stijf,
 En bijstre grijns af, schiet de grijns van een oud wijf
 En haar gestalte aan, en zij ploegt het hoofd met voren.
 610 Zij snoert de grijze vlecht, en vlecht rondom hare ooren
 Olijfloof in het haar, verandert zich op 't lest,
 Wordt Calybe gelijk, eene overoude best,
 En Juno's priesterin, bewaarster van haar tempel.
 Zij komt met deze rede in 't hof, op Turnus' drempel:
 615 „O Turnus! lijdt ge dit, dat gij dus lang om niet
 Zoo groot een arbeid kwiste? Verdraagt ge dat men ziet
 Uw schepters den Dardaan, een vreemden bouwtroep,
 [schenken.
 De koning, zonder aan uw bloed en zweet te denken,
 Ontzegt u huwelijk en bruidsschat te gelijk,
 620 En zoekt een vreemdeling ten erfgenaam van 't rijk.
 Beschimpte! ga nu hene, en geef u, zonder hope
 Van loon, in lijfsgevaar. Dat nu uw deugd vrij slope
 Tyrrheensche benden. Help nu Latium aan peis.
 Saturnus' dochter zelf beveelt dit in 't paleis

599. Alekte: Alekto; doch verkeerd. Zie het aanget. op *Landgedichten*, Boek I, vs. 600. — 615-623. Uit deze verzen maken de scholiasten op, dat Turnus de Latijnen in vroegere oorlogen als bondgenoot had bijgestaan.

- 625 U t'openbaren, daar gij suft, en stil blijft slapen.
Welaan dan, rustig, schiet het harnas aan, en wapen
Uw volk en burgerij, dat haven woele en strand.
Ga, steek de vloten met den Trooischen heer in brand,
Die binnen dezen stroom gerust en veilig leggen.
- 630 De Goôn belasten scherp en streng u dit te zeggen.
Laat zelf Latinus, zoo hij 't huwlijk niet bestemt,
En zijn belofte houdt, gevoelen, dat het klemt,
Hoe Turnus in het veld voor niemand hoeft te schromen.
De jongeling belacht de priesterin in 't droomen,
- 635 Bejagent haar aldus: „Ik heb alreë gehoord
Hoe deze vloot uit zee al binnen 's Tibers boord
Geraakt is; acht me niet van zulk een vrees bezeten;
Vrouw Juno heeft me niet verwaarloosd noch vergeten,
Maar gij, o moeder! suft van hoogen ouderdom,
- 640 En zijt, naardien de kracht van spellen, doof en stom,
Bij u verstorven is, met ijdele zorg beladen,
En door onnutte vrees voor koninklijke daden
En wapenen, te verre in wichlerij misleid.
Bemoei u met de kerke, en beeld en heiligheid
- 645 Van Goden gâ te slaan; laat mannen wapens roeren;
Laat mannen, wien het past, den dappren oorlog voeren.”
Alekte ontstak van toorne en gramschap op dat woord,
De jongeling begon van angst te smeeken, voort
Te siddren over al zijn leên van onvermogen.
- 650 't Gezicht bleef stijf staan, en bestorven in zijne oogen;
Zoo gruwzaam piepte hem de dolle en razende aan
Met al haar slangen; zoo ziet hij haar blikken staan
In 't aanzicht opgespalkt; hierna, van haat bewogen,
Verdraaide ze in haar hoofd de roode en gloeiende oogen,
- 655 En keert den jongling, die nog veel te zeggen had
En stamelt, haren nek afkeerig toe en prat.
Twee slangen rechtte ze uit haar vlecht op, als twee pesten.
Zij klatert met de zweep en schuimbekt, knoopt ten lesten
Hier deze woorden aan: „Ben ik een, die, verduft
- 660 Van hoogen ouderdom, dus kindsch sta en versuft,
En, nu 't waarzeggen mettertijd al is verstorven,
Door eene onnutte vrees voor krijgsvolk, nieuwgeworven
Bij koningen, mijzelf bedrieg door wichlerij?
Keer herwaart uw gezicht en oogen. Hier zijn wij,
- 665 Van 't hol der zusteren, de Vloeken, opgetogen:
De dood en oorlog staan alleen in ons vermogen.”
Zoo spreekt ze, en smijt dien heere een fakkelt toe, en raakt
Den boezem met een torts, die rookt, en smookt, en blaakt.

628. Met den Trooischen heer: beter heeft de Proza-vertaling met de Frygiaansche vorsten.

- Hij springt uit zijnen slaap en beeft, van schrik bestreden,
 670 En 't zweet breekt uit van angst door al zijn lijf en leden.
 Hij raast om wapens, zoekt naar wapens op zijn bed,
 In al de kamer, haakt naar wapens, wordt ontzet
 Van dollen oorlogslust, vervoerd en aangedreven.
 Zijn gramschap slacht de vlam, die krakende aan komt streven,
 675 Wanneer men rijsbos om den koopren ketel stookt,
 Dat die van hitte walt en ziet, en 't water kookt,
 En schuimt, en spartelt, en geraakt aan 't overloopen,
 Het vat te klein valt, en de wasem, om een open
 Te vinden, zwart en dik naar boven vliegt en stijgt.
 680 Nadat de rust en vrede een krak van binnen krijgt,
 Maant hij Latinus aan, door brave jongelingen
 De wapens voor den dag te halen, vóór 't bespringen
 Itaalje te voorzien, den vijand uit het rijk
 Te drijven, kent zich sterk om tegens twee gelijk,
 685 Trojaan en Latinist, te komen aangestoven.
 Zoo luidt zijn last; hij zelf belooft den Goôn daar boven
 Vele offeranden. Al de Rutulers ontsteld
 Elkandre ophitsen, om, tot wering van geweld,
 In Turnus' dienst te treden; d'een om zijn lichaamsgaven
 690 En jeugd, en d'ander om de koningen en braven
 Van zijn geslacht; de derde om zijnen oorlogslóf.
 Terwijl nu Turnus vast de Rutulers in 't hof
 Dus moedigt, rukt de helsche Alekto met haar pennen
 Naar 't volk van Troje toe, bespiedt, in 't luchtig rennen,
 695 Erglistig op een nieuw waar schoone Iulus jaagt,
 En langs het zandig strand het vluchtig wild belaagt.
 Daar noopt de maagd van Styx zijn windhond met de smarte
 Van dolligheid, geeft hem een lucht van zeker harte,
 Om vieriger in 't veld te streven naar dit wild,
 700 Dat oorzaak is van ramp, en 't landvolk, traag gestild,
 En onbeschoft en woest, ten oorlog kon vertoornen.
 In 't landschap was een hart, gekroond met hooge hoornen,
 En schoon van verve en leest, zijn moeders uier vroeg
 Ontruikt, en bij de zoons van Tyrrus mild genoeg
 705 Gevoed en opgefokt; want Tyrrus in die tijen
 Behoedde 's konings vee en groote landerijen.
 De zuster Sylvia gewent het naar heur hand,
 En was gewoon doorgaans de horens, net geplant,

698. Harte: de aanhechting der *e* achter hart is niet af te keuren, wanneer 't woord het aldus genoemde lichaamsdeel beteekent: doch spreekt men van het dier, dan luidt het harte even ongewoon als het paarde, het zwijne zou luiden. — 704. Tyrrus: eigenlijk Tyrrhus of Tyrrheus. 't Was te zijnen huize, dat Lavinia van Sylvius beviel. — 707. Gewent het: voor: had het (hart) gewend.

- Met versche kruiden, loof en kransen te bevrechten,
 710 Te sieren, met den kam het vel heel glad te slechten,
 Te zuiveren van stof in bronnen, klaar en frisch.
 Het hart, de hand gewoon in 't streelen, aan den disch
 Van zijnen heer te gaan, ging in bosschagië weiden,
 En wist, hoe spâ het viel, bij nacht vanzelf te scheiden,
 715 Te keeren naar zijn hok. Iulus' dolle jacht
 En honden hadden dit nu op den loop gebracht,
 Gejaagd, terwijl hij bij geval, van dorst verlegen,
 Kwam van den groenen kant naar eene beek gestegen.
 Ascaan, ook zelf belust om prijs te halen, schiet
 720 Met zijn gespannen boog naar 't hijgend wild een riet.
 Alekto holp den knaap in 't mikken, dreef, och armen!
 Het snorrend riet door vel en buik tot in de darmen,
 Zoo vreeslijk, dat het kraakt. 't Gewonde neemt de vlucht
 Naar meesters huis en stal, en bloed en steent, en zucht,
 725 En kermt, en jammert vast door al het huis bij vlagen,
 Gelijk een, die zijn nood en hartewee wil klagen.
 De zuster Sylvia begint haar borst te slaan,
 En schreit om hulp, en roept het ruwe landvolk aan.
 Zij komen daadlijk [want de wrok der Razernië
 730 Legt op haar luimen in de stille landerijel],
 Hier aangesprongen, onverwacht en onvermoed,
 Dees met een brandhout, die gewapend met een kloet
 Of knots, vol kwasten, en wat elk gereedst kan vatten,
 Om zich te dienen van geweer en uit te spatten.
 735 Zoo Tyrrhus bij geval een vreeslijke eike grieft,
 Waarin de beitel klemt, in viereu houwt en klieft,
 Grijpt hij de bijl, begint afgrijselijk te roepen,
 Te vloeken, en verdaagt alle omgelegene troepen.
 De schendende Godin, die uit haar wachttrans lag,
 740 Zoo ras zij nu den tijd en d'uur geboren zag,
 Om kwaad te stoken, steeg ten dake op, uit een stulpe,
 En gaf den herderen de leus, en stak, om hulpe
 Te halen van alom, den horen van het land,
 Zoo luide uit al haar macht, dat fluks aan elken kant,
 745 De wildernis en 't woud, wiens toppen overleunen,

712, 713. Beter is de constructie in de Proza-vertaling: het hart gewoon zich met de hand te laten streelen, en aan zijns heeren tafel te gaan. — 723. 't Gewonde: versta: 't gewonde dier of hert. De weglating is, in 't afgetrokkene beschouwd, even wettig, als dat men, bijv. van soldaten sprekende, zegt: „de gewonden zijn weggevoerd.” Doch naar 't spraakgebruik wordt een adject. alleen dan als subst. gebezigd, wanneer er sprake is van een goddelijk of menschelijk wezen, of wanneer er een subst., als goed, voorwerp, bij gedacht wordt, bijv. wanneer men zegt: 't verlorene, 't geroofde, 't gewenschte, enz. — 743. Den horen van het land: min juist voor „den landhoren,” buccina.

- Op zulk een helsch getoet nu daveren en dreunen.
 Het staande water van Diane schrikt van schroom.
 De bronnen van Velijn en Nar, de zwavelstroom,
 Verschrikken wijd en zijd. De bange vrouwen gruwen,
 750 Verschrikken dat ze 't kind aan hare borsten duwen.
 Alle akkermannen woên, van band geslaakt, ontzind,
 Zij grijpen naar geweer, en geven zich gezwind
 Op dit geluid dat heen, daar dees' vervloekte horen
 Vast toet en onraad blaast. De Trooische jeugd, vol toren,
 755 Ontsluit het leger, stuurt fluks krijgsvolk om Ascaan
 Te helpen. Ieder kiest zijn rot en standerdvaan.
 Nu vecht men niet, gelijk de huisliên onder 't wrokken,
 Met een gebranden staak en knots, en lange stokken,
 Maar slecht het landkrakeel met lemmers, scherp en spits.
 760 Men ziet er, wijd en breed, in zijnen vollen krits,
 Een oogst van bloot geweer. Men ziet het harnas blikkeren,
 Den weerglans van de zon in staal en ijzer flikkeren,
 En schittren in de lucht; gelijk wanneer de wind
 Het water wit verft, als de zeestorm eerst begint,
 765 De zee al hooger rijst, de waatren zich verheffen,
 Daarna van onder op den hoogen hemel treffen,
 En steigren aan 't gestarnte. Een jongling Almon, fier
 Van moed, en oudste zoon van herder Tyrrhus, hier
 De voorste van den troep, wordt met een pijl geschoten,
 770 Die onder zijne keel bleef steken. 't Bloed, aan 't vloten,
 Benam hem spraak, en lucht, en vrijen ademtocht,
 En menig aan zijn zij werd deerlijk omgebracht,
 Kwam fluks te sneuvelen, ook d'oudste in al de weiden,
 Galesus, zacht van aard, die dit geschil wou scheiden;
 775 Een oprecht man, de rijkste in al 't Ausoonsche land
 Van landgoed in dien tijd. Hij weidde aan dezen kant
 Vijf kudde schapen, zooveel koeien, zijn genoeg,
 En bouwde al eigen land met honderd ijzren ploegen.
 Terwijl men dus in 't veld vast toetast voor de vuist,

747. Het staande water van Diane: ook wel „spiegel van Diana,” *speculum Dianae* genaamd. 't Was de *lacus nemorensis* bij Aricia, in welks nabijheid een vermaarde grot en tempel van Diana waren. Het is thans bekend onder den naam van *lago di Nemi*. — 748. Velijn: 't meer *Velinus*: *Lago de Pic di Luco*. — Nar, de zwavelstroom: Nar, thans *Neri* genaamd, is een riviertje, dat zijn uitmonding in den Tiber heeft, en welks water een witachtig zwavelzout afzet. — 750. 't Kind aan hare borsten duwen: de uitdrukking klinkt dubbelzinnig, en zou, volgens een zuivere ontleding, beduiden, dat zij 't kind, hetwelk aan haar borsten lag, een duw gaven; — doch aan staat hier in de beteekenis van: „tegen,” en duwen in die van: „drukken.” De dichter wil eenvoudig zeggen: „drukken de kinderen tegen haar borsten.”

- 780 En dees' Godin haar woord volbrengt, eer zij verhuist;
Toen zij den krijg met bloed, gelijk haar was geboden,
Dus inwijdde, en ontgost met deze onnoozle dooden,
Verliet ze Hesperye, en, varende terstond
Door 's hemels blauw gewelf, spreekt Juno, die ze vond,
785 Dus trotsch en moedig aan: „Ziedaar, ik heb hen alle
Met kracht aaneengehitst, uw Godheid ten gevalle.
Zij huwen nu hun beste, en treên vrij in verbond,
Terwijl d'Ausonischen van Trooischen dus gewond
En bloedig zien besmet; en staan we op uw besluiten,
790 Ik klamp er dit nog aan. Ik wil de steên van buiten
En d'aangegrensdenforsch door orelogsgेरucht
Ophitsen, volk bij volk ontvonken met een lucht
Van dollen oorlogslust, het veld met staal bezaaien,
Dat elk zich des bemoeie, en zich geenszins laat' paaïen.”
795 Vrouw Juno zegt: „Al schriks, al lists genoeg gewracht.
Het zaad des oorlogs is gezaaid naar uwe macht.
Men is al handgemeen. 't Geweer, gereedst gevonden,
Is al in bloed geverfd en doodelijke wonden.
Laat Venus' brave telg en vorst Latinus vrij
800 Dus trouwen, bruiloften met deze lekkernij.
De vader en de voogd des hemels wil niet lijden,
Dat ge uitgelaten in de lucht aan alle zijden,
Dus omzweeft; dies vertrek; wat aan 't berokknên schort
Bestelle ik zelve, en dat het afgesponnen wordt.”
805 Zoo sprak Saturnus' zaad. Alekto rept nu weder
Haar vleugels, en zij snort met hare slangeveder,
Verlaat de wereld, vliegt naar Styx, haar woonplaats, heen.
Een plaats legt midden in Italië, beneên

780. Dees' Godin: Alekto: maar 't voornw. dees, dat op een persoon of zaak wijst, waar kort te voren van gesproken werd, is hier, waar men 40 regels terug moet gaan om te zoeken op wie het slaat, niet gelukkig te pas gebracht. De Godin zou, indien de maat het gedoogd had, verkieslijker zijn geweest. — 782. Ontgost: imperf. van ontginnen, hier in den zin van „openen, aanvangen.” — 787. Zij huwen nu.... en treên.... in verbond: dit is ironisch gezegd, voor: „laten zij nu maar huwelijksverbintenissen aangaan.” — 795. Gewracht: gewrocht, bij klankwissel. — 796. Met andere woorden: gij hebt uw best gedaan, om het oorlogszaad te strooien. Intusschen blijkt uit hetgeen Alekto vs. 790—794 gezegd had, dat zij nog beter kon doen. — 800. Bruiloften: bruiloft houden; 't woord klinkt ongewoon; doch 't is niet alleen even wettig als bijv. banken en tafelen, maar in ironischen stijl is het smeden van dergelijke werkwoorden door de eenvoudige toevoeging van een augment, in onze taal zeer gebruikelijk en eigenaardig. — 804. Bestelle ik zelve, en dat het afgesponnen wordt: aldus leze men het vers, 't welk in den ouden druk luidt:

Bestelle ik zelve, en dat afgesponnen wordt,

wat maat had noch zin.

- En onder 't hoog gebergt, die, onder vele talen,
 810 Veel volks befaamd, den naam van Overheilige dalen
 Voorlang behouden heeft. Van wederzijde omringt
 Heur een bosschagië, naar en dicht; daar vloeit en dringt
 Een beek in 't midden door, die krinkelig gaat glippen,
 En ruischt met wielingen langs harde en scherpe klippen.
 815 Men toont er 't nare hol, waardoor het spook zich rept,
 En wreede Pluto ruimte en lucht en adem schept.
 Een diepe slijmpoel spakt door opgeborsten kloven
 Van Acheron zijn keel, vol stanks, omhoog naar boven,
 Waarin de hatelijke Alekto nederzonk,
 820 En van dien last de lucht verlichtte op eenen spronk.
 Der Goden koningin blijft evenwel rumoeren,
 En houdt de hand aan 't werk, om 't oorlog uit te voeren.
 De herders komen voort gelijkerhand in steê
 Geronnen, brengen 't lijk van jongen Almon meê,
 825 En ook Galesus, in zijn aangezicht te schendig
 Van bloed bemorst. Elk kermt en klaagt, en roept ellendig
 De Goën aan, wil dat hier Latinus raad in schaff.
 Vorst Turnus, bij der hand, verzwaart de vrees en straf,
 Verlastert dezen moord en hunne oploopenheden,
 830 Dat men Trojaanschen huist en inhaalt in de steden,
 Met een uitheemschen stam en Frygen zich vermengt,
 En hem ten hove uit jaagt. Elk man stuift op en brengt
 Zijn klacht uit berg en bosch, daar vrouwen afgescheien
 God Bacchus eeren, met gejuich, en zang en reien
 835 Rinkinken; want de naam van hare koningin,
 Amate, heeft gezag bij dit verbaasd gezin.
 Zij rotten snel te hoop met heele ontzinde troepen.
 Men hoort ze zonder rust al wapen, wapen roepen.
 Alzamen aangevoerd van een verkeerden geest,
 840 Begeeren ze, dat hij geen hemelsch voorspook vreest,
 Noch antwoord van de Goën ontzie, maar dat het klemme

810. Overheilige dalen: of „rondom heilige dalen,” amsancti valles, zooals 't Lat. heeft. De hier bedoelde streek is die, waarin het tegenwoordige Lago d'Ansante of Mufiti gelegen is, in de nabijheid van Fricenti, vroeger Aeculanus. Dit meer, zeer troebel zijnde en een walgelijken damp uitwasemende, werd gehouden voor eene der luchtopeningen van de onderwereld en daarom in 't Latijn met den gemelden naam bestempeld. — 829. Verlastert dezen moord: geeft aan de omstandigheden, waaronder de doodslag is gepleegd, een verzwarende kleur en beteekenis. — 836. Dit verbaasd gezin: deze dolzinnige vrouwen. Gezin wordt hier oneigenlijk in de beteekenis genomen van: „menigte, troep” — 840. Vreest: moest vrees zijn, in conj., evenals in de volgende regels ontzie, bewillige, enz. — 841. Dat het klemme: voor zooverre ik dezen rijmclap versta, vormt hij hier een tusschenzin, die zooveel zeggen wil als: „dat men met klem handele.”

- Den gruwelijken krijg bewillige en bestemme.
 Zij dringen, elk om 't felste, op 't hof des konings aan.
 Hij poogt ze een wijl, gelijk een rots, te wederstaan,
 845 Die op haar eigen zwaarte in zee steunt onder 't ruischen,
 Wanneer 't geweld der zee en baren om haar bruisen.
 De steenklip keert vergeefs het schuimende geluid
 En 't wier, dat op haar borst en boezem breekt en sluit.
 Maar als hij machteloos, nu van zijn wit versteken,
 850 Dat bijstre raadslot niet betemmen kan, noch breken,
 En Juno's opzet nu gelukt naar heuren wil,
 Zoo neemt de vader, in dit zinneloos geschil,
 Vergeefs de Goden en den hemel tot getuigen.
 „Och”, zegt hij, „t noodlot, niet te sluiten, niet te buigen,
 855 Verwelddigt ons. De storm sleept hof en koning voort.
 Ellendigen! gij zult dit zelf met bloed en moord
 Ontgelden. Turnus, och! die nergens naar wilt hooren,
 U is een schrikkelijke, een droeve dood beschoren;
 Te spade paait ge dan de Goën met offergaaf.
 860 Mijn rust is voor de hand; ik ga alreë ten graaf,
 Met éénen voet in 't graf, en kan bij dit verkiezen
 Hier niet dan d'eer van een lijkstaatsie aan verliezen.”
 Meer zegt hij niet, versteekt zichzelf in 't hof, en laat
 Den teugel glijden van den koninklijken staat.
 865 Van overouds was in het machtig Hesperije
 En Latium een wijs, die bij de heerschappije
 Van Albe en zijne steên doorgaans heel heiliglijk
 In zwang was, en nog wordt ze in Rome, 't hoofd van 't rijk,
 Het allergrootst van al, gedurig onderhouden;
 870 Wanneer Romeinen eerst te velde trekken zouden,
 't Zij dat ze Geten den beschreielijken Mars
 Toevoeren willen, of toerusten om al versch
 Hirkanje of Arabiërs te treffen, of verolgen
 Naar Indus strevende, den dageraad te volgen,
 875 Den standaard wederom te halen van den Parth.
 Twee oorlogspoorten, zoo genoemd en ijzerhard,
 En wien een groot ontzag vanouds werd toegedragen,
 Zijn Mavors toegewijd. Men sluit ze, op zijn behagen,
 Met honderd boomen, hard van koper, en wel sterk

860 Mijn rust is voor de hand: versta: ik leg mij welhaast ter ruste. — Ten graaf, voor ten grave, is verdedigbaar, doch ongewoon, en het opvolgende met éénen voet in 't graf klinkt niet alleen tautologisch, maar ook tegenstrijdig; immers men kan niet te gelijk ten grave gaan en er reeds met een voet in staan. — 861. Bij dit verkiezen: bij dit begeeren van 't volk. Zie vs. 840. — 863, 864. En laat, enz. De dichter wil zeggen: en doet afstand van de regeering. — 875. Dit slaat op het teruggeven der standaarden, die Phraätes op Crassus had buit gemaakt.

- 880 Met ijzren staven, hard van staal, een eeuwig werk.
De wachter Janus, daar gezeten in dien tempel,
Zet nimmer eenen voet of schrede voor den drempel.
Wanneer het krijgsbesluit bestemd is in den raad,
De burgemeester, die dan boven aanzit, gaat
- 885 Met zijnen purpuren rok, op zijn Quirijnsch gesloten,
Omgord op zijn Gabijnsch, en sluit voor zijn genooten
Dit gierende geweld van poorten uit zijn slot,
En roept den oorlog uit. De jeugd volgt zijn gebod.
De koopen krijgstrompet blaast op met heesche klanken.
- 890 Latinus hiet toen ook de Pergamasche ranken
Ontzeggen op dees' wijs, den krijg te melden, voort
t'Ontsluiten inderijl de droevige oorlogspoort.
De vader schrikte zelf, die poorten aan te raken,
En, uit een afkeer van die lasterlijke zaken,
- 895 Verstak zich diep in 't hof. Saturnus' dochter, straf
Van aard, en koningin der Goden, komt voort af-
Gestegen uit de lucht, en bonst, om peis te steuren,
Met hare harde vuist op die gesloten deuren,
Slaat zelf de poorten van metaal en staal in twee,
- 900 En zet de krijgspoort op, tot 's konings hartewee.
Ausonië, eerst gerust en stil, raakt overende.
d'Een wapent zich te voet, een ander om de bende
Te volgen op zijn paard, te draven in het stof.
Elk eischt zijn wapens, vaagt de lichte schilden of
- 905 De spies, of smeert met vet, of wet de stompe bijlen
Op zijnen wetsteen. Het vermaakt hen onderwijlen
Den standaard voor den dag te halen, onverziet
Het hart te moedigen bij stekende trompet.
Het machtige Atine, en het trotsche Tibur mede,
- 910 En Crustumierum, de torenrijke stede,

886. Omgord op zijn Gabijnsch: tot goed verstand van hetgeen hier bedoeld wordt, had er behooren te staan: „Geschort op zijn Gabijnsch;” want er is sprake van de toga, gedragen op de wijze als zij bij de Gabiërs gedragen werd en die later te Rome in zwang kwam. Deze kleederdracht had, naar luid eener oude volksoverlevering, haar oorsprong aan de volgende bijzonderheid te danken. De Gabiërs waren aan het feestvieren, allen gekleed in de trabea, of toga, gelijk zij onder Romulus gedragen werd. Te midden der vreugde werden zij gestoord door het bericht, dat de vijand nabij was: zij schorpten hun afhangend gewaad in allerijl op, gingen de aanvallers te gemoet en behielden de overhand. Sedert dien tijd werd de geschorte toga een goed voortteeken geacht. — 890. Latinus hiet: Latinus gelastte. Maar 't was omgekeerd het geval. Latinus jubebatur heeft het Lat. en de Proza-vertaling zeer juist: Toen belastte men Latinus. — De Pergamasche ranken: onduidelijk, voor „de spruiten, de zonen van Pergamus,” de Eneadijnen, als de Proza-vertaling heeft. — 901-924. Wederom een beschrijving vol gloed en leven, waar geen vlekje in te bespeuren is.

- Antenne en Ardea, vijf hoofdsteen, op de been,
 Hersmeden wapens, zwaard en helmen onderen
 Op 't aanbeeld, en men vlecht den schild van wilgen teenen,
 915 Schiet pantsers aan, en trekt de laarzen aan de beenen,
 Van smijdig koper en van fijnen zilverdraad
 Getrokken naar de kunst. Al d'eerste lust vergaat,
 De lust tot kouter en tot ploeg legt nu vertreden.
 De zoon laat bij den smid zijn vaders zwaard hersmeden.
 d'Aanschennende trompet verdagvaardt ze aan de poort.
 920 De wacht ontvangt de leus. De krijgsman wacht op 't woord.
 d'Een rukt den hellem van den wand af, spant de paarden
 En hengsten onder 't juk, neemt zijn rondas, bindt zwaarden
 Op zijde en schiet verhit het gouden pantser aan,
 Drie-dik van maliën, die trotsch en sierlijk staan.
 925 Nu zet uw Helicon, o Zanggodinnen! open,
 En zingt, wat koningen dees' zucht in 't veld kon nopen,
 Wat voor standaarden elk groothartig brocht in 't veld,
 Wat brave mannen en hoe menig oorlogsheld
 Het Italjaansch gewest, zoo vruchtbaar in zijn bloeien,
 930 Uitleevren kon, en hoe ze in 't blanke harnas gloeien;
 Want gij, Godinnen! kunt ons melden 't geen gij weet.
 Wij rooken pas een lucht van zulk een oorlogskreet.
 Eerst trekt Mezentius, de felle, die God lastert,
 Van zijn Tyrrheensche kust ten oorlog, heel verbasterd
 935 Van vrede, en wapent al zijn troepen hoofd voor hoofd.
 Zijn erfzoon Lausus, die in schoonheid wijd verdooft
 [Behalve Turnus van Laurentum], alle borsten
 En braven, trekt met hem, prins Lausus, d'eer der vorsten
 Te paarde, en op de jacht der zwijnen afgerecht.
 940 Hij heeft uit Agillijn tien vanen opgerecht,
 Die op den dwazen tocht hem volgen, die met reden
 Zijn vaders troon verdient, mocht wenschen met gebeden,
 Dat niet Mezentius zijn eigen vader waar'.
 Na hen komt Aventijn braveeren voor zijn schaar,
 945 Zoo braaf gelijk hij is uit Hercules gesproten.

932. De bedoeling is: wij hebben slechts een flauw bericht vernomen van wat er gaande is; — maar zij is niet gelukkig uitgedrukt; immers, wat is de lucht van een kreet? — 933. Mezentius, de felle, die God lastert: hij had zich namel. de offervruchten toegeëigend, door de Rutuliers voor de Goden bestemd. — 936. Erfzoon: het Lat. heeft eenvoudig filius, en de Proza-vertaling zoon; maar Vondel bedoelt: „de zoon, die hem in heerschappij moest opvolgen.” Intusschen viel er van Mezentius niet veel te erven, daar hij uit zijn voormalig rijk van Cere of Agylla wegens zijn wreedheid verdreven en nu als balling onder de Rutuliers gekomen was. Vergel. vs. 941, 943. — 941, 942. Die met reden zijn vaders troon verdient: duidelijker is de Proza-vertaling: hij is waardig op zijn vaders troon te zitten.

- Hij komt zeeghaftig met zijn paarden aangestooten,
 Op zijnen wagen, met den pallemtak gesierd,
 En voert zijn vaders schild, waarin een Hydra zwiert
 Met honderd adderen, en krielt van zwarte slangen.
- 950 De boschnon Rhea had dien dapperen ontvangen,
 Nadat haar Mars besliep. Zij brocht het kind met pijn
 Ter wereld, en ter sluik in 't bosch van Aventijn,
 Toen Hercules 't landschap kwam van Gerion verlossen,
 Den Mauritaanschen grond betreên, Iberische ossen,
- 955 Afspoelen in den stroom aan 's Tibers waterkant.
 Zij voeren schichten en hun palsters in de hand,
 En steken met een schacht, gelijk Sabijnen dragen,
 Met een langwerpig en rond ijzer voor beslagen.
 Hij treedt te voet en schiet een vreeslijk leeuwsvel aan,
- 960 Met ruige lokken, die de schoft en hals beslaan.
 De muil en tanden, 't hoofd en aangezicht bedekken.
 Dus vreeselijk komt hij, gelijk een Hercules, trekken,
 En treedt na d'anderen het hof des konings in.
 Catil en Coras, twee gebroeders, eens van zin,
- 965 En jongelingen van Mycene, die de veste
 Van Tibur stichtten, en het volk uit dit geweste,
 Hetwelk de broeders naam Tibur nog heden draagt,
 Verschijnt er mede in 't hof. Zij voeren onvertsaagd
 Den voortocht, in den drang van 't heir en d'oorlogsvolken,
- 970 Als twee Centauren, zoons van zwerk en lucht wolken.
 Wanneer ze van Omole en Othrys, wit van sneeuw,
 En van de hooge kruin des bergs, met een geschreeuw,
 Met eenen vollen ren en vaart ter neder varen,
 Dan wijkt het vreeslijk bosch voor hen en strooit zijn blären,
- 975 De takken kraken voor hun vlucht, de ruigte zwicht.

951. Nadat haar Mars besliep: kennelijk heeft Vondel hier de boschnon Rhea met Rea Sylvia, de moeder van Romulus, verward en daarom aan Aventijn, den zoon van Hercules — zie vs. 945 — een tweeden vader in Mars toegedicht. — 954. Mauritaanschen: vermoedelijk een verschrijving voor Laurentijnschen. Hercules bleef, na Geryon verslagen te hebben, te gast bij Evander, die destijds de landstreek tusschen de Palatijnsche en Aventijnsche heuvelen onder zijn gebied had. — 956. Palsters: staven met ijzer beslagen. — 960. De schoft en hals: t.w. van de „leeuwenhuid.” — 967. De broeders: versta: „hun broeders.” Catillus, Coras en Tiburtus waren de zonen, of volgens anderen, de kleinzonen van Amphiareus. — 968. Verschijnt er voor verschijnen, gelijk Vondel evengoed had kunnen schrijven, is verdedigbaar, omdat Vondel 't op Catil en Coras, twee namen in 't enkelv., laat slaan, doch niettemin hinderlijk om de nadere omschrijving twee gebroeders en jongelingen, vs. 964 en 965, en om hetgeen in vs. 968 volgt, zij voeren, enz. — 970. Zoons van zwerk en lucht wolken: de Centauren waren zoons van Ixion en de wolk, die hij voor Juno omhelsd had, alzoo nubigenae; maar de tautologische uitdrukking bij Vondel verduistert hier den zin.

- De koning Ceculus, die eerst Preneste sticht,
 Ontbrak er niet. Vanouds was 't zeggen in elks monden,
 Dat hij, die op het veld werd bij de smids gevonden
 En onder 't domme vee, een zoon was van Vulcaan.
- 980 Hij voerde een keurebende en troep van huisliën aan,
 En stapte in 't open veld met mannen, die Preneste,
 Het hooge landschap, en in Juno's oud geweste,
 Nu Gabië, Anio, den koelen watervliet,
 De Hernische landouw en 't klippige gebied,
- 985 Bevochtigd van den vloed der wateren, bewonen.
 De rijke Anagners, en die, voor hun voedsel, kronen
 Den vader Amazeen. Zij zijn ten deele maar
 Geharnast, en voorzien van schild en beukelaar.
 Geen wagens voeren hen. Het meeste deel baart dooden
- 990 Met ekelbuie en vlaag van harde en blauwe looden;
 Ook voeren sommigen twee schichten in hun schaar.
 Een rosse wolffsmuts bedekt hun hoofd en haar.
 De slinke voet treedt bloot en barvoets, schuwet geen weder;
 De rechte is wel geschoeid van 't ongetouwde leder.
- 995 Messapus, trotsch te paarde, op oorlog afgerecht,
 En die voor vier noch staal vervaard is in 't gevecht,
 Eene afkomst van Neptuin, brengt haastig zijn verdraagde
 En lang den krijg ontwende, en nu ten krijg gedaagde
 Landzaten op de been, en grijpt den degen aan.
- 1000 De Fescennijsche troep en zijn Falisken staan
 Hem trouw ten dienst, meteen 't gebied der hooge sloten,
 Het hoog besneeuwd Soracte, en al de landgenooten
 Van 't Flavinjaansche land, Cimijn, den berg, en 't meer,
 En al 't Capeensche woud. Zij trekken, hunnen heer
- 1005 Den koning nu ter eere, al zingende, om te strijden,

976. Preneste: thans Palestrina. — Sticht: gesticht had; — een vrijheid, als Vondel meermalen gebruikt. — 978. Op het veld.... bij de smids: of, naar de overlevering, in een fornuis, en wel door jonge meisjes, die water gingen halen. Daar hij kleine oogen had, gaf men hem boertende den naam van Ceculus. — 986. De rijke Anagners: de bewoners van Anagnia, een gewest, rijk aan graan. — 987. Vader Amazeen: namel. de rivier van dien naam, thans Amaseno genoemd. — 989, 990. Het meeste deel baart dooden met ekelbuie en vlaag van harde en blauwe looden: wie hier noch 't oorspronkelijke noch de Proza-vertaling bij de hand heeft, zal zich het hoofd een wijd moeten krabben eer hij begrijpt, dat Vondel hier zeggen wil: „zij zijn voor het grootste deel gewoon hun vijanden te bestrijden met eikelvormige looden kogels, waarvan zij hun dan een hagelbui toezenden, en hen op die wijze wonden of dooden.” — 991. In hun schaar: een schaar ware een vreemde bergplaats voor schichten; — maar men versta: „ook zijn sommige scharen (benden) met schichten gewapend.” — 1000. De Fescennijsche troep: die van Fescennium, een stad aan den Tiber, ten zuidoosten van Etrurië gelegen, in de nabuurschap van Falerië of Falisci.

- In hun geleën in 't veld; gelijk de zwanen glijden
 Al zingende, zoo wit als sneeuw, in hare vlucht,
 Wanneer ze, drijvende in de wolken en de lucht,
 Van buiten uit de weide en 't veld, in 't wederkeeren,
 1010 Ten langen halze uit met gezangen triomfeeren,
 Dat d'Aziaansche stroom en 't meer alom in 't rond
 Genoeglijk wedergalmt. Hij zou, die hier nu stond,
 Niet meenen, dat zooveel gewapenden en volken
 Aantrekken, maar een vlucht van vooglen uit de wolken,
 1015 Van schelle vogelen ter zee ult komt naar strand
 Aanzweven, uit een zucht tot eenig uitheemsch land.
 Ziet Clausus daar [uit wien de wijk der Claudianen,
 En 't volk, aldus genoemd, door Latium zich banen
 Den weg naar hun verblijf, als Rome eens den Sabijn
 1020 Ten deel wordt ingeruimd], een troep, aan zijne lijn
 Geknoopt, geleiden, als rechtschapen oorlogsloten,
 Van 't oud Sabijnsche bloed geteeld en voortgesproten;
 Hijzelf verstrekt een troep in sterkheid en in kracht;
 De rot van Amiterne, en 't oud Quirijnsch geslacht,
 1025 Mutisce en Eretum, belommerd van olijven
 En kransen, volgen hem, om zijnen troep te stijven;
 De Landzaat van Noment, 't Velijnsche rozendal,
 De Tetricijnsche rots, de berg Seveer, en al
 Die Forule en Caspeer bewonen; die zich laven
 1030 Daar Fabaris, Himelle en Tiber d'oevers schaven;
 Die van Latijnen, van 't Hortijnsche riddersdom
 En 't koude Nursië gestuurd zijn van alom;
 Het volk van Allië, een misdeelden vliet, gescheiden,

1011. d'Aziaansche stroom: de reeds meer genoemde Cayster. — 1017. De wijk: evenals men „land” voor het daarin wonende „volk”, stad voor de „ingezetenen” neemt, zoo staat hier wijk voor „de familie, welker leden er de hoofdbewoners van uitmaken.” — 1023. Hijzelf verstrekt een troep: hijzelf geldt alleen een geheele bende. — 1024. Amiterne: een Sabijnsche stad, de geboorteplaats van Sallustius. Haar herinnering is nog bewaard in een ruïne, bekend onder den naam van Torre d'Amiterno. — 't Oud Quirijnsch geslacht: volgens sommigen der Curiten of Curenzen, van wie men o. a. den bekenden naam Quirites wil afleiden. — 1025. Mutisce en Eretum: tegenwoordig bekend onder de namen van Monte Leone en Monte Rotondo. — 1027. Noment voor Nomentum, het hedendaagsche Mentana. — 't Velijnsche rozendal: namel. het rozendal in de nabijheid van 't meer Velinus. — 1031. 't Hortijnsche: namel. van Horta of Hortanum, een stad van Etrurië. — 1032. Nursië: een stad in 't noorderdeel van 't Sabijnsche land, aan den Nar gelegen. — 1033. Allië, een misdeelden vliet: aan de Allia, een riviertje, dat in den Tiber uitloopt, werden de Romeinen in 't jaar 390 v. Chr. door de Galliërs geslagen. Daarom noemt hier Vergilius dien vliet infaustum, dat beter met „noodlottig” of althans, gelijk in de Proza-vertaling, met ongelukkig ware overgezet.

- Die neêrvloeit midden door de landstreek en de weiden.
 1035 Hier rammelen zooveel rondassen, en het veld
 Beweegt zich onder zooveel voeten als men telt
 Dat baren in de zee en Libysch marmer rollen,
 Wanneer Orion, wreed en om het hoofd gezwollen,
 In woeste golven duikt; of als, bij zomerdag,
 1040 Wanneer uit haren leeuw de zon te steken plag,
 De zwellende âren komt op Hermus' toppen roosten,
 En 't goudgeel Lycisch veld, om d'akkermans te troosten,
 En Agamemnons zoon, Halesus, groot van faam,
 Een vijand en een vloek van den Trojaanschen naam,
 1045 Spant, naast aan hem, in 't veld de paarden voor den wagen,
 Sleept duizend volken mee, rechtschapene oorlogsplagen,
 In Turnus' dienst en eed, als gasten, die getrouw
 Omkeeren met hun eg de Massische landouw,
 Om wijngaarden en wijn te planten; ook braveeren
 1050 Hier mannen, hem gestuurd van Auruncijsche heeren,
 Bewoners van 't gebergte; en die, vervreemd van vree
 En rust, zich leegren langs de Sidicijsche zee;
 Ook die van Cales komt; die in Vulturnus baden,
 Een kil niet dieper dan men veilig kan doorwaden;
 1055 Saticulær, die straf van aard is, desgelijks;

1036. Beweegt zich: minder krachtig dan dreunt en daverd, gelijk de Proza-vertaling heeft, en minder duidelijk ook. — 1037. De zee en Libysch marmer voor 't Libyaansche marmer, zooals de Proza-vertaling heeft, en waar marmer, als meer gebruikelijk is, voor „zee” genomen wordt. Maar door in den versregel de zee en 't marmer, waarmede dezelfde zaak bedoeld wordt, vaneen te scheiden en als twee afzonderlijke zaken voor te stellen, wordt de dichter onverstaanbaar. — 1039-1042. Of als, bij zomerdag, enz.: wij hebben hier wederom eene dier verkeerd uitgedrukte gelijkenissen, waarvan HUYDECOOPER er in zijn *Proeve* talrijke aanhaalt (zie zijn *Register in v. Gelijkenis*.) Immers Vondel bedoelt, dat er — zie vs. 1035 en 1036 — zoo veel rondassen rammelen, en zoo veel krijgslieden loopen als er 1°. baren in de Libyaansche Zee rollen en 2°. korenaren op Hermus of in Lycië wassen. Zeer fraai drukt hij dit dan ook in de Proza-vertaling uit: hier knarsen zooveel schilden, en de grond dreunt en daverd onder 't getrappel zooveler voeten als er baren in 't Libyaansche marmer omtuimelen, wanneer de wreede Orion in de holle golven duikt, of als er des zomers in den zonneschijn gezwollen aren geroost worden, hetzij op het veld van Hermus, of op de goudgele akkers van Lycië. Maar in de berijmde vertaling sluit het tweede beeld der gelijkenis van vs. 1039 af niet met hetgeen voorafgaat, en loopt de zin niet rond. — 1041. Aren: dat zou eigenlijk een samentrekking van aderen zijn: de Proza-vertaling heeft overal, en beter: airen. — 1042. Om d'akkermans te troosten: of die akkerlieden getroost worden of niet, is hier ter zake niets afdoende, en Vergilius spreekt dan ook geen woord van hen. — 1050. Auruncijsche heeren: de Aurunciërs, een Ausonische volkstam, evenals de Sidiciërs. Zie vs. 1052. — 1053. Cales: een vermaarde stad in Campanië, evenals Satikulus. Zie vs. 1056.

- En een hoop Oskan. Hun geweer, ten steun des rijks,
Is slechts een lange stok, waaraan de kriegsgezinden
Den taaien slingerriem, op hunne wijze, binden.
Indien de lichte schild een slag of steek verhoë,
1060 Dan houwt de sabel fluks op hunnen vijand toe.
Gij, Ebalus! zult in ons verzen niet vergeten
Voorbijgaan, dien men zegt dat Telo, vast gezeten,
Als vorst van Caprea, bedaagd en oud bejaard,
Bij nimf Sebete won; maar dees van strijdbren aard,
1065 En met zijn vaders erf geenszins tevreden, tastte
Van zich, en plaagde alom den zuchtenden Saraste,
En 't vlakke veld, waardoor de Sarnus vloeit en schiet;
Ook die de Rufen en het Batulums gebied,
En 't land Celenne houdt; en die Abelles heggen
1070 En muren appeltijk zien in de hoogte leggen;
Die, op de Duitsche wijs, met schichten zijn gewend
Te worpen, en, hun hoofd met korkschorse ongeschend
Bewarende, in het veld met koopren schilden flikkeren,
Met stalen lemmeren in 't licht der zonne blikkeren.
1075 En gij, o Ufens! groot van naam, gelukkig door
Den oorlog, wordt van Nurse, een berg, op 't oorlogsspoor
Naar Mavors toegestuurd. Uw volk volhardt in 't bouwen
Van zijnen Platberg, is gewoon in die landouwen,
Gedreven wild en woest door bosschen hene, op klont
1080 Te jagen. Ieder bouwt gewapend, hier in 't rond,
Den akker, is gewoon met verschen buit te keeren,

1057. Slechts: dit woord staat hier te veel; immers uit hetgeen volgt blijkt dat de Oskan, behalve met een langen stok, ook nog met schild en sabel gewapend waren. — 1059. Verhoë: verkeerd voor verhoedt. — 1059, 1060. Versta: zoo het schild hun tot afweer dient, zoo dient hun de sabel om toe te houwen. — 1064. Sebete: de stroomnimf van de Sebete nabij Napels. — 1065, 1066. Tastte van zich: men zegt: van zich tasten, niet van zich tasten. — 1066. Saraste: de Sarasten bewoonden de streek, die door de rivier Sarnus of Sarrus — thans Sarno — bespoeld werd. — 1069. Abelles: insgelijks een stad in Campanië, thans Avella Vecchia genaamd. — 1077, 1078. In 't bouwen van zijnen Platberg: 't Lat. heeft:

Duris aequicula glebis

Armati terram exercent.

Vondel vertaalt hier op zijne wijze den Latijnschen eigennaam, wat echter geen goedkeuring verdient, vooral niet, omdat hij zichzelf daarin ongelijk is en nu eens den naam letterlijk overneemt, dan weder dien in een Nederlandsch gewand steekt. Zie hierover HUYDECOPER, *Proeve*, I, bl. 450. — 1079, 1080. Op klont te jagen: vrij zonderlinge uitdrukking, die heden ten dage niet meer gangbaar zou geacht worden. Doch evenals Vondel met zijn tijdgenooten schreef: in duin, voor: „in het duin,” zoo meende hij evengoed te mogen zeggen op klont, voor: op het harde klei, gelijk in de Proza-vertaling staat.

- Te leven op den buit, en bureu te schoffeeren.
 Ook komt de priester, van 't Marubisch volk gevierd,
 Die met gezegenden olijf den helm versiert,
 1085 En met het groene loof, held Umbro, sterk van leden.
 Archip de koning zond hem naar Latinus' steden,
 Een, die met handgebaar en zang het addernest
 En Hydren, een gebroed, zoo stinkende als de pest,
 In slaap kon guichelen, haar gramschap wist te streelen,
 1090 En hare beten door zijn looze kunst te heelen,
 Maar kon geen doodkwetsuur van 't fel Dardaansch geweer
 Genezen. Slaapgezing noch guichlaars les en leer,
 Noch Marsisch kruid en blad, op bergen uitgelezen,
 Zijn bloed niet stulpen, noch zijn wonden niet genezen.
 1095 De glazen stroom Fucijn, Angitië, en de stem
 Van vochte wateren en woud bewenden hem.
 De schoone Virbius, een neef uit Theseus' dije
 Trok meê ten oorelog. Zijn moeder Aricije
 Zond dezen knaap, gevoed bij Egerië in 't woud,
 1100 Aan d'oevers van Hymet, daar 't outer staat gebouwd,
 Hetwelk Diane zoent door vet van offeranden.
 Men heeft geheugenis hoe Hippoliet om 't branden
 Der stiefmoêr en haar list most sneven, tot een boet
 Van vaders vloek, die wraak eischt van vergoten bloed,
 1105 En hoe hij op het strand, door 't hollen van zijn rossen,
 Gescheurd wierd, en daarna in onze lucht en bosschen
 Omhoog opdondren kwam, toen hem Diana's gunst
 Verwekte van den dood, door heelzaam kruid en kunst.
 d'Almachtige vergramd, naardien een mensch, verwezen
 1110 Ter sterflijkheid, in 't licht des levens was verrezen,
 Dreef Febus' zoon, den arts, om zulk een kunst en vond,
 Met zijnen bliksemstraal naar Pluto's jammergrond.
 Maar gunstige Diaan verbergt in stille steden
 Den kuischen Hippoliet, om zijne onnoozelheden,
 1115 In bosch en schaduw van Egerië, daar hij,
 In 't Italiaansche woud, zijn leven eenzaam blij
 Gerust en stil verslijt, en, d'eerste naam vergeten,
 Om onbekend te zijn, zich Virbius laat heeten.
 Daar ook de paarden met hun harde en stalen hoef
 1120 Staan voor Diana's kerke en woud gekeerd, heel droef,
 Naardien ze om 't zeegedrocht verschrikt hun spoor vergaten,
 En dezen jongeling, op 't bochtig strand verlaten.
 Ter aarde smakken uit den wagen, daar hij rijdt.

1082. Schoffeeren: hier voor: „plunderen, berooven.” — 1083. 't Marubisch volk: 't zelfde als de Marsen, en zoo genaamd naar hun hoofdstad Marruvium. — 1097. Uit Theseus' dije voor: „uit Theseus' lendenen,” als de meer gewone uitdrukking luidt.

- De zoon ment niettemin de paarden, heet ten strijd,
 1125 Op 't vlakke veld, en streeft ten oorlog met den wagen.
 De brave jongeling, prins Turnus, onverslagen
 En moedig, komt er fier, in 't midden van den stoet
 Der grooten, aangereên, gewapend en begroet,
 En is met hals en hoofd alle anderen te boven.
- 1130 Zijn helm met eenen kam, omhoog in drie gekloven,
 Voorzien, wordt overdekt van een Chimeer, die blaakt,
 En eenen Etna, rood van gloed, ter kele uitbraakt.
 Hoe fel slagordens in den veldslag t'zamenhorten,
 De vuisten gruwzamer het bloed ter aarde storten,
- 1135 Hoe zij veel wilder en veel woester, dat elk gruwte
 En afschrikt, vier en vlam ten open balge uit spuwte.
 Maar Iō, reede een koe, alreë met haar betogen,
 En stekende in de lucht haar horens, krom gebogen,
 Versierde, tot een blijk van zijn doorluchten stam,
- 1140 Den beuklaar, die van goud hier opblonk, als een vlam,
 Daar Argus, wachter van de maagd, en ook heur vader,
 God Inachus, die 't nat giet uit zijn waterader
 En groote kruik, met haar voorin gedreven staan.
 Hij voert een dikke wolk van rustig voetvolk aan.
- 1145 De velden grimmelen van schilden en van troepen,
 De jeugd van Argos en Aurunca, hier geroepen,
 De Rutuler, Sacraan en oude Siciljaan,
 En zijn Labischen, met bemaalde schulden aan;
 Die 's Tibers bosschen en Numicus' oevers ploegen,
- 1150 't Gebergt des Rutulers met ploeg en zaad vernoegen.
 Het volk van Circes' berg, en dat van Anxur komt,
 Daar Jupiters gezag en bijnaam Anxur broemt;
 Die van Feronië, verkwikt met groene wouden;
 Die zich bij Sature, het zwarte meer, onthouden;
- 1155 En die van Ufens, daar de koude en kille vliet
 Zijn kil door dalen zoekt, en endlich zeewaart schiet.
 Behalve deze komt, der Volsken spruit, Camille
 De krijgsheldin, en voert, tot slechting van 't geschille,
 Haar ridderlijke bende in 't blanke harnas aan.
- 1160 Zij plag haar hand niet aan Minerves spil te slaan
 En naaikorf, naar den aard der huiselijke vrouwen;

1137. Haar: evenals vs. 1041 en elders aar voor air, zoo lezen wij ook hier haar voor hair, een verandering in Vondels vroegere spelling, die wij niet weten of wij aan verandering van inzicht bij hem, dan wel aan verandering van zetter te danken hebben. — 1144. Hij: niet: Inachus, maar Turnus. — 1148. Labischen: de Labitaniërs, een Latijnsche volksstam. — 1152. Anxur: 't latere Terracina. — 1153. Feronië: een woud aan een godin van denzelfden naam gewijd, in de nabijheid van Anxur. — 1154. Sature, het zwarte meer: volgens sommigen maakte dit een gedeelte uit der beruchte Pontijnsche moerassen.

- Maar is, nog maagd, gewoon zich in den krijg t'onthouwen,
 Te leeren harden, en te voet alom gezwind
 Te rennen, sneller dan de pennen van den wind.
 1165 Zij zou wel over veld en korenaren vliegen
 En streven, zonder aar te kwetsen, en op 't wiegen
 Der deining, midden door de zee, en over 't ruim
 Heenglippen, hangen aan de baren en het schuim,
 Ook zonder hare zool te sprenkelen met baren.
 1170 Al d'uitgelaten jeugd en zoovele oorlogsscharen
 Verwondren zich op dak en veld en alle liën
 En mans en vrouwen, uit haar huis en venstren, zien
 Nu uit naar dees' heldin, terwijl ze met haar wapen
 Dus henerijdt. Zij staan van verr' verbaasd en gapen
 1175 Hoe zij haar snelle leën met koninklijk gewaad
 En purper rijk bekleedt; hoe zij haar vlechten laat
 Met eenen gouden haak ophaken; hoe ze vlugge
 Den Lyciër koker fier laat wappren op den rugge,
 En, naar der herdren wijs, daar Mars heur hart beroert,
 1180 Een groene mirtetelg op hare veldspeer voert.

HET ACHTSTE BOEK.

INHOUD.

- Prins Turnus steekt ten burg den oorlogsstanderd uit
 En zendt gezanten heen naar Diomedes' muren,
 Opdat men den Trojaan en zijne bruiloft stuit'.
 De Tiber stiert den held bij andre nageburen.
 5 Hij wint Evanders gunst en Pallas op zijn hand,
 En scheidt getroost van hier; de moeder vaart hem tegen,
 En offert haren zoon, tot 's vijands wederstand,
 De wapens van Vulcaan, het harnas, schild en degen.
 Hij eert die gifte, en wordt in dezen beukelaar
 10 d'Aanstaande mogendheid van 't Roomsche geslacht gewaar.

- T**oen Turnus zijn trompet en 't bloedig oorlogsteeken,
 Den standerd op den muur en torens had gesteken,
 Des Laurentijnschen burs, het paard met sporen stiet,
 En 't zwaard nam in de vuist, geraakte in dit gebied
 5 Al 't volk in rep en roer; gansch Latium, gedreven
 Van schrik, heeft zich terstond in 's konings eed begeven;
 De jeugd, aan 't hollen, borst met dreigementen uit;
 De treflijkste oversten, Messapus op 't geluid
 En Ufens en Mesens, de goddelooze, rukken

1171. Verwondren zich: vul aan, wat ook in de Proza-vertaling staat:
 Over haar: d. i.: als wij nu zouden zeggen: „bewonderen haar.” — *Het Achtste Boek.* Vergelijk den Inhoud in de Proza-vertaling en de Kantaan-teekeningen aldaar.

- 10 De hulleptroepen, die rondom den bodem drukken,
 Bijeen, ontblooten 't land alom van akkerliën;
 En Venulus, om 't rijk van bijstand te voorzien,
 Gaat heen de hoofdstad van den grooten Diomedes
 Verkundschappen hoe nu de Frygen 't hof des vredes
 15 Ontrusten, Latium met hunne macht beslaan,
 Eneas met zijn vloot geland zij, een Trojaan
 Verwonnen Huisgoôn in het land voer', zich laat hooren
 Hoe 't rijk van boven hem bij noodlot werd beschoren;
 Dat volk bij volk alreê den Trooischen gunst toedraagt;
 20 Het gansche Latium, al 't land van hem gewaagt;
 Dat Diomedes zelf veel beter af kan meten
 Dan Turnus, of de vorst Latinus, hier gezeten,
 Wat vorst Eneas zoekt; wat voor eene uitkomst hij
 [Indien 't geluk hem diene, en hierin gunstig zij],
 25 Door dezen krijg verwacht. Dit draaft vast bij Latijnen.
 Den held, gesproten uit Laomedon, verschijnen
 Veel zaken, en hij ziet den handel te gemoet,
 En wat de weêrpartij nu drijft en ommewroet.
 Zijn hoofd liep om van zorg en nadocht, en de zinnen
 30 Aan 't malen, zwierden hene en weder. 't Hart van binnen
 Voedde onrust, en zijn geest bedocht en overwoeg
 Al wat hem voorkwam, rijp en wijselijk genoeg.
 Gelijk de klare zon of volle maan, aan 't blikkeren,
 In 't koopren watervat met glans en weêrlicht flikkeren,
 35 En schitteren in de lucht, en met haar schijnsel staan
 En scheemren tegens balk en hoogen zolder aan.
 't Was nacht, en dier en vee en vogel, uit verlangen
 Naar rust, lag moede op 't veld, van diepen slaap bevangen,
 Als vorst Eneas, om den droeven oreloog
 40 Beducht, gestrekt lag op den oever, koud en hoog,
 In d'open lucht, en werd in 't end van slaap bekropen.
 De grijze Tiberijn, de Stroomgod, scheen bedropen
 Uit zijne zoete kil, geboord met populier,
 Te borlen uit den grond, en was, op zijn manier,
 45 Bekleed met water blauw en dun doorschijnig linnen,

16, 17. Waarom schrijft Vondel hier zonder noodzakelijkheid zij en voer', in den conjunct., terwijl hij vs. 19 en 20 toedraagt en gaat in den indicat. schrijft? Noch rijm noch maat beletteden hem hier consequent te wezen. — 25. Dit draaft vast bij Latijnen: niet licht zal iemand raden, dat Vondel wil zeggen, als in de Proza-vertaling staat: dit ging er in Latium om. — 29. Nadocht: nadenken; het woord komt nergens anders bij onzen dichter voor, doch 't is even goed van vorming als achterdocht, dat in gebruik is gebleven. — 42. De grijze Tiberijn: wederom begint Vondel denzelfden misslag als in de Proza-vertaling, t. w.: dat hij het adject. Tiberinus als een subst. gebruikt voor Tiber,

- Het haar met riet gehuld. Hij scheen hierna met zinnen
 Hem dus te spreken en t'ontlasten van verdriet:
 „O, godlijke afkomst, die de stad en 't oud gebied
 Van Troje, uit 's vijands hand, ons toevoert door de baren,
 50 En staaft om Pergamum voor eeuwig te bewaren;
 O gij, naar wien alleen het Laurentijnsch gewest
 En al 't Latijnsche land, dus lang en tot op 't lest
 Verlangden, hou slechts moed, hier is, na veel ellende,
 Een vrije woonplaats, en een vrije stad in 't ende
 55 Voor u ten beste; schrik voor krijg noch dreigement;
 Der Goden gramschap is bedaard en omgewend.
 Nu zult gij, hou dit niet voor krachtelooze droomen,
 Een groote witte zeug in ruige wilgeboomen,
 Die dertig jongen, wit van borsten, aan den kant
 60 Des vliets geworpen heeft, zien leggen op het zand,
 De biggen om haar speen. Hier zult ge uw muren stichten,
 En, na geleen verdriet, uw zwaarigheên verlichten.
 Hier zal Ascaan, na een verloop van dertig jaar,
 De wijd vermaarde stad, groot Alba, voor gevaar
 65 Bevestigen. Ik spel u geene onzeekre zaken.
 Nu zal ik u beknopt, indien gij op wilt waken,
 Berechten op wat wijs gij moedig met geduld
 Al 't geen voorhanden is te boven streven zult.
 d'Arkaders, een geslacht van Pallas' eer gesproten,
 70 Die vorst Evander, als getrouwe tochtgenooten,
 En zijne standerden navolgden, kozen hier
 In dit geweste een plaats, en stichtten, kloek en fier,
 Een stad op 't hoog gebergt, die Pallas ingezeten
 Noch Pallanteum, naar zijn grootvaârs vader, heeten,
 75 Dit volk voert doorgaans krijg met ons Latijnsch geslacht.

46. Met zinnen: hier een rijmlap; de uitdrukking, die tegen van zinnen overstaat, wordt heden zelden meer gebruikt, dan in de beteekenis van: „met verdrag, zoetjes aan.” — 47. Hem dus te spreken voor: „hem dus aan te spreken,” doch verkeerd. Spreken intransit. gebruikt, en zonder bijvoeging van met of tot, heeft een andere beteekenis, en zelden een gunstige: ik zal u spreken, is 't Fr. je vous apprendrai: een meisje spreken is: „gemeenschap met haar hebben,” en de uitdrukking: ik heb hem gesproken, hoezeer dagelijks gebezigd, is strijdig met de taal. — 57. Volgg. vergel. *het Derde Boek*, vs. 54a volgg. — 68. Al 't geen voorhanden is: min juist voor het geen ophanden is, waarmede de Proza-vertaling den zin van 't Lat. quod instat naar behooren teruggeeft. — 70. Evander: deze was een koning van Arcadië geweest, doch ten gevolge van een onwilligen manslag, aan zijn vader gepleegd, uit zijn rijk gezet, en op aanraden zijner moeder Carmenta, die een waarzegster was, naar Italië getrokken, waar hij zich vestigde en op het Palatijnsche gebergte de stad Pallatium stichtte. Volgens de overlevering zou hij 't eerst de Latijnsche volkeren beschaafd hebben, door hun lezen en schrijven te leeren.

- Ga, sluit verbond met hen; versterk uwe oorlogsmacht
 Met dezen bondgenoot. Ikzelf zal 't water roeren,
 En u, langs mijnen kant, te water derwaart voeren,
 Opdat ge met den riem moogt roeien tegens stroom.
- 80 Op, op dan! wakker op, o Venus' waarde zoon!
 Eer Juno met gebeên kerkplichtig, als de stralen
 Der starren voor den dag, die opkomt, onderdalen;
 Verzacht haar gramschap door beloften en gebeên,
 En, na de zege, pas uw offer te besteên
- 85 Aan mij, die u verschijne. Ik ben de Godheid van den
 Godlieven Tiber, die dus blauw de groote landen
 En oevers, als gij ziet, in 't overloopen strijk',
 En 't vette klei met slib verbeterde en verrijkt'.
 Ik, die van 't hoog gebergt koom stroomen naar beneden,
- 90 Heb hier mijn hof gebouwd, het hoofd der groote steden,
 Alom vermaard." Zoo sprak de stroom, en dook al stil
 Heel diep in 't water naar den grond toe van zijn kil.
 Zoodra de bruine nacht en slaap voor 't oog verdwenen,
 Rees 't hoofd van Troje, en zag den hemel overschenen
- 95 Van 't gouden zonnerad, dat uit den oosten steeg.
 Hij schepte met zijn hand het water van omleeg

77. Ik zelf zal 't water roeren: ik zal maken dat de stroom u niet ongunstig zij. Zie vs. 79. — 85. De Godheid van den: hetzelfde rijm bezigt Vondel *Herschepingen* V, vs. 185:

Nu geniet
Gij, sprak hij, van uw graan en uitgestrekte landen
Niet meer dan 't lichaam dekt. Hiermede scheidt hij van den
Verslagen dooden.

Op dergelijke wijze hebben wij hem zien rijmen in den *Lucifer*:

Indien ge u geeft op onze zijde,
Dan is de kans gewaagd, ons gunst verloren bij de
Verdrukkens van ons recht.

Talrijke voorbeelden van gelijken aard haalt HUYDECOPER aan, *Proeve* III, bl. 78, aan het slot van zijn verhoog zeer te recht aanmerkende, dat soortgelijke rijmen een gedicht nu eens verfraaien, dan weder ontsieren, en dat men, ten opzichte van deze, zoowel als van gezochte rijmen, gelijk wijsheid op prijs leidt, schoonheid op ten toon spreidt, voorbeeld op veroordeeld, bijstand en drietand, enz. niet naar vaste regelen te werk gaan, maar zijn oor, gevoel en smaak moet raadplegen, zonder dat het echter kwaad zij, daarbij de meesters, die ons zijn voorgegaan, te raadplegen. — 93. De Proza-vertaling: toen de nacht over en de slaap uit was, levert een meer logischen zin. — 94. 't Hoofd van Troje voor: „Eneas,” doch min juist; Eneas was wel „een der legerhoofden uit Troje,” en evenzeer: „het hoofd van de Trojanen, die met hem gekomen waren,” maar kon moeilijk het hoofd van Troje zijn, dat niet meer bestond, en van de regeering, waarop Helenus of anderen nadere aanspraken hadden kunnen doen gelden. Beter zegt Vondel vs. 111: De Trooische vorst.

- Godsdienstig uit den stroom, en hief zijn stem naar boven:
 „O, Laurentijnsche rei van Nimfen, waard te loven!
 Gij, Nimfen! moeders van de vlieten en hun kil,
 100 En gij, o Tiberijn! o vader, 't ga zoo 't wil,
 Neemt met uw heilgen stroom Eneas en zijn scharen
 In uwe hoede; ontruikt hem eens zooveel gevaren,
 Hetzij in welke bron gij [die met al uw hart
 Meêdoogen hebt met onze omsukkelinge en smart],
 105 U dompelt; 't zij wat grond gij liefelijk wilt laven;
 Ik zal u altijd met mijn dienst en offergaven
 Vereeren. Horenstroom en voogd van elken vliet,
 Die door Hesperïen en zijn landouwen schiet,
 Och! sta ons heden bij, verzeker openbaarder
 110 Ons van uw gunst; berecht ons van uw godheid klaarder.”
 Zoo spreekt de Trooische vorst, en kiest uit al de vloot,
 Twee jachten, wapent zijn gezelschap voor den nood,
 Bezorgt het roeituig. Straks ontdekt zich in de boomen,
 En op den groenen kant, daar 't water langs komt stroomen,
 115 Een witte zeuge, met haar biggen, van één haar
 En wit als zij, een merk van zegen, hel en klaar;
 Waarom Eneas, de godvruchtige, niet wachtte,
 Maar dees', ter eere van de groote Juno, slachtte,
 En met haar jongen wijdde en offerde op 't altaar.
 120 Dus paait de stroomgod voort den springvloed, vol gevaar,
 In dezen langen nacht, waarop de waatren vallen,
 En, als een staande plas, de vliet, beneên zijn wallen,
 Zoo vlak lag, als een meer, dat stil legt, zonder stroom;
 Opdat men onvermoeid den vliet te boven koom'.
 125 Zij spoên krioelende hun reis om op te varen,
 't Geteerde dennenhout gaat bruisen door de baren,
 De stroom verwondert zich, het bosch en d'oever schat
 Een wonder, nu zij zien, dus ongewoon, op 't nat
 Van dezen watervliet, wijdflickrende rondassen,
 130 En mans en schepen, schoon beschilderd, hen verrassen,
 En drijven op den vloed. Zij slijten dag en nacht
 Met roeien, raken hoog gemakkelijk en zacht
 De bochten, 't lange rak des krommen vliets, te boven,
 Door velerhande slag van boomen voortgeschoven,

118. De groote Juno: het zal vreemd schijnen, dat Eneas een varken aan Juno offerde, die hij wist, dat hem vijandig was. Men zou kunnen zeggen, dat hij zulks alleen deed op last van den Stroomgod — zie vs. 42 — en dat het offer strekken moest om de vertoornde Godin te verzoenen; doch dit laatste wordt niet gemeld. Vermoedelijk moet hier dan ook niet gedacht worden aan de gemalin van Jupiter, maar moet men, onder de benaming van groote of (opper) Juno, in 't Lat. maxima Juno, de „Moeder der Goden,” t. w.: „de Aarde,” verstaan, aan welke men dan ook gewoon was, een zwijn te offeren.

- 135 En tusschen 't groene bosch van dezen stillen vloed.
De zon stond midden aan den hemelkloot in gloed,
Toen zij van verr' den muur, het slot, en hier en ginder
Wat huizen zagen, door de Roomsche macht, van minder
Gelegenheid, in top geheven en gebouwd.
- 140 Evander was toen arm. Zij zetten snel en stout
Den boeg recht derwaart, en genaken poorte en walle.
d'Arkader koning wijdde eerbiedig bij gevalle,
Op dezen zelven dag, in 't kerkwoud, voor de steê,
Den grooten zone van Amfitryo, en meê
- 145 Den Goden, naar den stijl, hunne eer en offergaven.
De zoon, prins Pallas, met de bloem der jeugd en braven,
En zijnen armen raad, brandt wierookgeuren, daar
Het offerbloed, nog lauw, vast smookt op 't woudaltaar.
Toen d'offeraars die trotsche en hooge schepen zagen
- 150 Ten schaduwwijken bossche invaren, zonder vragen,
En stil aanroeien, werd een iegelijk verbaasd,
Verliet den offerdisch. Zij stonden metterhaast
Al 't zamen overend; maar Pallas, die Gods zaken
Bemint, verbiedt ze streng het offerfeest te staken.
- 155 Hij grijpt een schicht, en vliegt terstond het vreemde jacht
Aan 't water in 't gemoet, en roept ze uit al zijn macht
Van eenen heuvel toe, van verre: „o, Jongelingen!
Wat onbekende drift beweegt u in te dringen,
Langs onbekende paân? Waar streeft ge recht naar toe?
- 160 Wat zijt ge toch voor volk? Waar hoort ge thuis? Of hoe
Is 't met u? Brengt ge peis, of brengt ge ons oorlog mede?”
Eneas, daar hij staat, beantwoordt deze rede,
Van zijn kampanje, en spreekt prins Pallas lieflijk aan,
En stak hem met zijn hand de blonde vredeblaân,
- 165 En zijn olijftak toe; „gij ziet nu hier verschijnen
De Trooische burgerij, die tegens dees' Latijnen,
Uwe errevijanden, met recht de wapens draagt;
Dewijl ze, als ballingen, van hun uit trots verjaagd
En aangevochten zijn. Wij komen naar dees' stranden
- 170 Evander zoeken; zegt hem aan, hoe in dees' landen
Doorluchte vorsten, uit Dardanje en zijn geslacht,
Gekomen zijn, om hulp en bijstand aan zijn macht
Te zoeken.” Pallas staat verbaasd om deze maren,

137-139. De zin is: toen zij hier en ginds wat huizen zagen, die nu — d.i. ten tijde van Vergilius — uit hun geringen staat verheven, hemel-hoog opgetrokken zijn. Vergel. de Proza-vertaling. — 144, 145. En meê den Goden, naar den stijl: versta: „en als het gebruik mede-bracht, ook den anderen Goden” — uit vrees namel. voor hun naijver. — 164. En stak: vermoedelijk welluidendheidshalve; de syntaxis eischte hier steekt.

- En om dien grooten naam, en antwoordt na 't bedaren:
 175 „Gij zijt dan wie gij zijt, treë op, en staak uw reis!
 Spreek vader zelf; neem uw verblijf in ons paleis.”
 Hij geeft hem voort de hand, en drukt ze uit rechte minne.
 Zij leggen daadlijk aan, en stappen boschwaart inne.
 De vorst Eneas sprak den koning minzaam aan:
 180 „O, overbrave Griek! Fortuin wees mij de baan,
 En heeft me, opdat ik, met olijfloof, vast gebonden
 Met wol, u vreedzaam mocht verbidden, hier gezonden.
 Ik vreesde niet voor u, die een Arkader zijt
 En vorst der Grieken, en van Atreus' zoons niet wijd
 185 In bloed en maagschap dwaalt; maar mijne dapperheden,
 De heilige orakels van de Goden, in veel steden,
 De bloedverwantschap van onze oudren en uw naam,
 Zoovele landen doorgedragen van de Faam,
 Mij, die gewillig was, bij noodlot herwaart drevén,
 190 Verbonden aan uw hof. Dardaan [de Grajen geven
 Hier reën af en bescheid] Elektres zoon, een spruit
 Van Atlas, en die Troje in zijne muren sluit
 En bouwt, en vader wordt van Ilium geheeten,
 Kwam eerst naar Frygië de zee met kielen meten.
 195 De vreeslijke Atlas, die den kloot des hemels draagt
 Op zijne schouders, won Elektre, een schoone maagd.
 Mercur, uit blanke Maje, op 't kilste van Cyllene,
 Geboren, werd geacht uw vader lang voorhene;
 Maar Atlas [zoo 't gerucht, dat ons ter ooren kwam,
 200 Geloof verdienen mag], dees' Atlas is de stam
 Van Maje, en onderstut de starren nog hier boven.
 Dus zijn de takken van de beide koningshoven
 Uit eenen zelven stam gesproten, als gij hoort.
 Ik, steunende op dien troost, besloot niet dezen oord
 205 En u van verre eerst loos door boden t'ondertasten,
 Maar koom ootmoedig zelf u zoeken en vergasten.
 Zoo 't zelve Daunisch volk, waarvan gij wordt bestreën,
 Ons nu den voet licht', zoo gelooven ze met reën
 Het kan niet missen, [dat de Goën dit nooit gehengen!]
 210 Het gansch Hesperie ook onder 't juk te brengen,
 En 't water, dat hun strand van wederzij bespoelt,
 Te toomen door hun macht. Indien ge dit gevoelt,
 Laat ons elkandre dan, als bondgenooten, zweren.

192. Die Troje in zijne muren sluit: die Troje met muren omgeeft. —
 197. Op 't kilste van Cyllene: namel.: „op de kille kruin van dien
 berg.” — 206. Koom u.... vergasten: dat zal moeten beteekenen: „kom
 als gast bij u.” 't W. w. wordt tegenwoordig alleen, in omgekeerden zin,
 voor „onthalen” gebruikt. — 207. 't.... Daunisch volk: de Rutulers,
 aldus genoemd naar Daunus, den vader van Turnus.

- Wij hebben volk om 't heir met braven te stofleeren,
 215 En ons ontbreekt geen jeugd noch dapper oorlogsgast."
 Dus sprak Eneas, en de koning zag hem vast
 De woorden uit den mond, en door en weer; ten leste
 Beantwoordt hij 't beknopt: „Dat ik in dit geweste,
 Manhaftige Trojaan! u zie en wellekoom',
 220 Is mij ten hoogste lief. Het dunkt me, als in een droom,
 Dat ik Anchises zelf, zoo dapper van vermogen,
 Uw eigen vader hoore, en staan zie voor mijne oogen:
 Want mij mag heugen hoe van overlang Priaam,
 Laomedons vermaak en zoon en erfgenaam,
 225 Toen hij naar Salamin, het eiland, in die hoeken
 Zijn zuster Hesioons landouwen kwam bezoeken,
 Meteenen ook ter loop, op dien uitheemschen tocht,
 Het koude Arkadisch land en zijne grens bezocht.
 Ik, toen in 't bloeiendst van mijn jeugd, stond opgeloken,
 230 Gelijk een bloem; de baard was effen uitgebroken;
 'k Zag met verwonderen de Trooische vorsten aan,
 Den vader in den zoon hier tegenwoordig staan;
 Doch vorst Anchises was de langste van hun allen.
 Mijn hart en ijver blaakte, om met een welgevalen
 235 Hem aan te spreken, en te groeten van zoo veer.
 Ik trad met lust naar hem, en leidde dezen heer
 Om Fenus' vesten, en hij schonk me midlerwijlen
 In 't scheiden mild en heusch een koker, zwaar van pijlen,
 Uit Lycië, ook een rok, heel rijk gestreept met goud,
 240 Twee gouden breidels, die mijn zoon in waarde houdt,
 En heden nog bewaart; waarom de bondverwantschap,
 Die gij verzoekt en eischt, vanouds al in dit landschap
 Ten hove, hand aan hand wel sterk bevestigd is.
 Ik zal u morgen, als de zon de duisternis
 245 Verdreven heeft en 't land beschijnt met hare stralen,
 Terstand afvaardigen met bijstand naar uw palen,
 Van middelen voorzien, met krijgslîen biën de hand.
 Dewijl ge hier nu zijt ter goeder uur geland,
 Zoo viert toch hartelijk de heilige jaargetijden
 250 Met ons, naardien ze geen vertrek noch uitstel lijden,
 En zet u aan den disch.” Zoo sprak hij en gebod
 Den opgenomen kelk en spijs, den dischgenoot
 Ten dienst, weer op den disch te brengen, zette blijde
 De mans op 't grazig bed van zoden neër, en vlijde
 255 Eneas, 't opperhoofd, op zijn bankkussen neër,
 De ruige leeuwenhuid, en noodde dezen heer

250. Vertrek noch uitstel: beide substantiva beteekenen hier letterlijk hetzelfde. — 256, 257. En noodde dezen heer uit zijn ahornen stoel: construeer: „en, in zijn ahornen stoel gezeten zijnde, noodigde,” enz.

- Uit zijn ahornen stoel. Toen dit beschikt was, gingen
 Hier d'offerpriester en de bloem der jongelingen
 En rechtten elk om strijd ten offermaaltijd aan
 260 Het ingewand en vleesch van stieren, versch gebrâân,
 En korven vol bisschuit; men schenkt er wijn in schalen.
 Men ziet Eneas en de jeugd van Troje onthalen
 Met afval, God gewijd, en offerossenharst,
 Nadat het feestbanket den honger, die hen perst,
 265 Geboet hadde, en de maag, die graag was, dus verzadigd,
 Heeft vorst Evander dus het offerfeest verdadigd:
 „Geene ijdele onkundigheid noch bijgeloof van God
 Of oude Goden heeft bij ons dit erfgebod,
 Dees' plechtigheid, gewoonte, en maaltijd, en altaren
 270 Van zulk een grooten God en Godheid, onervaren,
 Onwetende ingesteld, neen zeker. Trooische heer,
 Mijn dischgast! men vernieuwt en viert deze offereer
 Uit rechte dankbaarheid, naardien dit berggeweste
 Van schrikkelijk gevaar eens wierd verlost ten leste.
 275 Bezie, hoe deze rots, vanouds ten val geneigd,
 En hellende overhangt en andre klippen dreigt;
 Hoe dit gevaarte omhoog, zoo wijd vaneengesmeten,
 Het hol verwoest legt, en de rotsbreuk zulke spleten
 En vreeselijke kloof veroorzaakte. Achteraf,
 280 Heel diep in dees' woestijn, had Cacus, wreed en straf,
 Half mensch, half dier, zijn hol, dat schriklijk wild omhenen
 Begroeid, van zon, noch maan, noch starren wierd beschenen,
 En altijd lauw lag en nog versch van menschemoord.
 Men zag de hoofden, trotsch genageld op de poort,
 285 Die, bleek en vuil, van bloed en stinkende etter stonken.
 Vulcaan had dit gedrocht geteeld, dat in spelonken
 Zoo groot stapte als het was, zijn vaders vier omhoog
 Heel dik en dompig uit zijn mond en kele spooq.
 Wij hoopten vast op hulp, die ons werd aangeboden
 290 Door d'aankomst van den God, geëerd bij dees' genooden;
 Want Hercules, des volks verlosser, sterk en fier,
 En moedig op den roof en neërs slag van het dier,
 Reus Geryon, die met drie lichamen kon vechten,
 Kwam herwaart aan en dreef, als triomfeerders plechten,

261. Bisschuit: niet onaardig is de vervorming, welke het woord in onze taal door tijdsverloop ondergaan heeft. KLIAEN spelt het nog als in 't Fr. biscuit: Vondel verhollandscht het door de *sc* tot *ssch* te versterken: en een later geslacht heeft wederom *is* tot *e* verzacht en beschuit geschreven: en niet minder opmerkelijk is, dat het uitheemsche woord het echt Hollandsche tweebak geheel verdrongen heeft. — 292. Het dier: een rijmlap, maar 't woord is hier, als men 't letterlijk opneemt, een ongepast, een overdrachtig, een onedel epitheton.

- 295 Zijn groote stieren en zijn ossen overal
 Bij dezen stroom te weide en in dit grasrijk dal.
 Maar Cacus, bijster dol, verwilderd en verwaten,
 Om geen bedriegerij noch schelmstuk na te laten,
 Dreef twee paar stieren en vier koeien, vet gemest,
 300 Het puik van al het vee, ter weide uit naar zijn nest,
 Verstak ze in schaduwe van zijn spelonke en holen,
 Bij hunnen staart gesleept, opdat de zoekers dolen,
 Geen rechten voetstap zien, geen spoor, dat derwaart leidt.
 Geen merrekteeken meldt het roofnest, geen bescheid
 305 Verneemt men, hoe men zoekt. Toen Hercules van die plekken
 Met d'andre zatte drift nu stond op zijn vertrekken,
 En haar verweiden woû, begon, in 't henegaan,
 Zijn drift te loeien en een schor geluid te slaan,
 Door al het boschgewest het bulken wijd te spreiden,
 310 En klagende uit het groen der heuvelen te scheiden;
 Maar een der ossen, daar ze in 't hol gesloten staan,
 Bulkt op en antwoordt luide, als d'andren henegaan,
 En meldde Cacus, daar hij allermint op giste.
 Toen zood Alcides' bloed van gramschap, dat het siste,
 315 Van dolheid liep zijn gal toen over, meer en meer.
 Hij zoekt naar wapentuig, ziet om naar zijn geweer
 En grijpt de zware knots, vol kwasten, vliegt ontsteken
 Den steilen heuvel op in top, om zich te wreken.
 Toen zag, toen zag men eerst hoe Cacus' lijf en leên
 320 Van vreeze beefden, schrik hem uit zijne oogen scheen.
 De booswicht vlucht van angst, en, sneller dan de winden,
 Vloog hene in zijn spelonk. De vrees en zorgen binden
 Hem vleugels aan den hiel. Nadat hij zich dus dol
 Hadde opgesloten, en voor slot en deur van 't hol
 325 Den vreeselijken steen, die kunstig van zijn vader
 Aan d'ijzren keten en haar schakel hecht te gader
 Aaneengeklonken hing, liet schieten, dat het klonk;
 Zoo ras de keten van metaal in stukken spronk,
 En hij den post en deur, die 't innegaan belette,
 330 Met eenen dikken boom heel pal en stevig zette;
 Zoo kwam er juist op slag de gramme Tiryntier,
 Die 't al doorsnuffelde en zijne oogen ginds en hier

306. d'Andre zatte drift: het overige verzadigde vee. — 307. Verweiden: in een andere weide overbrengen. — 314. Zood: imperf. van zieden, 't w. w. wordt thans meer gelijkvl. gebezigd — zie HUYDECOPER, *Proeve* II, bl. 16, 42, — en te recht, omdat zoodt ook 't praes. van zoden is. — De uitdrukking in de Proza-vertaling: toen begost Alcides bloed van gramschap te zieden is geijkt, en sierlijk; maar zooals Vondel ze hier versterkt, door dit bloed nog bovendien te laten sissen, wordt zij belachelijk. — 323. Dol: om 't rijm; doch Cacus was niet dol, maar „bevreesd.”

- Aan alle kanten sloeg en op de tanden knerste.
 Hij, dus verhit van toorne, en die van spijt schier berstte,
 335 Bespiedde driewerf den geheelen Aventijn.
 Driewerf verwrikte hij de steenen poort met pijn,
 Doch ijdel en vergeefs, ging driemaal, in 't verhitten
 Van zijne wraak, vermoeid in 't dal ter neder zitten.
 Recht boven op den rug van 't hol, met rots bij rots
 340 En afgebroken klippe omheind, stond spits en trotsch
 Een klip, die uitstak in de hoogte, een nest voor gieren,
 Een broeinest voor de rave en roofgezinde dieren.
 Alcides deze klip, die aan den slinken kant
 Des heuvels naar den stroom zich buigt, met zijne hand
 345 Aangrijpende, verwrikt ze en scheurt ze van haar wortel,
 En stoot ze fluks omlaag aan puin en gruis te mortel,
 Dat al de lucht rondom gewaagde van den slag,
 En d'oovers daverden, de stroom van groot ontzag
 Verbaasd teruggesprong. Toen kwamen dees' spelonken
 350 En Cacus' moordhol en zijn roofnest, diep gezonken,
 Heel helder aan den dag. De kelders, vuil van moord,
 En zwart van schaduwen en schimmen, lagen voort
 Voor ieder open, en niet anders of 't gereten
 En gapende aardrijck, diep van onder opgespleten,
 355 Den helschen jammerpoel ontdekte en 't nare rijk
 Des Doods, gehaat bij 't licht der Goden, te gelijk
 Nu opensloot, zoodat men onderwaart van boven
 In dien gevloekten poel, voor 't licht, dat door de kloven
 Beneden scheen, de schaar der zielen siddren zag;
 360 Weshalve Alcides fluks, van boven uit den dag,
 Met zijne pijlen schoot, al zijn geweer en wapen
 Te hulp nam, en met steen en keien op te rapen
 En takken, van geboomt gerukt, hem zonder rust
 Te keer ging, daar hij stond, zoo snel en onbewust,
 365 En tegens zijne hoop betrapt, en opgesloten
 In 't hol van deze rots, en bevende verschoten,
 Afgrijslijk tiert en brult; maar Cacus braakte [want
 Hij zag geen straf t'ontgaan aan dien noch dezen kant]
 Zoo vreeslijk eenen damp ter kele uit, dat het wonder
 370 Te zien was, en hij blies in 't woeste hol van onder
 Zulk eenen donkren damp en nevel, en betoog
 De moordspelonk zoo dik en bijster voor het oog
 Met zwarten mist en damp en nare duisternissen,
 Gemengd met rook en smook, dat d'oogen zich vergissen

351, 352. De kelders, vuil van moord, en zwart van schaduwen en schimmen: omslachtig en onduidelijk voor de beschaduwde moordkelders, zooals de Proza-vertaling heeft. Voor 't overige is het verhaal van dit heldenfeit van Hercules meesterlijk berijmd.

- 375 En geen gedaante zien. Dit kon de vrome held
 Niet lijden; hierom sprong hij moedig met geweld
 Van boven neer in 't vier, daar rook en smook met wolken
 Het dikste opdrijven kwam, en uit de bijstre kolken
 De zwarte damp het grofst kwam smoken naar de lucht.
- 380 De held greep Cacus toen, die slechts met loos gerucht
 Zijn vier en vlam vergeefs uit duisternisse rispte.
 Hij knoopte hand en voet aaneen, en duwde en knispte
 Hem 't gloeiende gezicht en d'oogen uit het hoofd,
 Verworjde hem, wien, gansch van lucht en aâm beroofd,
- 385 Verstikt geen druppel bloeds ter kele uit kwam gedropen.
 Hij rukt de deur op, zet den donkren moordkuil open,
 Brengt al 't gestolen vee, den dier verzworen buit,
 En d'ossen voor den dag. Hij sleept het ondie uit
 Het roofnest, dood en warm, bij zijn gebonden voeten.
- 390 De toeloop en het volk, die 't landgedrocht gemoeten,
 Verzaân hunne oogen nauw aan deze afgrijslijkheên
 Van blikken, en gezicht, en borst, en ruggebeen,
 Heel ruig van borstelen, en 't vier, dat, al verloren
 Gespogen en gebraakt, in zijne keel most smoren.
- 395 Men vierde na dien tijd hierover Hercules' feest,
 En elk nakomeling hield met een blijden geest
 Dien vierdag, jaar op jaar. Potitius is ouder
 En innesteller van dees' hoogtijd; d'onderhouder
 Van Hercules' feestdag is het stamhuis van Pinaar.
- 400 Hij stichtte hier in 't woud dit godgewijde altaar,
 Dat eeuwig onder ons het Allerhoogst' zal heeten
 En 't Allerhoogste blijft bij ieder ingezeten.
 Hierom bekranst uw hoofd, o uitgelezen jeugd!
 Met loof, tot dankbaarheid voor zulk een groote deugd,
- 405 En past elkandren met den offerkelk t'onthalen.
 Schenkt rustig nu den wijn den gasten toe met schalen,
 En roept den God des lands en 's lands beschermers aan."
 Zoo spreekt Evander en bedekt zijn haar met blaân,

382. Knispte: KILLAEN heeft wel knissen, voor terere, quassare, doch niet knispen. 't Woord, dat met knipjen verwant schijnt, is echter recht schilderachtig en doet hier vooral een treffelijke uitwerking. — 387. Dier verzworen: de Proza-vertaling heeft geloochenden in den zin van „verhollen,” t. w. „door Cacus.” — 397 en 399. Potitius — Pinaar: het priesterschap van Hercules behoorde bij erfrecht aan de Romeinsche geslachten Potitius en Pinarus. De eerstgenoemden moeten er evenwel, volgens Livius, de oudste brieven op gehad hebben. Toen Appius Claudius in 't jaar 312 voor Chr. g. Censor werd, kwam het bijzonder privilege te vervallen, en werd de offerdienst in 't openbaar gehouden en door staatsambtenaren waargenomen. — Ouder voor „vader, insteller,” 't Lat. parens.

- Met zwarte en witte verf van populier, de blâren
 410 En 't loof van Hercules, en kranst zich voor d'altaren,
 Neemt d'offerschaal, die God gewijd is, in de hand.
 Zij plengen te gelijk met vreugd door 't feestverband
 De wijnen op den disch, en roepen om de Goden.
 De zon beneên de kim, terwijl ze elkandren nooden,
 415 Gedaald, zoo viel de schim en avond op zijn tijd.
 Nu ging Potitius, tot offerman gewijd,
 En 't gansche priesterdom, gelijk vanouds, met vellen
 Om 't lijf gegord, het rijs in brand en vlammen stellen.
 Men schaft er offerspijs en 't ander dischgerecht,
 420 Stoffeert d'altaren mild volop, gelijk men plegt,
 Met volle schotelen. De rei van Mars, met kransen
 En takken om het hoofd bevrochten, valt aan 't dansen.
 En huppelt op den zang om 't brandend woudaltaar.
 Een rei bestaat uit jonge, en d'ander, grijs van haar,
 425 Uit oude mannen, die, met trippelen en wijzen
 Op maadticht, Hercles' faam en zijne daden prijzen;
 Hoe vroeg hij met zijn vuist de stiefmoërs wiegeslang
 Verworde, en duwde een paar te bersten, doodsch en bang;
 Hoe hij oud-Troje en ook Echalië, twee steden
 430 Ten hemel toe befaamd, met macht hadde afgestreden;
 Hoe hij veel duizenden gevaren, ramp en leed,
 In vorst Eristheus' dienst, door Juno's wrok, te wreed
 En onrechtvaardig, most zijn leven lang verduren.
 Zeeghafte held! gij slachtte, in alle uwe avonturen,
 435 Hyletis met de vuist, en Folus, bei geteeld
 Uit wolken, sterk van leên, hun dubbel meegedeeld.
 Gij velt het ondiër der Kretensen onder 't schreeuwen,

409. Met zwarte en witte verf: dat het popelblad bicolor, d. i. donker groen aan de eene, en grijs aan de andere is, was gewis aan Vondel niet onbekend. Waarom het dan hier zwart en wit gemaakt? Of dacht hij wellicht, dat op het Palatijsch gebergte een bijzonder slag van populieren groeide? — 420. Gelijk men plegt: zie dit plegt ook Boek III, vs. 390. — 427. Stiefmoërs wiegeslang: wie in de fabelkunde een vreemdeling is, zal wel niets van deze uitdrukking begrijpen en licht vragen, of er een afzonderlijke soort van slangen is, die men wiegeslangen noemt. Er wordt hier gesproken van de twee slangen, die Juno afzond om Hercules, den zoon van Alcmena bij Jupiter, en van wien zij, Juno, alzoo als de stiefmoeder geacht kon worden, in de wieg te dooden. Slang had hier in 't meerv. moeten staan. — 428. Een paar: neen: „het paar.” Het onbepaalde lidwoord zou kunnen doen denken, dat er meer slangen geweest waren. — Doodsch en bang: een rijmlap, te meer misplaatst, omdat men de woorden allicht, in plaats van op het slangenpaar, op Hercules zou doen slaan, die voorwaar getoond had niet doodsch of bang te zijn. — 429. Echalië: een stad van Eubæa, door Hercules ingenomen, omdat koning Eurytus hem zijn dochter Iôle geweigerd had. — 434. In alle uwe avonturen: in uw avontuurlijk leven.

- En dien Nemeeschen leeuw, den gruwel aller leeuwen,
 Gescholen in zijn rots. d'Afgrijselijke poel
 440 Van jammer schrikt voor u. De hond, die Pluto's stoel
 In 't bloedig hol bewaakt, ten schrik van die 't belaaide,
 De helhond, die het half verteerd gebeente knaagde,
 En achterover lag, verschrikte voor uw kracht.
 Geen ondier, Tyfeus zelf, een reus, zoo groot van macht,
 445 Vervaarde u met zijn spits. Geen waterslang vernielde
 U, schoon haar vruchtbre hals van vele hoofden kriede.
 O wettige afkomst van Jupijn! zijt nu gegroet,
 Die bij de Goden leeft in weelde en overvloed.
 Ai, zegen onzen dienst, uwe offers, dat wij 't merken!
 450 Dus loven ze met zang zijn daden en zijn werken,
 Gedenken bovenal waar Cacus' moordhol stond,
 En hoe hij vier en vlam kon blazen uit zijn mond.
 Al 't feestwoud wedergalmt; de heuvels staan bewogen,
 En dreunen op 't geluid. De godsdienst dus voltogen,
 455 Zoo gaan ze stedewaart. De koning, grijs en oud,
 Ging aan Eneas' zij, zijn meegenoot, door 't woud,
 En leunende op zijn zoon in 't gaan, van onvermogen,
 Kort koutende den weg. Eneas opgetogen,
 Slaat met verwondering zijne oogen overal,
 460 Schept zijn vermaak in plaats en landschap, berg en dal,
 En ondervraagt en hoort met lust, als naar een wonder,
 Naar d'oude helden en hun daden, elk bijzonder.
 Toen sprak Evander, die den grond der Roomsche steê
 Gelegd heeft: „Boschgoôn en de Veldgodinnen meê,
 465 En een hardvochtig volk, geteeld uit eik en struiken,
 Van overouds dit bosch tot hun verblijf gebruiken,
 En loopen, zonder tucht en zeden, wild genoeg.

445, 446. Vernielde u: hoewel het vers niet onbepaald is af te keuren, is het voorbeeld, hier door Vondel gegeven, om, waar hij een regel met een woord besluit, dat op een stomme *e* uitgaat, den onmiddellijk volgende regel aan te vangen met een woord, dat met een vocaal begint, niet navolgenswaard. Zulks gaat alleen goed, wanneer er een leesteeke achter 't eerste woord staat, of de zin veroorlooft, dat men, aan 't slot van den regel gekomen, even adem hale; maar hier ter plaatse kan men niet anders lezen dan vernieldu, waardoor men aan vs. 445 het rijm, en aan vs. 446 een halven voet ontnemt. — 447. O wettige afkomst van Jupijn: bij het schrijven van het epitheton heeft Vondel niet doorgedacht; immers Hercules, bij Alcmena door Jupiter in dubbel overspel verwekt, kon waarlijk op geen wettige geboorte roemen. 't Lat. heeft *Vera Jovis proles*, dat in de Proza-vertaling zeer goed is overgebracht door Jupijns rechte afkomst, en eenvoudig te kennen geeft, dat de held door zijn groote daden had bewezen, uit den Oppergod te zijn gesproten. — 465. Geteeld uit eik en struiken: 't Lat. heeft: *truncis et duro robore natos*, waarmede in dichterlijken vorm wordt te kennen gegeven, dat de oudste inboorlingen boschbewoners waren.

- Zij wisten van geen stier te spannen voor den ploeg,
 Van middelen noch goed te garen en te sparen,
 470 Maar leefden slechts bij loof en wild, gejaagd in 't garen,
 Een bijster harden kost. Saturnus, vluchtig voor
 Jupijn en zijn geweld, en uit zijn rijk en spoor
 In ballingschap gejaagd, kwam uit den hemelhoogen
 Olymp naar dit gewest ter sluik en stil getogen.
 475 Dees tuchtigde het volk, onleerzaam, stuur van aard,
 Verstrooid in steil gebergte, en heeft ze allengs vergaard,
 Door wetten ingetoomd, en hun dit land bevolen
 Te noemen Latium, naardien hij zat gescholen
 In dezen vrijen hoek. Men wil, dat d'oude tijd
 480 Gebloeid hebbe onder hem; zoo stil, en onbenijd
 En vreedzaam leidt hij 't volk, totdat de tijd, aan 't slimmen,
 Zijn eerste verf verschoot, de goudzucht raakte aan 't klimmen,
 Met dollen oorlogslust; toen kwam d'Ausoniaan
 En 't Siciljaansche volk zich herwaart nederslaan.
 485 Saturnus' land verkeert bijwjl van naam; toen kwamen
 De koningen, met hen de straffe Tiber t'zamen,
 Heel groot en onbeschoft, naar wien d'Italiaan
 Dien stroom den Tiber noemt, en sedert is vergaan
 De naam van Albula, vanouds aan hem gegeven.
 490 d'Almachtige Fortuin en 't noodlot, daar geen streven
 Noch worstlen tegens helpt, hoe kloek zich iemand redt,
 Die beide hebben mij hier vast ter neêr gezet,
 Nadat ik, uit mijn land en vaderland verdreven,
 Ter zee 't gevaar ontsloop, op d'oever van mijn leven.
 495 De God Apollo, die mij raad te geven plag,
 En nimf Carmente meê, mijn moeder, vol ontzag,

475. Tuchtigde: tuchtigen wordt hier niet in den gewonen zin van „kastijden” gebezigd, maar in de beteekenis van: „onder tucht brengen,” discipliner. — 478. Om dezen regel te verstaan, dient men te weten dat schuilen in 't Lat. latere beteekent. — 479, 480. Men wil, dat d'oude tijd gebloeid hebbe onder hem: niet zeer duidelijk; lees hier, voor oude tijd: „gouden eeuw.” — 481. Slimmen voor slim, d. i.: „slecht, verkeerd” — worden. Tegenwoordig zegt men daarvoor verslimmen, of, gebruikelijker nog, verslimmeren. — 483. d'Ausoniaan: de Ausoniërs, ook, als oorspronkelijke inwoners van 't land, onder den naam van Aborigines bekend. — 484. En 't Siciljaansche volk: namel. 't volk, dat, onder den naam van Siciliërs, vroeger de streek tusschen de Liris en den Tiber bewoond had en, door de Liguriërs verdreven, naar het eiland overstak, 't welk, naar hen, later Sicilië genoemd werd. — 485. Saturnus' land: naam, die door de oude dichters meermalen aan Italië gegeven wordt. — 496. Carmente: Evanders moeder, van welke hiervoren op vs. 70 gesproken is. Haar naam was eigenlijk Nicistrate en haar bijnaam schijnt aan carmen, „lied,” ontleend. — Vol ontzag: deze uitdrukking is hier kwalijk te pas gebracht; want de dichter wil niet zeggen dat Carmente vol ontzag was, maar dat zij ontzaglijke vermaningen gaf, gelijk de Proza-vertaling 't zeer goed heeft.

- Vermaanden mij naar dit geweste toe te streven.”
 Zoo sprak Evander nauw, of toonde in 't voortgaan, neven
 Den weg, het outer, en de Carmentijnsche poort,
 500 Op oud-Romeinsch aldus genoemd, gelijk men hoort,
 De nimf Carmente ter gedachtenisse en eere,
 Waarzeggerin, die eerst gespeld heeft van den heere
 Eneas en zijn komste, en 't volk naar hem genaamd;
 Van Pallantem ook, een stad, zoo wijd befaamd.
 505 Hij toont hierna het woud, dat breed staat opgeschoten,
 Van strengen Romulus, voor zijne tijdgenooten
 Ten vrijburg opgebouwd; ook waar Lupercal schuilt
 Op eene koude rots, een kerk, van naam verruild,
 En op 't Arkadisch Pan gewijd, die van Licije
 510 Gediend wordt en gevierd. Hij wees ook op die rijke
 Het bosch, aan Argus door een landvloek toegepast,
 Verhaalt hem Argus' dood, en d'ontrouw van dien gast,
 En zuivert zich met eede, en leidt hem door de heggen
 Van hier, tot daar men op Tarpejus 't slot ziet leggen,
 515 Het groote Capitool, dat, nu dus trotsch verguld,
 Eer woest van kreupelbosch en wild lag op dien bult.
 't Vertsaaide landvolk droeg alreë de wilde en rouwe
 Godsdienstigheid der plaatse ontzag toe. „Dees' landouwe,
 Bosschagie en steenrots zijn zoo vroeg bij 't volk gevreesd.
 520 Een God, men twijfelt wie,” zegt hij, „een hemelsch geest
 Bewoont dit bosch, dees' kruin des heuvels, dicht van boomen.
 d'Arkader houdt, dat hij daar God Jupijn zag komen,
 Zoo dikwijl hij, bij droef en donker weër, voor 't volk
 Den geitenbeuklaar zwenkte, en uit een zwarte wolk
 525 Een dichten regen goot. Nog ziet ge hier twee steden,
 Nu woeste muren, een geheugnis der voorleden
 Voorvaderen, en hun naamhaftig overschot.
 De vader Janus stichtte één stad; het ander slot
 Met zijne stad bedankt Saturnus' bouwerije;

500. Gelijk men hoort: men hoort dat deze rijmnap niet in den zin thuis hoort. — 506. Voor zijne tijdgenooten: duidelijker heeft hier de Proza-vertaling: namaals. — 508. Op: lees: onder, gelijk in de Proza-vertaling staat: er is sprake van de grot Lupercal, aan den voet van den Palatijnschen heuvel gelegen, en aan Pan toegeheiligd. — 508, 510. Een kerk, van naam verruild, enz.: de dichter wil zeggen, dat die gewijde plaats naar Lupus, „wolf,” in 't Gr. Lukos, genaamd werd, omdat Pan bij de Arcadiërs den toenaam van Lukaios droeg. Een letterzifterij, die niet eens de verdienste heeft, juist te zijn. Immers, Pan heette Lykaïos of Lyceüs, naar den berg van dien naam. — 511. 't Lat. heeft: sacri nemi Argileti: de Proza-vertaling: het bosch, aan Argus toegewijd. Evander had aan dezen, in weerwil van zijn ontrouw en uit eerbied voor het recht der gastvrijheid, een graftombe aldaar opgericht en die geheiligd. Waarschijnlijk echter moet Argiletum niet van Argus, maar van Argilla, „kleiaarde,” worden afgeleid.

- 530 d'Een hiet Janiculum, en d'andre Saturnije."
 Dus kouten ze onderling, en gaan in 't arm paleis
 Van vorst Evander, zien en hooren, reis op reis,
 Het loeien van het vee, daar namaals dees' gebouwen
 En spitse gevels, trotsch gebouwd en uitgehouwen,
 535 Op 't groote merktveld van ons Rome staan te prijck.
 Hij sprak, toen zij ten hove aankwamen te gelijk:
 „De dappre Hercules, zoo trotsch in 't overwinnen,
 Tevreden met dit hof, heeft zijnen voet hier binnen
 Voorhene wel gezet; mijn vriend! leer pracht en praal
 540 Versmaden; draag u, in dit slecht en arm onthaal,
 Gelijk die God, niet schuw van mijn bekrompen woning.”
 Zoo spreekt Evander, leidt zijn gast, den grooten koning
 Eneas, in zijn hof, heel zuinig opgerecht,
 En laag, en zet hem op een dischbed, arm en slecht
 545 Met blaân gevuld, en op de huid van een berinne
 Uit Libye. De nacht kwam 's hemels hooge tinne
 En 't land beschaduwen met hare vale schacht.
 Maar Venus, moeder van Eneas, in den nacht,
 Niet zonder nood ontsteld, om 't oproer en het dreigen
 550 Van 't Laurentijnsche volk, sprak God Vulcaan, haar eigen
 Gemaal, aan op dees' wijs, in zijn verguld salet,
 En ademt met haar tonge en tale op 't zachte bed
 Een Goddelijke liefde en trek hem dus in 't harte:
 „Terwijl de koningen van Argos, mij tot smarte,
 555 't Verwezen Pergamum, de sloten, wijd beroemd,
 De tortse en 's vijands zwaard en fakkelt toegedoemd,
 Verdelgden, zocht ik nooit bij u voor mijn verlegen
 Trojanen hulp en troost, noch geene wapens tegen
 De Grieken in uw smids, van uwe hand met kunst
 560 Gewrocht; noch woude, al droegt gij mijne schoonheid gunst,
 O liefste bedgenoot! geen werk bij u verwerven,
 Noch vergde u, schoon ik zeer in Priaaans bloed en erven
 Gehouden was, en mij Eneas' zwarigheid
 Zoo dikmaal tranen kost, met oogen rood beschreid.
 565 Nu sloeg hij, op 't gebod van Jupiter, zich neder
 In 't Rutulers gewest, waarom van liefde teeder,
 Ik, zijne moeder, mij voor uwen heilgen troon
 Vernedere, en u smeek om wapens voor mijn zoon.
 Het zaad van Nereus, een genoot van Tithons trouwe,

561. Geen werk bij u verwerven: geen arbeid van u vergen. —
 569. Uit dezen regel zou men kunnen opmaken, dat hier slechts van een
 persoon sprake, en dat het zaad (de „dochter”) van Nereus, de genoot
 van Tithons trouwe ware. Hier worden intusschen twee verschillende
 nimfen bedoeld, t. w.: de „Nereïde Thetis,” die voor haren zoon Achilles,
 en „Aurora, Tithons gade,” die voor haren zoon Memnon wapenen aan
 Vulkaan gevraagd had.

- 570 Vermurwde u eertijds wel met haar gekerm en rouwe.
 Bezie eens, hoeveel volks nu aanspant; hoeveel steên
 Met toegesloten poort den stalen degen smeên,
 En wetten, ten bederf van mij en van de mijnen.”
 Dus spreekt de Schoone, en streelt hem achter haar gordijnen,
- 575 Omhelst hem met sneeuw wit en poezelig albast,
 Die wankelt, en hierop, naar zijn gewoonte, vast
 Begint te blaken, en, na 't woelen en vermoeien,
 Gevoelt, hoe d'oude brand aan 't glijen is, aan 't gloeien,
 In zijn gebeente en merg; aleens gelijk in 't oog
- 580 De gloënde bliksem in de wolken, daar omhoog,
 Met donder uitberst door de lucht, en straalt en blikkert,
 En voortslaat straal op straal, en wederlicht en flikkert.
 Zij, die wel weten wou hoe overschoon zij was,
 Gevoelt verheugd de kracht van haar liefkoozen ras.
- 585 De vader, eeuwig door zijn min aan haar verbonden,
 Beantwoordt dit: „Waartoe zoo verre mij verzonden?
 Waarom mistrouwt ge mij? Hadt gij bijtijds gelet
 Op uw Trojanen, 'k had hen overlang ontzet
 En van geweer voorzien; want d'almacht van de Goden,
- 590 Noch 't noodlot had den staat van Troje niet verboden
 Te duren, noch Priaam tien jaren levenstijd
 Geweigerd. Zoo gij nu ten oorlog rustig zijt,
 En dat uw meeninge is; wat God en kunst gehengen,
 Wat mijn zorgvuldigheid voor u teweeg kan brengen,
- 595 Al wat van ijzer en van messing, in het vier
 Gesmolten, wordt gewrocht; wat smidse en blaasbalg hier
 Vermogen, o Godin! het is u al geschonken.
 Ai, smeeek niet, alsof mij uw schoonheid en uw lonken
 Zooveel niet waardig zijn!” Zoo lenigt hij haar smart
- 600 En zorgen, en omhelst de Schoone uit al zijn hart,
 En, smiltende in den schoot van zijne lieve gade,
 Valt zoet en zacht in slaap, en rust in haar genade.
 Zoodra de nacht de helft van hare ronde trekt,
 De zorg den Viergod, na den eersten slaap, opwekt,
- 605 Verlaat hij 't zachte bedde, om in zijn smids te smeden,
 Zoo wakker als een vrouw, van nooddruft aangestreden,
 En die bij spinrok en Minerves handwerk leeft,

586. Waartoe zoo verre mij verzonden? min juist. De bedoeling is: „waarom zooveel omwegen gemaakt?” Waarom dit zoo verre gehaald? heeft de Proza-vertaling. — 592. Ten oorlog rustig: vaardig u ten oorlog toe te rusten. — 595. Messing: 't Lat. heeft electrum, waaronder de archeologen een mengsel van zilver en goud verstaan, 't welk, in kleur met lichten barnsteen overeenkomende, daaraan den naam van electrum ontleende. — 603-670. Bij dit beschrijven van de werkplaats der Cyclopen, heeft Vondel den gloed en de kracht, die er in heerschten, in zijn verzen weten over te nemen.

- Eerst vier en doove kool uit d'assche leven geeft,
 Oprekent, en bij nacht aan 't werk valt, en begeerlijk
 610 Haar dienstboon aandrijft met de lange take, om eerlijk
 Het huis te stutten, en haar kinders op te voën.
 Ter zijde aan 't vet Sicilje, en Lipare, daar toen
 De windgod heerschte, rijst een eiland met zijn rotsen,
 Vol rook en smook, zoo hoog, dat zij de wolken trotsen,
 615 Waaronder de spelonk der reuzen, en het hol
 Van Etna, door de keel des schoorsteens, zwart en vol
 Van roet, en uitgebrand, vast dondert door de steden.
 Men hoort ze vreeselijk op 't aanbeeld slaan, en smeden,
 Dat op dien klank het hol hier weërgalmt met geschal,
 620 De vonk al snorrende zich uitspreidt over al
 Het hol. Men hoort er vier en vlam gedurig hijgen
 En zwoegen in de smids. 't Geweer, om meê te krijgen,
 Wordt in dien winkel van den God Vulcaan gesmeed,
 En 't land voert 's viergods naam, die kwam nu, vroeg gereed,
 625 Hier uit den derden kreits des hemels nederzweven.
 Pyracmon, Steropes, en Brontes, wel bedreven,
 Drie reuzen, smeedden in d'afgrijslijke spelonk,
 Ten halven lijve naakt, het ijzer, dat het klonk.
 Zij hadden juist den schicht des bliksems, daar de vader
 630 Door al de lucht bijwijnl meê bliksemt, nu te gader
 Met hunne vuist gesmeed, ten deele gebruineerd;
 Een deel was onvolwrocht aan 't werk, bij God begeerd.
 Men zag alreede drie gedraaide hagelstralen,
 Drie waterstralen, nat en vochtig; naast hen pralen
 635 Drie roode stralen viers en van den vluggen wind;
 Nu mengt hun weêrlicht, en gedreun, en wat gezwind
 Met schrik en gramschap vier en vlam komt uit te breken
 In Jupiters geweer, hun werk, gestreng in 't wreken.
 Zij hadden 't elders drok met wagen, as en rad
 640 Van Mars, waarmee hij volk, en rijken, land en stad
 In rep en roere zet. Zij spoeden met hun knapen,
 Bruineeren, elk om strijd, verbolgen Pallas' wapen,
 De dreigende rondas, gezoomd en rijk geboord
 Met slangeschubbe, en goud van addren, dol van moord,
 645 Gevlochten ondereen. Meduze zelf herinne
 Verdraait nog, op de borst der strijdende Godinne,
 Haar afgesneden hals, en d'oogen, dat men 't ziet:
 „Gij, reuzen van mijn smidse in Etna! hoort ge niet?
 Weg, weg met al dit tuig! en staakt dit aanbestede,
 650 Dit aangevangen werk, en luistert naar mijn rede:

626. Pyracmon, Steropes, en Brontes: de Cyclopen, wier namen naar volgorde in 't Gr. beteekenen: „vuuraanbeeld,” „van den bliksem,” en „van den donder.”

- Gij moet nu," zegt hij, „voor een dappren oorlogsheld
Eens wapens smeden; stelt uw krachten met geweld
Gelijkerhand te werke, en rept uw wakkere ermen.
Laat blijken wat uw kunst vermag, tot 's volks beschermen.
- 655 Nu zonder uitstel, haast en spoedt u, even sterk!"
Meer spreekt hij niet; maar zij, gelijkerhand het werk
Verdeelende bij lot, zijn daadlijk met hun allen
Op 's meesters last gereed, aan 't heerlijk werk gevallen.
Het koper en het goud gesmolten geeft een straal,
- 660 En vloeit als beken. Het bloeddorstige metaal,
Door 't vier verwonnen, smilt in 't gloeien van den oven.
Men giet den ronden schild, die, groot van ronde, boven
En tegens al 't geweer van Latium kan staan,
En scheutvrij, zeven-dik van platen, onder 't slaan,
- 665 Den stoutsten vijand tart. d'Een valt met kracht aan 't snuiven
Des blaasbals, daar de lucht dan in dan uit komt stuiven.
Een ander koelt het sissende ijzer in den bak.
Het aanbeeld klinkt en raast in dees' spelonk, niet zwak
Getroffen, slag op slag, op zeeke maat bewogen.
- 670 De buigtang keert de staaf, dan dus, dan zoo gebogen.
Terwijl de vader van zijn Lemnos, op de kust
Des Windgods, vast dit werk hard aandrijft, zonder rust,
Zoo wekt de vooglensang en 't voedzaam licht Evander,
In 't laag gebouwde hof, vroeg morgens, vóór al d'ander
- 675 Ten bedde uit, onder 't dak. De grijze koning, stijf
Van oude, rijst en trekt den lijfrok aan zijn lijf,
Bestrikt de voetzool weidsch met taai Tyrrhenisch leder,
En laat Tegeesch geweer aan zijnen draagband neder
Op zijde hangen, van den rechten schouder af.
- 680 Het pantervel hangt van den slinken schouder, straf
En ruig van haar, om 't lijf geslagen naar beneden.
Een paar lijfschutten gaan voor hunnen heere, en treden
Den hoogen drempel af. De honden, trouw van aard,
Hun meester volgen, met die lijfwacht wel bewaard.
- 685 De held gedenkt nog aan 't gesprek, nooit aangenamer,

671. De vader: is hier altijd „Vulcaan." — Lemnos: het eiland, waarop Vulcaan te land kwam, toen hij door Jupiter uit den hemel werd gesmeten, en waar hij sedert zijn voornaam verblijf en tempels had. — 674. Al d'ander: had al de andren moeten zijn. — 677. Bestrikt de voetzool weidsch met taai Tyrrhenisch leder: juist heeft in twee opzichten de Proza-vertaling: bindt de Tyrrheensche zolen aan zijne voeten: immers, vooreerst, waren de Tyrrheensche of Toscaansche sandalen van wollen stof, met leeren riemen; en ten andere strijdt in den versregel het stopwoord weidsch ten eenenmale met hetgeen elders overal aangaande de armoede van Evander en het volslagen gebrek aan praal, dat tot zijnent heerschte, wordt gezegd. — 682. Lijfschutten: lijfwachten, maar nog krachtiger.

- En aan 't beloofd geschenk, teeg hene naar de kamer,
 Het klein vertrek van vorst Eneas, zijnen gast,
 Zoo vroeg gekleed als hij. Prins Pallas, als het past,
 Verzelt zijn vader, en Achates zijnen koning.
- 690 Toen zij, in 't midden van het hof en deze woning,
 Te gader kwamen, boôn ze elkandre heusch de hand,
 En zittende bijeen, begonnen, na verband,
 Heel openhartig dus op staatgesprek te vallen.
 Evander hief eerst aan: „o braafste vorst van allen,
- 695 Eneas! die mij stijft en sterkt met hope, dat
 De staat van Troje en 't rijk van Priam met de stad
 Niet gansch verging, zoo lang uw leven is behouden;
 Wat onze jeugd belangt, en die u stutten zouden
 En uw naamhaftigheid, in zulk een kriegsverdriet;
- 700 De macht is bijster klein, die ons nog overschiet.
 Tuscanen met zijn stroom belegt ons van dees' kanten;
 De Rutuler ontziet zijn standerds niet te planten
 Aan d'andre zijde, en klinkt met wapens om ons steên.
 Maar ik zie uit en poog een leger op de been
- 705 Te brengen, eene macht bestaande uit dappre mannen,
 En groote landen, om met Trooischen aan te spannen;
 Een slagboeg niet verwacht, u dienstig in dien strijd.
 Gij komt, of 't noodlot zelf u riep, ter rechte tijd.
 Agylle, een stad, gebouwd van rotse en oude steenen,
- 710 Legt niet heel wijd van hier, daar 't Lydisch volk voorhenen,
 Een strijdbare aard, zich op 't Hetrurische gebergt
 Ter neder sloeg. Hierna ten oorloge aangetergd
 Van vorst Mezentius, nadat ze vele jaren
 Voorspoedig bloeide, heeft hij met zijne oorlogsscharen
- 715 Haar trotsch en wreed gedrukt in zijne heerschappij.
 Wat rep ik van de wreede, ondraagbre moorderij
 En gruwlen des tirans! Dat uit hun strenge tronen
 De Goden hem en al zijne afkomst dit beloonen.
 Hij bond de levenden en dooden hecht opeen,
- 720 En mond op mond, d'een hand op d'ander, scheen op scheen,
 Een zeker vreeslijk slag van pijnigen en moorden,
 En help ze langzaam dus, daar andren 't kermen hoorden,
 Om hals, en aan hun dood, gekneveld arm in arm,
 Zoodat ze, vuil van bloed en etter, rot en warm,
- 725 Verstonken. Alle steên en burgers, dus in lijn,
 En afgepijngd van zijne dolle schelmerijen,

692, 693. De Proza-vertaling heeft: en geraken endelijk openhartig in gesprek. — 707. Slagboeg: eigenlijk: „de wending van den boeg.” Zoo spreekt men ook van een slag net voor „een net, dat omslaat,” of „bestemd is om te slaan.” Overdrachtelijk beteekent het hier: „een gelukkig keeren van de kans.” Zie *Uitl. Woordenb.* op *Hoort in v.*

- Omringen met geweer den dwingland en 't paleis,
Verdelgen zijnen stoet, bestormen 't, reis op reis,
Met brandtuig. Hij, ontglipt in 't midden door de dooden,
730 Is naar de Rutulers en hun gebied gevloten,
Beschutte door 't geweer van Turnus, in die smert,
Zijn leven in het rijk, daar hij gehandhaafd werd;
Dies gansch Hetrurië, rechtvaardiglijk verbolgen,
Aan 't hollen, komt den vorst in 't harrenas vervolgen,
735 En eischt rechtvaardiglijk den dwingeland ter straff'.
Ik stelle, o Trooische vorst! u overste hier af,
En kieze u tot een hoofd van menig duizend zielen;
Want d'oevers overal alreë van schepen krielen.
Zij willen dat men voort den oorlogsstander licht'
740 En optrekk'; maar de grijze aartsoffervinder zwicht,
En, spellende hetgeen hij ziet van verre komen,
Weet door dees' rede nog den optocht in te toomen:
„O, uitgelezen jeugd, Meonisch bloed! verwacht
Den tijd; o, bloem en puik van 't overoud geslacht!
745 Die, uit gerechte wraak en gramschap, aangesteken
Door dien tiran, u aan Mezentius wilt wreken;
Geen Itaaljaan heeft macht, tot weernis van den druk,
Dat dappere oorlogsvolk te brengen onder 't juk;
Zoek uitheemsche oversten. Het leger der Hetrusschen,
750 Gewaarschuwde door Gods raad, blijft leggen ondertusschen
In 't vlakke en open veld. De veldheer Tarchon zendt
Gezanten aan mijn hof met krone en staf, en kent
Door koninklijke dracht, mij waard, gesterkt met zwaarden,
In 't heir te komen, het Tyrrheensche rijk t'aanvaarden.
755 Maar ik, van ouderdom te traag en machteloos,
En koud van bloed, zie, hoe mij 't heerschen voor altoos
Ontraân wordt van den tijd en afgeleefde jaren.
Mijn zwakheid komt te spade, om d'eere te bewaren
Met moed en dapperheid. Ik zou mijn eigen zoon
760 Wel raden tot dien tocht; maar dit wordt mij verboën.
Dewijl hijzelf, uit een Sabijnsche vrouw gesproten,
Dat land zijn vaderland, en 't volk zijn landgenooten
Ten deel mag rekenen; maar gij, wien 't noodig lot
En oude en afkomst dit niet weigren, en van God
765 Hiertoe wordt aangezocht, trek hene op mijn vermanen,
Kloekmoedige oorlogsheld en koning der Trojanen!
'k Zal mijnen Pallas, al den troost en toeverlaat

752-754. En kent, enz.: de Proza-vertaling heeft: en stuurt mij de koninklijke merkteekens, opdat ik in het leger zou komen en het Tyrrheensche Rijk aanvaarden. — 763. 't Noodig lot voor „'t noodlot,” en nog duidelijker dan dit den waren zin van 't woord aanduidende.

- Van mijnen ouderdom en koninklijken staat,
 Nu met u zenden, om, gesticht door uwten wandel
 770 En uw heirmeesterschap, den zwaren oorlogshandel
 Te leeren, en 't gevaar en uiterste uit te staan.
 Hij spiegle zich aan uw kloekhartigheid in 't slaan,
 En leere u vroeg en jong, als zijnen vader, eeren.
 Ik zal twee benden uit Arkadië stoffeeren,
 775 En zetten hem het puik der jonge riddren bij,
 En Pallas werve u, op zijn naam, zooveel als wij.”
 Zoo sprak hij. Venus' zoon, van zorge en rouw bevangen,
 Met trouwe Achates, laat het hoofd van droefheid hangen,
 Dewijl ze in hun gemoed zoovele zwaarigheên
 780 Erkauwdén, die te hard hun dreigden voor de scheên
 Te springen, hadde toen hem Venus niet gezegend
 Met zeker troostmerk, dat hun uit de lucht bejegend;
 Maar 't weêrlichtte onvoorziens, met donderslag op slag,
 Al flikkende uit de lucht. Al wat men hoorde en zag,
 785 Scheên schichtig overhoop te tuimelen, daar d'ooren
 Tyrrhene schijnen in zijn krijgsklaroen te hooren.
 Zij zien, in eene wolke en 's hemels helder deel,
 De wapens schitteren, klikklakken, vol krakeel.
 Alle andren staan verbaasd, uit vreeze voor ellende;
 790 Doch 't hoofd van Troje, dat die wapenklanken kende,
 En aan 't belofde van zijn lieve moeder docht,
 Sprak: „o, beleefde vorst! het blijve ononderzocht,
 Wat ons dit voerspook nu bediën wil uit den hoogén.
 De hemel dagvaardt mij om weder t'orelogén.
 795 Mijn moeder, een Godin van aanteele, altijd trouw,
 Belofde mij, zoodra de krijg beginnen zou,
 Bijtijds te wekken door haar wonderspook en merken,
 Met 's Viergods wapenen mij uit de lucht te sterken.
 O! wat al neêrlaags ziet de droeve Laurentier

774. Stoffeeren: dit woord wordt bij Vondel talrijke malen gebezigd en wel overal in de beteekenis van 't Fr. orner, maar verschillend genanceerd, zoodat het nu eens bloot „versieren,” dan weder „opsmukken,” hier „uitrusten” beteekent. — 785, 786. Daar d'ooren Tyrrhene schijnen in zijn krijgsklaroen te hooren: de Proza-vertaling heeft, minder gezwollen: de Tyrrheensche klaroen scheên in de lucht te klinken. De krijgsklaroen werd namelijk voor een uitvinding van de Tyrrhenen gehouden. — 795. Een Godin van aanteele: een geboren Godin. — 797. Haar wonderspook: niet zeer gelukkig, voor: „een, door haar teweeggebracht wonder,” portentum. Reeds meermalen is ons gebleken, hoe Vondel 't woord spook, dat thans bijna alleen in den zin van 't Fr. spectre gebezigd wordt, voor alle soort van verschijning gebruikt. — 798. Met 's Viergods wapenen, enz.: hier behoorde de copula en voorop te gaan, en dit deel van de periode aan het vorige te verbinden. Zooals er nu staat, verwacht de lezer, dat er nog eene derde zaak volgen moet, die Venus beloofd heeft ten gevalle van Eneas te doen.

- 800 Van verre. O, Turnus! och, hoe dier, hoe bijster dier
Zult gij dit boeten! O gij, vader van de stroomen!
O, Tiber! wat zult gij al schilden neer zien komen,
Lichamen en geweer van moedig oorlogsvolk,
Omwentelen voor stroom in uwe waterkolk!
- 805 Zij mogen zeker nu wel ijveren om te vechten,
En breken 't vreëverbond." Dus spreekt hij, gaat zich rechten
Uit zijnen hoogen stoel, ontvonkt het haardvier ras,
Dat, op Alcides' disch of outer, onder d'asch
Gedoofd lag, en genaakt met vreugd de kleene goden,
- 810 Den haardgod, 's daags voorheen gewijd door zijn geboden.
Evander en de jeugd van Troje slachten vast
Het puik der schapen, naar 't gebruik en 's hemels last.
Zoo ging Eneas naar de vloot de makkers vinden,
Waaruit hij krijgsvolk en het puik der strijdgezinden
- 815 Ten tocht koos, en verzond al d'andren naar beneën,
Die met den zachten stroom gemakkelijk nedergleên,
Om 's vaders avontuur en heilzaam wedervaren,
En zijn gelegenheid Iulus t'openbaren.
Men zet den Troischen macht van schoone paarden bij,
- 820 Om naar Tyrrhene toe te trekken, frank en vrij.
Men schenkt Eneas een uitmuntend paard, behangen
Met zeker dekkleed van een leeuw, in 't bosch gevangen,
En afgestroopt, en dat vergulde klauwen heeft.
De Faam, die om de kleene en lage vesten zweeft,
- 825 Trompet dat ruiters snel zich nederwaart begaven,
En naar de grenzen des Tyrrheenschen konings draven.
Het vrouwevolk uit angst verdubbelt fluks haar woord
En kerkbelofte, en is benauwd, hoewel de poort
Nog geen gevaar verneemt, en elk verbeeldt uit vreezen
- 830 Zich 't oorlog zwaarder in dan 't is in daad en wezen.
Evander vat in 't end bedroefd den lieven zoon,
Die hier tochtvaardig en greeed staat voor den troon,
Bij zijne hand, en kan te noode van hem scheien,
En zegt, terwijl hij zich niet zat genoeg kan schreien:
- 835 „Och! of Jupijn mij nu mijn jaren wedergaaf,
Gelijk ik eertijds was, toen deze hand zoo braaf
Den voortocht velde, voor de muren van Preneste,
En triomfeerende den brand brocht bij de veste,

810. Den haardgod: ook hier vorderde de zuivere taal: en den haardgod. — 829, 830. Elk verbeeldt.... zich.... in voor „elk beeldt zich in,” zou in proza als geen gangbare taal beschouwd worden; hier echter is het vereenigen der w.woorden verbeelden en inbeelden tot één begrip echt dichterlijk en doet een gelukkige werking. — 838, 839. En triomfeerende den brand brocht.... in een hoop beukelaars: volgens sommigen zou dat verbranden der wapenen eens overwonnen vijands

- In een hoop beukelaars, en koning Hercules,
 840 Uit vrouw Feronië geboren, en, aldus
 Wanschappen als hij was ['t luidt ijslijk te verhalen],
 Driezielig van gestalte, en dien men tot driemaal
 Bevechten, driemaal most neerhouwen op het veld,
 Ter helle stuurde, in 't rijk van Pluto met geweld;
 845 En dien ik evenwel, daar zoovele andren vielen,
 Beroofde met dees' vuist van alle zijne zielen,
 En schudde 't harnas hem met kracht tot driemaal uit;
 Hing mij deze eerste kracht nog aan, o lieve spruit!
 Ik liet u nimmermeer uit mijnen arrem rukken;
 850 Mijn naaste nagebuur Mezens zou niet verdrukken
 Voor mijn gezicht, hoe trotsch en stout hij mij braveert,
 Zoo menig mensch, van hem te schendig geschoffeerd
 En door het zwaard geveld; hij zou geen stad ontblooten
 Van zooveel burgerije en trouwe bondgenooten.
 855 Maar gij, o oppergoôn en oppervoogd der Goôn,
 Almachtige Jupijn! ontfermt uit uwen troon,
 Ontfermt u over mij, den koning der Arkaders!
 En hoort, dat bidde ik u, 't gebed des ouden vaders:
 Indien uw macht omhoog en 't noodlot, elk tot nut,
 860 Mijn Pallas veiliglijk in oorlogsnood beschut,
 Mag ik hem levendig nog zien, daar wij vergâren;
 Zoo bidde ik u: verschoont en rekt mijn grijze jaren;
 'k Getroost mij allen slag van rampen uit te staan;
 Maar o, Fortuin! indien dit kwalijk zou beslaan,
 865 En eenig ongeval mij dreigt met vele ellenden,
 Zoo laat, zoo laat mij nu dit pijnlijk leven enden;
 Terwijl mijn zorg nog vreest en twijfelt ongewis,
 De hoop van 't geen genaakt nog heel onzeker is;
 Terwijl ik u, mijn kind, mijn lust, mijn liefste leven!
 870 Nog in mijne armen drukke, en eer, door 't wederstreven
 Van 't noodlot, mij een maar van droefheid 't hart afstoot'."

niet in zwang gekomen zijn voor Tarquinius Priscus, die 't eerst de wapenen der Sabijnen aan Vulcaan ten brandoffer bracht. Het is echter niet aan te nemen, dat Vergilius zich hier aan een anachronisme zou schuldig hebben gemaakt: immers, reeds lang voor Tarquinius heerschte bij vele oude volkeren een soortgelijk gebruik. Men leze slechts *Josua* XI:6, 9. — 844. Deze regel is niet alleen geheel overtoollig, maar bederft den gang der periode; want waar slaat nu het evenwel op, in vs. 845? Vrijwat eenvoudiger en klaarder is de voorstelling — die hier niet minder dan vier versregels (vs. 844-847) beslaat — in de Proza-vertaling gegeven: wien ik evenwel toen met deze vuist van alle zijn zielen beroofde en driemaal het harnas uitschudde. — 852. Geschoffeerd: hier wederom in den zin van: „mishandeld.” — 859. Elk tot nut: zeer vroom gesproken; maar niet juist. 't Noodlot toch bekreunde zich weinig aan hetgeen nuttig kon wezen; maar gaf blindweg aan ieder wat hem was toebeschikt. De uitdrukking staat dan ook niet bij Vergilius.

- De grijze vader stort dees' klacht uit, in dien nood
 Van 't uiterste afscheid, en de dienaars, onder 't spreken,
 Verdragen hem in 't hof, die flauw is en bezweken.
- 875 De ruiters spoeden reë vooruit door d'open poort.
 Eneas en de trouwe Achates reden voort,
 Bestuwd met eenen stoet der treffelijkste heeren,
 Alle andere oversten den Trooischen sleep vermeerden.
 In 't midden van den troep rijdt Pallas, 's konings spruit,
- 880 En munt met veldrok en bemaalden beuklaar uit;
 Gelijk de morgenstar, van Venus zelve boven
 De flonkerstarren, die het flauwer licht verdooven,
 Verkoren en bezind, wanneer ze, klaar en licht,
 En van de zee besprengd, haar heilig aangezicht
- 885 Ten hemel opheft en de nacht verdrijft ten leste.
 De vrouwen staan bedrukt en siddren op de veste,
 En volgen met haar oog de stofwolk van den held
 En blank gewapenden en hunnen draf door 't veld.
 De krijgslîen streven voort, langs haag en akkerwallen,
- 890 En tusschen heiningen, daar korter wegen vallen.
 Het krijgsgेरucht verspreidt door bosch, en berg, en dal,
 Op d'aankomst van dit volk, zich breed en overal.
 De kleppende ijzren hoef van viervoetige draveren
 Vertrappelt in 't gelid den grond, dat velden daveren
- 895 En stuiven, waar men draaft. Omtrent den kouden vliet
 Van Cere legt een woud, dat breed zijn wortels schiet,
 En wijd en zijd ontzien, en, heilig om der vaderen
 Godvruchtigheid geacht, rondom in dennebladeren,
 En donkre schaduwen en holle dalen legt.
- 900 Hier heeft vanouds de Griek, die eerst, gelijk men zegt,
 Den grond van Latium bezat, den Akkergoden
 En Bosch- en Veegod woud- en feestdag aangeboden.
 d'Aartswichlaar Tarton sloeg het leger bij dees' steë;
 En van den hoogen top des heuvels kon men reë
- 905 De keurebenden zien, die met de Trooische kraven
 Heel wijd en breed rondom door 't open veld kwam draven.
 De vorst Eneas, met al wat in 't harnas bloeit,
 Begeeft zich derwaart aan, en, van den tocht vermoeid,
 Verkwikt zich hier en voert het paard bij dees' bosschagië.

874. Verdragen hem in 't hof: dragen hem naar het hof over. —
 893, 894. Schier even gelukkig als in 't oorspronkelijke, zou Vondel in deze
 regels het draven der paarden over 't veld hebben uitgedrukt, had hij ze
 niet bedorven met dat ongelukkige woord viervoetige, waarvan de
 derde greep, die kort, ja toonloos uit haren aard is, nu den nadruk tot
 zich trekt; ten gevolge waarvan het vers, en daardoor ook de dravende
 paarden, mank gaan. — 902. Woud en feestdag aangeboden voor
 „het woud — dat, waar vs. 896 van gesproken is — toegeheiligd, en een
 feestdag ingesteld te hunner eere.”

- 910 Maar toen nu Venus, blank van verf, met haar schenkagie
 Uit eene wolk genaakte en nederzweven kwam,
 Daar zij den zoon alleen in 't bochtig dal vernam,
 Bij dezen koelen stroom, ontmoet ze hem met minne,
 En zegt: „Mijn zoon! zie hier de wapens dgr Godinne,
 915 Uw moeder, door belofte aan dit geschenk verknocht,
 Zoo kunstrijk en zoo schoon van haar gemaal volwrocht,
 Opdat ge niet ontziet, verwaande Laurentijnen,
 Of strengen Turnus, een aanhitser van de zijnen,
 Te dagen in den slag.” Zoo spreekt tot haren zoon
 920 De Cypersche Godin, gedaald uit 's hemels troon,
 Omhelst hem minzaam, legt, in schaduw van loover
 En eikeblaân, geweer en schild hier tegens over
 Eneas, die vermaakt met dezen grooten schat,
 Zich aan dit godgeschenk niet moê kan zien noch zat,
 925 Hij weidt zijne oogen vast in stuk voor stuk bijzonder,
 Keert om en wederom elk hemelsch werk en wonder,
 Den helm, die vier braakt en afgrijslijk is van kam,
 Het dootelijke zwaard, de gloënde vlam bij vlam
 Van 't koopren harrenas, een wolk gelijk, die blikkert,
 930 Waarin de zon van verr' met gloed van stralen flikkert.
 Hierna bespiegelt hij de laarzen, met fijn goud
 En zilver overkleed, de speer, dat spitse hout,
 Den beuklaar, zoo vol kunst doorvlochten als 't kan lijn.
 De Viergod, schrander op verborgen wichlerijen,
 935 En niet onkundig van den tijd, die volgen zal,
 Had hier al 't Itaaljaansch toekomende geval,

927. Afgrijslijk: de Proza-vertaling heeft vervaarlijken kam. —
 928. Het dootelijke zwaard: doodelijk wordt hier en wordt meer-
 malen bij onzen dichter en bij anderen gebezigd in den zin van „doodend,
 doodaanbrengend.” Eigenlijk is die beteekenis niet volkomen de ware en
 moet men het verklaren met: „den dood veroorzakende, ten gevolge heb-
 bende,” waarom men zeer goed zegt: „een doodelijke wond, een doo-
 delijke slag;” maar minder juist: „een doodelijke kogel, een doode-
 lijke stok;” want al hebben die kogel, die stok, die wond of den
 slag toegebracht, zij zijn het niet, het is de wond en de slag, waar
 men aan sterft. — Meer dan het bezigen van het adjectivum, verwondert
 mij de wijze, waarop het gespeld wordt. Dat Vondel overal dootlijk
 schrijft, is natuurlijk en overeenkomstig met het toen algemeen aangenomen
 gebruik, dat doot schreef. Maar hij behield toch nergens de *t* in 't meerv.
 en schreef geen dooten, hooften, maar dooden, hoofden, en even-
 min zal hij dootelijk, hooftelijk gezegd hebben. Misschien is de *t* hier
 een abuis van den zetter. — 931. Bespiegelt: in zijn eigenlijken zin voor
 „bekijkt.” 't Lat. heeft speculatur. Tegenwoordig wordt het alleen in
 overdrachtelijke beteekenis genomen, als 't een „beschouwing met de oogen
 des verstands” betreft. — 933. Zoo vol kunst doorvlochten als 't
 kan lijn: waar zoo veel kunst als maar mogelijk was aan is besteed. De
 Proza-vertaling heeft: met onuitsprekelijke kunst doorvlochten. —
 934. Verborgen wichlerijen: Profetieën.

- De zegestaatsiën van Rome ook in gedreven.
 Men zag er al 't geslacht, en d'afkomst, en de neven,
 Te spruiten uit Ascaan, en wat die telgen roert,
 940 En d'orelogen, d'een na d'ander uitgevoerd.
 Hij wrocht er een wolvin, die, bij den Krijgsgod zwanger,
 In 't groene hol gelag. De tweelingen, hoe langer
 Hoe kloeker, hingen beide en speelden aan haar borst,
 En zogen moeders speen vrijmoedig voor den dorst.
 945 Zij rekt en buigt den hals bij beurte naar die teëren,
 Om overal hun leën te likken, te bootseeren
 Met hare gladde tong. Hij teekende hierbij
 De stad van Rome, en hoe haar jonge burgerij
 Sabijnsche maagden schaakte, al t'onbeschoft in 't woelen
 950 Des schouwburgs, onder 't spel en levendig krioelen.
 Men ziet den nieuwen krijg, die tusschen den Romein
 En ouden Tatus, en Curien, nog klein
 Van middelen, ontstak; hoe, na verloop van zaken,
 Die koningen hierna 't gevecht in 't harnas staken,
 955 En voor Jupijns altaar, met kelken in de hand,
 Door 't slachten van een zeug, bezeeglen 't vreëverband;
 En Metius, niet wijd van hier, wordt, om 't veraarden
 Van trouwe, op 't veld vaneengetrokken met vier paarden.
 [Maar gij, Albaner! deed uw woorden best gestand.]
 960 De straffe Tullus sleept het eerloos ingewand
 Des logenaars door 't bosch. De hagedorens dropen
 Van beken bloeds, dat uit zijne aderen kwam loopen.
 Porsenn' benauwt de Stad met alle zijne macht,
 Gebiedt ze streng, Tarquijn, voorshands met al 't geslacht
 965 Uit zijnen stoel gejaagd, met eere weer t'ontvangen.
 Eneas' afkomst streeft met blijdschap en verlangen
 Naar d'eerlijksten dood, voor haren vrijen staat,
 Door speer en zwaard, en vreest noch vijand, noch soldaat.
 Gij ziet hoe hij haar dreigt, van toorne en gal ontsteken,
 970 Om Cokes, die de brug van achter af laat breken;
 En ook om Cleli, die, van boei noch staal beklemd,
 Nu los en onbeschroomd den Tiber over zwemt.
 In top van dezen schild staat Manlius, de wachter
 Van zijn Tarpeeschen burg, en keert den godsverachter
 975 Uit d'eerste kerke, en houdt het hooge Capitool,

939. Roert: betreft, aangaat. — 952, 953. Curien, nog klein van middelen: de Proza-vertaling heeft: het gestrenge Curien, wat beter met het severis Curibus van 't Lat. overeenkomt. — 954. 't Gevecht in 't harnas staken voor 't eenvoudige: „het gevecht staken.” — 959. De bedoeling van dezen tusschenzin is: Maar gij, o Albaner, zoudt, al hadt gij ook door paarden vaneengereten moeten worden, uw woorden best gestand hebben gedaan.

- En 't hof van Romulus, dat, eerst gebouwd, nog school
 In rieten dak en stroo. Hier schijnt de gans in lijn,
 Die met haar zilvren pen, door gulden galerijen,
 Vast hene en weder vliegt, en kwaakt al brand en moord,
- 980 En schreeuwt, dewijl de Gal alreede is voor de poort.
 De Gal, verdadigd door de gunst en duisternissen,
 En schaduwen, ter sluik geboord door braam en klissen,
 En haag en struik, had nu den burg in, trotsch en stout.
 Zijn haarlok en zijn haar was blond en geel, als goud.
- 985 De blonde baard brak uit. De wapenrokken blonken
 Van purpren strepen, en de gouden ketens pronken
 Om hunnen blanken hals. Elk drijft met zijne hand
 Twee berregschichten. Zij beschutten in dien stand
 De borst en boezemforsch met hunne lange schilden.
- 990 Hij dreef hierna in 't werk de priesterlijke gilden
 Van Mars, de Saliën, den naakten Lupercaal,
 De schapenwollen muts, des offraars tempelpraal,
 En schilden en rondas, die uit den hemel vielen.
 De rosbaar, prat gelaân met joffren, kuische zielen,
- 995 Geleidt het heiligdom eerbiedig door de Stad.
 De kunst heeft, wijd van hier, ook Pluto's rijk gevat,
 De hel, en hooge poort, en straf der schelmerijen,
 En u, o Catilijn! die voor de Razernijen
 En haar grimassen ijst, daar elken oogenblik
- 1000 De steenrots overhelt en u verplet van schrik;
 Ook d'afgezonderden, godvruchtig bij hun leven,
 En Cato, die hun wet en wijs heeft voorgeschreven.
 Het gouden beeld der wilde en overwilde zee
 Hield in dien ommegang der beelden zijne steê.
- 1005 De blauwe golf zag wit van schuim, waar 't zeil kwam varen.
 De zilvren dolfijn vaagt met zijnen staart de baren
 En snijdt ze in eenen kring. De vloten, met beslag

988. Berregschichten: moet een bergschicht beteekenen: „een schicht, die op de bergen gebezigd wordt”? doch in dien zin zou 't woord even vreemd klinken als dat men bijv. van een boschspriet, een duinsnaphaan, een heipijl, een vijverhengel of een zeenet sprak, voor jacht- of vischtuig, dat in 't bosch, of op duin, hei, vijver of zee gebezigd werd. De Proza-vertaling heeft, beter, Alpische schichten, dat zijn: „schichten, zooals de bewoners der Alpen ze maken of gebruiken.” — 999. Grimassen: dit woord wordt thans alleen gebezigd in potsierlijken zin, voor: „leelijke bakkessen,” en daar zijn alleen kinderen, maar geen man als Catilina, voor bevreesd. Maar volgens de bedoeling van Vondel beteekent het hier: vervaarlijke, dreigende blikken en bewegingen. — 1000. En u verplet van schrik: men wordt wel van een nedervallende steenrots, maar niet van schrik verplet; maar de meening is: Catilina schrikt zoodanig van die overhangende rots, dat hij telkens waant verplet te worden.

- Van koper, kwamen snel in 't midden voor den dag,
Om 't Actium te slaan. Gij zoudt geheel Leucaten
- 1010 In dien volslagen strijd, en teffens uitgelaten,
Zien barrenen, het goud zien schitteren in den vloed.
Gij ziet, aan dezen kant, heel blijde en welgemoed,
Augustus Cesar, om zijn hoofd met vlamme en stralen
En vaderlijk gestarnte op zijne kruin staan pralen,
- 1015 In top van 't zeekasteel, met Huisgoôn, groote Goôn,
De vaadren, en het volk. Hij voert, als uit den troon,
Alle Italianen aan ten zeestrijd op de baren.
Aan gene zijde staat de trotsche Agrip, wiens haren
Een scheepskroon voeren, tot een merk van oorlogspraal,
- 1020 Terwijl hem weêr en wind en Godheên altermaal
Begunstigen. Men ziet aan d'andre zij genaken
d'Onroomsche macht, en met verscheiden wapens blaken
Antoni, die in 't oost doorluchtig triomfeert,
En van de Roode zee zeeghaftig wederkeert,
- 1025 Egypten met zich sleept, de macht der morgenlanden,
De Baktren, 't uiterste van zijn gebied en stranden;
En d'echtgenoot van Egypte, dat schandaal,
Volgt hem van achter na. Zij streven altermaal
Eendrachtig toe. Al 't vlak, gedekt met oorlogsschepen,
- 1030 En tusschen persen van hun riemen fel genepen,
Komt bruisen voor den boeg met zijn opkrullend schuim.
Zij steken diep in zee. Het schijnt, dat op het ruim
Der zee-eilanden, die van hunne wortlen spoelen,
In 't water zwemmen, of de bergen t'zamen woelen
- 1035 En rennen tegens een; met zulk een groot gevaart
Van schepen, door hun wacht en torentans bewaard,
En heerlijk opgehoud met pracht van galerijen,
Zet 't een op 't ander toe. Men worpt aan alle zijen,
Daar 't ijzer hagelt, werk en brandtuig, boord aan boord,
- 1040 En d'akkers van de zee zien rood van verschen moord.
De koningin, heel fier, in 't harte van de vlote,

1009. Te slaan: slag te leveren. — Geheel Leucaten: 't voorgebergte van dien naam. — 1014. Vaderlijk gestarnte: namel. de ster, naar Julius Caesar genoemd. Zie den Negenden Herderskout, vs. 64. — 1027. d'Echtgenoot van Egypte, dat schandaal: men spreekt ook nog heden wel van „een schandaal van een wijf,” doch dat is hier de bedoeling niet, en beter heeft de Proza-vertaling: zijn schandvlek. Klaarder nog had Vondel de bedoeling van 't oorspr. teruggegeven, indien hij nefas, dat tusschen twee haakjes staat, had overgezet met: o schandaal! Immers, 't schandaal was minder nog in de personeele hoedanigheden van Cleopatra gelegen, dan wel daarin, dat zij een vreemde en nog wel een Oostersche vrouw was, met hoedanig een te trouwen aan een Romein als schande toegerekend werd. — 1029. Eendrachtig: beter: gelijkerehand, d. i. „gezamenlijk,” als de Proza-vertaling heeft.

- Schent met haar rinkeltuig van Memfis kleene en groote
 En alle troepen aan, en merkt nog niet hoe vlug
 Twee slangen krinkelen van achter op haar rug.
- 1045 Haar goden, allerlei wanschape gedrochten,
 En hond Anubis boôn de tanden, en bevochten
 Neptuin, en Venus, en Minerve met geweld.
 Hier raast de vader Mars, gedreven in het veld
 Des schilds met zijnen dolk. De wreede Vloeken steuren
- 1050 De lucht. De Tweedracht, zoo beholpen met het scheuren
 Van haren sluier, gaat haar gang en streeft ze voor.
 Bellone volgt met haar bebloede zweep op 't spoor.
 Apol op Actium, dit ziende van omhoog,
 Zet eindelijk zich schrap met opgespannen boge.
- 1055 Egypter, Indiaan, Arabers en Sabeen
 Verschrikken voor zijn pijl en bieden vluchtgemeen
 Hem dadelijk den rug. De koningin verlegen
 Schijnt recht voor wind de zee te ruimen en te vegén,
 En viert de schoten, zet nu alle zeilen bij.
- 1060 De Viergod had haar bij de doôn, aan d'eeze zij,
 Bestorven uitgebeeld, met doodsche en bleeke verven,
 En met een aangezicht, alreë gezet naar 't sterven,
 En hoe de wind, die koel uit Apulye blaast,
 Haar over 't water helpt. Aan d'overzij hiernaast
- 1065 Verscheen de Nijlstroom, groot van lichaam, die 't aan-
 [schouwde,
 Weemoedig zijn gewaad en boezem breed ontvouwde,
 En d'overwonnen vloot terugriep naar zijn vloed,
 Om haar te bergen; maar vorst *Cesar*, welgemoed,
 Met een driedubble zege en staatsie dus de veste
- 1070 Van Rome inrijdende, gaf dankbaar nu ten beste,
 Door zijne kerkbelofte in eeuwigheid verknocht,
 Aan d'Italjaansche Goôn zijne offers, hun gebrocht
 In driewerf honderden voortreffelijke kerken,
 Door al de gansche stad; die viert van al haar werken.
- 1075 De straat krioelt, van spel, en handgeklap, en vreugd,
 In alle tempelen. De joffers gaan verheugd
 Om elk altaar ten reie, en d'offerrunders worden
 Geslagen voor 't altaar, naar d'oude en plechtige orden.
August, in 't wit gewelf van blanken Febus, hoog
- 1080 Gezeten op den troon, nam kennis met zijn oog
 Van 's volks milddadigheid, schenkagiën van de scharen,

1044. Twee slangen: zinspeling op de adders, waar Cleopatra er later een van koos om zich van kant te maken. — 1050, 1051. Zoo beholpen met het scheuren van haren sluier: de Proza-vertaling heeft: met haar gescheurden sluier vermaakt. — 1056. Vluchtgemeen: een fraai gekozen woord, ter aanduiding van 't gemeenschappelijk vluchten.

- En hing ze voort ten toon aan prachtige pilaren.
 Verwonnen volken, zoo door spraak als dracht van kleên,
 En wapen, en blazen, en teekens onderscheên,
 1085 Recht voor dees' staatsie op een lange rij verschijnen.
 Hier maalde Mulciber den stam der Nomadijnen,
 En d'Afrikaners, niet gegord, en eene schaar
 Geloonsche schutteren, de Lelege en de Caar.
 Hier ging d'Eufraat nu zacht met zijne waterkolken.
 1090 Hier zag men den Morijn, de veerste van die volken,
 En ook den Rijn, met bei zijn hoornen, en den Daak,
 Nog nooit getemd, en voort Araxes, die, vol wraak,
 Uit ongestuimigheid ontzegt een brug te dragen.
 Eneas ziet den schild des Viergods, rijk beslagen
 1095 Van veel historiën, en moeders milde gaaf
 Met groot verwondren, en beholpen met dit braaf
 Afbeelden van zoovele en, onderscheiden zaken,
 Die, hem nog onbewust, van langer hand genaken,
 Schiet met die wapenen 't naamhaftige bedrijf
 1100 En d'avonturen van zijn afkomste aan het lijf.

HET NEGENDE BOEK.

INHOUD.

- Terwijl een ieder vast dus woelt, in zijnen oord,
 Ruit Iris Turnus op, die der Trojanen kielen
 In brand zet; Cybele, die overlang haar woord
 Daar boven hield, bevrijdt de schepen voor 't vernielen,
 5 Verandert ieder schip in eene Zeegodin.
 Euryalus geraakt met Nisus om zijn leven.
 De Rutuler bespringt de Trooischen, binnen in
 Hun vesting; maar vermoeid en mat van tegenstreven,
 Begeeft zich, over wal en diepe waterkolk,
 10 Na zooveel moords terug, gewelkomd bij zijn volk.

EN midlerwijl zich dit dus toedraagt op die gronden,
 Heel verre van der hand, wordt Iris heengezonden
 Aan stouten Turnus, uit den hemel naar beneên,

1087. Niet gegord: het Latijn heeft hier: *discincti*, d. i.: „die niet gegorde of opgeschorte (maar lange) kleeren dragen.” — 1088. De Lelege, en de Caar: lees: „den Lelege, en den Caar.” — 1090. Den Morijn: de Morijnen waren een volksstam, die zich in de landstreek onthield, later onder den naam van Picardije bekend. — 1092. Araxes: een rivier van Groot-Armenië. — 1096. Beholpen: evenals hierboven, vs. 1050, staat beholpen hier voor „verheugd, recht in zijn schik.” Heden ten dage bezigt men 't alleen in denzelfden zwakkeren zin, dien 't w. w. behelpen heeft, en zoo kan men bijv. zeggen: „op den duur geholpen ben ik er niet mee, maar wel beholpen voor 't oogenblik. — *Het Negende Boek*. Inhoud. 8. Van tegenstreven: van den weerstand, dien hij gevonden heeft. — Vergelijk den „Inhoud” van dit Boek in de Proza-vertaling en de Kantaanteekeningen aldaar.

- Van Juno. Turnus zat juist bij geval alleen,
 5 In 't godgewijde woud en dal van zijnen vader,
 Pilumnus, Thaumás' spruit en dochter, komt hem nader,
 En spreekt den jongling aan met haren rozenmond:
 „O, Turnus! 't geen gij door geen wensch verwerven kondt,
 10 Al waar het u beloofd bij iemand van de Goden,
 Dat wordt u door den tijd vanzelf nu aangeboden.
 Eneas, verre van zijn stad, en volk, en vloot,
 Is naar Evanders hof en Palatijn uit nood
 Getrokken; dat 's hem niet genoeg; hij is op heden
 Alreede doorgeboord in d'uiterste der steden
 15 Van Corytus, en rust, het woelen nimmer moê,
 't Geworven landvolk en de Lydianen toe.
 Wat twijfelt gij? Het is nu tijd, om paard en wagen,
 En krijgsvolk op t'ontbiên, en in het veld te dagen.
 Nu toef niet langer; grijp 't verbaasde leger aan!”
 20 Zoo sprak ze en voer omhoog, en spande op hare baan
 Een grooten regenboog met even snelle pennen
 In 't vliegen. Turnus, die haar voort begint te kennen,
 Heft bei zijn handen naar den hemel in de lucht,
 En roept de luchtgodin dus toe, in hare vlucht:
 25 „O, Iris! 's hemels eer! wat Godheid dreef u neder
 Op d'Aarde? Waarom komt dit klare en heldre weder
 Dus haastig op? Ik zie den hemel opengaan
 In 't midden, en gestarnte aan 't glijden uit zijn baan.
 Wie gij ook zijt, die mij in 't harnas komt verdagen,
 30 Ik volg dat voerspook en getroost me een kans te wagen.”
 Zoo sprekende genaakt hij voort den zuivren vloed,
 Schept water uit den stroom, en roept, vol brand en gloed,
 De Goden aan, en poogt het hemelsch hof, daarboven,
 Te zetten naar zijn hand met bidden en beloven.
 35 En nu trok 't gansche heir, in 't harrenas te paard
 Gezeten, 't heir, daar kunst noch goud aan is gespaard,
 Noch rijk borduursel, braaf en heerlijk uitgestreken,

6. Pilumnus: of Sterculius, behoorde met zijn broeder Picumnus tot de oudste Godheden der Romeinen. Zij waren zoons van Faunus. — 12. Naar Evanders hof en Palatijn: wie, die dit nu voor 't eerst leest, zal niet denken, dat hier gesproken wordt van Evanders Palatijn? De dichter bedoelt echter: „naar het hof van Evander en naar den Palatinus (t. w. 't gebergte van dien naam);” doch men ziet uit dat voorbeeld wederom een bewijs van wat reeds meer is aangetoond, dat Vondel voor den naam van een berg het lidw. even onnoodig achtte als voor dien eener stad. — 16. De Lydianen: de Hetruriërs, die geacht werden uit Lydië herkomstig te zijn. — 22. Die haar voort begint te kennen: beter had Vondel geschreven: die haar nu begint te kennen. De lezer kan opgemerkt hebben, dat in dit heldendicht de Godheden bij haar talrijke verschijningen zelden of nooit herkend worden dan op 't oogenblik, dat zij zich verwijderen.

- In 't vlak en open veld, op 't geven van het teeken.
 Hier voert Messapus eerst den voortocht aan met vreugd,
 40 En d'achtertocht is aan Tyrrhene en zijne jeugd
 Bevolen; Turnus zal den middeltocht bewaren.
 Hij rijdt, als veldheer, trotsch in 't midden van de scharen,
 En steekt met hals en hoofd, gelijk een oorlogsheld,
 In zijn slagorden uit; gelijk de Ganges zwelt
 45 En uit zijn diepte rijst, met zeven zachte vlieten,
 En geen geruisch; of als de Nijl komt nederschieten
 Met zijnen verschen stroom uit d'akkeren, om stil
 Beneën den waterkant te duiken in zijn kil.
 De Teukren zien terstond een zwarte stofwolk boven
 50 Naar 't zwerk in d'open lucht, ten velde uit, opgestoven,
 En nare duisternis opstijgen van den grond.
 Caïcus, op den trans, die hier recht over stond,
 Daar hij de schilwacht hield, begon luidkeels te roepen:
 „Wat rolt er voor een klood, o burgerlijke troepen!
 55 Zoo zwart en donker naar dees' vesten herwaart aan?
 Op, mannen! haast u; brengt geweer om schrap te staan;
 Brengt schichten; mant den muur; de vijand is voorhanden!”
 De Trooischen op dien kreet de vesten daadlijk manden,
 Bezetten poort bij poort; want vorst Eneas had,
 60 Als een ervaren held, voor zijn vertrek de stad
 Hun dus bevolen, en belast, dat ze al te zamen,
 Zoodra zij onraad, na zijn henereis, vernamen,
 Zich wachten zouden uit te vallen, daar het geldt,
 Noch zich en hunne macht betrouwen in het veld,
 65 Maar veilig veste en wal beschermen en bewaren;
 Waarom zij, [schoon de spijt en schaamte den ervaren
 Bezetter uitdaagt om te vechten, hand voor hand],
 Den vijand houden staan, en sluiten, in dien stand,

44-47. Hier wordt een lofrede bedoeld op Turnus, en daarom stelt men hem voor als „vette rivieren, die in hun kil nederduiken!” — Voorwaar, een veldheer, die zich alleen door zwaarlijvigheid onderscheidt, maar voor 't overige wegduikt, is geen prijs of eere waard. Stellig heeft Vergilius, wiens taal hier evenzeer allesbehalve helder is, dit niet bedoeld; maar wilde hij te kennen geven, dat Turnus gelijk stond aan Ganges en Nijl, wanneer zij, met volle wateren, trotsch en statig voortvlieten, voordat zij zich verdeelen. De fout van Vondel is hier, dat hij te veel de aandacht bepaalt op stil... duiken in zijn kil. — 54. O burgerlijke troepen: ongelukkige vertaling van 't Lat. o cives. Hadde Vondel geschreven: o burgers! gelijk de letter, of o troepen! gelijk de geest van 't oorspronkelijke medebrengt, elke van deze uitdrukkingen ware te rechtvaardigen geweest; maar een burgerlijke troep doet denken aan een troep, die er burgerlijk, en dus geheel niet „gedistingeerd” uitziet. — 63. Daar het geldt voor: „daar de aanval plaats had,” wederom een verkeerde rijmlap; er had in allen gevalle moeten staan: daar het gold. — 67. Te vechten, hand voor hand: de Proza-vertaling heeft: handgemeen te worden.

- De poorten hem voor 't hoofd, hun meesters last betrachten,
 70 En uit den torentrans den vijand vast verwachten.
 De veldheer Turnus, met den gulden helm op 't haar,
 Die met een roode pluim het uiterste gevaar
 Durf tarten, op een bont en Thracisch paard gezeten,
 Vloog d'eerste op kundschap uit, en rende, op roof gebeten,
 75 Den voetknecht snel voorbij, en kwam met een gespan
 Van twintig ruiters, de beste riddren van
 Zijn paardevolk, bestuwd, de stad en wal bespringen,
 Heel brusk en onvoorziens, en sprak: „O, jongelingen!
 Wie zet nu eerst met mij op onzen vijand aan?”
 80 Hij schiet een schicht en vangt het oorlogsvoorspel aan,
 Begeeft zich trotsch in 't veld, en tegt den torenwachter.
 De spitbroërs volgen hem op deze leus van achter
 Met vreeslijk veldgeschrei. Het geeft den Rutuler
 Groot wonder, dat de Fryg dus suffen blijft van verr',
 85 En nestlen in zijn schanse, en dat ze, als oorlogslieden,
 Zich in het vlakke veld, om hun het hoofd te bieden,
 Niet moedig laten zien. Prins Turnis, dus te paard,
 Bezichtigt met verdriet de muren herrewaart
 En derwaart hene, en zoekt, langs ongebaande wegen,
 90 Een kans en toegang; en gelijk de wolf, verlegen
 Van bittren honger, om de volle schaapskooi loert,
 En om den stal, in wind en regen, heel ontroerd,
 Bij midnacht tiert en huilt; terwijl d'onnoozle lammers,
 Nu veilig onder d'ooi, haar moeder, met veel jammers
 95 Nog blaten, als hij beeft en uitgesloten blijft,
 En fel en overboos van ongeduld, verstijfd
 Van koude, raast, naardien de honger, aan het hollen,
 Gescherpt door 't vasten, en de droge keel den dollen,
 Terwijl ze snakt naar bloed, afmatten; anders niet
 100 Ontvonkt den Rutuler, daar hij den wal bespiedt,
 En haar bezittingen, het bloed van toornigheden.
 Hij voelt van groote spijt een grisling door zijn leden.
 Hij overlegt vast waar een toegang openstaat,
 En door wat middel men den Frygischen soldaat,
 105 Die nu bezet is, uit zijn sterkte op 't veld zal lokken.
 Hij randt de scheepsvloot aan, daar, wallen opgetrokken,

76, 77. De beste riddren van zijn paardevolk: vrij tautologisch; want 't is 't zelfde of men zeide: „de beste ruiters uit zijn ruitertij.” — 83. Den Rutuler: de plaatsing van dat woord aan 't eind van een regel, om het op ver te doen rijmen, bewijst, dat Vondel werkelijk den klemtoon op de derde sylbe geplaatst wilde hebben, ofschoon men die nu klankloos zou uitspreken. — 106. Wallen opgetrokken: een losse nomin., die op onverdedigbare wijze in de lucht hangt, en tautologisch is bovendien, dewijl er vs. 107 toch volgt: van den wal beschut.

- Zij aan de sterkte vast gemaard legt, van den wal
Beschut, en van den stroom omheind wordt overal.
Hij eischt van zijne maats, die door het veld braveeren,
110 Het vierwerk, brandtuig, en wat branden kan en deren,
Grijpt zelf, verhit van toorne, een brandend pijnhout aan.
Toen vielen ze op de vloot. Prins Turnus' stout bestaan
En tegenwoordigheid geeft moed en sterkt alle anderen.
De fiere jeugd verzie't zich voort van stokebranderen,
115 En gloënde fakkelen. Men rukt ze van den haard.
De fakkel rookt en smookt. De vette pekstok baart
Een zwarte vlam en smook; en vier en vonken waaien
En vliegen in de lucht, en daar de starren draaien.
O, Zanggodinnen! zegt mij nu wat God, wiens hand
120 De Trooischen hoedde voor dien schrikkelijken brand,
Wie hunne vloot voor zulk een vlamme en vier beschutte;
Want elk vanouds geloofde en waarheid onderstutte
Dat moeder Cybele, de moeder van de Goën,
Jupijn, der Goden voogd, dus aansprak voor zijn troon;
125 Toen vorst Eneas eerst zijn vloot op Ida bouwde,
En reedde in Frygië, eer hij zich ter zee betrouwde:
„Vergun uw moeders bede, o zoon! hetgene zij,
Die u geborgen heeft voor wreede tirannij,
En op den troon gezet, verzoekt aan uw vermogen.
130 Een pijnbosch stond in top van Ida opgetogen,
Een woud, heel zwart en dicht en donker om zijn loof
Van harsboom en ahorn, en daar het oud geloof
En offeranden mij behaagden vele jaren;
Dit schonk ik den Trojaan, toen hij ter zee zou varen,
135 Een vloot van noode had; nu houdt de vrees mij vast
Bekommerd en beducht. Ontlast me van dien last,
En laat uw moeders beë dit heilig hout behoeden,
Opdat geen varen het bederve in zoute vloeden,
En water nochte wind dit krenke. Dat genot
140 Geniet de stam, die op ons bergen bloeit en bot.”
De zoon, die 's hemels loop bestuurt door zijn vermogen,
Zegt: „Moeder! waartoe wilt gij 't noodlot uit den hoogen
Nu brengen? Wat verzoek is dit, dat pijnboomhout.
En houten kielen, van een sterflijk mensch gebouwd,
145 Een onversterflijk recht genieten op de bare?
Eneas veilig het onveilig vlak bevare?
Wat God vermag dit? Doch veel liever wil ik, wat

122. De Proza-vertaling heeft: want men hield vanouds voor waarheid. — 134, 135. Toen hij ter zee zou varen, een vloot van noode had: lees: „toen hij, ter zee zullende varen,” enz. of: „zou varen en een vloot” enz. — 147. Doch veel liever wil ik wat, enz.: stroeve en smakelooze constructie. De Proza-vertaling heeft: doch ik wil

- [Wanneer ze, hare reis afleggende, afgemat
En moêgevaren, in d'Ausoonsche havens rusten]
- 150 De zee ontkwam, en aan de Laurentijnsche kusten
Den Trooischen krijgsheld voerde uit zooveel angst en nood,
Ontlasten van bederf, en dan de gansche vloot
In Zeegodinnen door mijn macht omhoog verkeerden,
Opdat ze als Galatee en Dotho heenlaveeren,
- 155 En kloven met haar borst de wateren der zeên."
Zoo sprak hij en bezwoer dit bij d'afgrijslikheên
Van 's helschen broeders stroom, bij d'oevers, om zijn navel
Bevloed van poelen, zwart als pek en rood van zwavel.
De hemel davert fel en dreunt, als hij 't belooft,
- 160 En haar dit sterkt met eede en toeknikt met zijn hoofd.
De lang beloofde dag, de tijd, van Schikgodessen
Bestemd, is voor de hand, wanneer, om brand te lesschen,
De torts te keeren van het godgewijde hout,
't Geweld van Turnus, in zijn aanslag brusk en stout,
- 165 Der Goden moeder wekt. Toen flikkerde uit den hoogen
Een nieuw en hemelsch licht met stralen in hunne oogen;
Een groote wolk scheen uit den oosten door de lucht
Te drijven, en men hoorde een zangrei in der vlucht
Van Ida, en een stem borst ijslijk uit de wolken,
- 170 Gehoord bij Rutulers en bij Trojaansche volken:
„O Trooischen! weest gerust, en arbeidt niet zoozeer
Tot voorstand van mijn vloot, met bijstren tegenweer;
Want Turnus zal de zee eer branden en verwinnen
Dan 't heilig pijnboomhout. Gaat heen, gij, Zeegodinnen!
- 175 Gaat los en vrij in zee, op 's moeders hoogen last."
De schepen rukken touw, en wat aan d'oevers vast
Gemaard legt, daadlijk los, en dompelen in 't varen
Hun snuiten, als dolfijs, in zee en zoute baren,
Veranderen van vorm [het is een wonderwerk],
- 180 In zooveel maagden, en zij worden even sterk
Van tal, als schepen, die hier aan de zeekust lagen,
Voor wind in zee gevoerd. De vijand staat verslagen
Van zin, Messapus en het paardevolk ontsteld.
De God des Tibers slaat een heesch geluid op 't veld,

liever, wanneer ze hare reis afgeleid hebben en in de haven van Ausonië leggen, al die te voren de golven ontkwamen, en den Dardaanschen vorst aan het Laurentijnsche land voerden hare vergankelijkheid benemen en haar in zeegodinnen veranderen. — 158. Zwart als pek en rood van zwavel: vrij prozaïsch uitgedrukt. In de Proza-vertaling staat eenvoudig: „die van pek en zwavel branden,” waarbij dan ieder zich de kleur van pek en zwavelvlammen beter kan voorstellen, dan in het aangehaalde vers. Immers, zoo pek al zwart is, noch zwavel, noch zijn vlam is immer rood gezien.

- 185 En trekt zijn voet terug naar zijne kil en bronnen;
 Maar stoute Turnus geeft het hierom niet gewonnen;
 Hij toont zijn moedigheid met woorden en braveert,
 En stoft van forschheid dus: „Dit zeegedrocht oenteert
 En dreigt den Trooischen. God Jupijn komt zelf van boven,
 190 Van zijn gewone hulpe en bijstand hun berooven.
 Geen Trooische wachte zich voor wapens en geweer
 En 't vier des Rutulers; de zee en ieder meer
 Is onbevaarbaar voor Trojanen, die nu zuchten
 En geene hoop zien om hun vijanden t'ontvluchten.
 195 Zij missen 't ander deel der wereld aan het strand.
 De zee wordt hun beroofd, en wij zijn heer op 't land.
 Zoovele duizenden van dappere Italjanen
 In 't harnas komen hun op 't lijf met standerdvanen.
 Ik schrik voor 't noodlot niet, al stoft de Frygiaan,
 200 Dat Gods orakels klaar op zijne zijde staan.
 Hun noodlot heeft zijn deel nu ruim genoeg genoten,
 En Venus desgelijks, terwijl de vracht der vloten
 Van Troje haren voet op deze Ausoonsche kust
 Gezet heeft. Ik heb zelf ook naar mijn wensch en lust
 205 Mijn noodlot op de hand, om schelmen, die 't zich belgen,
 Dees' bruid t'ontweldigen en Troje te verdelgen;
 Want Atreus' bloed gevoelt het schaken niet alleen,
 En zich te wapenen past niet alleen Myceen.
 Doch zoo men zegt: 't behoort de wraakzucht te genoegen,
 210 Dat ze eenmaal zijn gestraft, die zich al t'eerloos droegen;
 Hoe nu? Was 't niet genoeg, dat ze eens een lasterstuk
 Begingen? Waar' 't niet best van 't jofferlijke juk
 Zich gansch t'onthouden? En dit volk, dat nu dus moedig
 Zichzelf op wal en graft [een kort en wederspoedig
 215 En een klein uitstel van een wissen dood], verlaat,
 Zag dit Neptunus' bouw, de stad en al den staat
 Van Troje, niet in gloed en kool en asch begraven?
 Maar o mijn gasten! o mijn uitgelezen braven!
 Wie rust zich toe om met houweel en schoppe en spā
 220 Dien wal te sloopen, en met mij, Gods genā,
 't Verbaasde leger in zijn wallen te vernielen?
 'k Behoef Vulkaans geweer, noch geene duizend kielen

188. Dit zeegedrocht voor deze zeegedochten, als in de Proza-vertaling staat. — 195. 't Ander deel der wereld: het water. Maar daar laat Vondel nu dien ongelukkigen rijmlap aan het strand op volgen, waardoor de geheele zinsnede wordt verlamd. — 212, 213. Van 't jofferlijke juk zich gansch t'onthouden voor zich van alle vrouwen ganschelijk af te houden, als de Proza-vertaling duidelijker zegt. — 217. Kool: kolen, is alleen dan gebruikelijk, wanneer van steenkool, als zelfstandige stof, gesproken wordt; doch daar wist Vondel in zijn tijd nog niet van.

- Om dit Trojaansch geweld te dempen; laat ze vrij
 Geheel Hetrurië te hulpe nemen; zij
- 225 Behoeven geenen nacht noch duisternis te schromen,
 Noch dat we bloë bij nacht, en, na het ommekomen
 Der schildwacht op het slot omhoog, het heiligdom
 Hun stelen zullen; of van schrik ons wederom
 Verschuilen in den buik van 't paard; maar wij belasten
- 230 Bij lichten dage hen met vierwerk aan te tasten.
 Ik zal hun toonen, dat geen wulpsch Pelasgiaan,
 Noch Griek, dien Hector voor de poorte en wal hield staan,
 Tien jaren achtereen, hun vesten aan komt rannen.
 Dewijl het beste deel van dezen dag, o mannen!
- 235 Nu al verlopen is, zoo ruste 't werk hierbij.
 Bezorgt het lijf, en past om, vroeg op uw getij,
 Hen morgen met den dag kloekmoedig op te wekken.”
 Messapus wordt terwijl bevolen alle plekken
 En wegen naar de poort met schildwacht te voorzien,
- 240 En licht rondom de vest t'ontsteken voor 't bespiën.
 Men kiest er zeven paar Rutulische en getrouwen,
 Om voor den uitval van de muren wacht te houwen
 Met krijgsliën. Ieder wordt voorzien met een kornet
 Van honderd borsten, die in goud en pracht heel net
- 245 Uitmunten, purperen pluimagië laten zwaaien,
 Hun ronde gâsleen, met de leus de schildwacht paaien,
 En die veranderen bij beurten, en in 't veld
 Ter aarde leggende, hun makkren, daar het geldt,
 Den wijn toeschenken, en de zilvren kroezen vegen.
- 250 Zij boeten wakker vier. De wacht brengt, niet verlegen
 Met vaak, den ganschen nacht met spel en tuischen door.
 De Trooischen zien dit van den wal aan, houden voor
 Den vijand vast de wacht gewapend op den toren,
 En slaan de poorten gâ, en maken van te voren
- 255 De brug en torens klaar, en brengen hun geweer
 Met ijver bij der hand. De forsche en strenge heer
 Sergestus, Mnestheus meê het werk te zamen spoeden;
 Want vorst Eneas, om alle onheil te verhoeden,
 Indien 't de nood vereischt, hen over d'oorlogsjeugd
- 260 Tot hoofden in 't bewind gesteld heeft, om met deugd
 En raad en daad in al wat voorvalt haar te stijven.

256, 257. De forsche en strenge heer Sergestus, Mnestheus meê: die Mnestheus komt er bij Vondel kaal af. Sergestus is niet alleen een heer, maar heeft bovendien twee epitheta ornantia, en Mnestheus wordt alleen genoemd, zonder dat er iets tot aanduiding van zijn aard gezegd wordt. — Een nieuw bewijs bij zoo vele andere, dat Vondel, met overhaasting vertalende, zich tevreden stelde, wanneer hij maar taliter qualiter aan de eischen van maat en rijm voldeed.

- De keurbende, om 't gevaar der wachtplaats te verblijven
 Aan 't lot, bewaart zijn beurt, bij lot elk toegeleid,
 En past op zijne wacht, gewillig en bereid.
- 265 De zoon van Hyrtacus, heer Nisus, op de plichten
 Des oorlogs afgerecht, en fiks op pijl en schichten,
 Omtrent en op den berg van Ida, rijk van jacht,
 Die hem naar Troje zond, hield aan de poort de wacht
 Met Euryaal, zijn spits, den schoonsten der genooten
- 270 Van Troje, die getroost het harrenas aanschoten;
 Een jonge knaap, die noch den baard nooit scheren liet,
 Dewijl men aan de kin het haar uitbreken ziet.
 Dees blaakten beide in trouwe en onderlinge minne,
 En volgden dezen tocht. Toen stonden ze, eens van zinne,
- 275 Ook bei hun schildwacht bij de poort uit, zonder smart;
 En Nisus zegt: „Zou God, o Euryaal! mijn hart
 Nu wel met zulk een brand en ijver hier ontvonken?
 Of is een ieders lust, nooit zat en nooit volschonken,
 Zijn Godheid, die hem drijft? Mijn geest werd al een poos
- 280 Gedreven naar den strijd, om eenmaal voor altoos
 Wat treflijks uit te staan, en kan dus stil niet rusten.
 Gij ziet, hoe zorgeloos de Rutulers dees' kusten
 Bewaren. Hier en daar brandt licht voor onze poort.
 Zij leggen in hun slaap en dronkenschap gesmoord.
- 285 Wij hooren geen gewag; dies vat mijn overleggen,
 En 't geen mij legt op 't hart, om u alleen te zeggen.
 De raad en 't volk begeert dat men hierin voorzie,
 En mannen uitzende, en Eneas opontbië,
 En hem ons onheil voort verkundige naar boven.
- 290 Indien men 't geen ik eische u willig wil beloven;
 Want d'eer van deze daad vernoeft me meer dan schat;
 Zoo dunkt me, dat men langs dien heuvel wel een pad
 Naar Pallas' veste en steë van hier zou kunnen vinden.”
 Euryalus, van lust tot zulk een onderwinden
- 295 En lof geprikkeld, bleef hier stom en stil voor staan,
 En sprak zijn lieven vriend met deze woorden aan:
 „O Nisus! schroomt ge mij, in eene daad, zoo wakker
 En treffelijk, met u te nemen, als een makker?
 Gedooge ik, dat ge alleen dus heentrekt in dien nood?

268. Die hem naar Troje zond: de Proza-vertaling heeft: die hem Eneas ten metgezelle toezond. — 269. Zijn spits: zijn spitsbroeder, zijn makker. — 272. Uitbreken: de Proza-vertaling heeft: uitloopen, wat schijnbaar meer toepasselijk is op een „vlasbaard.” Intusschen, zullen de haartjes, hoe vlassig en fijn ook, uitloopen, dan dienen zij toch eerst de opperhuid door te breken en ook de Fransche uitdrukking gewaagt van un duvet qui perce. — 293. Pallas' veste en steë: Pallas is hier niet de krijgsgodin, maar de zoon van Evander, bij wien Nisus meende, dat zich Eneas onthield.

- 300 Ofelt, mijn vader, een soldaat, zoo trotsch en groot,
 Heeft mij, in 't zwaar beleg van Troje, vijf paar jaren,
 Zoo zacht niet opgekweekt. Ik heb, den krijgservaren
 Eneas en zijn lot nastrevende overal,
 Mij neffens u zoo niet, in allerlei geval,
 305 Gedragen. Hier is ook een hart, dat lijf noch leven
 Ontziet. Ik hou deze eer, waarnaar gij wenschte te streven,
 Nog niet te dier betaald met storten van mijn bloed.”
 Hier antwoordt Nisus op: „Ik houde in mijn gemoed
 U niet zoo bloode, noch 't waar' billijk, neen waarachtig!
 310 Zoo waarlijk laat Jupijn, die groot is en almachtig,
 Of wie genadiglijk dien aanslag aanziet, mij
 U nimmer wederom, behouden 's lijfs, en vrij
 Van leed, aanschouwen; doch kwaam onheil mij te drukken,
 [Gelijk d'aanslagen meest met ramp en ongelukken
 315 Verzelschapt gaan], door Gods gehengen van omhoog,
 Zoo woude ik wel dat gij, die aangenaam in 't oog,
 En 't leven waarder zijt, mij zelf mocht overleven,
 Opdat er iemand waar', die, daar ik kwam te sneven,
 Mijn lichaam onder doën nog zocht en loste om geld;
 320 Opdat het, naar 't gebruik, ter aarde wierd besteld,
 Of, zoo 't Fortuin belet, mijn uitvaart mocht stoffeeren,
 En met een ijdel graf mijn schimme nog vereeren.
 Ik zoude, o jonge knaap! geen stof tot zulk een rouw
 Bestellen willen aan de droeve weduwvrouw,
 325 Uw moeder, die alleen, daar andre vrouwen rustten,
 Het hart hadde u getrouw te volgen op dees' kusten,
 En met de muren, daar de groote Acest op steunt,
 De nieuwgebouwde stad, zich 't minste niet bekreunt.”
 Maar d'ander zegt: „Vergeefs en ijdel is uw trachten,
 330 Om dezen braven tocht te slaan uit mijn gedachten;
 'k Blijf onveranderd bij mijn opzet; laat ons spoën!”
 Hij wekte dadelijk de wacht op, die trad toen
 In hunne plaats, bewaarde op hare beurt hun stede.
 Hij gaat terstond zijn gang, en Nisus volgt hem mede.
 335 Zij vragen ernstig naar den koning, hunnen heer.

314. d'Aanslagen: zulke aanslagen. — 322. En met een ijdel graf mijn schimme nog vereeren: hier sluit de vertaling noch met het Latijn, dat *decoretque sepulcro* heeft, noch met zichzelf, en dat al ter oorzaak van het woord *ijdel*, dat hier, hoe men 't opvatte, een verkeerd denkbeeld medebrengt. Immers, neemt men 't in zijn gewone betekenis, dan is 't in strijd met de bedoeling van Nisus, die het bekomen van een behoorlijke grafstee na zijn dood volstrekt niet als een ijdele en onbeduidende, maar als een zeer gewichtige zaak beschouwde, en in strijd met hetgeen volgt; want met een ijdel graf wordt men niet vereerd. Verstaat men door *ijdel graf* „ledig graf,” dan strijdt het met den wensch, in vs. 320 uitgedrukt, om ter aarde besteld, d.i.: „begraven,” te worden.

- De dieren lagen al gerust in slaap ter neêr,
 Ontslagen van hun zorg en arbeid op den akker;
 Maar d'oorlogshoofden der Trojanen, even wakker,
 En d'uitgelezen jeugd beraamden in den raad
- 340 Wat dienstig wezen mocht voor 't rijk en al den staat;
 Wat hun te doen stond; wie Eneas best de maren
 Zou brengen van den nood en al hun wedervaren.
 Zij hingen midden in het leger, als een zwarm,
 En leunden op hun spies, den beuklaar aan den arm.
- 345 De makkers Euryaal en Nisus beiden porden
 Om ingelaten en terstond gehoord te worden;
 Hun zaak was van belang; 't gewicht van hun verzoek
 Zou 's raads verlet vergoën. Iûlus, even kloek
 En rustig in den raad, gaf dadelijk een teeken
- 350 En liet ze binnen staan, gaf Nisus last te spreken,
 Die hief met ijver aan: „o Trooische krijgsraad! gunt
 Ons naar uw reedlijkheid gehoor, en weegt dit punt,
 Dat u wordt aangediend, niet naar ons jonge jaren.
 De Rutuler, in steê van 't leger te bewaren,
- 355 Legt nu in zijnen slaap en dronkenschap gesmoord,
 En ronkt in 't open veld. Wij zagen op de poort
 Den tweesprong van den weg, die, naar den zeekant open,
 Zich steêwaart strekt, een plaats, waarlangs zij onderkropen,
 Men hun belagen kan. Hun vier gaat hier en daar
- 360 Vast uit, en smookt omhoog. Indien we op ons gevaar
 Met uwe gunste nu een kans bestaan te wagen,
 Gij zult Eneas haast, die nu door veld en hagen
 Naar Pallas' muren is ontboden, met zijn roof

343. Zij hingen: beter heeft de Proza-vertaling: zij stonden; maar Vondel, voor 't rijm het woord zwarm behoevende, en geen zwerm staande kunnde voorstellen, heeft stonden wel in hingen moeten veranderen, zonder daarbij te denken aan de vreemde vertooning, welke hij nu die in de lucht zwevende oorlogshoofden maken liet. — 347, 348. Deze zin moet verstaan worden als afhankelijk van 't voorafgaande porden; Euryaal en Nisus drongen op onmiddellijk gehoor aan, „uit aanmerking, dat hun zaak van belang was,” enz. — 350. Binnen staan: de oude, geijkte uitdrukking, voor „binnenkomen.” Evenzoo zou een burgemeester of schepen nooit gezegd hebben: „ga even buiten, dan zullen wij over uw zaak delibereren,” maar „sta even buiten,” en nog heden zullen uit den mond van sommige rechters, die met de oude kostuymen bekend zijn, die traditioneele woorden gehoord worden. — 356. Wij zagen, enz. Hier is bij uitzondering de vertaling beter dan die in proza, welke aldus luidt: wij zagen zelfs op den tweesprong van den weg, die naar de poort, de naaste aan den zeekant open leit, een bekwame plaats om hen te belagen. Vergel. vs. 268 hiervoren. — 358. Zij onderkropen: Latinisme, voor „na hen onderkropen te hebben.” — 363, 364. Met zijn roof en groote neerlaag: dit levert geen gezonden zin op. Beter is dan ook de Proza-vertaling: met buit uit de vreeselijke neêrlage. Het Lat. heeft: *Ingenti caede peractâ.*

- En groote neêrlaag zien aanstreven hier ten hoof.
 365 Indien we henegaan, het pad zal ons niet falen,
 Die, dagen achtereen uit jagen, onder 't dwalen,
 Uit zeker donker dal, de torens in 't verschiet
 Verrijzen zagen, en den loop van dezen vliet
 Wel kennen." Hierop sprak Alethes, de bedaagde
 370 En rijp van brein: „o, Goôn der vaadren! wien 't behaagde
 Het volk van Troje en 't bloed van 't vaderlijk geslacht,
 Dat u vereerde, te beschutten door uw macht;
 Nu hebt ge nog niet voor, de Frygiaansche zielen
 Geheel ten uiterste te dempen, te vernielen;
 375 Dewijl gij ons voorziet met zulk een dappre jeugd
 En rustige gemoên, begaafd met eere en deugd.”
 Zoo spreekt hij, valt ze bei, met hartelijk verlangen,
 Om hunnen hals, en drukt hun handen; en zijn wangen
 Zien nat van tranen, die hij uitstort overblij:
 380 „O mannen! kan ik u met recht, naar uw waardij,
 Voor zulk een heldenstuk met prijs en eere kronen;
 De Goden zullen eerst uw daden treflijk loonen.
 Godvruchte Eneas zal hier niet ondankbaar staan,
 En uw verdienst, zoo groot, wordt namaals van Ascaan,
 385 Als hij volwassen is, verwaarloosd noch vergeten.”
 „Ik [zoo vervangt Ascaan zijn rede] hier gezeten,
 En wiens behoudenis aan vaders weêrkomst hangt,
 Beroep me, o Nisus! nu op al wat eer ontvangt,
 Neem groote Huisgoôn en den Haardgod van den vader
 390 En vorst Assaracus tot tuigen, en te gader
 Het heiligdom van Veste, en zwere met ontzag
 Bij mijne trouw, wat heil mij ook gebeuren mag,
 Dat 's u geschonken. Ga en haal, naar uw vermogen,
 Mijn vader herrewaart, en breng hem voor mijne oogen.
 395 Indien hij keer', zoo zijn wij veilig voor gevaar,
 Ik zal u schenken een paar zilvren bekers, zwaar
 Van 't fijnste zilver, met groot werk vol kunst gedreven,
 Die, toen Arisbe zich in 't end most overgeven,
 Mijn vader kreeg, nog twee drievoeten, tot een praal,
 400 Twee groote baren gouds, eene overoude schaal,
 Van Sidons koningin gekomen onder 't minnen;
 Maar komen wij in 't ende Italië eens te winnen,

388. Al wat eer ontvangt: namel. „al wat heilig is,” gelijk wij in gemeenzame taal zouden zeggen. — 398. Arisbe: een stad van Troas, niet verre van Abydos, en die den Trojanen hulp verleend had tegen de Grieken. — 401. Gekomen onder 't minnen: deze woorden, die vooral in den mond van Ascanius allesbehalve kiesch luiden, legt Vergilius hem ook niet in den mond, die hem daarentegen eenvoudig, zelfs eenigszins verachtend, van de Sidonia Dido laat gewagen.

- En krijgen door het zwaard den schepter in de hand
 En loten om den buit; gij zaagt nu, hoe parmant
 405 Vorst Turnus, trotsch te paard, en moedig op zijn wapen,
 Met goud braveert. Ik zal, o Nisus, eer der knapen!
 Dienzelven beukelaar, diezelve roode pluim
 Uitzondren buiten 't lot voor u, gelijk gij ruim
 En rijkelijk verdient. Behalve die geschenken,
 410 Zal vader u met zes paar jofferen gedenken,
 De bloem van 't gansche hof en overschoon van leest,
 En zijn gevangenen, en wat voor schat en geest
 Aan hunne uitrusting hangt, waarmee zij gingen strijen,
 En tot een toefte al Latinus' landerijen.
 415 Maar o, eerwaarde knaap! wiens jaren mijnen tijd
 Niet veel ontloopen, ik omhelze u, heel verblijd,
 Uit al mijn harte, en houde u, onder zooveel grooten,
 In alle mijn fortuin, voor een van mijn genooten.
 Ik zal voortaan, in vrede en orelage, nu
 420 Naar eer noch staten staan, noch zege zonder u.
 Ik zal in raad en daad mij meest op u verlaten."
 Toen antwoordde Euryaal: „Hetzij de kans wil baten
 Of tegenloopen, 'k zal in zulke dapperheên
 Hem niet bezwijken; doch ik bidde slechts om een
 425 Belofte, boven al uw onverdiend beloven:
 Ik hebbe een moeder, nog een telg uit Priams hoven,
 En overouden stam, die, in ellende mij
 Natrekkende, geenszins door Trojes heerschappij,
 Noch door Acestes stad en koninklijke veste,
 430 Met kracht te houden was; dees laat ik hier ten leste,
 Ook zonder afscheid, eer zij eens beseft en ziet,
 Wat nood en lijfsgevaar dees' aanslag baart of niet.
 De nacht en gij, is 't nood, kunt tuigen en vermanen,
 Dat ik geenszins kan zien mijn moeders rouw en tranen;
 435 Dies bidde ik: troost de droeve en arme weduwwrouw,
 En komt hare eenzaamheid te hulpe in druk en rouw.
 Zooveel te stouter zal ik alle rampen tarten
 En allerlei geval." De Frygiaansche harten

404. Parmant: dit basterdwoord doet hier geen slechte uitwerking. 't Is eigenlijk 't Fr. *parement* van *parer*, „sieren." KIL. heeft ook *parmentier* voor „kleerenmaker." 't Woord, hoezeer nog vaak gebezigd, wordt in den deftigen stijl niet meer geduld. — 415. Hetgeen hier volgt wordt tot Euryalus gezegd. — Eerwaarde: 't woord klinkt wat vreemd, tegen een knaap gebezigd. 't Is waar, 't Lat. heeft *venerande*; maar gewoonlijk vat men eerwaard in den zin van *venerabilis* op. — 428. Trojes heerschappij: onduidelijk. De Proza-vertaling heeft: *Iliums landouwe*. — 438, 439. De Frygiaansche harten.... stonden met de tranen in 't gezicht: een hart, dat met tranen in 't gezicht staat, is minstens vreemd uitgedrukt.

- Getroffen, stonden met de tranen in 't gezicht,
 440 Ook schoone Iulus zelf, wiens hart, hierdoor gesticht,
 Van trek tot vaders gunst geheel scheen t'overloopen.
 Toen sprak hij: „Ik belove u alles, wat gij hopen
 En wenschen zoudt, en wat uw dappere aanslag rijk
 Verdient; ik hou ze ook voor mijn moeder, en gelijk
 445 Kreuze [alleen haar naam verschilt] in eere en waarde;
 En zij, die zulk een zoon ter wereld brocht en baarde,
 Geniet geen kleine gunst tot haren lesten dag.
 Ik zweren u bij mijn hoofd, waarbij mijn vader plag
 Te zweren, al hetgene ik u beloof voor allen,
 450 Zoo d'aanslag deze reis gelukkig uit wil vallen,
 Dat erft uw moeder en uwe erven op een rij.”
 Zoo spreekt hij schreiende, neemt voort van zijne zij
 Den gulden degen en de scheede van ivooren,
 Zelf van Lycaon, in 't Kretenzer rijk geboren,
 455 Heel geestig uitgewrocht, en schenkt hem dit geweer;
 Held Mnestheus schenkt hem een ruig leeuwsvel tot zijne eer.
 Getrouwe Alethes ruilt zijn helm met dezen vromen.
 Zij treên gewapend met den krijgsraad heen, en komen
 Tot bij de hooge poort, geleid van oud en jongk.
 460 Men wenscht ze heil en spoed. De schoone Iulus blonk
 Van manbare achterdocht, vóór zijnen tijd en oude,
 En toonde zijnen moed. Hij sprak hen, en betrouwde
 Hun vele zaken aan den vader, dien hij mint,
 Te melden, doch vergeefs; die last verdween in wind.
 465 Zij gingen t'zamen uit, geraakten over grachten,
 En trokken in den nacht bij donker naar de wachten
 Van 's vijands leger toe, om vóór hun einde nog
 Veel vijanden om hals te brengen door bedrog.
 Zij zien er overal veel krijgsvolk, vol en dronken,
 470 En hooren ze, in het gras gestrekt, onachtzaam ronken,
 Zij zien de wagens staan op veld en waterkant,
 De wapens, vaten wijns, en mannen in het zand,

453. Ivoeren: hier geen bijw. van stof; maar 't meerv. van ivoor, d. i. „ivooren,” of „elpetand,” dens elephantis. Men leze hier alzoo: „scheede uit elpetanden vervaardigd.” De spelling met de dubbele oo, ook die van KILIAEN, is misschien beter dan die met de enkele, vooral ook omdat de nog meer gebruikelijke — die ook in de Proza-vertaling gevolgd is — met *oi* geschiedde. — 454. De Proza-vertaling heeft: zeer kunstig van den Gnoffschen Lycaon gewrocht. — 458. Zij treên gewapend met den krijgsraad heen: hieruit zou men opmaken, dat de krijgsraad den tocht mee ging maken, wat volstrekt de bedoeling niet was, en uit hetgeen volgt blijkt ook, dat die hen niet verder uitgeleide deed dan tot aan de poort. — 461. Achterdocht: nadenken, overleg. — 468. Door bedrog: van bedrog was hier de reden niet, en Vergilius spreekt er ook niet van. 't Woord is hier zelfs, waar 't een moedige en pas te voren zoo hoog geprezen onderneming geldt, ongelukkig gekozen.

- En tusschen raders en gareelen, nederleggen.
 Dat moedigt Nisus dit aan Euryaal te zeggen:
 475 „Gelegenheid en tijd vermanen nu ons tweeën
 Wat dappers aan te gaan; de weg legt derwaart heen.
 Sla gā van verr'; mag ik van achter slechts betrouwen,
 Dat mij geen vijand volge; ik zal hier onder houwen,
 En banen u den weg.” Zoo spreekt hij, zwijgt heel kort,
 480 Randt voort Ramnethes aan, den trotschaard, die gestort
 En bij geval gestrekt op zijne veldtapijten
 En hooge veldkoets, niet ontziet den nacht te slijten
 Met slapen dat hij ronkt; een koning, groot van macht,
 En teffens wichelaar, bij Turnus hoog geacht,
 485 Doch kon door wichlen 't zwaard van zijnen hals niet keeren.
 Hij velt drie dienaars, die des konings stoet vermeeren,
 En rusten onder tuig, geweer en harrenas,
 Ook Remus' schildknaap en koetsier, zoo lang hij was,
 Hier onder 't paard betrapt. Hij hieuw ze met den degen
 490 Den hals af, die, vol vaaks, en slaaprig neêrgezeggen,
 Hun hoofden lieten slap neerhangen, tot hun straf.
 Toen streek hij zelf den heer het hangend hoofd ook af,
 Wiens romp het zwarte bloed uitrispte en heen liet loopen,
 Dat d'aarde en zijn matras in 't lauwe bloed verzopen.
 495 Ook sneuveld' er Tamier, en Lamus, en Serraan,
 Een jongeling, die, schoon van aanzicht, overlaan
 En dronken van den wijn en slap, zijn leen liet streelen,
 Hier lag zoo lang hij was, en spā bij nacht bleef spelen.
 Gelukkig waar' de knaap, had hij den ganschen nacht,
 500 Tot in den morgenstond, met spelen doorgebracht.
 Gelijk een nuchtre leeuw, van hongersnood geprikkeld,
 Zich dol en razende in den vollen schaapsstal wikkelt,
 En zet dien overende, en bijt, en sleept, en sleurt
 Het zachte vee, dat, stom van schrik en vreeze, treurt,
 505 Terwijl de moordmuil brult, bloeddorstig en bloedgierig;
 Zoo past Euryalus te raken, dol en vierig,
 In 't midden van den hoop, en komt er menig fel,
 Die van geen aanzien is, op 't lijf gezwind en snel,
 Hebesus, Abaris, en Rhetus, Fadus mede,
 510 Onwetende, in den slaap verrast met punt en snede,
 Behalve Rhetus, die den moord nog wakker zag,
 Maar angstig achter 't hol des berkemeiers lag
 En dook, en, toen hij rees, van 't lemmer werd doorregen,
 En recht in zijne borst den doodsteek heeft gekregen,
 515 Zoodat al stervende hij zijne purpren ziel
 Met wijn en bloed uitbraakte, en dood ter aarde viel.

- Hij voer ter sluik al voort te vierig op hen allen,
 En kwam de spitsbroërs van Messapus aangevallen,
 Daar endelijk het vier begon heel uit te gaan,
 520 En hij de paarden nog, naar 's ruiters wijzen, aan
 Den teugel en den toom gebonden, gras zag eten;
 Als Nisus [want hij zag, hoe Euryaal, gebeten
 Van wrake, en al te heet in 't storten van dit bloed,
 Vervoerd wierd] hem in 't kort dit voerde te gemoet:
 525 „Nu toom uw wraak; de dag komt op en ons verraden.
 Al wraaks genoeg; men heeft door 's vijands bloed de paden
 Geveiligd. Zij aan 't vliën, en laten krijgsgeweer,
 En zilvren wapens, en tapijt, en schaal, en meer
 Geweren in den loop; en Euryaal aanvaardde
 530 Het paardbehangel van Ramnethes, groot van waarde,
 En ook den wapenriem, met doppen, fijn van goud
 Beslagen, eertijds aan heer Remulus betrouwd,
 En toegezonden naar 't gebied der Tiburtijnen,
 Van rijken Cedicus, tot een geschenk, om t' zijnen
 535 Paleize dus te noën den uitgereisden gast,
 Die dit zijn neef besprak, in stervensnood en last,
 Waarna de Rutulers al dees' sieraden kregen,
 En wonnen door de macht van hunnen blanken degen.
 Euryaal laadde dit, doch tot zijn eigen schâ,
 540 Op zijnen sterken nek en schouder, zette dra
 Messapus' gulden helm, met pluimen trotsch besteken,
 Vol moeds op 't hoofd; en, dus ten leger uitgestreken,
 Ziet ieder het gevaar t'ontslippen, eer 't hem geldt.
 Terwijl het oovrig deel der keurebende in 't veld
 545 Lag uitgerust, en voor de sterkte hier verbeidde,
 Ging d'andre ruitery, die, onder het geleide
 Van Volscens was gestuurd, driehonderd sterk geschat,
 Met schilden gestoffeerd, uit vorst Latinus' stad,
 Om koning Turnus zelf het antwoord t'openbaren.
 550 Zij naken reë den wal, het heir en d'oorlogsscharen,
 Wanneer ze juist dees' twee van verr' ter slinke zij
 Zien inslaan, daar de helm, in 't oog der ruitery,
 Bij 't scheemren Euryaal verried door 't wederflikkeren;
 Als zij dien op zijn hoofd zien schitteren en blikkeren,
 555 „Dat is niet misgezien;” riep Volscens, „staat, blijft staan!
 Staat vast: gij mannen! staat; wat jaagt u herwaart aan?
 Waarhene? Spreekt; staat vast. Wat zijt ge voor gezellen?
 Zegt op; waar legt uw pad?” Zij zwijgen stil en snellen,
 Antwoorden niet een woord, maar vlieden boschwaart aan,
 560 En zoeken troost en heul aan schaduwrijke paân.

- De ruiters sluiten al de wegen, die zij kennen,
 Omringen streek en spoor met wacht, in 't ommerennen
 Te paard, van wederzijde. Een vreeslijk bosch, geplant
 Heel ruig van hagedoorne en dicht aan elken kant
 565 Van eik en schaduwe, laat nergens 't oog een open,
 Daar donkre voetpaân hier en ginder heneloopen.
 De donkerheid van 't loof, de last van zijnen buit
 Belemren Euryaal. De vrees en nadocht stuit
 Verbijsterd hem op 't spoor, in 't sporen naar de wegen;
 570 Maar Nisus gaat zijn gang, ontglipt zijn vijands degen,
 Ook zonder om te zien naar zijnen vriend, heel veer,
 En raakt al ijlende tot bij 't Albaansche meer,
 Dat sedert zijnen naam naar Alba heeft gekregen,
 Daar vorst Latinus' stal zoo hoog staat opgestegen.
 575 Toen hield hij stand, en zag te spade met verdriet
 Terug naar Nisus, dien hij treurig achterliet.
 Hij kermde: „Och, Euryaal, rampzalige! in wat straten
 Verliet ik u? Waar vinde ik u, die nu verlaten
 In last zijt?” En hij loopt verbijsterd langs de baan
 580 Van dit bedrieglijk bosch, en slaat, in 't henegaan,
 Zijne eerste stappen gade, en dwaalt door doodsche heggen;
 Hoort paarden, hoort gerucht, en teekens, die hem zeggen
 Dat hij gevolgd wordt, en dit verwijlt niet lang,
 Of hem komt een geroep ter ooren, droef en bang,
 585 En ziet Euryalus, verbijsterd door de wegen,
 En 't oorlogsboschgerucht bij duister opgestegen,
 Verbaasd en onvoorziens in 's vijands hand bekneld,
 Gesleept en voortgesleurd, en pogen met geweld
 Vergeefs t'ontworstelen. Wat staat er te bedrijven
 590 Voor Nisus? Met wat macht zal hij den jongling stijven?
 Met welke wapenen ontzetten in den nood?
 Zal hij zich midden in den vijand en den dood
 Begeven, en vanzelf in 's vijands degen loopen,
 En eerlijk dit verlies met zijnen hals bekoopen?
 595 Hij zet zich haastig schrap met zijnen scherp schicht,

568. Nadocht: achterdocht. — 576. Terug naar Nisus: zag Nisus om naar Nisus? weder een bewijs, hoe de dichter somtijds gedachteloos geschreven en zijn werk niet heeft nagezien. Aan een fout van drukker of corrector valt hier moeilijk te denken; want men kan hier, voor Nisus, geen Euryalus, Euryaal noch Euryal zetten, zonder den geheelen regel te veranderen. — 585-588. En ziet Euryalus... gesleept en voortgesleurd, en pogen: hoewel in 't afgetrokkene evengoed achter ziet de infin. pogen als de participiën gesleept en voortgesleurd kan volgen, zoo geeft het voegw. en achter voortgesleurd aanleiding om te denken, dat er weer een deelw. volgen zal. In de Proza-vertaling vinden wij dan ook het voegw. niet, en loopt de zin, reeds alleen daardoor, volkomen rond. — 594. Dit verlies: t. w.: „dat van zijn vriend.”

- Om toe te worpen, en, aanschouwende het licht
 Der mane omhoog, verheft zijn stem aldus, ten trone
 Des hemels: „o Godin! o dochter van Latone!
 O eer der starren en beschutsvrouw van het woud!
 600 Verleen ons in den nood de hulp, u toebetrouwd.
 Heeft vader Hyrtacus uw outer ooit met giften
 Om mijnentwil vereerd; indien ik 't door mijn driften
 Met wilddraad ooit vereerde of iet van 't gene ik ving,
 Zoo dankbaar aan het slot des kerkgewelfsels hing,
 605 Of haakte aan 't heilig dak; vergun, dat ik rechtschapen
 Dien oorlogstroep verstrooie en voorjaag' met mijn wapen.
 Bestier, bestier mijn speer, en drijf ze door de lucht!”
 Zoo sprak hij, schoot het punt van ijzer met der vlucht
 Uit al zijn macht. De speer, toen zulk een kracht haar porde,
 610 Doorklooft de donkre lucht zoo vreeslijk, dat ze snorde
 Door hout en leder van heer Sulmo's borstrondas;
 Daar brak ze in stukken, trof hem 't ingewand, die ras,
 Nu bleek en koud, een beek van warrem bloed uitbraakte
 Ter borst uit, hikte en snikte, als 't harde borstbeen kraakte,
 615 Hij al zijn darmen schudt. Zij zien rondom door 't licht.
 Dezelve schutter schiet nog eenen andren schicht
 Veel feller van zijn oor. Terwijl ze hier vast beven,
 Wordt Tagus ook een speer met volle macht gedreven
 Van wederzijde door den weeken slaap van 't hoofd,
 620 Dat kraakt, en 't punt blijft lauw, nu van zijn macht beroofd,
 In zijn doorschoten brein gehecht ter neder hangen.
 De forsche Volscens raast, en weet niet aan te vangen
 In zijn verbolgenheid, dewijl hij nergens niet
 Den schutter van den schicht noch zijnen schuilhoek ziet.
 625 „Gij zult mij evenwel,” zegt hij, „die beide moeten,
 Terstond op staanden voet met uwen bloede boeten,”
 En treedt in 't spreken met zijn uitgetrokken staal,
 Om zich te wreken, heel vergramd naar Euryaal.
 Maar Nisus, zinneloos en angstig voor dit tergen

602, 603. Indien ik 't door mijn driften met wilddraad ooit vereerde: de Proza-vertaling heeft alleen: indien ik ze met eenig wildvang vereerde. Dat door mijn driften staat hier blijkbaar alleen om 't rijm, en 't zij men 't laatste woord opvatte in den zin van „drijvers, jachthonden,” of van „hartstochten, genegenheden,” 't is en blijft misplaatst. — 604. Het slot des kerkgewelfsels: 't zelfde wat in de Proza-vertaling met de roos van 't kerkgewelf wordt uitgedrukt. 't Is de sluitsteen van den tholus ('t „koepeldak”), als 't Lat. heeft. — 607. Mijn speer: lees: „mijn pijl,” en zoo ook vs. 609 en 618. Vondel heeft hier wat al te letterlijk 't Lat. hasta vertaald. — 615. Zij zien rondom door 't licht: lees, met de Proza-vertaling, eenvoudig: zij zien rondom; dat licht, te onpas bijgebracht, verduistert hier den zin. — 625, 626. Gedrongen en onhollandsche constructie.

- 630 Der wrake, kon zich toen niet langer hier verbergen
 In 't donker, noch zijn vriend aanschouwen in dien last,
 En riep: „Raakt mij; raakt mij; ik ben de man, de gast,
 Die u dit heeft gekuischt! Wilt hier uw gramschap staken.
 O Rutulers! past mij met uw geweer te raken.
- 635 Dit's enkel mijn bedrog; dees heeft u niet misdaân,
 Noch had het hart, noch kon, noch dorst dit stuk bestaan,
 'k Neem hemel en gestarnt, hiervan bewust, tot tuigen.”
 Zoozeer beminde hij dien vriend [om hen te buigen],
 Dien ongelukkigen! Aldus riep Nisus. Maar
- 640 De degen, Euryaal met kracht en al te zwaar
 Dus toegedreven, drong door vleesch en ribben henen,
 En door zijn blanke borst. Hij tuimelt, zonder stenen,
 Ter aarde hartsteek dood, en 't jeugdig bloed loopt stijf
 Ter doodwonde uit, en verft dat overschoone lijf.
- 645 Het hoofd hangt op de zij ter schouder af beneden,
 Gelijk een purpren bloem, van 't kouter afgesneden,
 Vast kwijnt en henesterft; of mankop met zijn zaad,
 Doornat beregend, hoofd en hals neêrhangen laat.
 Maar Nisus vliegt, vol toorne en wraak, hier midden onder,
- 650 En, onder al den hoop, zoekt Volscens in 't bijzonder;
 Op Volscens is 't gemunt, op hem en anders geen.
 De vijanden rondom omringen hem alleen,
 Behindren hem met kracht en moed aan alle zijden.
 Hij dringt niet flauwer in met schermen, steken, snijden,
- 655 En schittert met zijn zwaard, totdat hij op een nieuw
 Den Rutuler, die schreeuwde, in zijne tronie hieuw,
 En hem, zelf stervende, beroofde van zijn leven.
 Toen smeed hij zich, van liefde en vroomheid aangedreven,
 Met zijn doorsteken lijf op zijnen dooden vriend,
- 660 En storf gerust op hem, die zulk een trouw verdient.
 Gelukkig paar, indien mijn verzen iet vermogen,
 Geen tijd zal d'eeuwen, die nog komen aangevlogen,
 Van uw gedachtenis berooven, alzo lang
 Eneas' afkomste en wat aan zijn telgen hang,
- 665 De vaste steenrots van het Kapitoel bewone,
 De Roomsche vader 't rijk bezitte in zijnen trone.
 De rot der Rutulen ging triomfeerend heen,
 En streek dien rijken buit. Men droeg met luid gesteen

633. Die u dit heeft gekuischt: De Proza-vertaling heeft: die u dit dede. — 643. Stijf: sterk. — 647. Mankop met zijn zaad: die rijmclap met zijn zaad is hier minder sierlijk, omdat waarschijnlijk niet de bol, maar de bloem van de papaver bedoeld wordt. — 665. Het Kapitoel werd bij de Romeinen voor onvergankelijk gehouden. — 666. De Roomsche vader: de uitlegkundigen zijn 't niet eens over den persoon, die hiermede bedoeld wordt; de een wil er Jupiter Capitolinus, een ander Augustus, een derde de Romeinsche burgerij onder verstaan.

- Den dooden Volskens in het leger, daar het schreien
 670 Niet minder was, als zij Ramnethes lijk geleien,
 En dood zien leggen, en meteenen menig held,
 En Numa en Serraaan met éénen torn geveld.
 Hier kon men allereerst den grooten toeloop kijken
 Naar doodgewonden, en naar droeve en doode lijken,
 675 Ter stede, daar de moord nog versch gevallen bleek,
 En 't lauwe bloed nog schuimt, gelijk een volle beek.
 Zij zien Messapus' helm, den rijken roof met schromen,
 En 't paardbehangsel, op den hals hun afgenomen.
 De schoone Aurore, uit hare oranje ledikant,
 680 Voor Tithon opgestaan, bespreidde alreë het land
 Met eenen frisschen glans. De zon bescheen alle erven,
 En overstraalde alreë de velden, en gaf verven
 Aan alle dingen; als de koning Turnus rees,
 En trotsch gewapend al de mannen onderwees,
 685 En zijn gewapenden ten aanval kwam vermanen,
 Een ieder hoofd ten storm aanprikkeljen zijn vanen,
 En wetten haren haat door allerlei gerucht;
 Het hoofd van Euryaal en Nisus in de lucht,
 Een deerlijk schouwspel, op hun hooge spies gesteken,
 690 Wordt met geschrei gevolgd, verhit om zich te wreken.
 Eneas' kriegsraad stelde omtrent de slinke hand
 Der muren [want de stroom omringt den andren kant]
 Het volk, bezette alom met macht de breede grachten.
 Zij staan op torens vast omhoog bedrukt en wachten,
 695 En zien de hoofden der twee jongelingen voort
 Op speren steken, vuil besmet en rood van moord,
 En, van het zwarte bloed geverfd, afgrijslijk vloeien.
 De vlugge Faam terstond, als een postin, aan 't roeien
 Met hare vleugelen door dees' verbaasde steê,
 700 Om dit t'ontdekken. Zij glipt voort en meldt het meê
 De lieve moeder van Euryalus, in rouwe.

672. Met éénen torn: 't Lat. heeft: una caede, wat evengoed „met eenen aanval,” als „met een gelijken dood” kan beteekenen. Tornen komt ook bij Hoofr in den zin van „aanvallen” voor. Zie *Uitl. Woordenb. in v.* De overeenkomst met toorn of „dolle drift,” oudtijds torn — zie KILIAEN — springt duidelijk in 't oog. Zie verder TEN KATE, II, bl. 706. — Ook heden wordt torn voor „strijd” gebezigd, als men bijv. zegt: „hij zal er een heelen torn aan hebben,” gelijk mede in zijn compositie, bijv. „hij kan er niet dan met moeite tegen aantornen.” Hij moet er tegen optornen. — 678. Ik geloof niet, dat met dezen regel het Lat. phaleras multo sudore receptas juist teruggegeven is. Vooreerst is er van paard noch paard-behangsel sprake geweest, en evenmin is het klaar, welke hals, en wie met hun bedoeld worden. Nemen wij phalerae voor versierselen in 't algemeen, dan meen ik, dat hier bedoeld wordt „de wapenpronk van Nisus en Euryalus, ten koste van veel zweets verkregen.” — 690. Geschrei: geschreeuw. — 698. Postin: boodschapster. Zoo elders bodin.

- Een kille kou bevangt de leën der weduwwrouwe.
 Zij worpt haar schietspoel en de draden uit de hand,
 Vliegt uit en huilt bedroefd en dol, van kant tot kant,
 705 Als vrouwen plachten, voort de vlechten uitgetogen,
 En zinneloos en dol de vesten opgevlogen,
 Naar stads bezetting toe. Zij ziet geen schichten aan,
 Soldaten noch gevaar. Zij jammert, heel belaaën,
 En kermt zoo droef, dat lucht en veld hier af gewagen:
 710 „Och, Euryaal, mijn kind! hoe zie ik u verslagen?
 Zijt gij dat, o de rust van mijnen ouden dag!
 O wreedaard! most ge mij alleen in dit geklag
 Verlaten? Mocht het, och! uw moeder niet gebeuren,
 U, in uw dood gestierd, voor 't jongste te betreuren,
 715 Eens aan te spreken? Och, gij legt er onbekend
 In uitheemsch land, gescheurd, gereten en geschend,
 Latijnschen honden en den vogel tot een spijsze,
 En ik, uw moeder, droeg uw lijk niet, naar de wijze,
 Ten huize uit, nochte look uwe oogen, nu al stijf,
 720 Noch wiesch, noch trok u eerst een doodkleed aan het lijf,
 Hetwelk ik nacht en dag beijverde onder 't werken,
 Om mijnen ouden dag met dezen troost te sterken.
 Waar vinde ik nu uw lijk? In wat gewest zijn nu
 Uw lichaam en uw leën, gescheurd, gesleurd zoo ruw?
 725 Komt gij mij nu dus thuis, o zoon, o overmande?
 En volgde ik u hierom, te water en te lande?
 Hebt gij meêdoogen, zoo doorschiet, doorschiet me vrij;
 Verschiet, o Rutulers! al uw geschut op mij,
 Verdelgt mij eerst door 't zwaard. o Vader, voogd der Goden!
 730 Ontferm u; drijf nu mij, d'ellendigste en vol nooden,
 Met uwen bliksemstraal ter helle; want mijn hart
 Kan op geene andre wijs verlaten 's levens smart.”
 Dit kermen treft elkeen, en alle harten weien
 In droefheid, onder dit bedrukt en droevig schreien.
 735 Hun krachten, ongeknusd in oorlog, worden slap.
 De held Ideüs neemt met hulp van Actor knap
 [Ilioneüs en Iñlus, die vast weende,

706. En dol: dat is vs. 704 reeds gezegd en behoefde waarlijk niet herhaald te worden. — 723, 724. Het Lat. heeft hier:

*Quo sequar aut quae nunc artus avolsaque membra
 Et funus lacrum tellus habet.*

Zeker heeft een dier geleerden, die in een schrijver meer zien dan deze zelf ooit bedoeld heeft, aan Vondel doen opmerken, dat in deze beide regels de letter *u* een keer of tien voorkomt, en er bij verklaard, dat dit met opzet door Vergilius zoo gedaan was, om den huilttoon, ululatum, der weduwe uit te drukken, en hem aangespoord, dit bij zijn vertaling vooral in 't oog te houden, wat Vondel dan ook trouw gedaan heeft, hoezeer, naar mijn gevoel, niet met den gelukkigsten uitslag.

- Geboden dit], dees' vrouw, die droef en deerlijk steende,
 En 't volk weemoedig maakte, en brengen ze op hun arm
 740 Ten huize in van de straat, vol droefheid en gekarm.
 De koopren stormtrompet klonk schriklijk voor den volke,
 Gevolgd van veldgeschrei, zoo gruwzaam, dat de wolke
 En hemel wedergalmt. De Volschen schieten snel
 Met hunne schildpad toe al teffens, even fel,
 745 En brengen reedschap, om de diepe graft te vullen,
 Den muur te sloopen. Een gedeelte hoort men brullen,
 Dat zoekt een toegang, om met brugge en storremleër
 Te steigren op den wal, daar luttel krijgsvolk meer
 Gereed staat, en de ring der krijgslîen, wijd aan 't gapen,
 750 Min is gesloten van soldaten, in hun wapen.
 De Trooischen, lang gewoon de muren voor te staan,
 Aan 't worpen met getuig en schichten stadig aan,
 En stooten stijf van zich met kloeten en met stokken.
 Zij stollen steenen, zwaar en wichtig, onder 't wrokken
 755 Des vijands, van omhoog met zorgelijk gevaar,
 Of zij het stormdak en zijne orde, hier of daar,
 Waar zij bedekt is, dus van boven mochten sloopen.
 En schoon de vijanden, in 't schildpadshol gekropen,
 Niet schromen zulk een bui kloekhartig uit te staan,
 760 Zij zijn te machteloos om langer op te gaan;
 Want waar de storremdrom hun vreeslijk schijnt te nâren,
 Daar wentlen, rollen zooveel Trooischen, lang ervaren,
 Onmenschelijk gevaarte en wicht van steenen af,
 Dat onder Rutulers een breuk en ruimte gaf,
 765 Hen wijd en breed verplette, en, onder dit rumoeren
 En stormen, het geweld der schildpad komt t'ontsnoeren.
 De stoute Rutuler bemoeit zich langer niet
 Met stormen onder dak, maar worpt, en smijt, en schiet,
 Om d'andren van den wal te drijven en te jagen.
 770 Mezens, aan d'andre zij, om Pergamum te plagen,
 Zoo vreeslijk als hij was van opzicht, zwaaiide stout
 Een fakkel van Hetrusch en brandend pijnboomhout,
 En trad met vierwerk toe, dat rook en vlammen baarde.
 Messapus, eene telg van God Neptuin, te paarde
 775 In oorloge afgerecht, hieuw zelf de wallen om,
 En eischte een ladder, opdat hij de vest beklom.
 Ik bidde, o Callioop! geef uwen oorlogszanger
 Nu in, hoe groot een moord en nederlaag, hoe langer
 Hoe wreeder, Turnus hier teweegbrocht met zijn zwaard;
 780 Wat mannen, hoofd voor hoofd, een ieder hellewaart

741. Fraaier dan in de vorige verzen is hier de klanknabootsing, die in 't Lat. gehoord wordt, nagevolgd.

- Met zijnen degen stierde. Ontvouw me 't vreeslijk strijen
Van voor tot achter toe, en 't oorlog op zijn rijen.
Want gij, Godinnen! hebt geheugenis alleen
Hiervan, en kunt ons dit verhalen achtereen.
- 785 Een hooge toren stond gebouwd op zijne stede,
Omhoog met bruggen wel voorzien voor 's krijgsmans schrede,
En overijslijk steil om tegens op te zien.
Alle Itaaljanen, hier aan 't stormen, pogen dien
Door 't uiterste geweld, door 't uiterste vermogen,
- 790 Heel t'overweldigen, te sloopen; d'andren pogen,
Omhoog opeengepakt, met steenen en geschut
En schichten, dit gevaart te dienen tot een stut,
Uit open vensteren. Prins Turnus, trotsch ten strijde,
Neemt eene ontsteken torts, en klitst haar in de zijde
- 795 Des torens, dat de vlam, door 't stoken van den wind
En 't flakkren, vatten aan den post en planken vindt.
De zolder brandt, daar die van binnen dit weêrstreven,
En zich verwerende nu sidderen, en beven.
Zij pogen tevergeefs t'ontvlieden dezen brand,
- 800 En loopen vast rondom, en wijken aan dien kant,
Daar geene vierpest blaakt; de toren, overwichtig,
Stort snel voorover door dien last, al t'onvoorzichtig,
Dat al de hemel van 't gedruisch afgrijslijk dreunt.
Zij komen met dit pak, 't gewicht, dat op hen leunt,
- 805 Hen volgt in 't vallen, voort half dood omlaag gestegen,
De borst van hunne spits en stijve stang doorregen,
Doorsteken. Nauwelijks ontglippen Helenoor
En Lycus het gevaar. Dees' Helenoor was voor
Den grooten koning van Meonië, als een vrije,
- 810 Ter sluik door een slavin en amm' van Licimnije
Gekoesterd, die hem stil en, tegens het verbod,
Voor Troje in 't oorlog zond, een krijgsman in zijn rot
Heel licht gewapend, slechts met zijnen slechten houwer
En onbemaalden schild. In jaren is hij ouwer
- 815 En Lycus ongelijk. Dees' jongling, toen hij stond,
Zich onder duizenden van Turnus' krijgsliën vond,
En zag van wederzij dien drang Latijnsche troepen,
Zoo streeft hij midden in den vijand, hier geroepen,
Ziet dood noch leven aan, vliegt derwaart, daar hij 't met
- 820 Geweer en spitse en scherp ziet allerdichtst bezet;
Niet anders dan een dier, dat in den ring der jageren
Durf brullen in 't geweer van alle zijn belageren,
Zich worpen, zonder eens te denken om den dood,
In al dien dichten troep, en springen in dien nood
- 825 Door kloet en jachtspiet heen; maar Lycus, vrij wat sneller
Te voet, kreeg met der vlucht, in 't steigen veel feller,

- Door vijand en door spits den muur, en rept zich stout
Om zijne hand te slaan aan 't dak, heel hoog gebouwd,
Zijn makker d'andre hand tot noodhulp toe te reiken;
830 Als Turnus dadelijk, tot een zeeghaftig teiken,
Hem snel met zijn geweer dus involgt en begrauwt:
„O zinnelooze gast! hoe waant ge, dus benauwd,
Ons handen nog t'ontvliën;” met grijpt hij, onder 't hangen,
En rukt hem met een groot stuk muurs, als een gevangen,
835 Ter neder; evenals de schildknaap van Jupijn,
Ten hemel varende, bij klaren zonneschijn,
Een haas of witte zwaan snel oppakt op de heide;
Of als de wolf een lam, al blatende in de weide
Van d'ooi gezocht, ten stal met kracht uitrukt. Daar gaat
840 Een kreet ten hemel op. De Rutuler bestaat
De graft te dempen, schiet met vierwerk; maar de trotsche
Ilioneüs, met een stuk van eene rotse,
Vernielt Lucetius, die opkwam bij de poort,
En brandtuig aandroeg. Hier velt strenge Liger voort
845 Emathion ter neer. Asilas staat er boven,
Daar Chorineüs sneeft; d'een om zijn schicht te loven,
En d'ander om den boog. Held Ceneus velt Ortijg,
Doch sneeft door Turnus' hand, die velt in dezen krijg
Ook Itys, Clonius, en Promulus te zamen,
850 En Sagar, Dioxippe, en Ide, heet in 't pramen,
Die, moedig en getroost, den toren stout beschut,
En in 't verdedigen omhoog de wallen stut.
Hier moet Privernus mee voor Capys' voeten sneven.
Themille had hem eerst een lichten schrap gegeven.
855 Hij worpt te reukeloos zijn schild weg, zonder last,
En midlerwijl de hand naar deze wonde tast,
Zoo hecht een vlugge pijl haar aan de slinke zijde,
En treft wel doodelijk de long, die 't hart bevrijdde
Met koelen. Arcens zoon stond braaf in harrenas
860 En geborduurd rok, zoo helder als die was
Van ijzerroest gewrocht, gelijk ze in Pontus dragen.
Hij, schoon van aangezicht, kwam hier op 't welbehagen
Van zijnen vader, die hem streng hadde opgevoed,
In 't bloedig woud van Mars, bij den Simeetschen vloed,

843. Vernielt Lucetius: 't woord vernielen wordt doorgaans alleen gebezigd, wanneer er van onbezielde voorwerpen gesproken wordt. Hier echter luidt het krachtig en dichterlijk, en zou ik het ongaarne zien vervangen. — 858, 859. De long, die 't hart bevrijdde met koelen: de Proza-vertaling heeft: de long, den waaier van het hart, 't Lat.: spiramenta animae. Noch de eene, noch de andere vertaling is volkomen goed te keuren. — 864. Den Simeetschen vloed: de Symethus — thans de Giaretta — een rivier in Sicilië.

- 865 Daar 't heilig outer van Palicus, heet in 't wreken,
Gezoend wierd mettertijd. Mezens, van wrake ontsteken,
Legt fluks zijn wapens neer en slingert om zijn hoofd
Den slinger, dat ze door de lucht omsnoert, en klooft
Hem met een gloeiend lood den slaap van 't hoofd, zoo krachtig
870 In 't midden, dat hij stort en neêrploft, heel onmachtig,
In 't zand gestrekt, zoo lang en groot hij was van leên.
De Faam zegt, dat Ascaan, slechts afgerecht voorheen
Op jacht, en vluchtig wild in bosschen voor te jagen,
Toen d'eerste reis, een pijl in 's vijands oorlogslagen
875 Van boven nederschoot, en velde met zijn hand
Den stoffenden Numaan, hoe sterk hij was, in 't zand,
Ook Remulus genoemd, die korts door Juno's zegen,
De jongste zuster van prins Turnus had gekregen.
Dees, die zoo trotsch vooraan in d'eerste heirspits stond,
880 Braveerde den Trojaan met zijnen lastermond,
En schimp, en hoon, en trots; en wulpsch en opgeblazen
Van geest op 't nieuwe rijk, vermat zich, als de dwazen,
Veel groote zaken, riep al buldrende overluid:
„O Frygen! nu tweemaal gevangen, komt vrij uit;
885 En schaamt gij u niet eens, belegerd in uw wallen,
Te blijven leggen, verr' van rustig uit te vallen,
Te schuilen voor den dood, in 't slot van uwen muur?
Bezieat eens, wat voor volk door wapenavontuur
Naar ons vorstinnen staat. Wat Godheid hiet u streven,
890 Wat dolheid heeft u naar Italië gedreven?
Gij hebt nu hier geen zoons noch bloed van Atreus voor,
Geen schalke Ulysses' tong. Wij zijn op 't wagenspoor
Uit eenen harden stam gesproten, voortgekomen.

865, 866. De Proza-vertaling heeft: daar het vette altaar van den verzoenbaren Palicus staat. Palicus, of liever de Palici, waren een soort van booze geesten, die aan den Etna, bij Palike, werden aanbeden. 't Waren zoons van Jupiter bij de nimf Okalia, dochter van Vulkaan. Aanvankelijk werden aan die tweelinggodheid menschenoffers gebracht; later stelde zij zich met minder tevreden. Zie wijders LÜBKER, *Real-Lexikon*. — 869. Met een gloeiend lood: de uitdrukking schijnt sterk en zou bijkans aan een granaat of dergelijken kogel doen denken. Niettemin is zij nog zwakker dan de Lat., die *liquefacto plumbo* heeft, en waar dus het lood niet enkel als gloeiend, maar zelfs als vloeïend wordt voorgesteld, en zulks overeenkomstig het oude volksgeloof, volgens 't welk de looden kogels van de werptuigen onder 't snorren door de lucht aan 't smelten raakten. Dat zij heet werden, en de uitdrukking, die Vondel bezigt, alzoo, vooral in poëzie, zeer verdedigbaar is, wil ik gaarne aannemen. Ieder kent de werking, die snelle en zelfs langzame, maar gestadige wrijving op de lichamen teweegbrengt, en hoe bijv. het staal, als 't op den slijpsteen gewet wordt, met water moet worden overgoten, ten einde niet aan 't gloeien te raken. — 884. Nu tweemaal gevangen: dat nu staat hier te veel. Turnus doelt op de gevangenschap, waarin de Trojanen, eens door Hercules, later door Agamemnon, gebracht waren.

- Wij brengen 't jonge kind heel vroeg aan koude stroomen,
 895 En leeren 't harden in den regen, koude en wind.
 De jonge knaap is vlug ter jacht en jachtgezind,
 En rent zich af in 't bosch, en acht het spel, als mannen,
 Te paard te rennen, boog en pezen streng te spannen.
 Maar ons volwassen jeugd is arbeidzaam, gewend
 900 Tot armoede, en behelpt zich armelijk, en kent
 Zijn staat, en bouwt en egt des akkers vruchtbaarheden,
 Of volgt den krijg, rameit, bestormt de sterke steden.
 Wij slijten 's levens tijd, daar 't bloed het zwaard bevelekk',
 En geven 't jonge volk een veldspeer op den nek.
 905 De moed bezwijkt ons niet in d'oude en trage jaren,
 En d'oude draagt den helm op zijne grijze haren.
 Het lust ons uit te zien, te loopen op vrijbuit,
 Te leven op den roof. Gij komt met kleedren uit,
 Die dertel van saffraan en purperverve gloeien.
 910 Uw lust is ledigheid, elkeen ten dans te moeien
 Uw opperste vermaak. Uw mouwen hangen, teêr
 En op zijn joffers, lang bij uwe rokken neêr.
 Gij knoopt de myters om uw keel met zijden banden;
 Rechtschappen wijven! uit uw Frygiaansche landen,
 915 [Want gij geen Frygen schijnt, noch mannen] loopt vrij heen
 Naar uwe Dindyma ten berge op, naar de steên,
 Gewoon vanouds uw pijp op 't feest te hooren pijpen,
 Die gij bij beurte met twee vingren weet te grijpen,
 Wanneer gij 't luchttoor stopt met ongelijken toon.
 920 De bom van Cybele, de moeder, komt u noôn
 Van Ida, met de fluit van bosboom, fijn en grover;

897. Als mannen: om 't rijm, beter ware: „als een man.” — 899. Arbeidzaam: men zegt arbeid, met den klemtoon op de eerste, maar arbeidzaam, met den klemtoon op de tweede lettergreep. — 906. d'Oude: dit kan hier evengoed worden opgevat in de beteekenis van „de ouderdom,” als in die van „de oude man.” De dichter wil te kennen geven, dat ook de grijsaard moedig ten strijde trekt. — 910. Elkeen ten dans te moeien: de Proza-vertaling heeft hier eenvoudig dansen, en dit werd, blijkens het bekende gezegde *nemo saltat sobrius*, bij de Romeinen als een kenmerk van verwijfdheid beschouwd. Maar Vondel laat hier Remulus de Trojanen als zeer hoffelijk voorstellen, dat zij namelijk elkeen ten dans moeien, en dus niet toelaten, dat eene enkele juffer tapisserie make. — 912. Op zijn joffers: echt Hollandsche uitdrukking voor „naar de wijze der juffers.” — 914. Rechtschappen wijven: ironisch, voor „rechte wijven,” als men nu zeggen zou. In de Proza-vertaling is, door het bloote voorvoegsel *o*, duidelijker dan hier te kennen gegeven, dat er spotternij bedoeld wordt. — 916. Naar uwe Dindyma ten berge op: onduidelijk, voor „uw berg Dindyma op.” — 918, 919. In deze regels is sprake van de dubbele fluit, die den vorm eener V had, met één mondstuk en twee openingen, en bij de feesten ter eere van Cybele in gebruik was. Het luchttoor staat dichterlijk voor de „klep,” die door den speler bewogen wordt om lucht in de fluit en daardoor verscheidenheid van tonen voort te brengen.

- Laat mannen, wien het past, den wapenhandel over,
 En legt het lemmer neêr, het ijzer en het staal.”
 Ascaan verdraagt geenszins, dat hij met zulk een praal
 925 Van woorden hem braveert, en Trooischen stout durft schelden.
 Hij keert zich fluks naar hem, en trekt, al 't hoofd der helden,
 De paardezenuwpees en pijl te strenger aan,
 Haalt d'armen wijd vaneen, en staat, voor dit bestaan,
 En bidt ootmoedig God Jupijn met deze bede:
 930 „Almachtige Jupijn! begunstig, hier ter stede,
 Mijn stout bestaan; ik zal uw kerken, naar de wijs,
 Met gaven eeren, en opoffren, u ten prijs,
 Een jong en sneeuw wit kalf, met een vergulde starre,
 En van zijn moeders grootte, en dat, gelijk een varre
 935 Alreede stoots is en met klauwen achteruit
 Kan smijten, dat het stuift.” Dit heilige geluid
 Komt ras den hemelvoogd en vader zelf ter ooren,
 Die laat ter slinke hand terstond den donder hooren
 Van 't heldere gewest des hemels; en de boog,
 940 Die den vermeten met den dood dreigt van omhoog,
 Schiet los en rammelt luid. De pijl, dus afgeschoten,
 Snort vreeslijk in zijn vlucht, het stalen punt den grooten
 Braveerder door den slaap van 't hoofd, en door zijn brein:
 „Gij, trotsche! ga nu heen, beschimper van 't gemein
 945 En onze vromigheid! De Frygiaan, tweemalen
 Gevangen, antwoordt dus met deze tonge en talen
 Den stouten Rutuliêr.” Zoo sprak de kleene Ascaan.
 Hierop krioelt en tiert de vroolijke Trojaan;
 Elk schijnt van moedigheid de lucht en wolk te raken.

927. De paardezenuwpees: hier heeft Vondel de Proza-vertaling verbeterd, waar hij de paardsharen pees geschreven had. Bekend is het, dat de zenuwen van paarden uitmunten de boogsnaren leveren, en het Lat. heeft dan ook: *telum equino nervo.* — 933. Met een vergulde starre: wel letterlijk, dewijl het Lat. *aurato fronte* heeft; maar toch minder juist, wat de meening aangaat; want met frons wordt hier niet de star, d. i. het vlakke van 't voorhoofd, maar de horens bedoeld, die verguld werden als het dier ten offer geleid werd. Vondel wist dit; immers het was hem niet ontgaan, toen hij in zijn *Gijsbrecht* de Boden zeggen liet:

*Zoo zag men eer, ten tijde
 Van 't blinde heidendom, voor 't aangesteken vyer,
 Met 's priesters mes gekeeld een witten offerstier,
 Wiens gladder hoornen goud, wiens lenden kransen dekken.*

940. Den vermeten: 't zelfde als „den vermete.” Tegenwoordig wordt vermeten niet meer in die beteekenis, maar, in 't onz. gesl., voor „vermete,” stoute poging” gebezigd. — Van omhoog: nêmel. „van den muur.” — 944, 945. Beschimper van 't gemein en onze vromigheid: de Proza-vertaling heeft alleen, vrij wat krachtiger: en beschimp de vromigheid.

- 950 Apollo bij geval zag neêr van 's hemels daken,
Met zijn gekrolde kruin, gezeten op een wolk,
Uit dit gewest der lucht, 't Ausonisch oorlogsvolk,
En over al de stad, en sprak aldus 't zeegachtig
En moedig jongskén aan: „o Knaap! vaar vroom en krachtig
- 955 Dus voort in dapperheid en vroomheid, nimmer moê.
Zoo gaat men recht naar God en naar de starren toe.
O godlijke afkomste, en die Goden aan zult telen,
Met recht zal d'oreloge en alle krijgskrakeelen,
Bij noodlot rijzende, getemd zijn door 't gebit,
- 960 Wanneer Assaracus' geslacht het rijk bezit.
Een rijk van Troje valt te kleen voor uw vermogen.”
Zoo spreekt hij, daalt terstond van boven uit den hoogen,
En streeft door wind en lucht, en zoekt Ascaan alleen.
Hierop verkeerde hij van aangezicht, en scheen
- 965 Den ouden Butes gansch gelijk van geest en wezen,
Die voortijds schildknaap, bij Anchises uitgelezen,
Zijn trouw hofkapelaan geweest was in dien tijd.
De vader had hem toen Iulus toegewijd
Tot eenen tochtgenoot. Apollo treedt er henen,
- 970 Den ouden heel gelijk van spraak en verf, meteenen
Van wapenklank en haar, alreê sneeuw wit en grijs,
En spreekt Iulus aan, die moedig stond naar prijs;
„Eneas' zoon! 't zij u genoeg, door Gods gehengen,
Numaan met uwen pijl aldus om hals te brengen.
- 975 De groote Apollo gunt vooreerst u dezen lof,
Benijd den pijl niet, die den overdwaalschen trof,
Zoo fiks als Febus zelf. o Knaap! nu staak dit vechten.”
Zoo spreekt Apol, en legt nu onder dit berechten
Het menschlijk aanzicht af, verdwijnt aan dunne lucht
- 980 Heel verre uit zijn gezicht. Elk overste aan dees' vlucht
Kent God en zijn geweer, die langer niet blijft sammelen.
Men hoort in zijne vlucht den pijlekoker rammelen,
Waarom zij, op 't gebod van Febus en dien last,
Ascaan, op 't vechten heet, dit heftig vechten vast
- 985 Verbieden, en zich zelfs weer in den strijd begeven,

950-953. Apollo.... zag neêr.... 't Ausonisch oorlogsvolk, en over al de stad: dat over had, om den zin zuiver te doen loopen, voor 't Ausonisch oorlogsvolk moeten geplaatst zijn. — Dat voorts Apollo hier ingevoerd wordt, is omdat hij niet enkel den Trojanen gunstig was, maar bijzonder 't Juliaansche geslacht in zijn bescherming nam. — 953. Zeegachtig: 't zelfde als zeeghaftig, beiden komen van haven of hebben. Zie BRILL, *Spraakleer*, bl. 168. — 957. Goden: t. w. Julius Caesar en Augustus, onder de regeering van welken laatste de Janus-poort gesloten werd, op welke omstandigheid de twee volgende regels slaan. — 967. Hofkapelaan: beter: „dorpelwachter.” Ad limina custos, noemt hem Vergilius.

- Met merkelyk gevaar en nood van lijf en leven.
 't Gerucht loopt over al de muren, door de wacht
 En torens. Ieder spant den boog, en draait met macht
 Den vijand schichten naar zijn lijf, daar op die plekken
 990 De pijlen in hun vlucht, als hagel, 't veld bedekken.
 Toen klonken schild en helm en ijzer, slag op slag.
 't Gevecht wordt feller en zoo vreeslijk dezen dag,
 Gelijk, wanneer van 't weste en uit de Regenbokken
 De zwangre wolken, zwart en dichter aangetrokken,
 995 Ter aarde storten, en zoo fel als langs de reë
 Een gure hagelbui komt storten op de zee,
 Als Jupiter met storm van 't zuiden en geklater
 Van buien uitberst, en het onweër stort op 't water.
 Pandaar en Bitias, twee zonen, voortgebracht
 1000 Van den Ideeschen held Alcanor, wel verzocht,
 Die hen in Jovis' woud liet opvoën, af liet rechten
 Bij eene wilde vrouw Hiëre, om trotsch te vechten,
 Twee jongelingen, bei geteeld tot 's volleks wijk,
 Hun vaders steil gebergte en dennen zelfs gelijk,
 1005 En die de poort, door last des vaders toegesloten,
 Ontsluiten, durven zich, als stoute strijdgenooten,
 Verlaten op hun spits, en tronen aan dien oord
 Den vijand in hun schans. Zij staan hier aan de poort,
 Ter rechte en slinke hand, gewapend voor de toornen.
 1010 De kammen schittren op hun helmen, recht als hoornen,
 Gelijk twee eiken, die, langs den Liquentschen vliet,
 Of Padus' oevers, of bij Athesis, met riet
 Genoegelijk geboord, hunne ongeschoren lokken
 Ten hemel heffen, en met hunne kruinen schokken
 1015 En knikkebollen door hunne overwichtigheid.
 De Rutuliër, zoodra de toegang open leit,

990. Als hagel: dit staat niet in 't oorspronkelijke en is ook minder juist te pas gebracht. Immers gaat het wel op te zeggen, dat de pijlen als hagel neêrvallen, niet, dat zij als hagel 't veld bedekken. — 993. De Regenbokken: twee sterren, die in de maand October opkomen en geacht werden buiig weer mede te brengen. — 1000. Wel verzocht: aan welke verzoeken de hier genoemde Alcanor is blootgesteld geweest, is mij ten eenenmale onbekend, en ik twijfel of Vondel, toen hij de aangehaalde woorden, om 't rijm, nederschreef, er veel meer van wist. — 1004. Vondel had een climax geleverd, met te schrijven: Hun vaders dennen, ja zijn steilen berg gelijk; maar het woord zelfs achter dennen verzwakt de beeldspraak. — 1010, 1011. De kammen schittren... gelijk twee eiken: neen: „de beide jongelingen vertoonen, met hun schitterende helmkammen, zich als twee eiken.” — 1011. Den Liquentschen vliet: die vliet zou ver te zoeken geweest zijn. 't Lat. heeft *liquentia flumina*, „vloeiende stroomen.” — 1012. Athesis: de bekende Etsch, die, door het oude Rhetië, langs Verona naar de Golf van Venetië stroomt.

- Berst in met al zijn macht, eerst Quercens, de rechtschapen,
 De Platteberger, braaf op zijn geweer en wapen,
 De korsle Tmarus, en de strijdbre Hemon meê
- 1020 Met heele troepen vliên van dees' bezette steê,
 Of sneven in de poort; dus groeit door deze smarten
 De grimmigheid vast aan in onvereende harten;
 En nu vergaderen de Trooischen in een drom.
 Zij vechten hand aan hand, en durven wederom
- 1025 En onbekommerd een stuk weegs ter poorte uitvallen.
 De veldheer Turnus, die vast toestreeft voor hun allen,
 Aan dien, aan dezen oord, en op den vijand bikt,
 Verneemt hoe op een nieuw de vijand onverschrikt,
 In 't neêrslaan dus verhit, de poort durf open zetten.
- 1030 Hij staakt den storm, gebiedt het stormen te beletten,
 En schriklijk aangevoerd van toorne, en, nog niet moê,
 Vliegt naar de Trooische poort, zijn fiere spitsbroêrs toe,
 En schiet met zijnen schicht, en velt in dit gemoeten
 Eerst Antifaat, die eerst hem met zijn spits woû groeten,
- 1035 Een basterdzoon van held Sarpedon, groot geacht
 En bij een vrouw van Thebe in onecht voortgebracht.
 De stang, gesneden van kornoelje in Hesperijen,
 Komt door de dunne lucht al snorrende te glijen,
 En dringen door de borst tot binnen in de maag.
- 1040 De zwarte wonde gaapt en levert eene vlaag,
 Een plas van schuimend bloed, dat henevloeit bij beken,
 En 't stalen punt blijft lauw in zijne lange steken.
 Nog velt hij Erymanth en Merops, na die twee
 Asidnus, Bitias, wiens oogen, scherp van snêe,
- 1045 Als kolen brandden, en die fel van gramschap raasde.
 Hem trof geen vlugge schicht, geen worpschicht hem.
 [verbaasde,
 Noch trof en moordde, maar een barrenende boom,
 Een snorrend hout [waarvoor geen beukelaar, hoe vroom,
 Geen paar stiershuiden, noch geen pantser met zijn schelpen
- 1050 En gouden Schub, op trouw gewrocht, iet konden helpen,
 Noch duren en bestaan], dat kwam er snel en kort,
 Gelijk een bliksemstraal uit eene blijde snort.
 Het onbeschofte lijf ploft neder: d'aarde beefde.

1018. De Platteberger: vrij zonderling klinkt hier dit woord, dat voor een vertaling van 't Lat. Aquicolus of Equicolus (over de ware lezing twist men) gelden moet, en toch noch het eene noch het andere teruggeeft. — 1047. Een barrenende boom: de zoogenaamde falarica, zijnde een zware speer, met een ontzaglijke ijzeren punt en een looden bol om den stoot te verzwaren. — 1049, 1050. Geen pantser.... op trouw gewrocht: d. i. „geen pantser, zoo gemaakt, dat men er op meent te mogen vertrouwen;” lorica fidelis heeft het Latijn.

- De beuklaar kraakte van den slag, waarmee hij sneefde.
 1055 Als eer te Bayen, op het vochte Eubeesche strand,
 Een steenen hoofd, met kracht geweldig fel gekant
 En opgeworpen voor de zee, vervalt te mortel,
 In 't storten met zich sleept wat vast is aan den wortel;
 Totdat het, gansch gesloopt, zich in het wadde zet,
 1060 En met de baren mengt, daaruit den grond van 't bed
 Des waters 't zwarte zand naar boven op komt wellen.
 Inarime en het hoog Prochyte zich ontstellen,
 Dat harde dekbed, door bevel van 't hemelsch huis,
 Den reus op 't lijf gelegd, moet daavren van 't gedruisch.
 1065 Toen zette Mars, den God des oorlogs, den Latijnen
 Een hart en krachten bij, en prikkelde de zijnen
 Met ijver, joeg den Frijg een schroomte en nadocht aan.
 Zij komen van alom te hoop op deze baan,
 Nu hun gelegenheid tot vechten wordt gegeven,
 1070 En d'oorlogsgod in 't hart hen moedigt toe te streven.
 Toen Pandarus zijn broër zag leggen in het zand,
 De kans verloopen, en dus tegens hem gekant,
 Drong hij met al zijn macht de poorten toe, en zette
 Zijn breede schouders op de poort aan, en belette
 1075 De inbreuk, sloot zijn volk met hoopen voor de stad,
 En liet ze in 't hard gevecht verlegen en gemat.
 Hij sloot zichzelf dan en d'anderen hier binnen,
 Ontving d'instrevers mede, en zag, als zonder zinnen,
 Het hoofd der Rutulen in 't midden van dien hoop
 1080 Terstond inbreken, sloot hem binnen met een loop,
 Gelijk een vreeslijk dier, den tijger, onder 't bloode
 En werelooze vee. Men zag er Turnus' roode
 En gloeiende oogen voort ontsteken van een gloed.
 Zijn bloedige pluimagië en stalen storrenhoed
 1085 Begint te beven, en zijn wapens, door 't vernerschen
 Van zijn verbolgenheid, beginnen vel te knerschen,
 De schild te flikkeren, te bliksemen, waaraan
 De Frygianen zien hun vijand binnen staan,
 En kennen 't grove lijf. Pandaar, van groot vermogen,
 1090 Komt vreeslijk voor den dag zijn dapperheid vertogen,
 Verhit van gramschap om zijn lieven broeders dood,
 En zegt: „Dit's 't hof niet, daar u vrouw Amate noodt,
 Om met haar dochter u ten bruidsschat dit te geven,

1067. Nadocht: het is eigenaardig om op te merken, hoe meermalen een woord, vroeger bij Vondel niet of maar zeer zelden voorkomende, opeens, en dan ook gedurende zekeren tijd, bij herhaling door hem gebezigd wordt, om naderhand dikwijls weder geheel te verdwijnen. Een nieuw voorbeeld daarvan wordt ook hier wederom door het woord *nadocht* geleverd. — 1079. In 't midden: de oude uitgave heeft verkeerdelijk: niet midden.

- Noch Turnus is hier niet in Ardea gebleven,
 1095 En in zijn vaders stad, maar in zijn vijands macht
 En leger, daar hij nu moet blijven op de wacht.”
 De koning Turnus loeg hem toe met koele zinnen,
 En sprak: „Hebt gij een hart in 't lijf, laat ons beginnen,
 En rep uw handen. Zeg Priaam met uwen mond
 1100 In 't heengaan, dat gij hier ook een Achilles vindt.”
 Zoo sprak hij; Pandarus dreef, zonder lang te wachten,
 Hem voort een taaie speer naar 't lijf met al zijn krachten,
 Die, ruig van kwasten en van basten, hem niet raakt;
 Want Juno keert de spies, zoo ras als zij genaakt,
 1105 Waarom de scherpe speer voor in de poort bleef steken.
 „Maar gij zult dezen schicht, die u wordt toegestreken
 Met mijne sterke vuist, geenszins ontvluchten; want
 Dees' schutter raakt gewis, en anders dan uw hand.”
 Aldus sprak Turnus, en verhief zijn zwaard, en scheidde
 1110 En kloofde met de kling het voorhoofd, tusschen beide
 De slapen van het hoofd, recht middendoor en juist;
 Wondt d'ongebaarde wang, heel vreeselijk begruisd
 Van bloed, zoodat het kraakt, en d'aarde dreunt van 't vallen.
 Hij stort ter aarde dood en zielloos voor hun allen,
 1115 Besmet zijn lichaam en zijn harrenas met bloed
 En brein. Het hoofd, in twee gekloven in dien gloed,
 Hangt van de schoudren af, aan d'eene en d'andre zijde.
 De Troischen biën den rug, en vluchten al bij tijde,
 En sidderen van angst. Zoo d'overwinster had
 1120 Gepast te breken slot en grendel van de stad,
 De makkers door de poort van binnen in te laten,
 Het hadde op dezen dag met Trojes rijk en staten
 En oorloge uit geweest; maar zinnelooze wraak,
 Bloeddorstigheid, te dol verlekkerd op den smaak
 1125 Van 's vijands bloed, te fel hem aan den vijand hitsen.
 Voorreest onthaalde hij met zijn geweer en spitsen
 En velde Falaris en Gyges, dien hij stijf
 De beenen afmaait, als met zeisens, onder 't lijf.
 Den vluchtelingen drijft hij opgeraapte speren

1096. Op de wacht: een rijmlap, die hier geene, of een verkeerde be-
 tekenis heeft. — 1113. Zoodat het kraakt: de oude uitgave heeft: zoo
 ras het kraakt, wat hier geen zin opleverde. Ik heb gemeend ras
 in dat te mogen verbeteren. Ook de Proza-vertaling heeft: dat het
 kraakte. — 1122, 1123. Het hadde.... uit geweest: de oude uitgave
 heeft: het had. Ik meen wederom eens de aandacht der lezers te mogen
 vestigen op hetgeen onze hedendaagsche puristen een taalfout zouden noe-
 men, het bezigen namelijk van zijn met het hulpww. hebben. — 1125. Hem
 aan den vijand hitsen: wij zouden nu schrijven: „hem op of tegen den
 vijand aanhitsen.”

- 1130 Naar 't lijf; want Juno komt zijn moedigheid stoffeeren,
Den oorlogsheld van kracht voorzien aan zijne zij.
Hij legt er Halys, als een dappren makker, bij,
Ook Fegeus, wiens rondas de wonde niet kon boeten.
Hij krijgt hierna den wal nog onder zijne voeten,
1135 Treft met zijn zwaaiend zwaard gelukkig op den muur,
Die, niet bewust van hem, het oorlogsvontuur
Vervolgden in 't gevecht, Noëmon en Alcander,
Ook Prytan, Halius, en Lynceus, onder ander,
Die toeschiet, en de maats te hulp roept wat hij mag.
1140 Hij klonk hem van nabij zoo fel met eenen slag,
Dat hoofd en helm gelijk in 't stof daar henevlogen;
Ook Amycus, die, voor een wildschut opgetogen,
Zijn pijlen met venijn bestreek door snoode drift,
En wapende het punt met doodelijk vergift;
1145 Ook Klytius, die uit Eolië eer woü winnen,
En Kreteus, eenen vriend der zoete Zanggodinnen,
Der Zanggodinnen knaap, doorgaans op zang belust,
Op 't stellen van de luit en snaar. Hij wist gerust
Den toon met wapenen en paard en krijg te mengen.
1150 De Faam meldt Mnestheus en Serestus, den gestrengen,
En Troischen oversten, hoe Turnus overstout
Hun krijgsgenooten voor de vuist ter neder houwt.
Zij komen endelijk bijeen uit alle hoopen,
En zien hun makkers bang vast hene en weder loopen,
1155 Den vijand in den wal gelaten. Mnestheus zegt:
„Waar vlucht ge heen? Waarheen? Wat muur, wat veste legt
Nog elders over, en voor u hierna ten beste?
O burgers! zal een man alleen, van uwe veste
En wal omsingeld, zulk een neërlaag in uw stad
1160 Heelshuids aanrechten? Zulk een brave jonkheid, mat
Gevochten, naar de hel en Pluto's afgrond sturen?
Gij, suffaards! ai, ontfermt u binnen uwe muren
Toch eenmaal over 't volk; en schaamt gij in dien stand
U voor Eneas niet, en 't arme vaderland,
1165 En d'overoude Goön? Het krijgsvolk hoort men roepen,
Wordt heet en sterk, en houdt nu stand met dikke troepen.

1130. Juno komt zijn moedigheid stoffeeren: d. i., gelijk blijkt uit hetgeen volgt: „Juno kroont zijn moed door hem krachten bij te zetten.” — 1132, 1133. Er is nog een aanmerkelijk verschil in deze overzetting der plaats met de Proza-vertaling, waarin wij lezen, dat Juno aan Turnus Halys en Phegeus tot makkers bijzette. Mij komt de zin, zooals hij hier gegeven wordt, de juiste voor. 't Kan echter zijn, dat wij vs. 1132 voor Hij moeten lezen Zij (Juno). — 1136. Die: hen, die. — 1142. Voor een wildschut opgetogen: tot schutter, tot jager opgeleid. — 1148, 1149. Hij wist gerust, enz. Onduidelijk voor: altijd zong hij van paarden, en wapens, en oorlogen, zooals in de Proza-vertaling staat.

- De stoute Turnus wijkt allengs, en voort en voort,
 Begeeft zich naar den stroom en dezen sterken oord,
 Daar 't water dien omringt. De Frygianen vallen,
 1170 Veel feller schreeuwende en luidruchtig, met hun allen,
 Van overal te hoop, op Turnus aan alleen.
 Gelijk een wreede leeuw, benauwd en overstreên
 Van woeste jageren, verbaasd en fel en lalijk
 Hun aangrint, deist en wijkt, van moed en gramschap kwalijk
 1175 Kan wijken, noch vermag, al wil hij schoon, alleen
 Te streven, door den drang en door de spiesen heen;
 Niet anders zet de held, al twijfelende zijn stappen,
 Ook zonder haast, terugge, en, zonder te verslappen,
 Walt zijn gemoed van toorne; ook had hij zich gered,
 1180 En tweemaal midden op den vijand toegezet,
 Zijn troepen tweemaal langs den muur gebrocht aan 't vluchten;
 Maar 't gansche leger drong te hoop op die geruchten,
 En Juno durf hem niet meer sterken; want Jupijn
 Zond Iris uit de lucht, in een bedroefden schijn,
 1185 Met eenen zuren last aan zijn gestoorde zuster,
 Tenzij prins Turnus fluks vertrekke, en zich geruster
 Wil dragen, en de vest van 't hooge Troje ontsla;
 Waarom de jongeling niet machtig is hierna
 Met beukelaar en vuist hen allen te verduren,
 1190 Zoo wordt hij overal beschoten op de muren,
 En overvallen, en de helm klinkt stadig aan
 Op 't hoofd; het koper kan geen keien wederstaan;
 De kam wordt van den helm geklonken en geslagen;
 De schild kan 't schieten noch het smijten niet verdragen.
 1195 De Trooischen, Mnestheus zelf, van bliksemen nooit moê,
 Volharden, drijven hem gedurig speren toe.
 Toen brak hem, die bijkans geen adem meer kon scheppen,
 Het zweet langs al zijn leên en lichaam uit, door 't reppen
 En roeren, en het droop, als moddrig water, af.
 1200 Hij, flauw en moede, hijgt naar zijnen aâm, begaf
 Zich endlijk naar den stroom, en sprong in volle wapen
 Van boven in den vliet, die hem, als een rechtschapen
 Verweerder, in zijn kil en blonden maalstroom ving,
 Door 't zachte water droeg, en dezen jongeling,
 1205 Het bloed en zweet en stof afvagende, heel blijde
 Bij zijne spitsbroêrs brocht, en zette aan d'overzijde.

1173. Lalijk: zie dezen vorm hiervoren vs. 146. — 1181. Zijn troepen: lees: diens troepen. — 1183-1187. Deze zin schijnt niet rond te loopen; wat echter alleen het gevolg is eener al te getrouwe vertolking van 't Latijn. Men versta deze verzen aldus: „Jupiter zond Iris aan Juno met bevelen, waarvan de gevolgen aan deze laatste zeer zuur zouden hebben opgebroken, indien Turnus”, enz.

HET TIENDE BOEK.

INHOUD.

- De hemelraad vergaart, Jupijn beslecht den twist,
 De Rutuliër bestormt de Frygiaansche wallen;
 Doch door Eneas' komst wordt deze storm gesist,
 En 't veld met doën gedekt; daar Pallas komt te vallen
 5 Voor Turnus, uit den strijd door Juno weggerukt.
 De dood van Pallas wordt aan Lausus straks gewroken,
 Die het bebloede zand met zijn dood lichaam drukt;
 Dat treft Mesentius, zoodra het wordt geroken;
 En, hoe gewond hij is, ontmoet Eneas' hand,
 10 Die legt den vader fluks bij zijnen zoon in 't zand.

- H**Et alvermogen hof des hemels wordt terwijl
 Wijd opgezet, de raad gedagvaard, naar den stijl
 Des vaders van de Goôn, den koning van de menschen,
 In 't starrelucht-gestoelte, en 't licht, waarnaar wij wenschen,
 5 Ter raadzale en ten trone, in top omhoog gebouwd,
 Van waar hij, heel gerust, 't Latijnsche volk aanschouwt,
 En al het Dardansch heir. Zij zetten, als genooten,
 Zich neder in 't gewelf, van wederzijde ontsloten.
 De Dondergod heft aan: „o, groote hemelraad!
 10 Waarom verandert gij van opzet, en, vol haat,
 Betwist nu onderling uw zaak zoo wrevelmoedig?
 'k Verbood den Italjaan den oorlog, en dus bloedig
 Te vechten met den Frieg. Wat twist ge tegens mij,
 En tegens mijn verbod? Wat vrees port elk zijn zij
 15 Te stijven met geweer, met zwaarden zich te matten?
 Hierna [verhaast u niet] zal 't vrijstaan uit te spatten,
 Elkandere met recht te drijven in de poort;
 Als 'tforsch Carthago fel door d'Alpen inneboort,
 Den Roomschen sloten tot groote afbreuk op wil komen;
 20 Dan zal het vrijstaan haat noch vijandschap te toomen,
 Te plondren, zijn partij t'ontzeggen met de kling;
 Nu rust en houdt gemak; verdraagt u onderling.”
 Zoo sprak Jupijn in 't kort, terwijl de Goden zwegen;

Inhoud 9. En, hoe gewond hij is, ontmoet Eneas' hand: versta: „en die, hoezeer gewond, toch Eneas in 't veld ontmoeten durft.” De zin loopt echter geheel mank, bij gemis van een subject, waar ontmoet toe gebracht kan worden. — Vergl. den „Inhoud” van de Proza-vertaling en de Kantaanteekeningen aldaar. — 4. En 't licht, waarnaar wij wenschen: een bijvoeging, door Vergilius niet gebezigd, en waarbij de vertaler der Eneïd schijnt gedacht te hebben dat hij nog met de vertaling der Harpzangen bezig was. — 7. Zij: uit het logisch verband moet men opmaken, dat hier de gedagvaarde Goden bedoeld worden; want bij grammaticale ontleding der periode kan het voornw., dewijl er geen z. nw. in 't meerv. voorafgaat, nergens anders toe gebracht worden dan tot 't Latijnsche volk en al het Dardansch heir. — 21. Partij: hier in den zin van „tegenpartij.”

- Maar schoone Venus had hier voort niet luttel tegen:
 25 „O Vader, opperhoofd van 't eeuwige bewind!
 Die teffens Goden en de menschen vast verbindt
 [Want van wien anders kan men hulp en troost begeeren?]
 Och! ziet ge niet, hoe ons de Rutuliërs braveeren?
 Hoe Turnus heerelijk te paarde henerijdt
 30 In 't midden onder 't heir, en moedig, naar den strijd,
 Zeeghaftig henestreeft, en rustig voor hun allen?
 De Trooischen mogen nu, besloten in hun wallen,
 Niet rusten; men bevecht hen binnen muur en poort,
 En zulk een breede graft loopt over van dien moord.
 35 Eneas, onbewust van 't stuk, is wijd vertogen:
 En zult ge, o vader! dan ten minste niet gedoogen,
 Dat men de Trooischen nu verlichte van 't beleg?
 De vijand met nog een heirleger is op weg,
 En dreigt al wederom dit Troje, nieuw geboren,
 40 Een zoon van Tydeus uit Eolië, als te voren,
 Staat weer van Arpen op, en dreigt den Frygiaan.
 'k Geloof, zij zullen flus mij ook te keere gaan.
 Ik, ik, uw dochter! wordt van sterfelijke menschen
 En hunne wapenen geplaagd, en zie verslensen
 45 Mijn eigen bloem en bloed. Indien de Trooische vorst
 Met uw misnoegen, u ten wederwille, dorst
 Den Italjaanschen tocht beginnen, laat hij boeten:
 Hij voere zonder u dan 't oorlog uit; maar moeten
 Zij volgen op den last, en 't antwoord, naar den eisch
 50 Van geesten en van Goën, ontvangen reis op reis;
 Hoe kan dan iemand uw gebod en last verkeeren?
 Een ander noodlot smeën? Wat haal ik op 't schoffeen
 En branden van de vlote op Eryx' waterkust?
 Of 't buldrende onweêr van den Windgod, die zijn rust
 55 Uit woest Eolië verstoort, ten smaad der volken?
 Of dat afvaardigen van Iris uit de wolken?
 Nu ruit ze ook 't geestendom der helle op tegens hen.
 Dit erfdeel van 't begrijp der wereld, zoo ik 't ken,

38. Met nog een heirleger: beter: met nog een ander heirleger, zooals de Proza-vertaling heeft. De plaatsing van een in de snede, doet het vers deêrlijk mank gaan. — 41. Arpen: Arpe was een vermaarde stad in Daunië, en, volgens de overlevering, door Diomedes en zijn Eoliërs gesticht. — 50. Van geesten: dit slaat op de profetieën, door de geesten van Hector, Creûse en Anchises gedaan. — 58. Dit erfdeel van 't begrijp der wereld: namel. „de hel of onderwereld,” 't Lat. heeft sors rerum, waarmede verstaan moet worden: „dit bij loting toegevalen deel van de wereld.” Jupiter, Neptunus en Pluto hadden namelîk de bezittingen van Saturnus onder elkander bij loting verdeeld. Duidelîker is dan ook de Proza-vertaling: dit erfdeel der gedeelde wereld. — Zoo ik 't ken: voor zooverre mij bekend is.

- Bleef ongemoeid tot nog; nu loopt Alecto stoken,
 60 En, schichtig opgedaagd, met hare fakkel spoken,
 Door d'Italjaansche steên. Ik ben om dit gezag
 Nu langer niet begaan; wij hoopten op dien dag,
 Zoo lang er kans was en dit vallen woû met minne.
 Nu dit niet zijn kan, dat het vrij een ander winne,
 65 Wien gij dien zegen gunt. Is nergens eenig land,
 Dat uwe gemalin, dus straf, uit onverstand
 Den Frygianen gunt, zoo bidde ik u, o vader!
 Bij 't smokende bederf, gestookt door dien verrader,
 Die Troje in d'assche lei, het sta mij vrij, Ascaan,
 70 Behouden 's lijfs, van nood en krijgsgevaar t'ontslaan,
 Te zenden elders hene, en u geen beê te vergen.
 Het sta mij vrij, mijn neef, behouden 's lijfs, te bergen.
 Eneas werde uitheemsch op 't water omgesold,
 En drijve, waar fortuins genâ hem henerolt,
 75 Alom, waar 't heur belieft, als ik Ascaan verwere,
 Hem dezen schelmschen krijg ontrukke, en 't onheil keere.
 'k Bezit doch Amathus, het Idaljaansche hof,
 Den marjolijnen beemd, de kerken, rijk van lof,
 Het hooge Pafos en wellustige Cythere,
 80 Vol weelde en overvloed. De kleene Ascaan braveere
 Met geene wapenen, en slijte er onvermaard
 Zijn leven. Laat Carthaag, door heerschappij en 't zwaard,
 Ausonië op den hals vrij leggen t'allen tijden.
 Geen stad van Tyrus vreest van elders last te lijden.
 85 Wat baat het, dat men brand en oorlogspesht ontglipt?
 Den brand, dien Argos sticht, ternauwernood ontslipt?
 Zoovele bitterheên, te water en te lande,
 Te zwellegen, terwijl de Trooischen vast in schande
 't Beloofde Latium en Troje, weer gesticht,
 90 Dus zoeken? Zaten zij niet nutter onverplicht

63. En dit vallen woû met minne: versta: „en dit op vreedzame wijze gelukken kon.” — 69. Ascaan: dat Venus zich zoo bijzonder over dezen bekommert, is niet enkel omdat hij haar kleinzoon was, maar ook omdat in hem de hoop van het toekomstige Romeinsche rijk berustte. — 71. En u geen beê te vergen voor „zonder u verder met mijn beden lastig te vallen.” 't Halfvers is van Vondels eigen vinding. — 77. Amathus: een stad op Cyprus, waar Venus een harer voornaamste tempels had, en naar welke zij ook Amathusia genoemd werd. — 78. Den marjoleinen beemd: deze woorden zijn door Vondel hier ingevoegd. 't Woord marjolein wordt ook wel 'majolein en majolijn geschreven. Zie *BILDERDIJKS Gesl. in v.* 't Is hier in de beteekenis van „geurig, welriekend,” op te vatten. — 82. Laat Carthaag, enz.: dit is een weerslag op de woorden, door Jupiter in vs. 18 volg. gesproken. — 84. Van elders: neen, van dien kant, zooals in de Proza-vertaling staat. — 86. Argos: hier voor: „de Grieken, door Agamemnon, koning van Argos, aangevoerd.” — 89. Troje, weer gesticht voor „het herbouwde of herboren Troje.”

- In d'allerjongste kole en asch van 's vaders erven,
 Daar Troje stond voorhene en eenmaal most bederven?
 Ik bidde, o vader! geef den Trooischen Simois
 En Xanthus weder, in hun ramp en droefenis.
 95 Vergun hun, dat ze nog een reis alleen ten vollen
 Door Iliums geval en jammernissen rollen."
 Toen borst de koningin, vrouw Juno, heftig uit,
 Als razende en ontzind: „Wat dwingt ge mij dus luid
 Te roepen, mijn verdriet luidruchtig t'openbaren,
 100 Nu ik genegen ben te zwijgen, u te sparen?
 Heeft iemand van de Goën of menschen, daar beneën,
 Eneas ooit geperst in oerlog te treën,
 Of bij Latinus als een vijand zich te dragen?
 Hij zocht Italië, door aandrift en behagen
 105 Van 't noodlot, en de drift en dolle wicherij
 Der maagd Kassandre. Nu, dat zij zoo! maanden wij
 Hem tot dien oorlog aan, en buiten 't heir te trekken?
 Zijn leven aan den wind te hangen in die plekken?
 Den wal en oorlogskans te laten aan een kind?
 110 Te storen 's volleks rust? of Turnus' hoog bewind
 En bondgenootschap met Tyrrhene te verstoren?
 Wat God, wat Juno heeft hem dit gevaar beschoren?
 Waar was toen Juno zelf, de koningin der Goën,
 Of Iris, afgestierd uit Juno's hoogen troon?
 115 Het Itaaliaansch geslacht vermag bij geene wetten
 't Opwassende Ilium in lichten brand te zetten,
 En koning Turnus, die van een Godinne kwam,
 Venilië, en geteeld is uit Pilumnus' stam,
 Zijn grootvaâr, op den boom des vaderlands gansch ledig
 120 Te zitten. Waarom steekt het Trooisch geweld onvredig
 Gansch Latium in brand? Waarom bezwaren zij
 Uitheemsche landen met hun juk en dwinglandij?
 Waarom vermeestren zij de schoonvaârs, als ontzinden,
 En rukken d'ondertrouwde uit d'armen des beminden?
 125 Waarom verzoeken ze den peis met loof van vreë,
 En sterken hunne vloot met wapens op de reë?
 Gij moogt Eneas wel uit Griekens handen trekken,

92. Bederven voor „verdorven worden;” 't w. w. onz. genomen, wordt zelden anders gebezigd dan van spijzen of dergelijke zaken, die door 't gebruik of door den tijd vergaan. — 115, 116. Hier heeft Vondel zich verschreven: de Proza-vertaling heeft, zeer juist: het past niet dat het opwassende Troje Italië in brand zette. Vergel. ook vs. 120, 121. — 126. De bedoeling van 't oorspronkelijke is hier door Vondel niet recht verstaan en dus ook niet behoorlijk teruggegeven. Men leze: „waarom hechten zij wapenen aan hun schepen?” Het was namelijk bij de Romeinen in de dagen van Vergilius de gewoonte, ten teeken van zegepraal de masten der schepen met een schild of ander wapentuig te doen prieken.

- Met mist en ijdele lucht beschaduwen en dekken,
 Zijn vloot veranderen in Godheën van de zee;
 130 En ons, integendeel, is 't niet geoorloofd meê
 Te helpen 's Rutuliërs gebrek en onvermogen?
 Eneas, onbewust van 't stuk is wijd vertogen.
 Hij blijve ook onbewust van 't stuk, en van der hand.
 Gij hebt Idalium, Cythere, en Pafos' land.
- 135 Waarom baloorig volk getergd met spere en bogen,
 Een stad, die zwanger gaat van brieschende orelogen?
 Zijn wij 't, die pogen dus den vlotten staat, die stad
 Der Frygen, in den grond te duwen? Doen wij dat
 Of zij, die dees' bedrukte ellendige Trojanen
- 140 Den Grieken gaf ten roof, door aanraân en vermanen?
 Wat was toch d'oorzaak, dat heel Azië en Euroop
 In 't harnas kwamen, en tot zulk een snood verloop,
 Het breken des verbonds, om 't schaken van een vrouwe?
 Heeft d'overspeler van Dardanje, dees' ontrouwe,
- 145 Door mijn beleid het hof te Sparten overmand?
 Heb ik deze oorlogsvlam gestookt door minnebrand?
 Of hem geweer besteld? Toen was het tijd te vreezen
 Voor d'uwen, en bijtijds dus in de weer te wezen.
 Nu komt dees' naklachte al te spade, en tegens reën
- 150 Krakeelt ge hier vergeefs, zoo dikwijl achtereën."
 Dus pleitte Juno vast, daar alle hemelraden
 Gedeeld vast mompelden; gelijk men in de bladen
 En steile bosschen eerst de koelte ruischen hoort,
 Al morrende van verre, en stil uit elken oord
- 155 Aanwentelen; een merk en voorspook voor de stranden,
 En zeeliën, dat er storm en onweêr is voorhanden.
 d'Almachtige Jupijn, de vader van den raad,
 De voogd, bij wien alleen het hoog gezag bestaat,
 Begon en hief dus aan, en 't opperhof der Goden
- 160 Zweeg stil, zoodra hij sprak, alsof het was geboden.
 Al d'aardboôm sidderde; de hemel gaf gehoor.
 De winden vielen vlak. De zee lag op haar oor
 En hield haar golven stil. Hoort toe, en vat mijn rede:
 „Dewijl 't onmogelijk is een vasten peis en vrede
- 165 Te sluiten tusschen Troje en den Ausoniaan,
 En uwe tweedracht duurt, zoo zal ik stille staan,
 Ook zonder iemands zij te trouwen en te kiezen,
 Met goede oogen zien wat krijgskans in 't verliezen
 Of winnen, heden elk te beurte vallen wil,
- 170 Hetzij den Rutuliër of Trooischen; ik zit stil.
 Hetzij het leger der Trojanen blijf belegen

- Van d'Itaaljaansche macht, hun noodgeval en degen;
 Hetzij de Trooischen door een waan en misverstand,
 En averechts bediën, aan 's Tibers kust beland;
 175 Ik spreek den Rutuliërs niet vrij, noch wil ze sterken.
 't Geluk of ongeluk der aangevangen werken
 Komt elk vanzelf wel thuis. De koninklijke God
 Jupijn, elk even na, stelt d'uitkomste aan het lot.
 Jupijn bezwoer dit bij den oever en den navel
 180 Des afgronds, Pluto's poel, die, zwart van pek en zwavel,
 Gedurig brandt. d'Olymp, terwijl hij dit belooft,
 Begint te daveren, op 't knikken van zijn hoofd."
 Hiermede sloot Jupijn zijn rede. Toen gerezen
 Uit zijnen gouden stoel, ontzaglijk van wezen,
 185 Geleidt de Hemelraad den Hoogsten, naar den eisch,
 Met eere in 't midden aan de trappen van 't paleis.
 De Rutuliërs terwijl, als Turnus' krijgsgetrouwen,
 Gaan om de stad hun gang met slaan en nederhouwen,
 En worpen vierwerk naar de muren, dat het drijft.
 190 De keurebende der Eneadijnen blijft
 Belegerd, zonder hoop van uitvlucht, in zijn wallen.
 De troosteloozen staan vergeefs nu met hun allen
 Op hooge torens, op de schildwacht, naar hun wet,
 En houden hier en daar den muur rondom bezet.
 195 Vooraan en op het spits twee onvervaarde zonen
 Van Icetaon en van Imbrasus betoonen
 Hun moedigheid, Thymee, en held Iäsius,
 Twee telgen uit den stam van vorst Assaracus,
 De grijze Tybris, en heer Kastor; Twee gebroeders
 200 Van vorst Sarpedon staan, als helpers en behoeders,
 Hun bij uit Lycië, veredeld door de faam,
 d'Een Clarus, d'ander heet held Hemon, groot van naam.
 Heer Akmon van Lyrnes [niet korter dan zijn vader
 Vorst Clitius, die hem en Mnestheus bei te gader
 205 Bij eene moeder won en voortbrocht, even lank],

183-185. Bij een zuivere ontleding dezer periode zou het de Hemelraad zijn, en niet, als de bedoeling is, Jupijn, die uit zijn gouden stoel gerezen was. — 189. Dat het drijft: rijmlap: — ik heb de uitdrukking wel hooren bezigen, wanneer er gesproken werd van uitgestort „water;” doch hoe het drijven kan, door het werpen van „vuurwerk,” is mij niet duidelijk. — 203. Lyrnes: een stad van Mysië, later Adramytium genoemd. — 203-205. Bij de Proza-vertaling is reeds op deze plaats aange-tekend, dat hier 't Lat. minor niet door korter, maar door minder had moeten vertaald worden. Hier echter blijft Vondel niet alleen bij zijn vorige opvatting, wat de gestalte van Akmon betreft, maar vertelt er tevens bij dat hij en zijn broeder even lang waren; ja, hij geeft in deze zonderling gestelde regels nog een bijzonderheid op, die Vergilius verzwegen had, t. w., dat zij van eene en dezelfde moeder waren.

- Komt met een zwaren steen gelaân, op 't krijgsgelank,
 Geen klein gedeelte van een steenrots, en in 't wegen
 Zoo zwaar als hij vermag, op zijnen hals te dregen.
 Hier vecht d'Italiaan met schichten; elk Trojaan
- 210 Verweert zich met den steen. d'Een slingert onder 't slaan
 Met brandtuig; d'ander zet de pijlen op de pezen.
 De Trooische knaap, met recht bij Venus uitgelezen,
 Met zorg en angst beschut, stond in den ring ten toon,
 Blootshoofds en zonder helm, en blonk, zoo hel en schoon,
- 215 Gelijk gesteente in goud, dat, aan den hals gehangen,
 Of 't haar, tot siersel dient, of als ivoor, omvangen
 In bosboomhout, of als ivoor, in terebinth
 Van 't rijke Oricië gezet, den kunstprijz wint
 Door zijnen schoonen glans. De lokken opgebonden,
- 220 Met gouddraad opgestrikt, versieren deze blonden,
 En zwieren om den hals en schouders, blank als melk.
 Ook zag 't manhaftig volk hier Ismarus op elk
 Met pijlen schieten, 't riet met boos venijn bestrijken,
 Gelijk eene eedle spruit, gesproten uit de rijken
- 225 Van 't vet Meoniën en zijnen hoogen stam,
 Daar 't kouter kleiland ploegt, Pactool de vruchten kwam
 Vergulden. Mnesteus stond hier moedig op zijn wapen,
 Dewijl hij Turnus, 's daags te voren, zoo rechtschapen
 Ten leger uitdreef. Ook stond Capys onvertsaaagd,
- 230 Daar Capua tot nog zijn naam van leent en draagt.”
 Terwijl ze vreeselijk elkandre dus bestreden,
 Hun krachten tegens een met moed opzetten, sneden
 Eneas en zijn vloot den vloed bij middennacht;
 Want toen hij scheidde van Evander, arm van macht,
- 235 Ging hij ten leger des Hetruscen bij den koning,
 En meldde hem zijn naam en afkomst, staat en woning,
 Ook wat hij meebracht en verzocht, wat volk Mesens
 Op zijne hand kreeg. Hij berecht hem, naar zijn wensch,
 Van Turnus' wreeven aard, vermaant hem op te waken,
- 240 En in te zien, hoe zwak de wereldlijke zaken
 Gebouwd staan, en houdt aan om bijstand in den nood.
 d'Aartswichlaar Tarchon zocht geen uitstel, maar hij sloot
 Een vast verbond met hem, vervoegde zijne machten
 Met vorst Eneas' volk. De Lydiaansche krachten,
- 245 Nu d'offerwichlaar het haar toestaat, trekken heen,

208. Dregen: bij klankwissel, voor dragen; doch, behalve in platte-lands-uitspraak, vrij ongewoon. — 212. De Trooische knaap: Ascanius. — 243, 244. Vervoegde.... met: de vorm is eenigszins ongewoon. Door- gaans wordt vervoegen gebezigd in den zin van „(zich ergens heen) be- geven,” of in dien van „op andere wijze voegen, schikken.” Hier echter staat het in dien van „bijeën-, samenvoegen.”

- Uit last der Goden, met de krijgsvlote, onder een
 Uitheemschen oorlogsheld, het hoofd van volk en kielen.
 Eneas vaart vooruit, daar d'andren oog op hielen.
 De Trooische leeuwen staan gepaard voor 't galioen.
 250 De berg van Ide, blijde in 't oog, en frisch en groen,
 Staat achteraan. Hier zit Eneas als een vader,
 En overlegt bij zich de hachlijke uitkomst nader,
 En weiflende oorlogskans. Prins Pallas, aan zijn zij
 Heel dicht, bevraagt zich vast, bij welke starren hij
 255 In duisternisse zeilt; nu, wat voor avonturen
 De vorst, te water en te lande, most bezuren.
 Godinnen! opent nu den Helikon, uw veld,
 En helpt me zingen, wie den Trooischen wapenheld
 Eneas zijn gevolgd; wat midlerwijl voor vanen
 260 En standers zijne vloot versterken uit Tuscanen,
 Zijn schepen mannen en ter zee gaan, welgemoed.
 Vorst Massicus doorsnijdt den vlakken watervloed
 Met zijnen Tijger, van metaal met kunst gegoten,
 Een overste over vijf paar honderd tochtgenooten,
 265 Al jongelingen, eerst in Clusium vergaard,
 En Cosen, en voorzien, naar hunnen luchten aard,
 Met lichte pijlen en moordbogen, streng te spannen.
 De moedige Abbas, braaf voorzien van strijdbre mannen,
 Vaart met Apollo, die van goud straalt, achteraan.
 270 Zijn moeder Populoon versterkt de standerdvaan
 Met drie paar honderd maats, ervaren oorlogsknapen.
 Het eiland Ilva, rijk van ijzermijne en wapen,
 Heeft nog driehonderd, tot een wacht, hem bijgevoegd.
 De derde, Asilas, tolk, die God en mensch vernoegt,
 275 Wien levervezels van het offervee, de vieren
 Des hemels, vooglenzang, de spokerij en 't zwieren
 Des bliksems grondig zijn bekend, en waar 't op rust,
 Rukt duizend gasten meê te water naar dees' kust,

249. De Trooische leeuwen: namelijk die, waarmede de voorsteven
 versierd was. — 251. Achteraan: aan den achtersteven bevond zich na-
 melijk eene afbeelding van den berg Ida. — 254. Bevraagt zich: dit zou
 thans als een germanisme worden aangemerkt. De Proza-vertaling heeft:
 vraagde hem nu. — 255. Nu: alsmede. — 257. Opent nu den Heli-
 kon: de oude uitgave heeft: Opent nu op den Helikon, wat den regel
 een halven voet te lang maakte: dat het voorz. er door den zetter inge-
 schoven was, blijkt uit het Lat. pandite nunc Helicon, in de ver-
 tolking waarvan geen op te pas kwam. — 263. Zijnen Tijger: de naam
 van zijn schip, dat met een metalen tijger aan den steven pronkte. —
 270. Zijn moeder Populoon: namel. zijn moederstad Populonia, in He-
 trurië. — 275, 276. De vieren des hemels voor „de starren;” in deze
 regels worden de vier zaken vermeld, waaruit de wichelaars hun voor-
 spellingen trokken.

- Een heirspits, dicht en spits van speren, stelt ze wetten,
 280 Die uit Hetrurië zich komen derwaart zetten,
 Uit 's volks gebouwde stad, dat eerst uit Pise sproot,
 Daar Alfeus water uit zijn glazen vlietkruik goot.
 De schoonheid, Astur zelf, heer Astur, op 't schakeeren
 Van 't harnas moedig, en te paarde te braveeren,
 285 Komt met driehonderd man hem dienen, die om d'eer
 Het sterven zijn getroost, ten dienst van hunnen heer:
 En zij, die in Cerete en Minions landouwen,
 Oud-Pyrgum, en het krank Graviske zich onthouwen.
 O Cygnus, oorlogshoofd van uw' Liguriaan!
 290 Ik ga u niet voorbij, noch laat Cupavo staan,
 Met weinigen gesterkt. Uw zwaneveders zweven
 En zwaaien op de kruin. Uw stam was overgeven
 Tot lasterlijke min. Gij voert de liverei
 Van uw veranderden heer vader; want men zei,
 295 Dat Cygnus' zachte pluim [terwijl, met rouw beladen,
 Hij in de schaduwen der zustren, onder bladen
 Van populier, den val van wulpschen Faëton,
 Zoo hartelijk bemind, zijn zang niet staken kon,
 En zijn bedrukte min met zingen most verleiden]
 300 Ten leste grijs wierd, en van d'aarde kwam te scheiden,
 En in de starren voer. Zijn zoon, voorzien in nood
 Met troepen van zijn slag, trekt, onder deze vloot,
 Centaurus, 't groot gevaart, met riemen door de baren,
 Die bruist door 't water hene, en heft, in 't vreeslijk varen,
 305 Het hoofd in deze lucht, helt over 't water heen,
 Gelijk een groote rots, en ploegt de diepe zeën.
 Prins Ocnus voert een troep van 's vaders luchtige oorden;
 Prins Ocnus, zoon des vliets, die met zijn groene boorden
 Tuscanen afpaalt, zoon van een waarzeggerin,
 310 Die Mantus hiet, en u, o Mantua! uit min
 Zijn moeders naam gaf, en steévesten, zwaar te rammen;
 De hoofdstad Mantua, zoo rijk befaamd van stammen,
 Maar alle niet geteeld uit eenerlei geslacht.
 Die burgerij bestaat, indien men hierop acht,

283. De schoonheid, Astur zelf: beter heeft de Proza-vertaling: d'overschoone Astur. Niet alleen klinkt het ons heden ten dage vreemd in de ooren, het epitheton de schoonheid te hooren bezigen, waar het een man geldt, maar in elk geval had zelf bij schoonheid en niet bij Astur behoord. 't Kan echter zijn, dat de komma weg moet vallen, en dan luidt de zinsnede minder stuitend. — 289. Cygnus: zie over dezen de *Gedaantewisselingen* van OVIDIUS, het Tweede Boek. — 297. Wulpschen Faëton: aan wulp, in den zin van „knaap” genomen, hecht zich het denkbeeld van „dartelheid, onbezonnenheid.” Wulpsche Faëton is dus ongeveer hetzelfde als: „onbezonnen Faëton.” — 299. Verleiden: verzetten.

- 315 Uit drieërhande kluft, eene afkomste uit drie deelen,
En onder elke kluft vier volken, die verschelen.
Het is der volken hoofd, en 't oud Tuscaansche bloed
Heeft hier 't gezag. Mesens rust door zijn overmoed
Ook tegens zich van hier vijfhonderd, die te gader
- 320 Van Mincius [uit stroom Benacus zijnen vader
Gesproten, en bedekt met groen en wankel riet]
In 't pijnhout varen, dat naar 's vijands heirspits schiet.
De sterke Auletes vaart daarhene, heet op 't priemen,
En houdt gedurig slag met honderd taaië riemen.
- 325 Het gansche wadde schuimt van 't vochte marmar, dat
Gekeerd wordt met den slag. De Triton, als een stad,
Voert dezen held, verschrikt de golven, die vast breken,
Met zijn kinkhoren op het waterblauw te steken.
Zijn borstlig voorhoofd schijnt een mensch, terwijl hij zwemt,
- 330 De buik een walvisch, daar hij endigt, terdervremd.
De bare ruischt en schuimt voor 't ondiër, dus wanschappen.
Zoo menig krijgshoofd streeft, tot Trojes hulp te wapen,
In dertig schepen heen, die kloven, met geweld
Van hun metalen borst, het zoute en schuimend veld.
- 335 De dag was heel en al gedooft aan 's hemels bogen,
De koesterende maan, bij duister voortgetogen
Op haren wagen, nu alreë ten halven weg;
Eneas, want zijn rust gesteurd door overleg,
Te roer gezeten, stuurde, en sloeg de hand in 't varen
- 340 Aan 't zeil, als hallefweg hem, op de donkre baren,
Der speelgenooten rei bejegt en ontmoet,
Flus schepen, door de gunst van Cybele op den vloed
Verkeerd in Nimfen, en een drift van Zeegodinnen.

315. Klufte: 't woord heeft oorspronkelijk twee beteekenissen, namelijk 1°. „klove of spleet,” 2°. „het afgekloofde of afgescheiden deel.” In dezen laatsten zin wordt het gebruikt voor „kaveling,” voor „troep”, (bijv. in de uitdrukking een klufte hoenders), en voor „indeeling, wijk eener stad of landstreek.” Zoo wordt in Groningen een wijkmeester kluftheer en een wijkpredikant klufpredikant geheeten. Zie WEILAND *in v.* — Uit drie deelen: t. w. uit Grieken, Hetruriërs en Umbriërs. — 326. De Triton, als een stad: het vaartuig van dien naam, dat wegens zijn buitengewoon kaliber door Vondel met een stad vergeleken wordt. De Proza-vertaling heeft: de vervaarlijke Triton. — 338. Want zijn rust gesteurd door overleg voor: want de zorge liet hem niet rusten, zooals in de Proza-vertaling staat. Onze dichter moet ongetwijfeld het bezigen van dergelijke loshangende zinnen hebben aangemerkt als een poëtisch sieraad; immers, hij schroomt niet er herhaaldelijk gebruik van te maken, zelfs daar, waar hij, als te dezer plaatse, zich best op eene andere wijze had kunnen uitdrukken. — 341. Der speelgenooten rei: duidelijker heeft hier de Proza-vertaling: de rei zijner medegenooten. — 342. Flus: nog kort te voren. — 343. Drift: hier min juist gebezigd, want een drift veronderstelt een drijver en kan niet dan oneigenlijk gezegd worden van personen, die zich vrij bewegen.

- Zoovele schepen, als nog korts te voren binnen
 345 Den oever lagen met hun koperen beslag,
 Doorsneden teffens nu het water, daar men 't zag.
 Zij kennen straks den vorst van verre. Zij omringen
 Zijn schip al dansende met huppelen en springen.
 Cymodocea, wel begaafd en zoet van taal,
 350 Ver boven d'andren, volgt den Trooischen Amiraal,
 Vat met de rechthand den snellen achtersteven,
 Steekt met den rugge hoog te water uit in 't streven,
 En met de slinke roeit ze al stil in 't water voort.
 Zij vaart hierna den vorst met deze rede aan boord,
 355 Die nergens nog van weet: „Eneas, bloed der Goden!
 Hoe, waakt ge niet? Waak op, en vier op Gods geboden
 Den schoot. Zie op, wij zijn Zeenimfen, korts uw vloot,
 Gebouwd van pijnboomhout, gewassen hoog en groot
 Op Ida's heilige kruin. Toen Turnus bij uw wallen,
 360 Een trouwloos Rutuler, ons fel aan boord kwam vallen
 Met brandtuig, vier en zwaard, zoo rukten wij met kracht
 De sterke touwen los, en zoeken u bij nacht
 Te water. Cybele, de moeder, uit meêdoogen,
 Herschiep ons, als gij ziet, in Godheên van vermogen,
 365 Die onder water gaan, en leven in den vloed.
 Maar 't kleene kind Askaan, in 't midden van den gloed
 Der wapenen en 't heet bespringen der Latijnen,
 Wordt binnen wal en graft gehouden met den zijnen.
 d'Arcader ruitery, een vreeslijk bondgenoot
 370 Van 't sterk Hetrurië, genaakt, en geeft zich bloot,
 Op zijn bestemde plaats. Prins Turnus vond geraden
 Zijn ruiters tusschen bei te leegren, hun de paden
 Te sluiten, hun zijn paard te worpen voor de borst,
 Opdat d'Arcader toch met der Hetrusen vorst
 375 Zich niet vereenige. Op, Eneas! waak te voren;
 Beveel uw makkers, dat ze, eer 't licht nog is geboren,
 In 't harnas aantreên. Tast den zwaren beuklaar aan,
 Die scheutvrij, uwe deugd vereerd werd van Vulcaan,
 Vergulder van den rand. De klare zon zal morgen,

350. Den Trooischen Amiraal: het Trojaansche Admiraalschip. Het gebruik van dit woord, waar het personen of zaken der Grieksche of Latijnsche oudheid geldt, is echter af te keuren om zijn vreemden oorsprong en omdat het steeds aan een nieuwe orde van zaken doet denken. 't Zelfde geldt de woorden van schout-bij-nacht, kolonel, enz. — 366. 't Kleene kind Askaan: Ascaan, van wien kort te voren zulke wakkere krijgsdaden verhaald zijn, hier als een klein kind voor te stellen, gaat niet op, en 't Lat. puer had, zoo ergens, hier althans als „jongeling” moeten vertaald worden. — 368. Met den zijnen: de oude vorm: het voorz. regeert hier een ablat. Zoo zegt men ook nog heden ten dage, zonder er bij te denken: „zij zijn met den anderen,” voor „met elkander,” of: „met de anderen.”

- 380 Zoo gij ter harte neemt mijn woorden en mijn zorgen,
De macht des Rutulers verslagen zien op 't veld.”
Zoo sprak ze, en duwde stijf in 't scheiden van den held,
Met hare rechthand, niet ongeleerd op 't varen,
Het groot geweldig schip, waarop het door de baren
- 385 Zoo vreeslijk voortstoof, als een wind of snelle pijl.
Alle andre Nimfen spoën de vloot ook inderijl.
De Trooische Anchises' zoon, onkundig van haar zake,
Zit stom, doch schept een moed door 't voorspook, heft ten dake
Des hemels zijn gezicht, en bidt beknopt hierna:
- 390 „O moeder van de Goôn, vol goedheid zonder gâ,
Die Ida, uwen berg en torenkroon van steden,
En 't makke leeuwsgespan ter harte trekt met reden!
Nu trek ik, o Godin! ten strijd op uw gelei,
Dies laat de wichlerij van dezen waterrei
- 395 Gedijen tot ons heil. Begunstig uwe Frijgen
Met uwe hulp!” Terwijl kwam 't rijpe licht opstijgen
En had den nacht verjaagd. Vooreerst verkundschaft hij
Zijn tochtgenooten, dat een ieder vaardig zij
Te volgen in 't geweer, waar hen de stander leidde,
- 400 Zich wapene bijtijds, en tot den strijd bereide;
En, staande op zijn kampanje omhoog in 't morgenlicht,
Krijgt Priams burgers en hun leger in 't gezicht.
Hij toont van verre hun hierop het klaar gewemel
Des heldren beukelaars, waarop tot aan den hemel
- 405 De Trooische van den muur een veldgeschrei verheft,
En hoop en moed schept om te vechten, dat het treft.
De hemel wordt bedekt van schichten der Trojanen,
Aan 't zweven in de lucht, gelijk Strymonsche kranen,
Die uit een wolk de leus verspreien overal,
- 410 Eer zij het zuiderdeel verlaten met geschal
En vroolijk landgerucht, en zwemmen op haar veëren.
Dit scheen den Rutulier en zijne Ausoonsche heeren
Een wonden, totdat zij de schepen zien terug
Den oever zoeken, en de gansche vlakte vlug

386. Spoën: hier actief, in den zin van „spoed bijzetten, voortstuwen.” —
387. Onkundig van haar zake: hoe kon hij er onkundig van wezen,
nadat zij hem 't gebeurde verteld had? Het Lat. heeft stupet inscius,
waardoor men te verstaan heeft: „hij staat verstomd, bij 't vernemen van
een zaak, waarvan hij onkundig was geweest.” — 392. Met reden: een
rijmlap, die den zin verlamt en niet duidelijker maakt. Even weinig fraai is,
na het woord trekt in 't slot van dezen regel, het trek in 't begin van
den volgenden. — 405. De Trooische: de Trojaan. — 409. Uit een
wolk: min juist, voor „uit de wolken, uit de lucht.” — De leus: het ge-
schrei, of gesnater, dat de trekvogels gewoon zijn aan te heffen voordat
zij de streek, waar zij zich onthouden hebben, voor een andere verlaten,
en waarmede zij de achterblijvers oproepen.

- 415 Met vloten toegerust van boven nederschieten.
De top des hellems blonk op 't hoofd. De stralen lieten
Niet na te schijnen van den flikkerenden kam.
De gulden beuklaar braakt afgrijslijk vier en vlam,
Gelijk, bij heldren nacht, de staartstar plag te blaken,
420 De Hondstar, rood als bloed, van 's hemels hooge daken
Zich schrikkelijk liet zien. De Hondstar, als zij rijst,
Plaagt krank en sterflijk volk met kortsen, dat elk ijst,
En heeten brand, bedroeft het aangezicht der hemelen
Met haar rampzalig licht en schijnsel onder 't wemelen;
425 Maar nog ontzinkt de moed den stouten Turnus niet,
Om 't volk, dat met geweld van boven nederschiet,
Den oever in hun komste erglistig t'onderscheppen,
Te drijven van het land. Hij roept, men moet zich reppen,
En moedigt al zijn heir, en prikkelt ze ijvrig aan:
430 „O mannen! nu hebt gij uw vijand om te slaan
In handen, kunt hem hier naar uwen wensch vernielen.
Nu denke elk om zijn huis, zijn vrouw, en kinderzielen.
Nu spiegelt u met lust aan uwer vaadren lof
En hun naamhaftigheid. Laat ons hun eerst door stof
435 Ontmoeten, aan den kant van 't water, daar ze glibberen,
De beenen wankelen, en in het uittreên slibberen.
De stoute heeft fortuin gereed op zijne hand.”
Zoo spreekt hij, en bedenkt, wie hij aan 's waters kant
Best aanvoer tegens hen; wie hij, den staat ten beste,
440 Betrouwen mag 't beleg te stijven voor de veste.
Eneas zet terwijl zijn tochtgenooten uit
De groote schepen, langs den valreep en den snuit,
Te lande. Menig neemt den weêrloop waar in 't spoeden,
Den weêrloop van de slechte en stille watervloeden,
445 En geeft zich met een sprong op platen en op 't zand.
Een ander loopt en vliegt langs riem en kloet op 't land.
Maar Tarchon [lettende waar d'oever niet en ruischte,
En, schoon en vrij van plaat, noch barrende, noch bruiste;
Waar 't water van de zee, in 't wassen van den vloed
450 Vrij aanspoelt] keert den boeg naar dezen kant met spoed,
En bidt de makkers dus: „Nu fluks, mijn wakkre gasten!
Valt aan den riem met macht; zet aan, legt aan met masten
En schepen: loopt een stuk in 's vijands grond en wal

430, 431. Nu hebt gij uw vijand om te slaan in handen: men hoort wel in straattaal zeggen: „daar heb je een jongen om te ranselen,” maar hier, in den mond van Eneas, doet die rijmlap om te slaan, voor „om hem te verslaan,” een treurige werking en maakt de geheele zinsnede plat. — 431. Kunt hem hier: lees: „nu kunt gij hem hier.” — 437. Het zoo bekende audentes fortuna juvat — fortuin helpt de stoutmoedigen — wordt hier verwaterd en onkenbaar teruggegeven.

- Met snuiten, dat het steke. Ik schroom in dit geval,
 455 In zulk een haven voor geen schipbreuk, voor geen stranden,
 Wanneer men endelijk slechts veilig mag belanden.”
 Aldus sprak Tarchon; en de maats, uit al hun macht
 Aan 't roeien, zetten 't met den boeg en snuit met kracht
 460 Op den Latijnschen grond en bodem, dat het spatte
 Van 't ziedend schuim, de snuit de droogte won en vatte,
 De kielen schadeloos vastzaten, uitgezegd
 Het schip van Tarchon; want terwijl het vastgehecht
 Bleef op den hoogen bult van eene banke hangen,
 Op 't blinde zand stiet, en in twijfel most verlangen,
 465 Een goede wijl den stroom belette in zijne vaart,
 Zoo sloopt het, en zet al de mannen middenwaart
 In 't water, daar de riem gebroken, doften drijven,
 En hen belemmeren, het vallende eb de lijven
 Verschokt, de voeten helpt aan 't slibben in den drang.
 470 De stoute Turnus stoft noch samimelt nu niet lang,
 Maar rukt met al zijn macht de heirspits en standaarden
 Naar zijnen vijand toe, zet voetvolk en de paarden
 Recht naar den oever, daar de Trooischen staan gekant.
 Men blaast den aantocht voort. De vorst Eneas randt
 475 Eerst d'akkerbenden aan, tot een gelukkig teeken
 En voerspook van den strijd, en treft met slaan en steken
 De Latynisten, toen hier Theron nederlag,
 Die d'opperste van al, Eneas, in den slag
 Eerst zocht. Hij hieuw hem met den degen in de zijde.
 480 Geen gouden wapenrok noch koopren schild bevrijdde
 Zijn lenden. Hierna trof hij Lycas, fluks van leên,
 Uit moeders zwangeren en dooden buik gesneên,
 En, 't mes zoo vroeg ontglipt, aan Febus opgedragen.
 Hij heeft, niet lang hierna, ook Cysseus meê verslagen,
 485 Die sterk van lichaam was, en Gyas, dik en grof,
 Een paar, dat met de knots geheele troepen trof,
 Noch Hercules' geweer noch hunne machtige ermen
 Vermochten niet in nood hun leven te beschermen,

464. In twijfel most verlangen: de Proza-vertaling heeft: lang in twijfel verlet wierd. — 466, 467. Middenwaart in 't water: gewettigde, doch eenigszins vreemde vorm voor „midden in 't water.” — 467, 468. De riem gebroken, doften drijven, en hen belemmeren: vrijzonderlinge constructie. Versta: „daar gebroken riemen en drijvende doften hen belemmeren.” — 468. Het vallende eb: eb wordt hier onz. gebezigd, als voor ebbën staande. — 472. Voetvolk en de paarden: beide woorden moesten hier het lidw. hebben, of geen van beiden. — 479. Hij hieuw hem: versta: „Eneas hieuw Theron;” uit den zin zou men allicht het omgekeerde opmaken. — 481. Hij: altijd Eneas. — 483. Aan Febus opgedragen: Lycas, die aan de heelkunst het leven te danken had, was diens tengevolge toegewijd aan Apollo, die deze kunst onder zijn bescherming had.

- Noch ook hun vader, held Melampus, tochtgenoot
 490 Van grooten Hercules, zoo lang hem, stoot op stoot,
 Het aardrijk werks genoeg berokkende al zijn dagen.
 Terwijl hier Faro vast met bulderende vlagen
 Slechts wind brak, dreef hij naar den buldraar, die vast keef,
 Een spitsen schicht, die in 't gehemelt hangen bleef.
 495 Rampzaalge Cydon, gij al mede [die, verzopen
 In minne, Clytius, uw wellust, na moet loopen,
 Wiens kin aan 't botten, u een blonden baard belooft,
 Wordt door 's Dardaners hand van 't leven schier beroofd,
 En neêrgehouden zoudt er deerlijk blijven slapen,
 500 Ook langer om geen min van wulpsche en jonge knapen,
 Die u doorgaans beving, meer peinzen, hadde u niet
 Der broedren bende, die hier tusschen beide schiet,
 Terstond met macht bestuwd. Dees, zeven in getale,
 Van Forcus' afkomst, worpt al teffens zevenmale
 505 Met schichten, afgestuit op helm en beukelaar,
 Ten minste voor een deel; want Venus neemt ze waar,
 Keert sommigen, die slechts het vel van buiten wrijven.
 En vorst Eneas spreekt Achates aan: „Waar blijven
 De schichten? breng slechts aan [mijn hand en schoot niet een
 510 Op Rutulers vergeefs], die rondom Troje heen
 In 't lijf van Grieksche doôn en bleeke lijken staken.”
 Hij greep een groote speer, smeed toe; zij, heet op 't raken,
 Vloog recht door Meons schild, en koopren beukelaar,
 Sloeg borstpansier en borst in stukken, fel en zwaar.
 515 De broër Alcanor kwam hem helpen en beschutten,
 En met zijn rechte hand den broeder ondersteunen
 In 't vallen; maar terstond op heeterdaad, al warm,
 Komt eene speer, die vliegt Alcanor door den arm,
 En gaat haar gang. Zijn hand blijft aan de zenuw hangen,
 520 Verstorven bij zijn lijf; dies Numitors verlangen
 Naar wraak den warmen schicht uit zijn heer broeders lijf
 Nog rukte, schoot naar vorst Eneas, fel en stijf,
 Doch trof hem niet; de speer in 't vliegen schraapt den grooten
 Achates langs de heup. Nu komt er aangeschoten
 525 Prins Lausus, jong en frisch van leden, en, vol moed
 Op zijne Curiën, treft Dryope in dien gloed

490, 491. Zoo lang hem, enz.: onverstaanbaar voor elken lezer, die, onbekend met de fabelkunde, zou moeten denken, dat hem hier op Melampus sloeg, en dan nog naar de beteekenis van dat stoot op stoot zou vragen. De bedoeling van den zin is: „zoo lang deze (Hercules namel.) op de aarde verkeerde en er zich telken reize weer een nieuw en zwaar werk zag opdragen.” — 493. Dreef hij: wederom „Eneas.” — 504. Zevenmale: neen; want dan zouden er 49 schichten geworpen zijn. De bedoeling is, „alle zeven te gelijk.” — 505. Afgestuit: lees: die afstuiting. — 507. Keert sommigen: sommige schichten. — 512. Zij: de „speer.”

- Te jammerlijk van verr' met zijne stijve spere,
 Beneên de kin door keel en strot, beneemt den heere
 Het leven en de spraak, terwijl de mond nog sprak,
 530 Zoodat hij op zijn mond voorover met een krak
 Ter aarde nederplofte, en 't bloed heel dik uitbraakte.
 Prins Lausus velde nog, terwijl zijn ijver blaakte,
 Doch op verscheiden wijs, drie Thracianen neêr,
 Van 't volk, dat Noordwaart woont in sneeuw en winterweêr,
 535 En nog drie wakkre zoons van Idas, hunnen vader,
 En Ismarus den berg, hun vaderland, te gader
 Gezonden herwaart aan. Halesus, op 't geroep,
 Komt aangeronnen met zijne Auruncanen, troep
 Op troep. Messapus, uit den God Neptuin gesproten,
 540 Komt met de bloem en 't puik der ruitren aangestooten.
 Nu pogen dees, nu die elkandre uit het veld
 Te drijven, en men vecht en oorlogt met geweld,
 Zelf op d'Ausoonsche grens. Gelijk de storremwinden
 In 't ruim gewest der lucht, als razende en ontzinden,
 545 Gerakende in krakeel, met een gelijke macht
 En toornigheid den strijd aanheffen, uit hun kracht,
 Daar geene wolk noch golf elkandre willen wijken,
 En d'oorlogskans een wijl in twijfel hangt, gelijken
 Bij huns gelijken staan, en tegens een gekant.
 550 Niet anders rennen hier met macht gelijkerhand
 Trojaansche heirspits en de heirspits der Latijnen
 Hardnekkig tegens een, zoo vele als hier verschijnen,
 En zetten voet bij voet, en man op tegens man.
 Maar als prins Pallas, mede een hoofd van 't krijgsgespan,
 555 d'Arkader benden, niet gewoon te voet te streven,
 Den Latynisten [die hen vast teruggedreven,
 Daar eer de waterstroom den grond, heel wijd en breed,
 Vol ronde keien zaaide, en boomen nedersmeet
 Langs d'oever] zag den rug uit angst en vreeze bieden,
 560 Naardien 't verwilderen der plaatse en nood hen rieden
 Van 't paard te zitten; zoo ontvonkt hij ['t welk gewis
 In nood en halsgevaar nog 't eenig middel is],
 De strijdbre harten, nu door bittere en scherpe woorden,
 En dan door smeeken: „O mijn spitsbroêrs! naar wat oorden,
 565 Waarhene vlucht gij? Och! ik bidde u, om uw faam
 Van vroomheid en u zelfs, om vorst Evanders naam,
 Om zijn zeeghaftigheid en uitgevoerde tochten,

535. Drie.... zoons.... van.... hunnen vader: in verband met hetgeen volgt, moet men verstaan: „drie broeders, van (of door) hun vader gezonden.” — 564-581. Deze toespraak van Pallas aan zijn volk is wederom een meesterstuk van levendige en krachtige poëzie, sterk afstekende tegen hetgeen voorafgaat en volgt.

- En mijn fortuin, die u nu aanmaant, als verzochten,
 Op d'eer en prijs vlamt van het lieve vaderland,
 570 Betrouwt uw voeten niet, maar houdt kloekmoedig stand.
 Men moet met fabelen, door 's vijands standervanen
 En heirspits brekende, den weg ter eere banen,
 Daar die gepropte drang van mannen, dicht gekant,
 Ons voor de borst stoot. Het hooghartig vaderland
 575 Eischt u en Pallas, 't hoofd der benden, herwaart henen.
 Geen Goden dreigen ons met dondren voor de schenen.
 Zij stellen ook hun lijf in stervensnood als wij.
 Wij hebben handen en een hart in 't lijf als zij.
 De hinderbeer der zee besluit ons met zijn stroomen.
 580 De vlucht te lande is ons geheel en al benomen.
 Of willen we door zee naar 't rijk van Troje staan?"
 Zoo spreekt hij, en berst uit op zijnen vijand aan.
 Hier komt hem Lagus eerst door zijn dwers noodlot tegen,
 Prins Pallas, midlerwijl dees neêrbukte, al verlegen
 585 Om eenen zwaren steen te rukken van den grond,
 Dreef eenen scherp schicht, die toesnort, daar hij stond,
 Hem recht in 't ruggebeen, waaraan de ribben hechten,
 Dat die in 't been heel diep bleef steken. Onder 't hechten
 Raakt Hisbon Pallas niet [die neêrbukte, om het punt
 590 Te trekken uit den rug], op wien hij 't had gemunt,
 Van boven, als zijn wraak het hoopte, al t'opgeblazen;
 Want toen nu Hisbon, luide aan 't bulderen en razen,
 Om 't schriklijk onheil van zijn lieven dischgenoot,
 Niet op zijn hoede, fel naar Lagus' vijand schoot,
 595 Was Pallas reede, eer 't spits van Hisbon hem besprong,
 En duwde 't lemmer in zijne opgeblazen longe.
 Nu randt hij Helenus en Anchemolus aan,
 Die, uit den ouden stam van Rhetus, durf bestaan
 Zijn stiefmoêrs eerlijk bed te schenden en schoffeeren:
 600 „Gij, tweelingen! zult ook mijn wapendichten eeren,
 O vrome Daucias en Tymber [in een rijk
 Bij Larus voortgeteeld, elkandre zoo gelijk
 Van aangezicht, dat zelf uwe ouders geen van beiden,
 Een lieve dolinge voo hunliên, onderscheiden],
 605 Kwaamt ook te sneuvelen in 's Rutulers landouw.
 Maar Pallas teekende u te hard, uw stam ten rouw:
 Want vorst Evanders zwaard nam Thymbér kort het leven,
 En streek hem 't hoofd van 't lijf, en Daucias most sneven,

576. Geen Goden dreigen ons: versta: zij, die ons dreigen, zijn geen Goden, maar (als uit den volgende regel blijkt) sterfelijke menschen als wij. — 581. Naar 't rijk van Troje staan: Vondel heeft, noch hier noch in de Proza-vertaling, het pelago Trojamne petemus van 't Lat. recht verstaan; de beteekenis is: „zullen wij door zee naar 't Trojaansche kamp vluchten?"

- Daar d'afgehouden hand den arm zocht op en neêr.
 610 De vinger hallef dood tast lillend naar 't geweer.
 De schaamte en rouw gemengd d'Arkadischen ontsteken,
 Gemoedigd door dien held, daar zij hem in zien breken,
 En zijne dapperheên uitmunten op een rij.
 Als Rhetus in karos prins Pallas rukt voorbij,
 615 Wordt hij van Pallas glad doorsteken onder 't rijden,
 En zooveel uitstel kreeg nog Ilus voor zijn lijden;
 Want hij had Ilus al van verre een spitse speer
 Geschoten naar het lijf, en Rhetus het geweer
 In 't vliegen onderschept, terwijl hij zocht te vluchten
 620 Voor u en uwen broêr, o Teuthras! en met zuchten
 En hallef dood omlaag van zijnen wagen viel,
 En Turnus' bodem smeeet met spartelenden hiel.
 Aleveneens gelijk, bij heldre zomertijden
 Wanneer een snelle wind opstekende aan komt glijden,
 625 En al het droge bosch in lichte vlammen stelt,
 De vlam de schors en 't hout in 't midden vat en zwelt,
 En teffens wijd en zijd zich uitspreidt, snel en wakker,
 Terwijl hier d'akkerman, gezeten op den akker,
 Den brand, naar zijnen wensch, ziet voortslaan in zijn kracht.
 630 Niet anders sluiten al de Trooischen hunne macht
 Beknopt en dicht ineen, om Pallas t'onderstutten.
 Halesus,orsch in 't slaan, streeft toe, op 't stout beschutten
 Van zwaard en beukelaar, naar 's vijands heir en hoofd,
 Slaat Ladon, Demodook en Feres, en berooft
 635 Strymonius de hand met zijnen blooten degen,
 Terwijl hij naar den strot wil tasten. Na dien zegen
 Verplet hij Thoas 't hoofd met eenen kei, zoo plat,
 Dat bekkeneel en brein gemengd daarhene spat.
 Halesus' vader, die zijn zoons fortuin kon spellen,
 640 Verstak hem in het bosch. Als d'oude man ter hellen
 Ging varen, d'oogen look, bedekt van 't grijze haar
 Der winkbrauw, namen hem de Schikgodinnen waar,
 En sloegen hand aan 't kind en heiligden voor ander

616. De Proza-vertaling heeft eenvoudig: en zoo veel uitstels kreeg Ilus nog. — 618, 619. En Rhetus het geweer, enz.: versta: „En Rhetus had het geweer.” Men stelle zich de zaak dus voor: Pallas wierp een speer naar Ilus; maar Rhetus, die juist voorbijkwam, werd er door getroffen. — 622. Smeet: sloeg. De oude uitgave had hier een komma achter bodem, waardoor de geheele zin onverstaanbaar werd. — 634, 635. Berooft Strymonius de hand: wij zeggen thans: „iemand van iets berooven,” of: „iemand iets ontrooven.” — 639 volg. De vader van Halesus was een wicheelaar, die het lot, dat zijn zoon treffen zou, voorziende, hem bij de herders liet opvoeden. — 643, 644. En heiligden, enz. versta: en wijdden hem aan 't zwaard van Evander (nu door diens zoon Pallas gedragen), namel. om daarmede omgebracht te worden.

- Den zoon te zamen aan 't geweer van vorst Evander.
 645 Prins Pallas heeft het met dees' bede op hem gemunt:
 „O vader Tiber! hoor mijn bede, en geef dit punt,
 Waarmede ik mik, geluk en vaart, om op uw winken
 Het door Halesus' borst, die forsche borst, te klinken.
 Ik zal den wapenroof, hem uitgeschud zoo vroom,
 650 Ophangen, u ten prijs, aan uwen eikeboom.”
 De God verhoort zijn beê, terwijl Halesus' ermen
 Imaon in den strijd beschutten en beschermen,
 En hij rampzaliglijk zijn wapenlooze borst
 Te bloot gaf voor den schicht van dien Arkader vorst.
 655 Maar Lausus, machtiger alleen dan eene bende,
 Niet lijdende, dat zooveel troepen om d'ellende
 En neêrslag van een man vertwijfelden, vernielt
 Eerst Abas, die alleen den vijand staande hield
 En tegenhield, zoodra hij hem voorshands bejegent.
 660 Hier sneeft d'Arkader en de Trojer, zoo gezegend
 Den Griek ontworsteld, en 't Hetrurische oorlogsbloed.
 De benden horten op elkandere met moed,
 Zoo overste als soldaat, en met gelijke krachten.
 De hindertocht verdikt zijn heirspits en de machten.
 665 De drang verbiedt geweer te reppen en de hand.
 Prins Pallas dringt en drijft met kracht aan dezen kant,
 En Lausus wederom met kracht aan d'andre zijde.
 Zij zijn elkandere in hun jeugd gelijk, en blijde
 Van opzicht, schoon van leest; doch 't oorlogsavontuur
 670 Ontzegt hun alle bei den weertocht naar den muur
 Van 't vaderland; noch leed Jupijn niet, dat hun handen
 Elkandre in 't veld bestaan gewapend aan te randen.
 De dood is, onder een veel grooter vijand, thans
 Hun bei beschoren. Nu, gedurende de kans
 675 Des oorlogs, raadt de zorg der zuster voor d'ellenden,
 Dat Turnus, te karos in 't midden van zijn benden
 Gezeten, Lausus toch ontzette in dezen slag.
 Zoodra prins Turnus zijn getrouwe makkers zag:
 Het is hoog tijd, hoog tijd den orelog te staken,
 680 Mijn lust is voor de vuist zelf Pallas te genaken.
 Ik eigen Pallas mij alleen toe, wenschte graag,
 Dat dit de vader met zijn eigene oogen zaag.
 Zoo spreekt hij. Op dien last vertrekken zijn genooten,
 En ruimen hem een plaats; maar Pallas, om dien grooten
 685 En snellen nadruk van den koninklijken last,

658, 659. Staande hield en tegenhield: min gelukkige herhaling van dezelfde uitdrukking. — 664. Hindertocht: achtertocht. — 675. Der zuster: t. w. „van Juno.” — 682. De vader: wie kan hier raden, dat Turnus hier niet zijn eigen vader, maar dien van Pallas bedoelt?

- Om 't ruimen van de plaats der Rutulen, zich vast
 Verwondrende, staat stom voor Turnus trotsch te wagen,
 Doorziet dien trotschen gast van verre, en onverslagen
 Ontmoet den koning en zijn woord met dit geluid:
 690 „Nu zal ik, om 't genot van dezen vetten buit
 Of, om een eedlen dood geloofd, dees' tweedracht scheiden.
 Mijn vader trooste zich een lot van deze beiden.”
 Zoo spreekt hij, en treedt aan in 't midden van het veld.
 d'Arkaders worden koud, hun bloed trekt heel ontsteld
 695 Naar 't hart toe. Turnus, voort ten wagen afgesprongen,
 Rust zich groothartig toe, om vierig aangedrongen
 Te voet hem toe te treên; en recht als van omhoog
 De leeuw, die, in het veld van verre, voor zijn oog
 Een kitteloorigen en norschen stier ziet weiden,
 700 Fluks toevliegt, eveneens kwam Turnus, na het scheiden
 Des drangs, zijn vijand op. Zoo ras als Pallas docht,
 Dat Turnus binnenscheuts, men hem bereiken mocht,
 Begon hij toe te treên, en sprak aldus den hoogen
 En heldren hemel aan, of 't lot door zijn vermogen
 705 Hem helpen wou, die zich verzette tegens een
 Partij, al 'tongelijk in kracht. Hij bad: „Verleen,
 Verleen me, Alcides! [om mijn vaders gastvrijheden,
 En zijne tafels, daar gij, vreemde! op zijn gebeden
 U zelveu zetten gingt], uw gunst in dezen nood.
 710 Begunstig mijn bestaan. Laat Turnus, hallef dood,
 Mij zijn bebloeden roof zien slepen, onder 't rennen,
 En met geloken oog mij voor zijn meester kennen.”
 Alcides hoort de beê des jonglings in de lucht,
 En smoort ze diep in 't hart met eenen zwaren zucht,
 715 Stort tranen tevergeefs. Jupijn, de groote vader,
 Kwam Hercules, zijnen zoon, toen met deze aanspraak nader:
 „Een ieders tijd staat vast. Elks leven is hier kort,
 En onherhaalbaar; maar zijn krijgsfaam onverdord
 Door dappre daden wijd en verre te verspreiden,
 720 Voegt d'eedle deugd alleen. Zoovele Goden schreiden
 Om zooveel kinders van hun bloed, voor Priams steê
 Gesneuvelde, en mijn zoon Sarpedon bleef er meê.
 Het noodlot roept alreede om Turnus. Hij mag schromen,
 En is al aan het end van zijnen tijd gekomen.”
 725 Zoo spreekt hij, keert zich van des Ruutlers bodem af.
 Maar Pallas worpt een speer uit al zijn macht heel straf,
 En rukt het blinkend zwaard groothartig uit de scheede.
 De speer vliegt voort, en treft met hare punt en snede

702. Lees: dat Turnus binnenscheut (was, en) men, enz. —
 711. Roof: wapen.

- Den tip van 't wapen, dat de schouders dekt, heel schaars,
 730 En effen door den rand des sterken beukelaars
 Zich eenen weg baant, schrapst en schuurt in 't end de leden,
 Van Turnus, grof van leest. Hij staat met forsche schreden,
 En mikt een poos heel net met d'eikenhouten speer,
 Vooraan met staal gespitst, en smijt volslagen weer
 735 Op Pallas toe, en spreekt: „Nu zie, wie best kan treffen.”
 Zoo spreekt hij, en het spits gedreven slaat hem effen
 En midden door den schild, wel dik met ossenleêr
 Gevoederd, en met stale en koopren platen zeer
 Zorgvuldig gestoffeerd, en priemt hem door de dikte
 740 Des pantsers in de borst, vol moeds, gelijk hij 't mikte.
 Prins Pallas rukt vergeefs den warmen schicht terstond
 Uit zijne borst, daar bloed en ziel door eenen mond
 Der gapende kwetsure op 't aarde nederplassen.
 De vorst ploft op zijn borst, dat zijne wapens krassen,
 745 Hij met bebloeden mond, al stervende in den strijd,
 Manhaftig nog het gras op 's vijands bodem bijt.
 Prins Turnus, met den voet op Pallas' borst, spreekt moedig:
 „Arkaders! nu vergeet geenszins Evander spoedig
 Te boodschappen den dood van zijnen naasten vriend.
 750 Ik stuur hem Pallas thuis, gelijk hij wel verdient.
 Wat eer aan 't graf, wat troost nog vast is aan 't begraven,
 Dat neme hij in dank, als eene van mijn gaven.
 Het staat hem dier genoeg, dat hij Eneas hoeft
 En huist!” Zoo spreekt hij, trapt den doôn, van ziel beroofd,
 755 Met zijnen slinken voet, en rukt hem van de lenden
 Dien wapengordel, rijk beslagen, daar d'ellenden,
 In 't hof van Danaüs gevallen, staan gewracht,
 Hoe een hoop bruijgoms, op een zelven bruiloftsnacht,
 Zoo schendig zijn gesmoord in 't bloed der bruiloftskamer,
 760 Hetwelk Eurytion, voor andren aangenamer
 In kunst, dus rijkelijk in goud gedreven had,
 En Turnus nu ten buit gevallen, als een schat,
 Van blijdschap juichen help. De mensch weet van te voren
 Heel luttel van zijn lot, bij noodlot hem beschoren,
 765 En kent uit hoovaardije in voorspoed maat noch staat.
 De tijd wil komen, als prins Turnus, bloot van raad,

732. Hij staat met forsche schreden: een rijmlap, die, althans naar 't gewone spraakgebruik, een contradictie met zichzelf bevat. Immers, wanneer men staat, doet men geen schreden. — 733. Heel net: zeer nauwkeurig. — 736, 737. Effen en midden door: versta: juist midden-door. — 753. Hoofst: ten hove ontvangt. — 762, 763. En Turnus nu ten buit gevallen.... juichen help: verkeerde constructie. Lees, of: „en Turnus, nu die hem ten buit gevallen was, hielp juichen,” of: en aan Turnus ten buit, enz. hen hielp, enz.” — 766. Bloot van raad: 't zelfde als „radeloos.”

- Om alle zijnen schat zal wenschen en begeeren,
 Dat hij nooit had bestaan prins Pallas te schoffeeren;
 Zal vloeken dezen dag en teffens dezen buit.
- 770 De tochtgenootschap draagt den dooden Pallas uit
 Den slag op eenen schild, al zuchtende en met rouwe.
 O, brave jongling! die uw vaders erflandouwe,
 Tot een geweldige eer, en droefheid, en geklag,
 Nu weder thuiskomt. Och! dees' dag was d'eerste dag,
- 775 Die u ten oorlog zond en teffens ons ontrukte,
 Doch geenszins zonder hier, zoo lang het u gelukte,
 Een stapel Rutulers te slepen naar het graf.
- Nu komt geen los gerucht, maar zeker postbode af
 Met zulk een onheil naar Eneas toegevlogen,
- 780 Dat tusschen al zijn volk en 't sterven voor hunne oogen
 Geen schrede ruimte en het hoog tijd is, den Trojaan,
 Die reë teruggewijkt, in 't uiterst bij te staan.
 Hij, heet van gramschap, maait met zijnen degen neder
 Al wat hem eerst ontmoet, en baant zichzelfden weder
- 785 Met staal een ruimen weg door dezen oorlogsdrang,
 Om, rookende van bloed en neêrslag, nu eerlang,
 O trotsche Turnus! u t'ontmoeten, toe te streven.
 Evander, Pallas, wat dies meer is, zwieren, zweven
 Voor zijn gezicht; de disch, daar hij, een vreemdeling,
- 790 Eerst aanzat, en hoe heusch de hofheer hem ontving.
 Hij grijpt daarna vergramd vier wakkre jongelingen,
 Van Sulmon voortgeteeld, en, onder 't fel bespringen,
 Nog twee paar borsten, trotsch van Ufens opgevoed,
 Al levend bij den hals, om hen tot offerbloed
- 795 Voor 's overledens schim ten zoenaltaar te brengen,
 En met gevangen bloed het lijkvier t'oversprengen.
 Toen hij nu Magus fel een worpspeer, spits en stijf,
 Van verre, daar hij stond, zou klinken naar het lijf,
 Ontweek dees loos den scheut, zoodat de spies al drillende
- 800 Hem over 't hoofd vloog, en hij, bang en angstig trillende,
 Eneas kniën omhelsde, en sprak, ter dood bevreesd:
 „Ootmoedig bidde ik u, om uw heer vaders geest,
 De hoop van uw Ascaan, die opwast, spaar mijn leven,
 Mijn zoon en vader ten gevalle, die nu beven.

778. Zeker postbode: een zekere gewisse tijding. — 792. Sulmon: de scholiasten zijn onzeker of hier aan een plaats, of aan een persoon moet gedacht worden. Evenzoo zou, in vs. 793, Ufens evengoed voor een rivier als voor een man van dien naam kunnen gehouden worden. — 799-800. Drillende—Trillende: Vondel had hier evengoed drillend en trillend kunnen schrijven, gelijk een purist uit onze dagen zeker zou gedaan hebben. Doch hij deed het niet, en terecht; want het is hier juist die *e* aan 't slot, die het rijm doet drillen en een treflijke uitwerking teweegbrengt.

- 805 'k Bezit een heerlijk huis, daar machtig zilverwerk,
 Vol kunst gedreven, en een schat, bewaard heel sterk,
 Een schat van goud, gewrocht en ongewrocht, begraven
 En zeker leggen. Het gelukken en handhaven
 Der zege hangt geenszins aan mij, ter dood toe bang,
 810 En 't leven van een man is van een klein belang.”
 Zoo sprak hij, en hierop Eneas: „Spaar die schatten
 Van goud en zilver, daar uw woorden dus op pratten,
 Voor uwe kinderen. Bij Turnus, waard gestraft,
 Is dees' krijgskoopmanschap voorhene al afgeschaft,
 815 Toen hij prins Pallas trof. Dit voelen nu te gader
 Iûlus en de geest van mijnen grooten vader.”
 Zoo spreekt hij, vat den helm met zijne slinke hand,
 En voort den hals, die om genâ bidt in dien stand,
 Omrukkend, duwt de kling daarin tot aan 't geveste.
 820 De priester van Diane en Febus, die hem preste
 Ten oorloge, een wiens haar met zijne altaarbonnet
 Bedekt wierd en gestrikt met banden, zonder smet,
 Beneên de kin, en om de keel, en die zijn leden
 Bekleedt in wit gewaad, van boven tot beneden,
 825 Waarover 't harnas blinkt en uitmunt; dees, een zoon
 Van Emon, kwam hier ook, den oorloge ongewoon.
 Eneas treedt hem toe, velt Emons zoon ter aarde,
 En, tredende op het lijk, bedekt met deze eerwaarde,
 Gewijde schim de plaats, en wijdt ze aan God en 't feest.
 830 Serest verzamelde de wapens onbevreesd,
 En offert op den nek aan Mars dit zegeteeken.
 Held Umbro, van 't gebergt der Marsen en die streken,
 En Ceculus, een telg van 's hemels wapensmid,
 Hervatten nu den strijd. Eneas merkte dit,
 835 En zet zich rustig schrap. Hij had met zijnen degen
 Alreê de slinke hand van Anxur afgeslegen,
 Den rand des beukelaars geklonken van den schild.
 Dees stofte wat verwaand, geloofde wat te mild,
 Dat zijn belezen kracht en nadruk had van boven,
 840 Wist zich veel jaren tijds en grijsheid te beloven,
 Verhief misschien zijn hart te hoog uit blinde hoop.
 Tarquijt, God Faunus' zoon, gewonnen bij Dryoop,
 Braveerde in 't tegendeel met blinkenden gewere
 Recht voor hem, en ontmoette Eneas' drift en spere,
 845 Die heet geklonken wierd door zwaren beukelaar

818. Den hals, die om genâ bidt: als beter in de Proza-vertaling: den hals des genade biddenden. — 831. En offert, enz.: lees, in de Proza-vertaling staat: brengt ze op zijne schouders u, o koning Mars, tot een zegeteeken toe. — 836. Afgeslegen voor „afgeslagen.” Zie vs. 208.

- En panser, en hierna van 't hoofd beroofd, dat daar
 Ter aarde nederploft, terwijl hij om genade
 Nog aanhield, doch vergeefs, en ijdel en te spade,
 Eneas stoot den romp daar hene, en spreekt, gestoord
 850 In erren moede, aldus: „Leg daar, gelijk 't behoort,
 Ontzaggelijke gast! geen Godheid zal gehengen
 Dat uwe moeder 't lijk nu zal ter aarde brengen,
 En in uw vaders graf bedekken naar de wijs.
 Gij legt den vogelen op 't veld ten roove en spijs,
 855 Of zult, in 't nat geplompt, voor stroom de kil bedekken,
 Daar grage visschen nog uw versche wonden lekken.
 De Trooische Eneas volgt fluks Anteus op 't geroep,
 En Lycas, oversten van Turnus' volk en troep,
 Den sterken Numa en Camertes, eenen blonden,
 860 Des trotschen Volscens zoon, den rijksten man, van gronden
 En bosch en beemd in gansch Ausonië, en een heer
 Der stille Amyclen. Als Egeon, die nog meer
 Dan honderd armen hadde, en honderd sterke handen,
 [Is 't waar, hetgeen men zegt] en vier en vlam en branden
 865 Uit vijftig monden en zoovele kelen blaast,
 Als hij Jupijn bestrijdt, en, hoe de bliksem raast,
 Met vijftig beukelaars hier tegens aan durf schitteren,
 En vijftig zwaarden trekt; zoo brulde, in dit verbitteren,
 De dappre Eneas hier zeeghaftig over 't gras,
 870 Nadat het scherpe punt eens lauw geworden was.
 Hij streeft ook naar de borst van held Nyfeüs' paarden,
 Die op hem renden, maar welhaast van schrik bedaarden,
 Als zij hem komen zien van verre, trotsch en vlug,
 En hooren hoe hij brult. Dat jaagt hun fluks terug,
 875 Zoodat ze in 't hollen den koetsier verongelukken,
 Ten wagen uitgesmakt, en snel naar strand toe rukken.
 Terwijl geeft Lucagus, en Liger meê, zijn broêr,
 Met witte paarden zich in 't hart van 't krijgsrumoer.
 De broeder ment het paard, en Lucagus, aan 't maaïen,
 880 Is vreeslijk bezig met de bloote kling te zwaaien.
 De Trooische Eneas leed geenszins, dat zij verhit
 Dus ijverden, en viel met ijver in; maar dit
 Stond schriklijk, als hij met zijn speer hun kwam ontmoeten.
 Toen stofte Liger: „Gij ziet hier geen paardevooten
 885 Van Diomedes, noch Achilles' wagen niet,
 Noch 't Frygiaansche veld. Dit land zal van 't verdriet
 Des krijgs een ende zien, meteenen van uw dagen.”
 De dolle Liger smijt dit uit op zijnen wagen.

- De held van Troje ontmoet hem niet met enig woord,
 890 Maar komt zijn vijand met een schicht van verre aan boord.
 Terwijl nu Lucagus vooroverhelt, de paarden
 Met slaan en prikkelen, opdat ze krachten baarden,
 Fel voortjoeg, 't slinke been vooruitstak, en zich schrap
 Naar 't vechten zette, kwam een spitse worpschicht knap
 895 Gesnord door 't onderste des beuklaars en zijn randen,
 Doorboort de slinke zij van d'eechnis, dat hij van den
 Gezwirnden wagen dood ter aarde rolt op 't veld.
 Godvruchte Eneas spreekt, verbitterd en ontsteld:
 „De traagheid van uw paard verried in 't henevluchten
 900 Uw wagen niet, noch uw gedreven rossen duchtten
 En holden niet, uit angst voor 's vijands ijdlén geest;
 Gij, Lucagus! liet zelf den wagen, dus bevreesd,
 En zijt er over as en raders uitgesprongen.”
 Zoo spreekt hij, vat den toom en houdt het paard gedwongen.
 905 d'Onzaalge Liger, die hier van den wagen lag,
 Stak weerloos hem de hand nog toe met dit geklag:
 „O Trooische held! om u, om oudren eer te geven,
 Van wien gij zijt geteeld ter zege, laat mij leven;
 Ontfarm u op mijn bede.” Eneas antwoordt hem,
 910 Die bidt: „Gij spraakt terstond met een heele andre stem;
 De broër gelei den broër. Sterf heen met rouw en smarte.”
 Toen duwde hij het punt hem diep genoeg in 't harte,
 Den schuilhoek van de ziel. De Trooische vorst bespreidt
 Het veld met lijk bij lijk, en bruist van moedigheid,
 915 Gelijk een waterstroom, een storm op zee komt vallen.
 Ten leste valt Ascaan, en 't volk, dat in de wallen
 Vergeefs belegerd is, met macht de stroompoorte uit.
 Jupijn spreekt midlerwijl in 't eerst met dit geluid
 Zijn eigen Juno toe: „Mijn lieve bedgenoot,
 920 Mijn zuster! Venus helpt en handhaaft onverdrote,
 [Gelijk gij meende, en hier niet in bedrogen zijt]
 De Trooische mogendheid. De Rutuliers ten strijd
 Zijn slap, en niet gesteld omforsch de hand te reppen,
 Te staan in lijfsgevaar, in 't vechten moed te scheppen.”
 925 Vrouw Juno antwoordt hem ootmoedig en beleefd:
 „Mijn overschoone heer en echtgenoot! wat geeft
 U reden, mij, vol druks en hartewee, te moeien,
 Die uwe strengheid vrees? Waar' nog de liefde aan 't bloeien,
 En lag ik u in 't harte, als voortijds en het past:
 930 Gij, die almachtig zijt, zoudt mij, in dezen last,
 Niet weigren Turnus uit gevaar des strijds te redden,

896. Dat hij van den: zie over dit rijm het aanget. op Boek VIII, vs. 85. — 898. Ontsteld: gramstorig.

- Hem vrij aan Daunus' hof en zijn heer vaders bedden
Te leveren; nu spoedt hij naar zijn levens end,
En moet om Trojes wil, tenzij gij 't anders wendt,
935 Dit boeten met zijn bloed, godvruchtiglijk vergoten.
Hij is nochtans een telg, uit onzen stam gesproten.
Pilumnus houdt men voor zijn overgrootvaars vaâr,
En dikwijl brocht hij u zijn gaven ten altaar,
Gehoorzaam, rijk en mild." Het hoofd van 's hemels hoven
940 Beantwoordt dit in 't kort: „Verzoekt ge tijd hier boven,
En uitstel voor zijn jeugd, die veeg en sterflijk is,
En acht ge, dat ik u in uwe droefenis
Kan helpen? Ga dan toe, berg Turnus' lijf door 't vluchten;
Ontweldig hem den dood, die aanstapt; staak dit zuchten;
945 Dus veel vermag ik u te gunnen; maar indien
Hier nog iet onder schuilt, dat hooger schijnt te zien,
En meent ge dezen krijg geheelijk te beslechten,
Zoo aast ge eene ijdele hoop." Zij spreekt op dit berechten
Al weenende: „Wat of gij door de vingers zaagt,
950 En d'oogen loekt in 't geen bij monde uw macht mishaaft
Te stemmen, en ik mij van Turnus' lijf en leven
Verzeekren mocht? Nu hangt den reê ter dood gegeven
En gansch onschuldigen een jammer boven 't hoofd,
Een al te droevig ende: of, als van zin beroofd,
955 Versta ik dit nog niet, en wensch veeleer bedrogen
Te zijn door ijdele vrees, en dat door uw vermogen
Gij dit ten beste keert." Zoo spreekt ze, en daalt ontroerd
Uit 's hemels troon, omgordt zich met een wolke, en voert
Met zich een onweer door de lucht, genaakt de benden
960 Van Frijg en Laurentijn, die op elkandre renden.
Toen schiep de luchtgodin, uit eene holle wolk,
Een krachtelooze schim, die dun, in 't oog van 't volk,
Een wonderbaar gedrocht, en 't goddelijke wezen
Van vorst Eneas scheen, voorzien met uitgelezen
965 Geweer, en beukelaar, en kam, als dees' Trojaan.
Zij geeft de wolke een tong om klaar geluid te slaan,
Met redenlooze spraak, en bootst zijn brave treden
En stappen na; gelijk men zegt, dat d'overleden,
Of geest der overleên gaan zweven naar den schijn;
970 Of droomen het verstand, wanneer de hersens zijn
Van slaap bevangen, 's nachts beguichlen tegens reden.
Dees' wolkschim huppelt blij in 't voorste der geleden,
Tergt Turnus met geweer, en tart hem met veel schimp.
Prins Turnus hierop aan smijt toe naar dezen glimp
975 Met zijne speer, die snort van verr': de schim wordt vlugge
En keert zich om, en biedt den Rutulier den rugge.
De Rutulier, ontsteld, gelooft door deze streek,

- Dat vorst Eneas uit verbaasdheid keerde en week,
 En schept een ijdele hoop. „Eneas! hoe? waarhenen?
 980 Verlaat het huwelijk niet, dat reede naar uw meenen
 Al vast gesloten is. Dees' vuist begeert u reë
 Te helpen aan het land, hetwelk gij zocht door zee.”
 Dus roept hij, volgt hem in, en schermt met blanken degen,
 En merkt niet, dat zijn vreugd slechts wind is, zonder zegen.
 985 Bij avontuur lag, voor een steile en hooge rots,
 Een schip heel vast gemaard aan d'oevers, groot en trotsch,
 Waaruit een valreep hing. Osinius, de koning,
 Van zijn Clusijnsche kust en hof en rijke woning,
 Was met dees' kiel beland. De schim, aldus verbaasd
 990 In vorst Eneas' schijn aan 't vluchten, valt met haast
 Hierin, om 't bloedig zwaard des vijands dus t'ontduiken.
 Prins Turnus, even snel in 't volgen, acht geen struiken,
 Noch hindernis, en vliegt den valreep op gestoord;
 Maar nauwelijks zet hij nog zijn voeten binnen boord,
 995 Of Juno rukt het touw in stukken, hem ten goeden,
 En 't losgerukte schip in tuimelende vlooden.
 Eneas mist en zoekt nu Turnus, slag op slag,
 Opdat hij tegens hem groothartig kampen mag,
 Brengt menig krijgsman om in 't strijden en ontmoeten.
 1000 Toen zag de lichte schim, voor Turnus' knie en voeten,
 Naar geenen schuilhoek om, maar zweefde snel omhoog,
 Zich mengende in een wolk en nevel uit zijn oog.
 Vorst Turnus wordt terwijl van wufte dwarrelwinden,
 In 't midden van de zee en zonder land te vinden,
 1005 Dus hene en weër gevoerd. Onkundig van zijn lot,
 Ondankbaar voor zijn heil, dat nederdaalt van God,
 Ziet hij bedrukt terugge, en heft zijn beide handen
 Met zijne stemme omhoog, daar 's hemels lampen branden:
 „Almachtige Jupijn! heb ik dit lasterstuk
 1010 Bij u verdiend, en woudt gij, tot mijn ongeluk,
 Mij straffen dus gestreng? Waar zal ik henevaren?

980, 981. Verlaat het huwelijk niet, dat reede naar uw meenen al vast gesloten is: deze zinsnede klinkt eenigszins tegenstrijdig. Indien (naar de veronderstelling van Turnus) Eneas vluchtte en 't opga, kon hij niet te gelijk meenen, dat zijn huwelijk gesloten zou worden. De geheele fout ligt echter in het slotwoord is, waarvoor wij lezen moeten was, en dan wordt de schimpende toespraak van Turnus volkomen duidelijk: „zoudt gij nu de kans opgeven tot een huwelijk, dat gij reeds meendet zoo goed als gesloten te hebben?” — 984. Zonder zegen: versta: „waarop geen zegen” of liever „geen zege is te behalen.” — 987-989. Osinius, enz.: lees: „koning Osinius was met deze kiel”, enz. Volgens sommige commentatoren zou deze Osinius dezelfde persoon zijn, die elders Massicus wordt genoemd. — 993. Gestoord: voor „verstoord,” zie KILIAEN *in v.*, een en ander echter te zwak, om de bedoeling uit te drukken, die hier „vergramd,” althans „toornig”, gevorderd had.

- Wat kans verliep ik dus? Hoe zal ik uit de baren
 En op wat wijze weer belanden na dees' vlucht?
 Zal ik ook wederom de Laurentijnsche lucht
- 1015 En muren zien, of 't heir? Wat gaan nu mijn soldaten,
 Mijn benden aan, die, mij gezworen, zich verlaten
 Op mijne standerden, en ik te los en snood,
 O schennis! dus begaf, en in dien bangen nood
 Liet eerloos steken, daar zij hier en ginder vluchten,
- 1020 En ik nog hoore, hoe zij snevende verzuchten?
 Wat ga ik aan? Wat grond gaapt wijd genoeg, om mij
 Te zwelgen in zijn kele? Ontfermt u mijnes vrij,
 O winden! hoort, verhoort de bede van mijn lippen:
 Voert Turnus met dees' kiel recht toe op harde klippen,
- 1025 Op eene wreede bank en plaat, daar Rutuler
 Noch geen verdiende smaad mij volgen van zoo verr'."
 Dus spreekt hij, midlerwijl de zinnen vreeslijk hollen,
 Nu hier, nu ginds, beducht of hij, gelijk een dollen,
 Zich met het spits van 't zwaard doorrijgen wil van smart,
- 1030 En jagen 't snedig staal door zijne ribbe in 't hart,
 Of midden in de zee zich worpen al verbolgen,
 En, tegens 't bochtig strand opklautrende, vervolgen
 In 't harrenas de macht der Trooischen op het veld.
 Hij poogde driewerf een van beide heel ontsteld
- 1035 Uit wanhoop aan te gaan; maar Juno, neêrgestegen,
 Houdt driewerf met geweld hem in dat opzet tegen,
 En keert den jongeling uit mededoogenheid.
 Hij drijft al voort, doorsnijdt de diepte, en klaagt en schreit,
 En wordt, voor wind, voor stroom, naar Daunus' oude muren
- 1040 En vaderlijke vest gevoerd door Gods besturen.
 Maar midlerwijl begeeft Mesens, op Jovis' raad,
 Verhit zich naar 't gevecht, en randt, als een soldaat,
 De Trooischen aan, die trotsch in 't open veld braveeren.
 De heirspits van Tyrrhene, als zij hem weer ziet keeren,
- 1045 Stoot toe gelijkerhand, en houdt afgrijslijk aan
 Met een gemeenen haat. Zij schieten vast en slaan
 Op éenen man alleen, van achter en van voren.
 Hij staat, gelijk een rots, die tegens het verstoren
 Der stormen staat gekant, en op het vlakke ruim
- 1050 Geplant is vast en pal, en in het woeste schuim

1042. Als een soldaat: versta: „zich wagende als een gewoon soldaat.”
 De rijmlap had wel is waar gemist kunnen worden; want in het feit lag
 niets ongewoons, in een eeuw, toen alles op persoonlijke dapperheid aan-
 kwam; hier echter is hij in zooverre te verontschuldigen, als uit hetgeen
 volgt blijkt, dat Mesentius zich alleen tegen een geheelen troep waagde. —
 1049. Het vlakke ruim: de zee. Het woord vlak is hier echter in zeer
 betrekkelijken zin op te nemen; want de rots wordt voorgesteld in 't mid-
 den van een zeer wilde zee te staan.

- Hoog uitsteekt, al 't geweld en dreigement en klateren
 Van lucht en zee verduurt, ook zonder in de wateren
 Zich eens te reppen. Hij velt Hebrus neêr, een zoon
 Van Dolikaon, die hem voorkwam al te schoon.
- 1055 Hij velde ook Latagus in eenen torn ter aarde,
 En Palmus, die vast liep, opdat hij 't lijf bewaarde;
 Doch hij dreef Latagus met eenen zwaren steen,
 Een groot stuk steenrots, voor het hoofd, en recht meteen
 In 't aanzicht; Palmus, door zijn traagheid veel te spade
- 1060 Aan 't wijken, liet hij met zijne afgehouwen wade
 Ter aarde tuimelen, en Lausus 't wapentuig
 Op zijne schouders laân, en met de paardspluim ruig
 Den helm versieren. Hij trof Evas op den akker,
 Een rechten Frygiaan, en Mimas, Paris' makker,
- 1065 Van eene jaren; van rampzalige Theaan
 Ter wereld voortgebrocht, en weder onderdaan
 Zijn vader Amycus geleverd, op deze ure,
 Als Priams Hecuba, grof zwanger van nature,
 De fakkel Paris baart; dees sneefde in 's vaders stad;
- 1070 Maar in 't Laurentsche land rust Mimas, zonder dat
 Zijn aanzicht wordt gekend. Gelijk, de schrik der landen,
 Een everzwijn gejaagd, door wreed gebit en tanden
 Der honden, van 't gebergt, [daar Vesulus, in 't gras
 En dichte pijnboombosch en Laurentijnsch moeras,
- 1075 Het dekte, jarenlang met riet en ruigte voedde]
 In 't looze net geraakt, heel forsch, op zijne hoede,
 Zich omkeert, en den rug heel ruig met borsten spitst,
 Zoo vreeslijk, dat geen man, van ijver aangehitst,
 Het hart heeft, om dit dier met errenst te genaken,
- 1080 Of in te vliegen; maar een ieder past te raken
 Met schieten en geschreeuw, in veiligheid van verr';
 Aldus is niemand hier, in al dien hoop, die dar,
 Hoe fel hij ook met recht is op Mesens gebeten,
 Hem toetreên met den dolk of 't zwaard, van wraak bezeten.

1054. Dolikaon, die hem voorkwam al te schoon: dit beteekent niet, „dat Dolikaon hem toescheen een te schoon man te zijn,” maar „dat Dolikaon hem een schoone gelegenheid aanbood om geveeld te worden.” Al te schoon is hier weder een rijmlap. — 1062. Ruig: in zijn oude beteekenis van „wild.” — 1065. Van eene jaren: 't Lat. *aequatum* beter uitdrukken dan wederga, gelijk de Proza-vertaling 't heeft. — Theaan: Theano, als Hecuba een dochter van Cisseus, en de vrouw van Antenor; zij was te Troje priesteres van Minerva. — 1068. Grof zwanger van nature: zonderlinge en weinig behaaglijke omschrijving van 't woord „vruchtbaar.” — 1073. Vesulus: thans Monte-Viso geheeten, een berg-top in de Cottiaansche Alpen en waaruit de Po zijn oorsprong neemt. — 1079. Dit dier: namel. in 't vliegen: men vliegt een huis, een schuur in, maar men vliegt tegen een dier in. Daartegens in te varen, zegt dan ook de Proza-vertaling met recht.

- 1085 Zij tergen hem van verr' met schichten en getier;
Maar hij verwacht ze alom, en knarst, gelijk een dier,
Heelforsch en onvertsaaagd op zijn gebit en tanden,
En schut met moed, terwijl hem niemand aan durft randen,
De speren op zijn rug. Heer Acron kwam er uit
1090 Oud-Coritus gevloën, afkeerig van zijn bruid.
Zoodra Mesens hem ziet, met zijn scharlaken veëren
En 's bruids veldteeken, schoon van purper, triomfeeren,
In 't midden van den troep, gelijk dees' wreede een leeuw,
Die, afgevast en, dol van honger, met geschreeuw
1095 Wordt aangevoerd, en graag door stallen en gehuchten
Loopt snuffelen, en bij geval een geit ziet vluchten,
Of een geweldig hart, dat groote horns draagt,
Naar zijnen adem hijgt, heel moede en afgejaagd.
Hij brult, en gaapt, en zet de haren overende,
1100 Grijpt fel naar zijnen roof, ten troost in deze ellende,
Valt neer op 't ingewand, en wascht, naar zijnen wensch
Gebit en muil in 't bloed. Zoo rustig rukt Mesens
Ook in den dikken drang des vijands hene en weder.
Rampzalige Acron wordt doorschoten en stort neder,
1105 Die, door een wonde in 't bloed opgevende zijn ziel,
Den zwarten grond smijt met den spatelenden hiel,
Den ongebroken schicht doorverft met vloeiende âren.
Dezelve wreedaard acht niet waardig voort te varen,
Om den voorvluchtigen Orodes te verslaan,
1110 Of met den spiese hem van achter toe te gaan.
Orodes, die Mesens ontmoette met den degen,
Liep vierig toe, en hield voorshands den vijand tegen.
Mesens was niet zoo loos, maar beter op geweer
Gesteld. Toen hij hem nu had onder zijne speer
1115 En voeten, sprak hij forsk: „Daar legt hij nu rechtschapen,
Die een ontzaglijk lid van 't heir, en in zijn wapen

1090. Coritus: Cortona. — Afkeerig van zijn bruid: de man was volstrekt niet afkeerig van zijn bruid, want hij droeg zelfs haar kleuren nog, maar hij had uit zucht tot den krijg haar in den steek gelaten. — 1093. Dees' wreede: voor: „die wreedaard,” naml. Mesentius. — 1111, 1112. Orodes... liep vierig toe: dit is in lijnrechte tegenspraak met hetgeen vs. 1109 gezegd wordt, dat Orodes vluchtende was. De Proza-vertaling heeft, iets beter: toen Orodes hem bejegende, liep hij (Mesentius) er op in. Doch ook hier is de voorstelling niet volkomen goed, want er kan van geen bejegening of ontmoeting van de zijde van Orodes sprake zijn. 't Is waar, de plaats is in 't Latijn ook niet zeer duidelijk; doch men moet zich, naar mijn meening, het geval aldus voorstellen. Mesentius acht het beneden zich, Orodes in de vlucht te treffen, doch weet hem te omvleugelen en zoo te gemoet te komen. — 1113. Beter op geweer gesteld: wist beter met het geweer om te gaan. — 1115. Rechtschapen: zonderlinge rijmlap; 't woord heeft hier de beteekenis van „rechte voort, sekuur.” Vergel. vs. 1167.

- Zoo hoog was. Ieder roept triomf! zoo luid hij kan.”
 Maar forsche Orodes zegt in 't sterven: „Groote man,
 Hoe groot gij zijt, ik zal niet ongewroken sterven.
 1120 Eerlang zult gij de vreugd van deze zege derven.
 Verwacht een zelven dood; gij raakt welhaast in 't zand.”
 Mesens, niet zonder toorne, hem onder d'overhand
 Belachende, antwoordt: „Sterf nu zonder lijfsverschooning.
 Der Goden vader, en der menschen voogd en koning
 1125 Zal 't met mij schicken, zoo 't zijn Godheid best belieft.”
 Zoo spreekt hij, trekt den schicht en 't punt uit, dat hem grieft:
 Een harde dood en vaak van ijzer luiken d'oogen,
 Van eenen duistren nacht in eeuwigheid betogen.
 Alcathoüs gevoelt den slag van Cedikus.
 1130 Sacrator velt Hydas; held Raap Parthenius
 En Orses,forsch en sterk; Messapus velt twee grooten
 Ter neder, Clonius en Erica, gesproten
 Uit Lycaonje; dees, een voetknecht, sneeft te voet,
 En d'ander stortte met zijn paard, wiens overmoed
 1135 Zich met geen mondgebit liet stieren en berijden.
 De Lycische Agis zocht Valeer, die, vroom in 't strijden,
 Geenszins ontaarde van der oudren vromigheid,
 Van wien hij voor de vuist in 't zand wordt neêrgeleid.
 Atronius geraakt door Salius om 't leven.
 1140 Nealkes, op den schicht en fikschen boog bedreven,
 Holp Salius van kant. De heiren, dus aaneen,
 Vereffen van weêrszij de doôn en oorlogswêen,
 En rouw door 't zwaar gevecht, verwinner en verwonnen
 Verhitten, komen fel elkandere aangeronnen,
 1145 En wijken te gelijk, en geen van beiden weet
 Van vluchten. 't Hemelsch hof ontfermt zich om elks leed

1126. Dat hem grieft: versta: „waarmede hij Orodes gegriefd, doorstoken had.” De rijmlap brengt hier verwarring in den zin teweeg en zou doen vermoeden, dat Mesentius medelijden begon te krijgen met de pijn, die Orodes leed, en er hem van verlossen wou. Dit was volstrekt het geval niet, en Orodes trok alleen den schicht uit de wond, omdat hij hem tot verdere doeleinden noodig had. — 1130. Held Raap: dat men in een gedicht Grieksche of Latijnsche namen verkort, en van Achilles Achil, van Helena Heleen, van Augustus August, van Vergilius Vergiel maakt, is gebruikelijk en zal niemand stuiten; mits men steeds zorg drage, vooreerst zoodanige afknotting der terminatie niet toe te passen dan op namen, die kunnen ondersteld worden aan den lezer genoegzaam bekend te zijn; — daar deze in het tegenovergesteld geval in de onzekerheid zou kunnen verkeeren, wie bedoeld wordt: — en ten andere, zich van zoodanige verkorting te wachten, waardoor men, in plaats van een Griekschen of Latijnschen, een Hollandschen term krijgt: vooral wanneer die term een glimlach op de lippen brengen moet, als hier 't geval is met Raap voor Rapo. — 1132, 1133. Erica, gesproten uit Lycaonje: onjuist; Erikates was de zoon van Lycaon.

- En over d'ijdle wraak, is droef, van wederzijden
 De sterflijkheên te zien in zulk een last en lijden.
 Vrouw Juno houdt de rechte en Venus d'andre hand,
 1150 Elk angstig voor zijn bloed; Tisifone met brand
 En fakkelt, raast in 't hart van duizenden, vervaarlijk
 En doodsch. Mesentius, ontheisterd, als een baarlijk
 Tiran, drijft schrikkelijk zijn spies, en stapt langs 't veld,
 Als groote Orion, die te voet, daar 't zeeschuim zwelt,
 1155 In Nereus' diepe kolk den vloed klooft ongedolven,
 En zijne schouders heft nog hooger dan de golven,
 Of een bejaarden esch van 't hoog gebergte brengt,
 Langs d'aarde stapt, en 't hoofd in zwerk en wolken mengt;
 Zoo vreeslijk kwam Mesens hier blank geharnast treden.
 1160 Eneas, zijn partij, hem kennende aan de schreden,
 In eenen langen troep, zet fluks zichzelf schrap,
 Om hem t'ontmoeten, en Mesens verzet geen stap,
 Noch zwicht niet, maar houdt stand, zoo groot hij is in
 [krachten,
 Om dien groothartigen hoofdvijand in te wachten
 1165 En, metende af bij 't oog, hoe verr' een speerscheut rekk',
 Zegt: „Dat mijn hand mij nu een God en schutsheer strekk’.
 Dees stange treff' mijn wit, en rake hem rechtschapen.
 O Lausus! ik beloof u hier den roof, het wapen,
 Dat ik dien roover voort zal rukken van zijn lijf,
 1170 De zegeteekens van Eneas, koud en stijf
 Ter aarde neêrgeveld, grootmoedig aan te trekken.”
 Zoo sprak hij, smeed een speer, zoo verre als die kon rekken
 En snorren; maar heur vaart stuitte op den beuklaar af;
 Nog priemt ze in dezen scheut den braven Anthor straf
 1175 En doodlijk, tusschen 't week gedarmte en zijne zijde,
 Den braven Anthor, die met Hercules ging ten strijde,
 En nu, van Argos hier gestierd in dezen nood,
 Evander aanhing, en zich in een stad in groot
 Itaalje nedersloeg. Hier kwam hij, met de punte
 1180 Der speer geschoten, die het op een ander muntte,
 Op 't veld te sneven, sloeg zijne oogen naar de locht,
 Als hij nog stervende aan zijn lief Mycene docht.
 Godvruchte Eneas smeed met eene spere weder,
 Die, door den bollen schild, drie dik met stiereleder
 1185 Bezet, drie platen dik van koper, door het voêr
 Van linnen, d'eechenis bereikte in dit rumoer,
 En bleef er vast gehecht, doch kon niet dieper dringen.

1152. Ontheisterd: zoowel hier als in de Proza-vertaling vertaalt Vondel daarmede het Lat. *turbidus*. 't Woord wordt doorgaans meer als zee-term gebezigd, vooral herhaaldelijk bij Bilderdijk. — 1167. Rechtschapen: vergelijk vs. 1115.

- Eneas staat verheugd, zoodra hij bloed ziet springen
 Uit des Tyrrheners lijf, rukt fluks den degen uit,
 1190 En vaart verhit en gram hem toe, en vlamt op buit.
 Mesens begint van schrik te schudden en te beven,
 En Lausus, die dit ziet, uit liefde en angst voor 't leven
 Des vaders, zuchtte zwaar. De tranen rolden neer
 Langs zijne kaken. Och, het jeugdig hart is teër.
 1195 O eedle jongeling! wel waardig in gedachten
 Te blijven [zoo men dit geloovenswaard zal achten,
 En inderdaad gebeurd] bij d'aanstaande eeuw en tijd,
 'k Zal d'oorzaak van uw dood en uwen bangen strijd,
 Uw heerelijke daad noch u geenszins verzwijgen.
 1200 Mesens, dus vast gehecht, trekt vruchtloos, onder 't hijgen,
 Den voet terugge, en wijkt, en sleept des vijands schicht
 Met zijnen beuklaar na, dies Lausus, snel en licht,
 Nu toeschiet, mengt zich in 't geweer van deze beide,
 En was al, opdat hij de heete kampers scheidet,
 1205 Eneas onder 't zwaard gekomen, 't welk alreë
 Geheven was, om toe te treffen met zijn sneë,
 Hetwelk de zoon hierdoor verhinderde en belette.
 De makkers volgen hem al roepende, en elk zette
 Een keel op, naardemaal de vader ondersteut,
 1210 En van den schild des zoons ter goeder uur beschut,
 Den slag des doods ontging. Zij smijten vast met speren,
 Beleedigen van verr' den vijand, dien ze keeren,
 En schieten op hem toe. Eneas, onvervaard,
 Rukt vierig voort, beschut van beukelaar en zwaard;
 1215 En eveneens gelijk, wanneer de regenvlagen
 En hagelbuien met gebulder d'akkers plagen,
 Alle akkermans en 't volk ten velde uit vliën,
 De reizende de vlaag, komt hij een slot te zien,
 Op 't hooge slot ontduikt; of aan de waterkanten,
 1220 Of onder klipgewelf, met zijne reisverwanten,
 In veiligheid ontschuilt, om daadlijk, als het licht
 Weer doorbreekt, als voorheen te volgen hunnen plicht;
 Eneas eveneens, aldus aan allen enden
 Van schichten overstulpt, terwijl hij d'oorlogsbenden
 1225 En buien schut, en keert, houdt ze al te gader staan,
 Begrauwte er Lausus, dreigt er Lausus, en houdt aan:
 „Wat onderwindt gij u? Dit 's boven uw vermogen!

1193. Des vaders: H.-Duitsche uitdrukking voor zijns vaders. — 1218-1221. De reizende, enz. Fraaiër luidt de Proza-vertaling: de reizende man de regenvlaag veilig op een slot, of aan d'oevers van eenen vliet, of onder 't gewelf eener hooge steenrotse ontschuilt. — 1226. Houdt aan: voor: „heft aan,” als wij nu zouden zeggen, of wel is het ook op te vatten als werd er onder verstaan, „met hem aldus op dreigende wijze toe te spreken.”

- Wat loopt gij in uw dood, en rent haar onder d'oogen?
 Uw reukloosheid bedriegt hier uw Godvruchtigheid!"
- 1230 De dolle Lausus blijft braveeren, schermt en zweigt.
 De Troische koning wordt oploopender en feller.
 De strenge Schikgodin spint Lausus' draad veel sneller
 Voort af. Eneas drijft het bloedig slagzwaard stijf
 Den trouwen jongeling in 't midden van het lijf,
- 1235 Wel diep tot aan 't gevest. Het punt van 's dreigers degen
 Heeft lichte wapens en rondas heel glad doorregen,
 En zijnen lijfrok, van de moeder met fijn goud
 En gouddraad geborduurd. De borst, terstond dus stout,
 Loopt over van het bloed; de geest verlaat de leden,
- 1240 En vaart bedrukt in 't rijk der schimmen naar beneden
 Uit ons gezicht en lucht. Maar als Anchises' zoon
 De doodsche tronie ziet, en 't aanschijn van den doôn,
 En dien zieltogenden en zijn gelokene oogen,
 Verzucht hij zwarelijk, van rouwe en mededoogen.
- 1245 Hij stak de handen van elkandere, overwoeg,
 Wat hart en zucht de zoon tot zijnen vader droeg.
 O kind! ontfarmenswaard, wat zal 't godvruchtig harte
 Van vorst Eneas u toelagen voor uw smarte,
 Voor uw trouwhartigheid en uwen vromen aard,
- 1250 Gelijk gij wel verdient? Behoû uw schild en zwaard,
 Uw opperste vermaak; ik zende u dus beneden
 Naar uwen oudren asch, indien gij, overleden,
 U nog hiermee bekreunt. Gij, die het leven derft,
 Vertrouwt u, dat gij van Eneas' handen sterft.
- 1255 Hij port de makkers, die het jeugdig lijk beklagen,
 Den dooden zonder schroom van deze plaats te dragen,
 En heft het lichaam op van dien verslagen vorst,
 Wiens opgetooide lok van 't bloeden hing bemorst.
 De vader wascht terwijl zijn wonden aan de randen
- 1260 Des Tibervliets, en spoelt het bloed met zijne handen
 In 't water af, en leunt van achter aan een boom,
 Met zijn verzwakte leên. Hier ziet de waterstroom
 Den koopren helm omhoog aan eenen tak gebonden,
 Den zwaren schild in 't gras. De brave borsten stonden
- 1265 Rondom hem, die vast hijgt, en, ademloos en krank,

1229. Neen, juist andersom, gelijk de Proza-vertaling 't dan ook heeft. — 1235. Het punt: vergelijk over het verkeerd gebruik van dit woord in 't onzijdig geslacht het aangeteekende. — 1238. Terstond: hier in verleden zin, — voor „aanstonds, zooeven nog.” Met 't woord straks heeft 't gebruik in de dubbele beteekenis van „zooeven” en „na een korte poos” stand gehouden. — 1250, 1251. Dezelfde gewoonte, als nog heden ten dage bij de volkeren van het verre Oosten, heerschte bij de Ouden, om den overledene in zijn graf zoodanige zaken mede te geven, als hem hier bij zijn leven 't dierbaarst waren.

- Den hals nog strijkt, den baard nog uitkemt, breed en langk
 En over zijne borst, en reis op reis de troepen
 Naar Lausus vraagt, en zendt om hem terug te roepen,
 Den zoon te melden zijn bedroefden vaders last.
- 1270 De makkers droegen nu den dooden Lausus vast
 Op zijne wapens, en beweenden droef en deerlijk
 Den vromen jongling, aan een wonde vroom en eerlijk
 Gestorven; en Mesens, de vader, uit den slag
 Gedragen, wien dees' ramp nu al op 't harte lag,
- 1275 Vernam en kende voort van verr' dit droevig zuchten,
 Begruist het grijze haar met stof op die geruchten,
 Strekt bei de handen naar den hemel en blijft stom
 Aan 't lichaam hangen; „zoon! was ik zoo bijster dom
 Belust op 't leven, dat ik u, mijn eigen leven,
- 1280 Opzette, om in mijn plaats naar 's vijands spits te streven?
 En wordt de vader door uw wonden uit den nood
 Gered, om nog een wijl te leven door uw dood?
 Hoe valt mijn ballingschap in 't end dus ongelukkig,
 Dus deerlijk uit voor mij, van rouw geperst zoo drukkig?
- 1285 Hoe zit dees' wonde mij zoo diep en hecht in 't hart?
 O zoon! uw vader, eerst door nijdigheid met smart
 Uit 's vaders rijk gejaagd, komt uwen naam bevlekken
 Met zulk een lasterstuk. Ik hadde aan deze plekken
 Des vaderlands en 't volk, verbitterd tegens mij,
- 1290 Met recht een straf verdiend. Ik, aan mijn tirannij
 Rechtschuldig, hadde zelf verdiend zoo menigwerven
 Een pijnlijke en wreede en harde dood te sterven.
 Nu duurt mijn leven nog. Ik scheide in dit verdriet
 Van 't menschelijk geslacht nog uit dit leven niet,
- 1295 Doch zal haast scheiden. Och,” dus klagende in ellende,
 Zoo rechte hij zich op, en kwam te staan in 't ende
 Op zijn gewonde heup, en schoon de wonde, rauw
 En versch en bijster diep, hem aamloos maakt en flauw,
 Nochtans beveelt hij, niet flauwhartig, zijn gezellen,
- 1300 Dat zij hem dadelijk zijn oorlogspaard bestellen.
 Dit was zijn roem en troost. Hij keert hiermee met eer
 Zeeghaftig, rijk van roof, uit alle tochten weer.
 Hij sprak bedrukt het dier dus aan met deze woorden:
 „O Rebus! lang genoeg [indien in 's wereld oorden
- 1305 Bij sterfelijken iet langdurig heeten mag],
 Heeft nu mijn levenstijd geduurd. Op dezen dag
 Zult gij zeeghaftig met Eneas' hoofd gaan strijken,
 En dien bebloeden roof; en, zonder eens te wijken,

1288, 1289. Aan deze plekken des vaderlands: neen: eenvoudig „aan het vaderland, waar hij om zijn wreedheid uit verjaagd was.” — 1301. Hij keert: lees: „hij keerde.”

- Mij helpen wreken dit verlies van mijnen zoon;
 1310 Of schort het ons aan macht, wij zullen even schoon,
 En ik en gij getroost in 't veld te gader sterven;
 Want, o kloekmoedig dier! ik denk niet, dat, na 't derven
 Van mij, uw heer, gij u gewaardigt, om voortaan
 Ten dwang van Trooischen en een vreemden heer te staan."
 1315 Het ros, terwijl hij sprak, ontving hem op den rugge.
 Hij, opgezeten, vat de schichten, scherp en vlugge,
 In bei zijn handen, rent, met blinkende helm
 Van koper, en de pluim van paardshaar opgezet,
 Gezwind in 't midden van den vijand, heet op strijen.
 1320 In 't hart ging een getij van schaamte en razernijen,
 Gemengd met liefde en rouw, van dolheid aangevoerd,
 En vroomheid, hem bewust. Hij riep luidkeels ontroerd
 Eneas driewerf, die hem daadlijk kwam te kennen,
 En dus met blijdschap bad, toen hij hem aan zag rennen :
 1325 „Dat gunn' de Vader van de Goden, God Jupijn,
 Dat gunn' de groote Apol, dat gij in dezen schijn
 Met moed ter bane komt, om handgemeen te worden !”
 Zoo spreekt hij, treedt hem toe, in 't midden der slagorden,
 Met eene felle speer. Maar d'ander roept terstond :
 1330 „O wreedaard! waarom dreigt gij mij, in 't hart gewond,
 Beroofd van mijnen zoon? Dees' weg was op gebleven
 Opdat ge mij hier langs zoudt helpen van het leven.
 Wij vreezen dood noch God, dies staak uw dreigement.
 Ik koom hier sterven, en brenge eerst u, vóór mijn end,
 1335 Nog dees' schenkagiën. Zoo sprak hij, schoot meteenen
 De speer naar 's vijands lijf, die vloog zoo ras niet henen
 Of andre volgden, speer op speer. Hij vliegt, en draait
 Zich om en wederom, en keert zich snel, en zwaait;
 Doch vorst Eneas' schild beschut hem, zonder zwichten.
 1340 Hij rent tot driewerf slinks rondom, en schiet met schichten.
 De held van Troje bood tot driewerf hem en 't ros
 In 't rond den koopren schild, daar nu het ruige bosch
 Van schichten instak; maar 't begon hem te verdrieten,
 Den strijd dus slepende te houden met dit schieten,
 1345 Zoovele pijlen uit te trekken, en verhit
 Met ongelijke kans een, die te paarde zit,
 Te keeren. Onder dit beraad smijt hij van verre
 Het paard met eene speer voor 't hoofd in zijne sterre,
 En tusschen d'ooren in. Hetforsch viervoetig dier

1331. Opgebleven: opengebleven. — 1349. En: dit voegwoord is hier te veel. Eneas trof het paard maar eens, en wel inter tempora, „tusschen de slapen;” maar te zeggen, dat hij het in zijne sterre en tusschen d'ooren trof, is of de zaak verkeerd voor te stellen of zich aan een onvergeeflijke tautologie schuldig te maken.

- 1350 Aan 't steigren in de lucht, en schermen met de vier
Beslagen voeten, ploft den ridder op de lenden,
Als het voorover stortte, in 't midden van de benden.
Het hield hem onder, lag Mesentius op 't lijf
Met zijne bloote schoft. Toen schreeuwden even stijf
- 1355 Trojaan en Latinist, dat al de lucht gewaagde
Van 't schriklijk veldgeschrei. Eneas, d'onvertsaaide,
Vliegt toe en rukt het zwaard ter scheede uit, zegt aldus:
„Waar is de strenge nu? Waar is Mesentius
En zijn groothartigheid, zoo wreed en onbewogen?”
- 1360 Maar dees' Tyrrhener schept wat lucht, en slaat zijne oogen
Ten hemel, en bekomt, en zegt in zijne smart:
„O bittre vijand, hoe? Hoe valt ge mij zoo hard?
Wat dreigt ge mij de dood? Het sterven is geen schande.
't Was niet met dit beding, dat ik u hier aanrandde,
- 1365 En naar den veldslag kwam, noch Lausus, nu al koud,
Bedong geenszins, dat gij mijn leven sparen zoudt.
Ik bidde u eene bede, [indien men eene bede
Den overwonnen gunt en vijand], hier ter stede;
Vergun mijn lichaam d'aarde; ik ken den bittren haat
- 1370 Des onderdaans en 't volk, dat hier rondom mij staat,
En bid: beschut me toch voor hunne razernije,
En gun me, als lijkgenoot van Lausus, aan zijn zije
Een eerlijk graf.” Zoo sluit Mesens zijn levens slot,
En geeft vrijmoediglijk den uitgestrekten strot
- 1375 Aan 't zwaard ten beste, en giet zijn ziel, na deerlijk stenen,
In bloed uit, langs zijn borst en over 't harnas henen.

1351. Ridder: 't zelfde als „ruiter”. — 1365. Nu al koud: behalve dat het zeer onzeker is, of Lausus, die weinige oogenblikken te voren den doodelijken slag ontvangen had, nu al koud was, is de uitdrukking ongepast in den mond des vaders, die zoo pas den zoon zoo aandoenlijk betreurd heeft. „Hij is al koud” zegt men alleen van iemand, omtrent wien men geheel onverschillig is, en de rijmlap is in elk opzicht hinderlijk. — 1375. Na deerlijk stenen: ook dat deerlijk stenen had Vondel ons kunnen sparen. 't Is in tegenspraak met het karakter van Mesentius, die ons in wat voorafgaat als een wel wreede, maar voor God noch mensch vervaarde krijgsheld wordt voorgesteld, die 't verre beneden zich geacht zou hebben, tegenover Eneas door geschrei of anderszins de minste zwakheid te verraden.

HET ELFDE BOEK.

INHOUD.

- Men wijdt den vader Mars een zegeteeken toe
 Van 's vijands roof. Het lijk van Pallas wordt verzonden
 Naar 's vaders hof, dat kermt, en klaagt, en steent zich moê.
 Het zand bedekt de doôn, van 't lijkvier eerst verslonden.
 5 Latinus krijgt geen troost uit der gezanten mond,
 Van Diomedes' stad; dies Drances valt aan 't wrijten
 Met Turnus in den raad; Latinus poogt terstond,
 Gelijk een middelaar, het krijkskrakeel te slijten;
 Terwijl genaakt de vorst van Troje met zijn macht.
 10 Men vecht; Camille blijft; in 't vechten valt de nacht.

- D**E dageraad, terwijl in 't Oosten opgestaan,
 Kwam helder rijzen uit den grooten Oceaan.
 De vorst Eneas, dus zeeghaftig in het vechten,
 [Hoewel de zorg hem jaagt en heet de doôn berechten,
 5 Zichzelfen kwijten, om der tochtgenooten asch
 Te brengen in het graf, en 't hart vol droefheid was,
 Om Pallas' droeve dood en lijk, nog onbegraven],
 Betaalt den Goden vroeg zijn kerkbelofte, en gaven,
 In 't kriecken van den dag, en plant een eiken stijl,
 10 Of boom, geknot van al zijn takken met de bijl,
 Op 's heuvels hoogen bult, en trekt, met zijne knapen,
 Den stam het harnas aan, en schitterende wapen,
 Den uitgeschudde roof des bloedigen tirans
 Mesens, u, groote Mars en God van d'oorlogskans!
 15 Tot eere en zegepraal; verzielt den stam grootmoedig
 Met stalen helm en kam, nog rood bemorst en bloedig,
 En met verminkt geweer des dooden, en 't pantsier,
 Op twalef plaatsen hard getroffen, en heel fier
 Doorschoten; en hij bond den koopren schild, vol reten,
 20 Aan zijnen slinken arm, en hing het zwaard, vermeten
 En trotsch, hem op de zijde, in zijn ivoren scheê.
 Hierna vermaande hij den blijden krijgssleep meê;
 [Want d'oversten te hoop heel dicht rondom hem stonden]:
 „O mannen! 't zwaarste stuk heb ik me al onderwonden,

12. Schitterende wapen: wapen staat hier voor wapenen. —
 15. Grootmoedig: er kwam even weinig grootmoedigheid te pas
 bij het versieren van den boomstam met dien helm als er fierheid — zie
 vs. 18 — bij het doorschieten des pantsiers of vermetelheid en trots
 bij 't ophangen van het zwaard — zie vs. 21 — te pas kwamen, en die
 onnutte woordspilling doet ons minder aan Vondel denken dan aan Datheen
 of zijn middelnederlandsche voorgangers.

- 25 En rustig uitgevoerd. Laat varen alle zorg
 Voor 't overige werk. Dit is uw vaste borg;
 Dit is de vette buit. Gij ziet hier d'eerstelingen
 Des wreeden konings,forsch en moedig in 't bespringen.
 Wij hebben hier Mesens in onze hand en macht.
- 30 Nu is de vrije weg naar der Latijnen gracht,
 Den koning en de stad voor ons gebaand en open.
 Nu zet uw zinnen schrap, om op het spits te loopen,
 En rekent vrij de kans gewonnen overal,
 Opdat [wanneer de Goön de standers uit den wal
- 35 Gebiën te rukken, u ter goeder tijd te roeren
 In 't leger, en de jeugd kloekhartig aan te voeren],
 Gij ongewaarschuwd dan, uit vreeze en achterdocht,
 Niet sammelt nocte suft. Nu laat ons, als verknocht
 Aan ons genooten, voort hun lijken, naar hun waarde
- 40 Nog niet begraven, gaan met staatsiën ter aarde
 Bestellen, 't welk omlaag in Pluto's rijk gewis
 Nog d'eenige eer en dienst des overledens is.
 „Gaat hene,” zegt hij, „eert de zielen der gestorven,
 [Die braaf ons door hun bloed dit vaderland verworven],
- 45 Met d'allerleste gave, en stuurt voor 't allereerst
 Naar dees' bedrukte stad, daar vorst Evander heerscht,
 Prins Pallas zonder blijk van deugd ons niet ontnomen,
 Op dien bedroefden dag, tot hartewee der vromen,
 En al t'ontijdig dus veranderd in een lijk.”
- 50 Hij sprak al schreiend dus, en zette naar de wijk
 Zijn droeve treden, daar het lichaam, naar 's lands wijzen,
 Nog stond, en van Aceet, den ouden en den grijzen,
 Bewaakt wierd en bewaard; Acetes, die in 't hof
 Van den Arkadischen Evander, groot van lof,
- 55 De schildknaap was voorhene, en, voor dit deerlijk sneven,
 Den waarden voedsterling ten krijgsgenoot gegeven,
 Hem ongelukkiger gevolgd was in dees' streek.
 De stoet der dienaren, de Trooische scharen, bleek

27, 28. d'Eerstelingen des wreeden konings: versta: de eerste vruchten van onze dapperheid, behaald door de nederlaag des wreeden konings. — 40. Staatsiën: de oude druk heeft staatsie, waardoor de maat niet uitkwam. Ik heb hier 't meerv. hersteld, evenals later, vs. 87. — 45. d'Allerleste.... 't allereerst: men zou bij een eerste lezing geneigd zijn te denken, dat hier een tegenstelling bedoeld is, waar echter geen sprake van zijn kan. Eneas gelast eenvoudig, dat men aan de dooden de laatste eer bewijze en in de eerste plaats het lijk van Pallas naar Evander sture. — 47. Zonder blijk van deugd: versta: zonder vooraf bewijzen van dapperheid te hebben gegeven. — 52. Aceet, den ouden en den grijzen: zoo waren er dan twee Aceten, een oude en een grijze? Vondel meent den ouden en grijzen, doch in deze periode kon zoowel een der adjectiva als een der verba gemist worden.

- En doodsch, de droeve rei der Frygiaansche vrouwen,
 60 Men hier, in 't hangend haar, in orden mocht aanschouwen.
 Zien zitten, heel bedrukt, om 't lijk des dooden heen.
 Zoo ras Eneas in de hooge poort komt treên,
 Beginnen ze al gelijk voor hunne borst te smijten,
 En jammeren zoo luid, dat van dit bitter krijten
 65 De hemel klinkt, het hof op dit bedrukt geluid
 Afgrijslijk wedergalmt. Hij, ziende 's konings spruit,
 Prins Pallas leggen, blank, als sneeuw, om hoofd en wangen,
 Het hoofd van 't kruidig bed gestut, voor 't nederhangen,
 En voort de doodwond, van 't Ausonisch punt bemorst,
 70 Nog gapen jammerlijk in zijne blanke borst,
 Sprak endelijk aldus, met natte en schreiende oogen:
 „Erbarmlijk kind! heeft mij Fortuin, vol nijsds, bedrogen,
 En zij, die vriendelijk ons toeloech, ons benijd
 Uw leven, en uw jeugd, opdat ge t'zijner tijd
 75 Ons koninkrijk niet zien, noch, naar den stijl der vromen,
 Uw vader en zijn hof met zege thuis zoudt komen.
 Ik hebbe, in 't scheiden van Evander, als uw hoofd,
 En zorge, dees' gestalte uw vader niet beloofd;
 Toen hij mij nog omhelsde, en zond, niet zonder zuchten,
 80 Naar zulk een machtig heir, waarvoor elk stond te duchten,
 Als voor een forschen aard van mannen; dat ons kling
 Een hard en strijdbaar volk in 't veld bestoken ging;
 En mooglijk paait hij nu de groote Goôn, daar boven,
 Met vierge gebeên, en rijkelijk beloven,
 85 Uit ijdele hope, en wijdt zijn gaven aan 't altaar.
 Maar wij geleiden dus den jongling met misbaar
 En ijdele staatsiën; dewijl hij overleden
 Zijn doodsschuld heeft betaald aan 's hemels mogendheden.
 Rampzaalge vader! gij zult nu, een hard gelag,
 90 Het lijk zien van uw zoon. Hoe komen we op 't geklag
 U thuis, in dezen schijn? Is dit de zegestaatsie,
 Waarnaar uw vaderlijk gemoed verlangde? Eilacie!
 Maar, o Evander! gij zult Pallas, uwen zoon,
 Dus eerelijker dood dan angstig weggefloôn
 95 Met schande en oneer, thuis zien komen dezenmorgen,
 En eerlijker dan of hij 't leven had geborgen,
 Zijn vaders bittren vloek zich op den hals gehaald.
 Ausonië, och Ascaan! hoe heeft u dit gefaald,

63. Smijten: slaan. — 79 volg. Deze periode is vrij verward en onduidelijk. De Proza-vertaling heeft: Toen hij mij omhelzende, tegens een machtig heir aanzond, en al bedrukt waarschuwde, dat wij forsche mannen voorhadden, en een hard volk gingen bestoken. — 98. Ausonië, och Ascaan: dat Ausonië schijnt hier geheel in de lucht te hangen. Men leze, als in de Proza-vertaling: Och Ausonië, och Julius (of Ascaan).

- En wat verliest ge al hoofd en troost, in tijd van treuren.”
- 100 Dus jammert hij, beveelt het lichaam op te beuren,
Zendt duizend mannen heen, de bloem van al zijn macht,
Die eerlijk hem voor 't leest geleiden, en de klacht
En vaderlijken rouw en droefheid onderschoren;
In grooten rouw een troost, te klein voor droevige ooren,
- 105 En die men evenwel den droeven ouden man
Ten hoogste schuldig is. Een deel van 't rouwgespan
Vlecht horden, en een baar van zachte en taaie tenen.
En roên, en eiken tak, spant over 't lijkbed henen
Een koele schaduw van loof. Hier leggen zij
- 110 Den dooden jongeling omhoog op stroo, daar hij
Een treurende viool of meibloem, die aan 't kwijnen,
En van een maagd den steel ontrukkt, gelijk wil schijnen;
Een bloem, wiens verf nog niet bezweken, niet verdord,
Van hare moeder d'aarde en dauw niet langer wordt
- 115 Bevochtigd en verkwikt. Eneas, toegetreden,
Brocht mede voor den dag twee kostelijke kleeden,
Van Sidons Dido, kiesch en zinnelijk op kunst,
Voor hem met hare hand zoo rijk gewrocht uit gunst,
Van gouden bloemen, geborduurd op purpren gronden,
- 120 Dat deze bloemen stijf van goud en glansrijk stonden.
Het eene kleed trok hij bedrukt den jongling aan,
Zijne alleruiterste eer. De sluier, fijn van draân,
Bedekt het haar, terstond ten viere te verwijzen.
Behalve dit vereert hij hem met vele prijzen,
- 125 Uit dien Laurenschen slag, gebiedt den roof meteen,
Op eene lange rij voor 't lijk te dragen heen.
Hij voegt er paarden bij en wapens, oorlogspanden
Den vijanden ontrukkt, ook vleugelt hij de handen
Met koorden op den rug dergenen, die hij 't rijk
- 130 Des afgronds offren most, tot zuivring van dit lijk;
Wier bloed besprenklen zou dit lijkvier en zijn vlammen.

104. Bij de eerste lezing zou men denken, dat, naar 's dichters bedoeling, die vooraf beschreven lijkplechtigheid „een troost was in grooten rouw, maar een te kleine (troost) voor droevige ooren (?)”, terwijl hij alleen meent te zeggen, als ook in de Proza-vertaling staat: in grooten rouwe een kleine troost. — 111, 112. Die aan 't kwijnen, en van een maagd den steel ontrukkt: vul aan: is. — 112. Gelijk wil schijnen: neen: gelijk schijnt; dat wil verlamt hier den geheelen zin. — 118-120. Zoo rijk gewrocht.... van gouden bloemen.... dat deze bloemen stijf van goud.... stonden: men kan bemerken, dat deze vertaling Vondel begon te vervelen. — 126. Te dragen heen voor heen te dragen is zelfs om des rijms wille niet verschoonbaar. — 128-130. Ook vleugelt hij, enz. Onzuivere constructie, waaruit niemand op kan maken, welke handen eigenlijk gevleugeld worden. Net en duidelijk luidt daarentegen de Proza-vertaling der plaats: Ook bond hij hun de handen op den rug, die hij de schimmen ten lijkoffers wou toezenden.

- Hij wil, dat d'oversten ook afgeknotte stammen,
 Bekleed met wapenen der vijanden, ten toon
 Gaan dragen, en den naam en titels van de doôn
 135 Daar boven spijkeren. Men leit in deze staatsie
 Den ongelukkigen Acetes, nu eilacie!
 Van hoogen ouderdom gebroken, bij de straat,
 Daar hij den boezem heel bedroefd met vuisten slaat,
 Met naaglen 't aanzicht krabt. Hij zijgt, en valt ter aarde,
 140 Zoo lang gelijk hij is. Hier leiden die bezwaarde
 Ook wagens, rood bespat met versch Rutulisch bloed.
 Zijn lijfpaard Ethon volgt met eenen tragen voet,
 En onbehangen, schreit en huilt een vlaag van tranen,
 Die, langs de scheren droef afdrupplende, elk vermanen
 145 Tot treuren. Andren treên ten toon met helm en speer;
 Want Turnus in triomf streek 't ovrig krijgsgeweer.
 Nu volgen hem bedrukt de keurebende en Frijgen,
 Tyrrhenische overste en Arkader, heet op 't krijgen,
 Met slepende geweer. Dus trok de staatsie heen.
 150 De makkers nu aldus een stuk vooruit getreên,
 Zoo stond Eneas stil, sprak [scheidende te noode]
 Met hartlijk zuchten, op het lichaam van den doode:
 „Wij moeten andren ook, ons in dien bloênden slag
 Ontruikt, beweenen en betreuren al den dag.
 155 Manhafte Pallas! zijt in eeuwigheid geprezen,
 Gegroet van mij. Vaarwel; vaar eeuwig wel na dezen!”
 Meer sprak hij niet, en ging, bedroefd, en treurensmoê,
 Naar zijnen hoogen wal, het Trooische leger, toe.
 Nu kwamen er uit vorst Latinus' stad gezanten
 160 Met takken van olijf, en blonde vredeplanten,
 Om hunne doôn; dat hij de lichamen in 't veld
 Door 't zwaard gesneuveld, en nog niet in 't graf besteld,
 Toch wederleevren woude, en aan 't gebeente der hunnen,
 Gelijk de reden eischt, een eerlijk graf vergunnen;
 165 Want niemand, volgens kriegsgebruik en oorlogsrecht,

135. Men leit: hier voor „men geleidt.” — 140. Hier leiden die bezwaarde: die bezwaarde, wat dan nog die bezwaarden had moeten zijn, is een ongelukkige rijmlap; want wie worden daar eigenlijk mede bedoeld? Wel konden al de volgers van Eneas en van Pallas gezegd worden, van rouw bezwaard te zijn; doch allen geleidden de wagens niet, en zij, die dit deden, hadden juist geen bijzondere aanspraak op dien titel van bezwaarden. 't Lat. zegt eenvoudig: „men leidde ook wagens.” — 142, 143. Zijn lijfpaard Ethon, enz.: volgens Plinius is het paard het eenige dier, buiten den mensch, dat tranen van droefheid schreit. Voor 't overige volgt Vergilius hier Homerus na, die ook de paarden van Achilles den dooden Patroclus laat beschreien. — 165-170. Hier vinden wij twee slepende regels, wederzijds geflankeerd van rijmen op echt, en 't woord recht tweemaal voor 't rijm gebezigd, wat stellig afkeuring verdient.

- Met overwonnen volk en levenloozen vecht;
 Dat vorst Eneas toch liefde hunne zonen,
 Die hem nog korteling onthaalden, te verschoonen,
 Dezelve, welker bloed hij had verzocht ten echt.
- 170 De goedertieren vorst vergunt het hun met recht,
 En voegt er dit nog bij: „Latijnen, wat voor streken!
 Wat snooder avontuur ried, dat gij u zoudt steken
 Zoo diep in dezen krijg? Dat gij, vergeefs beducht,
 Ons, die uw vrienden zijn, angstvallig schuwt en vlucht?
- 175 Verzoekt ge peis voor doon, die door het krijgslot sneven?
 Ik zou gewis den peis niet weigeren die leven
 Te gunnen, en waar' nooit zoo verre in deze wijk
 Gekomen, was mij niet dees' plaats, dit koninkrijk
 Bij noodlot toegelegd. Ook koom ik niet berooven
- 180 's Lands ingezet, neen. De koning sloot zijn hoven,
 En weigerde den grond aan ons Trojaansch geslacht,
 Dewijl hij liever steunde op Turnus' zwaard en macht.
 Maar Turnus had met recht en billijker zijn leven
 In 't vechterperk opgezet. Zoo hij naar peis wil streven,
- 185 Den krijg beslechten met den degen, den Trojaan
 Verdrijven uit het land; hij hoorde schrap te staan,
 En tegens mij alleen den degen uit te trekken,
 Zoo mocht hij voor een tijd zijn oude en leven rekken,
 En Gode en zijne vuist bedanken, dat hij leeft.
- 190 Nu gaat vrij hene, en steekt, ten dienst van al wat sneeft,
 Het lijkhout aan van uw verslagen burgerije.”
 Zoo spreekt Eneas: zij staan stom aan d'eene zijde,
 En keeren zwijgende zich om op dit vermaan,
 En zien elkanderen met groot verwondren aan.
- 195 Toen sprak heer Drances, d'oude, op Turnus fel gebeten,
 En die den jongeling, zoo nijdig en vermeten,
 Gedurig haatte en ook verlasterde in het hof:
 „Trojaansche held! zoo groot van naam en faam en lof,
 Nog grooter in 't geweer en harnas te beseffen,
- 200 Met welk een lof zal ik u hemelhoog verheffen?
 Verwonder ik mij meer om uw rechtvaardigheid,
 Of uw manhaftigheid? Wij willen dit bescheid

173. Vergeefs beducht: zonder reden beducht. — 176. Niet weigeren die leven: ik zou hier, om der duidelijkheids wille, liever, met een kleine variant, lezen: niet weigren hun, die leven. — 191. Uw verslagen burgerije: dit klinkt wat overdreven voor „uw verslagene medeburgers.” — 195. Drances, d'oude: 't is of er een Drances senior en junior waren. Vondel bedoelt hier eenvoudig: „de oude Drances.” — 199. Versta: die u, nog grooter dan de faam u heeft afgebeeld, door uw wapenfeiten kennen doet. — 201, 202. Woorden, die meer dan drie lettergrepen lang zijn en op heid uitgaan, maken zelden een goed figuur in poëzie, en twee daarvan nevens elkander doen altijd een slechte uitwerking,

- En dees' bejegeninge ons vaderlijke stede
 Verkundschappen, en met Latinus u in vrede
 205 Verbinden, zoo de tijdsgelegenheid den weg
 Wil banen. Turnus mag, naar eigen overleg,
 In bondgenootschap treën of elders zich vereenen.
 't Gevaart der vesten, u beschoren, lang voorhenen,
 Wordt van ons opgebouwd met lust. Elk zal voortaan
 210 Trojaansch tiras en steen op zijne schouders laan."
 Zoo sprak hij, 't wordt bestemd van zijn gezantgenooten,
 Voor zes paar dagen tijds de stilstand ook besloten,
 En onder dezen peis, bemiddeld bij verdrag,
 Loopt Trooische en Latinist te gader, dag op dag,
 215 Heel veilig in gebergte en bosschen hene en weder;
 Daar klinkt de bijl, en houwt de reizige esschen neder.
 Men houwt den pijnboom om, die steil stond in de lucht.
 Men klooft geduriglijk den eik met boschgerucht,
 En beitelen, en voert den geur der cederbladen
 220 En esschen, dat het kraakt, van boven met de raden.
 De vlugge Faam trompet zoo groot een leed en rouw;
 De Faam, die Latium flus meldde hoe getrouw
 Prins Pallas 't veld behield, kwam reede vorst Evander
 En 't hof des ouden mans ter ooren, voor alle ander.
 225 d'Arkaders streven naar de poort toe, grijpen struik
 En lijktorts, naar het oude en grijze landgebruik.
 Men ziet den ganschen weg en 't veld van tortslicht blaken.
 De Frygiaansche schaar bejegent ze in 't genaken,
 En schikt zich treurig bij dien jammerenden troep,
 230 Die, daar de vrouwen treën ten hove in, met geroep
 Een keel opsteekt, dat stad en hof hiervan gewagen.
 Maar geen is machtig, vorst Evander, neêrgeslagen
 Van druk en hartewee, te hindren in zijn vaart.
 Hij komt, in 't midden van de troepen, lijkwaart
 235 Gevallen op de baar van Pallas, zonder leven,
 En blijft van druk op borst en mond des dooden kleven.
 Hij kermt, en weent, en steent met jammerlijk geluid,
 En berst in 't ende nauw met deze lijkklahte uit:
 „O Pallas! dit's niet, dat gij vader gingt beloven,

vooral, wanneer zij, gelijk hier rechtvaardigheid en manhaftigheid, een rijmslag tweeebrengen. — 212. De stilstand: verkieselijker ware hier: „een (wapen) stilstand.” — 216. Reizige esschen: men zou allicht geneigd zijn bij 't eerste woord aan een dwaling van den zetter te denken, als hadde hij rijzig in reizig veranderd; doch de spelling van dit woord met *ey* of *ei* was vroeger vrij algemeen en ook die o. a. van KILIAAN. Min verkieselijk is zij echter, daar zij aan een wortelwoord *reis* doet denken, terwijl het denkbeeld aan rijzen, „stijgen,” behouden moet blijven. — 238. En berst in 't ende nauw, enz.: de Proza-vertaling heeft, duidelijker: en nauwlijks berst er endelijk de stem uit.

- 240 Maar dat ge omzichtiger, waar schicht en speren stoven,
 U dragen zoudt in nood en orelogskrakeel.
 Mij was niet onbewust hoe overmachtig veel
 Aanzoetende eerzucht en nieuwsgierigheid vermochten
 In 't jeugdig harrenas, en d'allereerste tochten.
- 245 Ellendig proefstuk van dien jongling, vroom en eêl!
 O harde lessen van mijn nabuurs krijgskrakeel,
 Beloften en gebeên, verhoort bij geene Goden.
 Mijn bedgenoot! gij zijt gelukkig dit ontvloden
 In 't sterven, en alleen gelukkig door uw dood,
- 250 En blijft uit dit verdriet, waarin ik overschoot;
 Ik, ik, hiertegens, most mijn tijden overleven,
 Om na te blijven, als mijn Pallas kwam te sneven.
 Veel billijker had mij de Rutulier, die 't heir
 Des Trooischen bondgenoots gevolgd was, met geweir
- 255 Besprongen, billijker waar' ik den dood gestorven,
 En hadde in Pallas' plaats deze uitvaart zelf verworven,
 Waar' thuisgebracht; doch 'k wijt dit geen Trojanen, neen,
 Noch bondgenootschap, noch mijn gastverbond, voorheen
 Gesloten, hand aan hand; dit lot most boven allen
- 260 Mijn hoogen ouderdom alleen te beurte vallen.
 Maar was mijn zoon dees' dood ontijdig toegelegd,
 Zoo doet het mij nog wel, dat hij, voor Trojes recht,
 En 't innevoeren der Trojanen in de landen
 Van Latium, dus vroeg verviel in vijands handen,
- 265 Nadat de Volscen eerst bij duizenden in 't veld
 Om hals geraakten. 'k Zal, o Pallas! brave held,
 Geene andere uitvaart uw geheugnis waardig achten
 Dan deze, u van den vorst Eneas, de geslachten
 Der trotsche Frygen, den Tyrrheenschen oorlogsraad,
- 270 En 't gansch Tyrrheensche heir u, in dien droeven staat,
 Rechtvaardig toegekeurd. Al die gij velde in 't vechten,
 En storven van uw hand, vereeren u, en rechten
 U zegeteekens op wel heerlijk in 't rijk;
 En waar', o Turnus! hij, uw weêrgade, u gelijk
- 275 In oude, en tijd, en kracht, gij, trotsche! stondt nu mede,

243. A anzoetende eerzucht: 't epitheton is nieuw en zeer bevallig. De Proza-vertaling heeft zoete eerzucht. — 254. Geweir: waarschijnlijk heeft hier een neuswijze verbeteraar, om 't rijn op heir beter te doen hooren, de *ee* van geweer in *ei* veranderd. Vondel zelf schrijft nooit geweir, waartoe ook geen aanleiding bestaan kon. — 258. Gastverbond: een zeer goed woord en volkomen wettig van samenstelling. — 274-276. De Proza-vertaling heeft: en waar' hij, o Turnus, u in oude en jaren en krachten gelijk, gij stondt nu al mede, als een geweldige staak, in 't harnas ten toon. Het is vooral het gemis dezer twee laatste woorden, dat de bovenstaande versregels onduidelijk maakt, zelf eenigszins belachelijk laat klinken. Evander wil te kennen geven,

- Gelijk een groote staak in 't harrenas alreede.
 Maar ik, rampzaalge man! wat houde ik den Trojaan
 En zijn genooten uit den strijd hier ledig staan?
 Gaat hene; gaat, gedenkt uw koning dit te melden,
 280 Dat ik, nu Pallas rust in stilte, als andre helden,
 Nog tegens mijnen wil in deze wereld blijf,
 Is uit een vaste hoop, geschept uit elk bedrijf
 Van vorst Eneas en zijn dapperheên, verbonden
 De wraak van vader en van zone, en zijne wonden
 285 Met koning Turnus' bloed te paaien, naar zijn macht.
 Dit 's 't eenig heil, dat ik nog van zijn hand verwacht.
 Verdiensten en fortuin, de lust van langer leven
 Bekoort me niet, doch 't past mij niet hiernaar te streven,
 Maar 'k wensch dees' tijding nog beneden bij de doên,
 290 In 't rijk der schaduwen te brengen aan mijn zoon.
 De dageraad terwijl komt op, en uit den Oosten
 Den sterfelijken mensch in zijne ellende troosten
 Met alverkwikkend licht, dat moeite en zwarigheên
 Ter wereld brengt. De vorst Eneas, en meteen
 295 Aartswichlaar Tarchon, port en drijft de meêgezellen,
 De lijkhoutstapels op het bochtig strand te stellen.
 Hier brengt een iegelijk, naar zijner vaadren wijs,
 Zijn dooden, en de brand wordt smokende in het rijs
 Gesteken met de torts, waardoor de lucht daar boven
 300 Met eenen mist van rook en smook hangt toegeschoven.
 Zij trokken driewerf, met hun blinkend harrenas
 Om 't lijf ge gespt, rondom het lijkhout, dat nu was
 Ontsteken. Driewerf reed de ridderschap te paarde
 Om 't droevig lijkvier, en zij huilde luide. d'Aarde
 305 Besprengt men schreiende met tranen; het geweer
 Besprengt men desgelijks, uit rouwe om dezen heer.
 Het krijgstrompetgeklank en naar geschrei van mannen
 Klinkt hemelhoog. Men worpt, als tot den brand verbannen,
 De helmen met hun kam, de lemmers, scherp van snee
 310 En roof, 't Latijnsche volk, na hunne neerlaag, meê
 Ontweldigd, in het vier, ook barrenende wielen
 En toom; een ander schild en schichten, in 't vernielen
 Des snooden vijands, nu een lijkschenkagiê, en eer,
 En flus der overleên gedragen krijgsgeweer.

niet dat Turnus als een staak zou staan, maar dat zijn wapenen, als tropee, aan een staak zouden ten toon zijn gesteld. — 283. Verbonden: gehouden, verplicht. — 312 volg. Een ander, enz.: lees, als in de Proza-vertaling: sommigen beukelaar en heillooze schichten, nu lijkschenkagiën, te voren het wapentuig dezer overledenen. — 314. Der overleên gedragen krijgsgeweer: min juist, voor: „het krijgsgeweer, door de overledenen gedragen.”

- 315 Men slacht er voor de doôn een menigte van ossen,
En keelt geborsteld zwijn en vee, in beemd en bosschen
Geroofd, en dus den viere en vlammen toegewijd.
Zij gaan hierna op strand hun makkers wijd en zijd
Verbranden, helpen 't half gebrande lijk en beenen
- 320 Bewaken, daar zij, om den heeten aschhoop henen
Gezeten, nauwelijks nog af te trekken zijn,
Voordat de nacht, met dauw geladen, al den schijn
Der zonne dooft, den kloot des hemels, na het draaien
En ommewentelen, met starren komt bezaaien.
- 325 d'Onzaalge Latinist is mede midlerwyl
Niet min dan deze in 't werk, om elders, naar den stijl,
Ontelbre lijken hoog te stapelen, te slaven,
Om zijne doôn ten deele in d'aarde te begraven,
Ten deel te voeren naar den naastgelegen oord;
- 330 Of weder naar de stad te zenden, en hun poort.
Alle overigen, groot in tal en zwaar te tellen,
En onderengemengd, zij met hun meêgezellen
Verbranden ongeteld, en zonder praal en pracht.
Toen blaakte 't woeste land alom, bij duister nacht,
- 335 Van vier bij vier om strijd. De derde dag, aan 't klimmen
Te water uit, verschuift de koele en donkre schimmen,
Wanneer de treurende gebeente en asch gemengd
Uit haren doodshaard schept, den aschhoop t'zamenbrengt,
In kuilen stopt, en delft het heet gebeente in d'aarde.
- 340 Maar 't ijselijkst gedruisch, en daar men meest misbaarde
Van rouw, was binnen 't hof en in Latinus' stad,
Daar moeder, zuster en schoondochter drukkig zat
En d'ouderlooze wees, beschreid in alle hoeken,
Om dien heilloozen krijg, vol jammeren, te vloeken,
- 345 En Turnus' huwelijk. Zij willen algelijk
En enkel dat hij zelf, die naar 't Italisch rijk,
Naar d'opperste eere steekt, dit met den zwaarde rechtte,
En met de stalen kling het rijkskrakeel beslechtte.
De strenge Drances voedt dees' stof, daar ieder klaagt,
- 350 Betuigt, dat Turnus slechts alleen wordt uitgedaagd,
Alleen in 't perk geëischt. Hier kant zich menig tegen,
En sterkts zijn voorstel met bewijsreën allerwegen,
Die Turnus' pleit en zaak begunstigen, naardien
De koningin, waarbij de jongling is gezien,
- 355 Hem onder schaduwe van haar grootachtbaarheden

337 volg. 't Was namelijk de gewoonte, de asch der lijken, twee, hoogstens drie dagen na 't verbranden, te verzamelen. — 350. Betuigt: 't Lat. heeft wel testatur, maar ik geloof, dat men dit woord hier meer moet opvatten in den zin van „verklaart, houdt vol.” — 355. Haar groot-achtbaarheden: de uitdrukking, en nog wel in 't meerv., klinkt vrij

Beschut; ook houdt de naam en faam den aangestreden
Het hoofd op, door zijn zege en dapper krijgsbeleid.

- In 't midden van dien brand des oproers komt bescheid
Uit Diomedes' stad en hof door d'afgezanten,
360 Die, met een droeve maar gekeerd naar deze kanten,
Verkundschappen, dat, met zoo groot een arrebeid
En kosten des gezants, en zijn grootachtbaarheid,
Gansch niet is uitgerecht; dat ernstige gebeden,
Schenkagiën nochte goud hem konden overreden;
365 Dat vrij de Latinist om bijstand elders heen
Mag trekken, of met Trooische in peisgenootschap treên.
Latinus zelf bezwijkt hierdoor, van grooten rouwe,
De gramschap van de Goôn, de graven der landouwe,
Nog versch voor zijn gezicht, waarschuwen hem met kracht,
370 Dat vorst Eneas, door eene openbare macht
Des hemels in het rijk geroepen wordt van buiten,
En niet dan met bederf der landen zij te stuiten,
Dies hij den hoogen raad en treflijksten ten hoof
Verdagvaardt. Men vergaârde, en weg en heirbaan stoof
375 En grimmelde van al, die zich ten hove spoedden.
Het koninklijke hoofd zit in den ring der vroeden
Zwaarmoediglich, als oudste en eerste van den staat,
En al wat schepter voert, gebiedende in den raad,
Dat d'afgezanten, uit de stad van Etolije
380 Gekeerd, verkundschappen, van vore af, op een rije,
Tot achter toe, wat troost, wat antwoord zij van daar
Ten hove brengen. Al de raadzaal luistert naar
Hun antwoord. Venulus hief aan, op 't hoog begeeren
Gehoorzaam, in den raad aldus te redeneeren:
385 „Wij zagen Diomeed, o brave burgerij!
En 't leger van den Griek, en leiden, frank en vrij,
Den weg af zonder leed. De krijgsvorst gaf ons allen
Die hand, door wiens geweld oud-Troje legt gevallen.
De held, die den Gargaan veroverde, zou stout,
390 Heeft in Apulië nu Argyrip gebouwd,
En naar zijn volk genoemd. Nadat wij binnen stonden,
En toegestaan wierd, dat Latinus' afgezonden
Hun last ontvouwen, daar zij tegenwoordig staan,
Zoo boden wij vooreerst hun ons schenkagiën aan,
395 En meldden onzen naam en land; wie ons besprongen;
Wat reën en oorzaak ons zoo wijd naar Arpos drongen.”
Hij hoort aandachtig toe, en antwoordt heusch en zacht:
„Gelukkig, overoud Ausoniaansch geslacht,

zonderling, nu er van een vrouw gesproken wordt, en te eerder had zij
door een meer gepaste moeten vervangen worden, omdat zij vs. 362 nog-
maals voorkomt. 't Lat. heeft alleen nomen.

- In God Saturnus' rijk ter goeder tijd geboren!
 400 Wat blindheid port u, uw gerusten staat te storen,
 Uitheemschen oorlog aan te zeggen, zonder nood.
 Zoo menig als er van den degen overschoot,
 Nadat hij Ilium schoffeerde met den degen,
 [Ik sla nu over wat, toen Troje was belegen,
 405 Men onder Priams muur bezuurde, en wat al volk
 Vliet Simois versmoort en wentelt in zijn kolk],
 Alzamen mosten wij, verstooten van onze erven,
 Afgrijselijk gestraft, de wereld ommezwerfen,
 En elk zijn schellemstuk zoo dier ontgelden, dat
 410 Zich Priaam zelf, om 't leed der uitgerooide stad,
 Ontfermen zou. Dat weet het al te gruwzaam wrokkend
 En droevig onweêr, van Minerve ons' vloot berokkend.
 Dat weet d'Eubeesche rots, Cafareus, dol van wraak!
 Wij zworven, na dien krijg en oorlog, rauw van smaak,
 415 De kust om, elk zijns weegs. In droeve ballingschappen
 Liet Menelaüs, zoon van Atreus, zijne stappen
 Aan Proteus' pijlers staan. Ulysses, schalk en erg,
 Zag 't zaad der reuzen, en den altijd gloënden berg.
 Hoe kan ik Pyrrhus' rijk en zijn gebied vergeten?
 420 't Hof van Idomeneus, verwoest en omgesmeden,
 Of Lokren, neêrgezet op 't Libyaansche strand?
 De Grieksche veldheer zelf kwam onvoorziens van kant,
 Zoo ras hij zijnen voet op Argos' drempel zette,
 Vermoord van zijn gemaal, eene eerelooze smette.
 425 Een overspeler, die 't Myceensche hofbed schon,
 Bezit den stoel van hem, die Azië overwon.
 Zal ik verhalen, hoe de Goden mij benijdden
 In 't vaderlijke hof te landen, na het strijden,
 Het schoone Calydon en mijn gemaal te zien?
 430 Nu volgen ons, hoe schuw wij d'ongelukken vliên,
 Gods wonderspoken na, onmogelijk t'ontrennen;
 En mijn verloren maats, gestegen met hun pennen
 Ten hemel door de lucht, veranderden gezwind
 In vogels, zweven langs de stroomen in den wind,
 435 [O ijselijke straf en krijgsplaag van de mijnen!]
 En huilen zoo bedrukt van hartewee en pijnen,
 Dat klip en steenrots hierop weêrgalmt van 't gesteen.
 Ik zag al boven 't hoofd zoo groote zwargheên,
 Nadat ik, zinnelooze! onsterfelijken deerde,
 440 En Venus teisterde, en met een kwetsuur schoffeerde.

425. Een overspeler: Egisthus. — 429. Gemaal: zie over dit woord,
 dat uit zijn aard van beide geslachten is en hier voor „huisvrouw” staat,
 HUYDECOOPER, *Proeve*, III, bl. 306.

- Neen zeker, wikkelt mij in zulk een oorlog niet.
 Ook heb ik, na den val van Troje, en hun verdriet,
 Geen strijd met Trooischen meer, noch wil hun leed gedenken,
 Noch mij verheugen in hun rampen. Dees' geschenken,
 445 Ons uit uw vaderland dus verre meegebracht,
 Bestelt Eneas. Ik, zooveel mijn moed vermocht,
 Stond tegens hem gespitst, heb met dees' hand gevochten;
 Gelooft mij, die 't beproefde, en geen onverzochten,
 Hoe trotsch hij met den schild elk toevloog,forsch en stijf;
 450 Met welk een dwarling hij de speren schoot in 't lijf.
 Hadde Ida zulk een paar doorluchtigen gedragen,
 De Frijg had Inachus in Grieken opgeslagen,
 En Grieken zat in rouwe, om 't keeren van de kans.
 Held Hector en de vorst Eneas, Trojes schans
 455 En borstweer, hielden lang 't beleg voor Troje dragende,
 En stuitten 't Grieksch geluk, hen tien jaar slaande en jagende;
 Twee even moedig, beide in 't harnas even sterk,
 Doch geen godvruchter dan Eneas in de kerk.
 Laat ze, op wat wijze dit geschiën kan, zich bevreden,
 460 En, kan het zijn, in peis en bondgenootschap treden:
 Maar heirspits tegens heir te wagen, wacht u dat!
 Nu hebt ge, o groote vorst der vorsten! dit gevat,
 Ook d'antwoord klaar gehoord uit Diomedes' stoelen,
 En wat de Grieken van dien zwaren krijg gevoelen."
 465 Zoodra de rijksraad van Ausonië uit den mond
 Der afgezanten dit nu duidelijk verstond,
 Begonnen ze eveneens te morren en te mompelen,
 Als waterstroomen, die hun killen overrompelen,
 Op steenen stuiten, die den stroom zijn volle vaart
 470 Beletten, en gestopt den kant benedenwaart
 Vast schuren, langs den boord des oevers nedersnorren.
 Zoo ras 't ontroerde brein van mompelen en morren
 Een poos bedaart, elk zwijgt, heft uit den hoogen troon
 De koning aan, nadat hij eerst de goede Goôn
 475 Om hulp bidt, daar zich 't volk in nood op mag verlaten:
 „Latijnen, 'k wenschte wel, en 't zoude ons mogen baten,

444, 445. Dees' geschenken bestelt Eneas: d.i.: „bestelt (bezorgt) aan Eneas deze geschenken.” — 448. En geen onverzochten: lees: „en geloof niet (sla geen geloof aan) hen, die 't niet verzocht (d. i.: beproefd) hebben.” — 452. Versta: de Trojanen waren in Griekenland zelf het kroost van Inachus (de Grieken) op 't lijf gekomen. — 458. In de kerk: met dezen gekken rijmlap maakt Vondel Eneas tot een vroom katholiek, die zijn „kerkplichten” naar behooren waarneemt. — 459. Zich bevreden: min gewoon, voor „vrede sluiten,” of in bondgenootschap treden, als de Proza-vertaling heeft. — 461. Wacht u dat: min gewone variatie van „wacht u des, of daarvoor.”

- Dat gij te voren staat gemaakt hadt van den staat,
 En niet op zulk een tijd het rijk en zijnen raad
 Verdagvaardde, als de muur omringd is en belegen.
 480 O burgers! het geslacht der Goden is ons tegen,
 En wij bevechten al t'ontijdig zulke mans,
 Die onverwinbaar zijn en door geene oorlogskans
 Te matten, en, hoewel zij overwonnen leggen,
 Geen zwaard opsteken, maar den vijand nog ontzeggen.
 485 Zoo gij uw hoop nog zet, en uw vertrouwen bouwt
 Op dit Etolisch bloed, in 't vechten brusk en stout;
 Ik bidde u, zet dat vrij geheel uit uw gedachten,
 En elk zie naarstig toe, en leer' zichzelve wachten.
 Maar in hoe groot een last wij steken; hoe het al,
 490 Waarop men steunde, ons nu ontzakt in dit geval,
 En waar de gansche Staat in 't ende is toe vervallen,
 Dat zien uwe oogen, en gij kunt het merklijk allen
 Met handen tasten; doch ik wijte deze schuld
 Nu niemand niet. Men heeft met wijsheid en geduld
 495 Alreede in 't werk gesteld al wat men aan kon vangen,
 De gansche macht des rijks aan ééne slag gehangen.
 Nu geef ik u in 't kort mijn inzicht te verstaan,
 En hoe het bij mij legt, dies hoort aandachtig aan:
 'k Heb bij den Tiberstroom, de landgrens van Tuscanen,
 500 Een overoud gebied, bewoond van onderdanen,
 Hetwelk zich westwaart strekt tot aan Sicilje toe.
 Aurunk en Rutulier beploegt het, nimmer moê,
 Bezaait de barre rots, beweidt de schrale kruinen.
 Men gunn' dit landschap, hoog gebergte, veld en duinen,
 505 Van pijnbosch overgroeid, den Trooischen bij verdrag,
 En sluit' verbond met hen, zoo billijk als men mag,
 En roepe hen in 't rijk, als trouwe rijksgenooten.
 Zij slaan zich daar ter neêr, en bouwen steên en sloten,
 Is hun begeerte en trek zoo groot tot dit gebied;
 510 Doch willen ze elders heen, zoo hun begeerte ziet
 Naar ander land en volk; en kunnen ze endlijk scheiden
 Van onzen grond, zoo laat ons hun een vloot bereiden
 Van twintig schepen, al van 't Italiaansche hout;
 Ook grooter tal, indien de Trooische zich betrouwt
 515 Zoovele kielen met zijn eigen volk te mannen.

477. Dat gij te voren staat gemaakt hadt van den staat: waarom heeft Vondel, in plaats van met het woord staat te spelen, hier niet geschreven:

Dat gij eerst overleg gemaakt hadt van den staat?

Zoo staat er ongeveer — en beter — in de Proza-vertaling. — 514, 515. Indien, enz.: de Proza-vertaling heeft eenvoudig: indien zij meer mannen kunnen.

- Al 't hout legt aan den stroom. Zij mogen t'zamenspannen,
 En vorderen zooveel en zulk een vaartuig, dat
 Hun dienen kan. Laat ons hun arbeidsvolk, en schat,
 En geld, en timmerliën bestellen, en hierboven
 520 Zendt hun gezanten toe, de bloem uit onze hoven,
 Van al 't Latijnsche bloed, en honderd hoofden sterk,
 Die, met den vredetak, onze inzicht in het werk
 Gaan stellen, onzen wil ontdekken, ons vereenen,
 En hun schenkagiën van goud en elpenbeenen
 525 Vereeren, boven dat een hoogen wagentroon,
 En koninklijken rok, sieraden van de kroon.
 Beraadslaagt u, zooveel den rijke zijn genegen,
 En handhaaft onzen staat, te jammerlijk verlegen.”
 Toen stond heer Drances op en brocht zijn inzicht voort,
 530 Dezelve, die doorgaans, verbitterd en gestoord,
 En aangehitst van nijd, een helsche vloekverwante,
 Zich tegens Turnus' eer met slimme trekken kante.
 Hij was van middelen heel rijk, ook welbespraakt,
 Doch koel ten orelage, een raadsheer, nooit gelaakt,
 535 Een stokebrand, heel trotsch op moeders stam en zegen,
 Onzeker uit wat stam hij sproot van vaders wegen.
 Dees rijst hier op, verzwaaert, vermeert den bittren haat,
 Dien ieder Turnus droeg, aldus in dezen raad:
 „Gij vraagt, genadigste heer koning! uw getrouwen
 540 Om raad in eene zaak, die niemand hoeft t'ontvouwen
 Met zijne uitleggingen, en geenszins duister is.
 Zij weten al te wel, wat tot behoudenis
 Der burgren wordt vereischt, doch houden dit nog binnen.
 Hij geve ons vrijheid, om te spreken, dit t'ontginnen,
 545 En laat' zijn hoovaardij en opgeblazenheid
 Eens varen, door wiens drift en jammerlijk beleid
 En zijdegangen, [ik zal 't zeggen onverlegen,
 Al dreigt hij mij den dood met zijnen trotschen degen],
 Wij zooveel lichten van krijgsoversten gebluscht
 550 En al de stad in rouw zien zitten en ontrust;
 Terwijl hij raad weet, om met vluchten zich te bergen,
 En niet ontziet, het heir des Frygiaans te tergen,
 Den hemel met geweer en wapenen braveert.
 O allerbraafste vorst! die nog de Trooischen eert,
 555 Voeg liever nog een gaaf bij alle dees' geschenken,
 Waarmeê gij dien Dardaan wilt eeren en bedenken;
 Besteê, o vader! nu uw pand, uw dochter vrij,

525. Een hoogen wagentroon: de sella Curulis. — 534. Nooit gelaakt: deze rijmklap staat eenigszins in tweespraak met de benaming van stokebrand, die onmiddellijk volgt. — 544. Hij geve, enz.: versta: „hij, door wiens drift,” enz. — zie vs. 546 — „geve ons vrijheid,” enz.

- Ook zonder vreeze voor geweld en vijandij,
 Aan dezen braven zoon en schoonzoon uit ten echte,
 560 Gelijk hij waardig is, en sterk, als een oprechte,
 Dien peis door een verdrag en eeuwig vreeëverbond;
 Of zijn de harten en gemoeden dus gewond
 Van schrik voor Turnus, laat ons zelfs hem liever smeeken,
 Den nood vertoonen, 't hart van dien versteenden breken.
 565 Hij geef' zijn eigen recht den koning voor dees' tijd,
 En schelde deze schuld den vaderlande kwijt.
 O gij, die d'oorzaak zijt, en 't hoofd van alle plagen,
 En Latiums bederf! waartoe den burger jagen,
 Die dus ellendig is, in merkelyk gevaar
 570 Zoo bloedig, reis op reis? o Turnus! hoor ons maar:
 In oorloge is geen heil; wij bidden u om vrede,
 Om 't ééne onschendbre pand van vree. Dat 's al ons bede.
 Ik, die, zoo gij u laat voorstaan, u benij,
 [Waar aan ik mij niet stoor], ben d'eerste uit deze rij,
 575 Die u ootmoedig bidde: ontfarm der onderzaten,
 Ontfarm u om uw volk. Leg af den trots van staten
 En stamme; en naardemaal gij dus werdt voortgejaagd,
 Zoo ga vrij hene. Al doën en bloed genoeg beklaagd,
 Al land genoeg verwoest; of zoekt ge d'eer door smarte,
 580 En steekt dat hart in u; gaat u de bruid ter harte,
 En bruidsschat van het hof, zoo waagt het; treë in 't zand
 Bejegen uw partij, den degen in de hand.
 Wij, een verachte hoop, ja, trouwen uwe slaven,
 Onwaardig 't lijkbeklag, onwaardiger begraven,
 585 Die zullen sneuvelen op 't veld, den haat ten buit,
 Om Turnus in het hof te helpen aan zijn bruid,
 Maar hebt ge zooveel harts, een druppel bloeds, gekomen
 Van vaders bloed en deugd, zoo zie, op 't spoor der vromen,
 Hem onder d'oogen, die u uitdaagt in het veld."
 590 Dees' rede terge die verbolgen oorlogsheld.
 Hij zuchtte, en borst in 't end dus uit, om lucht te scheppen:
 „Wanneer het tijd is om de handen fluks te reppen,
 Dan weet gij, Drances, breed te weiden met de tong,
 Zijt d'eerste, daar de nood den raad te rade dwong
 595 Te komen; doch men moet geen hof alleen stoffeeren

558. Vijandij: ik herinner mij niet, dit woord elders te hebben aange-
 troffen. 't Is intusschen te verdedigen, voor zooverre men ook veinzerij,
 minnerij, dwinglandij zegt; doch 't is niet in gebruik gebleven. —
 583-586. Drances spreekt hier ironisch, wat in de Proza-vertaling beter is
 uitgedrukt, waar men niet trouwen (trouwens), maar kwansuis leest. De
 bedoeling is: „wij worden maar als een nietswaardige hoop beschouwd,
 goed genoeg, om, door onzen dood, Turnus aan zijn bruid te helpen.” —
 584. Onwaardiger begraven: nog minder waard, begraven te worden.

- Met klank van woorden, die geen stofferij ontberen,
 Wanneer men veilig zit, terwijl de muur en wal
 Den vijand keert, de graft, nog vrij van stormgeschal,
 Niet overloopt van 't bloed der burgren en soldaten;
 600 Dies raas, o Drances! raas, en donder, uitgelaten
 Met uw welsprekendheid, gelijk ge zijt gewoon;
 Stel mijn bloôhartigheid wel degelijk ten toon,
 Wanneer ge met uw vuist de Trooischen hebt bij hoopen
 Verslagen, en het veld in 's vijands bloed verzopen,
 605 Met zegenrijken roof geteekend hebt als wij.
 De proeve wat een held vermag, die staat u vrij;
 Men zoek' de vijanden niet verre uit dit geweste;
 Zij staan rondom en langs en dicht voor deze veste.
 Belieft het u, dat wij uitvallen, nu terstond?
 610 Wat sammelt ge? Of zult gij gedurig met den mond
 En tonge vechten, en den Frijs uw hielen toonen?
 Ik voorgejaagd? Wie kan met recht mijn vroomheid hoonen,
 Verwijten, dat ik ben met schande voorgevloôn,
 Die den gezwollen stroom des Tibers nog vol doôn
 615 Zal zien, en van het bloed der Trooischen overvloeien,
 Evanders hof geheel instorten, onder 't bloeien
 Van zijnen ouden stam, d'Arkaders van hun hoofd,
 Geweer en wapenen geplonderd en beroofd?
 Zoo hebben Bitias noch Pander, daar ze stonden
 620 Ten schrik, noch duizenden van andren mij bevonden,
 Die ik zeeghaftig, in den kring van 's vijands wal,
 Op eenen dag voorshands in 't leger brocht ten val,
 En naar den Tarter zond. Is nu in 't orelogen
 Geen heil? Krankzinnige! verhef 't uitheemsch vermogen;
 625 Trompet dit den Dardaan en uws gelijken voor,
 En vaar vrij voort, om 't land op dit verbaasde spoor
 t'Ontrusten, en alom in rep en roer te zetten,
 De macht des volks, dat zich nu tweewerf liet verpletten,
 In top te voeren, en, ten ondienst van 't gemeen,
 630 Latinus' wapens laag te zetten bij elkeen.
 Nu sidderen alreë de Myrmidonsche heeren,
 Voor 't Frygiaansche zwaard. Nu siddren de geweren
 Van Diomedes en Achilles van Laris,
 En d'Aufidus terugvlucht van ontsteltenis
 635 Voor 't Adriatisch meer, met zijnen stroom en vloeiden;
 Ook als dees' schelm, doortrapt in 't veinzen, de gemoeden
 Der tegenwoordigen misleidt met eenen glimp
 Van zijn bloôhartigheid, alsof ik 't hem ten schimp

596. Woorden, die geen stofferij ontberen: hoogdravende woorden. — 634. d'Aufidus: de Ofanto, een rivier van Apulië, die zich in de Adriatische Zee uitstort.

- 640 Mocht rekenen, zoo hij zich tegens mij durf zetten,
Dan wordt zijn boosheid meer ontmond door dit blanketten.
Maar zijt niet eens bezorgd; ik schende om deze smart
Mijn handen niet aan u, noch zal dat bloode hart,
[Leef lang genoeg], zoo brusk u uit den boezem rukken.”
O voogd en vader! wien de rijksellenden drukken,
- 645 Nu keere ik mij naar u, en uwen wijzen raad.
Indien gij geene hoop noch heil voor dezen staat
In onze wapens stelt; indien we zoo verlegen,
Van noodhulp gansch ontbloot, en met des vijands degen
Maar eens den rug te biën, geplet zijn, man voor man,
- 650 Ook zonder dat de kans des oorlogs keeren kan;
Zoo laat ons vrij vanzelf de wapens nederleggen,
Om vrede bidden, en aan 's vijands eigen zeggen
't Geschil verblijven; schoon [och, of onze oorlogsjeugd
Een luttel overschoot van onzer vaadren deugd!]
- 655 Ik hem gelukkig acht, die eerlijk kwam te sneven,
En, om het minste van ons leed niet t'overleven,
Als een vroom krijgsheld, 't gras met zijne tanden beet.
Maar schieten middelen en jonge gasten, reed
Te vechten, en nog nooit in 't veld gebruikt tot heden,
- 660 Nog over, hulp en volk van d'Itaaliaansche steden,
En staat den Trooischen ook hun eere dier genoeg,
En op veel bloeds, [want hun verlies in 't slaan bedroeg
Niet luttel, en de storm, die ons dees' staatplaag kraaide,
Niet zachter over hunne als onze hoofden waaide];
- 665 Waarom bezwijken wij zoo schendig in de poort
Des oorlogs? Waarom schrikt ons hart, eer 't oorlog hoort
Trompetten? Dikwjl keert de tijd ten lange leste
Door zijn verandering de zaken nog ten beste.
Het weiflende avontuur bedroeg er veel voorheen,
- 670 Help ongelukkigen uit voetzand op de been.
Ontzeggen Arpen en Etolischen onslieden
In dees' gevaarlijkheên en nood de hand te bieden?
Dat weigren Messap noch Tolumnius' gebied,
Dat machtig is en sterk, noch zooveel volken niet,
- 675 En oversten, ons van hun zijde toegezonden;
Ook zal geen kleinen prijs gebeuren, die verstonden
Door 't Laurentijnsche land en Latium meteen
In 's konings eed en in Latinus' dienst te treên.
Nu is er nog Camille, een van de braafste loten
- 680 En telgen, uit den stam der Volscen voortgesproten,
Die brave ruiters voert, en benden, nooit vermoeid
Ten oreloge, een volk, dat in zijn harnas groeit.
Indien de Trooischen mij alleen in 't vechterperk dagen,
In 't strenge lijfgevecht, en is het uw behagen,

- 685 En sta ik dezen staat zoo hatig in het licht;
 Nog is de zege mij zoo vreemd niet, dat ik zwicht,
 En weigere op die hoop een luttel te bezoeken.
 Ik zal er ook met moed op aantreên, mijver kloeken,
 Al waar' 't de groote Achil; al schoot hij 't harnas aan,
 690 Gesmeed met d'eigen vuist van wapengod Vulcaan.
 Ik, Turnus, die in moed voor geene alouden wijke,
 Geef gansch gewillig u, en voor 't Latijnsche rijke,
 En voor Latinus, dien ik mijn schoonvader acht,
 Mijn lijf en leven nu ten beste uit al mijn macht.
 695 Eischt vorst Eneas mij alleen uit door zijn boden,
 Dat zoek ik. Spruit dit uit de gramschap van de Goden,
 Geen Drances boet dit met den hals, noch draagt dien last.
 Is aan dit lijfgevecht ook eer en voordeel vast,
 Hij strijkt hier geenens prijs, noch lof noch eergeschenken."
 700 Terwijl zij onderling, in zaken van bedenken,
 Zich met elkanderen hierover vast beraân,
 Rukt vorst Eneas met zijn heirkraacht op hen aan.
 Een bode komt het hof des konings innestreven
 Met een verbaasd gerucht, en zet, daar ze allen beven,
 705 De straten overend; dat al het Trooisch geweld,
 En der Tyrrhenen macht den Tiber af door 't veld
 In haar slagorden breed en moedig neêr komt zakken.
 De harten dadelijk in onrust aan 't verzwakken,
 En 's volks gemoeden, voort van gramschap aangepord,
 710 Aan 't hollen. Ieder grijpt, ten oorloge uitgestort,
 Terstond de wapens aan. Bedrukten slaan aan 't weenen.
 De heeren mompelen. Dit gaf bij groote en kleenen,
 En oud en jong, door al Latinus' stad, eerst stil,
 Een ijselijk geschrei, en ongelijk geschil.
 715 Gelijk men bij geval in 't hooge woud, vol blâren,
 Ontelbre vogels dicht te zamen ziet vergâren:
 Of heesche zwanen, bij den visscherijken vliet
 Paduse, en 't kwakend meer, dat naar zijne oevers schiet,
 Een schor geluid hoort slaan. „Getrouwe burgerijen!”
 720 Zegt Turnus, wien dit dient, „dit zijn de rechte tijen;
 Vergaârt den raad bijeen, en, zittende in den raad,
 Vermaant hen tot den vree, tot heil van dezen staat;
 Zij rukken vast in 't rijk gewapend, van alle oorden.”
 Zoo spreekt hij tegens hen, en, zonder langer woorden,

687. Bezoeken: beproeven, onderstaan. — 693. Schoonvader: een dactylus, gelijk dit woord is, behoort nimmer in een Alexandrijn gebezigt te worden, tenzij om dien aan te vangen. — 712. Bij groote en kleenen: hier moest, al ware 't maar, omdat kleenen een *n* aan 't slot heeft, grooten staan. — 718. Paduse: vroeger een der monden van den Padus of Po, nu verzand.

- 725 Rukt voort, en geeft zich ras ten hove uit in de stad.
„Volusus,” zegt hij, „voort! gebië de Volscen, dat
Zij fluks zich wapenen; de Rutuliers geroepen,
En voer ze rustig aan; Messapus! gij uw troepen,
Gij, Coras, uwen broër en uwe ruitery
- 730 Gewapend; dat men voort om strijd naar buiten tij’.
Een deel bezette fluks de toepaân naar de vesten,
En mann’ de torens ras. Dat d’ovrige opgepresten
In ’t volle krijgsgeweer mij volgen, en mijn last,
Daar ik hen voeren wil.” De gansche stad loopt vast
- 735 Naar d’oude muren toe. Latinus laat de raden
En aangevangen raad, met ’s rijks bewind beladen,
En stelt, beroerd van geest, dien zwaren handel uit,
Beschuldigt menigmaal zichzelf, die de bruid
Des Trojer, zonder zijn partij of haat te schromen,
- 740 Niet toestond, hem niet heeft ten schoonzoon aangenomen,
En vorst Eneas blijde ontvangen in zijn hof.
Vele andren graven voor de poorten in het stof,
Of voeren steenen aan en afgehouden staken.
De schorre krijgsklaroen blaast nu met stijve kaken
- 745 Het bloedige oorlog in. De joffers overal
En jonge knaap dooreen omringen poort en wal.
De jongste nood verdaagt de stad en haar getrouwen.
Ook wordt de koningin, met eenen sleep van vrouwen,
Naar d’oude kerk gevoerd, Minerves hoog gesticht,
- 750 Om offergaven haar te wijden naar den plicht.
Lavinie, de maagd, de bron der zwaarigheden,
Gaaf aan haar moeders zijde, en slaat met zuivre zeden
Haar blakende gezicht en oogen naar beneën.
De vrouwen volgen met een jammerlijk gesteent,
- 755 Bewierookten de kerk, en storten haar gebeden
Ootmoedig uit in ’t koor, bij trappen op te treden.
O Pallas! strijdbre maagd en orelogsvoogdin,
Verbrijzel met uw hand, uit eenen straffen zin,
Het Frygiaansch geweer, en vel, naar zijne waarde,
- 760 Dien strateschender voor ons hooge poort ter aarde!
De dolle Turnus rust zich trotsch ten oorloge uit.
’t Rutulisch pantser, ruw van stalen schubben, sluit
Om zijne borst. Hij heeft de laarzen aangeschoten,
Maar voert den helm nog niet. Zoo kwam hij aangestooten
- 765 Van ’t koninklijke slot, en schitterde van goud,
Den degen op de zijde, en randt den vijand stout

760. Strateschender: voor: straatschender is evenmin goed te keuren als huizebreker, struikeroover, houthakker, disschegenoot, enz. ’t zou wezen.

- In zijnen geest al aan; gelijk een paard, na 't rekken,
 Den halster kwijt wordt en eens losbreekt, na lang trekken,
 En vrij en frank en los, ten stalle uit, ruimte kiest,
 770 En veld, en lucht, of in de weide streeft en briescht
 Naar een hoop merriën; of, om zich weer te baden,
 Te wed gaat, als het plag, het hoofd, nu onbeladen,
 Omhoog steekt in de lucht, en steigert, briescht en tiert,
 Dat over nek en schoft de mane henezwiert.
- 775 Camil, verzelschaft met de Volscen, hare bende,
 Bejegt hem, daar hij haar vierig tegenrende.
 De koningin springt zelf van 't paard af in de poort,
 En al de troep, die haar geleiden komt, stijgt voort
 Van 't paard af, als mevrouw, die dus heeft aangeheven:
- 780 „Indien een krijgsheldin, die vroom is en bedreven,
 Zich op haar eigen deugd met recht betrouwen mag,
 Zoo hebbe ik 't hart, beloof, o Turnus! dezen dag
 Eneas' ruitery in 't veld het hoofd te bieden,
 Alleen de ruiters der Tyrrhenen te bespieden,
- 785 t'Ontmoeten op het spits; vergun me heden d'eer,
 Dat ik den eersten torn, tot heil en tegenweer,
 Mag uitstaan met mijn volk. Hou jij, den staat ten beste,
 U met uw voetvolk voor de stad en ons steêveste.”
- De koning Turnus ziet de dappre maagd eens aan,
 790 En zegt: „O eere van d'Italische oorlogsvaan!
 O maagd! hoe zal ik u bedanken of vergelden?
 Maar laat ons [naardemaal uw moed, o licht der helden,
 Voor geen gevaren zwicht] dit stuk gelijkerhand
 Beginnen. De Trojaan Eneas heeft, om 't land
- 795 Gansch af te loopen, eer wij schrap geraken konden,
 De licht gewapenden te paard vooruit gezonden,
 Naar zijn voortvarendheid; gelijk de Faam en spiën,
 Op kundschap uitgestierd, ons mondeling bediën.
 Hij zelf komt met zijn volk, langs ongebaande plekken,
- 800 Den steilen berg op en naar deze muren trekken.
 Mijn wit is hem een laag te leggen op het pad,
 Dat door het bergbosch loopt, den tweesprong, naar de stad,
 Met mijn gewapenden in 't heimlijk te bezetten.
 Pas daar met alle uw macht te houden, scherp te letten,
- 805 En neem de ruiters van Tyrrhene daar gewis.
 Messaap, de dappere en Latijnsche ruiter, is
 Gereed, met al den troep der Tiburtijnsche grooten
 En oversten, om voort met u dat heen te stooten.
 Ik stel 't beleid aan u.” Zoo spreekt hij op dees' plaats,

767-774. Gelijk een paard, enz.: Deze beschrijving is fraai overgebracht, gelijk over 't geheel dit Elfde Boek een der best berijmde is. — 808. Dat heen te stooten: dien weg op te trekken.

- 810 Vermaant Messapus en alle oversten, zijn maats,
Tot dezen aanslag aan met zulk een krijgsmansrede,
En spoede naar de macht des vijands met zijn schrede.
Op eenen omweg, krom en bochtig, legt een dal,
Dat donker is, bekwaam om hier van overal,
- 815 Gewapend en bedekt, den vijand te belagen.
Het schuilt van wederzijde in ruigte en dichte hagen.
Een smalle voetweg, al te nauw voor 's gangers treên,
En kwade toegang loopt in schaduw derwaarts heen.
Omhoog, en op de kruin des bergs, die, vrij van hinder,
- 820 Een open uitzicht heeft alom, van hier en ginder,
Legt eene vlakte, nog bij weinigen bekend,
En veilig om gerust te schuilen daaromtrent;
Hetzij 't u lust van hier, ter rechte of slinke zijde,
Een aan te tornen, eer hij 't ongeval vermijde;
- 825 Of van den berg een op te komen, sterk en stijf,
En steenen van omhoog te wentelen op 't lijf.
De jongeling begeeft, door hem bekende wegen,
Zich derwaart, en bezet de plaats, hem wel gelegen.
En legerd zich in 't bosch, dat naar is, tot den strijd.
- 830 Diaan, Latona's telg en kroost, heeft midlertijd,
Uit haren hoogen kreits, toen Opis aangesproken,
Weemoedig en bedrukt. Zij was eerst opgeloken,
Een vlugge gezellin van haar gewijden stoet
En maagdelijken sleep. Diaan zegt, kleen van moed:
- 835 „O maagd! Camille, ons lief en waard uit haar nature,
Aanvaard ons krijgsgeweel, helaas! ter kwader ure,
En rijdt naar dezen slag, daar 't wis haar gelden zal.
De hartelijke trek, waarmede ik bovenal
Haar in mijn harte omhelze, is mij niet aangekomen
- 840 Zoo kort, maar al vanouds.” Toen Metabus most schromen,
Door nijd en sterker macht uit zijn gebied gejaagd,
En overoude stad Privern, nam hij dees' maagd,

812. En spoede: lees, duidelijkheidshalve, en spoedt. — 817. Gang-
ger: een woord, dikwerf in samenstellingen (voorganger, ledigganger,
enz.) gebezigd, maar zelden alleen. — 824. Aan te tornen: hier vinden
wij de beteekenis van 't meermalen voorkomende torn, voor: „hevige aan-
val,” in 't w.w. terug. — 829. In 't bosch, dat naar is: niet: „in 't
nabijgelegen bosch,” maar: „in 't nare (onveilige) bosch.” 't Lat. heeft:
silvis insedit iniquis. — 830. Telg en kroost: een pleonasmus, tenzij
men hier kroost in den zin van „evenbeeld” neme, in welken zin het ons
herhaaldelijk is voorgekomen. — 831. Opis: hier als eene van Diana's
nimfen voorgesteld, wordt somwijlen met die Godin vereenzelvigd. —
834. Kleen van moed: weemoedig, zegt de Proza-vertaling, doch dit
woord kwam reeds in vs. 832 voor. — 835, 836. Lees: „o maagd („Opis”),
Camille, die ons lief is, wapent zich,” enz. — 840. Metabus: een koning
der Volscen, evenals Mesentius om zijne geweldenaarijen door zijn volk uit-
gedreven.

- Nog klein en slechts een kind, in droeve ballingschappen,
 Tot zijn gezelschap mede, en vlood met zure stappen,
 845 Door 't barnen van 't gevecht, en hiet het kind Camil,
 Haar moeders naam Casmil verminkt. Hij vluchtte stil,
 Met dit onnoozel wicht in zijnen schoot verlegen,
 Heel ver, naar bosch en berg, langs onbewoonde wegen,
 De Volscen vlogen met hun krijgsvolk hene en weer,
 850 Afgrijselijk door 't veld, en schoten meer en meer
 Van alle kanten hem met pijlen naar de lenden.
 Zie, midden in zijn vlucht liep toen aan alle enden,
 De landstroom d'Amazeen vast over, dat de kant
 Des oevers schuimde en spoelde alom op 't vlakke land;
 855 Met zulk een regen kwam de hemel uit te bersten.
 De man bereidt zich, daar hem lijfsgevaaren persten,
 Om naar den andren kant te zwemmen, snel en vlug;
 Maar och, 't onnoozel kind houdt hem een poos terug,
 Om 't bergen van dit pak bekommerd en beladen.
 860 Hij raadslaagde al zijn best, toen schoot, na kort beraden,
 Dees' vond hem nauwelijks in zijn ontroerd verstand.
 De krijgsman bij geval droeg in zijn sterke hand
 Een vreeselijken schicht van eikenhout, vol kwasten,
 Heel dicht, en hard gewrocht. Hij bindt het kind in basten,
 865 Geknoopt om 't ruige kork, daar 't in gewonden lag,
 En hecht het midden aan de speer, zoo vast hij mag.
 Toen schrap met zijnen arm gestaan, en, in het draaien,
 Gereed om over stroom dit pak en 't kind te zwaaien,
 Riep hij den hemel aan: „O, goedertieren maagd!
 870 Diane, dochter van Latone! wien 't behaagt
 In 't bosch te jagen, uit een lust tot boom en loover,
 De vader geeft u dees tot eene dienstmaagd over,
 Die, eerst aan uwen schicht gehecht, nu schreit en zucht,
 En haren vijand vliedt door veld en open lucht;
 875 Ik neme uw Godheid tot getuige in duizend vreezen,
 Dat zij van nu af u alleen zal eigen wezen.
 Ontvang ze, die, door nood gedreven en gepord,
 Gevarelijk door lucht en wind geschoten wordt.”
 Zoo sprak hij, zwenkte met zijn arm de speerschacht over.
 880 d'Onzalige Camil ontvlucht den fellen roover,

880. d'Onzalige Camil: naar het Latijn, dat hier ook infelix Camilla heeft: een epitheton, dat weinig toepasselijk scheen hier ter plaatse, waar juist Camilla's redding uit een groot gevaar vermeld wordt, en tot welks vergoelijking zich de scholasten dan ook vrij wat moeite hebben gegeven. Bekend is 't echter, dat het Vergilius aan tijd ontbroken heeft, de laatste helft van de Eneïs zoo zorgvuldig als de eerste te herzien. — Ontvlucht den fellen roover: vluchten of ontvluchten doet men alleen uit eigen vrije beweging; spreekt men van iemand, die door een vreemde macht, buiten zijn eigen toedoen, aan een gevaar ontruikt wordt, dan bezigt

- En snort met dezen schicht gezwind langs 't water heen,
 En snellen waterstroom, die nu veel luider scheen
 Te ruischen. Metabus ontziet geen waterwielen,
 Dewijl een groote troep hem dicht zit op de hielen,
 885 Begeeft zich in den stroom, en, buiten lijfsgevaar,
 Trekt spies en maagd, gewijd Diana's kuisch altaar,
 Uit 's oevers groenen rand. Hij rustte nooit zijn leden
 In stad, noch onder dak, noch kwam ter veste intreden,
 Te wuft en wild van aard om aan de hand te gaan,
 890 En sleet in eenzaamheid en berg en bosch, voortaan,
 Gelijk een harder leeft, zijn leven en zijn dagen.
 Hier voedt hij 't kleene kind in ruigte en scherpe hagen,
 En nare holen van gedierte, schuw voor elk.
 Hij melkt een merriespeen en wilde paardemelk
 895 In haren teëren mond, en laaft d'onnoozle lippen.
 Zoodra het effen op zijn voeten, bang voor 't glippen,
 Begon te staan, te gaan, gaf hij een scherp schicht
 Het kleentje in zijne hand, behing den rug van 't wicht
 Met boog en koker, sloeg een tijger, schoon van vlekken,
 900 Om hoofd en schouders hene, om hals en haar te dekken,
 In steê van sluier, en een gouden snoer en lint.
 Camille was nog klein, en meer niet dan een kind,
 Als 't met zijn tangre hand een schicht naar 't wit kon draaien,

men thans ontgaan, ontkomen of ontsnappen; ofschoon 't eene woord niet meer rationeel is dan de anderen. — 886. Gewijd Diana's kuisch altaar: versta: welke (maagd) hij aan het altaar der kuische Diana had toegewijd. — 889. Om aan te hand te gaan: vreemde uitdrukking, waar 't een volwassen krijgsman geldt; doch waar eenvoudig mede bedoeld wordt: „om bedaard te loven, om zich naar de lieden te schikken.” — 890. En sleet: de oude druk heeft: en leet. — 891. Zijn leven en zijn dagen: welk verschil is er hier tusschen de beteekenis van 't eene en van 't andere woord? — 896. Bang voor 't glippen: deze rijmlap kon men wederom missen. Integendeel wil de dichter te kennen geven, dat Camille de schichten vroeg leerde hanteeren, zoodra zij loopen kon en dus niet meer bang was voor 't glippen. — 899. Een tijger: dat Vondel hier een tijger zegt voor: „een tijgerhuid” is geen te ver gedreven vrijheid, maar in overeenstemming met een gewoon spraakgebruik, volgens 't welk men de kleedingstukken noemt met den naam van 't dier, dat er de stof toe geleverd heeft. Zoo spreken wij nog van een das, wat in den oorsprong een om den hals geslingerd „dassevel” was; van een voering of mantel van hermelijn, niet van „hermelijnevel.” Zoo van baleinen, voor: „baarden van een balein of walvisch; zoo was, nog kort geleden, een poes in de mode, die van „kattevel” — later van ander bont — gemaakt was, enz. Hier echter doet die tijger, om den hals van een kind geslagen, geen gelukkige uitwerking; de huid van 't beest moet al een genoegzame vracht geweest zijn. — 903. Met zijn tangre hand: lees hier: met haar tangre hand; 't pron. moet terug gebracht worden tot Camille, en zelfs al wilde men het van kind afdoen hangen, ware nog 't vr. verkieselijk.

- Den langen slinger wist rondom het hoofd te zwaaien,
 905 En fiks een witten zwaan, of een Strymonsche kraan
 Ter neêr te worpen. Zij stond vele vrouwen aan,
 Die gansch Tyrrhene door, doch ijdel, met gebeden
 Verlangden hare zoons ten huwlijk te besteden
 Aan deze dochter. Zij, gedurig zonder vlek,
 910 Genoegt zich met Diane alleen, uit eenen trek
 Tot maagdezuiverheid, en jachtspriet, pijl, en bogen.
 Wel wenschte ik, dat ze, die, uit lust tot orelogen,
 De Troischen dagen dorst, te moedig, en te prat,
 Zich niet in dit gevaar des krijgs gesteken had;
 915 Zij waar' nu wijdens waard, en eene van mijn reien.
 Welaan dan, mijne Nimf! nu 't noodlot ons wil scheien,
 En haar dus bitter perst, stijg neder uit de lucht
 Naar 't Laurentijsche land, daar, onder krijgsgेरucht,
 Zich elk, ter kwader uur, vast toerust in zijne orden,
 920 Tot eenen fellen slag, om handgemeen te worden.
 Neem dit geweer, en trek een pijl, gespitst op wraak,
 Uit dezen koker, schiet hiermede, dat het kraak',
 Wie haar gewijde leên durf wonden of doorstooten,
 't Zij Trooische of Italjaan, zie kleenen aan, noch grooten;
 925 Dan zal ik uit een mist en holle wolk het lijk
 Der ongelukkige in het vaderlijke rijk,
 Nog ongeplonderd, in haar eigen graf bestellen.
 De Nimf, zoodra Diaan nu ophoudt van vertellen,
 Bekleedt haar lichaam met een wolke en zwarte lucht,
 930 En daalt al ruischende beneden met der vlucht.
 Het Frygiaansche heir en d'oversten te zamen,
 Van al 't Hetrurisch volk en al de ruiters kwamen,
 Gedeeld in benden, naar de muren midlertijd.
 Het krijgspaard briescht van weelde op 't vlakke, waar
 [het rijdt,
 935 En laat zich nauwelijks betoomen, onder 't mannen,
 Met hene en weder uit te weiden en te rennen;
 Het keert zich rechts en slinks. Alle akkers staan nu spits
 Van ijzren speren, wijd en zijd, in hunnen krits.
 De kampen flikken van gewapende opgezeten,
 940 Messaap daartegens, en zooveel Latijnen zweeten,
 En Coras met zijn broër, en krijgsheldin Camil
 Met haren vleugel, komt opdondren, om 't geschil
 Te slechten in het veld, daar zij hun spiesen draaien
 En drillen, en van ver met hunne schichten zwaaien.
 945 't Aandravende geweld der ruitren uitgestort,
 En 't brieschende oorlogspaard, dat brieschend heeter wordt,

- Gekomen binnenscheuts, blijft stille staan. Nu bersten
 Zij met een veldgeschrei heel schichtig uit. Zij persten
 Hun dolle hengsten aan, en schoten algelijk
 950 Met speren van alom, zoo speermild en zoo rijk,
 Of 't schichten hagelde, en beschaduwden de lichten
 Des hemels en de lucht met uitgeschoten schichten.
 De strenge Aconteus en Tyrrhenus komen stijf
 Elkandre met de speer welforsch en fel op 't lijf,
 955 En breken d'eerste in 't heir, met krachtig in te rukken,
 En knakken paard op paard en borst op borst in stukken.
 Aconteus uitgeschokt, vliegt ginder onderwijl,
 Gelijk een bliksem of een zware looden pijl,
 Uit eenig slingerschut op muur of wal geschoten,
 960 En heeft zijn leven in de lucht voort uitgegoten.
 Nu staat het gansche heir verbijsterd, ieder vlug,
 't Latijnsche volk gekeerd, met schilden op den rug,
 De paarden omgewend, en, voort naar hunne veste
 Geronnen, geven 't veld den vijanden ten beste.
 965 De Trooischen volgen hun, en vorst Asylas valt
 Op hunne benden in. In zulk een ongestalt
 Genaken ze de poort. De Latinist, bezweken,
 Begint van overal een keel luide op te steken,
 En wendt heel kort het snelle en afgerechte ros.
 970 De Trooischen vliën hierop, eensgangs, en licht, en los,
 Met vollen ren terug; gelijk de zoute vloeden
 Des diepen Oceaans, oploopende onder 't woeden,
 De baren wentelen en zwalpen over strand
 En rotsen, dat het schuimt de golven over 't zand
 975 En allerhoogste peil der duinen henevloeien,
 Dan weder inderijl zich naar de diepte spoien,
 De zee in 't barnen vast de kaaïen slorpt, en klinkt,
 En met een vallende eb het rijzend strand ontzinkt.
 De moedige Tuscaan drijft tweewerf de Retuilen,
 980 Dat zij van vreeze voor de vesten hem ontschuijen;
 Hij, tweemaal aangerand, aan 't wijken, snel en vlug,
 Beschutte met den schild, van achter zijnen rug.
 Als zij ten derdenmale elkandre in 't veld aanrannen,
 Geraken heir aan heir, zoovele dappre mannen
 985 Met al hun macht aaneen, en vechten hand voor hand,

950. Speermild: zeer verstaanbare, doch eenigszins vreemdsoortige samenstelling voor: „mild in 't werpen van speren.” — 953. Aconteus en Tyrrhenus: gene was een Latijner, deze een Hetruriër. — 961. volgg. Duidelijker is de Proza-vertaling: Terstond is 't heir verbijsterd, en de Latijnen, zich omkeerende, worpen hun rondassen op den rug, en wenden de rossen naar de vesten toe. — 985. Hand voor hand: 't zelfde als: „man tegen man,” of, om 't zelfde woord te behouden, „handgemeen.”

- Als leeuwen, om den roof, en houden rustig stand.
 't Gekerm der stervenden begon zich te verheffen.
 Toen ging de strijd eerst aan, op 't onderlinge treffen,
 Dat paarden, hallef dood en, ondereen verward,
 990 In zulk een nederlaag van mannen, hier benard,
 En lijken, en geweer in bloed en plassen dreven.
 Orsilochus, bevreesd recht toe in 't spits te streven,
 En tegens Remulus te kampen, schoot heel bits
 Het ros met zijne spies van verre, dat het spits
 995 Bleef steken onder 't oor. De hengst, hierop aan 't steigen,
 Om dezen fellen slag, begint zijn plicht te weigeren,
 En worpt baloorig van die wonde met der vlucht
 Zijn borst en alle vier de voeten in de lucht,
 Waardoor hij uitgeschokt ter aarde komt te rollen.
 1000 Catillus smeed Iöol ter neder met een vollen
 En vreeselijken slag, en na Iöol Hermijn,
 Die, trotsch in 't harrenas, en grof van leên, met zijn
 Gekrulde en blonde lok, blootshoofds, den boezem open,
 Dus, zonder schrik voor wonde, op 't spits hier aan durft
 [loopen.
 1005 De speer ging regelrecht door 't breede schouderblad,
 En trilde een poos, dat hem, van dubbel weedom rat,
 Het zwarte en warme bloed alom komt uitgesprongen.
 De vechters baren doôn, van ijver aangedrongen,
 Ontzien geen wonde, uit lust tot eene schoone dood;
 1010 Maar d'Amazoon Camil, met haren boezem bloot,
 Den koker aan den hals, en schrap om vroom te kampen,
 Juicht onder al de doôn, in 't midden van de rampen,
 En spreidt met hare hand een dichte hagelvlaag
 Van taaie schichten. Nu grijpt ze onvermoeid en graag
 1015 Een sterke heirbijl in de vuist, en streeft niet zachter.
 De gouden boog, 't geweer van 't jagen, rammet achter
 Op haren rug. Wanneer ze in 't veld wordt voorgejaagd,
 Den dood den rug biedt, schiet ze, al even overtsaagd,
 De flitsen achteruit, met omgekeerden boge.
 1020 Haar eedle jachtsleep houdt de krijgsmeestres in 't ooge,
 En zwermt rondom haar lijf; Larijn, de wakkre maagd,
 Tarpeye, die de bijl van staal en ijzer draagt,
 En Tulle, al dochters, in Italië geboren,
 En van de hemelsche Camille alleen gekoren
 1025 Tot haren sleep en stoet, en dienaarinnen meê,

999. Hij uitgeschokt: indien men 't niet uit het verband opmaakte, zou men eenige moeite hebben, dit hij tot Remulus terug te brengen. De naam had hier moeten herhaald, of wel door de ruiter, de berijder of eenige andere dergelijke vervanging worden. — 1022. Van staal en ijzer: vrij overvullig, een „stalen bijl” ware voldoende geweest.

- Die haar ten dienste staan in oreloge en vreë;
 Gelijk d'Amazones, wanneer ze nu bij hoopen
 Den stroom Thermodoön in Thracië overloopen,
 En met bemaald geweer zich wapenen ten strijd;
 1030 Of, vechtende om de kroon, omringen Hippolijt;
 Of als de strijdbre maagd Penthesilee alreede,
 Wanneer ze te karos, naar d'Amazoonsche zede,
 Nu thuiskeert, onder 't heir der vrouwen, dat zoo breed
 De halve maan des schilds laat flikken op den kreet
 1035 En vroolijk veldgeschrei, en schittern hene en weder.
 O straffe en strenge maagd! wien schiet gij eerst ter neder,
 Wien lest, met uwen schicht? Of hoeveel mannen velt
 Gij dood ter aarde neêr? Eerst klinkt ze met geweld
 Den zoon van Clytius, Eumeen, een stang van dennen
 1040 Van vore in zijne borst. Hij valt, vergeet te rennen,
 Braakt heele beken bloeds, en bijt het bloedig gras,
 En wentelt stervende zich in dien rooden plas
 Van bloed, dat hem ontloopt. Zij, d'eer van haren stander,
 Legt Liris en Pegaas nog neder boven d'ander;
 1045 Terwijl dees tuimende van 't paard den teugel vat,
 En d'ander rijzende den neêrgevatten wat
 Wil stutten met zijn hand, nu machteloos en teeder;
 En schichtig storten zij gelijkerhand ter neder.
 Zij ploft Hippotas' zoon, Amaster nog hier bij,
 1050 En, vliegende van verre in 't honderd, vollegt zij
 Nog Tereus, Chromis en Harpalicus gestrenge,
 En zoekt Demoföön, met d'eene op d'andre stenge.
 Zoovele schichten als de maagd schiet met haar hand,
 Zoo menig Frygiaan moet sneuvelen in 't zand.
 1055 De jager Ornitus rijdt, met uitheemsche drachten
 Van wapenen, nog verr', waarop alle oogen wachten,
 Op zijn Apulisch paard, gelijk een oorlogspost

1027. d'Amazones: zoowel deze vorm van 't woord als de plaatsing van den klemtoon zijn onhollandsch. — 1030. Hippolijt: Hippolite, de bekende koningin der Amazonen, bij wie Theseus Hippolytus verwekte. De uitgang doet echter eenigszins aan een mansnaam denken. — 1039. Een stang van dennen: een dennenhouten schicht. — 1044. Liris en Pegaas: beiden behoorden tot het leger der Hetruriërs. — 1051. Gestrenge: staat hier om 't rijm, en moet bij vollegt gebracht worden. — 1052. Met d'eene op d'andre stenge: steng of stang, gelijk vs. 1093 staat, wordt doorgaans gebezigd voor „mast,” en zou ook, als bijv. in dezen zang vs. 1394 voor „lans” of „speer” kunnen worden genomen. Camilla echter wisselde niet van speer, maar van „schichten,” en 't woord moet alzoo, hoezeer minder eigenlijk, in deze laatste beteekenis worden opgevat. Zie ook Boek XII, vs. 409. — 1056. Waarop alle oogen wachten: dat zal moeten beteekenen: „die aller oogen tot zich trekt;” ik behoef wel niet te zeggen, dat dit weer een rijmlap is.

- En krijgsman, met een kalf heel taai om 't lijf gedost,
 En voert een wolfe-smuil, vervaarlijk wijd in 't gapen,
 1060 Op 't hoofd voor eenen helm; een wolfe-smuil, die rechtschapen
 De tanden elk laat zien. Hij rept zich, als een wolf,
 In 't midden van het heir, met eene ruwe kolf
 In zijne harde vuist, en steekt in d'ommestanderen
 Met hals en hoofd omhoog heel hoog uit boven anderen.
 1065 Zij pikt dien vechter uit, [want als de troep zich keert,
 Kost dit geen moeite, nu haar niemand schut noch deert,]
 Doorschiet dees, dat het kraakt, en bijt hem dit in d'ooren:
 „Tyrrhener! docht u, dat gij 't wild nog op gingt sporen,
 En in de bosschen joegt. De dag en uur is hier,
 1070 Die uwe stofferij met vrouwenwapens fier
 Zal wederleggen; nog zult gij in Pluto's dalen
 Hierin geen kleinen prijs inleggen en behalen,
 Dat u Camille met haar schicht ter aarde smijt.
 Zij treft Orsilochus en Butes in dien strijd,
 1075 De grootste en zwaarste beide in 't gansche heir der Frijgen;
 Doch Butes priemde zij van vore, in 't heftig krijgen,
 Daar helm en pantser scheidt, de hals des ridders bloot
 Gezien wordt, zijn rondas den slinken arm voor schoot
 En steek beschut. Zij drijft Orsilochus, in 't draaien,
 1080 In eenen rondon ring; en, korter om in 't zwaaien,
 Bedriegt hem dus, en volgt dien vijand korter in.
 Ten leste hieuw ze, dien de wakkere heldin
 Nu deerlijk smeekte en bad, de heirbijl, scherp van snede,
 En zwaar, door bekkeneel en helm, dat, daar ter stede,
 1085 Het warme brein en bloed hem in zijn aanzicht sprong.
 De zoon van Aunus, die den Apenijn bouwt, jong

1058. Met een kalf heel taai: 't Lat. heeft *pellis erepta juvenco*, waarmede volgens sommige commentatoren „de huid van een jongen stier” bedoeld wordt, dien Ornitus aan het verslagen dier afgestroopt had en nu als zegeteeken droeg. — Met kalf meent Vondel hier natuurlijk een kalfsvel, evenals hij boven vs. 809 tijger voor „tjigervel” schreef; doch indien dat vel heel taai was, moet het Ornitus niet heel gemakkelijk om 't lijf hebben gezeten. Deze woorden staan er dan ook alleen maar om den regel te vullen. — 1060. Rechtschapen: 't epitheton is al heel zonderling bij 't subst. wolf te pas gebracht; doch Vondel meent er door: „als in 't leven, natuurlijk.” — 1064. Met hals omhoog.... heel hoog: vergelijk Vondel eens met Vondel en de beschrijving van dezen reus met die van den Sparrewouwer in den *Gijsbrecht*. — 1065, 1066. Want als, enz.: in de Proza-vertaling luidt deze tusschenzin eenvoudig: want toen de troep gekeerd was, kostte dit geen moeite. — 1069. Is hier: thans zegt men, meer gewoonlijk, is daar, wat echter met het rijm niet ware overeengekomen. — 1082-1084. Vondel meent: „ten leste hieuw zij Orsilochus, die haar, de wakkere heldin, smeekte en om 't leven bad, met haren heirbijl door bekkeneel”, enz. — zoo moest er staan, doch zoo staat er niet. — 1086. Die den Apenijn bouwt: als in 't Lat. *Apennicola*.

- En fluks te wapen, niet de minste in Ligurijen,
 Zoo lang het noodlot zijn bedrog verdroeg in 't strijen,
 En door de vingers zag, geraakt in haar geweld,
 1090 En staat verbaasd, zoodra hij haar gemoet op 't veld.
 Nu ziende dezen slag geenszins t'ontvliên met loopen,
 Noch deze koningin, die naar hem reed in 't open
 En vlakke vechterperk, op te houden, kwam hij voort
 Met looze treken schalk en listig haar aan boord,
 1095 Om zoo het mooglijk waar' de dappre te bedriegen,
 En hief erglistig aan: „Wat dunkt u, staat dit vliegen
 Te paard zoo braaf, dat een heldin, een stijl van staat,
 Zich op een sterrek paard en moedig dier verlaat?
 Ai, staak dit rennen! stijg vrij af, als helden plechten,
 1100 Om rustig tegens mij voorshands te voet te vechten.
 Nu zult ge weten wien, uit zulk een groot getal,
 Die stofferij tot prijs en eer gedijen zal.”
 Zoo sprak hij; zij, van spijt tot razens toe ontsteken,
 Gaf 't paard haar lijfknapien, steeg af om zich te wreken
 1105 Te voet, heel forsch, en schrap met eenerlei geweer,
 Den blooten degen en rondas, met wapeneer
 Noch teekeneu bemaald. De jongling, die door treken
 Nu waant, dat hij haar dus de kans heeft afgekeken,
 Wendt fluks den teugel, noopt het paard met sporen voort,
 1110 Vlucht zonder omzien heen. Zij zegt, hierdoor gestoord:
 „Liguriaan! die schalk en licht zijt, en hoovaardig,
 Gij stoft al t'ijdel, poogt al t'ijdel en onaardig
 Door uwe treken ons t'ontglippen. Het bedrog
 Zal u bij Aunus den bedrieger veilig noch
 1115 Behouden brengen;” en zij rent met vlugge voeten
 Het paard gezwind voorbij, en grijpt het in 't gemoeten
 Van vore bij den toom, treedt toe met euvlen moed,
 En wreekt rechtvaardiglijk zich aan haar vijands bloed,
 Zoo makkelijk, gelijk een havik, snel van vlogel,
 1120 Een roofziek dier, en een van elk gevloekte vogel,
 Uit eene steile rots, daar boven in de lucht,
 Met zijne penne een duif vervolgt in hare vlucht,
 En achterhaalt, en grijpt, en oppakt, weet de flauwe
 t'Ontweiden met zijn kromme en al te scherp een klauwe,
 1125 Dat d'uitgeplukte pluim, terwijl ze steent en zucht,

1104. Lijfknapien: zoo ook *Herscheppingen* III, vs. 202 schildknapien.
 't Woord knapien heeft echter even weinig stand kunnen houden als dat
 van mannin, dat nog wel schriftuurlijk is. Waar een woord bepaaldelijk
 het mann. gesl. te kennen geeft, is het zelfs door een terminatie niet te
 vervrouwelijken. — 1112. Onaardig: hier: „op een wijs, die onbetamelijk
 is,” of unfair, zooals de Engelschen 't zouden noemen. — 1120. Een van
 elk gevloekte vogel: 't Latijn heeft: sacer ales.

- En lauwe druppels bloeds neêrstorten uit de lucht.
 Maar ondertusschen ziet de vader van de Goden
 En menschen, daar hij zit in top, om zijn geboden
 Te sterken, op den berg al deze dingen aan,
 1130 Hitst Tarchon van Tyrrhene, om aan den man te gaan,
 Door hemelsche aandrift op, en noopt zijn wraak met sporen;
 Dies Tarchon snel te paarde, op 't blazen van den horen,
 In 't nederhouwen en het deinzen van de macht
 Der benden, rijdt en stuift, haar vleugels nu met kracht
 1135 Van woorden aanhitst, noemt met namen, die op 't spatten
 Gereed staan, moedig dus den aanval te hervatten
 Die deerlijk zijn verjaagd: Tyrrheners! al te slap,
 Rechtschappen suffende en verbaasde ridderschap!
 Wat sufferij is 't, die u aankomt? Wat wil 't worden?
 1140 Hoe dus? Breekt nu een wijf uw heirspits en slagorden?
 Waartoe den degen dan op zij gegord dus stout?
 Waartoe het krijgsgeweer uw rechte hand betrouwd?
 Maar nimmer zijt ge traag, om Venus bij te komen
 In duister nachtgevecht, noch weet u in te toomen,
 1145 Als Bacchus' horen u ten reie noodt, zoo frisch,
 Om op zijn wijnbanket en vollen kroes en disch
 Te passen. Hiertoe strekt alleen uw lust en ijver;
 Als d'offervinder, die elk zegent, luide en stijver
 U roept op 't offerfeest, en d'offermaaltijd u
 1150 In hooge wouden noodt, van geene blijerschap schuw."
 Zoo spreekt hij, en rukt zelf, vol viers te paard geklommen,
 Met eenen vollen ren, in 't midden van de drommen,
 Ziet dood noch leven aan, en, met een forschen zin,
 Vaart tegens Venulus ontsteld en toornig in.
 1155 Hij rukt dien vijand van zijn paard, verhit en warrem,
 En schort, en schudt, en drukt hem met den rechten arrem
 Met kracht op zijne heup, en gaat er fluks meê door,
 Een hemelhoog geschrei, van achter en van voor,
 Verheft zich onder 't heir, en alle dees' Latijnen

1130. Hitst: wij vinden bij KILIAEN de vormen hissen, hisschen en hitsen voor instigare opgegeven. Aan den laatsten, die dan ook heden ten dage de eenige gebruikelijke is, schijnt de voorkeur te moeten worden gegeven, en waarschijnlijk is het weglaten van de *t* alleen toe te schrijven aan een gevoel voor welluidendheid, om niet bij de verbuiging in hitst, hitsten, een dubbele *t* te doen hooren. Voor hitsig is intusschen, zoo ver ik weet, nooit hissig geschreven. — 1138. Rechtschappen suffende en verbaasde: hoe rijmt hier 't rijm met hetgeen de Proza-vertaling heeft, zeer goed, en letterlijk naar 't Lat.: *o* nimmer rechtschappen, *o* altijd suffende Tyrrheners. Het eenige middel misschien om de periode, zooals zij hier voorkomt, een gezonden zin te doen opleveren, is, wanneer wij de komma achter het vorige vs. wegwerpen, en lezen *a* l te slap rechtschappen.

- 1160 Zien derwaart. Tarchon vliegt, vol vier en gloed, met zijnen
 Gevatten roof langs 't veld, sleept man en wapen meê.
 Toen brak hij 't blad af van zijn speer, gezind hem reê,
 Daar 't lichaam bloot was en ontwapend, onder 't beven
 En siddren, eens voor al den wissen steek te geven.
- 1165 Maar d'ander worstelt vast hiertegens, fel en straf,
 En keert des vijands hand van zijnen strot nog af,
 Om met geweld en kracht geweld en kracht te stuiten.
 De rosverfde adelaar, om eenen draak te buiten,
 Slaat klauw en krauwel in de huid van 't bits serpent,
- 1170 En pakt het op, en voert het op naar 's hemels tent.
 Hij weet zich in de lucht te wegen op zijn schachten,
 En met den krommen bek in 't pikken zich te wachten
 Voor 't wreed gewonde dier, dat worstelt, draait en wringt,
 Zich in veel krullen krult, en hoofd en schubben dringt
- 1175 En opsteekt in de lucht met schuifelen en sissen.
 Alleens voert Tarchon, niet gezind zijn roof te missen,
 Den Tiburtijner snel al juichende uit den drang
 Der bende. Op zulk een baak en blijden oorlogsgang
 Van zijnen veldheer, valt al 't Lydisch volk aan 't kerven.
- 1180 Hierna volgt Aruns, die bij noodlot nu moet sterven,
 De rennende Camil, met zijnen scherpen schicht,
 En let eerst listig, waar hij allerbest en licht
 De kans haar af kan zien. Waar deze maagd, gedreven
 Van dolheid, midden in de troepen aan kwam streven,
- 1185 Kwam daadlijk Aruns, jong van jaren, voor den dag,
 Bespiedde in 't heimelijk waar hij haar vechten zag,
 Nu henegaan en dan met zege wederkeeren,
 Zich geven uit den drang van 's vijands troep en speren.
 Hij wendt gezwind ter sluik den teugel derrewaart.
- 1190 Hij vliegt van overal rondom haar met zijn paard,
 Dan hier, dan ginds, en past met zijne speer te raken.
 De krijgsman Chloreus, die, als priester, plag te blaken,
 Den dienst van Cybele met eere toegewijd,
 Gaf bij geval een glans van verre in dezen strijd,
- 1195 Met Frygiaansch geweer, bereed een paard, dat moedig
 Vast schuimbekte, en, gedekt voor aanstoot, fel en bloedig,
 Met schubben van fijn goud en koper, pluimsgewijs
 Gewrocht, gewapend was. Dees, niet misdeeld van prijs
 In 't wichlen, overbraaf in uitheemsche ijzerverven
- 1200 En purper braaf gekleed, schoot, onder dit bederven,
 Gortijnsche pijlen, en met hard kornoeljenhout

1168. Te buiten: buit te maken. — 1176. Alleens: eveneens. —
 1179. 't Lydisch volk: zoo worden hier de Hetruiriërs genoemd, naar
 de Lydische volksplanting, waaraan zij, volgens de overlevering, hun oor-
 sprong te danken hadden.

- Van Lyciën, in 't heir. De gulden boog hangt stout
 En rammelt op den rug. Een helm, met goud betrokken,
 Beschut zijn hoofd en haar en opgekrulde lokken.
- 1205 d'Oranje lijfrok dekt zijn lenden, en de slip
 Van linnen, stijf gestikt, is boven bij den tip
 Met goud omhoog geknoopt. Het onderkrijgskleed praalde
 Met fijn borduursel, rijk doorschilderd met de naalde,
 En d'Oosterlandsche dracht hangt neder op de scheen.
- 1210 De jachtmaagd, naar den aard der vrouwen in 't gemeen,
 Begeerig naar dien buit, verblind van lust tot rooven,
 Volgt reukloos hem alleen, en waar de benden stoven
 En woelden in den slag; hetzij om tot hare eer
 Te pralen in de kerk met dit Trojaansch geweer,
- 1215 Omhoog aan Gods pilaar; of om, tot elks verwonderen,
 Te pronken met dit goud, dat zij gedacht te plonderen;
 Als Aruns zijnen slag vast waarnam, en naar dees,
 Die sammelt, heimelijk een schicht schiet, en uit vrees
 Aldus den Goden bidt: „O, opperste der Goden!
- 1220 O schutsheer van Soract, gewijd naar uw geboden!
 Apollo, die bij ons godvruchtig wordt geëerd,
 Om wien wij 't pijnhout, dat uw offerlof vermeërt,
 Ontsteken, en gelijk godvruchtige offeraren,
 Gegrond op onzen plicht, door vier en vlammen varen,
- 1225 En rennen door den gloed der gloënde kolen heen;
 Almachtige! vergun, dat wij door u alleen,
 Met ons geweer dees' smet, en dit schandaal verjagen.
 Ik eisch geen zegepraal, noch roof, noch buit te dragen

1205. Oranje: zoo gaf Vondel en hier en in de Proza-vertaling 't Lat. *croceus* terug. 't Is de kleur der krokusbloem zoowel als die van den dageraad. — 1209. d'Oosterlandsche dracht: de brozen *namel.*, zooals zij bij oostersche volkeren gedragen werden. — 1213, 1214. Om tot hare eer te pralen in de kerk: misschien zou de lezer uit deze woorden opmaken, dat Camille zich streefde in 't vooruitzicht van met de geroofde *plunje* ter kerke te gaan. De bedoeling is echter anders, als uit de Proza-vertaling en uit vs. 1215 blijkt, om de wapens van Chloëus in den tempel op te hangen. — 1218. Uit vrees: *namel.* „uit vrees van mis te schieten;” maar dit laatste had er wel bij mogen staan. — 1220. O schutsheer van Soract: een der Hirpijnische bergen. Volgens de overlevering was er, toen de herders eens aan 't offeren bezig waren, een troep wolven aangekomen, die de offerspijzen wegrooften. De herders, hen vervolgende, kwamen bij een hol, waar een pestwalm uit oprees, zoo doodelijk, dat de dichtstbij staanden er van bezweken. De geraadpleegde Godsspraak gaf te kennen, dat de stank zou ophouden, wanneer de herders de wolven navolgden — door namelijk van roof te leven. Hiervan droegen de inwoners in 't vervolg den naam van *Hirpini* van *hirpus*, dat in 't Sabijnsch „een wolf” beteekende: en 't is daarom ook, dat Aruns (die van de omstreken van Soract herkomstig en volgens sommige uitleggers van daar, uit het gebied van Messapus verbannen zou zijn geweest) eenige regels verder — zie vs. 1561 volg. — bij een wolf vergeleken wordt.

- Van dees' verslagen maagd; laat andre daden mij
 1230 Ten prijs gedijen, zoo ik slechts dees' razernij,
 Dees' doodelijke pest mag treffen, dat ze sneve.
 Dus wensch ik, zonder dat een mensch mij d'eere geve,
 Naar huis te keeren, in mijn vaderlijke steê."
 Apollo hoort dit, stemt ten deele zijne beê
 1235 Hem toe, en laat een deel den lichten wind ten wille.
 Hij gunt den bidder, dees' verbijsterde Camille
 Te vellen in den slag; maar in zijns vaders staat
 Te keeren uit den strijd, ontzegt hij hem, en slaat
 Dat bidden in den wind; waarop der Volscen oogen
 1240 [Zoodra de fiksche speer ter hand is uitgevlogen,
 En door de lucht snort naar hun dappre koningin]
 Gekeerd staan; en zij zelf is minst in haren zin
 Op deze speer verdocht, die fel de lucht kwam breken,
 Totdat ze toedroeg, en ten leste diep bleef steken,
 1245 Beneên den tepel, daar die uitpuilt op de borst.
 Zoo werd het stalen punt van 't maagdebloed bemorst.
 De stoet schiet toe, en stut mevrouw in 't nedervallen,
 En Aruns al zijn best aan 't loopen voor haar allen,
 En teffens blij en bang, durf zich niet langer meer
 1250 Betrouwen op zijn spits, noch 't maagdelijk geweer
 Verwachten; en gelijk de wolf, die zelf den herder
 Of jongen stier verbeet, bewust van moord, zich verder
 Verpakt, eer 't landvolk hem vervolgt met kloet en boog,
 Zich fluks bezijden 's weegs, op steil gebergte omhoog
 1255 Verschuilt, en likt den staart, uit angst voor 's vijands wrokken,
 Al bevende onder 't lijf van achter ingetrokken,
 Terwijl hij boschwaart vlucht; alleens ging Aruns ras
 Verbaasd uit haar gezicht, en, vroolijk dat hij 't was
 Ontslopen, onder 't heir zich heimelijk versteken,
 1260 Zij trekt al stervende den pijl uit, heel bezwaken;
 Doch 't punt van staal, dat in het lichaam drong en liep,
 En tusschen 't been in, wondt de ribben al te diep.
 Zij zijgt van 't bloeden neer, wordt koud, 't gezicht gebroken,
 En 't aanschijn, straks nog blijde en blozende opgeloken,
 1265 Verliest zijn kleur. Zij sprak, daar ze op haar sterven lag,
 Dus Acca toe, die haar getrouwst naar d'oogen zag,
 En boven d'andren droeg den sleutel van haar harte:
 „Och, Acca zuster! dus lang kon ik, zonder smarte;
 Nu mat de doodkwetsuur mijn krachten en mijn plicht.
 1270 Al wat ik zie, wordt zwart en droef voor mijn gezicht.
 Ras heen; zeg Turnus, voor het leste, dat ik leve,
 Dat hij terstond, terstond zich in den slag begeve,

- De Trooischen van de stad en 't hof keer'. Nu, vaarwel!"
 Met deze rede ontgleê de breidel. Zij zeeg snel
 1275 En machteloos ter neêr; toen meer en meer al slapper
 En koud door al haar lijf, en uit den krijg dus dapper
 Gescheiden, en nu dood, in 't uiterste, zij knap
 Haar hals en hoofd op 't lest liet hangen los en slap,
 De geest voer, zuchtende en gestoord, omlaag ter zielen.
 1280 Een mateloos geschrei verhief zich, onder 't krielen
 Der benden, in de lucht. Op 't sterven van Camil
 Ging 't vechten feller aan met doodelijk geschil.
 De macht der Frygen en Tyrrhenische oorlogsbenden
 Van den Arcadischen Evander stieten, renden
 1285 Al teffens dicht en dik nu tot elkandere in.
 Maar Opis, kamenier der droeve Jachtgodin,
 Zat al een poos op 't hoog gebergte, en keek van boven
 Den slag aan onvertsaagd, en hoe de benden stoven.
 Als deze, in 't midden van 't geschrei en krijgsgeklag
 1290 Der droeve maagden, nu van verr' Camille zag
 Gestraft, en sneuvelen met zulk een bittere smarte,
 Verzuchtte zij, en sprak uit een meêdoogend harte:
 „O strijdbre maagd! gij, die te stout u onderwondt
 Te dagen den Trojaan ten oorloge op dien grond,
 1295 Most dit met uwen hals te hard, te wreed bezuren,
 En 't baatte u niet, dat gij dus eenzaam 's levens uren
 In hegge en wildernis verslijt, en eeuwig maagd
 Diane dient en eert, of onze kokers draagt,
 En pijlen op den rug; uw koningin en vrouwe
 1300 Zal evenwel geenszins, in 't uiterste en den rouwe
 Van uw verscheiden, u verlaten ongeëerd
 Bij 't volk, daar zulk een dood geen naam en faam ontbeert;
 En uw naamhaftigheid blijft nimmer ongewroken;
 Want die u doodlijk wondde, al schijnt hij nog gedoken,
 1305 Zal 't boeten met den hals." Beneden en omtrent
 Een hoogen steenberg lag de koning van Laurent,
 Zijn overoude stad, Dercennus, buiten kommer,
 Bestulpt met aarde, in 't graf, bedekt met eiken lommer.
 De schoone jachtmaagd zet zich hier in allerijl,
 1310 Bespiedende Aruns van dien heuvel eene wijl.
 Zij sprak, zoodra zij hem in 't harnas triomfeeren
 En reukloos stoffen zag, en ijdellijk braveeren:

1286. Kamenier: hier een vrij ongelukkig gekozen woord; dat van gezellin of volgster ware gepaster geweest. — 1305-1308. Beneden, enz. De Proza-vertaling heeft: onder een hoogen berg (een aard-heuvel) stond het graf van Dercennus, koning der overoude Laurentijnsche stede (een koning der oude Laurentijnen) en met aarde opgehoopt, wordt van eiken lommer bedekt.

- „Waar loopt ge van mij weg? Koom herwaart, herwaart aan.
Koom herwaart, veege mensch! om loon naar werk t'ontvaân,
1315 Voor 't schieten van Camil. Gij moet dien prijs niet derven.
Zult gij ook door het spits der jachtgodinne sterven?”
Zoo spreekt de Thracer Nimf, en trekt, gestoord en bits,
Uit haren koker, die van goud blonk, eenen flits,
Wel vlug en scherp, en spant den boog, naar heur vermogen,
1320 Totdat de horens dicht aaneen te zamen bogen,
De slinke hand het punt van staal, de rechte hand
Den tepel met de pees geraakt, terwijl ze spant.
Zoo ras hoorde Aruns niet den pijl den hemel breken,
En snorren door de lucht, of 't ijzren punt bleef steken
1325 In 't lichaam. Hij geeft voort den allerlesten snik,
En zijnen geest, en wordt in eenen oogenblik
Vergeeten van zijn maats, die hem het graf ontzeggen,
En onbekend in 't stof op d'aarde laten leggen.
Nimf Opis, met haar vlerk, kiest 's hemels vrije lucht.
1330 De lichte vleugel van Camille neemt de vlucht,
Zoodra mevrouw vergeet den ruitertroep te mennen,
Verlaat de Rutuliers, aan 't vluchten en aan 't rennen,
De dappre Atinas voort aan 't vluchten, niemand staat.
Alle oversten verstrooid, de troep, van toeverlaat
1335 Versteken, bergen zich, en wenden alle eendrachtig
Hun paarden naar de stad, en niemand is hier machtig
Den Trojer, die hun op de hielen zit, en moordt
En toehouwt, met geweer te stuiten in dien oord,
Of hem te wederstaan; maar elk komt aangevlogen,
1340 Verbijsterd en verbaasd, met afgeschoten bogen,
Die op den slappen rug nog wappren, zonder moed.
De vlugge hoeven van den snelriem, snel te voet,
Zoo veel viervoetigen, 't gerit der oorlogsdraveren
Vertrappen 't murwe veld, dat d'akkerlanden daveren.
1345 De donkre nevel van het omgewroete stof
Drijft naar de muren toe, Latinus' stad en hof.
De vrouwen slaan de borst met vuisten, heffen binnen
Een jammerlijk geschrei, gehuil aan van de tinnen,
Zoo luide, dat de lucht gewaagt van veel geschals.
1350 De troep der vijanden zit over hoofd en hals
Hun achterna, die, d'eerste in 't vliën, den strijd ontweken,

1314. Veege mensch: veeg kan hier worden opgevat in de gewone beteekenis van „iemand, die den dood nabij is,” of ook in die van 't H. D. seige, „laf.” — 1317. De Thracer Nimf: zoo wordt Opis hier geheeten, omdat de Thraciërs in 't bijzonder beroemd waren wegens hun bedrevenheid in 't schieten met den boog. — 1331. Zoodra mevrouw vergeet den ruitertroep te mennen: zoodra zij den ruitertroep niet langer aanvoerde.

- Ter opgezette poort verlegen innebreken,
 En daar de jammeren des doods nog niet ontvliên,
 Maar in de poorte zelf, en, zonder weer te biên,
 1355 In hunner vaadren stad, en huizen, zonder orden,
 Den geest opgeven, en van 't zwaard doorstoken worden.
 Een deel, aan 't sluiten van de poorten, en belaân,
 Ontziet nu, dat ze voor zijn makkren openstaan,
 Noch durf, hoe heerlijk zij ook kermen, wat ze vergen,
 1360 Hen, in de vesten en hun stad, het leven bergen.
 Het gaat er heerlijk op een moorden, daar elk kermt
 En omkomt, die met zijn geweer de poort beschermt,
 En die verbaasd in 't spits van buiten aan komt rennen;
 Die, voor hunne ouderen, en d'oogen, die hen kennen,
 1365 En schreien, blijven, door het dringen van den nood
 Gesloten voor de poorte, ontgaan geenszins den dood.
 Zij tuimelen ten deele in diepe watergrachten;
 Ten deel' rammeien zij, met blinde en domme krachten,
 En vollen ren, de poort, en harden post en boom.
 1370 De vrouwen volgen zelfs in dezen strijd, van schroom
 Benaauwd, genoopt van lust het vaderland ten beste,
 Camilles vroomheid na; gelijk ze voor de veste,
 In 't felste van den slag, haar flus nog vechten zien.
 Elk zoekt met eiken stange en schichten weer te biên,
 1375 En hard gebrande spiese, in steê van zwaard en snede.
 Elk offert zich om 't eerst voor 't heil van hof en stede.
 Terwijl kreeg Turnus in het bosch dees' droeve lucht,
 En Acca boodschapt hem de vreeselijke vlucht,
 Hoe schier der Volscen troep en hun slagordens bleven,
 1380 Camille om hals geraakt, de Troischen binnenstreven,
 Geweldig dringen, elk aanranden, 't hof vertsaagt,
 Den muren reede een schrik en koorts wordt aangejaagd.
 Hij scheidt al razende van zijne legerstede,
 [Want Jovis' noodlot en zijn strengheid brocht dit mede]
 1385 Verlaat de heuvels, en zijn lagen, snel en los,
 En komt, zoo ras hij kan, getrokken uit het bosch.
 Hij was nog nauwlijks uit het oog van 't bosch gevlogen,
 En kwam op 't vlakke, of vorst Eneas aangetogen,
 Beklom den heuvel, en geraakte, forsch en stout,
 1390 In d'open lucht en uit het schaduwwachtig woud.
 Zij rukken schichtig bij, met alle hunne standeren,
 Naar stad, geraken niet veel schreden van elkanderen.
 Zoo ras Eneas zag van verr' het stof in 't veld
 Oprooken naar de lucht, en 't Laurentijnsch geweld
 1395 Vernam, en Turnus hem aan zijne wapens kende,

1359-1361. Deerlijk en heerlijk, kermen en kermt: de vertaling is hier weer slordig.

Het voetgetrappel en het brieschen van de bende
 En paarden hoorde, waar de strijd voort aangegaan,
 De slag gewaagd, ten waar' de zon den Oceaan
 Van Spanje zocht, en voort zijne afgematte rossen
 1400 En hun roosvervig juk te wed dreef, achter bosschen
 En duin, en voerde met den ondergaanden dag
 Den avond aan, waarop de nacht te volgen plag;
 Dies zich de legers voor de stad in stilte gaven,
 En elk zich voor de poort ging sterken en begraven.

HET TWAALFDE BOEK.

INHOUD.

Latinus' macht geknakt, door zulk een bloënden slag,
 Perst Turnus, om, vol moeds, in lijfgevecht te treden,
 Tot vordering van peis; dies sluiten ze een verdrag,
 Gesteurd van Iüturne, in 't midden der geleden.
 5 Men strijdt met volle kracht; Eneas wordt gewond
 En wonderlijk geheeld; de stad met storm gewonnen;
 Dies wort Amate zich, en sluit haar bleeken mond.
 De helden komen frisch elkandere aangeronnen
 En kampen voor de vuist, in 't aanzien van elk heir;
 10 Daar Turnus sneeft, en laat Eneas zijn geweir.

TOen Turnus d'afbreuk der Latijnsche volken zag,
 En hoe, door 't zwaar verlies van dezen fellen slag,
 Hun allen 't hart ontzong, hij, na die nederlagen,
 Gemaand wierd om zijn woord, alle oogen op hem zagen,
 5 Vergramde hij zichzelf, ontstak, zoo onverzot
 En heftig, als een leeuw in Libyë, besmet
 Van bloed, en zwaarlijk van des jagers pijl geschoten,
 En in de borst gewond, ten leste, eens op zijn koten
 Gerezen, zich met al zijn krachten onderstut,
 10 Om zijnen dikken nek de ruige mane schudt,
 Den moed hervat, en frisch den moordpijl komt te rukken
 Uit zijne borst, en bijt het stalen punt in stukken,
 En brult met bloënden muil, alsof hij weêrwraak riep;
 Zoo scheen 't, dat Turnus' gal van gramschap overliep.
 15 Hij spreekt hierop ontsteld den koning aan: „Geen reden,
 Geene oorzaak is er, dat uit moedeloosheid heden
 De Frygianer, wuft en trouweloos en valsch,

1398, 1399. Ten waar de zon den Oceaan van Spanje zocht: bij de Italianen bestond een volksgeloof, dat Sol met wagen en paarden in de Iberische of Spaansche Zee daalde ter plaatse waar 't Promontorium sacrum — nu kaap St.-Vincent — ligt.

- Zijn eens gegeven woord zou halen in den hals,
En weigren het verdrag te staan, als 't is bescheiden.
20 O vader! laat altaar en offer toebereiden;
Beraam de voorwaarde: ik zal zelf den Dardanier,
Die Azië verliet, [laat uw Latijnen hier
Slechts nederzitten, en gerust den kamp aanschouwen],
Te keer gaan, naar de hel verzenden, nederhouwen,
25 En keeren dus alleen deze algemeene schand',
Met uitgerukte kling, van 't rijk en 't gansche land;
Of hij hou Latium, en d'overwonnen rijken,
Ga met Lavinie, zijn bruid en schoone, strijken!"
Latinus antwoordt hem, zachtzinnig en bedaard:
30 „Kloekhartige oorlogsheld! 't is billijk, hoe uw aard
En moed en vromigheid meer uitmunt in uw daden,
Mij zooveel ernstiger en rijper te beraden,
En t'overwegen wat al ramp hiertoe kan slaan.
Uw vader Daunus' rijk is u gansch onderdaan,
35 En macht van steden, trotsch gewonnen met den zwaarde.
Latinus, wiens gemoed van Turnus nooit veraarde,
Heeft macht en middelen en voorraad bij der hand.
In Latium en al het Laurentijnsche land
Zijn nog meer ongehuwde, en voedsters van uw vlamme,
40 Ook niet van lagen staat en ongeachten stamme.
Gedoog, dat ik, al strijdt dit met uw zinlijkeen,
Rechtuit ontvouw' hoe 't legt, en let op mijne reën:
Het stond me geenszins vrij mijn dochter uit te trouwen
Aan iemand, die voorhene om haar hadde aangehouwen.
45 Dit spelden alle Goën en menschen. Ik [beweegd
Door liefde t'uwart, en vermurwd, dewijl ge steegt
Uit onzen bloede, en voort door 't schreien en de tranen
Van mijne gemalinne, om u den weg te banen
Ter bruiloft] brak verbond en trouwbelofte, onthiel
50 De maagd den schoonzoon, die met recht mij lastig viel,
En hebbe tegens recht de wapens aangenomen.
Wat rampen sedert mij hier over zijn gekomen,
En welk een oorlogslast, dat ziet gij, en meteen,
Hoe gij het meeste draagt in zulke zwarigheën.
55 Wij, tweemaal uit het vest met groot verlies geslagen,
Vermogen nauwlijks met de stad en ons te wagen
De hoop van Latium en 't Italiaansch gebied
Te stutten door ons' macht. Nog rookt de Tibervliet
Van 't lauw Latijnsche bloed. Al d'akker rondom henen
60 En d'oever legt bedekt en wit van doode beenen.
Waar worde ik, reis op reis, vervoerd van razernij!

- Wat dolheid brengt me van mijn opzet, buiten mij!
 Zoo we overbodig zijn, hen blijde, als bondgenooten,
 t'Ontvangen, als uw bloed in 't vechtperk is vergoten;
 65 Waaron dit niet beslecht met peis, terwijl ge leeft?
 Wat zal de Rutulier, mijn bloedvriend, zoo gij sneeft,
 Wat wil Italië en een ieder hiertoe zeggen,
 Indien ik u [Fortuin late u niet onder leggen!]
 Die naar mijn dochter en haar wettig huwlijk staat,
 70 Om 't leven helpe? Ai! let hoe wuft de kans beslaat,
 Dan slinks, dan rechts. Bezie d'onzekerheên eens nader.
 Heb mededooogen met uw afgeleefden vader,
 Die in uw vaders stad, in Ardea, beducht,
 Bekommerd, ver van u, om uw afwezen zucht."
 75 Maar Turnus' drift laat dit door geen vermaning glijen.
 Zijn moed loopt over; hij wordt kranker door artsnijen.
 Zoodra de jongeling kan spreken, antwoordt hij:
 „Ik bidde, o koning! laat al uwe zorg voor mij
 Toch varen, en sta toe, dat ik die lasten drage,
 80 En, om genot van eer, mijn lijf en leven wage.
 Ik weet, o vader! ook te spelen met geweer,
 En pas te raken, dat het bloed kost, keer om keer.
 Zijn moeder, een Godin, zal verre zijn te zoeken,
 Om hem en zich, in 't vliên, voor vijanden en vloeken
 85 Te dekken met een wolke en schaduwe in den nood."
 Maar och! de koningin, van angst en vreeze als dood,
 Voor 't hoofd geslagen, van verbaasdheid en van schrikken
 Voor 't zorglijk lijfgevecht, scheen in 't geklag te stikken,
 En bond den schoonzoon, in zijn gloênden brand, dus in:
 90 „O zoon! ik bidde u, om dees' tranen, om de min,
 Om d'eere van Amate, indien ze u gaat ter harte!
 Gij zijt alleen mijn hoop en trooster in de smarte
 Van mijnen ouderdom; aan u hangt te gelijk
 Al d'eer en lof van vorst Latinus' staat en rijk;
 95 Gij zijt de stut van ons geslacht en oude jaren;
 Ik bidde om ééne zaak: laat toch dit opzet varen;
 Wordt geenszins handgemeen met dezen Frygiaan!
 O Turnus! 't ongeval, verwekt door dit bestaan,
 Dit lijfgevecht, raakt mij. Wij zullen teffens leven,
 100 En scheiden uit het licht van dit verdrietig leven,
 Noch 'k zal, gevankelijk gevoerd voor alle liên,

63. Overbodig: hier: „bereidvaardig op 't eerste gebod." Zie *Uitlegk. Woordenb.* op *Hooft in v.* — 75. Dit... glijen: voor: „zijn opzet glippen." — 89. En bond den schoonzoon.... dus in: inbinden is van gelijke overdrachtelijke beteekenis als intoomen, welk laatste nog zeer in gebruik is, echter zelden anders dan wanneer 't den handelenden persoon zelve of den hartstocht geldt; als bijv. „zich intoomen, zijn drift intoomen."

- Geenszins Eneas, den Trojaan, als schoonzoon zien.”
 De maagd Lavini’ hoort de moeder heerlijk kermen.
 De tranen biggelen en dauwen uit ontfermen
- 105 Langs ’t blaken van de wang, door zedigheid gepraamd.
 z’Ontsteekt zoo rood als vier, en ’t aanschijn gloeit van
 Als spierwitte Indiaansche ivoren, overwreven [schaamt’,
 Met bloedrood purper; of als roode rozen zweven
 Met haren wederschijn in blanke lelieblaân;
- 110 Zoo bloosde ’t aanzicht van de maagd, met rouw belaan.
 Prins Turnus lonkt haar toe, en wordt verrukt van minne,
 En meer verhit ten strijd, en spreekt de koninginne
 Amate in ’t kort dus aan: „Ai! moeder, ’k bidde u, zijt
 Tevrede, en schrei me, die nu naar den fellen strijd
- 115 En ’t lijfgevecht zal treên, niet na, maar laat u sturen;
 Want dit bediedt niet goeds, en kan noch Turnus’ uren
 En tijd verkorten, noch verlengen. Voort, ga heen,
 Mijn heirbode Idmon! zeg, uit mijnen naam alleen,
 Den Frygiaanschen heer dees’ boodschap naar behooren,
- 120 Die hem te bijster vreemd wil klinken in zijne ooren:
 Eneas late nu de wapens en ’t geweer
 Van Trooische en Rutulier vrij rusten. Zwaard en speer
 Van Trooische en Rutulier te roeren en te reppen
 Is noodeloos. Zoodra men licht begint te scheppen,
- 125 En morgen vroeg Auroor, met haar oranje rad,
 Den hemel oprijde, en ’t ontlokten rozeblad
 Op hare kaken bloost, dan zullen wij dit rechten,
 Dien oorlog met ons bloed, ons eigen bloed, beslechten,
 En, om Lavinië, de bruid, op deze wijs,
- 130 Ons geven in het perk, en kampen om den prijs.”
 Zoo spreekt hij, treedt gezwind in ’t hof, en eischt zijn
 [paarden,
 Die komen brieschende aan, voor dezen onvervaardigen,
 En draven moedig, dat zijn hart van blijdschap juicht.
 Orithyia had zelf, gelijk de faam getuigt,
- 135 Dees’ paarden, witter dan de sneeuw en snel als winden,
 Geschonken tot een praal Pilumnus, haar beminden.
 De wakkre stalknechts staan rondom. d’Een kermt de maan,
 En d’ander havent hun. Hij schiet een pantser aan,
 Uit goud en klaar latoen geklonken, hing nu blijde

103. De maagd Lavini’ voor Lavinia, gelijk Vondel, bijv. in het bruiloftsdicht op *Adam van Lochorst*, vs. 54, zegt:

Voor den mond en lippen van Corneli.

Zie HUYDECOPER, *Proeve* III, bl. 136. — 115. Lijfgevecht: in de oude uitgaaf staat verkeerdelijk lijfvecht. — 125. Oranje rad: zie de noot hiervoren, bl. 350, op vs. 1205.

- 140 Den schild aan zijnen arm, den degen op de zijde,
En zet den helm en kam en roo pluimagië op 't hoofd.
Vulcaan, de Viergod zelf, dit zwaard, zoo elk gelooft,
Voor Daunus, Turnus' heere en vader, voortijds smeedde,
Dat hij in Pluto's poel verkoelde, op Juno's bede.
- 145 Hij grijpt daarna met kracht een sterke en zware speer,
Uit Actor Auruncs klauw en vuist gerukt weleer,
Die, midden in de zale, op eenen pijler leunde,
Een zuil, die 't hofgewelf geweldig ondersteunde;
Hij roept al drillende: „Mijn speer, die nooit in 't veld
- 150 Mijn bede en mijnen wensch te leure hebt gesteld,
Help mij dien halven man, dien Frijg, ter neder smijten,
En met dees' harde vuist zijn vaste rusting rijten
En rukken van het lijf, en, daar hij henerolt
Het haar met gloënden priem en ijzer omgekrold,
- 155 Met myrr' gezalfd, in stof begruizen, na zijn leven!”
Van zulk een razernij wordt Turnus aangedreven.
't Ontsteken aanzicht is vol gloeds; van gramschap springt
Het vier uit d'oogen; als een stier, die wringt en dringt,
En stooten wil, heel luide en vreeselijk loeit van toren;
- 160 Of uit verbolgenheid de kracht van zijnen horen
Op eenen boom beproeft, en uitslaat in den wind,
Of wroet in zand en stof, en, van de wraak verblind,
Alreede een voorspel speelt, en zich bereidt te vechten.
Eneas, moedig en belust dien krijg te slechten
- 165 Door 't aangeboën verdrag, wet midlerwijl zijn moed
Niet koeler met geweer, hem in dien oorlogsgloed
Door moeders gunst besteld, en na dit moedig vergen,
Zoekt zijn verbolgenheid en gramschap zelf te tergen:
Vertroost de makkers en Iulus, die nu vast
- 170 Bedroefd is. Hij berecht een ieder hoe de last
Van 't noodlot hierop draait, beveelt ook ambtenaren
Te zenden, om dit stuk Latinus t'openbaren,
En voort t'ontworpen het verdrag van vrede en peis.
Zoo ras, des andren daags, de zon, op hare reis,
- 175 Gestegen op de kim, bescheen der bergen kruinen,
De zonnepaarden eerst, gesteigerd uit de duinen
En diepe zee, den glans uitsnoven met den bek,
Stak Rutulier en Frijg, naar 't onderling bestek,
Omtrent de vesten van Latinus' groote stede,
- 180 Een veld af, en bereidde een vechterperk, naar de zede.

151. Dien halven man, dien Frijg: de Aziatische volkeren en de Frygen in 't bijzonder strekten den Grieken en Italiërs tot spot om hun verwijfden tooi, op welken dan ook, drie regels verder, vs. 153 en 154, door Turnus gezinspeeld wordt. — 171. Ambtenaren: om 't rijm, de Proza-vertaling heeft hier: eenige mannen.

- En om het lijfgevecht t'ontginnen met geweld,
 Wordt offerhaard bij haard en outer toegesteld
 Van zoden voor de Goôn, die zij van weêrszij zochten.
 De sommigen, gekleed in linnen, en bevolchten
 185 Met ijzerkruid om 't hoofd, aan 't woelen, brochten hier
 Bronwater ten altare, en heilig offervier.
 De keurebende van Ausonië komt trekken,
 Gevolgd van schichteniers, ter poorte uit naar dees' plekken.
 Aan d'andre zijde rukt de macht van Troje voort,
 190 En 't forsch Tyrreheensche heir, elk van verscheiden soort
 Met wapenen gesterkt, en zulks voorzien te wapen,
 Alsof zij, opontboôn ten oreloog, rechtschapen
 Den vijand op het spits t'ontvangen zijn gezind.
 Hier vliegen d'oversten, groothartig en gezwind,
 195 Door 't krijgsvolk hene en weer, van iedereen bekeken,
 En heerlijk met goud en purper uitgestreken.
 De vrome Mnestheus, telg van oude Assaracus,
 De sterke Asylas, 't bloed des Zeegods, Messap, dus
 Op paarden afgerecht. Men gaf zoodra geen teeken,
 200 Of ieder nam zijn plaats, de speer in 't gras gesteken,
 De beukelaar op 't gras. Toen grimmelden dit heen
 Stokoude man en vrouw, en kinders ondereen,
 En wat onweerbaar was, uit lust tot zien, op daken,
 En huis en torenttrans. Gewapenden, aan 't waken,
 205 Bewaren, op hun beurt, de schildwacht en de poort.
 Maar Juno, van den top des heuvels, en dien oord,
 Die nu d'Albaansche heet [de berg, in deze dagen
 Nog onvermaard, was niet gewoon een naam te dragen,]
 Hare oogen slaande op 't veld, en over al dien drang
 210 Van 't grimmelende volk, zag hier, in 't breede en 't lang,
 Op hunn' gezetten tijd, van wederzij verschijnen
 Slagordens van Trojaansche en strijdbre Laurentijnen,

181. De Proza-vertaling heeft eenvoudig: en bereidden het daar om te vechten. De rijmclap met geweld kan niet dan met geweld gebracht worden bij lijfgevecht, waar 't bij behoort, en bij de eerste lezing moet ieder geneigd zijn te denken, dat het ontginnen — d. i., hier, het voorbereiden van den kampstrijd — met geweld plaats had, terwijl het integendeel daarbij, en vooral bij 't gereed maken van den offertoeistel, zeer rustig toeging en de wederzijdsche partijen hun werk vreedzaam volvoerden. — 188. Schichteniers: min gewoon, doch even goed als piekeniers, hellebaardiers. — 191. Zulks: op zoodanige wijze. — 198, 199. Messap, dus op paarden afgerecht: dus staat er, en dus heb ik het laten staan, ofschoon ik dat dus, 't welk dan „zeer, bijzonder” zal moeten beduiden, betreur. Dat Vondel eenvoudig geschreven zou hebben Messapus, is niet denkbaar; want de *a* in dat woord is lang. — 207, 208. De berg.... was niet gewoon een naam te dragen: min verkieslijke wijze om te kennen te geven, „dat men niet gewoon was, den berg met een bepaalden naam te noemen.”

- En over al de stad, sprak Turnus' zuster aan,
Een Godheid, onder wie zoovele stroomen staan,
215 En staande wateren, die op hunne oevers breken;
Want Jupiter, de voogd van 's hemels hooge streken,
Vereert haar deze macht, als hij van minne blaakt,
En in dien gloed de bloem van haren maagdom schaakt.
„O, aangename Nimf en eere van de vlieten!
220 Gij weet wat macht ik u alleene liet genieten,
Toen u mijn gunst in top beschonk met hooger lot,
Dan zooveel dochters der Latijnen ooit van God
En zijn ondankbaar bed tot haren loon verkregen.
Gij zijt door mijn genade op 's hemels troon gestegen.
225 Juturne! let eens wat al jammers u genaakt,
En wijd het mij geenszins. 'k Heb Turnus, als hij raakt'
In zwaarigheid, beschut, en uwe stad in 't strijden
Verdadigd, voor zooveel Fortuin dit konde lijden,
En 't noodlot, tot behoud van der Latijnen staat.
230 Nu zien we, hoe die heer ter kwader ure gaat
Naar 't zorgelijk gevecht. Zijn dag is reede aan 't blaken,
Zijn tijd en noodlot en de vijanden genaken.
Ik kan dit lijfgevecht, dit onderling verdrag,
Niet aanzien met geduld. Vaar voort met uw ontzag.
235 Het voegt u, durft gij wat ten beste, in 's broeders smarten,
Verrechten; 't zal misschien met dees' benauwde harten,
Veel beter dan 't mij schijnt geschoren, nog vergaan.”
Zoo sprak ze nauwlijks, of van druk borst traan op traan
Uit nimf Juturnes oog. Toen sloeg ze met hare ermen
240 Wel driemaal voor haar borst: „'t Is nu geen tijd van kermen,”
Sprak Juno, „haast u fluks, en, weet gij troost en raad,
Ruk Turnus uit den muil des doods, of brouw een kwaad
Een vreeselijk krakeel, en breek 't beraamd verdragen.
Ik geef u hart en moed. Dus liet ze haar verslagen,
245 En twijfelmoedig, en van hartewee ontroerd,
Nadat ze haar vooreerst aldus hadde aangevoerd.
De beide koningen genaken met de grooten;
Latinus rijdt, gevolgd van 't hof en krijgsgenooten,
Op eenen wagen met vier paarden, om zijn hoofd
250 Met eene kroon van zes paar stralen, nooit gedooft,
En die van grootvaars glans, de zonne, niet veraerden.
De koning Turnus bromt met twee sneeuw witte paarden,
En drilt twee schichten, breed van ijzeren beslag.
Aan d'andre zijde komt Eneas voor den dag,
255 De vader en de struik van dien Romeinschen stamme,
En die met zijne schild en starrelichte vlamme
In 't hemelsch harnas blinkt; Ascaan, vol moeds en blij,
De tweede hoop van Rome, ons' hoofdstad, aan zijn zij.

- De priester, in het wit gekleed, brocht hier ter stede
 260 Het jong van eene zog, heel ruig van borstlen, mede,
 Ook 't ongeschoren en tweejarig schaap, en leidt
 Het vee naar d'outers toe, ontsteken en bereid.
 Zij keeren d'oogen naar het rijzend licht, en brengen
 Het offerveldgewas, dat zich met zout liet sprengen,
 265 En merken met hun mes de star van 't vee voor elk,
 Begieten het altaar met hunnen offerkelk.
 Godvruchte Eneas zweert daarna, met blooten degen
 In zijne vuist: „O zon, en land, rondom gelegen!
 Om wiens behoudenis ik zulk een zwaarigheid
 270 Zal uitstaan, nu zult gij getuigen met bescheid
 Van mijnen trouwen eed; en gij, o goede vader,
 En eeuwige almacht! en gij, Juno! die u nader
 Beraden hebt, Godin! nu bidde ik u, en gij,
 Befaaude vader Mars! die door uw krijgsvoogdij
 275 En macht den krijg bestiert; gij, bronnen, en gij, beken,
 En wat ontzaglijkheên en Godheên 's hemels streken
 Daarboven, en de blauwe en groote zee beslaan!
 Indien 't Fortuin behaag', nu den Ausoniaan,
 Den koning Turnus hier te helpen triomfeeren,
 280 Zoo zal 't verwonnen volk gehouden zijn te keeren
 Naar heer Evanders stad; zoo ruime Iulus 't veld,
 En geen Eneadijn zal namaals met geweld
 Van wapenen dit volk bestoken, noch beleggen,
 Noch vorst Latinus' rijk ten viere en zwaarde ontzeggen;
 285 Doch zoo de vader Mars ons d'overhand vergunt,
 Gelijk ik hoop en wensch, dat alle Goôn dit punt
 Met hunnen goeden wil bezeeglen door ons' handen,
 Zoo wil ik geenszins, dat deze Italjaansche landen
 Den Trooischen dienen, noch ik eisch het rijk voor mij,
 290 Maar dat de volken, beide onoverwonnen, bij
 Een wet, een rijksverbond, dat nooit vergaan zal, leven.
 'k Zal hun voorschriften en ook offerregels geven,
 En leeren, wat voor Goôn een ieder dienen zal.
 Latijn, mijn schoonvaâr, hou het krijgsgeszag vooral.
 295 Mijn schoonvaâr blijft, gelijk hij plag, alleen regeeren.
 De Trooischen zullen mij een nieuwe stad vereeren,
 En stichten, die den naam en titel van de maagd
 Lavinië, de bruid, Latinus' dochter, draagt.”
 Zoo gaat Eneas voor; Latinus volgt zijn reden,
 300 Heft oog en handen naar den hemel van beneden:
 „O vorst! dat zwere ik u bij hemel, aarde en zee,
 Latona's tweelingen en vader Janus meê,

272, 273. Die u nader beraden hebt: de Proza-vertaling heeft: nu beter gezind, wat tegenover Juno wel zoo beleefd gezegd is.

- Met dubbele tronie; bij de macht van 's hemels stoelen,
 En Pluto's heiligdom, en zijn gevloekte poelen!
- 305 De vader, die 't verbond versterkt, en 's vromen wit,
 Versterkt' dit met den straal des bliksems, hoort dit:
 Ik rake het altaar, neem d'ouervieren heden
 En Goôn tot tuigen, dat geen tijd, hoe lang geleden,
 Dien vrede en 't vast verbond, nu met den Italiaan
- 310 Gesloten, immermeer zal breken ['t mag beslaan
 Zoo 't wil] noch geen geweld mijn dieren eed zal schenden;
 Al mengde 't noodlot zee en 't aardrijk, vol ellenden,
 Door eenen wereldvloed; al kwam de hemel ook
 Te storten in de helle en onderaardschen smook;
- 315 Gelijk dees' schepter [want hij hiel voor deze altaren
 Den schepter in de hand] geen telgen schiet, noch blâren,
 Noch schaduw geeft, dewijl dees' eens in 't groene woud
 Gesneên is van den stam, zijn moeder; en die hout
 En tak te voren was, geknot van loof en takken,
- 320 Met eene stalen bijl, na 't kraken en na 't knakken,
 Nu van de hand met kunst in kostelijk metaal
 Gesloten werd, en den Latijnschen vorst, ten praal
 Te voeren, werd besteld." Met diergelijke woorden
 Versterken ze, in den ring der oversten, die 't hoorden,
- 325 Hun onderling verbond. Nu kelen zij het vee,
 Kerkplichtig ingewijd ten brand, op d'offersteê,
 En rukken 't ingewand al levende uit de dieren,
 En brengen schotels, vol van spijs, voor d'offervieren.
 Maar ondertusschen docht den Rutlen al een poos,
- 330 Dat deze kampers, die men voor 't gemeen verkoos,
 Elkantere ongelijk en geene weêrga waren.
 Elk dreef zijn inzicht, kwam zijn reden openbaren.
 Terwijl ze ook letten op het ongelijk geschil
 Van ieders sterkte, komt hierbij, dat Turnus stil
- 335 Komt aantreên, en, voor Gods altaren neêrgebogen,
 Ootmoediglijk hen eert, met neergeslagen oogen.
 Zijn jeugdig aanzicht, dat zoo doodsch en droevig ziet,
 En bleeke wang verlicht ook 's volks benauwdheid niet.
 Als nimf Juturne nu dit momplen door elkanderen
- 340 Ziet voortslaan, 't flauwe hart des volks zoo snel veranderen,
 Zoo bootst ze, in 't hart van 't heir, Camertus' wezen na,
 Die, van een braaf geslacht gesproten, zonder gâ,

318. Van den stam, zijn moeder: letterlijk naar 't Lat. vertaald, doch waarbij Vondel niet heeft nagedacht, dat 't Lat. *slirps* vr. en dus *mater* genoemd kan worden, terwijl de naam van moeder bij *stam*, dat *mann.* is, niet wel gevoegd kan worden. — 329. Den Rutlen: hier kort Vondel het woord *Rutuliers* of *Rutulers*, gelijk hij anders zegt, al heel wat af.

- En, om der vaderen doorluchtige oorlogsdaden
 Befaald, ook dapper was in krijgsbeleid en raden.
- 345 Zij, niet onkundig hoe het hier geschoren stond,
 Begeeft zich onder 't heir, en strooit, van mond tot mond,
 Verscheiden landgerucht, en spreekt aldus ten leste:
 „Schaamt zich geen Rutulier het algemeene beste
 Te hangen aan een ziel? Zijn wij op onze wacht
- 350 Niet effen in getal en van gelijke macht?
 Hier staan Arkaders en Trojanen, op dees' gronden,
 Een volk bij noodlot en Gods wille hier gezonden,
 En gansch Hetruriën op Turnus gram alleen.
 Wij zijn ruim eens zoo sterk, geraken wij aaneen:
- 355 Zoo Turnus' sneuvel', zijn vermaardheid stijgt naar boven
 Ten Goden, wier altaar hij willig door 't beloven
 Zichzelven onderworpt, en zal op ieders tong
 Wel leven; wij, dus koel op 't veld, en oud en jong
 Bijeen, op ons gemak gezeten, zullen leeren
- 360 Te luistren naar den dwang van trotsche en barsche heeren.”
 Die woorden helpen voort het brein van 't jonge bloed
 Aan 't hollen, en 't gemor kroop, schichtig aangevoed,
 Van troep in troep, en groeide al aan. De Laurentijnen
 En Latinisten zelfs veranderen van mijnen
- 365 En zinnen; en die eerst een eind zien van den strijd,
 Het heil des ganschen staats verwachten voor altijd,
 Begeeren nu door 't zwaard hun ongelijk te stuiten,
 En bidden, geen verbond te sterken, noch te sluiten,
 Zien Turnus, die nu verr' de kwaadste kans heeft, aan
- 370 Met mededoogendheid. De zuster, om dees' baan
 Van uitvlucht t'openen, nu zij dit heeft besteken,
 Voegt hier iet grooters bij, en geeft een hemelsch teeken,
 Zoo groot als nooit voorheen geen sterker toebereid
 Het Italiaansche volk vervoerd heeft, en misleid;
- 375 Want Jovis' schildknaap, met zijn rosse en snelle pennen,
 Door 't gloeien van de lucht, aan 't vliegen en aan 't rennen,
 Verjoeg luidruchtig een vervlogen vogelvluht
 Van watervogelen, die boven in de lucht
 Vast ommezweefden. Dees' verslinder, snel in 't zakken
- 380 Op 't water, komt een zwaan, een puikzwaan, op te pakken
 Met zijnen krommen klauw. Alle Italianen staan
 Verwonderd om dit spel, en alle vogels slaan
 Geluid, en jagen [het stond derelijk t'aanschouwen,]
 Den grooten arend, die zich hier niet durf betrouwen,

355. volg. De bedoeling is: ingeval Turnus sneuvelt, dan zal hij wel een eeuwigen roem verwerven, maar daar zullen wij niet mede geholpen zijn: en wij, die nu hier op 't gras zitten, als toekijkers, wien 't niet aangaat, zullen, enz. — 375. Jovis' schildknaap: een arend.

- 385 Verbijsterd op de vlucht, verdonkeren in 't oog
 De lucht met hunne penne, en dringen steil omhoog,
 Gelijk een bruine wolk, naar 's vijands snellen vlogel,
 En op dien vijand aan, totdat in 't end de vogel,
 Van hun geweld benauwd, door zijnen last bezwijkt,
- 390 Den roof van zijnen klauw moet slaken, lager strijkt,
 En smijt den zwaan omlaag, voor 't oog van deze volken,
 In eenen stroom, en vlucht, en bergt zich in de wolken.
 De Rutuliers terstond begroeten op het veld
 Dit voorspook met een kreet, en 't gansche leger stelt
- 395 Zich schrap. Tolumnius, d'aartswichlaar, toen niet slofte
 Te roepen: „O, dit was 't, dit was 't, daar mijn belofte
 Zoo menigmaal naar stond. Ik neem het voorspook aan.
 Ik ken die Goden. Rukt den degen, onbelaân
 En onder mijn beleid, vrij uit. O Rutulieren!
- 400 Die u, gelijk een hoop, een vlucht weerlooze dieren
 En vogels, van een vreemd en wederspanning gast
 Laat jagen, uwe kust en oevers ziet verrast,
 Gestroopt, en overheerd. Flus zal dees' roover zwichten,
 En doorgaan, en verbaasd van schrik, zijn anker lichten.
- 405 Verweert gelijkerhand slagordenswijs uw recht;
 Verdadigt uwen vorst, die door dit lijfgevecht
 Gezocht wordt, en van wien dees' vreemde u wil berooven!”
 Zoo sprak hij, trad vooruit, en schoot een schicht van boven
 Op zijnen vijand aan, en dees' kornoelje-stang
- 410 Gaat streven regelrecht, en door de lucht haar gang.
 Men hoort terstond een luid en schel geschrei opsteken.
 Al 't voetvolk staat verbaasd, in zijn gelid bezwaken.
 Het bloed wordt heet, ontsteld door zooveel veldrumoers.
 De speer vliegt voort, daar bij geval nu zeven broërs,
- 415 Heel schoon van vorm en leest, hier tegens over stonden,
 Al kinders van Gilips Arkader, hier gezonden,
 En alle voortgeteeld bij een Tyrrheensche vrouw.
 Zij treft uit zeven een braaf jongeling, getrouw
 En vroom van aard, van voor door 't blanke harnas henen
- 420 Tot in de ribben, daar de wapenriem, vol steenen
 Met gouddraad geborduurd, in 't midden op den buik,
 Allengs gesleten is door dagelijksch gebruik,
 En daar de gouden gesp gehaakt wordt om de lenden.
 Hij steekt op 't roode zand, in 't midden van de benden,
- 425 De beenen in de lucht. Maar sommige uit den troep
 Der broederen, vol harts, vol droefheids op dien roep,
 Verhit van wrake, voort den degen uit de scheede;

400. Weerlooze dieren: dat zouden dieren zijn, die wederom
 loos waren. Loos, lijk en dergelijke achtervoegsels nemen nimmer den
 klemtoon.

- Een ander grijpt den schicht, om 't steuren van den vrede,
 En streeft er blindling toe. De Laurentijners voort
 430 Aan 't rennen op hen aan. Daar komen hun aan boord
 Arkader, en Trojaan, en Agillijner, t'zamen
 Niet luttel in getale, om 's vijands macht te pramen,
 Met hun beschilderde rondassen, dat het kraakt.
 Nu zijn ze alle eensgezind. Een ieder brandt en blaakt
 435 Om dit krakeel gestreng te rechten met den zwaarde.
 Men rukt d'altaren om, waarop zich openbaarde
 Een schrikkelijke storm van schichten uit de lucht,
 En d'ijzeren oorlogsbui valt dichter op 't gerucht.
 Men gaat met offerhaard en offerkelken strijken.
 440 Latinus, nu 't verbond een krak krijgt, voort aan 't wijken
 Met zijn geschende Goôn, op dit verbijsterd spoor.
 Een ander springt te paarde, en spant de paarden voor
 Den wagen, schiet er toe met zijnen blanken degen.
 Messapus, ook met dit verbond in 't hart verlegen,
 445 En vierig om dien band te breken, komt te paard
 Aulest den koning, een Tyrrhener, wijd vermaard,
 En met de sluierkroon gekroond, in 't veld ontmoeten.
 Die schrikt zoo, dat hij deist, en voor zijns vijands voeten,
 Komt rollen over hals en hoofd, en d'outers heen,
 450 Die in den wege staan. Messapus vliegt alleen,
 Verhit van gramschap, met een speer toe, en gezeten
 Op een geweldig paard, slaat hem, die, dus gesmeten,
 Nog om genade bidt, met zijne dikke schacht
 Van boven neer en zegt: „Dat heeft hij weg. Zoo slacht,
 455 Zoo offert men met eere en best voor groote Goden.”
 Elk Italjaan loopt toe, en stroopt den warmen dooden,
 Daar hij getuimeld lag, te jammerlijk, en naar;
 En Chorineüs grijpt een brandhout van 't altaar,
 Bejegent Ebusus, die aankwam om te hakken,
 460 En klinkt het brandend hout hem recht in 't kinnebakken.
 De lange knevel stonk van 't zengen, en den brand.
 Hij vollegt hierop in, vat met de slinke hand
 Dien suizebollenden, zijn vijand, bij de lokken,
 En stoot en duwt hem fel met zijne kniën, in 't wrokken,
 465 Vast tegens d'aarde aan, en doorreeg toen onvervaard

447. Met de sluierkroon gekroond: daar zal Aulestes wel niet mee versierd zijn geweest. Vergilius noemt hem wel regis insigne gerentem, waaruit men alleen kan opmaken, dat hij een diadeem of ander teeken zijner waardigheid droeg. Maar er is reeds op gewezen, dat de dichters en schilders uit de 17de eeuw zich geen koning der Oudheid konden voorstellen dan met een wrong of tulband op 't hoofd. — 452. Dus gesmeten: dus geslagen. — 459. Die aankwam om te hakken: zou men niet denken, dat de man op een „koekkraam” toeliep: de Proza-vertaling drukt het Lat. dan ook beter uit: die aankwam om toe te houwen.

- Zijn zijde, met de punt van 't kille en koude zwaard;
 En Podalirius, met zijnen blooten degen,
 Den herder Alsus, die vooraan streed onverslegen,
 En door de schichten streefde, involgende met kracht,
 470 Dreigt hem van boven neer; en d'ander houwt met macht
 En opgeheven bijle op 't bekkeneel recht inne,
 En klooft recht midden door het voorhoofd met de kinne,
 Besprengt al 't harrenas met bloed, en bloedig rood.
 Een harde en ijzren vaak sluit d'oogen, en de dood
 475 Luikt daadlijk zijn gezicht, om eeuwig uit te slapen,
 In eenen duistren nacht. Eneas, trotsch te wapen,
 Genegen het verbond te houden in zijn stand,
 Begint te wenken met zijn wapenlooze hand,
 En roept, blootshoofds, zijn volk van verre toe: „Waarhenen?
 480 Wat tweedracht helpt u toch zoo schichtig op de beenen?
 Betoomt uw gramschap; het verbond heeft zijn beslag,
 En elke voorwaarde is bestemd bij dit verdrag.
 Het is mijn ambt alleen te kampen, leed te stuiten.
 Laat mij betijen; houdt u hier te gader buiten.
 485 Ik zal alleen 't verbond bezeeglen met dees' hand,
 En Turnus is alleen gehouden, in het zand
 Te treden tegens mij, gelijk men heeft gezworen,
 Voor 't goddelijke altaar.” In 't midden van dit storen,
 En in dees' rede komt een vlugge schicht, heel stijf,
 490 Den held al snorrende gevlogen in het lijf,
 Men weet niet uit wat hand, en van wat dwarrelwinden
 Die voortgedreven wordt in deze oneensgezinden;
 Of wat geval, wat God den Rutulier vereert
 Met zulk een grooten lof. Dees' brave daad ontbeert
 495 Haar prijs, en niemand stofte ooit van Eneas' wonde.
 De koning Turnus, ziende Eneas, op die stonde,
 Vertrekken uit den slag, en d'oversten verbaasd,
 Wordt fluks verhit van moed, en blaakt, eischt inderhaast
 Zijn paarden, en geweer, springt trotscher op den wagen,
 500 En zet zich daar, en ment den teugel, op 't behagen
 Der grooten, vliegt en rent met ijver hene en weer,
 Brengt menig held om hals, legt menig man ter neer,
 En hallef dood in 't zand; of overrent de zielen
 Van hun slagordens fel met barrenende wielen;
 505 Of drijft den vluchteling gegrepen speren stijf

476. Trotsch te wapen: deze woorden zijn hier te ongelukkiger ingeschoven, omdat zij den lezer moeten doen denken, dat Eneas zijn wapen gebruiken zal, terwijl hij integendeel met wapenlooze hand de zijnen toe gaat wenken om den vrede te bewaren. — 500, 501. Op 't behagen der grooten: dat was de vraag. In elk geval zou men deze woorden vergeefs in 't oorspronkelijke zoeken.

- Met macht van achter na, en door 't pantsier in 't lijf.
 Gelijk de Krijgsgod, bij de kille waterkanten
 Van Hebrus aangevoerd, bestuwd van zijn trouwanten,
 Met zijn bebloeden schild vast rammelt onvertsaagd,
 510 En dollen krijg verwekt, als hij zijn paarden jaagt,
 En prikkelt, dat ze langs de vlakke velden zweven,
 Den zuidenwind voorbij, voorbij den westwind streven,
 Waardoor het uiterste van Thracië den grond,
 Om 't snel getrappel van hun voeten, voelt in 't rond
 515 Uit vreeze daveren. De bleeke Vrees, en Lagen,
 En Gramschap, Mavors' stoet, bestuwen zijnen wagen.
 Zoo jaagt nu Turnus, die braveert in dezen slag,
 't Bezweet en rookend paard door 's vijands lijken; ach!
 't Is derelijk; waar zij hun snelle hoeven zetten,
 520 Daar spat het brein en bloed. Zij kneden en verpletten
 En mengen bloed en zand. Hij heeft alreë met kracht
 Thamy, en Sthenelus, en Folus omgebracht,
 Twee eersten voor de vuist, den derden, die 't beschreide,
 Van verre, en Glaucus mede, en Lades, alle beide
 525 De zoons van Imbrusus, die fier op 't jonge bloed,
 In Licÿë hen had voor Mavors opgevoed,
 Met eenerlei geweer versierde, en af kon rechen,
 Om rustig voet bij voet te zetten, en te vechten,
 Of sneller dan de wind te rennen op het paard.
 530 Aan d'andre zijde wordt Eumedes veldewaart
 In 't hart des slags gevoerd. Hij daalde van den hoogen
 En ouden Dolon, en, vermaard in orelogen,
 Voert ook zijn grootvaars naam, heeft handen, hart en moed,
 Gelijk zijn vader, die gereisd, om onverhoed
 535 Het Grieksche leger en zijn tenten te belagen,
 Tot zijn vergeldinge eischte Achilles' oorlogswagen.
 Maar Diomeed dien trots zoo rijkelijk beschenkt,
 Dat hij niet langer om Achilles' paarden denkt.
 Toen Turnus dezen knaap van verre op 't veld zag strijden,
 540 Trof hij hem ras, zoo wijd de straal van 't oog kon lijden,
 Eerst met een lichten schicht, en hield zijn paarden vast,
 Sprong van den wagen, kwam den hallef dooden gast,
 Die hier gesneuveld lag, voort op, daar hij hem plette,
 Den voet op zijnen nek en op de kele zette,

523. Twee eersten: voor: „de twee eersten” is geen gangbare taal. — Voor de vuist: zoo staat er ook in de Proza-vertaling, en er wordt mede bedoeld: „van nabij, alzoo, met een houw, slag of steek.” Tegenwoordig wordt de uitdrukking alleen gebezigd in den zin van „onvoorbereid.” — Die 't beschreide: wat beschreide Folus? dat hij omgebracht was? of dat het van verre geschiedde? — 537. De Proza-vertaling heeft, duidelijker: maar Diomedes zette hem dat stoute stuk zoorijkelijk betaald.

- 545 Het bloote zwaard uit zijn bestorven vingren wrong,
En verfde 't in den strot, en sprak, toen 't bloed uitsprong :
„Leg daar, Trojaan! leg daar; nu erf in Hesperije,
Waarom gij oorlog voert, zoo groot een heerschappije
En zooveel lands als gij met alle leën beslaat.
- 550 Wie mij met zijn geweer wil tarten, als soldaat,
Gaat strijken met dien loon.” Zoo bouwt hij zijne veste.
Hij zet hem Butus, van zijn spies geraakt, voor 't leste
Tot zijn gezelschap bij, neemt Chloreus, Sybaris,
Thersilochus, Thymee, en Dares ook gewis.
- 555 Thymee, die onder 't slaan en vechten, onder allen,
Van 't kittelloorig paard en zijnen hals kwam vallen.
Gelijk de noordenwind uit Edon berst en blaast,
En op d'Egeesche Zee uitbulderende raast,
De golven dringt op strand, de nevels, waar zich vlagen
- 560 Verheffen aan de lucht, verdrijft en kan verjagen;
Zoo jaagt prins Turnus ook de benden voor zich heen,
Verstrooit de deizende slagordens en geleën,
En stort haar overhoop, en kan het spoor verleien,
Vervoerd van hevigheid; pluimagië en veder zweien
- 565 Den eenen, de karos den andren weg voor wind.
De strenge Fegeus lijdt geenszins, dat hij gezwind
Dus voortvaart, uitvaart in den slag, en, onder 't scherpen
Van zijne gramschap, komt zich voor den wagen werpen
Heel dwers, en grijpt het paard, zoo snel gelijk het rent,
- 570 Bij zijnen toom, opdat het fluks den wagen wendt,
Terwijl hij voortgesleept aldus aan 't juk blijft hangen,
Dus achterhaalt een spies, zoo wijd zij toe kan langan,
Den blankgewapenden, doorslaat zijn dik pantsier,
En wondt alleen het vel. Hij, even koen en fier,
- 575 Bood zijnen vijand, met den schild vooruitgesteken,
Nog 't hoofd, en nam zijn zwaard te hulpe, om niet 'ontbreken.
Doch 't snelle wagenrad en d'omgedreven as
Vermeestren, smijten hem ter neêr, dat hij in 't gras
Zijn arm en beenen van elkandre stak verlegen.
- 580 De forsche Turnus schiet hem toe met zijnen degen,
En, tusschen harrenas en helm den nek gekloofd,

552. Voor 't leste: neen, niet voor 't leste, want hij sloeg er later nog een half dozijn dood. — 555. Onder 't slaan en vechten, onder allen: niets van dit alles staat in 't Lat. en de herhaling van 't woord onder doet hier een zeer onaangename uitwerking. Bovendien zou men kunnen vragen: hoe men onder allen vallen kan. — 556. Van 't kittelloorig paard en zijnen hals: — over den hals van zijn kittelloorig paard heeft de Proza-vertaling. — 557. Edon: een berg in Thracië. — 579. Verlegen: 't woord schijnt te zwak van beteekenis om hier te worden toegepast.

- Liet zijnen romp in 't zand nog spartlen, zonder hoofd.
 Terwijl 't zeeghaftig hoofd, prins Turnus, 't veld met lijken
 Aldus bezaait en dekt, de Trooischen voor hem wijken,
 585 Zoo hebben Mnestheus, en getrouwe Achates, met
 Ascaan, hun meegenoot, Eneas trouw gered,
 Dien, bloënde en leunende op een speer, en flauw van krachten,
 Zij, voet voor voet, allengs en stil in 't leger brachten.
 Hij bijt op zijn gebit, verpijnt zich, van verdriet,
 590 Om fluks den scherpen pijl, en zonder breuk van 't riet,
 Te trekken uit zijn lijf, en zoekt, in deze onorden
 Des veldslags, 't naaste pad om voort gered te worden.
 Hij wil, men zal de wonde opvl ijmen door het staal,
 En openen heel diep den schuilhoek van de kwaal,
 595 En naar den veldslag hem verzenden bij zijn scharen.
 Hier stond nu d'afkomst van Iäzius, ervaren
 In artsenij, genoemd Iäpis, heel bezind
 Van Febus, die hem meer dan anderen bemint.
 Apollo, voortijds zelf met zijne min bevangen,
 600 Beschonk hem met zijn kunste en gaven, citerzangen,
 En snelle pijlen, en den vond van wichlerij.
 De vrome Iäpis, om zijn vader, nu in lij
 En stervensangst en last, te helpen, en genezen,
 Woü liever onvermaard de kracht der kruiden lezen,
 605 En kennen het gebruik derzelve en artsenij,
 En heekunst, die in nood den mensche dienstig zij.
 Eneas bijt en knerst van spijt op zijne tanden.
 Hij leunt op eene speer, gevat met bei de handen,
 Ontzet zich allermint om al den toeloop van
 610 De jeugd, en 't kind Ascaan, dat zich niet spenen kan
 Van tranen in dien druk. De grijze, in al dit klagen,
 Staat vaardig in den ring, den tabberd opgeslagen
 Van wederzijde, op zijn Peonisch opgeschort,
 Stelt uit bekommering, vergeefs tot hulp gepord,
 615 Zijn heelaamheid, en hand, en Febus' kust en kruiden
 Te werke, en poogt vergeefs het punt, ten troost der luiden,
 Te rukken uit het lijf, en, voor 's helds leven bang,
 Vat zacht het ijzer heel voorzichtig met de tang.
 Al wat men voorneemt is vergeefs, noch 't wil gedijen.
 620 Apollo, vinder van de heekunst, schut geen lijn.

582. Spartlen, zonder hoofd: dan moet die Fegeus de natuur gehad hebben van een paling. 't Woord spartlen had hier gerust kunnen wegblijven. — 598. Die hem meer dan anderen bemint: een tautologische stoplap, te meer af te keuren, omdat er juist op volgt dat Apollo hem voortijds bemind had, en er volstrekt geen sprake is van een liefde, die de God hem nog, en dat wel boven anderen, zou toedragen. — 611. De grijze: Iäpis wordt hier bedoeld.

- De schrik op 't veld groeit fel en altijd feller aan,
 En 't leger kan aldus zijn val geenszins ontgaan.
 Men ziet nu hemelhoog de lucht met stof betogen.
 De ruiters draven aan. De pijlen, hoog gevlogen,
 625 Bedekken 't leger, als bij vlagen, uit de lucht.
 't Gekerm der vechtenden, de leste snik en zucht
 Der jongelingen, die in 't worstlen en verwarren
 Hier sneven, komt omhoog gesteigerd aan de starren.
 Eneas' moeder, om haar zoons verdriet ontsteld
 630 En onverdiende pijn, plukt, in 't Kretenzer veld,
 Op Ide een kruid in 't wild, dat wij poleie noemen,
 Wiens jonge blaân natuur versiert met purpren bloemen.
 De wilde geit behelpt zich met dit kruid in nood,
 Wanneer de pijl in 't lijf blijft steken na den schoot.
 635 Eneas' moeder dekt haar aanschijn met een wolke,
 En brengt dit van den berg, en mengt dit kruid, den volke
 Ten dienst, met water, dat in 't zuivre bekken knap
 Gegoten werd, en stort hierin het heelzaam sap
 Van milde Ambrosia, met Panaceesche geuren.
 640 Bedaagde Iäpis stooft, daar d'ommestanders treuren,
 De wonde, onwetende van Venus, met dit nat.
 Terstond stilt al de pijn des lichaams, die hem mat.
 Het bloên der wonde stilt. De pijl vanzelf valt neder.
 De held Eneas voelt zijne eerste krachten weder.
 645 Iäpis roept: „Nu voort, en brengt den man geweer.
 Wat toeft gij?” En port zelf en d'eerste, uit lust tot eer,
 De harten in den strijd; „Eneas! deze zaken
 Gebeuren door geen mensch, noch mijne kunst, noch 't raken
 Van mijne hand geenszins; hier dringt een godheid door,
 650 En werkt met macht, en heeft wat grooters met u voor.”
 Eneas hadde alreê, verhit op oorlogswrokken,
 En wraak, de gouden laars gezwind aan 't been getrokken,
 Nam onlust in 't vertoef, en drilde met zijn speer.
 Nadat dees 't pantser aan zijn lijf trok, en al weêr
 655 Den beuklaar aan den arm geslingerd met verlangen,
 Greep hij gewapend naar Ascaan, en kust de wangen
 Voor 't jongste door den helm en zegt: „Mijn zoon, mijn vreugd!
 Nu spiegel u voortaan aan vaders oorlogsdeugd,
 En dapperheid, en aan eens anders avonturen.
 660 Nu zal mijn hand den slag en 't oorlogsvolk besturen,
 Uw recht verdedigen, en banen u den weg

641. Onwetende van Venus: d. i. „zonder iets af te weten van Venus;” de vertaling is, bij uitzondering, hier beter dan die in proza, waar 't Lat. ignorans te letterlijk met buiten zijn weten was overgebracht. Integendeel wist Iäpis zeer wel wat hij deed, alleen dit niet, dat het water met heilzaam sap door Venus was aangelengd.

- Tot eer en prijs; wanneer gij komt tot overleg
 En rijper jaren, pas, in 't opgaan van uw leven,
 Het voorbeeld van uw stam en vaadren na te streven,
 665 Laat uw heer vaders en oom Hectors geest en moed
 U prikkelen tot deugd." Zoo spreekt hij, heet van gloed,
 Drilt vreeslijk met den schicht, en vliegt hierop naar buiten.
 Toen stiet Anteüs en ook Mnestheus, niet te stuiten,
 Met eenen dikken stoet en troep en al 't geweld
 670 Ten leger uit, hem na. Toen stoof het gansche veld
 Van stof, dat niemand zag, de grond door 't ommewroeten
 Vast dreunde en daverde, op 't getrappel van de voeten.
 De koning Turnus kent ze, en ziet ze met geschal
 Recht op hem komen, en aanzetten van den wal.
 675 d'Ausonianen zien ze, en al hun leden beven,
 En worden koud van schrik; en Nimf Iturne, aan 't zweven,
 Was in 't Latijnsche heir wel d'eerste, die 't vernam,
 't Gedruisch voort kende, en om 't gevaar, dat nader kwam,
 Zich bevende op de vlucht begaf, van schrik verschoten.
 680 Eneas vliegt en rukt met zijne krijgsgenooten
 Langs 't vlakke veld, dat hem een zwarte wolk van zand
 En rook om d'ooren stuift. Gelijk een storm, die 't land
 Met kracht bestoken wil, de weêrwijze akkervlekken
 Bijtijds nog waarschuwt, als de starren droef betrekken,
 685 Een norsche regenbui vast opsteekt uit der zee,
 De winden eerst vooruit gevlogen naar de reë,
 En tegens 't bare strand aanbuldren naar hun nukken,
 Om flus geboomte en bosch en stammen uit te rukken,
 't Gewas te vellen, en voort alles met een loop,
 690 Wat hier omtrent staat, snel te storten overhoop.
 Zoo voert de Frygische en Rheteesche veldheer mede
 Zijn troepen naar het heir, op 's vijands spits en snede.
 De heirspits, hier driekant gesteld en aangestreën,
 Verdubbelt zich, en sluit haar ordens en geleën
 695 Wel dicht. Thymbreüs velt met zijnen stalen degen
 Den zwaar gewapenden Osiris onverslegen,
 En Mnestheus treft er fel Archesius; Achaat
 Houwt Epulo ter aarde; en Gyas, een soldaat
 En overste, Ufens. Hier komt, d'eerste, die van allen
 700 Den schicht in 't leger schoot, Tolumnius, te vallen,
 De schrandre wichelaar. 't Geschrei klimt hemelhoog.
 Nu neemt de Rutulier de wijk voor 's vijands boog,
 En laat de hielen zien, en vlucht op vlakke velden,

693. Hier: de oude uitgave heeft heir, wat kennelijk een drukfout was. — 698, 699. Gyas, een soldaat en overste: Vergilius zegt eenvoudig, dat Gyas Ufens doodde en laat 's mans qualiteiten in 't midden. Dat soldaat en overste komt zeker al vrij dwaas bij elkander.

- Zoo vreeslijk, dat het stuift. Eneas, d'eer der helden,
 705 Gewaardigt zich niet eens den vluchteling te slaan,
 Vervolgt geen voetknecht, noch geen ruiter op dees' baan,
 Noch schichteniers, die hem gaan zoeken al verbolgen.
 Hij spoort naar niemand, en zijn oog wil niemand volgen,
 In dezen duistren mist, dan Turnus, 't landgeschil,
 710 En tegens hem alleen is 't, dat hij kampen wil.
 Juturne, een krijgsheldin, alreê van groote smarte
 En vrees getroffen voor haar broeder in het harte,
 Stoot hier Metiscus, zijn koetsier, dat met geweld
 Hij, tusschen het gareel instortende, over veld
 715 En akker henerolt. Zij zet zich in zijn stede,
 En grijpt den lossen toom, bootseert Metiscus' zede,
 Zijn wapens, en gedaante, en spraak na met vernuft.
 Gelijk de zwaluw, zwart van pluimen, wild en wuft
 Vast hene en weder vliegt, met hare vlugge veêre,
 720 Door 't groot geweldig huis van haren rijken heere,
 En, om voor 't piepend nest te pikken eenig aas,
 Nu al de ruime zaal doorsnuffelt met geraas;
 Nu daar de galerij verschiët door 't lang verdiepen;
 Nu daar de versche graft en vijfver haar hoort piepen,
 725 En snateren; alleen rijdt nimf Juturne ras
 In 't midden van het heir des vijands, en, op d'as
 Des snellen wagens, voortgevoerd van paardevoeten,
 Doorsnuffelt deze alleen, die haar in 't stof gemoeten.
 Nu komt ze eens hier, nu daar met Turnus voor den dag,
 730 Die veilig hem braveert. Zij lijdt niet, dat hij slag
 Zal leevren, hand voor hand met zijnen vijand kampen.
 Dus vliegt ze buiten 's weegs heel verre, en schuwte de rampen.
 Eneas niettemin zwaait om en wederom,
 En spoort zijn man dus na, om dezen wellevom
 735 Te heeten, roept hem luide, om handgemeen te worden,
 In 't midden der gesloopte en afgestreên slagorden.
 Zoo dikwijl als zijn oog den vijand wordt gewaar,
 En hij met zijn gezwinde en vlugge paarden naar

709. Turnus, 't landgeschil: dit zal moeten beteekenen: „Turnus, die aanleiding tot het geschil gegeven heeft,” of wel: „Turnus, met wien het geschil vereffend moet worden.” — 711. Juturne, een krijgsheldin: minder nog dan de toenaam mannin is die van krijgsheldin te verschoonen, waar 't Juturne betreft, die zich in deze wel bij de hand toont, maar allesbehalve heldhaftig. Vergelijk vs. 676. — 728. Deze regel is onverstaanbaar. De Proza-vertaling heeft: doorsnuffelt al wat haar voorkomt. — 730. Hem: zal hier „Eneas” moeten zijn. — 734. Zijn man: gewone uitdrukking voor „zijn tegenpartij, de man tegen wien hij te kampen heeft.” Men kent De Ruyters gezegde tegen den kapitein van zijn schip, wien hij 't admiraalschip des vijands wees: „kapitein Zeeger, dat is uw man.”

- Hem toezet, reis op reis, zoo dikwijl wendt verslagen
 740 De schrikkende Juturne en zuster zijnen wagen
 Van vorst Eneas af. Helaas! wat zal hij nu
 Beginnen? Tevergeefs, van ramp en onheil schuw,
 Bestormen allerlei gedachten zijne zinnen,
 Verrukken zorg op zorg zijn strijdig hart van binnen.
 745 De forsche Messap, die nu voortglipt wat hij mag,
 Draagt bij geval een paar worpsperen, met beslag
 Van ijzer voor gespitst, in zijne slinke vingeren,
 En mikt, en past een punt Eneas toe te slingeren
 En toe te drijven; maar de held viel, daar hij stond,
 750 Op ééne knie ter aarde, en dekt zich onder 't rond
 Van zijnen beukelaar. De speer, hem toegedreven,
 Kwam op den top des helms en door den kam te streven,
 Dat die in stukken sprong. Eneas, die dus zwiert,
 Bemerkte in 't ende hoe hij uitgestreken wierd,
 755 En Turnus hem ontvoerd, en door dit overwegen
 Kwam fluks den Trooischen held de toorne in 't hoofd gestegen.
 Toen riep hij, reis op reis, Jupijn en zijn gezag
 Tot een getuige aan, om 't schenden van 't verdrag
 En onderling verbond, voor Gods altaar bezworen,
 760 Viel endlijk in den hoop, en, gevende zijn toren,
 Den vrijen toom, vecht fel, gelukkig, en verwoed,
 Ziet niemand aan, verslaat al wat hem eerst ontmoet.
 Wat God, wat Zanggodin ontvouwt me op mijn gebeden
 Zoo groot een nederlaag, zoovele bitterheid,
 765 Den dood der oversten, nu van den Trooischen held,
 Nu van prins Turnusforsch gejaagd in 't vlakke veld?
 Jupijn! behaagt het u, dat volken, die verheven
 Door u, alle eeuwen door in vrede eens zullen leven,
 Zoo heftig onderling elkandre gaan te keer?
 770 Eneas, zonder lang vertoef, past met geweer
 Den Rutler Sucro, die hier eerst vooruit kwam streven,
 En zijn Trojanen stuit, ter zijde een slag te geven,
 Te drijven 't lauwe staal op 't borstbeen. Turnus' hand
 Doorstoot er Amycus, die ploft van 't paard in 't zand;
 775 Zijn broër Diore meê; den eenen onder wegen
 Met zijne lange speer, den andren met den degen.
 Hij hangt de hoofden, afgehouden in dien moord,
 Aan zijnen druipenden strijdswagen, en slaat voort.
 De vorst Eneas komt hier Tanais te vellen,
 780 Cethegus, grof en sterk, en Talos, drie gezellen
 In éénen torn, en legt Onytes, een Thebaan,

740. De schrikkende Juturne en zuster, voor „de bevreesde zuster Juturne,” is geen zuivere taal. — 754. Uitgestreken: bedrogen, gefopt. — 781, 782. Onytes, een Thebaan, een heel zwaarmoedig

- Eer heel zwaarmoedig hoofd, en zoon, zoo wij verstaan,
 Van Peridye, neer. Prins Turnus, onder 't houwen,
 Helpt twee gebroërs van kant, uit Febus' erflandouwen
 785 En Lycië gereisd; den jongeling Meneet,
 Die, uit Arkadië gekomen tot zijn leed,
 Den oorlog vijand was. Hij liet zich nooit verdrieten
 Te visschen rondom Lerne en zijn vischrijke vlieten,
 En, arm van afkomst, had den hofdienst nooit bezuurd.
 790 Zijn vader bouwde land, den landheer afgehuurd.
 Gelijk een lichte brand, gesticht aan vele kanten,
 In 't droog en krakend bosch van groene lauwerplanten,
 Of 't schuimende geweld van eenen waterval
 Al bruisend van 't gebergte omlaag schiet met geschal,
 795 En in de baren stroomt; en elk van deze vinnig
 Vernielt wat hij bereikt; zoo streven, als uitzinnig,
 De koning Turnus en Eneas alle bei
 Ook toe in dezen slag, en onder hun gelei
 Begint het hart en bloed te zieden, waar ze streven,
 800 Waardoor het stoutste hart hier blijven moet en kleven.
 Men houdt van boven neer met al zijn macht slechts toe.
 Eneas smijt Murraan [die op de koningsroë,
 Aloude titels van zijn vader en voorvader,
 En al Latinus' rij, de koningen te gader
 805 Mag stoffen] met een stuk, gebroken van een rots,
 Een zwaar gewicht, ter neer, zoo schrikkelijk en trotsch,
 Dat hij ter aarde ploft, en onder de gareelen
 En 't juk bekneld legt, en gesleept wordt van de zeelen,
 En van de hoeven, nu aan 't hollen, wordt getreên
 810 Te berste; want het paard kent meester noch gesteen.
 De koning Turnus komt held Ilus hier ontmoeten,

hoofd: Vergilius, om een epitheton verlegen, noemde den man moestum Onyten, wat Vondel in proza met den zwaarmoedigen Onytes, en hier met Onytes, een heel zwaarmoedig hoofd vertaalde. Ziedaar wel een voorbeeld van een climax en een bewijs, hoe gevaarlijk het is, epitheta te gebruiken, wanneer zij niet volstrekt onontbeerlijk zijn. — 788. Vischrijke vlieten: in vischrijk valt de nadruk op de eerste lettergreep en vischrijke is zelfs niet uit te spreken. — 789. Had den hofdienst nooit bezuurd: lees: wist van geenen hofdienst, als de Proza-vertaling heeft. — 802. Koningsroë: men zou kunnen denken, dat dit hier stond voor „koninklijken scepter;” doch uit de vergelijking met het oorspronkelijke blijkt, dat het woord moet beteekenen: „koninklijken stam.” Immers, Murranus was wel van koninklijken bloede, maar zwaaiide zelf geen staf en kon daarop dus niet braveeren. — 806. Trotsch: het woord komt hier weinig te pas en vormt althans geen climax. — 810. Het paard kent meester noch gesteen: dat zal moeten beteekenen, dat het paard de klagstem zijns meesters niet herkende. De Proza-vertaling spreekt eenvoudig van de hollende paarden, die geenen meester kennen.

- Die vreeslijk brult, en schiet een schicht om hem te groeten,
 Zoo net naar 't hoofd, dat die door 't goud des hellems drijft,
 En inknerst, en in 't brein ten leste steken blijft.
- 815 Gij, Kreteus! sterkste van de Grieken, die hier strijden,
 Kunt u met uwe hand voor Turnus niet bevrijden,
 En niet één God beschut Cupent voor 't heldenzwaard
 Van vorst Eneas, toen hij aankwam, onvervaard
 In 't spits liep; want de schild, heel dik van koopren platen,
- 820 Kan dien ellendigen beschutten, nocte baten.
 Ook zag, o Eolus! het Laurentijnsche veld
 U sterven, op den rug gevallen voor dien held.
 Gij, die van Grieksche macht, noch van Achils slagorden,
 't Bederf van Priams rijk, ter neer geveld kost worden,
- 825 Legt hier in 't zand geploft. De Dood bepaalde hier
 Uw leven. Gij bezit op Ide, trotsch en fier,
 Een heerlijk huis, en nog een huis bij hoog Lyrnesse;
 Maar bij Laurentum staat uw graf en grafcypresse.
 De gansche legers gaan geweldig tegens een.
- 830 Latijn en Dardanier, te zamen handgemeen,
 Serest, en Mnestheus, en Asylas, d'oversterke,
 Messapus, afgerecht te paarde; met de vlerke
 Of vleugel van den vorst Evander. Ieder man,
 Elk kwijt zich, hoofd voor hoofd, zoo dapper als hij kan;
- 835 Elk rept zich, en de slag begint op 't felst t'ontsteken.
 De schoone moeder gaf Eneas toen een teeken
 In zijn gedachten, dat hij daadlijk zou bestaan
 Het heir in allerijl te voeren steêwaart aan,
 En fluks Latinus' hof en muren t'overvallen,
- 840 Eer iemand dit vermoedde. Eneas, onder allen,
 Terwijl hij Turnus vast van troep tot troep bespiedt,
 En naspoort, herrewaart en derwaart heneziet,
 Zoo ziet hij deze stad, gedurende t'ontzeggen
 Des vijands, onbestormd in vrede voor zich leggen,
- 845 En neemt een opzet, om den vijand hier in stilt',
 Eens op een andre wijs te varen in zijn schild,
 Roept d'oversten Sergest en Mnestheus fluks te zamen
 Naar eenen heuvel, daar de Trooische benden kwamen
 Met eenen dikken drang, en zonder schild of schicht
- 850 Van zich te leggen. Hier in 't midden, hoog en dicht
 Omringd van andren, spreekt hij, zonder zich t'ontroeren:
 „Dat niemand nu verzuim' mijn krijgslast uit te voeren;
 Jupijn houdt onze zij. Dat niemand langzaam spoë
 Hetgeen ik snel belast. Op heden, hoort slechts toe,
- 855 Zal ik, Latinus' rijk en stad en hare zielen,

851. Zonder zich t'ontroeren: een rijmlap: er kon hier, waar Eneas tegen zijn krijgshoofden sprak, geen stof voor hem zijn tot ontroering.

- Eene oorzaak van den krijg, tot in den grond vernielen,
 En hare daken, in den lichten brand gezet,
 Beslechten met den grond, indien ze mijne wet
 Niet volgen, noch mijn juk opnemen zonder klagen.
 860 'k Zal wachten, trouwen, tot het Turnus zou behagen
 Met mij te kampen, en totdat hij, die alreë
 Een overwonnen is, het zwaard rukke uit der scheë.
 O burgers! dit 's het punt; dit 's d'as, waarop 't vermogen
 En al de handel draait van 't heilloos orelagen.
 865 Voort, voort! brengt fakkels, brengt nu brandtuig voor den dag;
 Hereischt nu op dees' wijs het ingegaan verdrag."
 Zoo sprak hij. Ieder zet zich driekant in slagorden,
 Trekt steêwaart snel en sterk, toen hem de hoofden porden.
 Nu wordt men onvoorziens de storremleer gewaar,
 870 En 't vier. Een deel loopt naar de poorten in 't gevaar,
 En houwt de voorste wacht ter neder, daar ze waken.
 Een deel schiet schicht en speer naar torens, tin, en daken.
 Verdonkert al de lucht. Eneas, zelf vooraan,
 Wijst met zijn hand de stad, beschuldigt het bestaan
 875 Van vorst Latinus vast luidruchtig, en met roepen,
 Neemt al de Goden tot getuigen, voor zijn troepen,
 Dat hij tot dezen krijg met kracht gedwongen wordt,
 En d'Italjanen zelfs, hun vijanden, zoo kort
 Dit tweede vreeverbond ten tweedenmale breken.
 880 De burgertweedracht broedt in stad, en is ontsteken
 In 't radelooze volk. De sommigen gebiën
 Stadsgrendels en het slot, ook zonder 't hof t'ontzien,
 t'Ontsluiten, en de poort voor Dardan op te rukken.
 Men sleept den koning naar de muren. d'Ongelukken
 885 Vermeëren, en een deel brengt wapens bij der hand,
 Vaart voort, en wil den muur door moed en tegenstand
 Beschutten; eveneens gelijk de honigbijen,
 In hollen puimsteen dicht besloten en in lijn
 Zich reppen, nademaal de huisman haar door rook
 890 Nasparende, en door stank en vuilen reuk en smook
 Wil bijten uit het hol. Zij loopen hene en weder
 In 't wassen leger, en de steenrots op en neder,
 Van last, en wetten fel [terwijl de rook de lucht
 Verbittert en benauwt] luidruchtig met gerucht,
 895 Al brommende haar wraak en toorne aan alle zijen.
 Nog komt Latinus' volk en moede burgerijen

878. Zoo kort: is dit „zooeven?” of moet het „zoo kort achter elkaar” beteekenen? 't Is een rijmlap, en dan is de zin doorgaans twijfelachtig. — 883. Voor Dardan: voor de Dardaniërs. — 894, 895. Luidruchtig met gerucht, al brommende: tautologisch genoeg voor: met luidruchtig brommen, als de Proza-vertaling heeft.

- Dit onheil over, daar de rijksstad van gewaagt.
 De koningin ziet zelf ten hove uit, heel vertsaagd,
 Den vijand aan de graft de veste en muur beklimmen,
 900 Het brandtuig in de lucht rondom de daken glimmen
 En flakkren, en verneemt geen volk, noch Rutulier,
 Geen troep van Turnus, noch geen bendenaren hier.
 d'Ellendige besluit, uit wanhoop van haar leven,
 Dat Daunus' neef alreede is in den slag gebleven,
 905 Hierover in het hart verbaasd, en gansch ontroerd
 Van droefheid, wijdt de schuld zichzelf, en acht, vervoerd
 Van druk, zich d'oorzaak van zoo groote jammernissen,
 En zinneloos en krank van harsen en gewissen,
 Smijt vele woorden uit, verscheurt haar purpren kleed,
 910 En knoopt, vol wanhoops, fluks een strik, hiertoe gereed,
 Omhoog, aan eenen balk, waaraan zij zich, uit zorgen
 En angst, te schandelijk verhangt en gaat verworgen.
 Zoo ras d'ellendige Latijnen 't ongeluk
 Vernemen, trekt de maagd Lavinië van druk
 915 Het blonde haar van 't hoofd, en krabt haar roode kaken.
 Alle andren en haar stoet aan 't razen; alle daken
 Van 't hof aan 't galmen van benauwdheid en misbaar.
 De gansche stad verneemt van 't hof dees' droeve maar
 En elk ontzinkt de moed. Latinus, dus verschrokken,
 920 Om 't end van zijn gemaal, 't bederf der stede, aan 't nokken
 En zuchten, en verscheurt zijn kleed, begruist zijn haar,
 Zijn grijze lok met stof, en vuilnis, en misbaar,
 Beschuldigt menigmaal zichzelf meer en meere,
 Dat hij Eneas niet bijtijds ontving met eere,
 925 Gewillig en vanzelf tot eenen schoonzoon koos.
 Terwijl volgt Turnus, nu heel traag en moedeloos,
 En langzaam omgesleept van zijn vermoeide paarden,
 Nog weinigen, die hier en daar, gelijk veraarden,
 Gaan zwerven langs het veld. De maar van dezen kreet,
 930 Gemengd met wanhope en vertwijfelinge, en 't leed,
 Gedruisch en morren der gemeente, die, onlustig
 En twistig overhoop, in roer is en onrustig,
 Geeft hem een donderslag in d'ooren: „Wee mij, wat

902. Bendenaren: een ongewoon woord, dat nergens elders wordt aangetroffen. — 910. Hiertoe gereed: deze rijmlap zou den lezer in den waan brengen, dat Amate het ongeval van Turnus voorzien had niet alleen, maar ook met opzet een strop had klaar gemaakt, om er zich, op 't eerste bericht van de neerlaag, aan te verhangen. — 912. Verhangt en gaat verworgen: zij verhangt zich dus eerst, en gaat zich daarna nog verworgen? Men begrijpt, dat de slotwoorden weer abunderen; maar men kan op Vondels rijmlappen het *quod abundat non nocet* niet toepassen. — 920. Om 't end van zijn gemaal: om 't (rampzalig) uiteinde zijner vrouw.

- Zoo groot een droefheid schokt en schudt d'ontroerde stad?
935 Wat schrikkelijk geroep, wat onweêr is hier gaande?"
Zoo spreekt hij zinneloos, en houdt den wagen staande,
En trekt den teugel aan. De zuster, in den schijn
Van zijnen wagenaar Metiscus, die de lijn
En teugel ment van 't paard, ontmoet hem met dees' rede:
940 „Nu, Turnus! volg met mij de Trooischen, van de stede
Dit heen, daar ik de kans voor u veel schooner schat;
Want ginds is volks genoeg en macht, om 's konings stad
Te helpen voorstaan. Vorst Eneas met zijn vanen
Vecht midden in den hoop, bespringt er d'Italjanen;
945 Laat ons ook passen wat te raken in 't gedruisch,
En stieren we den Frijs een hoop gewonden thuis
En dooden; gij zult meê geen kleiner tal van benden
En vijanden geveld ter helle nederzenden,
Noch met geen mindere eer braveeren na den slag.”
950 Hierop zegt Turnus: „O Godin! mijn zuster, ach,
'k Vernam u al een poos, toen gij door uwe treken
't Verbond eerst steurde, en u in dit gevecht gingt steken;
Nu wilt ge mij vergeefs bedriegen, elk ten schimp.
Maar wie heeft u gestierd van Jupiters Olymp,
955 Om zulk een zwaren last t'aanvaarden, hier beneden?
Of was 't, om jammerlijk uw eigen broeder heden
Te zien verwonnen? Want wat recht ik uit? Wee mij!
Wat kans is hier, om nu de stad en burgerij
Te redden? Ik zag zelf Murraan, den held, mij waarder
960 Dan al die leven, voor mijne oogen sterven, zwaarder
Gewond dan een van 't heir, en hoorde hoe hij riep
Om Turnus. Ufens, die rampzalige, is al diep
In slaap gevallen, om ons' schande niet t'aanschouwen.
De Trooischen pronken met zijn lichaam, fel doorhouwen,
965 En met zijn wapenen. Zal ik gedooen, dat
Men [dit alleen ontbrak ons nog] de koningsstad
En huizen uitrooi'? Zou het niet mijne eer betamen,
Den mond van Drances met mijn daden te beschamen?
Zal 't land nu Turnus zelf zien loopen voor hun wraak?
970 Is eens te sterven dan zoo jammerlijk een zaak?
Weest mij genadig, o, gij geesten! wijd verbannen;
Want tegens mij is nu de hemel ingespannen.
Mijn ziel zal heilig en van bloêheid nooit besmet,
En, zonder vaders stam en mijner vaadren bed
975 t'Onteeren, naar den poel des jammers nederstijgen.”
Dit sprak hij nauwelijks, of Sages komt er hijgen,
Op een schuimbekkend paard, van vore in 't aangezicht
Gewond met eenen pijl, en midden door den schicht
En 't punt der vijanden gevlogen, bloênde en bloêdig.

- 980 Hij roept in 't rennen om prins Turnus, heel weemoedig :
 „O Turnus! 't heil des rijks hangt nu aan u alleen.
 Ontfrem u over 't volk. Eneas, op de been,
 En toornig, bliksemt met zijn wapen, dreigt de sloten
 Van gansch Italië te sloopen, om te stooten,
 985 Te grond te worpen; torts en brandtuig vliegt omhoog
 Naar trans en dak. Al 't volk, in vreeze, slaat zijn oog
 Op u; het gansche rijk van Latium verlegen
 Ziet uit naar u alleen. Latinus mort verslegen,
 En mompelt wien hij voor zijn schoonzoon kennen wil,
 990 En paren met zijn kind. Behalve dit is stil
 De koningin, die u zoo droeg, naar heur vermogen,
 Gesneuveld door haar hand, en snel van schrik bewogen,
 Uit 's levens licht gevloën. De strenge Atinus staat
 Met Messap, en hij houdt, als overste en soldaat,
 995 Des vijands heirspits voor de poorte uit ijver tegen.
 De keurebenden hen van weërszijde allerwegen
 Omringen. d'IJzren oogst van bloote zwaarden is
 Vervaarlijk aan te zien; en ment gij ongewis
 Den wagen hene en weer op 't veld, daar geen partijen
 1000 Te vinden zijn in 't veld? Prins Turnus, dus in lijn,
 Terwijl hij zich verbeeldt 't verbijstren van zijn staat,
 Ziet hem stilzwijgende aan, met een verbaasd gelaat.
 In 't harte gaat een tij, een vreeslijk tij van schande
 En schaamte en razernij gemengd, en allerhande
 1005 Gedachten, en van min door dolheid aangenoopt,
 En kennis van zijn deugd, die op de zege hoopt.
 Zoo ras de nevels van d'ontsteldheên aan 't verdwijnen,
 De stralen des verstands beginnen door te schijnen,
 Keert hij de stralen van zijn gloeiende gezicht
 1010 Naar stad toe, en aanschouwt de stad, die achter ligt,
 Met bijstre ontsteldheid aan. Maar zie, de vlam, geslagen
 In 't houten timmerwerk, vloog opwaart, lichter lagen,
 Vond vatten aan 't gevaart des torens, dien de wach
 Bevolen, van hem zelf met balken in zijn kracht

991. Die u zoo droeg: die zoozeer uw partij trok, u zoo voorstond. — 1000, 1001. Dus in lijn, terwijl, enz.: versta: „begaan met deze voorstelling van den verbijsterden of verwarden toestand, waarin de zaken geraakt zijn.” — 1005. Min door dolheid aangenoopt: wat in de Proza-vertaling hier gelezen wordt, minne van razernije aangedreven, komt wel iets nader bij 't oorspronkelijke, doch drukt echter niet geheel uit wat Vergilius met *furiis agitato amor* bedoelt. Turnus is namelijk, door 't geen hij gehoord heeft van den zelfmoord zijner schutsvrouw Amate en van de weifeling van Latinus, beducht, dat hij het voorwerp zijner liefde verliezen zal, en dat denkbeeld maakt hem dol. — 1006. Deugd: hier voor: „kracht.” — 1007, 1008. Versta, als in de Proza-vertaling staat: zoo ras de nevels der hartstochten verdwijnen, het licht des verstands weder te voorschijn komt.

- 1015 Gebonden was, en hoog ten hemel opgetogen,
Op raders hecht geplant, en, boven stijf gebogen,
Met balken wèl voorzien: „Nu, zuster! hou uw rust!
Belet me niet: nu is het noodlot, desbewust,
Ons meester. Laat ons God en 't hard geval nu volgen,
- 1020 Waar zij ons roepen en verdagen. 'k Heb verbolgen
Nu opgezet den vorst Eneas 't hoofd te biën.
'k Hebbe opgezet geen dood, geen bittren dood, te vliën,
Hoe bitter deze ook zij. Gij zult me, als overmande,
O zuster, niet lang zien in oneere en in schande.
- 1025 Ik bidde u, gun me, dat ik raze hene en weer,
Eer ik hem razende en krankzinnig ga te keer.”
Zoo sprak hij, sprong terstond met ijver van den wagen,
En, strevende door schicht en vijand onverslagen,
Verliet zijn zuster in haar droefheid, vloog gezwind
- 1030 Door 's vijands troepen, als een steen, die door den wind
Gereten, op den top des bergs, van hooge klippen,
[Hetzij een regenbui dien afspoelt, of het glippen
Der jaren dien verwrikt en los rukt mettertijd],
Heel steil beneden rolt, en schichtig nederglijdt,
- 1035 Totdat hij bosschen, vee, en menschen mee komt slepen,
En weêrstuit op den grond; aldus, van spijt benepen,
Rukt Turnus vreeslijk door 't gesloopte heir naar steê,
Daar 't veld van bloed drijft, als een barrenende zee.
De schichten snorden in de lucht uit alle streken.
- 1040 Hij wenkte met de hand, ving deftig aan te spreken:
„Gij, Rutuliers! houdt op; Latijnen! houdt uw rust
Met schieten. Dit besla, zoo 't noodlot dat gelust;
Nu geldt het mij alleen. 't Zal billijk mij betamen,
Dat ik de schennis des verbonds voor u te zamen
- 1045 Nu boete, en eerelijk beslechte met mijn zwaard.”
Op deze rede wijkt elkeen, laat middenwaart
Een ruime en open plaats, tot dit gevecht beschoren.
De naam van Turnus kwam Eneas nauw ter ooren,
Hij liet de torens staan, zet alles aan een zij,
- 1050 Staakt al 't begonnen werk, springt op, verheugd en blij,
En knerst afgrijselijk met zijn geweer en degen;
Zoo luide als Athos, en zoo luide als d'opgestegen
Berg Eryx, en zoo luide als vader Apenijn,

1025, 1026. Noch hier noch bij 't schrijven der Proza-vertaling heeft Vondel den zin van 't oorspronkelijke recht uitgedrukt. Vergilius zegt alleen: *hunc, oro, sine me furere ante furorem*, wat letterlijk zeggen wil: „laat mij, bid ik, eerst deze razernij uitzagen,” en wat volgens de beste uitleggers beteekenen moet: „laat mij, eer ik met Eneas kampe, in mijn geest toegeven aan mijn dollen strijd lust, ten einde hem dus vuriger te kunnen bevechten.” — Men mag echter toegeven, dat de plaats niet volkomen helder is.

- Wanneer hij opruischt, met den schemerenden schijn
 1055 Van eiken, en heel frisch, de kruin, met sneeuw behangen,
 Ten hemel opsteekt; en zij keerden met verlangen,
 [Trojaan, en Rutulier, en Italiaan, en al,
 Die boven op de vest bezetten poort en wal,
 En onder vast den muur rammeiden,] d'oogen weder
 1060 Eendrachtig naar dit perk, en leiden 't harnas neder.
 Latijn, de vader, stond zelf stom om dit verscheel
 Van bei dees' mannen, elk in een bijzonder deel
 Der wereld voortgeteeld, toen hij hen onverslegen
 Elkandre ontmoeten zag met schild en stalen degen.
 1065 Zij loopen hier, zoodra het vechterperk open legt,
 Van weerszij toe, en elk ontgint het lijfgevecht
 Van verr', met worpen van hun vlugge spere en schichten.
 Met beukelaar en klank van koper, zonder zwichten,
 En d'aarde dreunt er af. Zij houwen, slag op slag,
 1070 Met zwaarden rustig toe. Hier mengt zich, als het plag,
 Fortuin en dapperheid te gader; als twee stieren
 Op den geweldgen berg Sylva schriklijk tieren,
 Of op Taburnus' kruin, ten orelóg gekant,
 En stootziek, met hun hoofd en hoornen, vast geplant,
 1075 Elkandre inloopen, daar de herders, in die streken,
 Vast toezien op den strijd, aan d'eene zij geweken,
 En beven, heel vertsaagd; de kudde stille staat,
 Verstomd van schrik, de vaars in twijfel morren gaat,
 Wie endlijk van die bei de kudden zal regeeren,
 1080 Wie heele driften op zijn spoor en tred zal leeren
 Van achter volgen; en de vechters vast vooruit,
 Toestootende, het punt des horens in de huid
 Van weerszij duwen en elkandre vreeslijk pletten,
 De horens tegens een met al hun krachten zetten,
 1085 En boren in het vleesch, dat gansche plassen bloed
 Van hals en schoft op d'aarde afloopen, als een vloed,
 Al 't bosch van 't stenen loeit; niet anders rennen, loopen
 De Frygiaansche vorst, en Daunus' neef door 't open
 Met hunnen beukelaar elkandre onvertsaagd
 1090 Op 't lijf, dat al de lucht van dit gedruisch gewaagt.
 Jupijn, de vader, houdt nu zelf, gelijk rechtsplichtig,
 De schaal in zijne hand, heel net en evenwichtig,
 En weegt het noodlot van dees' beide tegens een,
 Om toe te zien, wiens tijd van leven, daar ze streên,
 1095 Zou boven drijven, wie het hoofd zoude onder halen.
 Prins Turnus, die nu waant in 't winnen niet te falen,
 Verheft met al zijn macht het schitterende zwaard
 Zoo hoog op als hij mag, houdt toe heel onvervaard.
 Trojaan en Latinist aan 't schreeuwen van verschrikken,

- 1100 Dat bei de heiren zich met hun verbaasde blikken
 Nu wenden naar dien oord; maar als een rechte straf,
 Sprong fluks 't meinedig zwaard in stukken, en begaf
 Den held in zijnen moed, van hitte voortgedreven.
 Hij nam de vlucht te baat, en vlood, niet zonder beven,
- 1105 Veel sneller dan de wind, zoodra hij 't vreemd gevest
 En zijne hand dus bloot en weerloos zag op 't lest.
 Men zegt, dat Turnus, toen hij eerst het paard inspande,
 En op den wagen klom, om d'eerste, in dezen lande,
 Den Trooischen 't hoofd te biën, zijn eigene vaders kling
- 1110 Uit haast vergetende, het reedste, dat er hing,
 Metiscus, zijn koetsiers, geweer nam, en hiermede
 Zich wel beholp, zoo lang de Trooischen, zonder stede
 Te houden, hier en daar vast vloten zonder eer;
 Maar nu hij tegens dit uitmuntende geweer,
- 1115 Gewrocht van God Vulcaan, zijn vijand aan zou randen,
 Zoo sprong het lemmer, dat van sterfelijke handen
 Gesmeed was, van den slag, gelijk een broos kristal
 En ijs, in 't roode zand aan stukken overal,
 Dies Turnus zinneloos, langs 't vlakke veld aan 't vluchten,
- 1120 Onzeker herrewaart en derwaart zwaait met duchten,
 En weder omzwaait; want de Trooischen sloegen voort
 Van overal een ring rondom hem aan dien oord;
 Aan d'andre zijde werd hij van moeras omringeld,
 Aan d'andre zijde van de hooge veste omsingeld.
- 1125 Eneas niettemin, hoewel de wonde van
 Den pijl zijn tred en spoed een wijl vertragen kan,
 De beenen hinderen en 't loopen hem verbieden,
 Vervolgt in zijnen gloed, het bloed alreede aan 't zieden,
 Den reë verbijsterden, en zet nu voet bij voet;
- 1130 Gelijk de hond het hart, in eenen breeden vloed,
 Of van vervaarnis voor een lijn met roode pennen
 Bezet, fluks achterhaald in 't loopen en in 't rennen,
 En aanhoudt met gebas, terwijl het hart verbaasd,
 Voor lagen of den kant van 't water inderhaast,
- 1135 Langs duizend paden vlucht, dan hier dan ginder henen;
 En d'Umbriaan, gezwind en snel op zijne beenen,
 Vast aanbijt op het wild, en heeft het snelle dier
 Gevat, en knersetandt, alsof hij 't reede fier
 Gevat hadde, en vindt zich door ijdelheid bedrogen

1102. 't Meinedig zwaard: evenzoo brengt ook de Proza-vertaling het perfidus ensis van Vergilius over; men moet meinedig hier natuurlijk opvatten in den zin van „bedrieglijk, niet aan de verwachting van Turnus beantwoordende.” — 1123, 1124. 't Is onmogelijk, dat iemand, hetzij omringeld, 't zij omsingeld worde van maar eene zijde. Beide woorden drukken een „cirkel,” een „insluiting” uit.

- 1140 In 't bijten; hierop stijgt een kreet naar 's hemels bogen
Omhoog van 't veld, dat meer, en stroom, en oever raast
En wedergalmt in 't ronde, en al de streek verbaasd
Van deze jacht gewaagt; alleens loopt Turnus zwieren,
Begrauwt, terwijl hij vlucht, zijn volk, de Rutulieren,
- 1145 Noemt elk bij zijnen naam, en eischt het rechte zwaard.
Eneas wederom dreigt streng en onvervaard
Zijn vijand met den dood, en straks den hals te breken,
Wie Turnus helpt, vervaardt, vertsaagt ze en dreigt dees'
En koninklijke stad te sloopen tot den grond, [streken,
- 1150 Vaart tot zijn vijand in, hoewel hij is gewond.
Zij loopen vijfwerf om en weêrom, bang voor hinder,
En vijfwerf hene en weêr, dan herwaart aan, dan ginder;
Want geen van beide staat naar eenen slechten prijs,
Noch 't is geen spiegelstrijd; men vecht, naar krijgsmanswijs;
- 1155 Het wil er Turnus nu den hals en 't leven gelden.
Een wilde olijfboom stond hier juist in deze velden,
Wiens bitter loof en stam God Faunus was gewijd,
En langen tijd geêerd bij zeeliën, die, bevrijd
Van schipbreuk, aan dien boom hunne offergaven veilig,
- 1160 En kleeders, God beloofd, den Laurentijnschen Heilig
Ter eere, hingen; doch de Trooische, die hier kwam,
Had ongodvruchtig hier den heilgen boom en stam
Omvergehouden, om in 't vrije veld te vechten.
Hier stak Eneas' speer; dus verre bleef ze hechten,
- 1165 Na hare snelle vlucht, in taaie wortels vast.
Hier viel de Dardanier op aan, en woû van last
Het punt uitrukken, heel verbitterd en verbolgen,
Om met de scherpe spies zijn vijand in te volgen,
Dien hij met rennen nu niet achterhalen mag.
- 1170 Maar toen sprak Turnus, dol van vreeze, en uit ontzag:
„O Faunus! 'k bid, ontfarm u mijns, en gij, o Aarde!
Indien ik u, [die van den Trooischen naar uw waarde
Niet zijt verdadigd in den krijg, maar geschoffeed]
Altijd in eere hield, zoo hou op mijn begeert'
- 1175 De speer nu vast.” Zoo bad de held op deze stede.
De God ontzei hem niet te helpen naar zijn bede;
Want vorst Eneas, die zich lang verpijnde, kost
De vast beklemd stang niet uit den taaïen post
Uitrukken met geweld. Terwijl hij hier zoo krachtig
- 1180 Op aandrang, rukte, en wrong, liep Daunus' nicht voordachtig
Weer in Metiscus' schijn, en leverde den broêr

1160, 1161. God beloofd, den Laurentijnschen Heilig ter eere: versta eenvoudig: „ter eere van God Faunus,” die drie verzen vroeger genoemd is. — 1180. Daunus' nicht: Juturne, de reeds meer genoemde zuster van Turnus.

- Zijn degen wederom; dies Venus nedervoer,
 Uit belgzucht, dat een Nimf bestond zoo stoute stukken,
 En kwam gezwind de speer uit dezen wortel rukken.
- 1185 Zijlieden, even trotsch op deze wapens, gaan
 Met nieuwen moed in 't perk; d'een op zijn zwaard in 't slaan,
 En d'ander op zijn speer betrouwende, kloekmoedig
 Zich innestellen, met een vast besluit, om bloedig
 Te vechten al zoo lang hun adem overschiet.
- 1190 Terwijl spreekt Jupiter, 't almachtige gebied
 Des hemels, June eens aan, die uit de gouden wolken
 Vast toeziet op den strijd en twist van deze volken:
 „Mijn gemalin! wat zal, wat wil het einde zijn?
 Wat faalt er wijders aan? Gij weet het, in wat schijn,
- 1195 En wilt wel weten, dat het noodlot niet kan falen,
 Maar ons bij schuld verplicht Eneas in te halen
 Gelijk een aardschen God te heffen op den stoel
 Des hemels. Wat 's uw wit? Of waarop zit ge koel
 En wacht in deze wolk? Zou 't passen door uw vonden
- 1200 Een Heilig, als een mensch, die sterflijk is, te wonden?
 Of Turnus 't zwaard, dat hem in nood begaf zoo ruw,
 [Wat kon Juturne toch uitvoeren zonder u?]
 Weerom te leevren, en den moed van dien verwonnen
 Te stijven? Hou dan op van 't geen gij hebt begonnen,
- 1205 En laat u ons gebeên bewegen. Laat uw hart
 Niet heimlijk knagen van dit hartewee, dees' smart.
 Gij hebt me dikwijf droef met minnelijke lippen
 Uw hartewee geklaagd; nu laat uw opzet glippen.
 Men is op 't uiterste gekomen. Gij vermocht
- 1210 Te water en te land den Trooischen op dien tocht
 Te slepen, tegens een te kanten 's oorlogs standeren,
 Het hof te schenden; gij kunt bruiloftskleên veranderen
 In droeve treurkleên, en 't bedrukte rouwgewaad.
 'k Verbiede u wijder iet te reppen, en den staat

1184. Uit dezen wortel: versta: „uit den wortel, waarin zij hechtte.” Zie vs. 1165. Deze staat hier alleen om den lezer in de war te brengen, als nergens op slaande. — 1190. 't Almachtige gebied: min verdedigbaar voor: „de Almachtige gebieder.” — 1191. June eens aan: gewis moet een subjectief gevoel van welluidendheid Vondel bewogen hebben hier, in plaats van eenvoudig te schrijven Juno aan, den ongewonen vorm June en het onnoodige stopwoord eens te bezigen. — 1198. Waarop zit ge koel: dat Juno in den letterlijken zin op die wolk koel gezeten mag hebben, is mogelijk; doch dat zij koel het gevecht aanschouwde, laat zich uit al wat het voorafgaande ons met betrekking tot haar belangstelling in de zaak geleerd heeft, niet opmaken. Wel mag zij later (vs. 1222) van zichzelf getuigen, dat zij, in plaats van mede te strijden, „koel lief en leed verdraagt,” maar daar spreekt zij van een gedwongen koelheid, en in den mond van Jupiter, die haar juist gaat verbieden zich met iets te bemoeien, zou elk verwijt van koelheid ongerijmd luiden.

- 1215 Van 't rijksbesluit omhoog te steuren." d'Oppervader
Hief aan op deze wijs, en Juno volgde spader,
En sprak in 't tegendeel, sloeg d'oogen neer in 't end:
„O groote Jupiter! dewijl mij is bekend
Dat u dit dus behaagt, zoo zal ik Turnus laten
- 1220 Mijns ondanks, 't aardrijk mede, en dees' geschokte staten.
Gij zoudt mij anders nu niet in de lucht gereed
Zien zitten, en dus koel verdragen lief en leed.
Ik waar' met vier en vlam al handgemeen geworden,
En had mij schrap gezet in 't spitse der slagorden,
- 1225 De Trooischen voor het spits der vijanden gesleurd.
Ik ried Juturne, en wil 't bekenne, op haar beurt
Te letten, en den broër in zijn verdriet te sterken,
Vond raadzaam dat ze, om hem te bergen, iet zou werken
Van wichtiger belang, doch geenszins van omhoog
- 1230 Tot zijn verdadiging gebruiken schicht of boog.
Dit zware ik bij het hoofd der onverzoenbare ader
Des jammerpoels; een eed, die God, der Goden vader,
En alle Goën verbindt. Nu geef ik 't op al heel,
En scheide uit dezen krijg, dit hatelijk krakeel.
- 1235 Dit bidde ik hartelijk, 't welk met geen noodwets reden
Zal strijden, om de min van vorst Latinus' steden,
En 't volk ter eere, dat, wanneer ze in 't huwelijk
Door 't vreedzaam lot van een gezegend koninkrijk
[Laat dit vrij voortgaan], zich verbinden, en verdragen;
- 1240 Wanneer ze in een verbond getreën, naar hun behagen
Ook wetten stellen, dat het ingeboren zaad
Van Latium geenszins zijn eersten naam verlaat',
Noch gij hun oplegt, eer de vreemden hierop roemen,
Dat zij zich Teukren en Trojanen laten noemen,
- 1245 Noch hunne spraak en dracht veranderen in 't gemeen.
Het blijve Latium; men noem' hen, als voorheen,
d'Albaansche koningen, eeuw in eeuw uit volkomen.
De Roomsche rijksstaat groei' door d'Italiaansche vromen,
In macht en mogendheid. Oud-Troje legt in d'asch
- 1250 Begraven; laat zijn naam en faam, gelijk die was,
Begraven blijven; God, een oorsprong aller menschen
En dingen, loech haar aan, en sprak: „Ik stemme uw wenschen,
O volle zuster van Jupijn! Saturnus' kind,
Na mij zijn eerste vrucht. Hoe gaat er dus ontzind,
- 1255 Zoo groot een tij van wraak en gramschap in uw harte?
Leg af den haat, waarvan gij vruchteloos met smarte
Dus ingenomen zijt. Ik stem hierop uw eisch,
En geef het garen u gewonnen deze reis.
d'Ausoniaan behoù zijn vaders zede en tale.
- 1260 Geen volgende eeuw noch tijd den ouden naam bepale,

- Die blijf gelijk hij was. De Trooische geef zijn stem,
 En huwe aan zijnen stam, en schuil slechts onder hem.
 Ik wil den Godsdienst en de kerkelijke zeden
 Der Frygianen hier invoeren in de steden,
 1265 En scheppen ze alle tot Latijnen, eens van spraak.
 Gij zult dit vroom geslacht, hetwelk met groot vermaak
 Zich met Ausonischen en hunnen stam gaat mengen,
 En uit hen voortspruit, zien, door 't goddelijk gehengen
 En zijn godvruchtigheid, opstijgen in den troon,
 1270 Ook boven het geslacht van menschen en van Goôn.
 En geenerhande volk, zoo wijd de starren keeren,
 Zal Juno zoo getrouw en zoo godsdienstig eeren."
 Saturnus' dochter volgt Gods raadslot, niet meer straf,
 Bestemt het met een wenk, en legt haar opzet af,
 1275 En, scheidende uit de wolk, verlaat het luchtgeweste.
 Dat was beschikt, toen lei God Jupiter ten leste
 Dit anders over, en neemt voor, hoe hij in 't end
 De nimf Juturne fluks uit 's broeders leger zendt.
 Twee Pesten zijn er, die wij Vloekgodinnen heeten,
 1280 Geboren t'eenen dracht, in onderaardsche reten
 Des midnachts, met Megeer, de helsche razernij,
 Met addren eveneens gehuld, gekruld als zij,
 En snel van vlerken, die haar op de winden dragen.
 Dit paar verschijnt ten hove, en wet, op Gods behagen,
 1285 Den schrik van 't zwakke volk, wanneer 't almogendom,
 De koning van de Goôn verbolgen toelegt, om
 Afgrijselijke sterfte en ziekten aan te telen;
 Of steen, naar heur verdienst', door orelogskrakeelen
 Te straffen. Jupiter stiert eene van dit paar
 1290 Uit 's hemels troon omlaag, belast heur, dat ze daar
 Godin Juturne ontmoete, en inderijl bejegen',
 Als voorspook van zijn dood. Zij komt omlaag gestegen
 En wordt naar d'aarde van een dwarrelwind gevoerd.
 Niet anders dan een pijl des Perziaans zich roert,
 1295 Gewapend met venijn, met bitter gal gewreven,
 En van de strenge pees door lucht en zwerk gedreven;
 Of als een doodlijk spits des schichts, van eenen Parth
 Of een Kretenzer los geschoten, snel en hard,
 Komt snorren, eer men 't merkt, voorbij zijn schaduw springen;
 1300 Zoo snel vloog 't nachtgebroed, en kwam de lucht doordringen

1292. Van zijn dood: deze ingelaschte woorden zijn niet alleen over-
 tollig, maar brengen verwarring in den zin teweeg: immers, al wie 't geen
 vroeger verhaald is niet gelezen heeft, en dus niet uit het algemeen ver-
 band der zaken begrijpt, dat hier van „den dood van Turnus” gesproken
 wordt, zou meenen dat zijn hier niet dan op het onmiddellijk voorafgaande
 Jupiter kon slaan.

- Naar d'aarde. Toen ze nu het Trooische leger zag,
 En Turnus' benden, schoot zij, onder 't krijgsgewag,
 Den schijn en vorrem aan van eenen kleinen vogel,
 Die eenzaam, op den top of graven, met zijn vlogel
 1305 Gestreken, spå bij nacht in 't duister onraad meldt,
 En treurig t'ontijd daar het ongeborn spelt.
 Dees' pest, in dezen schijn veranderd, neergevlogen,
 Zweeft snorrende af en aan, prins Turnus voor zijne oogen,
 En klapt en slaat haar pen op zijnen beukelaar,
 1310 Een nieuwe vadsigheid verslapt zijn leden, zwaar
 Van angst; het haar van schrik rijst ijslijk overende;
 De stem smoort in zijn keel. Toen nimf Juturne kende
 De vleugels en 't gesnor der booze Vloekgodin
 Van verre, trok ze 't haar ten hoofde uit, dol van zin,
 1315 Begon het aanzicht met heur naaglen op te rijten,
 En sloeg voor hare borst: „O Turnus! zusters krijten
 Noch gunst kan u voortaan niet baten in den nood.
 Of wat schiet hier voor mij nog over, voor uw dood?
 Door welke treken wil ik nog uw end verletten?
 1320 Kan ik mij tegens zulk een helsch gedrocht verzetten?
 Nu, nu verlaat ik voort het leger uit verdriet.
 O snoode vogels! schrikt me in mijn benauwdheid niet,
 Ik ken dat veeg gesnor, dat klappen van uw pennen,
 En kan Jupijns gebod en trotschheid niet ontkennen,
 1325 Noch zijn grootmoedigheid. Wordt dus mijn eer beloond,
 Mijn maagddom? Waarom mij met eeuwigheid gekroond,
 En met onsterfelijkheid begaafd? Waarom volkomen
 De sterflijke natuur mij door zijn gunst benomen?
 Ik kon mijzelve nu van zulk een grooten rouw
 1330 Ontslaan, mijn armen broër in zijn ellende trouw
 Geleiden bij de doën, bij doodsche en bleeke zielen;
 Maar 'k ben onsterfelijk: geen dood kan mij vernielen.
 Mijn broeder! zonder u zal nu, te geener tijd,
 Mij iets verkwikken. Och! wat afgrond gaapt zoo wijd,
 1335 En diep genoeg voor mij, op deze veege maren,
 En zendt mij, een Godin, bij d'onderaardsche scharen?”
 Zoo sprekende, bedekt de blauwe sluier 't haar
 Der droeve lichtgodin, die zucht bedrukt en zwaar,
 En duikt en dompelt zich in 't water over d'ooren.
 1340 Eneas midlerwijl geeft zijnen moed de sporen,
 Vaart voort, drilt vreeselijk met zijne lange speer,
 En spreekt gestoord aldus: „O Turnus! waarom meer
 Vertoeft? of waarom deist gij nu, om mij te mijden?
 Men moet niet loopen, maar voorshands manhaftig strijden;

1302. 't Krijgsgewag: hier voor: „krijgsrumoer”; gewag is van
 wagen, dat „geluid maken” beteekent.

- 1345 Verander u nu vrij in allerhanden staat,
 En neem al wat gij in uw gramschap kunt te baat,
 Wat loosheid gij bedenkt, die toelegt op bedriegen;
 Al kost gij in de lucht, gelijk een vogel, vliegen;
 Schoon d'aarde u in haar schoot en ingewand verstak,
 1350 En bergde in dezen nood." Hij schudde 't hoofd en sprak:
 „O forsche! ik laat mij met geen dreigement vervaren;
 De Goden en Jupijn, op mij gestoord, bezwaren,
 Vervaren mijnen geest." Meer spreekt hij niet, en ziet
 Een vreeselijken steen, dien d'oude tijd hier liet
 1355 Bestellen bij geval, en tot een merksteen rechten,
 Tot eenen scheipaal, om het landkrakeel te slechten,
 Waaraan nog hedendaags wel zes paar sterke mans
 Met al hun macht en kracht aan heffen, zonder kans;
 De held heft dezen steen zoo hoog als hij kan heffen,
 1360 En, stijf inlopende, smijt toe, om wel te treffen,
 Den steen al bevende naar 's vijands hoofd, heel dul,
 Verbaasd, en zonder zin, en kennis en belul.
 Zijn kniën bezwijken; al zijn bloed van koude aan 't runnen.
 De steen rolt door de lucht, en 't ijdele verdunnen
 1365 Der lucht, het perk niet eens ten ende, nocte raakt;
 En, evenals wij 's nachts, heel slaaprig, en vervaakt,
 Als vaak onze oogen luikt, die moede zijn van waken,
 Vergeefs nog pogen voort te loopen, 't loopen staken,
 En midden in den loop ter aarde vallen, bang
 1370 En machteloos en flauw, en 's lichaams kracht den gang
 Begeeft, geen tong geluid kan slaan, noch woorden spreken;
 Alleens blijft Turnus ook in zijn voornemen steken,
 Hoe dapper hij zich weert, om door het wederstaan
 Op d'eene of d'andre wijs zijn ongeval t'ontgaan,
 1375 Terwijl de Vloekgodin verhindert zijne krachten,
 Nu overvallen hem veelvoudige gedachten.
 Hij ziet de Rutuliërs en stad aan, draalt van angst,
 En durft, vervoerd van schrik, dit niet in 't allerbangst
 Uitharden met den schicht, en weet niet waar t'ontsluipen,
 1380 Noch hoe hij zijn partij zal slaan, of onderkruipen,
 Ziet nergens wagens, noch zijn zuster, die hem thans
 Nog voerde uit lijfsgevaar. Eneas ziet nu kans
 En drilt met zijne spies, geschapen ten bederve
 Van Turnus, tegens hem, die draalt, eer hij 't besterve.
 1385 Hij schiet met al zijn macht naar hem op avontuur.
 Geen steen, met slingerschut geschoten op een muur,
 Kraakt luider, noch geen straal des bliksems berst zoo krachtig.
 De speer, geladen met den dood, zoo wreed en machtig,

1362. Belul: voor: „begrip." — 1372. Voornemen: een dactylus, die in geen Alexandrijnsch vers thuisbehoort.

- Vliegt voort al snorrende, gelijk een dwarrelwind,
 1390 En klooft omlaag den zoom des pantsers, dringt gezwind
 Door 't zevenvoudig werk des beuklaars in zijn dije.
 De groote Turnus, dus getroffen, valt ter zijde
 Ter aarde, op zijne kniën. De Rutulieren staan
 Al kermende overend. De berg en heuvel slaan
 1395 Rondom een naar geluid, en loeien; andre plaatsen
 En bosschen op dien kreet den galm teruggekaatsen.
 Nu ziet hij moedeloos, verslegen, en benauwd,
 En steekt zijn handen uit, en zegt, van smart verflauwd:
 „Ik heb dit wel verdiend, en wil het niet afkeeren
 1400 Met bidden. Bezig uw geluk met mij te deren.
 Indien de liefde van mijn droeven vader u
 Nog iet ter harte ga, zoo smeeke, zoo bidde ik nu
 [Anchises' hart hing dus ook over u met smarte],
 Ontferm u heden toch uit een meedoogend harte,
 1405 Om Daunus, afgeleefd, stokstijf van ouderdom,
 En geef mij levendig, of, wilt ge, dood weërom
 Den mijnen over. Gij hebt nu den strijd gewonnen;
 d'Ausoonschen zagen mij, verwonnen, afgeronnen,
 U met gevouwen hand dus bidden om genâ.
 1410 Uw bruid Lavinië behoort u toe. Hier sta
 Uw gramschap stil; zet uw oplopendheid eens neder!”
 Eneas draaide vast zijne oogen hene en weder,
 En stond er moedig in zijn wapen, en bedwong
 Zijn opgeheven arm. Alreë begon de tong,
 1415 Dees' rede hem, die nog in twijfel stond, te raken
 Met mededoogen, als hij aan zijn lijf zag blaken
 Het heilloos wapentuig van Pallas, korts geveld,
 Den wapengordel en de doppen van dien held,
 Gebleven in den slag, zag flikken om de lenden
 1420 En hals van Turnus, die, hem vijand, bij de benden
 Hiermede praalde. Toen Eneas met beklag
 De merrekteekens van zijn bitter droefheid zag,
 En dien gestreken buit, begon zijn moed t'ontsteken,
 En dol van grimmigheid: „Meent gij ons nog door smeeken
 1425 t'Ontglippen met den roof der mijnen aan uw lijf?
 Prins Pallas! Pallas wijdt u, om dit snoed bedrijf,
 En offert u hier op met deze wonde, eischt wrake,
 Van uw al t'eerloos bloed, een ander tot een bake.”
 Zoo spreekt hij, heet van toorne, en stoot en duwt, bemorst
 1430 Van bloed, het lemmer recht van vore in zijne borst;
 Dies Turnus' leden, slap van koude, voort bezwaken.
 De geest voer, zuchtende en gestoord, naar Pluto's streken.

Koning Edipus.

UIT

SOFOKLES.

TREURSPEL.

DEN WELEDELEN EN GROOTACHTBAREN HEERE

JOAN HUYDEKOPER,

RIDDER, HEERE VAN MAARSEVEEN, NEËRDIJK &c.

Burgemeester en Raad van Amsterdam, Bewindheere der Oost-Indiaansche
Maatschappij.

DE groote Julius Scaliger, die, te Leiden, ter hooge schole, gelijk een orakel van wijsheid en kunstgeleerdheid, te pronk gezeten, zooveel letterhelden voortbrocht, en hunne oogen opende, om de heerlijkheid van Vergilius' sprekende schilderijen met oordeel te bespiegelen, zegt, in d'opdracht van zijn doorgeleerd werkstuk op de Dichtkunst, dat verstandeloze mensen, die met een stuur en norsch gelaat het lezen der historie en dichtkunste begrimmten en verdoemen, niet behooren onder menschen gerekend te worden. Aristoteles en Plato noemen de dichtkunst eene nabootseeringe, hetwelk eigentlijker op de tooneeldichtkunst dan op de kunst der heldendichten past; want de heldendichter laat de personagiën niet regelrecht hooren; maar de tooneeldichter brengt ze zelfs regelrecht, gelijk levendig herboren, met hunne rolle te voorschijn. Onder de tooneelspelen is het treurspel de nabootseeringe van eenen doorluchtigen handel, en de treurspeldichter, die zijne kunst niet wil verongelijken, behoeft, in het uitkiezen der stoffe, niet alleen omzichtige, maar Lynceus' doorzichtige oogen, naardien weinige voorbeelden onder velen een

R. 1. Julius Scaliger: Vondel is hier blijkbaar in de war. Julius Caesar Scaliger werd in 1484 te Verona geboren en overleed te Agen in 1558, dus ruim vijftien jaren voor de stichting der Leidsche Hoogeschool. Die aldaar het Hoogleeraarsambt bekleedde, was Josephus Justus Scaliger, de tweede zoon van den zooeven genoemde. Deze, in 1540 te Agen geboren, kwam in 1583 te Leiden en overleed er in 1609. Hij schreef werkelijk over Vergilius en is dus kennelijk de persoon, door Vondel bedoeld. Misschien hebben wij hier aan een bloote schrijf- of drukfout van Julius voor Justus te denken. — 17. Lynceus: een der Argonauten, die, volgens de fabel, zulk een scherp gezicht had, dat hij door een muur heen zag.

volkomen treurspel konden uitleveren. Onder d'uitmuntende treurspelen der ouden wordt dit van koning Edipus mede boven aan gezet. Aristoteles, in zijn tooneelonderwijs, voert het in, als een voorbeeld, waarin de twee hoofdsieraden, herkennis en staatveranderinge, krachtig uitschijnen; en gelijk de heldendichters, in Grieksch en Latijn, aan de historiën van Troje en Thebe, als d'allernaamhaftigste, hun zweet en nachtrust vanouds te kost hingen, zoo arbeidden de gedachten der oude treurspeldichteren voornamelijk op d'avonturen van Edipus, om in hem af te beelden eenen rampzaligen man, die buiten zijne schuld ongelukkig is; gelijk Jokaste, bij Seneca, op zijn Stoïsch, haren rampzaligen zoon en man aldus in zijne ellende ontschuldigt:

*Het noodlot draagt de schuld van 't geen hier is misdreven;
De schuld van 't noodlot wordt geen mensche toegeschreven.*

En Sofokles pleit voor hem, in zijnen Koloneeschen Edipus, daar de beschuldigde zich tegens Kreon aldus ontschuldigt:

*Wat wijt ge, schaamteloos en gruwlijk,
Doodslagen en bloedschendig huwelijk
En jammeren een man, die treurt,
En dit onwillig viel te beurt;
Want God, op ons geslacht gebeten,
Schijnt mij misschien dit toe te meten,
Ter straffe van een oude schuld;
Maar, in der daad en waarheid, zult
Gij niet een schelmstuk, waard te hoonen,
In mij met reden kunnen toonen,
Daar ik de mijnen ofte mij
Ooit in misdede, vrank en vrij.*

Edipus werd ten tooneele gevoerd van Eschylus, bij die van Athene, met den titel van vader des treurspels verheerlijkt; ook te voorschijn gebrocht van Euripides, Lykofron, Filokles, Xenokles, en anderen, en hier van den veldheere Sofokles, van wien gemelde Seneca, of wie het is, niet littel in zijnen Latijnschen Edipus ontleent. Asconius getuigt, dat Julius Cesar zelf een treurspel van Edipus opgezet heeft. Robortel ontvouwt rijkelijk door dit zelve treurspel, als door een volkomen voorbeeld, met hoe groot eene kunstnarige Sofokles dit doorwrochte werk binnen

R. 32. Van den veldheere Sofokles: Sofokles werd, op zijn 57ste jaar, in 't vierde jaar der 85ste Olympiade, door die van Athene met Pericles tot veldheer benoemd in den krijg tegen de Samiërs. — 34. Asconius: meer dan één letterkundige van dien naam is te Padua geboren. Wie hier bedoeld wordt, Asconius Pedianus of een zijner naamgenooten, neem ik niet op mij, te beslissen. — 35. Robortel: over dezen wordt gesproken in 't „Berecht” voor den *Jeptha*.

éénen zonneshijn uitvoert. Ditzelve spel wordt bij Plutarchus mede gerekend onder de vijf tooneelspelen, welker toestel d'Atheners, wien de tooneelkunst, die hun meer dan het uitbreiden van 's lands palen ter harte ging, hooger kwam te staan dan de befaamde oorlogen, voor het gebied en de vrijheid tegen Perzen gevoerd; want Grieken en Latijnen voerden hunne treurrol koninklijk uit, en stoffeerden de personagiën naar heuren staat, met pracht en praal van gewaden en sieraden, gemanierde hovelingen en staatjofferen, en heerlijke maatgezangen, en allen vorstelijken toestel, zoodanig, dat d'aanschouwers verrukt, zich lieten voorstaan, inderdaad te zien herleven de personen en den handel der grooten, ten spiegel der leerzamen vertoond. Koningin Dido, in het bouwen van Karthago, [de stad, die Rome namaals zoo bijster in het licht stond], vergat, onder andere heerlijke gestichten, den schouwburg en het tooneel niet, daar Virgilius zingt:

*Een ander legt den grond des schouwburgs met geweld,
En houwt pilaren uit de steenrotse, om tooneelen
Hierna tot eer en pracht te dienen onder 't spelen.*

Treflijke godgeleerden, in de heilige geschiedenissen bedreven, melden, dat koning Salomon, wiens wijsheid Egyptenaars en alle menschen overtrof; niet alleen in Hebreeuwsche dichtkunste en alle wetenschappen, maar ook op droeve en blijde tooneelspelen, afgerecht was. Het zal dan niemand onbillijk schijnen, dat dit treurspel, in Nederduitsch uitgegeven, zoekt te schuilen onder d'aangename schaduw van den Ridder, heere van Maarseveen, handhaver van de edele tooneelpoëzije, wiens luister, onder het beleid van onze staatkundige regeerders, dagelijks toeneemt, en niet zonder reden; want 's menschen leven, zoo veel moeilijkheden onderworpen, eischt bijwijlen eenige eerlijke uitspanninge, die de gemoeden verkwikt en herstelt; waartoe de spelen eene hartsterkende artseneije verstrekken; en het oude spreekwoord zegt, dat de boog niet altijd mag gespannen staan. Hierop draaft dit tooneelwerk. Ondertusschen wensche ik te blijven,

Weledele en grootachtbare heer,

Uwe weled. en grootachtb. ootmoedige dienaar

J. v. VONDEL.

R. 1. Binnen éénen zonneshijn uitvoert: d. i.: binnen den tijd laat afloopen, „tusschen zonsop- en ondergang.”—8. Gemanierde: voor: „goed gemanierde.” Ongemanierd is nog in zwang. — 18. Onder 't spelen: de plaats is te vinden *Aen.* I. 431 en luidt in 't oorspronkelijke als volgt:

*Hic alta theatris
Fundamenta locant alii, immanisque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.*

I N H O U D.

L Ajus, Labdakus' zoon, koning van Thebe, gehuwd met Jokaste, Kreons zuster, een wijl kinderloos, hield te Delfi, bij het orakel van Apollo, om eene vrucht aan, en kreeg tot antwoord:

*O Lajus, Labdaks zoon! gij bidt me om eene vrucht?
'k Beloof u eenen zoon, daar gij naar wenscht en zucht;
Doch 't legt bij noodlot vast gestemd, in 't hof daar boven,
Dat hij u met zijn hand het leven zal berooven.
Jupijn heeft Pelops' bede en vloek dit toegestaan,
Wiens zoon gij hadt geschaakt en trouweloos verraân.*

De vader en moeder, voor dit dreigement beducht, gaven het kind, drie dagen oud, hunnen hofdienaar of herder, om het op den berg Citheron van kant te helpen. De herder sloeg het eene koorde door de voeten [waarna het namaals den naam van Edipus, dat is dikvoet, behield], en liet het op den berg in het bosch hangen, doch gaf het daarna, uit meedoogen met dit onnoozele wicht, aan Forbes, den herder van Polybus, koning te Korinthe, die hier bij geval zijn vee kwam weiden. Dees schonk het aan Polybus en Merope, zijnen koning en koningin, die den vondeling, bij gebrek van een oir en rijkserfgenaam, voor hunnen eigen zone opvoedden. Maar toen een der rijksheeren namaals, op een maaltijd, in zijne dronkenschap, Edipus eenen vondeling schold, trok hij heimelijk naar Delfi, om Apollo naar zijn geslacht te vragen, die hem niet dan schrikkelijke dingen spelde, en dat hij zijnen vader zoude om het leven helpen, en zich bloedschandig met zijn moeders huwelijk besmetten. Hij, aldus gewaarschuwd, mijdde Korinthe, en ging in Focis omzwerven; daar bejegenen hem, op eenen driesprong tusschen Delfi en Daulis, een heraut en een oud man, dat Lajus was, op eenen wagen van runderen voortgetrokken, die drijven hem met geweld uit den weg. Hij, hierom van gramschap vervoerd, slaat den koetsier, die hem voortstiet. d'Oude man, ziende Edipus den wagen genaken, sloeg hem met zijnen staf tweemaal op het hoofd; waarop hij, van Edipus met eenen slag getroffen, over hals en hoofd uit den wagen rolde, en voort al den stoet versloeg, uitgezonderd eenen, die het ontvluchtte, en te Thebe de tijding brocht; doch alzoo de stad en het rijk in last, tegens de wreedheid van Sfinx mosten worstelen, verwaarloosden ze den doodslag des konings na te sporen. De Thebanen, vreeselijk aangevochten van dit mensch-verslindende gedrocht, dat voor de stad, op eene rots, dubbel-

R. 34. Vul hier aan: Edipus; want anders zou, volgens de grammaticale constructie, 't voorafgaande hij (Lajus) hier 't subject zijn.

zinnige raadsels uitgaf, en die ze niet raden konden om hals brocht, hielden bij Kreon om eene uitkomst in hunne verlegenheid aan. Kreon liet afkondigen: wie het land van Sfinx verloorde, zoude de schoone Jokaste, Lajus' weduwe, trouwen, en met haar het rijk regeeren. Edipus, hierop aankomende, ontwarde het raadsel, dat aldus luidt:

*Wat is het voor een dier? Het slaat maar één geluid.
Het gaat op vier en twee en op drie voeten uit,
Verandert zijnen aard veel meer dan andre dieren,
Die land betreen, in zee en in den hemel zwieren;
Maar als het endlijk op drie beenen komt te staan,
Dan is de snelheid van zijn leden meest vergaan.*

Edipus verstond, dat dit dier den mensch beteekent, die eerst, een kind, op handen en voeten kruipt, daarna op twee beenen treedt, en, endelijk, op eenen stok leunende, van ouderdom verzwakt, pijnlijk voortgaat. Sfinx, dit hoorende, sprong uit spijt van de klippe zich te berste. Edipus, verwinner des gedrochts en verlosser des volks, werd hierop met triomfe te Thebe ingehaald, en hem het rijk met Jokaste opgedragen, bij wie hij twee zonen en twee dochters won. Maar toen namaals de stad en het rijk, om dezen vaderslacht en de bloedschennis, met eene zware peste en onvruchtbaarheid geplaagd werden, zond Edipus Kreon, zijnen zwager, naar Delfi, die brocht tot antwoord uit de orakelkapelle, dat de landplaag niet te boeten was, ten ware men stad en land van den koningslachtigen, de bron der plagen, zuiverde; weshalve Edipus ijverde, om door scherp onderzoek, dreigementen, en vervloeking, den schuldigen t'ontdekken. Ook zond hij bode om den blinden waarzegger Tiresias, dien hij zwaarlijk, doch ten leste met dreigementen, perste, den doodslager te melden; waarop dees door dwang de waarheid aan den dag brocht, en Edipus van vaderslacht en bloedschande, begaan met zijne moeder, beklagde. Edipus, Kreon hier over beschuldigende, alsof de zwager dit listig met den waarzegger besteken hadde, om den koning te verstooten en zichzelf glimpelijk op den rijkstroon te zetten, geraakte, door berecht van Jokaste, zoo verre aan kennis van Lajus' ongeluk, dat hij aan zijnen vaderslacht begon te twijfelen. Ondertusschen kwam Forbes, Polybus' herder, van Korinthe, met tijdinge, dat die koning dood en Edipus daar koning beroepen was. Jokaste en Edipus, dit hoorende, verblijdden zich ten hoogste, en achtten nu alle voorspellingen en wicelerijen ongegrond en ijdel, aangezien Polybus, dus lang voor Edipus' vader gehouden, zijn eigen dood gestorven was, en zij hierom voortaan buiten vrees mochten leven. Forbes, dit verstaande, berechtte Edipus, dat hij geen zoon van Polybus nochte Merope, maar een vondeling was, hem van Lajus' veehoeder op Citheron gegeven. Toen

verstond Jokaste klaarlijk, dat Edipus te gelijk haar zoon en bedgenoot was, en poogde hem dit uit den hoofde te slaan; doch hij, enkel begeerig, zich van de waarheid en gelegenheid zijner geboorte te verzekeren, belastte Lajus' veehoeder te halen, die, te voorschijn gekomen, en gedwongen de waarheid t'openbaren, den ganschen handel ontdekte. Edipus, nu volkomen van alles berecht, loopt mistroostig in het hof zijn moeder en gemalin zoeken, die zich alreede in hare slaapkamer verhangen hadde; dies hij uit ongeduld, met haren gouden keurshaak, zijne oogen uitrukte, en, beklagelijk afscheid van zijne dochteren nemende, besloot in ballingschap op Citheron zijn leven te gaan volenden.

INHOUD

VAN

KONING EDIPUS,

GEDICHT DOOR ARISTOFANES, DEN LETTERKUNSTENAAR.

- V Orst Edipus, met lasterlijken hoon
 Gescholden voor een onecht basterdzoon
 Van Polybus, trekt van Korinthe uit toren
 Naar Delfis, om uit Febus' mond te hooren
 5 Uit welk een stam hij sproot, en uit wat bloed.
 De zoon, och arme! onwetende gemoet,
 Op 't enge spoor des driesprongs, zijnen vader
 En velt hem neer. Hierna is hij de rader
 Des raadsels, hem diepzinnig voorgezet
 10 Van Sfinx, waardoor hij deerlijk zich besmet
 Met moeders echt. De landplaaĝ trof 't geweste
 Van Thebe, met onvruchtbaarheid en peste!
 Dies Kreon, dien men voort naar Delfis zond,
 Tot antwoord brocht, uit God Apollo's mond,
 15 Dat d'artsenij, en 't stillen van de plagen
 Gereed was, zoo de geest van dien verslagen
 Vorst Lajus werd gezoend in volle kracht,
 De moordenaar om zijne vaderslacht
 Verdreven. Toen nu Edipus dit hoorde,
 20 Hij d'oogen uit zijn hoofd mistroostig boorde.
 De moeder endt haar leven met een koorde.

Aristofanes: niet de beroemde blijspeldichter, maar Aristofanes van Byzantium, een leerling van Eratosthenes en een der beroemde letterkundigen van zijn tijd. Hij leefde onder de regeering van Ptolomeus Euergetes en Ptolomeus Philopater, koningen van Egypte. — 2, 3. Gescholden voor een onecht basterdzoon van Polybus: dit komt niet volkomen uit met wat wij hierboven in den „Inhoud” lezen. De „dronken rijksheer” had Edipus wel voor een „vondeling” gescholden, en voor iemand, die zich ten onrechte als de zoon van Polybus gedroeg, maar niet voor een basterdzoon van dezen laatste. — 3, 4, 5. Uit — uit — uit — uit: dat is driemaal te veel.

TREURSPELERS.

EDIPUS. Koning van Thebe.

PRIESTER van Jupiter.

KREON. Edipus' zwager.

REI van oude Thebanen.

TIRESIAS. De blinde waarzegger.

JOKASTE. Koningin van Thebe.

FORBAS. Koning Polybus' hofdienaar, eerst veehoeder.

HERDER. Koning Lajus' veehoeder.

BODE.

Het tooneel is voor 't Hof te Thebe.

KONING EDIPUS.

UIT SOFOKLES.

EDIPUS. PRIESTER. KREON.

Edipus.

- G IJ, spruiten van den ouden Kadmus! hoe?
 Wat zit ge hier te zamen, droef te moê,
 Met offerloof bekranst om uwe haren?
 De gansche stad bewierookt Gods altaren,
 5 En bidt, en kermt, van 't een aan 't ander end.
 Ik, Edipus, zoo wijd en zijd bekend,
 Koom hier, om dit, niet door een anders ooren,
 Maar liever uit uw eigen mond te hooren.
 Stokoude man! u voegt het, dat gij dit
 10 Ontdekt, en 't woord voert. Zeg ons: waarom zit
 Gij hier bijeen? Wat 's d'oorzaak? Wat 's de reden?
 Jaagt vrees u hier? Of hebt ge last geleden?
 Ik wensch u bij te staan uit al mijn hart;
 Want zeker, zoo mij d'algemeene smart
 15 Der burgerije, in rouw bijeengezeten,
 Niet raakte, ik mocht wel onbarmhartig heeten!

Priester.

- O vorst des lands! 's volks trouwe toeverlaat!
 Gij ziet, in welk een jammerlijken staat
 Uw volk hier zit om 't hofaltaar benepen.
 20 Gij ziet een deel de lenden naar zich slepen.
 De sommigen zijn priesters, oud en grijs
 Van jaren. Ik dien Jupiter ten prijs,

1. Kadmus: de stichter van Thebe.

- Als priester. Dit zijn alle jongelingen.
 Al d'anderen, om 't hoofd bekranst, omringen
 25 Op 't merrektveld Minerves dubbele kerk,
 En d'outers van Ismeen, daar ieder sterk
 Te rade gaat bij d'offervinderijen.
 Gij ziet het, hoe de stad aan alle zijden
 Geschokt wordt van een plaagstorm, slag op slag,
 30 Zoodat ze 't hoofd nauw uit die baren mag
 Opheffen. Al de vruchten zijn bedorven.
 Het kwijnend vee op 't veld is weggestorven.
 De zwangre vrouw ziet d'onvoldragen vrucht
 Wegsterven. Al de stad, van deze lucht
 35 En felle pest vergiftigd en geslagen,
 Van huis tot huis, ziet doodsche, sterft uit door plagen,
 En Pluto's rijk bedijt bij ons verdriet.
 Ik, en dees' schaar, uw kinders, die gij ziet
 Om 't hofaltaar vergaderd voor uwe oogen,
 40 Gelijken u in macht niet bij 't vermogen
 Der Goden, maar bij eenen middelaar,
 Die ons met hun kunt zoenen, in gevaar
 Van 't leven, nu wij uwe hulp begeeren.
 Gij kost wel met uw komst de rampen keeren
 45 Van deze stad, ontsloegt ze van het juk
 Des halstols, daar zij, tot haar ongeluk,
 Het moordgedrocht, bekend door wichlerijen,
 Mee paaide, en redde ons allen uit dat lijn,
 Met hulpe van de Goden, ongebeën,
 50 Onaangezocht. Gij kost ons wel voorheen
 En al de stad verlossen uit dees' zorgen;
 De naam, dat gij ons leven hebt geborgen,
 In nood, ontstaat u niet. O, Edipus!
 Doorluchtste held, wij smeeken, 't aanzicht dus
 55 Naar u gekeerd, zoek middel, ons ten goede,
 Door inspraak van de Goôn, of van een vroede
 Geraden; want geen vroede raadt zoo vreemd,
 Of zijnen raad wordt van de daad bestemd.

26. d'Outers van Ismeen: de Ismenus is een riviertje van Achaje, dat Thebe bespoelde. Er is dus hier geen sprake van outers, aan Ismeen gewijd, maar nevens die rivier geplaatst. — 37. En Pluto's rijk bedijt: bedijen staat hier voor: gedijen." — 40. Gelijken: vergelijken. — 52, 53. De naam, dat gij ons leven hebt geborgen, in nood: t. w. toen hij Thebe van den Sfinx verlostte. — 53. Ontstaat u niet: is u niet ontgaan, betaamt u. — 58. Zijnen raad: hier hebben wij nog een voorbeeld van den emphatischen nomin., als bij onze Bijbelvertalers en in vroegere gedichten van Vondel veel voorkomt. Zijnen kan hier geen drukfout wezen voor zijne; want Vondel kent aan 't woord raad altijd, en in al zijn beteekenissen, het mann. geslacht toe.

- 60 Befaamde vorst! welaan dan, help dees' veste,
 Herstel ze weêr, gelijk 't gemeenebeste,
 Om d'oude deugd en weldaad, waard gedacht,
 Eenstemmig u voor 's volks behouder acht;
 Want al wat gij voorhene hebt bedreven,
 Blijft langer niet bij ons in 't hart geschreven,
 65 Zoo wij, van u te vore in staat gesteld,
 Hervallen. Berg de stad dan, braafste held!
 Gij boodt haar eerst de hand, ter goeder ure.
 Verbastert u toch niet van uw nature.
 Verrecht ge dit, een ieder zal u zien
 70 Een volkrijk land regeeren en gebiën.
 Dat 's heerlijker dan over doodsche wijken
 Gebieden; want daar mensch, noch menschgelijken
 In burg, of schip, gevonden wordt; wat baat
 Hun burg of schip, dat in zichzelf vergaat?

E d i p u s.

- 75 Rampzaligen! mijn kinders, jongelingen,
 Gij eischt van mij geene onbekende dingen,
 Maar welbekende. Ik weet wel, in wat staat
 En droeven schijn gij alle in arbeid gaat.
 Zoo menigmaal u wederspoën genaken,
 80 Gedenk vrij, dat die niemand feller raken.
 Uw droefheid voel ik eerst in mijn gemoed.
 Die kommer wordt in mijne ziel gevoed.
 Mijn ziel besteent al tefiens 't bitter lijn
 Van u en mij, en al de burgerijen.
 85 't Is noodeloos, dat gij mij wekt, en port.
 Gij weet, wat ik, och arme! al tranen stort;
 Hoe ik de stad, ten uiterste verlegen,
 Woû redden door zoo velerhande wegen;
 Doch 't eenigste, dat bij mijn reden geldt,
 90 Is endelijk bij mij te werk gesteld;
 Want om eens klaar deze oorzaak te doorgronden,
 Heb ik beducht naar Delfis afgezonden
 Meneceus' zoon, mijn zwager, om den God
 Apollo zelf, en zijn orakellot.
 95 Te toetsen, wat ons toestaat in dit lijden,
 Om volk en stad te redden, te bevrijden;

61. Waard gedacht: gedenkwaardig. — 72. Gebieden: wij zouden thans schrijven: te gebieden. — 73. Vondel heeft de beschrijving van den hongersnood, in dit verhaal vervat, zoowel als het antwoord van Edipus, nagevolgd in het Eerste Bedrijf zijner Gebroeders. — 93. Meneceus' zoon: Kreon, Jokastes broeder. — 95. Toestaat: betaamt, past, te doen staat.

En reken ik den tijd en d'uren na,
 'k Verlange naar bescheid, hoe hij zoo spä
 Van Delfis keert, en wat er mag gebreken,
 100 Naardien de tijd voorbij is en verstreken.
 Indien hij keerde, en ik Gods raad niet zou
 Uitvoeren, most het schorten aan mijn trouw.

Priester.

Gij spreekt als 't is; want zoo ik heb vernomen,
 Is Kreon voor de hand, en weergekomen.

Edipus.

105 Geef, Febus! dat zijn komst zoo wel beslaat,
 Gelijk het blijkt aan 't uiterlijk gelaat.

Priester.

Hij toont zich blij. Waar' 't hart met rouw beladen,
 Hij kwam niet thuis, bekranst met lauwerbladen.

Edipus.

Men zal 't straks zien en hooren: want de man
 110 Genaakt zoo dicht, dat elk hem hooren kan.
 Meneceus' zoon, mijn zwager, trouwe bode!
 Wat tijding, wat geluk brengt gij van Gode?

Kreon.

Ik breng wat goeds; want school er zwaarigheid,
 Men keerde 't licht tot heil door wijs beleid.

Edipus.

115 Wat spraak is dit? Wat zal men hier op bouwen?
 Ik schep hieruit noch vrees, noch goed betrouwen.

Kreon.

Ontvouw ik 't u, dat elk het mag verstaan?
 't Is mij gelijk, of laat ons binnengaan.

Edipus.

120 Spreek openbaar, voor al deze ommestanderen;
 Want ik zorg min voor mij dan voor alle anderen.

Kreon.

'k Zal melden, wat Apollo mij beduidt:
 Want God gebiedt het ons, en zegt recht uit,

Men moet den man, een oorsprong aller plagen,
Verdelgen, en met macht ten lande uitjagen,
125 En langer niet met een onheelbaar kwaad
Strijd voeren.

Edipus.

Wel, zeg op: Waarin bestaat
Dees' zuivering? Wat 's d'oorzaak der ellende?

Kreon.

Men doeme hem in ballingschap, en wende
De landplaaig dien doodslager op zijn hals.
130 Dees' manslacht treft de stad vol ongevals.

Edipus.

Wien wordt dees' plaag, dit jammer toegerekend?
Wie is het, dien de God hiermee beteekent?

Kreon.

O, koning! hoor. Eer gij aan dees' voogdij
Geraakte, stond 's lands opperheerschappij
135 Aan Lajus.

Edipus.

Recht; dat kwam mij ook ter ooren,
Hoewel ik hem nooit kende van te voren.

Kreon.

Apollo wil uitdruklijk door zijn woord,
Dat wij al die bevekt zijn met dien moord
Voort straffen.

Edipus.

Wel, waar zijn ze dan gebleven?
140 Waar vindt men nu van zulk een overgeven
Oud schellemstuk litteeken, ofte schijn,
En blijken, die niet licht te vinden zijn?

Kreon.

Men vindt ze hier te lande, naar zijn zeggen;
Want wat men zoekt, wordt door kloek overleggen

123, 124. Men moet den man... verdelgen, en... ten lande uitjagen: dat klinkt weinig logisch, tenzij men verdelgen neme in den zin van „onschadelijk maken.” Maar het tweede gedeelte van den volzin is hier verkeerdelijk, om 't rijm, uit het volgende antwoord van Kreon overgenomen. In 't Grieksch eindigt de zin met het woord verdelgen. — 143. Naar zijn zeggen: namel. „van den God, in vs. 132 genoemd.”

- 145 Gevonden; maar daar niemand acht op slaat,
 Dat raakt voort in 't vergeetboek, en vergaat.

E d i p u s.

Maar zeg mij eens: kwam Lajus hier om 't leven,
 Of buitenslands en wijd van huis te sneven?

K r e o n.

- 150 Toen hij vertrok, en naarspoorde iet van veer,
 Maar keerde nooit, naar zijn vertrek, hier weêr.

E d i p u s.

Kwam reisgezel of bode nooit iet mellen,
 Die, ondervraagd, iet uitsloeg in 't vertellen?

K r e o n.

- 155 Zij zijn al voort, behalve een man alleen,
 Die, doodsch van schrik, de vlucht nam, en liep heen,
 Niets zag, maar slechts een zaak alleen verhaalde.

E d i p u s.

Wat 's dat? Een zaak, indien men hier naar taalde,
 Geeft veel bewijs en hoop, om eens dit kwaad
 Te vinden, als het kluwen bij den draad.

K r e o n.

- 160 Dees zag hem niet van luttel moordenaren,
 Maar van een hoop, op vrijbuit uitgevaren,
 Naardat hij zei, vermoorden op het veld.

E d i p u s.

Indien de vorst niet reisde met veel geld
 Gelaân, hoe zou hij in dees' moorders handen
 Vervallen? Wien hem lusten aan te randen?

K r e o n.

- 165 Het wordt vermoed, en niemand vond men daar,
 Die Lajus help en redde in doodsgevaar.

E d i p u s.

Wat ramp belette u vlijtig naar te sporen,
 Hoe uw landsheer kwam in zijn bloed te smoren?

146. Dat raakt voort in 't vergeetboek: een Hollandsch idiotisme, maar dat wat al te zonderling klinkt in den mond van een vorst uit de fabeleeuw. — 149. Naarspoorde: 't schijnt dat Vondel omstreeks den tijd der vervaardiging dezer vertaling de gewoonte had aangenomen de spelling naar te bezigen, waar hij vroeger na schreef, wat wel zoo euphonisch klonk.

Kreón.

170 Diepzinnige en verwarde vragen van
De wreede Sfinx beletten 't raadge-span,
Op zwarigheên, die toen voorhanden waren,
Te denken, dies zij 't onwis lieten varen.

Edipus.

Welaan, ik zal dit schelmstuk van 't begin
Naarsporen. God en gij hebt, naar mijn zin,
175 U in dees' zorg gesteken en beslommerd,
Met 's konings dood en neêrslag dus bekommerd;
Waarom ik u handhaven zal, en staan
Voor 't land, gelijk Apollo heeft geraân.
Ook lust me niet, ten dienst van verre vriden,
180 Maar om mij zelf 't moordkluwen gansch t'ontwinden:
Want die hem brocht om 't leven op het veld,
Mocht mij ook stout aanranden met geweld.
'k Beschut dan in den doên mijn leven mede,
Mijn kinders! staat nu op van deze stede;
185 Legt neer den tak; houdt op van uw gebeên;
Vergaart het volk van Kadmus hier bijeen.
Wij zullen dit naarsporen met ons allen,
Gelukkig zijn met God of t'zamen vallen!

Priester.

190 Mijn zonen! rijst; want zoo de koning zegt,
Dees t'zamenkomste is hierom aangelegd.
God hoede ons, die ons wees de bron der plagen,
Wil dezen vloek en pest ten lande uitjagen.

Rei van oude Thebaners.

O, lief orakel van Jupijn!
Hoe openbaart gij u ten leste,
195 Tot heil der wijdvermaarde veste
Van Thebe, in dezen droeven schijn,
Uit Delfis' rijk gebouwd den tempel!
Ik sta verbaasd in mijnen geest,
En beef van schrik. Apollo weest

170. 't Raadge-span voor „de vergadering, die den Raad, de vier-schaar, spande over 't misdrijf.” Zie *David in Ballingschap*, vs. 332. — 174. God: Apollo. Zie vs. 121. — 174, 175. De zin is: Apollo en gij hebben de zaak juist naar mijn wensch ter harte genomen. — 185. Legt neer den tak: den „offertak,” dien de smeekenden gewoon waren onder 't storten hunner gebeden in de hand te houden, of, gelijk uit vs. 3 blijkt, dat hier het geval was, er het hoofd mede te omkransen. — 191. God hoede ons, die ons, enz.: God behoede ons, en hij, die ons.

- 200 Gegroet, geëerd op uwen drempel!
 Eilander, Pean! vol genâ,
 Die zware krankheên kunt verdrijven,
 Wat weldaad zult gij schuldig blijven
 Aan mijne bede? Schut ons schâ!
 205 O dochter van de gouden hope,
 Onsterfelijke Faam! ontvouw
 Mij dit, die in den nood uw trouw
 Aanroepe, en naar uw Godheid loope.
 Minerve, spruit van Jupiter!
 210 Ik roepe u aan, meteen d'alwaarde
 Diaan, uw zuster, over d'aarde
 Gesteld ter schutsvrouw wijd en ver,
 Die, op de merkt ten toon gezeten,
 Haar ronden kerkstoel rijk stoffeert;
 215 O, God Apollo! waard geëerd,
 Gij, schutter, nooit tot nog vergeten
 In mijne bede; o, hemelsch trits
 Van schutteren! waarvoor venijnen
 En pesten vluchten, wilt verschijnen
 220 Op mijn gebed met uwen flits.
 Verschijnt, o Godheên! die de vieren
 En brand van d'eerste nederlaag
 Der stad verdreeft, de zware plaag
 Des lands verjoegt door uw bestieren;
 225 Want ik verdrage ontelbaarheên
 Van jammeren. Al 't volk aan 't zuchten
 Gaat krank, besmet van booze luchten.
 Ik zit te troosteloos alleen,
 En hulpeloos, mits ons de vruchten
 230 Van dit gezegend land ontstaan;
 Geen vrouwen, die in arbeid gaan,
 Verlossen, flauw van ongenuchten.
 Gij ziet het een op 't ander lijk
 Neêrstorten, of een vluggen vogel
 235 Van 't ongenadig vier den vlogel
 Bezwijken, en in 's afgronds rijk
 Verzinken; macht van stedelingen
 Heensterven, met een droef geschal.
 De velden krielen overal
 240 Van doôn, die onbeklaagd vergingen.
 De jonge en oude vrouw op strand,
 Voor d'outers, om de kracht te breken

201. Eilander: zoo noemt de Rei Apollo, naar 't eiland Delos, waar hij geboren was. — Pean: de naam, dien Apollo als God der geneeskunst droeg. Zie vs. 202. — 236. Bezwijken: wederom trans. gebezigd.

- Der landplaag, hier en ginder smeeken.
 Men roept bedroefd gelijkerhand
 245 Apol om hulp met luide kelen.
 O, gouden dochter van Jupijn!
 Gij, schoone, red ons, mag het zijn!
 Drijf Mars, die, buiten krijgskrakeelen
 En zonder schild, ons klampt aan boord,
 250 En, zonder zwaard en speer, komt plagen,
 Met al te zware nederlagen
 Van pesten. Drijf hem uit de poort!
 Verdrijf hem fluks uit deze landen,
 Naar Tethis' hof van kristallijn,
 255 Of naar de rotsen van Euxijn,
 En naar de Thraciaansche stranden;
 Want wat gebouwd wordt in den nacht,
 Wordt 's daags daarna omvergesmeten.
 Jupijn! sla Mavors, dien vermeten,
 260 Met uwen donder naar uw macht.
 O, God van Lycië! of gij heden,
 Gewapend met uw gouden boog,
 Uw pijlen neerschoot van omhoog,
 En redde 't volk op ons' gebeden!
 265 Och! of Diaan met haar geschut,
 Waarmee zij, op Lyceesche rotsen
 Ter jacht, het wilde zwijn durf trotsen,
 Ons help, van krachten uitgeput!
 O, wijngod Bacchus! die uw haren
 270 Met eenen gouden mijter siert,
 En in dees' kerken wordt gevierd;
 Die uwe rei met wijngerdblären
 Ten reie voert, u roep ik aan.
 Verzuim niet Thebe bij te staan!
 275 Verdrijf dees' landplaag, deze pesten,
 Met uwe fakkel van ons' vesten!

Edipus.

- 'k Hoor uw verzoek; maar volgt men mijnen raad,
 Om artsenij te vinden voor dit kwaad,
 Zoo zult gij hulp en lichtenis bekomen.
 280 'k Zal zeggen 't geen ik nu eerst heb vernomen,

246. Gouden dochter van Jupijn: Minerva. — 254. Tethis: of beter Tethys, de zeegodin, niet te verwarren met Thetis, de moeder van Achilles. — 272. Uwe rei: de Menaden. — 273. Ten reie: ten dans. De herhaling van 't woord rei is niet gelukkig te noemen. — 279. Lichtenis: een zeer goed, ofschoon zelden meer gebruikt woord voor „soiaas, verlichting, ontlasting.”

- Die van de zaak gansch vreemd ben; want vertrouw,
 Dat ik zoo lang met ernst niet dringen zou
 Op 't onderzoek, zoo hier geen teekens waren.
 285 Nu wil ik dit den burgren openbaren,
 Die mede voor een burger ben gekend:
 'k Belast met ernst, dat ieder, wie omtrent
 Den doodslag was en Lajus neêr zag leggen,
 Mij alle deze omstandigheên koom zeggen.
 Vreest iemand of men hem betichten mocht,
 290 Ik hou hem vrij van schuld en achterdocht.
 Hij heeft geen straf te lijden, als te trekken
 Ten lande uit, vrij en frank, naar andre plekken.
 Weet iemand, dat een vreemdeling den moord
 Beging? Laat hem niet zwijgen; 'k wil het voort
 295 Beloonen, en men zal zijn trouwheid prijzen.
 Maar zwijgt ge, schroomt er een, dien man te wijzen,
 Beducht voor zich of zijnen vriend; zoo hij
 Hierom mijn last durf zetten aan een zij;
 Hooft, wat ik dan terstond in 't werk zal stellen:
 300 'k Gebiede, dat geen landzaat zulk een fellen
 Doodslager, wie 't ook zij, ontvang' noch kenn',
 In 't gansche rijk, waarin ik koning ben,
 Noch met hem spreek', noch in gemeenschap trede,
 In offerande, of kerkdienst, en gebede,
 305 Noch zegene met heilige bron in nood:
 Maar dat hem elk met smaad ten huize uit stoot':
 Want naar Gods stem en antwoord op ons vrage,
 Is hij alleen de landsmet, en de plage.
 'k Besloot aldus Apollo's stem en woord,
 310 En uwen vorst, zoo jammerlijk vermoord,
 Te houden in hun waarde; want wij vloeken
 Den moorder: 't zij hij één is en te zoeken
 In 't schuilhol; 't zij hem velen boên de hand,
 Opdat hij zwerf, gebannen buiten 't land.
 315 'k Vervloeke zelf mijn hof, zoo bij mijn weten
 Hij zich in 't hof verschuile, al stil gezeten.
 'k Bevele u, dat gij dit, hetwelk ik flus
 Gebeden heb, om mij en Gods wil, dus
 Stipt uitvoert, ook, 's rijkshalve, dat, eerst heerlijk
 320 Aan 't bloeien, nu bedorven is te deerlijk;
 Want schoon noch God, noch geen der Goden hiet
 Dit straffeloos te laten, 't voegt ons niet,
 Naardien zoo braaf een koning ging verloren.

- Apollo zelf belast dit naar te sporen.
 325 Nu ben ik, die 't bevele en 't rijk regeer,
 Dat Lajus vóór mij kende als zijnen heer.
 Zijn bedgenoot viel mij daarop ten deele,
 Opdat ik bij haar wettige erven tele,
 En had ze met zijn kinderen gemeen,
 330 Zoo hij niet kinderloos waar' overleên.
 Nu stond hem met zijn ongeluk te wrijten;
 Dies zal ik mij, als voor mijn vader, kwijten,
 Ten dienst van hem, en onderzoeken 't al,
 Totdat men vindt de bron van 't ongeval
 335 Des dooden helds, uit Labdakus gesproten,
 En Polydoor, en Kadmus, en den grooten
 Agenor. Zoo dit een weêrstreven woû,
 Zal ik de Goôn bezweren en hun trouw,
 Dat zijn landouw geen vruchten langer drage,
 340 Geen vrouwe baar', maar dat zij van dees' plage
 En droeve pest heensterven algelijk.
 Thebaners, en gij, burgers van dit rijk,
 En allen, die dit toestemt en moet loven,
 Ik bidde, dat de milde Goôn daar boven,
 345 En 't hemelsch recht, op 't hooren van mijn klacht,
 U alle gunst betoonen naar hun macht.

R e i.

- O, koning! 'k zal 't ontvouwen voor uwe ooren,
 Gelijk ge mij met eede hebt bezworen;
 Want ik hem niet ter neder heb geleid;
 350 Noch weet van dien doodslager geen bescheid;
 Maar billijk waar' 't, dat God, die d'oorzaak meldde
 Van 't onheil, ook den gast ten toone stelde,
 Die zulk een moord en doodslag heeft begaan.

E d i p u s.

- Dat 's recht gezeid; maar niemand durf bestaan
 355 Noch heeft de macht, de Goôn, in 's hemels plekken,
 Bij weigering, te dwingen dit t'ontdekken.

R e i.

Nu hoor ook, wat mij in de zinnen schiet,
 Den tweeden raad.

328. De constructie ware slechter, doch 't vers beter, zoo er stond:

Opdat bij haar ik wettige erven tele.

Edipus.

Verzwijg den derden niet,
Zoo gij 't bedenkt.

Rei.

Ik weet het, en mag 't mellen,
360 Tiresias is rijk begaafd in 't spellen
Van 't ongebeurde, als Febus. Wie met hem
Te rade gaat, wordt door 's waarzeggers stem
Geholpen, en gered in 't onderzoeken.

Edipus.

'k Verzuimde niet, te talen naar dien kloeken
365 Waarzegger, en zond fluks door Kreons raad,
Twee boên om hem, in dezen droeven staat;
En 't geeft me vreemd, dat hij niet is verschenen.

Rei.

Al 't ander, dus lang uitgestrooid voorhenen,
Is ijdel en in 't wild en los gezeid.

Edipus.

370 Wat 's dit? Ik toetse al wat men heeft verspreid.

Rei.

Het reizend volk verhaalde, dat hij dood was.

Edipus.

Dat hoorde ik ook; en schoon 't gerucht heel groot was,
Tot nog verscheen geen, die den moorder zag.

Rei.

Wie straf ontziet, zal geenszins toeven, mag
375 Hij uwen eed, zoo hoog bevestigd, hooren.

Edipus.

Hij zal zich niet of min aan woorden storen,
Die onbeschoornd een schelmstuk durf begaan.

Rei.

Daar komen ze met dien waarzegger aan.

360. Tiresias: de beroemde waarzegger der oudheid. Ter gelegenheid van zekeren vrij curieusen twist tusschen Jupiter en Juno, waarin hij tot scheidsman geroepen was, had hij Jupiter gelijk gegeven. Juno, hierover vergramd, sloeg hem met blindheid; en, om dit te vergoeden, schonk hem Jupiter de gave der voorzeggung.

- 380 Hij zal hem haast ontdekken naar ons' wenschen;
Want dees' alleen, uit zulk een tal van menschen,
De waarheid spreekt door inspraak van de Goôn.

Edipus.

- Waarzegger, die het alles stelt ten toon,
En blindling al het weetbare op kunt visschen,
De hemelsche en ook aartsgeheimenissen,
385 Begraven diep in d'aarde, ziet en vat;
Gij kent den nood, de pest, die al de stad
Zoo deerlijk plaagt. Wij hopen en vertrouwen
Dat gij ze alleen zult helpen en behouwen;
Want Febus, of 't u onbekend waar', gaf
390 Den afgezant, om d'oorzaak van dees' straf
Gezonden, dit tot antwoord op zijn vragen,
Dat deze stad te vrijen stond van plagen,
Indien men kon opsporen wie den heer,
Uw koning, dus onnoozel velden neer,
395 Hen strafte aan 't lijf, of dreef ze in ballingschappen
Ten lande uit. Gij, die Gods verborgen stappen
Ontdekt, en u op wichlerij verstaat;
Verberg ons niet uw inzicht, uwten raad.
Ik bid, bevrij uzelf, en dees' stede,
400 En mij meteen, en wasch den dooden mede
Van zulk een smet. Wij allen stellen nu
In dezen nood ons hoop alleen op u;
Want heerlijk is 't, en een godvruchtig teiken,
Naar zijne macht het volk de hand te reiken.

Tiresias.

- 405 Helaas! hoe zwaar is 't wijs te zijn in raad,
Daar wijzen raad den wijzen helpt noch baat!
Ik, die dit zag en wiste, mocht wel schromen,
En had geenszins behooren hier te komen.

Edipus.

Wat 's d'oorzaak, dat gij droevig herwaart kwaamt?

Tiresias.

- 410 Ontsla me. Gij en ik, gelijk 't betaamt,
Onze avontuur veel lichter zullen dragen,
Zoo gij mij hoort.

384. Aartsgeheimenissen: dat zouden „voornamen, hoogst gewichtige geheimenissen” zijn; maar hier worden aardsche, in tegenstelling van hemelsche, bedoeld. — 412. Zoo gij mij hoort: versta: „zoo gij de bede verhoort, die ik u doe, van mij te ontslaan van het melden der oorzaak, waarover ik liever niet spreke.”

Edipus.

Dat waar' niet recht. De plagen
Der stede, noch haar heil gehengen 't niet.
Zij voedde u op. Zoudt gij, in dit verdriet,
415 Van 't oogmerk des orakels haar versteken?

Tiresias.

Ik hoore u niet bekwaam en tijdig spreken,
En duchte, dat mij 't zelve niet gebeur'.

Rei.

Om Gods wil, zwijg toch niet, ziet gij hier deur;
Naardien wij alle u dus ootmoedig smeeken.

Tiresias.

420 Gij zijt niet wijs genoeg hierin te spreken;
Ik zal geenszins dit melden, om u niet
t'Ontvouwen uwe ellenden en verdriet.

Edipus.

Wat zegt gij? Zwijgt ge, en weet gij 't? Wilt ge ons allen
Verraden, en de gansche stad zien vallen?

Tiresias.

425 Ik zoeke mij noch u tot last en leed
Te strekken. Hoe? Hoe zijt gij zoo gereed,
Mij dit te last te leggen en te vergen?
'k Heb geen gehoor bij u.

Edipus.

Gij zoudt met tergen
Den besten wel vergrammen. Booswicht! wat?
430 Zult gij het niet ontdekken, en dus prat
Volharden, stijf en onverzet van zinnen?

Tiresias.

Gij scheldt mij voor weerbarstig, en daar binnen
In uw gemoed heeft wrevel haar verblijf;
Dat ziet ge niet, en noemt me stuur en stijf!

Edipus.

435 Wie steurt zich niet, als hij van u moet hooren,
Dat gij de stad verkort en laat verloren?

436. Laat verloren; in haar verloren toestand laat.

Tirésias.

Dit zal geschiên, al sprak ik niet één woord.

Edipus.

Wat zal geschiên? Ontdek dit, als 't behoort.

Tiresias.

Ik zeg niet meer, al zoudt ge mij bezwaren;
440 Nu raas vrij, lust het u dus uit te varen.

Edipus.

Ik, aangetergd, zal onbewimpeld nu
Ontdekken, wat mijn geest gevoelt van u.
't Legt zoo bij mij: wij houden en vertrouwen,
Dat gij de hand hebt aan dien moord gehouwen,
445 Den neêrslag zelf met uwe hand volvoerd.
Zaagt gij den moord begaan, die 't land beroert,
Ik zeg, gij hebt dat stuk alleen bedreven.

Tiresias.

Is 't waar? Ik zeg uw vloek, elk toegedreven
Zoo gruwelijk, beklaagt u; want voortaan
450 Geen burger mag u meer ter sprake staan,
Noch ik, die u voor godloos schatte, een peste,
Een schandvlek van het algemeene beste.

Edipus.

Dus schaamteloos en los en onberaân
Te spreken? Meent gij nog uw straf t'ontgaan?

Tiresias.

455 Ik ben ze ontgaan, en steune op kracht van waarheid.

Edipus.

Wie leerde u dus te spreken? Sproot dees' klaarheid
Uit wichelkunst?

Tiresias.

Uit uwen mond! Gij praamt
En dwingt me klaar te spreken, als 't betaamt.

Edipus.

Wat dwing ik u? Laat mij dit nog eens hooren,
460 En beter, en veel klaarder dan te voren.

449. Beklaagt u: treft uzelfen, als beklagde. — 459. Wat dwing ik u? versta: wat heb ik u gedwongen te zeggen?

Tiresias.

Verstondt ge dit niet klaar genoeg met smart?
Of vraagt ge, opdat gij mij nog tergt en tart?

Edipus.

Ik vrage naar geene openbare stukken;
Maar echter pas het nog eens uit te drukken.

Tiresias.

465 Ik zeg, gij zoekt den moorder, en voorwaar
Zijt zelf alleen de koningsmoordenaar.

Edipus.

Niet ongestraft zult ge, op uw vrije voeten,
Mij tweemaal stout beschuldigen, maar boeten
Dit lasterstuk.

Tiresias.

470 Zal ik dan nog al meer
Beschuldigen, opdat ge u feller weer
Op mij vergramt?

Edipus.

Zeg, wat u lust te zeggen;
't Is toch vergeefs.

Tiresias.

Gij gaat onwetend leggen
Op 't bedde met de waardste, die u smeekt,
En ziet niet, in wat zwaarigheid gij steekt.

Edipus.

475 Meent ge ongestraft dit stadig uit te smijten?

Tiresias.

Zoo waarheid geldt, nooit bang voor tegenwrijten.

Edipus.

De waarheid geldt, of men ze in u niet vindt;
Want uw verstand, gehoor, en oog zijn blind.

Tiresias.

480 Rampzalige! gij durft mij dit toebijten,
Dat elk eerlang u smadig zal verwijten.

473. De waardste, die u smeekt: smeeken staat hier in de betekenis van: „streelen, liefkoozen.” — 477. Of men ze in u niet vindt: al vindt men die bij u niet.

Edipus.

Uw blindheid dient tot uw behoudenis.
Ontbrak 't u niet aan oogen, hou gewis,
Gij zoudt niet lang noch mij, noch die vermogen
Het licht te zien, aanschouwen met uwe oogen.

Tiresias.

485 Het noodlot laat niet toe, dat gij mij doodt;
Dit hangt aan God Apol, mijn hulp in nood.

Edipus.

Kunt gij zoo braaf, of Kreon dit stoffeeren?

Tiresias.

Neen, Kreon geeft geen stof om u te deren;
Maar gij alleen zijt oorzaak van uw leed.

Edipus.

490 O rijkdom, rijk, en kunst, die wijd en breed
De kunst beschaamt, wat moet ge al nijsd verdragen,
Terwijl 't geluk ons dient bij onze dagen!
Nu Kreon, eerst mijn vriend, zoo trouw voorwaar,
Ophitsende dien snooden guichelaar,
495 Landlooper en bedrieger, die op gunsten,
En eigen baat gesteld, doch blind in kunsten,
Al heimelijk, door looze lagen, mij
Versteken wil van deze heerschappij;
Mij, zonder dat ik vorderde door lagen,
500 Van al de stad vrijwillig opgedragen.
Waarzegger! nu, zeg op dan, het wordt tijd.
Zeg op, hoe gij hier van verzekerd zijt;
En waarom hebt gij niet [toen Sfinx, zoo vinnig,
Zoo fel van aard, zijn vragen dubbelzinnig
505 De burgerij te raân gaf], door uw raad
Den burger opgeholpen met de daad?
Want zulk een vraag en raadsel recht beseffen,
Kon geen gemeen verstand verstaan, noch treffen
Recht op zijn hoofd. Dat raadsel eischte een man,
510 Die waarheid zien en openbaren kan;
Dit hebt gij niet ontdekt door wichlerije,
Noch door uw God; maar ik alleen, een vrije,
Ik, Edipus, kwam onbekend en vreemd,
Trof 's raadsels zin, en heb 't gedrocht getemd
515 Door mijn verstand, en niet door vogelteeken.

487. Versta: kraamt gij uit eigen beweging deze verzinsels uit, of heeft Kreon ze u in den mond gegeven?

Nu wilt ge mij van rijk en troon verstecken,
 Om zelf de naaste aan Kreons zij te staan;
 En 't schijnt me toe [wil hier geluk toe slaan],
 520 Dat gij, en hij, die groeit in dit stoffeeren;
 Tot groote schâ des burgers zult regeeren;
 En zoo ik, lang door ramp beproefd alom,
 Geen acht sloeg op uw hoogen ouderdom,
 'k Had u dees' drift alreê verleerd met smarte

Re i.

Wij nemen uw gesprek met ernst ter harte,
 525 En 't schijnt ons, dat de toorne u bei vervoert;
 Doch 't past niet, dit te handlen dus ontroerd,
 Maar liever gâ te slaan en t'overwegen,
 Waarin de zin der godssprake is gelegen.

T i r e s i a s.

Schoon gij regeert, nog voegt het u, naar reên
 530 Te spreken, en te hooren. Dit's gemeen
 En even schoon, en recht van wederzije.
 Ik diene u niet, maar 't hoofd der wichlerije,
 Apollo, noch verlaat me op Kreons macht.
 Dit zegge ik u, dat gij, die onbedacht
 535 Mijn blindheid mij verwijt, en met uwe oogen
 Het licht ziet, niet eens ziet, van mist betogen,
 In welk een ramp gij steekt, noch waar gij zijt,
 Noch met wat bloed gij woont, tot uw verwijt.
 Of weet ge niet, van wien gij zijt gesproten,
 540 En hoe ge u draagt, als vijand van uw loten?
 Hoe levenden en dooden te gelijk,
 Uw moeders en uw vaders vloek, u 't rijk
 Ontzeggen, en afgrijselijk verwijzen?
 Gij, die nu klaar het hemelsch licht ziet rijzen,
 545 Zult blind eerlang omdwalen, dag en nacht.
 Wat haven, wat gebergte zal uw klacht
 Niet hooren, en nagalmen op dat kermen,
 Als gij verstaat, wat bruid gij naamt in d'ermen,
 Rampzalig met een koningin verknocht,
 550 En welk een staart van rampen onbedocht
 Gij nasleept, en wat jammeren uw vruchten
 En u nog staan te vreezen en te duchten!
 Behaagt het u, tast mij en Kreon aan:
 Geen snooder schelm en booswicht zal vergaan,
 555 Als gij alleen.

530, 531. Dit's gemeen en even schoon, en recht van wederzije: versta: dit is een recht, dat wij wederzijds even volkomen gemeen hebben en bezitten.

Edipus.

Staat ons die smaad te doogen,
Te hooren? Vlucht gij nog niet uit mijne oogen?
Vertrekt ge niet ten hove uit naar uw steê?

Tiresias.

Ik was niet dan op uw ontbieden reê.

Edipus.

560 Ik wist niet, dat ge uw dwaasheid dus zoudt uiten;
'k Had anders traag u hier gedaagd van buiten.

Tiresias.

Wij schijnen dwaas bij u en zonder prijs;
Maar schenen bij uwe ouders kloek en wijs.

Edipus.

Wie zijn ze? Zeg, wie kent ons voor zijn telgen?

Tiresias.

Dees' dag zal u voortbrengen en verdelgen.

Edipus.

565 Gij spreekt bedekt, en duister te verstaan.

Tiresias.

Gij zijt de man, die raadsels best kondt raân.

Edipus.

Verwijt ge mij daar prijs door is verworven?

Tiresias.

Uw avontuur heeft u alom bedorven.

558. Versta: ik ben hier alleen op uw last gekomen. — 563. Wie kent ons voor zijn telgen: dat men een personage van rang, vooral een koning, sprekende invoerende, hem den 1sten pers. meerv. laat bezigen, is gebruikelijk en gepast; maar Vondel overdrijft of liever misbruikt hier den regel der spraakkunst, dat het zelfst. n. w. met het bijv. n. w. en met de omschrijvingen in gesl. en getal overeen moet komen. De vader van Edipus kon in hem nooit meer dan één telg kennen. — 564. Versta: „deze dag zal u het geheim uwer geboorte doen kennen en tevens met doodelijke wanhoop vervullen.” — 567. Versta: verwijt ge mij het oplossen van een raadsel, dat mij zooveel roems heeft doen verwerven? — 568. Min duidelijk. Wat Tiresias hier zegt, moet sluiten op het onmiddellijk voorafgaande gezegde van Edipus, en dan is er de zin van: „zeg veeleer, dat het (oplossen des raadsels) u ten verderve is geweest.”

Edipus.

'k Getroostte 't mij, beschutte stad en land.

Tiresias.

570 'k Ga heen. Gij, knaap! nu lei me bij de hand.

Edipus.

Hij lei hem weg; want langer hier te toeven,
Verwart dit werk, daar wij eene uitkomst hoeven.
'k Ontga door uw vertrek dees' moeilijkeên.

Tiresias.

'k Vertrek, nu ik u klaar ontvouwde 't geen
575 Waarom men mij ten hove hadde ontboden,
En vreesde u niet; want gij mij niet zult dooden.
Dit zegge ik u met errenst, dat dees' man,
Dien gij dus zoekt, hem dreigende met ban
En vloek, en straffe, om Lajus' moord t'ontwinden,
580 Diezelve man is hier in stad te vinden,
En 't onrécht voor een vreemdeling geacht;
Want hij is een inboorling, van geslacht
Een recht Thebaan, en burger dezer veste.
Ellende is hem beschoren. Blind ten leste,
585 En pracher, arm van middelen, zal hij
Met eenen stok in vreemde heerschappij
Vertrekken; en de waarheid wil betoonen,
Dat hij is broër en vader van zijn zonen,
En teflens zoon en man, och, al t'onwaard!
590 Der vrouwe, die hem heilloos heeft gebaard;
Dat hij, bij haar in bloedschand' dus gezeten,
Zijn vader heeft vermoord en doodgesmeten.
Vertrek nu, lust het u, en ga in 't hof,
En vorsch het na; en zoo gij endlijk stof
595 Van valsheid vindt, en u van mij bedrogen,
Zoo acht me een dwaas waarzegger, stout op logen.

I. Keer.

Wie mag het wezen, en waar steekt
De man, van wien Apollo spreekt,
En galmt uit Delfis' holle klippen
600 Door zijn waarzeggers mond en lippen,
Dat hij, met zijn bebloede hand,
Het grootste schelmstuk van het land

569. Versta: „zij het mij ten verderve, ik heb er stad en land door behouden.” — 585. Pracher: bedelaar. — 592. Doodgesmeten: doodgeslagen.

Bedreven heeft. 't Is tijd, met paarden
 Te vlieden, en de vlucht t'aanvaarden;
 605 Want God Jupijns vergramde zoon
 Wil, toegerust, uit zijnen troon,
 Met vier en bliksem en 't verbolgen
 Onschuwbre noodlot hem vervolgen.

I. Tegenkeer.

 Want van Parnassus' top, vol sneeuw,
 610 Loopt een gerucht en landgeschreeuw,
 Dat elk hem, die zich wil verstekten,
 Vast naspoort in de steenrotsstreken,
 En bosch, en hol; gelijk een stier
 In 't eenzaam omdwaalt ginds en hier,
 615 En loeit. Dees' balling, droef aan 't zuchten,
 Poogt dus de godsspraak snel 't ontvluchten,
 Die hem verraadt in alle steen;
 Maar och! 't gerucht snort om hem heen,
 Met zijne vlugge en snelle pennen.
 620 Hij kan den naklank niet ontrennen.

II. Keer.

 De wijze en ziende blindeman
 Meldt gruwlen, veel grooter als men kan
 Ontkennen of met reden stuiten.
 Ik twijfel, wat mij staat te sluiten,
 625 Hang tusschen hoop en vrees gevat.
 Ik sluit niet, zie nu dit, dan dat.
 Wij hoorden nooit voorheen, noch weten,
 Wat twist alle eendracht heeft versmeten,
 En Polybus en Labdakus
 630 In hunne zonen fel aldus
 Laat worstelen. Op welke blijken
 Zal ik met reden vonnis strijken,
 En Edipus, daar 't volk om zucht,
 Verwijzen op een los gerucht?
 635 Zal ik nu Labdakus handhaven,
 Om naar te vorschen, naar te draven,
 Te zoeken welk een vreemdeling,
 Ons onbekend, dien moord beging?

612. Naspoort: zoo ook vs. 594: En vorsch het na, en vs. 956: Nasporen; terwijl wij daarentegen vs. 636 weder de spelling naar te vorschen, naar te draven hebben. Vondel, of zijn corrector, is hier zichzelf niet gelijk. — 629, 630. En Polybus en Labdakus in hunne zonen: de hier bedoelde zonen zijn: „Edipus,” die, gelijk men geloofde, Polybus, en „Lajus,” die Labdakus tot vader had.

II. Tegenkeer.

- Maar God Apol en Jupiter
 640 Zijn wijs, zien elks bedrijf van ver.
 Dat nu waarzeggers, hoe vermeten,
 Veel meer dan andre menschen weten,
 Blijkt niet zoo klaar; dewijl gewis
 d'Een snediger dan d'ander is;
 645 Weshalve ik luistren zal geduldig,
 En niemand, wie den held beschuldig',
 Toevallen, eer men recht verstaat
 Een grondbewijs, 't welk zeker gaat;
 Want klaar is 't, dat, om hem te schaden,
 650 De rotsmaagd 't raadsel gaf te raden
 Den man, wiens wijsheid bleek zoo prat,
 Tot heil van d'aangevochten stad,
 En vreugd van Thebes burgerijen,
 Door hem ontslagen van haar lijn;
 655 Waarom ik zulk een wijzen man
 Niet voor een booswicht houden kan.

Kreon.

- O burgers! 'k heb verscheiden hooren zeggen,
 Dat mij de vorst veel kwaads te last durf leggen.
 'k Verschijn hierom als een, wiens eer het raakt;
 660 Want heb ik 't zoo met woord of werk gemaakt,
 Zoo lust het mij, te schandelijk betegen,
 Niet langer 't licht t'aanschouwen, als een zegen;
 Want zulk een klank bevekt mijne eer en faam
 Te gruwelijk, en brandmerkt mijnen naam
 665 Ten hoogste, mits mij elk en gij mocht heeten
 Een stedepest en boozen ingezeten.

Rei.

Misschien wordt gij beticht door onbescheid
 Van gramschap, niet uit errensthaftigheid.

Kreon.

- Wie drijft, dat, door mijn raad en welbehagen,
 670 's Waarzeggers mond valsch antwoorde op zijn vragen?

Rei.

Dit wordt gezegd, doch 'k weet niet, met wat hart.

650. De rotsmaagd: de Sfinx, die 't bovenlijf eener vrouw had. —
 661. Betegen: 't zelfde als beticht, gelijk Vondel vs. 667 schrijft. Van
 de samenstellingen met tijgen zijn aantijgen en optijgen nog in ge-
 bruik. — 668. Uit errensthaftigheid voor „in ernst,” en evenzoo vs. 673
 ernsthaftig. — 671. Met wat hart: met welke bedoeling.

Kreon.

Beticht hij mij van 't schelmstuk, dat elk smart,
Met meeninge en ernsthaftig, zonder veinzen?

Rei.

675 Dat weet ik niet, die 't hof in zijn gepeinzen
En daden niet doorzien kan, als 't behoort;
Maar zie, daar komt de koning uit de poort.

Edipus.

Hoe nu? Wat jaagt u herwaart, zonder schromen?
Durft gij verwaand nog hier ten hove komen,
680 Daar 't blijkt, dat gij den vorst hebt omgebracht,
En mij van 't rijk berooven wilt met kracht?
Bij Jupiter! zeg op: toen gij vermeten
Dit voornaamt, hield uw heerschlust, dol bezeten,
Mij voor een dwaas en suffer? Docht ge, dat
685 Ik zinneloos, gansch geen gevoelen had,
Noch merkte, dat men toeleide, om door lagen
Mij uit den troon, en buiten 't rijk te jagen?
Of schijnt dit nog geen zinneloos bestaan,
Ontbloot van volk, en gunst, de hand te slaan
In iemands rijk, waarnaar men plag te pogen
690 Door hulp van vele, en rijkdom, en vermogen?

Kreon.

Gij weet wel, wat ge drijft. Aangaande 't geen
Gij zegt, hoor toe: vat eerst de zaak met reën,
En oordeel dan met kennisse en bescheiden.

Edipus.

695 Gij weet een zaak wijdloopig uit te breiden;
Mij schort het slechts aan ooren nu ter tijd.
Ik merk, hoe gij op mij gebeten zijt.

Kreon.

Hoor eerst hetgeen ik zeg; de zaak is 't waardig.

Edipus.

Ontken niet, dat gij boos zijt en kwaadaardig.

Kreon.

700 Is onverstand en heet hardnekkigheid
Bij u een deugd; gewis, gij zijt misleid,
En zinneloos.

678. Verwaand: hier voor: waanzinnig, zinneloos. — 684. Gansch geen gevoelen had: niets merkte, niets kon doorgronden.

E d i p u s.

Meent ge uwen vriend t'ontmoeten
Dus smadelijk, en niet dien smaad te boeten?
Gij zijt misleid.

K r e o n.

'k Beken, uw reën zijn goed;
Maar toon, waarin ik u met smaad ontmoet.

E d i p u s.

705 Hebt gij geraân of niet, dat ik zou zenden
Een bode naar den overal bekenden
Waarzegger?

K r e o n.

Ik beken dit gaarne meê.

E d i p u s.

Hoe lang is 't leên, dat Lajus?

K r e o n.

Wat hij dèè?

Want ik versta dit niet.

E d i p u s.

Geraakte om 't leven?

K r e o n.

710 't Is lang geleên, dat Lajus kwam te sneven.

E d i p u s.

Was toen al meê 's waarzeggers kunst in zwang?

K r e o n.

Hij was bij elk in eere al overlang.

E d i p u s.

Heeft hij wel ooit van mij gerept te voren?

K r e o n.

Mijns wetens niet; dat kwam mij nooit ter ooren.

E d i p u s.

715 Hebt gij toen naar dien moorder nooit getaald?

K r e o n.

Ja, trouwen; maar hij bleef onachterhaald.

Edipus.

Hoe? Waarom kwam dees' wichlaar dit niet mellen?

Kreon.

Dat weet ik niet, en wil geen vonnis vellen
Van 't geen ik niet begrijp, noch kan verstaan.

Edipus.

720 Gij zoudt gewis bij ieder dank begaan,
Indien gij 't wist en rustig openbaarde.

Kreon.

Wat 's dit? Zoo 't mij bekend waar', ik verklaarde
Dit stuk, en zoû 't niet zwijgen, neen, o neen!

Edipus.

725 't En waar gij eerst met hem kwaamt overeen,
Nooit zei hij, dat ik Lajus lei ter neder.

Kreon.

Of hij dit zegt, dat weet ge; en ik wil weder
Uit u verstaan 't geen ge uit mij trekken wilt.

Edipus.

Doorzoek het vrij; ik zal, wat tijd gij spilt,
Nooit moordenaar van Lajus zijn bevonden.

Kreon.

730 Is zuster niet door trouw aan u verbonden?

Edipus.

Ik loochene geenszins hetgeen gij vraagt.

Kreon.

Bezit ge niet één rijk met haar, en draagt
Den koningsstaf gemeen met uw verkoren?

Edipus.

z'Is in 't bezit, als zij bedong te voren.

Kreon.

735 Zoo kan ik met geen recht de derde zijn.

Edipus.

Hier hapert nu uw trouw in allen schijn.

724, 725. Versta: indien 't geen afgesproken werk ware tusschen u beiden
zou hij, enz.

Kreon.

- Geenszins, zoo gij mij hoort, als ik u hoorde.
 Bedenk eerst, of ooit heerschlust mensch bekoorde
 In staatgevaar te leven, liever dan
 740 Gerust en stil te slapen, verre van
 Bekommering. Gewis, mij zou niet lusten
 Te heerschen, en mijzelfen dus t'ontrusten.
 'k Liet liever mij gebiën, dat min bezwaart
 Dan heerschen. Dit 's een recht gematigde aard.
 745 'k Gebruike nu door u wat ik begeere
 Gansch buiten zorg. Zat ik in staat en eere,
 Dan stond me veel te doen door dwang met pijn.
 Hoe zou me 't rijk dan aangener zijn,
 Als heerschen en bevrijd zijn van verdrieten?
 750 'k Ben niet zoo dwaas, of wil veeleer genieten
 Het goed, dat mij tot overwinst gedijt.
 Nu kieze ik al, wat mijn gemoed verblijdt.
 Nu mint mij elk. Nu loopen ze om mij draven,
 Dat ik bij uw genâ hen mag handhaven.
 755 Hoe zoude ik dan door heerschlust, als beroofd
 Van zinnen, al dit heil zien over 't hoofd?
 Een boos gemoed is onwijs in 't bejagen.
 Die raadslag liet ik nimmer mij behagen,
 Zou niemand ook handhaven in dat werk;
 760 En eischt ge klaar bewijs: vraag Delfis' kerk
 Of ik niet recht die godsspraak u ontleedde:
 En vindt gij dan 's waarzeggers mond, mij mede,
 Op valsheid en bedrog, zoo straf me vrij
 Aan 't leven, door veel stemmen, u en mij
 765 Veroordeeld; maar leer kloek u zelf mistrouwen,
 En mij alleen hier schuldig aan te houwen
 Uit achterdocht; want hoe kan 't billijk zijn,
 De boozen vroom te noemen, zonder schijn
 En wettig blijk; en weder, zonder reden,
 770 De vromen, als misdadigen, te treden?
 Een trouwen vriend te bannen, is een kwaad

748, 749. Wederom goed overgezet, maar slecht vertaald. Kreon wil zeggen: „Hoe! zou ik dan liever koning willen zijn, dan wel mijn eigen meester, en vrij van beslommeringen?” — 758. Die raadslag: versta: die samenspanning met Tiresias, waarvan gij mij beschuldigt. — 759. Handhaven: hier voor „ondersteunen, ter zijde staan.” — 764, 765. Door veel stemmen, u en mij veroordeeld: versta: „veroordeeld door meer dan eene stem, t. w. niet alleen door de uwe, maar ook door die van mijzelfen.” — 766, 767. En mij alleen hier schuldig aan te houwen uit achterdocht: lees: „en niet, mij, alleen uit achterdocht, hieraan schuldig te houden.

775 Bij mij zoo groot, als die zichzelf verraadt,
 En 't leven, dat wij 't allereêlst waardeeren.
 Maar nu de tijd zal 't ons op 't zekerst' leeren.
 De tijd ontdekt allengs den vromen; maar
 Eén dag alleen stelt booze in 't openbaar.

R e i.

O, koning! hij spreekt recht. Gij moet u hoeden,
 Te struikelen door reukeloos vermoeden.
 Wie schichtig recht, beklaagt zich licht te laat.

E d i p u s.

780 Als iemand snel, door heimelijk verraad,
 Het rijk belaagt, moet mijn beraad niet dralen:
 Want zit ik stil, zijn aanslag zal niet falen:
 Hij voert zijn loos beleid en kloek besluit,
 Mij ten bederve en val, volkomen uit.

K r e o n.

785 Wat eischt ge dan, dat ik ten rijke uit vliede?

E d i p u s.

Geenszins, maar sterf in 't rijk; want ik verbiede,
 Dat gij 't ontvlucht.

K r e o n.

Wanneer bewijst ge, wat
 U stof geeft tot dien haat, op mij gevat
 Zoo doodelijk?

E d i p u s.

790 Zult gij mij dan niet wijken,
 Noch zwichten voor 't gezag van Kadmus' rijken?

K r e o n.

Mij dunkt, dat gij geenszins ten beste raadt.

E d i p u s.

'k Beoog mijn nut.

K r e o n.

En 't past me in dezen staat,
 Dat ik mij zelf bedachtzaam ra ten goede.

Edipus.

Maar gij zijt boos.

Kreon.

En of gij 't niet bevroedde?

Edipus.

795 Mij past nochtans 't gebied, bij elk ontzien.

Kreon.

Geenszins, zoo gij met onrecht wilt gebiën.

Edipus.

O stad, o stad!

Kreon.

Dees' stad behoort mij mede,
Niet u alleen.

Rei.

Gij, koningen! houdt vrede.

800 Ik zie mevrouw Jokaste uit 's konings hof,
Ter goeder tijd, hier aantreën, die dees' stof
Van tweedracht zal wegnemen naar 't betamen.

Jokaste.

805 Rampzaligen! hoe wekt ge hier te zamen
Te reukeloos dit stadgerucht op straat?
Of schaamt ge u niet, daar 't land in arbeid gaat
Van zwaarigheên, te razen en krakeelen
Om uw bijzondere en eigene verschelen?
Mijnheer! naar 't hof; gij, broeder! naar uw huis.
Verwekt om klein belang geen landgedruisch!

Kreon.

810 Och, zuster! och, uw man, een hart moet ijzen,
Beticht me, en durf bij andren mij verwijzen,
Opdat men mij strafschuldig 't rijk uitstoot',
Of met een glimp veroordeele ter dood.

Edipus.

'k Beken, dat ik vernam, op welke gronden
Hij mijnen staat belaagt door looze vonden.

794. En of gij 't niet bevroedde? lees: „maar, ik ben niet van misdaad overtuigd.” — 797. O stad, o stad: Edipus roept hier de aanwezige burgers aan.

K r e o n.

815 De donder mij, als een verwaten, sla,
Kwam ik, gelijk gij zegt, uw stoel te na.

J o k a s t e.

Bij Jupiter! mijn heer, mijn uitverkoren!
Geloof hem om dien dieren eed, gezworen
820 Bij al de Goôn, in 't aangezicht van mij,
En 't bijzijn van dees' gansche burgerij.

R e i.

O koning! ik verzoek het, wilt toch hooren,
En overweeg de zaak wel rijp te voren.

E d i p u s.

Wat wilt ge? Dat ik voor hem wijken zal?

R e i.

825 Dat gij hem, nooit gerekend in 't getal
Der dwazen, en die heilig heeft gezworen,
Beschut, en houdt in eere naar behooren.

E d i p u s.

Weet gij wel, wat ge wilt?

R e i.

Dat weet ik, ja.

E d i p u s.

Wat is het dan?

R e i.

830 Dat gij met ongenâ
Een vromen en onnoozlen vriend, om dingen,
Die donker zijn, zoo schandelijk wilt dwingen,
Het gansche land te ruimen.

E d i p u s.

Weet dan vrij,
Wanneer ge dit met ernst verzoekt van mij,
Bestaat ge zelf, mij uit het land te jagen.

R e i.

835 Bij al de Goôn en 't licht van Febus' wagen!
Dit drijf ik niet, of moet, van God en al
Mijn vrienden droef versteken, gaan ten val,

Is dat mijn wit; maar 't jammer en de smarte
Des vaderlands kwetst mij zoo diep in 't harte,
840 Ook dat dit kwaad uit uwen boezem vloeit,
En d'eerste ellende aldus nog wast en groeit.

Edipus.

Hij ga dan hene, en moet ik gansch bederven,
En, schendig uit mijn rijk verdreven, zwerven,
Ik eere nog uw aanzicht, dat gij wascht
In tranen, maar versmâ dien snooden gast;
845 Want waar hij is, mijn haat zal op hem kleven.

Kreon.

Gij blijft verhard, al schijnt ge toe te geven,
Maar zwaarder viel 't, gaaft gij uw gramschap toe;
Want zulk een aard strekte eerst zijne eige roè.

Edipus.

Vertrek, ga heen; gij hoort, wat wij u heeten.

Kreon.

850 'k Zal heengaan, en bij u, op mij gebeten,
Versmaad zijn, doch bij 't volk niet ongeacht.

Rei.

Mevrouw! waarom vertoeft ge, door uw macht,
Hem uit het hof en uw gezicht te leiden?

Jokaste.

Bijzonder, nu ik klaar verneem, in 't scheiden,
855 Hoe jammerlijk het hier gelegen is?

Rei.

Een ongelijk gevoelen, ongewis
En los, is hier gerezen onder 't spreken.
Onbillijke beschuldigingen breken
Mijn hart van rouw.

850, 851. Met deze woorden tot afscheid verlaat Kreon het tooneel. —
852-855. Deze regels zijn mede niet duidelijk en Vondel schijnt hier het
oorspronkelijke niet goed te hebben verstaan. De zin is:

Rei.

Mevrouw, laat u niet weerhouden. Beweeg ook den koning, naar binnen te gaan.

Jokaste.

Vooraf wil ik bekend zijn met de oorzaak van hun beider twist.

J o k a s t e.

Komt dit van wederzij?

R e i.

860 Ja zeker.

J o k a s t e.

En wat brocht een ieder bij?

R e i.

Ik heb genoeg, genoeg; nu alle staten
In lijden zijn, is 't beter, dat wij 't laten,
Daar zij 't gesprek bij lieten en den strijd.

E d i p u s.

865 Gij ziet, waartoe uw drift vervalt, die zijt
Of gaat voor vroom, en in dit bitter lijden
Ontstelt ge nog mijn geest, en laat me glijden.

R e i.

870 O koning! ik zei menigmaal voorheen,
'k Most onwijs zijn, en afgedwaald van reën
En recht begrijp van 't nut des staats te weten,
Begaf ik u, in zulk een last gezeten;
Want gij hebt volk en vaderland, verdrukt
Van jammeren, gered, den nood ontruikt,
Zoudt gaarne, was 't in uw vermogen, heden
Uw ambt en staat met eere en deugd bekleeden.

J o k a s t e.

875 Bij Jupiter, o koning! zeg me voort:
Hoe zijt ge dus afgrijselijk gestoord?

E d i p u s.

'k Zal zeggen [want ik eere u boven allen],
Wat Kreon voor een raad, naar zijn gevallen,
Nam tegens mij.

J o k a s t e.

880 Verhaal 't, zoo 't u behaagt,
Indien gij hem rechtvaardig hebt beklaagd.

E d i p u s.

Hij zegt, ik dorst vorst Lajus nederleggen.

861. Staten: voor: „standen, soorten van menschen.” Zoo wordt de *Gulden Winkel* op den titel vermakelijk en stichtelijk voor alle staten van menschen genoemd. — 864. Hier wendt zich Edipus tot den Rei.

Jokaste.

Zegt hij 't uit zich, of uit een anders zeggen?

Edipus.

Tiresias, die schelm, vliegt van zijn hand,
Geeft elk dit in den mond door 't gansche land.

Jokaste.

- 885 Al wat gij van u zelven zegt, laat varen,
En hoor mij: leer, dat geen, hoe rijp van jaren,
Geen sterflijk mensch waarzeggerij verstaat.
Dit zult ge uit mij vernemen inderdaad;
Want Lajus liet voorheen 't orakel spreken,
890 In Delfis' kerk; dit laat ik hier nu steken,
Behoudens dat ik zeg, hoe hij verstond,
Uit God Apol, of uit zijn Priesters mond,
Dat hij, gelijk het lag bij noodlots orden,
Van zijnen en mijn zoon vermoord zou worden;
895 En zoo de faam ons aanbrocht, als iet waars,
Is Lajus van uitheemsche moordenaars
Verslagen, op een driesprong; maar den jongen,
Drie dagen oud omtrent, liet hij, gedrongen
Van zorge, met een koorde door elk been
900 Geslagen, van de dienaars ergens heen,
Bezijden 's weegs, op woeste bergen dragen.
Doch God Apol, berechter op uw vragen,
Heeft op die wijs geenszins te weeg gebracht,
Volvoerd, dat zich de zoon door vaderslacht
905 Vergrijpen zou; noch Lajus, bang voor 't sneven,
Dat hem zijn zoon zou brengen om het leven.
Dies, schoon dit van 't orakel werd gespeld,
Zijt hierom niet bekommerd noch ontsteld;
Want God kan naar zijn wijsheid licht ontdekken,
910 't Geen hij verstaat tot noodig heil te strekken.

Edipus.

Mevrouw! hoe wordt mijn ziel en geest ontsteld,
Nu ik verneme en hoor, wat gij vertelt!

Jokaste.

Wat kommer perst u, dus ontsteld te spreken?

Edipus.

- Uit uw verhaal is ons dan klaar gebleken,
915 Dat Lajus op een driesprong werd ontzield.

897. Den jongen: zijn zoontje, waarvan vs. 894 gesproken is — Edipus
zelven.

Jokaste.

Dit werd gezegd, en duurt.

Edipus.

En waar geviel 't?

Jokaste.

In Focis, daar de wegen, vrij en open,
Van Delfis en van Daulis t'zamenloopen.

Edipus.

Hoe lang geleên? Wanneer gebeurde dit?

Jokaste.

920 Recht eer gij raakte op stoel, in 's lands bezit,
Kwam deze stad die droeve maar te hooren.

Edipus.

O Jupiter! wat hebt ge mij beschoren?

Jokaste.

Wat schiet u in het hoofd, dat gij dus vreest?

Edipus.

925 Ai, vraag me niet. Maar hoe was hij van leest?
Hoe oud was hij?

Jokaste.

Heel groot; het haar aan 't grijzen:
Van opzicht u niet ongelijk.

Edipus.

Nu rijzen

Mijn haren; want ik duchte voor mijn ziel,
En dat mijn vloek onwetende op mij viel.

Jokaste.

930 Wat zegt ge? Ik zie, o koning! met meedoogen,
Verbaasd van schrik en angst, u onder d'oogen.

Edipus.

Hoe beeft mijn hart van vreeze, dat misschien
Tiresias te verre heeft gezien!
Doch klaarder zult gij mij dit stuk verklaren,
Zoo gij mij nog een zaak wilt openbaren.

916. Dit werd gezegd, en duurt: voor: „dit is en wordt nog heden
ten dage zoo verteld.”

Jokaste.

935 Ik schrikke me. Wat vraagt ge nog? Gewis,
Is 't mij bekend, 'k zal zeggen als het is.

Edipus.

Ging hij langs 't veld alleen met drie of vieren,
Of volgde hem een lijfstoet van staffieren,
Gelijk een vorst en koning voeg vooral?

Jokaste.

940 Zij waren vijf te zamen; in 't getal
Was een heraut, en Lajus op een wagen
Reed hene.

Edipus.

Och, och! 't begint hier op te dagen.
Maar wie heeft u dees' tijding aangebracht?

Jokaste.

Een dienaar, die het nauw ontliiep met kracht.

Edipus.

945 Is dees ook thuis, en bijderhand te krijgen?

Jokaste.

O neen; maar toen hij u ten troon zag stijgen,
Na Lajus' dood, greep hij mij bij de hand,
En bad me, of hij mocht trekken op het land,
Om daar het vee te hoeden in woestijnen,
950 En zelden hier ten hove te verschijnen.
'k Gaf hem verlof, die waard was grooter eer.

Edipus.

Bestel, dat hij hier haastig wederkeer'.

Jokaste.

Het zal geschiên; maar zeg me eens: om wat reden?

Edipus.

Ik ben beducht en vreeze, 'k hebbe heden
955 Te veel gehoord, en wil dees' zaken klaar
Nasporen.

935. Ik schrikke me: me is hier mee, of mede. — 949. In woestijnen: hyperbolisch, voor: „in afgelegen plaatsen.” — 950. Zelden: beter: „niet weder.”

J o k a s t e.

Hij zal haast verschijnen; maar
Mag ik hetgeen u pijnigt nu niet hooren?

E d i p u s.

- Ik zal 't u niet verbergen, mijn verkoren!
Naardien ik schier mijn wit beschieten kan;
960 Want wien zoude ik dit liever melden dan
Aan u, nu ons dit lot is toegefallen?
Mijn vader, een Korinther, en bij allen
Zoo groot geacht, was Polybus genaamd,
En Merop hiet mijn moeder. Ik, befaamd,
965 Was in de stad, bij al de burgerije,
Gezien, totdat mij dit ['t welk ik belije
Verwondrenswaard] gebeurt, maar mijnen staat
Niet paste; want een heer, door overdaad
Van drank vervoerd, steekt op, vaart uit, en lastert,
970 En scheldt me voor een vondeling, een basterd.
Ik, dus gehoord, verkropte 't nauw dien dag;
Maar 's andren daags genaakte ik met beklag
Mijn vader, en vrouw moeder, ondertastte
De zaak; en zij, dewijl men mij belastte
975 Met dit verwijt, vergramden, meer dan ooit
Voorhene, op hem, die dit had uitgestrooid:
En ik, hoewel mijne ouders mij beminnen,
Krop dit verwijt in mijn gemoed, van binnen
Vol hartewee. Ik reis naar Delfis' kerk
980 Zoo stil, dat geen der ouderen het merk';
En God Apol, wiens antwoord ik kwam hooren,
Voorspelt me niets, uit zijne donkre koren,
Dan schriklijkheên en jammer, en hoe 't lag
Bij noodlot, dat ik nog mijn bruiloftsday
985 Zou vieren, en in moeders echt mij mengen,
Een gruwzaam kroost bij haar ter wereld brengen,
Vermoorden zelf mijn vader, die mij teelt.

964. En Merop hiet mijn moeder: waarom niet liever:

En Merope mijn moeder.

De zin bleef even goed en de smakelooze afknotting van den vrouwennaam ware vermeden. — 966-968. Totdat mij dit.... niet paste: de zin van het oorspronkelijke is ongeveer: „toen mij iets gebeurde, dat wel geschikt was om mij te verwonderen, maar toch niet waardig, dat ik er mij zoo over bekommerde.” — 970. Een basterd: deze bijvoeging is van Vondel. Zie het aangeteekende hierboven op vs. 2 van het gedicht van Aristofanes, bl. 396. — 975. Vergramden: de vorm vergrammen voor vergramd zijn is thans ongewoon, doch daarom niet af te keuren. — 987. Die mij teelt: voor „die mij teelde.” Een orakeltaal is al onduidelijk genoeg op zichzelf en behoeft het, door dusdanige dichterlijke vrijheden, niet nog meer te worden.

- Ik, die mij al dees' schriklijkeen verbeeld,
 Sloot, dus gedreigd van mijn geboortesterre,
 990 Korinthe land t'ontwijken, en heel verre
 Van daar te vliën, om dit schandaal t'ontgaan,
 Hetwelk ik uit Apollo had verstaan.
 'k Vertrekke, en koom [zoo 'k heb uit u vernomen],
 Daar Lajus is vermoord en omgekomen;
 995 En toen ik nu ['k beken het u recht uit]
 Ter plaatse kwam, daar zich de driesprong sluit,
 Bejegent me een heraut, en op een wagen,
 Een oude [zoo gij mij hebt voorgedragen]
 Van runderen getrokken. Dees bestaan,
 1000 Mij uit den weg te drijven en te slaan.
 Ik, toornig, sla den voerman, die braveerde,
 Mij uit den weg teruggestiet en keerde:
 En d'oude sloeg me, als ik kwam tot hem treën,
 Met kracht op 't hoofd, wel tweemaal achtereën,
 1005 Werd ruim betaald, met mijnen staf geslagen
 In ééne reis, dat hij steil uit den wagen
 Ter aarde stort; voorts velde ik al den stoet.
 Indien ik nu een spruit ben uit het bloed
 Van Lajus, waar is ergens zulk een snoode
 1010 Als ik? Wat mensch leeft zoo gehaat van Gode,
 Nu mij geen vreemde of burger bergen moet,
 Noch staan ter sprake? Elk stoot me met den voet
 Ten huize uit. 'k Heb, met zweren, al de vloeken
 Op mijnen hals gehaald door 't onderzoeken;
 1015 Geen ander, maar ik zelf heb dit verwekt,
 En 't bed des doôn met deze hand bevlekt,
 Waardoor hij kwam te sneven. Wie is boozer?
 Of ben ik nog, bij wien geen goddeloozer
 Geleken wordt, niet heel en al besmet?
 1020 Is 't vliedens tijd? Ik, balling uitgezet,
 Zal vaderland noch vrienden met mijne oogen,
 Na dezen dag, niet meer aanschouwen mogen.
 Moet ik slechts niet mijn moeders bruidsbed flus
 Ontheiligen, en zelf ook Polybus,
 1025 Mijn vader, die mij teelde, en won, en voedde,
 Ombrengen? Of sluit hij niet, als een vroede,
 Die zegt, dat mij fortuin dit overzendt?
 O, oppergoôn daar boven! keert en wendt
 Het zoo, dat ik dien dag niet mag beleven,

998. Lees: ik, wien het bloote denkbeeld aan zulke gruwelen verschrikt. —
 998. Een oude: hier: een oud man. — 1026. Of sluit hij niet, als een
 vroede: versta: of vormt hij niet een juiste gevolgtrekking?

- 1030 Maar eer den geest en lesten doodsniik geven,
Dan mijne ziel zoo schendig werd besmet.

R e i.

Dit hooren valt verdrietig; doch ontzet
U niet, noch geef den moed niet gansch verloren,
Voordat gij komt bescheid uit hem te hooren.

E d i p u s.

- 1035 Dees' hoop schiet mij nog over, anders geen,
Dan dat ik wacht bescheid uit 's herders reên.

J o k a s t e.

En als hij komt, wat wilt ge dan toch maken?

E d i p u s.

'k Zal 't zeggen. Spreekt hij dan van deze zaken
Als gij, zoo ben ik vrij van dezen moord.

J o k a s t e.

- 1040 Wat hebt ge uit mij voornamelijk gehoord?

E d i p u s.

Gij zegt, hij meldt dat dees van moordenaren
Is omgebracht. Zoo hier veel schelmen waren,
Hebbe ik hem niet vermoord; dewijl één man
In velen niet gerekend worden kan.

- 1045 Maar zoo één man alleen hem heeft verslagen,
Kan elk met recht van manslacht mij beklagen.

J o k a s t e.

Hoü dit voor vast. Ook kan hij nimmer dat
Veranderen, hetwelk de gansche stad,
Niet ik alleen, gehoord heeft met hare ooren;
1050 En wijkt de knecht van 't geen hij sprak te voren,
Nog spreekt hij van vorst Lajus' dood niet recht,
Gelijk Apol te Delfis had gezegd,
Dat hem mijn zoon most doón; nu liet dees 't leven
Voorhene, en kwam vóór 's vaders dood te sneven;
1055 Dies ik me aan geen waarzeggerij vergaap.

E d i p u s.

Gij spreekt zeer wèl; doch zendt om hem een knaap;
Verzuim dit niet.

1031. Dan: lees: dan dat. — 1040. Versta: wat hebt gij dan uit mijne woorden opgemaakt? 1044. In velen: men zou thans schrijven: „voor velen.”

Jokaste.

'k Zal 't doen; maar treën we binnen.
'k Wil zonder uw behagen niets beginnen.

I. Keer.

Och! of me 't noodlot gunnen woû,
1060 Dat ik d'eerwaardigheid en trouw
Der heilge spreuken en elk werk
Volbrocht, van 's hemels wetten sterk
Bezegeld, en die overal
Ontvangen zijn, als hemelval,
1065 En God den vader, anders geen
Voor oorsprong kennen; daar niet een
Der sterfelijken deel aan had,
Daar tijd noch ouderdom op vat.

I. Tegenkeer.

Het onrecht baarde dwinglandij,
1070 Die reukloos pakt haar rooverij,
En wat men inhaalt met geweld;
En, als zij zit in top gesteld,
Noodwendig neerstort uit haar staat,
Dewijl ze slimme gangen gaat.
1075 Ik bidde God, dat hij dit pleit
Der stad niet tot ons onheil scheidt:
Want om te raken uit dees' klem,
Laat ik hem gaarne d'eerste stem.

II. Keer.

Wie 't heilig recht met werk of woord
1080 Schoffeert, en geenszins eert, als 't hoort,
Nog weniger des hemels raad,
Vervalle ellendig van zijn staat,

1059-1062. Dit klinkt eenigszins ingewikkeld. Er staat ongeveer in 't oorspr.: „Rechtvaardige Goden, doet mij het verheven geluk smaken de heiligheid in woorden en zeden te betrachten en mijn leven te regelen naar de wetten, die,” enz. Het koor, blijkbaar ontsticht over den toon, waarop zich Jokaste heeft uitgelaten ten opzichte van Apollo's godsspraak, schijnt dit nu weer op kiesche wijze te willen goed maken. — 1065. God den vader: een Athanasiaansche uitdrukking, die hier vrij zonderling te pas is gebracht. Het Grieksch zegt alleen, dat de zooveen genoemde wetten „uit den Olympus,” d.i.: „van de Goden,” herkomstig zijn. — 1075. God: hier wordt „Apollo” bedoeld; wat wel iets duidelijker had mogen worden aangewezen. — 1081. Weiniger: dit zou men thans als een germanismus brandmerken: wij hebben 't echter vroeger meermalen bij Vondel aange troffen, en in den grond is het woord onberispelijk. Dat het in onbruik is geraakt, is waarschijnlijk toe te schrijven aan den invloed der Fransche letterkunde.

- 1085 Zoo hij, bekoord van snoode min,
 Nog vlamt op schandelijk gewin,
 Het hart van geen godloosheid spaant,
 De hand, moedwillig en verwaand,
 En zonder vreeze voor Gods troon,
 Durf slaan aan dingen, hem verboôn.
 1090 Wat mensch, vergeet dees al zijne eer,
 Bedwingt door reden zijn geweer,
 Als ondeugd stout in staat blijft staan?
 Wat lust het mij ten rei te gaan?

II. Tegenkeer.

- 1095 Men heeft dan echter geene reên,
 Godvruchtiglijk naar Delfis heen,
 Het hart van Griekenland, voortaan
 Bij God Apol om raad te gaan,
 Noch naar Olympia, 's lands wijk,
 Zoo niet de waarheid ieder blijf'.
 1100 O, Jupiter! verstaat ge dit,
 In 't albestierende bezit,
 't Welk eeuwig duurt; betoon in 't end,
 Dat u dees' dingen zijn bekend!
 Want God Apollo's eer heeft uit,
 En Delfis' overoud besluit,
 1105 Gespeld aan Lajus in zijn kracht,
 Legt in den grond en gansch veracht.

Jokaste.

- 1110 Landsheeren! ik nam voor een geur te branden,
 Met wierook en kerkkransen in de handen,
 Ten offer naar der Goden kerk te treên;
 Want Edipus wordt van zorgvuldigheên
 En velerlei bekommelingen krachtig
 Gedreven, en hij draagt zich niet manhaftig,
 Gelijk het voegt een man, die al 't verleên
 En wat er voor de hand is tegens een

1085. Spaant: speent. — 1092. Versta: zou 't mij dan lusten — nauwkeuriger: baten — de Goden met plechtige dansen te vereeren? — 1093. Men heeft dan, enz.: lees, in verband met wat onmiddellijk voorafgaat: „wat zou ik mij begeven naar Delfi”, enz. — 1095. Het hart van Griekenland: Delfi werd niet alleen het hart van Griekenland, maar het middelpunt der aarde gerekend. — 1097. Noch naar Olympia: Vondel vergeet hier te gewagen van den tempel te Abas, in Phocis, waar 't Gr. mede van spreekt. — 1107. Landsheeren: versta: „Rijksgrootten.” — 1113-1115. Die al 't verleên en wat er voor de hand is tegens een kan wegen: versta: „die de gebeurde en tegenwoordige zaken behoorlijk met elkaar vergelijken kan.”

- 1115 Kan wegen, maar hangt gansch aan kwade maren,
 Die enkel schrik in zijn gedachten baren.
 Dewijl dan al mijn onderwijs niet baat,
 Neem ik, Apol! u tot een toeverlaat,
 Als allernaaste, opdat ge, mijn gebeden
 1120 Verhoorende, ons, dus droevig aangestreden,
 Wilt redden; want wij vreezen algelijk,
 Naardien we zien den stierman van het rijk
 Dus moedeloos.

Forbas.

- Gij, heeren! kunt ge ons wijzen,
 Waar 's konings hof en hooge tinnen rijzen?
 1125 Doch zegt vooral, zoo gij het trouwen weet,
 Waar hij zich houdt.

Rei.

Daar toont zich 't hof zoo breed.
 Hij zelf, o gast! is binnen, 's volks behoeder,
 En dees' mevrouw is zijner kindren moeder.

Forbas.

- Ik bid, dat al haar doen tot heil gedij,'
 1130 En dat ze altijd verheugd verkeere bij
 Gelukkigen, dewijl hij is haar gade.

Jokaste.

- O, gast! ik wensch u zegen en genade,
 En welvaart om dien aangenamen groet.
 Maar zeg me: Wat 's uw boodschap? Op wat voet
 1135 Verschijnt ge hier?

Forbas.*

Uw heere en 't hof ten goede.

Jokaste.

Wat goed? Zeg op, dat ik het klaar bevroede,
 En uit wat hoek gij herwaart komt dit pas.

1123. Gij, heeren: Forbas wendt zich tot den Rei. — 1125. Zoo gij het trouwen weet: 't zelfde als: „ten minste” of „althans, zoo gij 't weet.” — 1128. Dees' mevrouw: dat klinkt alsof het uit den mond eener echt Amsterdamsche dienstmeid kwam. Dees' vrouw, of beter nog 't eenvoudige Mevrouw, ware hier verkieslijk. Evenzoo zou men in 't Eng. wel this lady of ook milady, maar nooit this milady zeggen. — * Forbas: de oude uitgave heeft hier verkeerdelijk: Bode. — 1137. Dit pas: te dezer gelegenheid.

Forbas.

Ik kome van Korinthe. 'k Zal 't u ras
En met een woord beknopt en kort verklaren.
1140 'k Breng teffens u heel blijde en droeve maren.

Jokaste.

Wat 's dit gezegd? Wat twijfelachtigheid
Van spraak is dit?

Forbas.*

Ik spreek, gelijk men zeit
In Isthmus, dat hem 't volk zal koning kronen.

Jokaste.

Wat 's dit? Bezit dan Polybus de tronen
1145 Van 't rijk niet in zijn ouderdom?

Forbas.

Neen wis,
Want hij al dood en ook begraven is.

Jokaste.

Wat zegt gij, bode? Is Polybus verscheiden?

Forbas.

Is 't valsch, zoo sla de moord mij!

Jokaste.

Zonder beiden,
1150 Staatjoffer, voort! Wat toeft ge, dit terstond
Uw koning aan te zeggen? Delfis' mond,
Apollo's mond! waar zijn uw wichlerijen?
Want Edipus, beangst, vóór lange tijen,
Dat hij dien man mocht dooden, al te snood,
1155 Werd balling, en vorst Polybus is dood,
Zijn eigen dood gestorven, niet verslagen
Van Edipus, gelijk men hoort gewagen.

Edipus.

Jokaste, mijn getrouwe gemalin!
Wat roept ge mij bij u door 't hofgezin?

Jokaste.

Ik bidde u, hoor dien man eens met verblijen.
1160 Waar blijven nu die schoone wichlerijen?

* Forbas: de oude uitgave heeft hier verkeerdelijk: Bode. — 1143. In Isthmus: op het schiereiland (van Korinthe namelijk). — 1145. Niet in zijn ouderdom? versta: niet meer? — 1153. Dien man: Polybus. — 1156. Gelijk men hoort gewagen: zinverstorende rijmclap.

Edipus.

Dien man? Wie is 't? Wat tijding of hij heeft?

Jokaste.

O! Polybus is dood. Uw vader leeft
Niet meer. Hij brengt dit uit Korinthe mede.

Edipus.

Wat zegt ge, gast? Verhaal mij deze rede.

Forbas.*

1165 Moet ik 't u eerst verkundigen, zoo weet:
Hij is al dood.

Edipus.

Door lagen, ofte leed,
Of krankheid?

Forbas.*

Hij kwam langzaam aan zijn ende,
Stokoud en af.

Edipus.

Zoo is hij, vol ellende,
Dan overleên aan tering?

Forbas.*

Op zijn tijd,
1170 Gelijk de mensch van ouderdom verslijt.

Edipus.

Wat gapen we, och! naar wichelende altaren,
En vooglenzang, die ons vergeefs bezwaren
Met vaderslacht! Mijn vader legt al neer
En dood in 't graf. Wij trokken geen geweer,
1175 En staan nog hier. Misschien sloeg hij aan 't kwijnen
Om mij te zien; zoo mocht met reden schijnen,
Dat ik hem help om hals; nu is hij heen,
En nam al wat men spelde, lang geleên,

1162. O! Polybus: ik heb deze twee woorden door een uitroepings-
teeken gescheiden: zooals er stond was 't of Jokaste Polybus aansprak. —
* Forbas: in de oude uitgave staat verkeerdelijk: Bode. — 1165. Moet
ik 't u eerst verkundigen: versta: dewijl gij begeert, dat ik begin
met u zulks te melden. — 1169. Tering: niet in den zin, dien de heden-
daagsche geneeskundige aan 't woord geeft, maar in dien van „uittering,
verval van krachten,” marasmus senilis: als dit uit het antwoord van
Forbas blijkt. — 1172. Vergeefs: logenachtig.

1180 Met zich in 't graf; en al 's waarzeggers blaffen
Is ijdel, en heeft niets met hem te schaffen.

Jokaste.

Heb ik u dat niet lang voorheen gespeld?

Edipus.

Gij spelde 't; maar ik werd van schrik bekneld.

Jokaste.

Laat varen dan al wat uw hart doet gruwen.

Edipus.

Betaamt me niet, mijn moeders bed te schuwen?

Jokaste.

1185 Wat vreest de mensch, die vlak en onder leit,
Van 't avontuur beheerscht? Voorzienigheid
Heeft in een zaak, die vast gaat, niet te spreken.
Best zoo men kan geleefd, niet omgekeken.
Gij hebt geen reën, te vreezen moeders echt.
1190 Veel hebben zich in hunnen droom gelegd
Aan moeders zij; doch hij versleet zijn dagen
Met lust, die dit hadde in den wind geslagen.

Edipus.

1195 Dat 's wel gezegd van u, zoo 't vrouwenbeeld
Niet leefde, dat mij baarde en heeft geteeld;
Maar nu dit leeft, zoo ik met angst vermoede,
Is 't noodig staåg te leven op mijn hoede.

Jokaste.

Uw vaders graf is 't oog, dat voor u waakt.

Edipus.

'k Beken 't; maar leeft ze, ik ducht, mijn ramp genaakt.

Forbas.

Ai, zeg me eens, om wat vrouw leeft gij in vreezen?

Edipus.

1200 Om Merope, des konings vrouw voor dezen.

1185. Vlak en onder: machteloos. — 1186, 1187. Voorzienigheid heeft, enz.: het Gr. heeft eenvoudig: „al te groote voorzichtigheid schaad.” — 1191, 1192. Doch hij, enz.: versta: maar hij handelt verstandig en leeft gerust, die zulke droomen niet telt. — 1193. Vrouwenbeeld: vrouw. — 1197. Onverstaanbaar: de zin is: opent de dood uws vaders u nog de oogen niet omtrent het ijdele der wichelarij.

Forbas.

En om wat reën bekommert ge u om haar?

Edipus.

Apollo dreigt mij schrikkelijk en zwaar.

Forbas.

Mag 't zijn gezegd? Of mag het niemand hooren?

Edipus.

1205 Genoeg. Apol heeft mij gespeld te voren,
Dat ik, besmet door moeders bed en trouw,
In vaders bloed mijn handen verven zoû;
Weshalve ik bang Korinthe heb begeven,
Om verr' van huis in veiligheid te leven.
1210 Al dient me 't luk, geen hart wordt zoo door 't licht
Verkwikt, als door der oudren aangezicht.

Forbas.

Zoo zworft ge uit vreeze, in ballingschap verschoven?

Edipus.

Om vader niet van 't leven te berooven.

Forbas.

O koning! of ik u ontsloeg van smart,
Als een, die u beminne uit al mijn hart?

Edipus.

1215 Ik zou dees' deugd milddadig u beloonen.

Forbas.

Voornaamlijk koom ik herwaart, om te toonen,
Dat mijne komst mag tot uw heil beslaan.

Edipus.

'k Zal evenwel niet naar mijne ouders gaan.

Forbas.

O, zoon! gij weet niet, hoe het is gelegen.

Edipus.

1220 Zeg me, oude man! om Gods wil niets verzwegen.

Forbas.

Zoo gij hierom uw huis schuwte, dus ontsteld.

Edipus.

'k Vrees, dat Apol mij waarheid heeft gespeld.

Forbas.

Vreest gij u aan uwe ouders zelfs te smetten?

Edipus.

Dat is 't; dat maant me angstvallig op te letten.

Forbas.

1225 Gij vreest vergeefs, en zijt vergeefs vervaard.

Edipus.

Waarom vergeefs? Zij hebben mij gebaard.

Forbas.

Vorst Polybus bestaat u in geen deelen.

Edipus.

Wat zegt ge? Kwam mij dees niet voort te telen?

Forbas.

Niet meer dan mij; beide even na.

Edipus.

Hoe dan?

1230 Een vader is die nergens vader van?

Forbas.

Hij teelde u niet, noch ik; hier geldt geen roemen.

Edipus.

Hoe plag hij mij dan zijnen zoon te noemen?

Forbas.

'k Schonk u weleer aan hem, met deze hand.

Edipus.

Beminde hij dan dus het vreemde pand?

Forbas.

1235 Bij mangel van 's rijks oir werd dit verzonnen.

1229. Niet meer dan mij: misschien beter: niet meer dan ik, om de fijne woordspeling, die in deze woorden, gelijk in 't opvolgende beide even na gelegen is. Forbas geeft namelijk op bedekte wijze te kennen, dat Polybus, evenmin als Forbas, de echte, maar beiden de pleegvaders van Edipus waren geweest. — 1235. Van 's rijks oir: beter: „van een rijks-oir of erfgenaam.”

Edipus.

Kocht gij mij dan? Of hebt ge mij gewonnen?

Forbas.

Ik vond u bij Citheron in een bosch.

Edipus.

Hoe kwaamt ge daar, in eenzaamheid, zoo los?

Forbas.

Ik weidde 't vee omtrent dien berg, en verder.

Edipus.

1240 Gij dwaalde hene en weder, als een herder?

Forbas.

Uw herder en behoeder in dien stond.

Edipus.

Wat onheil trof me, als gij mij redde en vindt?

Forbas.

Dat kan uw voet u levende openbaren.

Edipus.

Helaas! gij brengt ons oude en kwade maren.

Forbas.

1245 'k Verloste u van de koord om voet en been.

Edipus.

O windelsmaad, wat leed ik teêr en kleen!

Forbas.

't Geval heeft u dien naam met recht beschoren.

Edipus.

Van vader of van moeder? Ai, laat hooren!

Forbas.

Ik weet niet; die u brocht, heeft lucht hier af.

1238. Zoo los: hinderlijke rijmlap. — 1240, 1241. Een herder? Uw herder: fraaie en echt dichtelijke woordspeling, die 't Gr. wel niet heeft, maar waar het toch zoodanige aanleiding toe geeft, dat Vondel meer dan gerechtvaardigd is, als hij ze gebruikt. — 1247. Dien naam: t. w. dien van *Edipus*, *O'ιδίπους* „gezwollen voet.”

Edipus.

1250 Vondt gij mij zelf, of een, die mij u gaf?

Forbas.

Een herder kwam u eerst aan mij bestellen.

Edipus.

Wie is 't? Kunt gij dees' herders naam niet spellen?

Forbas.

Men zeide, hij was Lajus' dienstverwant.

Edipus.

Van Lajus? Eer de koning van dit land?

Forbas.

1255 Al recht; het was zijn herder, hier gezeten.

Edipus.

Of hij nog leeft, dat ik 't uit hem mag weten?

Forbas.

Dit wordt u uit een landzaat best bekend.

Edipus.

Is niemand van u allen hier omtrent,
1260 Die kennis van dien herder heeft gekregen,
Hem zag in stad, of vond op akkerwegen,
Die melde ons dit, dewijl 't de tijd vereischt.

Rei.

Ik denk niet, dat hij om een ander peist
Dan om den man, dien, op het land gezeten,
Gij zoeken liet? Dit zal mevrouw best weten.

Edipus.

1265 Mijn koningin! weet gij ook, of hij 't is,
Daar dees van spreekt? En uit zijn wildernis
Ontboden wordt, om hier in 't hof te komen?

1253. Dienstverwant: voor: „dienstknecht,” doch als zoodanig tot het huisgezin behorende, waaronder alles gerekend werd, wat den huisvader (pater familias) onderworpen was. Vergl. ook vs. 1338. — 1255. Hier gezeten: voor: „hier wonende.” — Vergl. vs. 1263. Zoo is, in strikten zin, een gezeten burger, iemand, die zijn woning in de plaats heeft. — 1262. Dat hij om een ander peist: dat hij een ander meent. — 1266. En uit: lees: „en die uit.

Jokaste.

Wie 't is, daar dees van spreekt? Zet al dit schromen
Uit uwen zin, en laat dit ongedacht.

Edipus.

1270 Geenszins; bevind ik 't merk, 'k zal mijn geslacht
Niet laten kloek en wakker op te speuren.

Jokaste.

Bij Jupiter! 't zal nimmermeer gebeuren
[Indien ge voor uw leven zorge draagt],
Dat ge onderzoekt, daar 't hof nu van gewaagt.
1275 Genoeg is 't, dat ik mij dus vinde in pijn.

Edipus.

Hoû moed, schoon ik een slaaf te wezen schijne,
Al kwaam het van de derde moeder; gij
Zijt hierom niet te minder in waardij.

Jokaste.

Geef me evenwel gehoor, en laat dit blijven.

Edipus.

1280 Geenszins; ik zoek dit ernstig door te drijven.

Jokaste.

Denk, dat ik u ten beste râ met reên.

Edipus.

Dat beste brak mij bitter op voorheen.

Jokaste.

Rampzaalge! ging uw kennis nimmer verder.

Edipus.

Een onder u ga hene, en haal dien herder;
1285 Laat deze trotsch braveeren op haar bloed!

1277. Al kwaam het van de derde moeder: d. i.: „al ware ik in het derde gelid van slavenafkomst.” De tekst kan echter ook verstaan worden: „al ware ik uit een slavin geboren, die driemaal verkocht was.” — 1279. Laat dit blijven: af te keuren germanismus: men kan zeggen: laat dat blijven rusten; laat dat tusschen ons blijven; laat dat hier blijven; ook eenvoudig laat hem blijven, in welk laatste geval hier of een andere aangeduide plaats er onder verstaan wordt; maar op het bloote laat dat blijven, past de vraag waar? en die vraag mist haar beantwoording. — 1285. Versta: „laat deze (Jokaste) vrij zich verheffen op haar hooge afkomst, en over de mijne blozen.” — Edipus schrijft

Jokaste.

Rampzaalge! ik voere u anders niet te moet,
Dan dit alleen.

Rei.

Hoe? Waarom gaat ze henen,
Bedrukt en bang, met jammeren en stenen?
Dit zwijgen is een voerspook van iet kwaads.

Edipus.

- 1290 Dat voerspook zij zoo 't wil; ik wil de plaats
Van mijn geboorte en afkomst naakt ontblooten,
Al ben ik uit een lagen stam gesproten.
Dit trotsche wijf wordt mogelijk op mij gram
En schaamrood om d'oneêlheid van mijn stam.
- 1295 Ik schat me een zoon van vrouw Fortuin gezegend,
En schroom niet eens, wat laster mij bejegt.
Fortuin heeft mij, hare afkomst, voortgebracht,
De tijd, van klein, in top gevoerd met macht:
Dies ik, dus verr' gestapt, geenszins zal schromen
- 1300 t'Ontdekken, uit wat stamme ik ben gekomen.

Keer.

- Citheron! spel ik met mijn mond
De waarheid, zonder falen,
U zal, eer nog de morgenstond
U morgen komt bestralen,
- 1305 Klaar blijken, wie de moeder zij
Van koning Edipus, dien wij,
Op zulk een blijk, vereeren
Met rei en zangen onversaagd,
Hetwelk mijn koning wel behaagt.
- 1310 Dit 's, Febus! uw begeren.

Tegenkeer.

- O, zoon! wie heeft u voortgebracht;
Een van 't getal der Goden,
Of bergmaagd, die met Pan vernacht?
Want bergen Godheên nooden:
- 1315 Of was 't Mercur op zijn Cylleen?

namelijk de houding van Jokaste (welke laatste inmiddels de geheele toedracht der zaak begrepen heeft) aan een gevoel van spijt toe, dat haar man niet de zoon van Polybus is, maar een rampzalige vondeling. Zie vs. 1290 volg. — 1286. Ik voere u anders niet te moet: versta: ik zeg u niets meer. — 1298. Versta: de tijd heeft mij, die onaanzienlijk was, enz. — 1315. Cylleen: een berg, volgens sommigen in Arabië, volgens anderen in den Peloponnesus gelegen, en waar Mercurius was geboren en opgevoed.

- Of telde Bacchus u voorheen
 Bij eene der Godinnen
 Van Helikon, met groen bekranst,
 Waarmee hij gaarne zingt en danst,
 1320 Verslinderd op het minnen?

Edipus.

- Kan ik, eer wij bijeenvergaderd zijn,
 Van d'oude mans iet gissen uit den schijn,
 Zoo dunkt me, ik zie den herder hier vergâren,
 Daar wij voorhene om wenschten; want zijn jaren
 1325 Bestemmen 't, en gelijken dezen man
 Bijzonder, zoo mijn oog recht kennen kan
 Mijn dienaars, die den ouden herwaart leiden.
 Misschien kent gij hem best en zult ons scheiden,
 Als die den man eerst elders hebt gezien.

Rei.

- 1330 Ik ken hem. Dit was Lajus' herder, dien
 Hij vond zoo trouw als iemand in zijn stallen.

Edipus.

Korinther, hoor; ik vraag u eerst van allen:
 Is dit de man, van wien gij ons vermeldt?

Forbas.

Dat is hij, die hier aankomt uit het veld.

Edipus.

- 1335 Gij, oude man! zie herwaart, en geef reden
 Op mijne vraag. Waart gij al lang geleden
 In Lajus' dienst?

1321. Eer wij bijeenvergaderd zijn: deze bij de eerste lezing niet zeer duidelijke woorden verklaard uit hetgeen vs. 1323 volgt. — 1322. Deze regel heeft, zooals die hier staat, geen zin. Vermoedelijk moet men voor mans lezen man, en dan wil Edipus zeggen: „kan ik iets opmaken uit het voorkomen van den ouden man.” Er zijn hier twee lezingen van 't oorspr.: de eene, die van Stephanus, heeft *πρῆσθον*, „grijsaard,” de andere *πρῆσθεις*, „grijsaards,” naar aanleiding van welke laatste Bilderdijk dan ook geschreven heeft:

'k Verbeeld me, o Grijsaards, hem van verr' te zien genaken.

1323. Ik zie den herder hier vergâren voor „ter vergadering verschijnen.” De uitdrukking is echter minder juist; om te vergaderen, d. i.: „om te gader te komen, moeten er ten minste twee zijn, die komen.” — 1328. En zult ons scheiden: versta: en zult de vraag, wie hij is, beslechten.

Herder.

'k Was slaaf op 's konings goed,
Doch niet gekocht, maar huisknecht opgevoed.

Edipus.

Wat was uw werk? Wat hebt ge meest bedreven?

Herder.

1340 Het kleene vee gehoed, schier al mijn leven.

Edipus.

In welke streke onthieldt ge u wel bekend?

Herder.

Rondom den berg Citheron, daaromtrent.

Edipus.

Gij kende of zaagt dien man omtrent die streken?

Herder.

Wat deed hij? Van wat man valt hier te spreken?

Edipus.

1345 Van dien? Of was 't, dat gij hem elders vindt?

Herder.

Ik kan het niet bedenken zoo terstond.

Forbas.

Heer koning! 't is niet vreemd. 'k Zal onverdroten,
Al wat hem door de jaren is ontschoten,
Vernieuwen; want ik weet, het zal hem voort
1350 Invallen, als hij van Citheron hoort,
Den herdersberg, daar hij twee kudden weidde,
Ik ééne kudde, en nimmer van hem scheidde,
Drie maanden, al den zomer, van de lent'
Tot in den herfst; en toen het dreigement
1355 Des winters ons allengs kwam overvallen,
Dreef ik het vee weêrom naar mijne stallen,
En hij zijn kudde in Lajus' kooi, met riet
Gedekt. Is 't waar, hetgeen ik zeg, of niet?

Herder.

't Is lang geleên en waarheid, geene leugen.

1341. Versta: in welke streek waart gij gewend u op te houden?

Forbas.

1360 Nu zeg ons ook meteen: Mag 't u niet heugen
Dat gij me een kind bestelde, opdat ik 't zou,
Gelijk mijn zoon, opvoeden vroom en trouw?

Herder.

Wat 's dit? Waarom zoekt gij dit naar te sporen?

Forbas.

Dit 's hij, toen nog een kind en eerstgeboren.

Herder.

1365 Loopt ge in uw dood? Waaromme zwijgt ge niet?

Edipus.

Bestraf geenszins den ouden; want hij schiet
Geen woorden uit, zoo strafbaar als uw rede.

Herder.

Mijn goede heer! wat of ik u misdede?

Edipus.

Gij spreekt van 't kind niet klaar, gelijk hij wil.

Herder.

1370 Hij weet niet, wat hij zegt, en zweeg best stil.

Edipus.

Zegt gij 't niet met gemak, men zal 't u leeren.

Herder.

Een ouden slaan? Dat zou den hemel deren!

Edipus.

Is hier geen, die hem knevel? Boeit hem vrij!

Herder.

Ik, arme man! wat eischt ge toch van mij?

Edipus.

1375 Gaaft gij hem niet het kind, gelijk wij vragen?

Herder.

Ik gaf 't. Och, had mij toen de moord geslagen!

Edipus.

Dat zal geschiën; of meld de zaak recht uit.

Herder.

't Zal eer geschiên, wordt u dit klaar beduid.

Edipus.

Dees' man, zoo 't schijnt, zoekt niet dan wederstreven.

Herder.

1380 Geenszins, ik zeg: 'k Heb hem het kind gegeven.

Edipus.

Was 't uw? Of kwam 't van iemands anders hand?

Herder.

't Was mijn niet; maar ik kreeg 't van een op 't land.

Edipus.

Van burgerije? Of ergens van een herder?

Herder.

Ai, vraag me niet; ik bidde u, vraag niet verder.

Edipus.

1385 Vraag ik 't nog eens, 't zal u niet wel vergaan.

Herder.

't Was Lajus' kind, indien gij 't wilt verstaan.

Edipus.

Zijn dienaars of zijn eigen zoon? Laat hooren.

Herder.

Indien ik 't zeg, 't is erger dan te voren.

Edipus.

Voor mij, die 't hoor; nog luister ik gewis.

Herder.

1390 Men zei, het was zijn zoon; die binnen is,
Mevrouw, zal licht, hoe 't legt, u naakt ontleden.

Edipus.

Gaf zij het u?

Herder.

Zij gaf 't me.

Edipus.

En om wat reden?

Herder.

Opdat ik 't om zou brengen.

Edipus.

't Geen zij baard'?

Herder.

Uit vreeze voor Apol, die heur bezwaart.

Edipus.

1395 Wat was dit toch?

Herder.

Gelijk we momplen hoorden,
Dit zoontje zou zijne ouders nog vermoorden.

Edipus.

En waarom gaaft gij 't aan dien ouden man?

Herder.

Meêdoogen was hier d'eenige oorzaak van.
Ik hoopte, dat het in 't geboortgeweste
1400 Heeft hij het tot een schriklijk kwaad behoed;
Want zoo gij sproot uit koning Lajus' bloed,
Als Forbas zegt, zijt gij tot ramp geboren.

Edipus.

Helaas! dit blijkt. Helaas! ik ben verloren.
1405 O zon, 'k zie u voor 't lest, die mij verveelt!
Onwaardig van mijne ouderen geteeld,
Heb ik hun bed, dat mij niet voegt, geschonnen,
Om hals gebrocht degenen, die mij wonnen.

Rei.

O menschelijk geslacht!
1410 Hoe luttel zijt gij nu bij mij geacht,
Gedurende dit leven!
Wat mensch werd van Fortuin ooit meer verheven
Dan dees, in schijn geen mensch!

1413. In schijn geen mensch: woorden, die alleen zouden kunnen beteekenen: „die schijnbaar alle menschelijkheid heeft uitgeschud of verzaakt,” doch die hier kwalijk voegen in den mond van den Rei, die Edipus wil beklagen en meer medelijden dan afgrijzen voor hem voedt. Ook staan de woorden niet in 't Gr., waar de aanhef ongeveer aldus luidt: „Sterfelijk ras, wat zijt gij van luttel beteekenis in mijn oogen. Al uw geluk is niet dan een ijdel droombeeld, dat de volksmeening doet ontstaan. Wie was ooit voorspoediger dan Edipus? Waar is die voorspoed gebleven? Een

- Hoe snel viel 't lot hem tegens zijnen wensch!
 1415 Uw voorbeeld leert te drukkig,
 O, Edipus! dat niemand is gelukkig;
 Want gij, zoo hoog in spoed,
 Gebruikte uw heil in weelde en overvloed.
 Toen gij met God zoudt teugelen
 1420 De maagd, met klauw gewapend, en met vleugelen,
 Al 't land behoën voor moord;
 Kwaamt ge in 't bezit, en voerde 't hoogste woord,
 Beheerschte Thebes veste
 Met eere en prijs, de groote stad ten beste;
 1425 En nu, wat hooren wij!
 Wat mensch was ooit ellendiger dan gij,
 Die, naar men roept en mompelt,
 Legt over 't hoofd in schande en schuld gedompeld!
 O Edipus, befaamd
 1430 Zoo wijd en verr'! hoe zit ge nu beschaamd,
 Die moeders schaamte ontblootte,
 En blind misbruikte uw vaders bedgenoot,
 Totdat de tijd, die 't zag,
 Uws ondanks, dit in 't end brocht aan den dag,
 1435 Dees' huwlijksschennis doemde,
 En u den man en zoon van moeder noemde!
 O Lajus' arme zoon!
 Ik wenschte u niet te zien in dezen hoon.
 'k Beklaag uw ramp met smarte,
 1440 Uw ongeluk, uit een meêdoogend harte.
 Wat droeg ik moed weleer
 Op u! nu sla ik 't aanzicht schaamzaam neer.

B o d e.

- O gij, die hier in d'alleropperste eere
 Gesteld zijt, wat zult gij van uwen heere
 1445 Niet hooren! Wat voor gruwelen niet zien!
 Wat droefheid komt u over, zoo misschien
 Gij Labdakus' geslacht nog zijt genegen!
 Wat, naar mij dunkt, noch Fasis, verr' gelegen,
 Noch Ister kan afwasschen smet en vlak,

oogenblik heeft dien zien geboren worden en weer verdwijnen." — 1442. Schaamzaam: 't woord moge zuiver van vorming zijn, 't klinkt allesbehalve fraai en 't gebruik er van is niet te raden. — 1443, 1444. Gij, die hier in d'alleropperste eere gesteld zijt: deze woorden worden tot den Rei gericht en zijn eenvoudig een omschrijving van het „Landsheeren" van vs. 116. — 1448. Fasis: een rivier in Colchis. — 1449. Ister: de Donau. — 1449, 1450. Bij de aloude Heidenen bestond hetzelfde bijgeloof, als nog bij de Hindoes en andere volkeren heerscht, dat namelijk sommige stroomen en rivieren de kracht hadden, de zonden, niet alleen symbolisch, zooals bij den Christendoop, maar werkelijk, weg te wasschen.

1450 Hier in het hof verborgen onder 't dak,
 Die, reed om voor elks ooge in 't licht te raken,
 Met wil begaan of niet, hem gansch mismaken;
 Doch kwaad met wil bedreven smert wel meest.

R e i.

Hier mangelt niets aan 't geen men heeft gevreesd
 1455 En ons nu blijkt, of 't luidt ten hoogste afgrijslijk.
 Wat tijding klampt gij nog op deze, al t'ijslijk?

B o d e.

Om u beknopt te melden 't geen ik weet.
 Jokaste is al om hals, tot ieders leed.

R e i.

Wie brocht ze om hals, d'onzaalge in alle deelen?

B o d e.

1460 Zij help zichzelf van kant; en, dat bij velen
 Meest wordt beklaagd, is, dat men niet vernam
 Noch zag, hoe zij tot zulk een einde kwam.
 'k Zal evenwel u, naar mijn beste onthouden,
 Het deerlijk eind der droeve ziele ontvouwen.
 1465 Mevrouw, vergramd ten drempel opgetreên,
 Vloog dadelijk naar 't bruidsbed, daar ze alleen,
 Na 't sluiten van het slot en kamerdeuren,
 De vlechten van het hoofd begon te scheuren,
 Om Lajus, lang gestorven, riep met kracht,
 1470 Den eersten man weer ophaalde en gedacht,
 En d'oorzaak van zijn dood, zich, zonder hoeder,
 Beklaagde, als een verlate en droeve moeder
 Voor haren zoon tot zulk een kinderteelt;
 De dubbele echt, en 't bruidsbed zich verbeeldt,
 1475 Hoe ze uit een man zich mannen baarde, en kinders
 Uit kinderen, al stof tot zooveel hinders.
 Of zij 't hierop bestorf, dat weet men niet;
 Want Edipus al jammerende schiet
 Ter kamer in, waardoor wij niet aanschouwen
 1480 Haar ongeval, maar d'oogen stadig houwen
 Gehecht op hem, die hene en weder liep.
 Hij vloog al voort met groot misbaar, en riep:
 „Geweer, geweer!” ons allen toe, en vraagde,
 Waar hij zijn vrouw en moeder, de beklaagde,

1454, 1455. De zin loopt niet zuiver rond. Versta den tweeden regel dus: „en niets is er van 't geen ons nu blijkt, of,” enz.

- 1485 De moeder van zijn kindren, vinden mocht.
Terwijl hij raast, 'k weet niet wat God hem brocht
Tot kennis; want hem niemand van ons allen
Dit wees. Hij schreeuwde, als waar' hij overvallen,
Van iemand voortgerukt in dit rumoer.
- 1490 Hij loopt met kracht de deuren op den vloer,
De hengsels uit de posten, dat ze bogen.
Zoo komt hij dol ter kamer in gevlogen;
Daar wij, helaas! de koningin, o strijd!
Zien hangen aan een koord geknoopt. Hij krijt
- 1495 Haar schriklijk aan, met opgespalkte blikken,
Pooft fluks de koord van haren hals t'ontstrikken,
En worpt zich op den vloer verbaasd in 't stof.
Daar zag men een droef schouwspel op het hof:
Want toen de man van 't kleed, gelijk bezeten,
- 1500 Den gouden haak, haar pracht, had afgereten,
Zoo rukte hij hiermee zijne oogen uit
Het aangezicht, en jammerde overluid:
„Ik kan haar in dien schijn niet meer aanschouwen,
Noch zooveel kwaads en ramps, bij mij gebrouwen,
- 1505 Wil, van het licht beroofd, geen bloedschand zien,
Noch kennen, die mij helpen. Dat verbiën
En weigren mij de billijkheid, en reden.”
Dus huilt hij, slaat de winkbrauw van beneden
Omhoog, verscheurt zijne oogen, als verwoed.
- 1510 d'Oogappel verft zijn aanzicht nat van bloed.
De kaken niet alleen van bloed bedropen,
Maar als een plas en regen overloopen
Van 't zwarte bloed. Dit onheil sproot alleen
Uit beide niet, maar treft ook in 't gemeen
- 1515 Met jammeren den man en vrouw; en even
Gelijk ze door 't geluk, dus lang verheven,
In eere staan, hoedanig het ook is,
Zoo keert het snel vandaag in jammernis,
En droefheid, schande, en schuld, en alles, hoe men
- 1520 Ter wereld ook iet jammerlijks zou noemen.

1512. Een plas en regen: voor: een plasregen, naar Vondels meer gebruikelijke, hoezeer niet aanbevelenswaardige manier, om ter wille van de maat een samengesteld woord in tweeën te scheiden. De vertaling der Eneis heeft ons daar talrijke voorbeelden van opgeleverd. — 1513, 1514. Dit onheil sproot alleen uit beide niet: versta: „niet alleen ligt de oorsprong dezer rampen bij beiden, maar”, enz. — 1517. Versta: „in eere van allerlei soort.” Hoedanig het ook is heeft hier dezelfde kracht als aan 't slot van dezen zin het hoe men, enz. — 1519, 1520. Hoe men — noemen: wederom een van die rijmen, gelijk wij er meer hebben aangeetroffen, doch dat eigenlijk geen rijmen zijn. Immers, al wil men in 't voorw. men de e hier, als in 't gemeenzaam gesprek, slechts flauw doen hooren

R e i.

Hoe draagt hij zich in al dit ongeluk?

B o d e.

- Hij roept, dat men de poort ras openrukk',
 En iemand den Thebanen al te gader
 1525 Vertoone dien doodslager van zijn vader
 En moeder. Hij vloekt schriklijk en verwoed,
 Zegt, dat hij, als 's lands balling, zijnen voet
 Wil zetten uit het rijk, en hier niet langer
 Verblijven in het hof; naardien hij, zwanger
 1530 Van vloeken, zich verdoemd heeft met geschrei.
 Nu hoeft hij hulp, een leidsman, die hem lei:
 Zijn ongeval en opgehoopte plagen
 Zijn grooter dan een sterflijk mensch kan dragen.
 Dit zal hij zelf u toonen; want de poort
 Gaat open, en gij zult terstond den moord
 1535 En 't schouwspel zien zoo heerlijk voor uwe oogen,
 Dat dit de wraak zou roeren met meêdoogen.

R e i.

- O, jammer, droef te zien voor mij!
 O, droefste treurrol van zoovelen
 Ik in mijn leven ooit zag spelen!
 1540 Ellendige! wat razernij
 Beving u, na dit grof verloopen?
 Wat tegenspoed verrukte uw geest,
 Om, tot uw onheil, onbevreesd
 Uw groote ellenden op te hoopen
 1545 Met d'allergrootste afgrijslijkheên!
 Wie kan u zien en dit verdragen!
 'k Had anders u nog veel te vragen,
 Te hooren, in gesprek te treên;
 Zoo roert uw ongeluk van binnen
 1550 Mijn hart en harsens, en mijn zinnen.

E d i p u s.

Och, och! wee mij, ellendig man!
 Armzalige! waar ben ik dan?

de „ mag niet weggesmokkeld worden; terwijl in noemen de „ toonloos is en de „ niet gehoord wordt. — 1538, 1539. Versta: o treurrol, droeviger dan ik er ooit in mijn leven een spelen zag. — 1548. Hier zou de syntaxis vereischen: van u te hooren, met u in gesprek te treên. — 1550. En harsens: ik zag hier liever, evenals voor zinnen, het bezitt. voornw. herhaald.

Hoe smilt mijn stem in klachtig weenen!
Och, och, Fortuin! waar vliedt gij henen?

R e i.

1555 Zij nam haar afscheid, vol verdriet,
Te schriklijk, dat men 't hoort of ziet!

E d i p u s.

O duisternis, afgrijselijke dampen!
Hoe word ik nu gedrukt van rampen,
En eindeloze gruwzaamheên!
1560 Hoe pijnigt mij, door al mijn leên,
't Herdenken van zooveel voorleden
Verdrieten en ellendigheden!

R e i.

Het is niet vreemd, dat zulk een smart
U dubbel treft, en raakt aan 't hart.

E d i p u s.

1565 Och, vriend! hoort gij nog hier mijn klagen?
Volhardt ge, zorg voor mij te dragen?
Al derve ik 't hemelsch licht, och, och!
Ik hoore uw stem, en kenne u nog.

R e i.

1570 Wat mocht gij, met uwe eigen handen,
Zoo vreeselijk u zelf aanranden,
Uwe oogen kwetsen, dus beroerd?
Wat God heeft u zoo ver vervoerd?

E d i p u s.

Apol, Apol, o, mijn getrouwen!
Heeft deze jammeren gebrouwen,
1575 En mij gebrocht in dezen stand;
Maar niemand anders, met zijn hand,
Mijne oogen uit het hoofd getogen
Dan ik, van razernij bewogen;
Want waartoe dienden zon en dag
1580 Een mensch, die niet dan droefheid zag?

R e i.

Gij zegt als 't is. O, hard gelag!

E d i p u s.

Och, vrienden! zegt me: in dees' verdrieten
Wat kan er voor mij overschieten,

1585 Dat ik met lust aanschouwen kan,
 Beminnen, hooren, spreken, dan
 Met bitterheid! Och, vrienden! wakker,
 Verdrijft me naar woestijn en akker,
 Als een verschoovling, waard geschuwd,
 1590 Een vloek, een pest, daar elk voor gruwet,
 Van God noch sterflijk mensch te minnen.

R e i.

Rampzalige! om uw dolle zinnen
 En jammeren, te snood geschend,
 Och, och! had ik u nooit gekend!

E d i p u s.

Afgrijselijke rampen moeten
 1595 Hem schenden, die mij, bij de voeten
 Gehangen in het bosch, zoo snood
 Ontbond, bevrijdde van den dood.
 Ik heb geen deugd van hem verworven,
 Had toen een beter dood gestorven,
 1600 Tot minder smart en rouw van mij
 En deze vrome burgerij.

R e i.

Ik wenschte dit, zoowel als gij.

E d i p u s.

Zoo had ik vader niet verslagen,
 Noch moeders bed, de bron der plagen,
 1605 Zoo schandelijk en vuil besmet;
 Nu sproot ik uit een heilloos bed
 Van die bevelkten, vol onwaarde;
 Nu teelde ik zoons bij die mij baarde.
 In 't kort, al 't snoodste, dat gebeurt,
 1610 Is mij bij noodlot toegekeurd.

R e i.

Gij hebt te veel uw dolheid toegegeven.
 Veel nutter dood dan blind in ramp te leven.

E d i p u s.

Och! leer me niet, noch geef me raad,
 Wat mij best voegt in dezen staat;
 1615 Want hoe zoude ik toch vader, met mijne oogen,

1606, 1607. Uit een heilloos bed van die bevelkten: het oorspr.
 heeft alleen: „uit een bevelkt ras.”

- In Pluto's rijk omlaag aanschouwen mogen,
 Of moeder, mits ik, door hun beider dood,
 Mijn misdaad heb verdubbeld en vergroot?
 1620 Maar 't aanzien van mijn telgen, in haar bloeien,
 Valt aangenaam; men ziet ze gaarne groeien.
 Voorwaar, ik kan dees' stad met mijn gezicht
 Niet aanzien, noch haar torens, noch 't gesticht
 Der kerken, of de beelden van de Goden,
 1625 Die me in dees' stad getrouw hun hulpe boden,
 En eerelijk opvoedden. 'k Heb, gestoord
 Door mijn besluit, een hoog gesproken woord,
 Vrijwillig mij van al dit goed versteken;
 Besloten, dat zich elk aan mij mocht wreken,
 Verdrijven dien godloozen, eenen man
 1630 Zelfs van de Goôn besmet gedoemd, en van
 Vorst Lajus' bloed, toen ik mijn schandvlek meldde,
 Mijn bloedschandaal al 't volk voor oogen stelde.
 Hoe kon ik hen met schaamtlooze oogen zien?
 Onmogelijk; en zoo het kon geschiën,
 1635 Dat ik mij zelf 't gehoor benam, 'k wou d'ooren
 Straks sluiten, om een ander niet te hooren,
 En teffens blind en doof zijn; want het is
 Een groote troost in groote droefenis,
 Dat iemand al zijn zinnen wordt benomen.
 1640 Citheron! wat mocht gij mij wellekomen?
 En waarom helpt gij 't kind niet ras van kant?
 Zoo had men nooit van mijn geboortestand
 Geweten. O, vorst Polybus' landouwen!
 Korinthe, valsch mijn vaderland gehouwen!
 1645 Wat hebt ge mij, een gruwzame etterplaag,
 Gelijk wat schoons, wat eëls, gevoed zoo graag!
 Nu oordeelt elk mij snood van snoën gesproten.
 O driesprong! o bosschagiën, dicht besloten
 In schaduwen! O boomen! enge plaats
 1650 Des driesprongs, die mijn vaders bloed, vol smaads
 Vergoten van dees' handen, hebt gedronken,
 Gedenkt u niet, hoe mijne gruwlen stonken,
 En hoe uit dien moordhoek herwaart kwam?
 Dit kwaad bedreef? O bruiloftstorts, o vlam!
 1655 Brocht gij ons voort? Ontvingt ge, na het baren,
 Hetzelve zaad, en teelde, door het paren,
 De vaders, broërs, en kinders, bloedverwant,
 Bruids, vrouwen, en ook moeders, schand bij schand,
1639. Dat iemand al zijn zinnen wordt benomen: de taal zou hier worden vereischen; maar Vondel schijnt zinnen als collect. te hebben beschouwd.

- Daar elk van spreekt; want 't voegt geenszins te geven
 1660 Een schoonen naam, 't geen schendig is misdreven.
 Versteekt me, o ramp! fluks ergens in een hoek.
 Vermoordt me, of plompt me in zee, gelijk een vloek,
 Daar ik niet meer verschijn voor iemands oogen.
 O burgers! komt mij schichtig aangevlogen;
 1665 Gehoorzaamt noch ontziet me niet. Geen man
 Dan ik alleen dit jammer dragen kan!

R e i.

- Maar Kreon komt hier tijdig. Hij is machtig
 Op uw verzoek, te droef en jammerklachtig,
 Te stemmen wat gij zoekt door deze beë.
 1670 Hij is 's lands oog, en waakt in uwe steë.

E d i p u s.

Wee mij! Wat zal ik langer hiertoe spreken?
 Wat trouw verdiene ik bij hem, door mijn smeeken,
 Die tegens hem was wreevlig en gestoord?

K r e o n.

- Zijt welgemoed. Ik kome rechtevoort
 1675 U niet met schimp in droeven stand bejegenen;
 En acht gij op geen menschen; acht het zegenen
 Des zonnescijns, die alles spijst en voedt,
 Uw schande ontdekt met haren glans en gloed,
 En toont, dat land noch lucht, noch dauw, noch regen
 1680 Dees' landsmet lijdt. Hij is den hemel tegen,
 Dies God het land te keer gaat met zijn roë.
 Trouwanten! brengt hem voort naar binnen toe.
 Wat toeft ge nog? Men breng' hem daadlijk binnen.
 Het voegt voor al den bloedverwant, met zinnen,
 1685 Te letten op der bloedverwanten kwaad.

E d i p u s.

- Bij Jupiter! hoe hebt ge, in dezen smaad,
 Mij in mijn waan bedrogen? Stut der vromen!
 Hoe durft ge nog bij zulk een booswicht komen?
 Geef mij gehoor; want zoo gij dit beseft,
 1690 Ik zegge alleen, wat mij, niet u betreft.

K r e o n.

Wat eischt ge dan van mij dus errenstachtig?

1668. Jammerklachtig: 't woord is hier fraai te pas gebracht om den jammerenden zichzelve aanklagenden man. — 1684. Met zinnen: met overleg, met goed beraad. — 1691. Errenstachtig: met ernst, wanklinkende vorm, voor welken ik het ernsthaftig van vs. 673 verkiezen zou.

Edipus.

Verdrijf mij uit het land, die vaderslachtig
Verdien voortaan te missen zon en dag.
Verdrijf me, daar mij niemand spreken mag!

Kreon.

1695 't Waar' al beschikt en reë besteld te voren,
Stond mij niet eerst der Goden wil te hooren,
Wat hun belooft te sluiten over u.

Edipus.

Apollo's wil en vonnis is toch nu
Al klaar ontdekt, dat gij dien godeloozen
1700 Den vadermoord betaalt, ten schrik der boozen.

Kreon.

't Is zoo gezegd; nochtans, in dezen staat,
Is 't beter, dat men 't uitvoer' met Gods raad.

Edipus.

Vraagt gij God raad om mij, van elk verschoven?

Kreon.

Uw jammer eischt, dat wij Gods mond gelooven.

Edipus.

1705 'k Bevele u, en vermane u, delf ze in 't stof,
Begraaf haar lijk, dat dood legt op het hof.
Dees' leste dienst zijt gij den uwen schuldig.
Mij past het niet, dat deze stad geduldig
Haar burger leide in 't land van zijn geboort';
1710 Dies drijf me fluks ten berge, uit deze poort,
Ter stede, daar Citheron rijst, vol wouden;
Daar d'ouders mij al bij hun leven zouden
Begraven, opdat ik geniete op 't veld
Het kerkhof, mij van hen zoo vroeg besteld;
1715 Want dit gaat vast, dat mij geene andre ellende,
Noch zware koorts kon helpen aan mijn ende:
'k Waar' anders nooit in stervensnood bewaard,
Had God mij niet tot grooter ramp gespaard:
Doch 't ga zoo 't wil met mijn fortune aan 't dolen;
1720 Laat mij de zorg voor mijne zoons bevelen;

1698. Nu: ik heb mij verstout, dit woord te stellen in de plaats van u, gelijk vermoedelijk ten gevolge eener drukfeil de oude uitgave heeft. De zin blijft dezelfde en het rijm van u op zichzelf wordt vermeden. —
1705. Delf ze in 't stof: t. w. Jokaste.

- O Kreon! het zijn mannen, en gij ziet,
 Zij zijn nu groot. Aan nooddruf zal 't hun niet
 Ontbreken, waar ze in deze wereld zwerven;
 Maar kan mijn bede in 't uiterste iet verwerven
 1725 Op u, en raakt barmhartigheid uw hart,
 Heb deernis met mijn dochtren in haar smart,
 Die jammerende en nooit genoeg beklagden,
 Weeskinderen, verschovelingen, maagden,
 Bedrukten, wien nooit spijs ontbrak, dat pas,
 1730 Als ik in 't hof niet tegenwoordig was.
 Zij hadden 't elk zoo goed gelijk hun vader.
 Gedoog voor 't lest, dat ik haar al te gader
 Nog eens de hand geve, en mijn ramp beween'.
 O vorst! ga heen, goedaardige! ga heen,
 1735 Oprechte telg, uit eerlijk bloed gesproten!
 Mag ik mijn kroost, die droeve drukgenooten,
 Nog mijne hand eens geven met geklag,
 'k Zal rekenen, haar nog, gelijk ik plag,
 Te zegenen, te zien met vroolijke oogen.
 1740 Wie hoor ik daar dus schreien? O meêdoogen!
 Mijn dochters? Och, de waardste van mijn bloed!
 Door Kreon nog in zulk een wederspoed
 Mij toegestierd? Wat zal ik langer spreken?

K r e o n.

- Gij zegt, als 't is. Ik wou u niet versteken
 1745 Van uw verzoek, en zond ze u daadlijk toe.
 Hier ben ik.

E d i p u s.

- Dat u God Jupijn behoë,
 En om dees' deugd meer zegens u verleene
 Dan mij! Komt hier, mijn dochters! herwaart hene.
 Koomt herwaart; vat uw broeder bij zijn hand,
 1750 Die 't licht van vaders oog heeft aangerand,
 En 't klaar gezicht beroofd van 's hemels klaarheid,
 Waarom hij nu dus omtast in dees' naarheid.
 Och, dochters! och, hoe zijt ge, door 't bestaan
 Van vader, och! onwetende verraân,
 1755 Geboren uit dezelve, die hem baarde!
 'k Beklaag u, kan niet zien hoe, vol onwaarde,
 Gij overal, onnoozel, zonder schuld,
 Uw levenstijd in droefheid slijten zult.

1729, 1730. Dat pas als ik: bij zoodanige gelegenheid als ik. —
 1752. Naarheid: de oude uitgave heeft waarheid, wat kennelijk een
 drukfout is.

- 1760 Waar zult gij toch met speelgenoots vergaen,
En op wat feest verschijnen bij de scharen,
Van waar ge, in steê van vreugd t'ontvangen, niet
Naar huis keert, dan bekreten van verdriet?
En als uw jeugd eens rijp is om te trouwen,
1765 Wie zal zijn vrucht, zijn kind, dus onwaard houwen,
Dat hij 't aan zulk een schandvlek zou besteeën,
Die mijne en beide uw oudren zijn gemeen?
Want wat verwijt moet dit geslacht niet dragen!
Uw vader heeft zijn vader doodgeslagen,
En vruchten bij zijn moeder voortgebrocht,
1770 Uit die hem baarde, en won u onbedocht,
Bij haar, van wie hij zelf is afgesproten.
Dit zal u elk verwijten, elk zich stooten,
Om uwe hand te trouwen; dus geschuwd
Van elk, zult gij, mijn dochters! ongetruwd
1775 En kinderloos vergaan en henesterven.
O, Kreon! naardemaal gij van mijne erven
Alleen, gelijk hun vader, nablijft, och!
Ontferm u om deze ouderloozen toch.
Gedooft niet, dat ze uw bloedverwant belachen,
1780 Uw nichten, droef van d'echt versteken, prachen,
Omzwerven, uitgeschuift door 't gansche rijk,
Noch maak ze mij in jammer niet gelijk.
Gij weet haar oude, en 't moet u billijk deren.
Gij ziet elk schuw haar reê den nek toekeeren,
1785 Behalve gij. O, brave! help ze toch;
Bestem mijn bede! O dochters, 'k had u nog
Veel lessen in te scherpen; maar uwe oude
Begrijpt nog niet, wat ik u leeren zoude.
Bidt God nu, dat Hij u, zoo lang gij leeft,
1790 Een betere fortuin dan vader geeft.

K r e o n.

Het is genoeg. Waar voert de rouw uw zinnen!
Koom herrewaart, en stap in 't hof naar binnen.

1771. Afgesproten voor afgekomen; maar 't woord klinkt tautologisch, niet slechts omdat van voorafgaat, en af dus reeds daarom gemist kon worden; maar ook omdat spruit als synoniem met afkomst, 't woord af reeds in zich bevat. — 1777. Gelijk hun vader: versta: om hun tot vader te strekken. — 1779. Dat ze uw bloedverwant belachen: naar de gewone constructie zou ze op de ouderloozen slaan, waarvan gesproken is, en dan zou 't wezen of Edipus voorkomen wilde, dat zijn dochters den bloedverwant van Kreon uitlachten. Uit den samenhang moet echter opgemaakt worden, dat hier ze in de beteekenis van men moet worden opgevat, en bloedverwant als staande voor bloedverwanten, t. w. „de dochters” zelven. — 1780. Prachen: bedelen. — 1787. Oude: leeftijd.

Edipus.

Men zij gehoorzaam boven al,
Hoewel het alsembitter vall'.

Kreon.

1795 Wat tijdig is, dat 's schoon bij kloeken.

Edipus.

Hoor toe, hoor wat ik wil verzoeken.

Kreon.

'k Zal 't weten, als gij 't maakt bekend.

Edipus.

Dat gij ons uit dit rijk verzendt.

Kreon.

Zoekt gij 't van mij? 't Raakt God daar boven!

Edipus.

1800 Ik ben van alle Goôn verschoven.

Kreon.

Gij zult haast raken tot uw wit.

Edipus.

Verzekert gij me, o Kreon! dit?

Kreon.

Ik plag niet straks mijn oordeel t'uiten.

Edipus.

Vervoer me fluks van hier naar buiten.

Kreon.

1805 Laat los uw kinders; ga dan vrij.

Edipus.

Ontweldig ze alle niet van mij.

Kreon.

Gedenk geenszins, dat gij 't al zult verwerven;

1793. Men zij gehoorzaam: het betaamt mij, te gehoorzamen. —
1795. Wat tijdig is, dat's schoon voor: „het is loffelijk, zich naar de
omstandigheden te schikken.” — 1803. Versta: ik geef mijn woord niet met
overhaasting.

Want wat u dus lang volgde, moet gij derven,
In 't einde van uw leven, arme man!

Rei.

- 1810 Thebaners! o, gij vrome burgers van
Mijn vaderland, ai ziet: gij ziet hier heden
Dien Edipus, die, tot behoud der steden
De dubbelheid des raadsels van 't gedrocht
Ontwarren kon, en zulk eene eer bevocht,
1815 Gelijk een held, de braafste man der mannen,
Die burgergunst en aanzien kon verbannen;
Nu ziet ge, in welk een onweêr van verdriet
Hij schipbreuk leed, en gansch verging tot niet:
Dies leert nu uit den spiegel, u gegeven,
1820 Den lesten dag bespieglen van uw leven,
En acht geen mensch gelukkig in zijn staat,
Eer 't leven endt en naar zijn wensch vergaat.

Koning Dauid

IN

BALLINGSCHAP.

TREURSPEL.

DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEERE

ANDRIES DE GRAEF,

Ouden raad en rekenmeester der Graaflijkheid van Holland en
Westfriesland, enz., Burgemeester van Amsterdam,

Onder Sint-Lukas' kunstgebroederschap, de schilders, is een gemeen spreekwoord [eene waarheid, al over twee duizend jaren, bij den grooten treurspeldichter Euripides gesterkt], gangbare munt: „Kleene beelden kleene, groote beelden groote misslagen”; hetwelk niet ongerijmd op het beloop van het tooneel der wereld slaat, daar eenerhande gebreken van kleenen of groo-

1808. Dus lang: voor „tot daartoe”; — maar de nadruk had niet op 't eerste dier beide woorden gelegd moeten worden. — 1813. De dubbelheid: den onduidelijken zin. Evenzoo zegt men van iemand, die verward en onduidelijk spreekt: „dat zijn tong dubbel slaat.” — 1822. Vergaat: ten ende loopt.

ten nadruk zijn, naar de kleinheid of grootheid der personagiën, die daar heure rol spelen; en de ridder en drost Hooft zeide, niet buiten reden, dat d'allerschoonste dingen bij inbeeldinge bestaan. Deze beide grondstellingen kan men lichtelijk met voorbeelden verlichten. De grootmachtigste aartsengel Lucifer, Gods stedehouder, bespiegelde hoe heerlijk het zoude zijn, indien hij het leen van zijne krone niet langer bij God, zijnen schepper, hoefde te verheffen, berokkende hierom eenen burgerkrijg in den hemel, en, van eenen schoonen aartsengel in eenen gruwzamen draak misschappen, sleepte eenen staart van het derde deel der starren met zich ter eeuwige duisternisse. Een gouden kroon op het hoofd te willen dragen, als Absolon, of de korte wellust van een schoon vrouwenbeeld te genieten, als David, wat staan ze zone en vader dier! Heilige en wereldsche bladen zijn dicht bezaaid met diergelijke voorbeelden, daar dikwijl eene heele wereld en duizenden onnoozelen meer om te lijden hebben, dan de menschelijke natuur machtig is uit te harden; en de heilige Geest toont ons, als in eenen klaren spiegel, wat het gezicht van eene badende Bersabe vermag op den grootdadigen koning David, eenen profeet, ijveraar voor de wet, en man naar Gods hart; en hoe het reukeloos verijdelen der zinnen eeuwen van jammeren en oorlogen na zich sleept, die, uit Davids huis gesproten, alle zijne afkomste en nazaten, uitgezonderd Salomons gelukkigen tijd, verduren, en profeet Nathans dreigement, uit Gods mond, bevestigen, gelijk dat schrikkelijke vonnis met deze woorden geveld lag: *Het zwaard zal in der eeuwigheid van uwen huize niet aflaten. Ik zal een ongeluk uit uwen huize tegens u verwekken, uwe vrouwen voor uwe oogen wegrukken, uwen naasten geven, en hij zal ze bij klaren zonneschijn beslapen.* Hier koos ik koning Davids ballingschap, en haar jammerlijk gevolg, als een leerzaam voorbeeld, dat rijke stof en levendige verven tot eene sprekende tooneelschilderij bestelt; want men ziet in dien schichtigen ommezwaaai van staat allerhande hartstochten zich openbaren, en t'zamenworstelen in lijdende en verblijdende personagiën, naardat ze hier nadeel of voordeel uit trekken. Een oude getuigenis zegt van Euripides' Fenisse, bij den heer gezant Huig De Groot, onsterflijker gedachtenisse, gelukkig en heerlijk vertaald, dat het een treurspel is, gepropt van hartstochten, rijk van personagiën, en vol uitnemende spreuken. Hoe na of verre ik, in de schaduwe van zulk eenen alouden voorganger, volge, daarvan zou de heer

R. 1. Nadruk: niet volkomen hetzelfde als „nasleep”; en hier beter nog de eigenlijke meening uitdrukkende. Hetgeen de schrijver later zegt, toont dat hij wel degelijk den druk bedoelt, die het onvermijdelijk gevolg is eener gepleegde daad.—34. Verbljdende: voor zich verbljdende, evenals wij elders herhaaldelijk verheugen voor zich verheugen hebben aangetroffen.

Burgemeester konden oordeelen, indien hij zich gewaardigde, bij gelegenheid eens, zijne oogen op de teekeninge en schikkinge van dit treurtafereel te slaan, terwijl ik wensche te blijven,

Weledele en grootachtbare heer

Uwe weled. en grootachtb. ootmoedige dienaar,

J. V. VONDEL.

INHOUD.

TOen David, zoon van Jesse, en koning van Juda en Israël, zich door overspel met Berseba, en door moord met Urias' bloed besmet hadde, dreigde hem profeet Nathan, uit Gods mond, met eenen langdurigen nasleep van straffen en plagen, hier op te volgen, schoon de misdaad, door schuldbekentnisse en boetvaardigheid, gezoend was. Hierop volgden eerst het overlijden der vrucht, Ammons zusterschennis, Absolons broederslacht, en endelijk, na zijne geleden ballingschap en verzoeninge, des zoons wederspanning opzet, om naar vaders leven en kroon te staan. De zoon verzag zich van eenen stoet lijfschutten, wagens, en paarden, ging, als rechter, in het poortgerecht zitten, en, overschoon en bevallig, onderhiel de gemeente minzaam en gespraakzaam, en onderkroop allengs het hart van alle stammen. Toen Absolon nu den tijd rijp zag, om het schelmstuk in 't werk te stellen, nam hij, glimpelijk en schijnheilig, oorlof van den vader, om naar Hebron, der Hebreëu gebedeplaats, te reizen, en zich t'ontslaan van den band der offerbelofte, waardoor hij, gedurende de ballingschap, zijn geweten aan God verbonden hadde. Oortusschen was het [ongetwijfeld met Achitofels raad] besteken, dat alle stammen, van Dan tot Berseba, zich daar zouden gereed houden, op den naam van 's prinses bedevaart en offer te helpen bekleeden. Hij komt dan te Hebron, daar Achitofel, 's konings geheimraad, en de stamheeren, op het kerkhof der aartsvaderen, met den prinse in vloekverwantschap treden, Absolon, met geklank van bazuinen en volle staatsie, voor koning afkondigen, hem zalven en kronen, en voort, gewapenderhand, naar Jeruzalem, den rijksstoel, optrekken. David besluit, op deze onverwachte mare, de stad te verlaten, en tien bedgenooten den burg te

R. 8. Berseba: gewoonlijk wordt de naam Baethseba, Bathsabee of Bersabee geschreven, en de spelling, welke Vondel hier volgt, is te minder verkieslijk, omdat de naam op die wijze volkomen gelijklopend is met dien der stad, waarvan later gesproken wordt. Misschien hebben wij aan een drukfout voor Berseba te denken, hoedanig de naam dan ook op de lijst der personages luidt. — 16. Lijfschutten: schut en „wacht” zijn woorden van gelijke beteekenis: zoo ook lijfschut en lijfwacht. — 27. Op den naam: onder voorwendsel.

bevelen. Hij trekt schreiende, het hoofd met eenen rouwsluier beschaduwde, en barrevoets met aartspriesteren, Leviëten, de bondkiste, en alle zijnen aanhang, ter stede uit, over de Cederbeek, naar den Olijfberg, en, daar geene openbaringe noch goddelijk antwoord uit den genadetron vernemende, gebiedt d'aartspriester, met hunne zonen, en de Leviëten, en het heiligdom, weder stede waart te keeren, of ze hem, in dien droeven schijn, nog mochten dienen, en voor gevaar waarschuwen. Ondertusschen rukt de zoon, door zuster Thamars tusschenspraak niet vermorwd, zonder slag of stoot, Jeruzalem in, beraadt zich met Achitofel, die [om der weifelenden aanhang te verzekeren van des zoons onverzoonbaarheid met den vader], den nieuwen koning, nu zijnen heer, raadt Davids bedgenooten in het openbaar te beslapen, en den balling terstond in zijn zog te volgen. Chusai, Davids geheimraad en vriend, ten hove wederkeerende, stoot Achitofels raadslag van terstond den koning te vervolgen glimpelijk om, en wint uitstel. Simeï, Sauls bloedvriend, komt ook in de stad, en verhaalt, om gunst bij den wederspanning te winnen, hoe hij den balling, arm en nooddruftig, van Siba ter nood met luttel voorraad voorzien, te Bahurim vloekte, en met steenen smeed. Absolon vaart voort, om 's konings bedgenooten te misbruiken. Achitofel, ziende zijnen raadslag door Chusai omgestooten, en wanhopende aan Absolons behoudenis, besluit uit mistroostigheid zich in Gilo, zijne stad, om het leven te helpen, waarop d'aartspriesters, wien het toekomstige geopenbaard wordt, Absolons aanstaande nederlaag voorspellen, en hoe hij, na het verlies des veldslags, onder het vluchten, in 't bosch van Efraïm, bij zijn haar en lokken, aan eenen boom hangende, den doodsteek in zijn harte zou gevoelen.

De inhoud van dit treurspel is geschept uit het tweede boek der Koningen, en Josefus' zevende boek van de geschiedenissen der Joden.

Het tooneel is te Jeruzalem, voor Davids burg. Het treurspel begint te midnacht en eindigt met den avond. De Leviëten bekleeden den rei.

DE TREURSPELERS.

ABSOLON. De Prins.

THAMAR. De Prinses.

DAVID. De Koning.

REI VAN LEVIËTEN.

R. 14. In zijn zog te volgen: op den voet te volgen. — 31. Het tweede boek der Koningen: volgens de Vulgata namelijk; volgens den Staten-Bijbel het tweede boek SAMUEL.

URIAS' GEEST.
 DAVIDS BEDGENOOTEN.
 JOAB. De Veldheer.
 BODE.
 TWEEDE BODE.
 AARTSPRIESTERS.
 BERSABE. De Koningin.
 ACHITOFEL. Hofraad.
 CHUSAI. Hofraad.
 SIMEI. Sauls bloedvriend.

KONING DAVID IN BALLINGSCHAP.

HET EERSTE BEDRIJF.

ABSOLON. THAMAR. DAVID.

A b s o l o n.

- Mijn schildknaap! ga terstond in 't hof; roep zuster Thamer.
 Zij zit en wacht me, alreë gekleed in hare kamer.
 Zeg, dat ze hier verschijn', gelijk ik had belast.
 De broeder Absolon verwacht heer vader vast
 5 Voor 't hofpoortaal. Hij rijst, om met de koorlevijten,
 Ten zang gewijd, zich in zijn nachtgebeën te kwijten,
 Voor Arons heiligdom. De tijd eischt, dat ze spoë.

T h a m a r.

- Zijt gij 't, heer broeder? dus vroeg op naar vader toe?
 De starren staan in keer. De nacht snijdt recht in 't midden
 10 Zijn loopbaan. Spoedt gij meê ter Godshutte, om te bidden?
 Dat is godvruchtigheid. Zoo volgt men vader na,
 Die zevenmaal, eer 't licht verrijze en onderga,
 Gewoon is, in 't gebed den Oppersten te smeeken.

A b s o l o n.

- Vrouw zuster! 'k hadde met heer vader iet te spreken,
 15 Gelijk gij hooren zult. Hier dringt de tijd op aan
 En mijn gelegenheid. Het schijnen van de maan
 Begunstigt mij. 'k Verzoek dit onder uw geleide.
 Gij weet maar al te wel den onlust, tusschen beide
 Gerezen; en hoewel die hofstorm raakte in rust,
 20 De koning, weer verzoend, mij minzaam heeft gekust;
 Nog schroom ik hem bij nacht te treden onder oogen.
 Verwerf mij eerst verlof, dat hij me uit mededoogen,
 Genadig spreken hoore, en toesta mijn verzoek.
 'k Zal midlerwyl terug hier ergens in een hoek

- 25 Wegschuilen, en hem niet genaken al te vaardig,
Al kende hij ons zijn genade en aanschijn waardig.

T h a m a r.

- Heer broeder! 'k hebbe uw zin en meening wel verstaan.
Vertrek een kleine wijl; daar komt heer vader aan.
Levieten treên vooruit. De hofstoet volgt in orden,
30 Met 's konings lijfstaffiers. Al is hij grijs geworden
En zestig jaren oud, het aanschijn ziet verblijd;
Het voorhoofd zet geen kreuk. God rekke zijnen tijd!
Hij heft zijne oogen en het hart met vreugd naar boven,
Gereed, den hoogsten met gezang en harp te loven.
35 God sterke vader in zijn ijver voor de wet!

D a v i d.

- God zegene mijn kind! Wat jaagt u uit uw bed?
Mijn hofwacht heeft nog eerst den berghaan hooren kraaien.
Zoekt gij de Godheid ook met nachtgezang te paaien,
Zoo volg me in Mozes' hut Godvruchtig na, en paar
40 Uw liefelijke keel met 's konings harp en snaar.

T h a m a r.

Ik koom, heer vader! uit den naam van mijnen broeder.

D a v i d.

Uw komste is aangenaam. Gods engel zij de hoeder
Van Absolon, mijn zoon! Wat is uw boodschap toch?

T h a m a r.

- Hij wenschte den koning [mocht hem d'eer gebeuren!] nog
45 Te spreken; want hem zijn gelegenheden jagen.
Hij schroomt heer vader 'snachts te moeien, iet te vragen,
Eer ik hem gunst verwerve, uit zusterlijken plicht.

D a v i d.

- De zon verheugt ons min dan Absolons gezicht.
Wat schroomt hij? Laat hem vrijterstond te voorschijn komen.
50 Hij hoeft ons aanschijn, ook bij midnacht, niet te schromen,
Maar spreke ons aan, gelijk voorhene, frank en vrij.

T h a m a r.

Ik ga hem halen uit des konings galerij.
Waar zijt ge, broeder? Koom te voorschijn.

A b s o l o n.

Thamar, zuster!

Wat antwoord kreeg ge?

T h a m a r.

- 55 Zet uw hart nu vrij geruster,
 Uw vader wacht u. Ga, spreek hem vrijmoedig aan;
 De weg is nu gebaand.

A b s o l o n.

Zoo durf ik henegaan?

T h a m a r.

Vrijmoedig, als bij dag. Gij hoeft geenszins te zwichten.

A b s o l o n.

Ter goeder ure. Ik voel mijn hart alreê verlichten.
 De koning moedigt mij, en treedt zelf herrewaart.

D a v i d.

- 60 Wel, Absolon, mijn zoon! heeft iemand u bezwaard,
 Dat gij ons aanschijn zoekt bij nacht? Zeg op, laat hooren
 Wij zijn dezelve, en nog uw vader, als te voren,
 En gij mijn waardste zoon. Treê nader, schroom niet meer.
 65 Treê nader, zoon! Ontvang mijn zegen. Groei in eer
 En in gezondheid. Deel in 't koninklijk vermogen,
 Gelijk een erfgenaam, ter hoogheid opgetogen,
 Tot staat en heerschappij. O, hoofdtak van mijn kroon
 Rijs op. Spreek vader aan, gelijk ge zijt gewoon.

A b s o l o n.

- 70 Genadigste! ik verschijn om een geringe bede,
 Een kinderlijk verzoek, mag 't zijn; doch eer ik trede
 Ter zake, sta het vrij uw koninklijk geduld
 Te rekken, door 't verhaal van mijn voorlede schuld
 En droeve ballingschap, met recht hieruit gesproten,
 En 't zoenen van die smet, waarop ik heb genoten
 75 Den grooten zegen van uw aanschijn weer te zien,
 Daar mijn verzoek uit vloeit. 'k Heb, met gebogen kniën,
 Den hemel dier beloofd, toen rouw mij overlaadde,
 Zoo mij gebeurde, ontlast van vaders ongenade,
 Jeruzalem en u te zien met volle vreugd,
 80 'k Zou Gode dankbaar zijn, voor die genoten deugd
 En weldaad, en, voor 't volk en alle Gods gemeente,
 Te Hebron offren, bij 't aartsvaderlijk gebeente.
 Dat zoude u Syrië en gansch Gessur, grootvaars stad,

- Daar ik, 's rijks balling, lang in droefenis zat,
 85 Getuigen; en hoe kan zich 't vroolijk hart onthouden
 Van schreien, aangezien mijn schuld is kwijtgeschouden,
 De nederslag verzoend? Dees' beëvaart, God beloofd
 Met eenen hoogen eed, blijft malen in mijn hoofd,
 Verdagvaardt mij mijn schuld, naar Mozes' eisch, te boeten,
 90 Uw dienaar worpt zich met dees' hoop voor 's konings voeten,
 En bidt om orelot, dat hij zijn ziel ontlast'
 Van zulk een godsschuld. Hier staat mijn geweten vast.
 Och, vader! heb ik mij besmet met Ammons wonden
 En 't broederlijke bloed; hoe kon ik mijn geschonden,
 95 Mijn schoone zuster zien, een bloem getreën in 't stof?
 Dat ging uw kroon te na, en d'eer van 's konings hof.
 De trek tot zuster, die uit eene zelve moeder
 Met mij sproot, eischte wraak, die zag noch bloed, noch broeder,
 Noch iemand aan. Zoo wordt een edel hart vervoerd
 100 Van gramschap, als het bloed ontsteld is en geroerd.
 Wat viel 't me lang, na dat langdurig ommezwerven,
 Uw hof en aanschijn nog twee jaren hier te derven!
 Gij hebt u evenwel nog over mij ontfermd,
 De straf getoomd, en uw weerspannigen beschermd.
 105 U is alreë bekend, hoe bij mij was besloten,
 Te noën op 't offerfeest zoovele altaargenooten,
 Als mijne godevaart uit omgelegen steên
 Begunstigden. Het volk kwam op dien roep bijeen,
 Nog vroeger dan men docht. Dit perst mij dus te spoeden,
 110 En hunnen ijver, die zoo groot is, aan te voeden,
 Eer zij verstrooien. Door dien toeval, niet verwacht,
 Dient mijne reis gespoed, ontijdig en bij nacht.
 Mag ik dees' godsschuld nu in Hebron God betalen,
 Uw kroon zal op mijn hoofd met vollen zegen stralen.

David.

- 115 Wat haalt gij Thamar op en Ammon? Zwijg hier af.
 Genâ bestulpt uw schuld, gelijk de zerk zijn graf.
 Brengt uw belofte dit door zooveel toestels mede;
 Trek op, mijn zoon! trek op, naar Hebron; keer met vrede!
 'k Had dees' godvruchtigheid en tijding, dezen nacht,
 120 Van mijnen Absolon, dien schoonen, niet verwacht.
 Hij licht alle andren voor, in God zijn woord te houden.
 Wij hebben hem te spa zijn misdrijf kwijt geschouden.
 Wat draagt de zoon ontzag aan vaders majesteit!
 Met welk een needrig harte en onderdanigheid

107. Godevaart: tocht naar Gods Huis, of naar eene Godgewijde plaatse. — 118. Keer met vrede: hier verlaat Absalon, gelijk uit de volgende regels blijkt, het tooneel.

- 125 Bejegende hij ons, in 't bloeien van zijn jaren!
 Wat heeft mijn troon een steun aan zulke rijkspilaren
 Van zonen! een geluk, dat weinigen gebeurt.
 De hemel heeft voor hem zijn gaven uitgekeurd,
 Naardien de schoonheid en godvruchtigheid te gader
 130 Met grooter gunst zich in hem paren. Volg uw vader,
 Mijn dochter Thamar! Volg mij na, terwijl de rei
 Van Aron ons met zang naar Mozes' hut gelei'.
 Levieten! heft nu aan, met uitgelezen klanken
 En vroolijkheid, den naam des Oppersten te danken,
 135 Om 't onderling verdrag van vader en van kind,
 Ons waarder dan de kroon en 't waardste, dat men vindt.
 Wanneer de zang bestemt hetgeen men heeft verkoren,
 Dan klinkt die galm en wijs veel schooner in onze ooren.

REI VAN LEVIETEN. DAVID.

Rei van Levieten.

I. Zang.

- Zingt ter eere van de kroon,
 140 Nu de zoon
 Trekt op vaders welbehagen,
 Nu gehoorzame Absolon,
 Met de zon,
 God zijn offers op zal dragen.
 145 Wie God zijn belofte houdt,
 En betrouwt
 Op den troost der oude vaadren,
 Toont, dat hij zijn oorsprong nam
 Uit den stam,
 150 Daar de stammen om vergaaden.

I. Tegenzang.

- Hebron is het kerrekhof,
 Dat de stof
 En 't gebeent' der oudren heilig
 In zijn stillen schoot bewaart,
 155 Daar elk vaart,
 Om te bidden stil en veilig.
 Om der vaadren overschot
 Hoort er God

152. De stof: ofschoon Vondel 't woord stof, in de beteekenis van pulvis, doorgaans onz. gebruikt, wijkt hij, en menig ander schrijver van zijn tijd, somwijlen van die gewoonte af. De regel, waarbij 't vr. uitsluitend aan stof in den zin van materies werd toegekend, is van lateren tijd.

Naar d'aandachtige gebeden.
 160 's Volks brandoffer, hem gewijd
 Op zijn tijd,
 Eert zijn naam uit alle steden.

II. Z a n g.

Hebron, vrijburg der Hebreên,
 Zag voorheen
 165 David hier de kroon opzetten,
 Daar hij zeven jaren trotsch
 Van die rots
 Zijn benijders zag verpletten.
 Absolon, die schoone, zag
 170 Hier den dag
 Opgaan uit des hemels poorte.
 Billijk, dat zijn hart gewekt,
 Nu nog trekt
 Naar de stad van zijn geboorte.

II. T e g e n z a n g.

Billijk, dat hij op die steê,
 175 Om den vree
 En zijn vaders zoen verworven,
 God wil eeren, nu hij lang,
 Droef en bang,
 180 Als rijksballing heeft gezworven.
 Wie zijn woord verwareloost,
 En zich troost,
 Dat Gods naam bij Jakobs troepen
 Los en ijdel blijft onteerd,
 185 Wordt verleerd,
 Hem lichtvaardig aan te roepen.

III. Z a n g.

Tusschen bloed en bloedverwant
 Is een band
 Van natuur, niet licht te breken.
 190 Van een boom scheurt nimmer tak
 Zonder krak,
 Zonder zucht en jammerteeken.
 Tusschen vader en zijn kind,
 Dat hij mint,
 195 Is de taaiste band van magen;
 Daar natuur, geraakt in strijd,

Mchtig lijdt,
Wat ze kan en niet kan dragen.

III. Tegen zang.

Als Gods zegen dan 't gedeeld'
200 Heilzaam heelt,
En vereenigt het gescheiden,
Spaart een dankbaar hart geen stof,
Om Gods lof
Door dankoffers uit te breiden,
205 Absolon trekt, heet van gloed,
Op dien voet,
Daar de stammen sterk vergâren.
O, godvruchte en vreedzame aard,
Gode waard
210 Meer dan wierook en altaren!

David.

Beleef ik dees' gezegende uur!
Gewis een versche doodkwetsuur
Bekwam nooit balsem aangenamer
Dan mij dees' wijs. Mijn dochter Thamer,
215 Hoe luidt dit anders dan het plag!
'k Verlang na 't opgaan van den dag
Te hooren, hoe ontelbre zielen,
Als bijen in een bijkorf, krielen
Te Hebron, daar geheele steên
220 Mijn zoons dankoffers blij bekleên.
Treê met ons in, om tijd te winnen.
Nu stralen gouden cherubinnen
En God, uit zijn genadetroon,
Ons klaarder toe, op dezen toon;
225 De Godheid schijnt mijn hart te wekken.
Ik wil hier op mijn snaren trekken
Zoo hoog als ooit, tot 's hemels prijs.
Dees' blijdschap eischt een nieuwe wijs.

HET TWEEDE BEDRIJF.

Urias' Geest.

230 **I**K, held Urias, lang bij geesten afgezonderd,
Van 's levens licht, kwam uit den voorburg opgedonderd
Bij nacht te Sion, in dit oude hof, en vond
De bedgenooten, die, van Davids min gewond,

222. Cherubinnen: elders Cherubimmen, Cherubijnen, enz.

- In haren eersten slaap gerust gevallen lagen.
 Zij schrikten, toen ze mij bij maanlicht waren zagen
 235 Voor hare ledikant, en mijn doorschoten borst
 Vol wonden, rood van bloed geverfd en vuil bemorst.
 De haren rezen en de teëre leden trilden.
 'k Verwekte een krijgsgerucht van schilden tegens schilden,
 Geklikklak van metaal en harnas tegens een,
 240 Bazuin- en ijzerklank, alsof er werd gestreën;
 Een voorspook van den strijd en 't oproer, reede op handen.
 Zij zagen in mijn hoofd, als kolen, branden,
 En hoorden een geschrei van „wapen, wapen, wraak!”
 Door alle kamers heen. Hare oogen, van den vaak
 245 Verwonnen, zien gespook, en twijfelen. Hare ooren
 Bestemmen nauwlijks het gerammel, dat ze hooren,
 En d'ijselijke stem; maar d'uitkomst van dien droom
 Wil haast uitwijzen, dat mijn geest geen ijdlen schroom
 Den bedden aanjaagt van mijn heer, die ongebonden
 250 Zijn trouwsten dienaars bed zoo schendig heeft geschonden,
 Mijne overschoone onteerd, die, zwanger van een vrucht,
 Verlegen zat om raad. De schender, om 't gerucht
 Van overspel, bijtijds, met eenen glimp te smoren,
 Ontbood me thuis, of mij de zwangre mocht bekoren;
 255 Maar 'k weigerde eerelijk, als een rechtschapen held,
 't Gemak van 't bed, naardien de veldheer lag op 't veld,
 Met al de stammen, en de bondkiste in hun tenten.
 Wat raad? Zijn eer in last, besluit de dreigementen
 Van schande en laster af te keeren op mijn hals,
 260 Verzendt me met een brief, moorddadig, overvalsch,
 Naar 't leger. Joab volgt, daar 's meesters last hem preste,
 En joeg me in Ammons zwaard, te Rabba voor de veste.
 Zoo klampte David [och! wie ijt niet, die dit hoort?]
 Op overspel, verraad, en godvergeten moord,
 265 En lauwwan van 't bloed des mans, die Juda wou beschermen,
 Omhelst de zwangre vrouw, als koningin, in d'ermen;
 Een ijvraar voor de wet, van 's hemels geest verlicht,
 Die voor de bondkist danst, de harp huwt aan zijn dicht,
 Een koninklijk profeet, befaamd door profeteeren,
 270 Ziet God noch menschen aan in moorden en schoffeeren;
 Maar Nathan, die hem rechte uit zijnen eigen mond,
 Dorst spellen, wat dit hof hierna te vreezen stond;

263, 264. Zoo klampte David... op overspel, verraad, enz. Krachtiger, sierlijker, en juister tevens kon hetgeen Urias bedoelt niet worden uitgedrukt. Het verraad toch en de moord, waartoe David zijn toevlucht nemen moest, waren de natuurlijke schakels in de keten zijner misdaden, en konden dus gezegd worden door hem op dien eersten schakel, het overspel, te zijn vastgeklampt.

- Hoe 't zwaard geslepen wierd, om eeuwig, zonder kennis
Te weiden. Hierop sterft de vrucht. De zusterschennis
275 Staakt nauw haar weeklacht, en de broedermoord het bloên,
Of Absolon, in schijn van offren om zijn zoen,
Legt op zijn luimen, om nu Nathans dreigementen
Te sterken, en 't verloop, de hoofdsom met de renten,
Al teffens t'eischen, en, als een weerspanning zoon,
280 Den vader onvoorziens te vliegen in zijn kroon.
De wraak des hemels loopt door Davids zalen spoken,
Rinkinken. 'k Zie eerlang Urias' leed gewroken.
De wraak zet hof en stad en straten overend.
De zoon ontziet niet, dat hij zijne handen schendt
285 Aan vaders heiligdom, en hof, en bedgenooten.
Gods wraak verstoot hem, die Urias heeft verstooten,
Versteken van zijn trouw. Zij volgt ook in zijn schim,
Den zoon tot aan den eik in 't bosch van Efraim;
Daar zal hij sneven, die eerst groeide in 's vaders schade,
290 En niet ontzag, als hij zijn moedwil slechts verzaadde.
Maar tijd is 't, dat ik dale en naar mijn kerker spoë;
De zon rijdt op, en hijgt mij met haar paarden toe.

DAVIDS BEDGENOOTEN. THAMAR.

Bedgenooten.

- De nacht, tot 's menschen rust geschapen,
Ontzegt den menschen stilte en rust;
295 De nacht, die moeite en zorgen sust
En wiegt in slaap, verbiedt te slapen.
Wat spokerijen zijn ons niet
In nare schaduwe verschenen!
Wie waarde door de kamers henen,
300 En dreigde Sion met verdriet?
Of kan een droom het oog bedriegen
Met schijn en harsenschilderij
Die, in 't verschiet of van nabij,
De waarheid naarbootseert met liegen?
305 Of dekt de grijns van 't nachtgezicht
De tronie van aanstaande waarheid,
Het hof te vreezen? 'k Wenschte klaarheid
Te scheppen uit een wijs bericht.
Maar Thamar komt hier aangetreden

278. Sterken: bevestigen. — 292. De hier gebezigde uitdrukking klinkt wel wat mythologisch, in den mond van Urias, vooral nu hij een geest was, en weten moest dat de zon geen paarden had. — Zij is echter zoo fraai en dichterlijk, dat zij de critiek geheel ontwapent. — 304. Naarbootseert: men lette op dezen hier weder gebruikten vorm.

- 310 Uit Arons hutte en heiligdom.
 Zij ziet heel vroolijk naar ons om,
 En schijnt getroost in haar gebeden.
 Men ga ze groeten, en meteen
 Ontvouwen hoe de harten schromen
 315 Voor zwaarigheên en droeve droomen.
 Laat 's konings dochter dit ontleên!

T h a m a r.

- Geluk bejegene u, mevrouwen!
 Vandaag, al rijst het hemelsch licht
 Met een beneveld aangezicht;
 320 Geen nevel steurt een vast betrouwen.
 Hoe slaat ge d'oogen zoo bedrukt
 Naar d'aarde? Wat 's u voorgekomen?
 Hebt gij ons blijdschap niet vernomen?
 Mijn wensch, God lof! is mij gelukt.

B e d g e n o o t e n.

- 325 Wat wensch is dit, o bloem der hoven?

T h a m a r.

 Mijn trouwe broeder Absolon
 Wijdt Gode een offer met de zon,
 Nu hij zijn rampen is te boven.

B e d g e n o o t e n.

 Waar offert uw heer broeder dan?

T h a m a r.

- 330 Te Hebron, daar de stammeheeren
 Ten offer met hem banketteeren,
 En zijn godvruchtig raadgespan.

B e d g e n o o t e n.

 Wanneer is Absolon vertogen?

T h a m a r.

- Te midnacht, zonder groot geluid.
 335 De vroomsten zond hij eerst vooruit,
 Van ijver brandende en bewogen.

B e d g e n o o t e n.

 En gaf uw vader zijne stem
 Tot deze bedevaart alreede?

332. Raadgespan: zij, die den Raad spannen. Zoo ook in zijn *Edipus*,
 vs. 170. — 333. Vertogen: heengetogen, vertrokken.

T h a m a r.

340 De vader stemde 't op zijn bede;
 Zoo trok hij uit Jeruzalem.
 Waar heeft mevrouw zoo lang gesteken
 Al 't rijk, van Berseba tot Dan,
 Hiertoe genood, gewaagt hiervan,
 Jordaan en zee, langs alle streken.

B e d g e n o o t e n.

345 God geve, dat dit feest besla
 Tot heil der krone en onderdanen,
 Tot heil van 't hof, dus lang in tranen!
 De hemel schutte Jakobs schâ!

T h a m a r.

En waarom zucht ge dus zwaarmoedig?

B e d g e n o o t e n.

350 Om 't nachtgezicht, dat ons vervaart.

T h a m a r.

't Is ijdelheid, die 't hart bezwaart;
 Nooit heerschte Juda zoo voorspoedig.

B e d g e n o o t e n.

355 Wij droomden in een berregwoud
 Een jongen leeuw en macht van dieren
 Te zien, die vroolijk, onder 't vieren,
 Hem kroonden met een kroon van goud.
 De jonge leeuw gemoedigd, brulde,
 En gaf een vreeselijken schreeuw,
 Dat zelf zijn vader, d'oude leeuw,
 360 Vernam wat boschgalm 't woud vervulde.
 Uit schrik verliet de grijze 't nest.
 De jonge leeuw, om veld te winnen,
 Schiet toe en grijpt de bergleeuwinnen,
 Daar hij zijn dollen gloed meê lescht.
 365 Dat is 't niet al. Toen schenen troepen
 Te worstelen, en handgemeen,
 Zich spits te kanten tegens een,
 En wapen, wraak, en moord te roepen.
 De grijze leeuw in 't bergbosch maalt

341. Waar heeft mevrouw zoo lang gesteken? Tamar spreekt hier tot het gezelschap Bedgenooten en had dus moeten zeggen: „waar hebben de dames zoo lang gezeten?” doch zij richt de vraag hier meer bepaald tot degene, die 't woord voert.

- 370 Den leeuw van Juda af naar 't leven;
 De jonge leeuw, tot staat verheven,
 Schijnt Absolon, van goud bestraald;
 De bergleeuwinnen, aangegrepen,
 Geschend van dien gekroonden leeuw,
 375 Verbeelden, dat hij met geschreeuw
 Zijn klauwen heeft op ons geslepen.
 Dees' harnasklank, dit krijgsgeluid
 Beeldt af hoe tusschen zoon en vader
 Een tweedracht broeit; en weet gij 't nader,
 380 Ontvouw ons wat dit spook beduidt.

T h a m a r.

- Mijn broeder wou ter sluik niet reizen,
 Maar met des konings orelof,
 En viel hem hier te voet voor 't hof.
 Hij wou zijn godsvaart niet ontveizen.
 385 Weerspannige aard beschiet zijn wit
 Ter sluik, en door bedekte lagen,
 Om uit het donker op te dagen,
 Eer zijn partij te paarde zit.
 Om zich den weg ten zoen te banen
 390 Nam broeder afscheid, zoo verneêrd,
 Dat zich de vader zijnes deert,
 En niet onthouden kan van tranen;
 De vader gaf op dit verzoek,
 Hem openhartig zijnen zegen.
 395 Nu raaskalt, droomt, en spookt hier tegen;
 Hij reisde, ontlast van vaders vloek.
 Gedurende zijn ballingschappen
 Vervolgd, voorvluchtig, west en oost,
 Heb ik het treurig hart getroost.
 400 Hem lust dien zandweg niet te stappen.
 De koning zette een nieuwe wijs
 Op dees' verzoening, en, gelenigd,
 Als was, heeft zijne harp vereenigd
 Met lofgezing, Gods naam ten prijs.
 405 Al 't heiligdom kan u getuigen,
 Hoe vader, met een blijden zin,
 Den hemel dankte. Laat de spin
 Vrij gal uit zulk een lelie zuigen.

384. Godsvaart: 't zelfde als Godevaart. Zie hierboven, vs. 107. — Ontveizen voor ontveinzen, om 't rijm. Zoo hebben wij elders menigvuldiger deizen voor deinzen, peizen voor peinzen, aangetroffen, in al welke woorden men de *n* als liquida liet wegsmelten, en 't in Vlaanderen nog doet. — 390. Verneêrd: nederig, deemoedig.

- 410 Of dunkt u, dat ik broeder draag'
 Uit gunste en trouwe, mij gebleken,
 Toen hij mijn ongelijk dorst wreken,
 En Ammon wis nam uit zijn laag.
 Gij moogt vrij Joab ondervragen,
 Indien ge voor den koning schroomt.
 415 Hij heeft den vader ingetoomd,
 Den zoon, als op zijn hals, gedragen.
 Hij komt u effen in 't gemoet,
 Om in de hutte God te loven.
 Nu spreek hem aan. Ik ga naar boven.
 420 Mij dunkt, dat u de veldheer groet.

JOAB. DAVIDS BEDGENOOTEN.

J o a b.

- O schoonheên, zonder gâ, des konings liefde waardig!
 Gij ijvert met den dag, alreê getooid en vaardig
 Ter hutte, om, 's hoogsten naam ten prijs, uw vroeg gebed
 Te storten voor het koor. Dat 's recht. De zuivre wet,
 425 Van 's hemels hand in steen op Sinai gehouwen,
 Ontvangt hare eer in 't hart der ijverende vrouwen.
 Wij volgen gaarne; het believe u voor te treên.

B e d g e n o o t e n.

- Heer Joab! eenig spook, dat ons te nacht verscheen,
 Versteurt de rust op 't hof. Wij duchten en vermoeden,
 430 Of eenig misverstand, het zij hoe 't wil, mocht broeden
 Ten hove, tusschen zoon en vader.

J o a b.

Spruit de reên

Van dit vermoeden slechts uit droom en nachtspook?

B e d g e n o o t e n.

Neeën,

Ons is niet luttel stofs van achterdocht gegeven.

J o a b.

- Zijn koningsvrouwen dan in 't hof dus onbedreven,
 435 Dat zij niet weten, hoe de zoon en vader staan
 In volle vriendschap? Zijt gerust: hier schort niet aan.

409. Draag': dragen heeft hier, evenals in vs. 416, de beteekenis van „voorspreken, voortrekken, partij trekken voor." — 't Wordt echter ook eenvoudig genomen voor „gunst of genegenheid toedragen." — 412. Ammon wis nam uit zijn laag: uit zijn hinderlaag Ammon op een zekergaande wijze (sekuur) wist te overrompelen.

Bedgenooten.

Prinsesse Thamar meldde in 't lang en breede heden
Met welk een afscheid hij naar Hebron is gereden.

J o a b.

440 Laat varen dan gespook, en droom, en kinderklucht!
Doch schuilt er anders iet, hetwelk u houdt beducht,
Verhaalt het, rond en klaar; al viel er iet te zeggen,
Dat schijn heeft; 'k zal 't met pit van reden wederleggen

Bedgenooten.

Wat aangaat dezen zoen der broërslacht; kent ge een man,
Die zijn gedachten loos en kloek ontveinzen kan,
445 Dat 's Absolon, de schalkste en listigste in 't ontveinzen
Van zijn verborgen haat, en wraakzucht, en gepeinzen.
Had Ammon, schender van de koninklijke maagd,
Dit kunnen rieken, nooit had David hem beklagd,
Die, op het veldbanket, van moordgeweer doorregen,
450 Gesmoord lag in zijn bloed. Dit 's klaar. Dit springt u tegen,
Zoo gij den zoen betrouwt. Onthou van Absolon,
Dat hij twee jaren lang de wraak ontveinzen kon,
En smoren in zijn hart.

J o a b.

Gij sterkt uw vrees met reden.

Bedgenooten.

Nu luister. Oordeel voort, uit alle omstandigheden,
455 Van 's jonglings kroonzucht, ons ontdekt door zijn beleid.

J o a b.

Dat waar' een doodsschuld van gekwetste majesteit.

Bedgenooten.

De majesteit is blind van al te groot een liefde.
De broeder, die den broër met zijnen moordpriem griefde,
Ontziet den vader niet te steken naar het hart.

J o a b.

460 De zusterschennis kon de broeder zonder smart
Niet lijden.

Bedgenooten.

Recht. Nu denk, hoe smart hem om te zwerven,
Zijn vaders aangezicht vijf jaren lang te derven.
Stiet hij den vader weer, als balling, uit het rijk;
Stond vaders reekning met den zoon dan niet gelijk?

J o a b.

- 465 De zoen staat hem te dier. De lucht van 't hof te scheppen
 Kostte arbeid. Nooit dorst ik een woord ten hove reppen,
 En bezigde endlich stil de weeuw van Thekoa,
 Verworf bij trappen hem den toegang ter gená,
 Dat hij hersteld, twee jaar, gelijk in duisternissen,
 470 Most wandelen, en 't licht van 'skonings aanschijn missen.
 Indien hier oorlog school, wat lag hem aan dien zoen?

B e d g e n o o t e n.

Om onder schijn van peis een oorlog uit te broên.

J o a b.

Zou d'erfgenaam des rijks zich tegen 't rijk gaan kanten?

B e d g e n o o t e n.

- De blinde vader laat den zoon met lijftrouwanten,
 475 Een stoet gewapenden, bestuwd in 't openbaar,
 De hoftrap optreên, recht of hij al koning waar'.
 Dit baart hem aanzien en ontzag bij d'onderdanen;
 Dit 's machtig hem den weg naar 's vaders troon te banen.

J o a b.

De vader eert zichzelf in d'eere van den zoon.

B e d g e n o o t e n.

- 480 Zeg: hij onteert zich, zet zijne afkomste op den troon.

J o a b.

De koning mag met recht den eerstgeboren eerén.

B e d g e n o o t e n.

En d'oudste vreest al, of de jongste mocht regeeren.

J o a b.

Terwijl de vader leeft, houdt hij hen beide in dwang.

B e d g e n o o t e n.

- De vader suft, en leeft den zoon alreê te lang.
 485 Hem dunkt de vader is in 't goed des zoons gezeten.
 Dit weet de koning, of gewis hij wil 't niet weten.

J o a b.

Wat 's dit?

474. De blinde vader: de verblinde vader.

Bedgenooten.

- In welk gevaar hij zich en 't gansche rijk
 Durf stellen. Let hierop. Gij hoeft geen klaarder blijk,
 Dat Absolon de kroon zich eigen door geboorte
 490 Toerekent en belaagt. Hij zet zich in de poorte
 En 't poortgerecht, heel vroeg, als rechter van elks pleit,
 Onthaalt en kust het volk, ontmoet elk met bescheid,
 Alsof de koning 't recht al willens wou verzuimen.
 Zoo wint hij 't hart des volks, en legt op zijne luimen.
 495 Al 't stamhuis bidt hem aan. De dageraad des mans,
 Zijn jeugd en schoonheid geeft hem gunst en eenen glans
 Bij alle joffers, die hem gunstig zien naar d'oogen,
 Ten wasdom van zijne eere, en aanzien, en vermogen,
 Dat stijgt allengs in top van 't opperste gezag.
 500 Waakt gij niet op, hij zal u wekken met den slag,
 En 't slagzwaard op den hals. Men mompelt onder kloeken,
 Dat hij Achitofel bijwijlen ging bezoeken,
 Te Gilo, zijne stad.

Joab.

Die vos is hem te loos.

Bedgenooten.

- Niet schalk en loos alleen, maar teffens loos en boos.
 505 Wij kennen zijnen aard.

Joab.

Hij heeft het hof begeven,
 Om op zijns vaders erf gerust en stil te leven.

Bedgenooten.

Het draagt dien naam bij 't hof, doch blijft bij ons verdacht.

Joab.

- Het achterdenken kent geen palen, slaat met macht
 Al voort. Men kan op los vermoën niet zekers bouwen.
 510 Het geldt den koning eerst.

Bedgenooten.

En échter 's konings vrouwen.

Joab.

Hebt gij uwe achterdocht den koning niet ontdekt?

495. Al 't stamhuis: al de stammen, het geheele geslacht van Israël. —
 510. Echter: naderhand.

Bedgenooten.

Hoe durven wij? Zij wekt een leeuw, die David wekt!

Joab.

Een leeuw versteurt zich niet, gewekt van zijn leeuwinne.

Bedgenooten.

515 Wij koestren slechts zijn min, als voedsters van zijn minne;
En reppen van geen staat, uit angst voor ongenâ.

Joab.

Ontziet gij 't, zoo gaat hene, ontdekt het Berseba!

Bedgenooten.

520 En zoo zij ons ontdekt, dan staan wij ruim nog slimmer;
Zij spant de kroon in 't hart, en haat al 't joffretimmer,
De bedgenooten en haar aanhang. d'Uchtendzon,
Gelijk gij weet, behaagt hem min dan Absolon;
Wanneer die met zijn haar in zijn gezicht komt pralen,
Zoo schoon als God hem schiep, zou vaders gramschap dalen,
En stellen allen schijn van nadocht aan een zij;
Dan lagen al des zoons beschuldigers in lij.

Joab.

525 De koning stelde ons tot een wachter van zijn benden.

Bedgenooten.

En zoo de zoon het roer des staats eens kwam te wenden?

Joab.

De zes paar stammen zijn in 's konings eed getreên.

Bedgenooten.

En zoo ze eens weifelen, en raken op de been?

Joab.

Daar hoeft meer tijd toe. Dat gerucht zou verre klinken.

Bedgenooten.

530 Geloof, de hulk van 't rijk is heimelijk aan 't zinken.

Joab.

Hoe, slaapt de stuurman dan, dat hij 't gevaar niet merkt?

521. Met zijn haar in zijn gezicht: beter ware het hier te lezen: met zijn haar voor zijn (d. i.: „Davids") gezicht. Zooals er nu staat, luidt het, alsof Absolons haar hemzelve in 't gezicht hing, wat juist niet zoo schoon zou staan. — 523. Nadocht: achterdocht.

Bedgenooten.

Wie zal ons zeggen, hoe Gods oordeel hier in werkt?

Joab.

De wacht van 't leger staat den koning eerst bevolen.

Bedgenooten.

Wat is het leger, zoo de legerhoofden dolen?

Joab.

535 Wat zoekt ge dan bij ons in dit gedroomd gevaar?

Bedgenooten.

Wek uwen meester op; gij zijt 's rijks ambtenaar,
En veldheer over 't heir, of hij uw raad wou volgen.

Joab.

Dat 's zorgelijk. Hij is oplopende en verbolgen.

Bedgenooten.

Gij zoekt zijn veiligheid, behoudenis en rust.

Joab.

540 Hij heeft op mijn verzoek zijn zoon nog eerst gekust.
Hoe durf ik, zonder grond, nu Absolon betijgen?
En werd de zoon dit wijs?

Bedgenooten.

De vader zal het zwijgen.

Joab.

Dat 's hachelijk; en zoo de zoon, in 't hof gedaagd,
Verschijnt, en eischt voor recht te zien wie hem beklaagt,
545 Waar bergt zich Joab dan? Die Ammons hoofd niet spaarde,
Dat koninklijke bloed, zou mij met blanken zwaarde
Vervolgen, langer dan mijn ziel in 't lichaam leeft.
'k Zie hier geene uitkomst, zoo ons God geene uitkomst geeft.
Wij hopen, dat hij met den avond weêr zal keeren
550 Van Hebron, en de vrede in Juda triomfeeren.
'k Wil evenwel uw vrees verbergen. Onderstut
Het rijk met uw gebeên, en gaan we in Arons hut.

542. En werd de zoon dit wijs? voor: „en werd de zoon dit ge-
waar?” Wijs worden wordt thans als activ. zelden meer gebruikt, maar
doorgaans met het voorz. uit.

REI VAN LEVIETEN.

I. Z a n g.

De koning droeg zijn nachtgetijden
 Den hemel op, die hem
 555 En gansch Jeruzalem
 Ten hoogste wou verblijden,
 Door 't liefelijk verdragen
 Met zijnen liefsten zoon,
 Als harp en keel op eenen toon.
 560 Die peis rekt 's vaders dagen,
 Als olie, in een gouden lamp,
 De vlam nog aanvoedt, en den damp
 Der duisternisse drijft uit d'oogen.
 Wat was de koning opgetogen!

I. T e g e n z a n g.

565 De kroon en schepter lagen achter.
 Hij scheen één ziel met God,
 Zijn heil en hoogste lot.
 Hij wenschte, als tempelwachter,
 Het heiligdom te hoeden,
 570 In 't midden van Gods schaar
 Met blijden zang en harpesnaar
 Zijne aandacht aan te voeden.
 Hij triomfeerde met zijn maat,
 Die, hoog in top, al hooger gaat,
 575 Van geene pennen t'achterhalen.
 Men kan den ijver niet bepalen.

II. Z a n g.

Maar middlerwijl [wat mocht dit wezen?]
 Daar 't oor dien galm inzwelgt,
 Verschijnt iet, dat zich belgt:
 580 Want onder uitgelezen
 Muziek wil iet ontbreken
 Aan zoete eenstemmigheid,
 Die gratige ooren streelt en vleit,
 Misschien om af te steken;
 585 Iet haatlijs, strijdig tegens gunst,
 Te laten hooren, daar de kunst
 Wat alsems mengt met honigklanken.
 Geen oor kan zich dien smaak misdanken.

II. Tegenzang.

Zoo ging 't. De harpenaar en zinger,
 590 Die, met zijn aangezicht
 En voorhoofd, eerst een licht
 Van vreugd gaf, zijnen vinger
 En keel volgde, in 't schakeeren
 Van klanken, scheen een wijl
 595 Te flauwen in dien stijl,
 En zijne vreugd t'ontheren,
 Alsof hem d'eerste moed ontviel.
 De klare spiegel van de ziel,
 Zijn aanschijn, scheen bezwakt van wasem.
 600 Wat is ons' blijdschap kort van asem!

III. Zang.

Zou David, 't licht van Gods profeten,
 Bespieglen in den geest
 Iet, daar zijn hart voor vreest,
 Dat Arons zoons niet weten?
 605 Zou hij van ver zien komen
 Een onweêr, dat misschien
 Geen wereldwijzen zien?
 Handhaver van de vromen,
 Beschut den koning, die uw hut
 610 Ter harte neemt, het volk beschut
 Voor inheemsche orelogen.
 Eén oog bewaakt alle oogen.

III. Tegenzang.

Geen koningen in rust beschoren,
 Ten minste een korte wijl.
 615 Dit was en blijft de stijl
 Der wereld. Vorsten zijn gekoren
 Tot wachters over onderzaten.
 Zij zitten steil en hoog,
 En slaan hun wakende oog
 620 Door alle huizen, alle straten.
 Zij zien en kennen 't onderscheid
 Van ieders aard. Hun wijs beleid
 Hoeft onorde in haar plooi te schikken.
 's Volks rust is 't wit, daar wij ze op mikken.
 625 De hofbazuin, die tegens 't zuiden kraait,
 Spelt onweêr, dat van Hebron herwaart waait.

HET DERDE BEDRIJF.

JOAB. DAVID. BODE.

J o a b.

DE torenwachter ziet een postmuil herwaart jagen;
 'k Wensch, dat uw majesteit de tijding mag behagen.
 Het schijnt, hij wordt dus vroeg gestuurd van Absolon.

D a v i d.

630 Zoo is hij afgereên vóór 't opgaan van de zon.

J o a b.

Wat of hem herwaart jaagt?

D a v i d.

Men heeft niet kwaads te schromen;
 Van Absolon kan niet dan blijde tijding komen.
 Hij weet, hoe vaders hart naar tijdingen verlangt,
 Het hart, dat over hem, gelijk een zegen, hangt,
 635 Zijn aanschijn noode derft. Wat nieuws kan hij ontdekken?
 De korthed van den tijd, die tusschen zijn vertrekken
 Van 't hof en nu verliep, gehengt nauw, dat er iet
 Bijzonders voorviel, 't geen tot vreugd strekt of verdriet.

J o a b.

Eene uur berokkent wel meer werks met bijstre zinnen
 640 Dan duizend handen in een jaar zien af te spinnen.
 Hoewel ik niet betrouw, dat ons van dezen kant
 Iet kan bejegenen, dat niet 't gezegend land
 Tot heil en nut gedije, en allen wetgenooten.
 Daar komt de bode zelf al hijgende aangestooten.
 645 Hij ziet verbaasd naar 't hof en onzen koning om.
 De koning spreke hem. Hij staat verbaasd en stom.

D a v i d.

Wel, bode! van wat kant komt gij verbaasd geronnen?
 Zit af, schep aâm; genaak, dat wij u hooren kunnen!

B o d e.

Ten hove is zulk een post, als ik, onaangenaam.
 650 Doch schoon ik stille zweeg, nog zou d'ontruste faam
 Niet rusten, haar bazuin uit tin en trans te blazen,
 Van Dan tot Berseba de wereld te verbazen.

D a v i d.

Is Absolon in nood of in zijns vijands klem?

B o d e.

Prins Absolon dreigt u en gansch Jeruzalem.

D a v i d.

655 Hij is met onzen wil te nacht hier uitgereden.

B o d e.

Hij spant de kroon in 't hart van 't rijk en alle steden.

D a v i d.

Spreek klaarder, schoon die klank niet schoon in d'ooren luidt.

B o d e.

Zijn beëvaart kwam te nacht op vloekverwantschap uit.

D a v i d.

Onmogelijk. Wie heeft dat lasterstuk besteken?

B o d e.

660 Zoo groot een schelmstuk kon niet laten uit te breken.

D a v i d.

Wat zekerheid kunt gij betoonen van dit stuk?

B o d e.

Ik hoorde en zag 't verraad. God keere uw ongeluk!
Mijn vroom geweten, aan de kroon en uw vertrouwd
Verbonden, liet niet toe, dit stil bij mij te houden.

665 Zoo koom' ik met dien vloek der vloeken opgedaagd.

D a v i d.

Verhaal ons dan oprecht al wat gij hoorde en zaagt,
En pas vooral, dit naakt, gelijk het legt, t'ontkleeden.

B o d e.

Te nacht kwam 's konings zoon te Hebron aangereden,
Met eenen nasleep van tweehonderd, zonder erg.

670 De macht van Israël en Juda, om den berg,
Had zich in tenten langs de dalen neêrgeslagen,
En wachtte op 't offerfeest, de Godheid op te dragen,
Met volle staatsiën en priesterlijke pracht.

675 Der vaadren kerkhof werd terstond met 's prinsen wacht
Heel scherp en nauw bezet, rondom de doornehagen.

De welige eiken, die met schaduwen de lagen
 Bedekten, ruischten niet, daar 't licht door boschloof scheen.
 De prins, Achitofel, de raad kwam hier bijeen.
 In 't ronde om Hebron loeide een menigte offerdieren,
 680 Een voorspel van dit feest, met d'uchtendzon te vieren,
 Uit dankbaarheid, zoo 't hiet, dat Absolon 't gezicht
 Van 's konings aanschijn mocht gebeuren, en den plicht
 Van zijne Godsbelofte en hoogen eed bezegelen:
 Gelijk 't Hebreeuwsch geslacht gewoon is zich te regelen
 685 Naar Mozes' wetboek. Hier ging t'zamenrotten aan.
 Ik kroop behendig, bij het schijnen van de maan,
 Ter zijde door de haag, daar niemand op vermoedde.

J o a b.

Dat God den koning en het koninkrijk behoeede!

B o d e.

Prins Absolon hief aan: „Gij, zoons van Abraham,
 690 Handhavers van Gods recht en Jesses braven stam!
 Ik koom, van God gedaagd, tot voorstand van u allen,
 Mijn dienst opoffren, eer de staat geraakt te vallen.
 De vader suft alreë, gezwakt van ouderdom.
 'k Heb 't poortgerecht gestut. Mijn hals, als een kolom,
 695 Heeft, onder 't lastig pak des rijks, geheele dagen
 Gezweet. Ik troostte 't volk, dat mij zijn nood kwam klagen.
 De vleiers, die het hof om winst naar d'oogen zien,
 En 't onrecht sterken, dorst mijn ijver 't hof verbiën.
 'k Heb weduwen gered, de weezen en verdrukten
 700 Geholpen op de been; griffoenen, die haar plukten,
 De nagels vrij gekort; en zou men u den nood
 Afmalen, schoon de staat zeilt met een ruimen schoot,
 Een etmaal kon zooveel gevaren niet begripen.
 De hulk van 't gansche rijk dreigt storm op storm te gijpen.
 705 Wat hoop van beternis, daar 't hoofd in deugd bezwijkt,
 En zelf zijn naaste bloed, den zoon, verongelijkt?
 Wij hebben jaren lang bezuurd, in bittere ellenden,
 De straf van Ammon, en dat gruwzaam zusterschenden
 Ten leste in schijn verzoend, na dien geleden hoon.
 710 Wat heil verwacht gij? Want een overspeelsters zoon
 Wordt dertel opgevoed, om over land en lieden,
 Na vaders dood gezalfd, tirannig te gebieden.
 Waar heeft de koning ooit de dapperheid beloond?
 Vraagt dat Urias, die zich streng en eerlijk toont,
 715 Op d'aarde slaapt, en, na zijn vrome wapendaden,

- Met eenen moordbrief aan den veldheer wordt verraden.
 'k Ga Sauls huis voorbij, eer lankheid u vermoeit;
 Hoe bloedig heeft hij dien geslachtboom uitgeroeid,
 En dreigt den wortel uit te rukken, weg te houwen;
 720 Hoewel hij d'eer genoot van Michols hand te trouwen!
 Naardien het stamhuis dan van hem geen heil verwacht,
 Is 't noodig, zijnen stoel, op 's volks gemeene klacht,
 Met eenen nazaat van zijn naaste bloed te kleeden.
 Dit 's mijn belofte aan God, waartoe gij wordt gebeden."

J o a b.

- 725 Genadigste! vergeef het Joab, wiens verzoek
 Den zoon met u verzoende, eene oorzaak van dien vloek;
 Hoe droeg Achitofel zich onder dees' godloosheid?

B o d e.

- Hij stak zijn zegel aan die godvergeten boosheid,
 Verhief d'oproerigheid, en zette ze in haar kracht,
 730 Brocht voort hoe hij den zoon zoo menigmaal bij nacht
 Te Gilo had gebergd, toen, van het hof verschoven,
 Om zijn gerechte wraak, hem elk ontzag te hoven,
 De wijde wereld den verschoovling viel te klein.
 Hij haalde Urias op; wat Saul had geleên,
 735 Veel jaren na den dood, in zijn nakomelingen,
 Die, treurig en gehaat, al kwijnende vergingen;
 Hoe d'overspeelster, als een stiefmoêr, Davids zoon,
 Den eerstgeboren, wil versteken van de kroon
 En wettigheid des rijks, en over d'oude heeren,
 740 In haren Salomon, na Davids dood, regeeren,
 Hij hoorde een ieders zin. De stemmen gingen om.
 Men vraagde hoofd voor hoofd. Zoo steigerde, zoo klom
 Weerspanningheid in top, uit eenen mond besloten.

J o a b.

- Vervloekte Achitofel! verwaten vloekgenooten!
 745 Wat volgde op dit besluit? Hoe liep dit kluwen af?

B o d e.

- Zij mompelden een wijl. Toen sloegen ze om het graf
 Van vader Abraham een ring, en voort aan 't bidden,
 Dat d'Opperste hun recht wou zegenen. In 't midden
 Stond Absolon, die zwoer zijn trouw aan 't volk en 't rijk
 750 Den stammeheeren toe, die zwoeren algelijk,
 En gaven hem de hand, meteen den blanken degen.
 Toen sloop ik heimlijk deur, tot stervens toe verlegen,
 En koom den koning dit ontvouwen met gevaar.
 Dat God het rijk behoeft en Gods gezalfden spaar'!

D a v i d.

- 755 Belieft het Gode, dat zijn knecht dien kelk zal proeven,
Ik sta gelaten, wil mij niet te vroeg bedroeven.
Hij kan dit keeren, hen veranderen van zin.
Gij, bode! ga ten hove, en spreek de koningin.
Heer Joab! laat de wacht de stad en 't hof bezetten.
- 760 Voltrek de ronde, steek bazuinen en trompetten.
Och, Absolon! hoe snel verandert ge uwen zoen,
Dien kus en klank van peis, in eene krijgsklaroen!
Lijfschutten! haast u, voort; de bloedvlag uit den toren,
De standers op de poort! Op, op! men blaas den horen.
- 765 Mijn Krethen, Plethen, al de burgers in 't geweer!
De vlam slaat uit het hof; hier geldt geen veinzen meer.
Men hindre, dat hier niet de weiflaars t'zamenrotten.

J o a b.

- Ons staat dien hoogen boom van kroon en tak te knotten.
Zend fluks bespieders uit naar Hebron. Luister scherp,
- 770 Wat nadruk volgen wil op zulk een ruw ontwerp.

THAMAR. DAVIDS BEDGENOOTEN.

T h a m a r.

Wat klank is dit? Wat wil ons weder overkomen?

B e d g e n o o t e n.

Hoe fraai heeft Absolon zijn afscheid nu genomen?

T h a m a r.

Wat gaat mijn broeder aan, dat hij dien haat verwekt!

B e d g e n o o t e n.

Gewis, gij wist hiervan; hij had het u ontdekt.

T h a m a r.

- 775 Betrouwt ons dat niet toe. Wilt dat onze eer niet vergen.

B e d g e n o o t e n.

Hij had zijn zuster lief. Hoe kon hij 't haar verbergen?

T h a m a r.

Zoo waarlijk als God leeft, dat hij ons sla en straff'!

763. De bloedvlag: min of meer anachronistisch. Vlaggen werden in die dagen nog niet gebezigd. — 765. Mijn Krethen, Plethen: de Krethen en Plethen waren een soort van keurbenden, evenals, in lateren tijd, de Janitscharen en Spahis. — 766. Hier geldt geen veinzen meer: wij behoeven 't ons niet te ontveinzen.

Bedgenooten.

Nu haalt hij Ammons moord en snooder uit het graf.

Thamar.

'k Beken, de vadermoord gaat boven broederslachten.

Bedgenooten.

780 Wie kon zich voor den wrok des dubblen huichlaars wachten?

Thamar.

Och, Absolon! is dit uw Hebrons Godevaart?

Bedgenooten.

Dat is zijn godsbelofte en onderdanige aard.

Thamar.

Nu wordt de wet met glimp bij 't Heidendom gelasterd.

Bedgenooten.

Zoo gaat het telkens, als godvruchtig zaad verbastert.

Thamar.

785 Hij volgt noch vaders les, noch vaders voorbeeld na.

Bedgenooten.

Wij zagen 't onweêr in den droom, maar och, te spä!

Thamar.

Men zal door middelaars misschien zijn hart verzachten.

Bedgenooten.

Wij hopen, op 't misschien, dien storm niet af te wachten.

Thamar.

Dat onweêr is nog wijd.

Bedgenooten.

Het buldert voor de poort.

Thamar.

790 Te Hebron. Hij hoeft tijd. Men slaat zoo ras niet voort.

788. De Bedgenooten willen zeggen: „is uwe hoop daarin gelegen, dat men Absolons hart verzachten zal, wij van onzen kant hopen, dat misschien de koning goed zal vinden met ons van hier te trekken.” De wijze van uitdrukking, wellicht gebruikelijk in Vondels tijd, komt ons nu echter vrij wonderlijk voor.

Bedgenooten.

Gelijk een loopend vier, gestookt van medestemmers.

Thamar.

Waar vindt men die?

Bedgenooten.

Dat vraag vrij ons Jeruzalemmers.

Thamar.

Die zien naar David om, en niet naar Absolon.

Bedgenooten.

Men eert d'opgaande, en niet eene ondergaande zon.

Thamar.

795 Zou 't volk zoo reukeloos den ouden heer vergeten?

Bedgenooten.

Dat hangt aaneen, gelijk de schakels van een keten.

Thamar.

En zoo de keten breekt?

Bedgenooten.

Dan is de macht gedeeld.

Thamar.

Hoe wenschelijk waar' dit!

Bedgenooten.

Hoe wordt dees' scheur geheeld?

Thamar.

Met balsem van genâ.

Bedgenooten.

Die heelt geen misvertrouwen.

Thamar.

800 Mijn vader is gestreng in elk zijn woord te houwen.

Bedgenooten.

En ook niet min gestreng in 't straffen, zonder maat.

Thamar.

Waar bleek dat?

Bedgenooten.

- Vraagt ge waar? Wie eens naar Rabba gaat,
 Kan 't hooren, en alom in Ammons doodsche steden,
 Die, wreed geradbraakt, met hunne afgezaagde leden,
 805 In ijzren takken en het gloeiend tichelvier
 Verbrand, beklaagden, dat zij, d'orelogsbanier
 Opstekende, zoo trotsch zich tegens Juda kantten.

Thamar.

- Dat was het niet, maar eer 't mishandlen der gezanten,
 Die tegens 't billijk recht der volken, en de wet,
 810 De wijde wereld door natuurlijk ingezet,
 Met hun gescheurde kleën en half geschoren baarden,
 Van kinderofferaars en gruwelijk veraarden,
 Teruggekwaren bij den koning, die hen zond.
 Hij woeg de straf en 't kwaad, totdat het effen stond.

Bedgenooten.

- 815 Is 't minder kwaad, een zoon naar vaders hart te steken?

Thamar.

Een vaders hart verschoont, verkleent zijn zoons gebreken.

Bedgenooten.

De vader heeft nog flus de broederslacht verschoond,
 En wordt dus averechts bejegend en geloond,
 Met eenen nieuwen slag in zulk een versche wonde.

Thamar.

- 820 'k Verschoon het niet. Dit is een lasterlijke zonde,
 Een rechte burgerkrijg berokkend tegens God.

Bedgenooten.

- De magen steken hier elkandren naar den strot.
 Dit zwaard moordt blindeling, de broeder zijnen broeder,
 De vader zijnen zoon. De dochter kent geen moeder.
 825 Hier worstelen in 't bloed de burgers tegens een.
 De huizen staan gedeeld, de steden tegens steên.
 De bondgenoot ontziet verbond noch bondgenooten.
 't Omleggend Heidendom komt hierop aangestooten.
 Het mengt zich in 't krakeel met een gemeene stem,
 830 En wil het heiligdom en Gods Jeruzalem,

815. De constructie van dezen regel is geheel Latijnsch. In zuiver Nederlandsch zal men zeggen: „is 't minder kwaad, dat een zoon zijn vader naar 't hart steekt?”

Tot in den grond, met zwaard en fakkelen verdelgen.
Zoo David zich niet belgt, de hemel zal 't zich belgen.

T h a m a r.

Ik hoor een kreet opgaan van 't hof en hofgezin,
En ga de trap op naar de droeve koningin.

B e d g e n o o t e n.

- 835 Hier komt de veldheer aan, bestuwd met krijgskornellen;
Wij zullen, aan een zij, hem eerst zien orden stellen
Op wacht, en tocht en al. De kriegsraad is belaan,
De burgerij verbaasd. Hoe wil dit spel vergaan!

JOAB. DAVIDS BEDGENOOTEN.

J o a b.

- 840 Wachtmeesters, krijgskornels! waakt rustig met elkanderen;
Men zal van uur tot uur de leus of 't woord veranderen,
De ketens spannen, eer het oproer t'zamenrott'.
Men sla de ronde gā, verzeekre, op 't hoog gebod,
Op halsstraf, Davids burg, verzie de poort en vesten
Met dubble schildwacht. Laat terstond, van vier gewesten,
845 De torens mannen. Dat de lichte ruitery,
Den weg naar Hebron op gespreid, de zuiderzij
In 't veld bespiede. Laat de pelgrims ondervragen
Naar tijding van dien oord, en of ze nergens lagen
Vernamen. Laat geen mensch passeeren, eer de wacht
850 Zijn naam opteeken', hem gelei, daar hij te nacht
Vernachten zal. Verdeelt u voort in alle straten.
d'Almachtige beschame al die den koning haten.

B e d g e n o o t e n.

O, veldheer, hoe vervalt de kroon en Davids rijk!

J o a b.

Schept moed; Jeruzalem is u een wisse wijk.

832. Zoo David zich niet belgt: hier zou, volgens Vondels vast aan genomen schrijfwijze, die ook in de tweede helft van dit vers gevolgd is-moeten staan: 't zich niet belgt; dat 't kan echter weggelaten zijn ter wille der welluidendheid, of ook omdat Vondel hier zich belgen eenvoudig opvat in den zin van „gramstorig worden,” en in de andere helft van 't vers in dien van „zich de zaak krachtig aantrekken.” — 837. De kriegs-raad is belaan: is in verlegenheid. — 849. Laat geen mensch pas-seeren: hoe fiks hier de taal van Joab ook zij, en hoe juist en gepast de bevelen, welke hij uitdeelt, de uitdrukking, hier gebezigd, doet meer denken aan een kolonel der burgerwacht in 1660, dan aan een personage uit een treurspel.

Bedgenooten.

855 Beschimp nu nachtgezicht, en spokerij, en droomen!

Joab.

Het koninklijk gezag wil haast het oproer toomen.

Bedgenooten.

Een hollend paard acht toom, noch sporen, nachte roê.

Joab.

Een hollend paard loopt eerst zichzellef dood en moê.

Bedgenooten.

Het smakt den heer in 't zand, dat hals en lenden kraken.

Joab.

860 Zoo fel niet, of de heer kan weer te paarde raken;
Hij voerde 't Saul en zijne afkomste uit in 't end.

Bedgenooten.

In zijne jeugd; nu wordt hij 't harnas ongewend.

Joab.

Dat bleek, hoe hij zich liet van Ammons wrevel trotsen!

Bedgenooten.

Dees' jonge manschap zit in 't harnas vast, als rotsen.

Joab.

865 Nog vaster dan de reus, de groote Filisteen?

Bedgenooten.

Dat was een lijfgevecht.

Joab.

Nog viel de reus te kleen.

Bedgenooten.

Het zwaard van Absolon is reede al opgeheven.

Joab.

Gereed voor ons, om hem den wissen slag te geven.

856. Wil: zal. — 861. Hij voerde 't Saul en zijne afkomste uit: hij hield het nog langer uit dan Saul en de zijnen. — 865. Filisteen: ongewone vorm, om 't rijm gebruikt, voor Filistijn.

Bedgenooten.

Wij spelden 't onweêr vroeg uit alle omstandigheên.

Joab.

870 Hij ging vermomd, en wist zijn opzet fraai te kleên.

Bedgenooten.

Hij ging zoo niet vermomd, of vrouwen konden 't merken.

Joab.

Eer 't rijp was, kon men dit met geen getuigen sterken.

Bedgenooten.

De teekens tuigden 't, had men oogen om te zien.

Joab.

Het stond den vader toe, hem 't klimmen te verbiên.

Bedgenooten.

875 De zoon heeft in het end de grijns eens afgetrokken.

Joab.

Dat 's beter, dan geveinsd en heimelijk te wrokken.

Bedgenooten.

Hoe dragen wij ons best in burgerlijk geschil?

Joab.

Betrouwt u Gode en ons, en houdt u kloek en stil!

Bedgenooten.

Hoe houdt de koning zich, te blind den zoon genegen?

Joab.

880 Geduldig, min voor zich, dan om den zoon verlegen.

Bedgenooten.

Hoe sterk en krachtig zijn de banden van natuur!
Wil hij hem keeren?

Joab.

Ja, maar zonder doodkwetsuur.

Hem deert des jongelings. Hij wijt de snoode daden

874. Het stond den vader toe: wij zouden nu zeggen: „het stond aan den vader.” — 877. In burgerlijk geschil: waarschijnlijk is hier bij den druk een letter uitgevallen en moet er staan: in 't burgerlijk geschil. Het is toch de vraag niet, hoe de Bedgenooten zich in 't algemeen, maar hoe zij zich bepaald in dit geschil hebben te gedragen.

- Den valschen bloedraân, die den jongeling verraadden,
 885 Met kracht verrukken uit de heirbaan van de deugd.
 Hij kent d'oplopendheid en 't hitsig bloed der jeugd,
 Van schalken lichtelijk door trekken te misbruiken,
 Roofvogels, vet gemest, gewoon het oog te luiken,
 Tot schade van 't gemeene, en ongelijk te voên,
 890 Alleen uit eigen baat. Het averrechtsch vermoên
 Weerspannigheid, geweld, de wulpschheid, zich vergeten,
 Scherp uitzien, elks gebrek ten breedsten uit te meten,
 Onmatige overdaad, pluimstrijken, en bedrog
 Is d'eersleep, die hem volgt, en voort al wat er nog
 895 Aan vast is. Kon een prins, met zulk een stoet behangen,
 Zich ooit intoomen van verkeerde en slimme gangen?

Bedgenooten.

- Gij zegt gelijk het is. Wij mompelden bijwyl,
 Maar kropten 't lijdzaam in. 't Verandren van den stijl
 Der prinsen kan men eer beklagen dan verhoeden.
 900 Als God wil straffen, dan ontbreken hem geen roeden.
 Hij trekt den zegen van verkeerden dikwijls in,
 En laat ze vallen in een averrechtschen zin.
 De hoogste wijsheid, sterk en lieflijk in 't beleiden,
 Kan boven ons begrijp de stoffen toebereiden,
 905 Totdat ze in 't ende 't wit, waarop zij mikt, beschiet.

J o a b.

- Zoo zet uw hart gerust. Wat mij belangt, 'k zal niet
 Verzuimen, voor de stad en 't land en u te waken.
 Wij zullen haast met God dien hoek te boven raken,
 En gaan nu voort omhoog eens uitzien van de tin.
 910 Mevrouwen! treedt in 't hof, en sterkt de koningin.

THAMAR. DAVID. JOAB.

T h a m a r.

Heer vader! ik heb hoop mijn broeder om te zetten,
 Hem snel t'ontmoeten, zulk een jammer te beletten.
 Vergun me, dat ik met een ruiterbende trekk',

884. Verraadden: in den zin van: „slechten raad gaven.” Evenzoo zegt men verleiden voor „den verkeerden weg op leiden.” — 891, 892. Zich vergeten, scherp uitzien: hier zou de zuiverheid der taal vorderen zich te vergeten, scherp uit te zien, evenals er te recht op volgt uit te meten. Maar Vondel oordeelde, dat hij in dat plaatsen of weglaten van te dezelfde vrijheid mocht gebruiken als hij in dezen zelfden eersleep van verkeerde hebbelijkheden neemt met het artikel, dat hij voor wulpschheid behoudt, maar voor de andere substantiva weglaat.

- Uw vaderlijk gemoed hem levendig ontdekk',
 915 Hij zal zijn opzet, al te bloedig en verwaten,
 Op zusters bede, haar ter liefde, varen laten.
 d'Aartsvader Jakob, wien 't aan omzicht niet ontbrak,
 Smoorde Ezaus bittren wrok, en schoof dat ongemak
 Voorzichtig van zijn hals. Een vriendelijk bejegenen
 920 Vermurwt een steenen hart. De hemel zal het zegenen.

D a v i d.

- Mijn dochter! ik betrouw, uw vredelievende aard
 Zou niet eens schromen, op het punt van broeders zwaard
 Met uwe bloote borst te paarde heen te rennen;
 Maar die Achitofel en zijn doortraptheid kennen,
 925 Gelooven niet, dat dit verdrag te vinden staat.
 Achitofel staat blank, strafschuldig aan verraad,
 Ontvonkt het smeulend vier, en keert zich aan geen kermen
 Noch krijten, als hij zich mag bij die kolen warmen.

T h a m a r.

Een minnelijk verzoek ten minste kan niet schaân.

D a v i d.

- 930 Raadt hem Achitofel, uw voorslag af te slaan,
 Zich met beloften noch verdrag te laten paaïen?

T h a m a r.

Zoo blijft het pleit in staat.

D a v i d.

Dan zal hij luider kraaien,
 Indien de vader schijnt te zwichten voor den zoon,
 Die wint, met zulk een klank, terstond de halve kroon.

T h a m a r.

- 935 Belieft het u, laat ons hierop den veldheer hooren.

D a v i d.

- Trouwanten! haalt hem, dat hij afstijg' van den toren.
 De tijd lijdt geen vertrek. Men hoort van overal
 Gerucht van oproer, en dit orelogsgeschal
 Slaat voort van stad tot stad. De bergen en de dalen
 940 Geraken op de been. Verbaasdheid vliegt de palen
 Des rijks met kracht voorbij. Alle aangegrensde steên

916. Varen laten: Hoogduitsche woordschikking. In gew. Nederlandsch zegt men: laten varen. — 917. Omzicht: omzichtigheid, doorzicht. — 937. Vertrek: uitstel.

Van 't Heidendom zien uit, en steken 't hoofd bijeen.
 Zij rekenen den dag nu eens te zien geboren,
 Om, over ons Jordaan, Gods stoel en God te storen:
 945 Maar toeft, als God ontwaakt, zal in- en uitlandsch spook
 Voor 't licht van zijn gezicht verdwijnen, als een rook.

T h a m a r.

Daar komt de veldheer af. 't Gelieve u hem te vragen.

D a v i d.

Mijn dochter, uw prinses, getroost zichzelf te wagen,
 Om haren broeder om te zetten, en zijn haat
 950 Te blusschen, God ten dienst. Wij nemen 't in beraad.
 Zoo gij 't geraten vindt en nut, ik stem het mede.

J o a b.

Bemiddelt ze 'slands rust, en is er hoop van vrede,
 Men zal haar eeren van den rijksstroom aan d'Eufraat,
 Zij schooner keeren dan de schoone dageraad
 955 Ons aanstraalt met den dag. Laat voortgaan, zonder beiden.
 De koning zegne haar. Ik zal ze voort geleiden
 Ter burgpoorte uit, en met een bende ruitery
 Bestuwen.

D a v i d.

God verleen, dat uwe reis gedij'
 Tot rust van 't heilig rijk! Mijn dochter! trek in vrede.
 960 Levieten, treedt ons voor, en offert uwe bede
 Den God van Abraham, of Thamars vredetocht
 Den vader en den zoon nog eens verzoenen mocht!

REI VAN LEVIETEN.

I. Z a n g.

Prinses, die, hakende naar vrede,
 Om vader en den zoon
 965 Op een gelijken toon,
 Te trekken, heentrekt uit de stede,
 Hoe lieflijk is uw tred!
 Waar gij de voeten zet,
 Daar wassen leliën en geuren,
 970 Een regenboog van schoone kleuren,

955. Laat voortgaan: het weglaten van het voornw., ofschoon strijdig met den eisch der syntaxis, is hier niet ongepast en doet zelfs een goede uitwerking. 't Is hier de driftige Veldheer, die spreekt en in zijn haast spaarzaam is met zijn woorden. — 967. Hoe lieflijk is uw tred: t. w.: „als verkondiger van den vrede,” toespeling op *Rom. X: 15*.

En hartverkwikkend kruid.
 Men kieze al 't edelste uit,
 En vlechte een krans om u te kransen.
 Keer zoo, dat ze al rondom u dansen.

I. Tegen zang.

- 975 Dat 's billijk. Eer en prijs is waardig,
 Die 't vaderlijk paleis,
 Herstellen wil in peis.
 Ai ziet, hoe spoedt ze zoo wilvaardig,
 Of zij dees' jammerbron
 980 Nog tijdig stoppen kon,
 Daar endloos onheil uit zou vloeien,
 Waarbij alle onbesneden groeien,
 Als hart staat tegens hart,
 Geweer en vuist verwacht,
 985 Verblind en heet op moord en schennis.
 Het burgeroorlog draagt geen kennis.

II. Zang.

- De burgerkrijg der twalef stammen,
 Om 't gruwelijk misdrijf
 Aan een Levietisch wijf,
 990 Brocht Gibea in lichte vlammen,
 Stond haar en 't wraakgespan
 Op honderd duizend man,
 Holp Benjamins geslacht in d'asschen.
 Toen mocht zich in zijn tranen wasschen
 995 Een deerlijk overschot,
 Getreden en bespot.
 Dat kwetste zelfs die 't veld behielen.
 Wat velde een burgerzwaard al zielen!

II. Tegen zang.

- Almachtige! zie uit den hoogen,
 1000 Verhoë toch Jozefs schâ.
 Van Dan tot Berseba
 Spant al de strijdbre jeugd haar bogen.
 Veel duizend vloekgemeen,
 Geharnast tegens een,
 1005 In aantocht met gevelde spere
 Hem dreigen, die, uw naam ter eere,

Zoovele steden won,
 Alle afgoôn dempte en schon.
 Verdadig toch uw volksbehoeder.
 1010 De zuster stille haren broeder!

HET VIERDE BEDRIJF.

DAVID. TWEEDE BODE. JOAB.

D a v i d.

M En zwaait de veldbanier op 's burgpoorts hooge kruin,
 En blaast van Hebron, met de heldere bazuin,
 Te wapen, dat het klinkt door Davids stad en straten,
 De wacht heeft door 't klinket den postbode ingelaten.
 1015 Trouwanten! rept u. Haalt hem daadlijk hier voor 't hof.
 Daar komt hij, 't aanzicht zwart begruisd van zweet en stof,
 En hijgende en vermoeid, kan nauwlijks adem scheppen.

B o d e.

God spaar' den koning! Op, men moet de handen reppen.
 Te wapen, heeren! op, te wapen! het is tijd.
 1020 De vijand voor de poort. Men wapen' zich ten strijd!
 Te wapen, op! de prins trekt aan met zijn standaarden.
 Hij is in aantocht, draaft vast herwaart met de paarden.
 Bezet de heirbaan. Sluit den draaiboom. Spoedt u. Voort!
 Ik zie den prins vandaag te Sion voor de poort.

D a v i d.

1025 De rijksprinses is flus naar Hebron toe getogen.

B o d e.

Gelijk een bliksemstraal mij snel voorbij gevlogen,
 Ten halven wege, met een ridderlijken troep.

D a v i d.

Laat hooren, wat er wankt. Zeg op: hoe gaat de roep?

B o d e.

Zoo ras als Absolon den stammen had gezworen,
 1030 Op 't graf van Abraham, nam Arons zoon een horen,
 En zalfde 't schoone hoofd in 't midden van al 't volk,
 Dat hem omschaduwde, gelijk een dikke wolk.
 Hij kroonde 't blonde haar met levendige stralen
 Van goud en diamant. Daar hadt gij hem zien pralen,
 1035 Gelijk een morgenzon, met eenen zwier van gunst,

1035. Gunst: gratie, bevalligheid.

- Dat elk in twijfel trok, of hier natuur of kunst
 De kroon spande in een man, van boven tot beneden
 Volschapen, zonder smet doorgaans aan al zijn leden.
 „Leef lang, leef lang, o Prins! o koning Absolon!
 1040 Leef lang, doorluchtste telg! Uw naam verdoof' de zon
 In glans en heerlijkheid!” Dat was 't gedurig roepen,
 't Gejuich van duizenden, gedeeld in twalef troepen.
 Hierop verhief zich voort een schel bazuingeschal,
 Beantwoord met een galm van heuvel en van dal,
 1045 Die aan de starren klonk. Het offer wordt onsteken.
 Men dekte tafels. Geen triomf, noch vreugdeteeken
 Ontbrak er. d'Offerspijs werd rustig opgedischt.
 Men strooide in 't honderd goud en zilver. Ieder vischt
 En grabbelt er. De wijn springt levendig uit bronnen.
 1050 Geheele kudde, noch gebraden runders konnen
 De menigten verzaan. Men hoorde een zelve stem
 In duizenden. Men sloot hierop Jeruzalem
 Te winnen, en den zoon in vaders troon te zetten,
 Eer veldheer Joab schrap den degen kwam te wetten,
 1055 Men stelde dadelijk het voetvolk in 't vierkant,
 Gewapend, eensgezind, om voort gelijkerhand
 Te rukken naar de stad. De koning, met zijn paarden,
 Voert zelf den voortocht aan, op brullende standaarden
 Van dieren. Kanaän, zoo heerlijk als 't ooit was,
 1060 Zag nooit een braver jeugd in 't gouden harrenas;
 Al goud is 't, dat er blinkt. De welige livreien,
 De wapenrokken, elk om 't prachtigste, geleien
 Den nieuwen koning, die, in 't harte van dees' pracht,
 Op eenen zwarten muil trotsch uitsteekt, als bij nacht
 1065 De heldre morgenstar de starren komt te dooven,
 En al wat adem schept een schooner dag beloven.
 Recht voor hem hene praalt de groote leeuwsbanier
 Van Juda, en 's rijks leeuw straalt moedig vlam en vier
 Ten grimmige oogen uit. Hij dreigt zijn scherpe klauwen
 1070 In uwe kroon te slaan, nu Davids helden flauwen.
 De stammen volgen hem, doch langzaam, na te voet,
 Elk onderscheiden door zijn wapen en vol moed
 Om ongestuit, recht toe, uw burg en Salems wallen
 En poorten teffens, als een springvloed, t'overvallen.

1038. Doorgaans aan al zijn leden: wanneer men al zijn leden overzag, naschouwde. — 1052. Men sloot: men besloot. — 1058-1059. Op brullende standaarden van dieren: dichterlijk, voor: „op standaarden van brullende dieren.” De standaarden, hier bedoeld, zijn die van de onderscheidene stammen, die alle ondersteld worden, als wapen of blaazen, het dier te voeren, waarbij Jakob op zijn sterfbed elk zijner zonen vergeleek. Zie *Genesis* XLIX, en voorts vs. 1067 en 1071, en 1072.

D a v i d.

1075 Waar reed Achitofel?

B o d e.

Recht achter 's konings zoon.

De stammevaders, als handhavers van zijn kroon,
 Omringden hem, gekleed in purpren staatsierokken,
 Op hun strijdagens, al van muilen voortgetrokken.
 Dat gaf prins Absolon, de jonge majesteit,
 1080 Een wonderbaren glans en glimp van wettigheid.
 Dus wordt hij aangebeên met juichen, buigen, knielen,
 Zoo ver men uitzag, daar alle oogen op hem vielen.
 De rotsgalm rolde al voort, zoo wijd die rollen kon:
 „God spaar' den koning, 's rijks beschermer, Absolon!”
 1085 Genadigste! waak op; schut Jozefs schande en schade,
 Of breng de sleutels, op genade en ongenade,
 Den erfgenaam des rijks, den jongen koning toe.
 Is 't Gods gehengenis, zoo kus bijtijds Gods roê!
 Al 't heir spuwt vier en vlam, om Davids eer te minderen,
 1090 Haalt Saul uit het graf, het dempen van zijn kinderen;
 Eischt wraak om 't overspel, bespat met bloed en moord.
 Het is al lasteringe en schennis, wat men hoort.

D a v i d.

Ga dadelijk in 't hof. Verhaal den koninginnen
 Al wat gij hoorde en zaagt. 't Is tijd, om tijd te winnen.

J o a b.

1095 Zoo is 't, genadigste! Dees' storm eischt kort beraad.
 De Krethen, Plethen schrap. De knots raakt licht op straat.
 Het grauw, de burgers zelf ontzien zich niet te mompelen,
 De burgpoort, en den burg, en hofwacht t'overrompelen.
 Wij mogen op geen eed van weifelaren staan.

D a v i d.

1100 Of noodweer bieden of in ballingschap te gaan,
 Te vluchten, eer de prins de stad kome overvallen.

J o a b.

Het lest waar' raadzaamst; doch verlaten wij de wallen,
 Zoo zet hij zich op stoel, tenzij het Thamar keer'.

D a v i d.

Die hoop is uit; hier geldt geen tusschenspreken meer:
 1105 De kans is al gewaagd. Het oproer moet er onder
 Of over. Deze stad schijnt nu een lichaam zonder

- Het eêlste deel, het hoofd, dat nog wat spartlen wil.
 Elk ziet naar 't zuiden uit. 't Ontvonkte vier smeult stil,
 Zoekt naar ontvonkbre stof, en komt het die te vatten,
 1110 De vlam zal uitslaan, en de daken overspatten;
 Dan brengt men ijdel hulp en water bij der hand.
 De baat- en staatzucht, wraak, en haat, en misverstand,
 En ongebondenheid hun hoofden t'zamensteken;
 Als naar een doodkwetsuur een toevloed van gebreken
 1115 Des lichaams t'zamenrot, tot ergernis van 't kwaad.
 Zoo is 't, helaas! gesteld met onzen kranken staat.
 Maar laat ons raad met Gode en 's rijks aartspriestren leven,
 Eer wij besluiten en ons op de vlucht begeven.
 Staffiers! vliegt hene; roept d'aartspriesters hier voor 't hof.
 1120 Laat dreigen al wat wil; 't gedij' Gods naam ten lof!
 Ik zworf voor Saul lang in droeve ballingschappen.

Joab.

- Toen was de koning jong; nu vallen hem de stappen,
 In zijnen ouderdom, te zuur: een hard gelag.
 Hoe trapt een wreevlig zoon, in uwen ouden dag,
 1125 Den vader, in wiens hart hij plag de kroon te spannen!
 Wat baart een landverdriet al wolven en tirannen!

AARTSPRIESTERS. DAVID. JOAB.

Aartspriesters.

Lang leev' de koning! God beware Jesses spruit!
 De storm van oproer raast.

David.

Het ziet er bijster uit.

Aartspriesters.

Wat sluit men?

David.

- Onder Gods en Arons vollen zegen,
 1130 Te vluchten uit de stad. 't Gelieve u te overwegen,
 Of 't niet geraden zij, dit hollend weêr den toom
 Te vieren, liever dan stijfzinnig, tegens stroom

1117. Laat ons raad met Gode.... leven: zoo in *Gijsbr. v. Amst.*
 vs. 1602:

*Mijn moeder leerde mij, dat ik geen raad zou leven
 Met vijanden.*

1129. Wat sluit men?: wat besluit men? Evenzoo vs. 1134 sloten
 voor besloten.

En wind, de hulk des rijks in zulk een storm te wagen.
Wij sloten noodig God en u om raad te vragen.

Aartspriesters.

- 1135 Genadigste! wij staan gelaten onder God
En 's konings wijsheid, en gereed op 't hoog gebod
Te volgen, wat tot heil des volks wordt goed gevonden.
's Volks welstand is de wet, waaraan gij staat gebonden;
Maar 't is bedenkenwaard of dit gevorderd wordt
- 1140 Met voor te vluchten, eer de hoogste nood u port.
Gij hebt in uwen dienst de Krethen en de Plethen,
De nederstad in dwang, door 't spannen van de keten.
Uw helden, om hun deugd en dapperheid ontzien,
Staan tegens duizenden, getroost hun 't hoofd te biën.
- 1145 Wij schuilen nog, beschut van torenrijke muren
En graften, een geweld, dat stormen kan verduren,
En voor 't rammeien van den stormram suft noch zwicht.
Hoe zou dit schreeuwen, zoo een oorlogsmans te licht
Zijn burg en hoofdstad gaaf' ten roove aan wulpsche troepen!
- 1150 Zij steken u naar 't oog, met bulderen en roepen,
Doch min met hart en moed. Dit lichte kaf wil haast
Verstrooien, zoo de wind, uw aâm, hieronder blaast.
De vromen, op wier trouw een vorst zich mag verlaten,
Staan vast en pal, een man zoo goed als tien soldaten.
- 1155 Men zifte weifelaars en trouweloozen uit;
Want los Gods heiligdom, de bondkist, tot een buit
Te schenken, liever ons gewijde en heilige orden,
In 't blanke harrenas, het zwaard op zij te gorden,
De Godskist met triomfe en juichende geschal
- 1160 Rondom gevoerd, ten schimp des oproers, op den wal.

David.

- Dat u de hemel loon' voor uwe oprechte trouwe,
Gebleken t'onswaart, in het nijpen van dien rouwe.
Eerwaardigsten! betrouwt, wij wegen d'eer van God
En u veel zwaarder dan geluk van aardsch genot,
- 1165 Den schepter en de kroon, ons toegekeurd van boven.

Aartspriesters.

Is hier geen middel, om dien rijksgloed uit te dooven,
Door tusschenspreken, en belofte, en kloek beleid?

1139. Gevorderd: bevorderd, verholpen. — 1140. Voor te vluchten: weg te vluchten. Van dat voorvluchten is het nog gebruikelijke voorvluchtig. — 1142. De nederstad: de benedenstad. — 1148. Hoe zou dit schreeuwen voor „wat zou men daar over roepen.” In gelijken zin noemen wij nog een schreeuwend geval, een zoodanig, „dat stof tot geschreeuw of gepraat geeft.” — 1163. Betrouwt: vertrouwt er op, houdt er u verzekerd van.

David.

- Dees' rijkskoorts heeft zich reede in 't hart des rijks gespreid;
 Wij zien geen middelen, dien brand zoodra te koelen.
 1170 Het kranke lichaam van den staat, benauwd aan 't woelen,
 En flauw van krachten, geeft den staatarts nog te raân
 Of 't machtig zij, dien stoot en aanval uit te staan.
 Wij hebben niettemin, of God ons troost gewaardigt,
 Ons dochter Thamar, op haar aanstaan, afgevaardigd,
 1175 En wachten tijding, zoo misschien die eedle ziel
 Door licht betrouwen niet in broeders ongunst viel.

Aartspriesters.

De broeder was dus lang haar wonder wel gewogen.

David.

- Nog heeft hij haar vermomd vertrekkende bedrogen,
 Doch eerst zichzelf, door zijn bloedraân aangestookt,
 1180 Daar nu het gansche land te jammerlijk af rookt.

Aartspriesters.

Waar' recht in zwang, dit stond dien bloedraad eerst te boeten.

David.

- Een eigen huisgenoot treedt zijnen heer met voeten,
 Achtofel, bewust van 't hofgeheimenis,
 Die lang gemeenzaam met den koning ging ten disch;
 1185 Een wonde in onze borst; maar gaande slimme gangen,
 Wat wonder waar' 't, zoo hij in zijnen strik bleef hangen,
 De steen, omhoog gesmakt, kwam vallen op zijn hoofd.

Aartspriesters.

- Ruimt gij Jeruzalem, als balling, dat verdooft
 Den glans der majesteit, dus lang bij alle volken
 1190 Aanbiddeijk, zoo wijd de hemel hangt met wolken
 Betrokken; en wat hoop van Sion weer te zien?

David.

- Verdooft het min mijn glans, den vader op de kniën
 Zien liggen voor den zoon, hem smeeken om genade;
 En hachelijk of mij het smeeken kwam te stade.
 1195 d'Aanstokers van dit kwaad, te gruwelijk verwoed,

1174. Op haar aanstaan: op haar aandrang, omdat zij er zoo op stond. — 1177. Gewogen: genegen, als nog in 't H. D. — 1194. En hachelijk: en 't zou nog zeer hachelijk staan, nog zeer onzeker zijn. — 1195-1199. Versta: de booswichten, die dit kwaad hebben aangestookt, te wel van hun schuld bewust, zullen niet gerust zijn zoo lang de afgezette

Bij zich veroordeeld, geen gerustheid zien te moet,
 Zoo lang de voorzaat leeft, en legt op zijne luimen,
 Om t'achterhalen, die hem 't erfdeel leerden ruimen,
 Waarover hij, gezalfd van God, den troon bezat.

J o a b.

- 1200 Indien gij 't vlieden stemt, ten minste laat de stad
 Verzien met eenen glans en koninklijken luister
 Van bedgenooten; recht gelijk de zon, bij duister
 Beneên de kim gedaald, nog gansch niet onder gaat,
 Tenzij ze een wijl een streek van glansen na zich laat
 1205 Getuigen, dat het licht te water, na 't verdwijnen
 In 't westen, weder uit den oosten zal verschijnen.

A a r t s p r i e s t e r s.

De veldheer vat het recht; dat 's raadzaam en gegrond.

D a v i d.

- Ik had dien voorslag op de tong en in den mond,
 En vind geraden, tien van mijne bedgenooten
 1210 Te laten in het hof. Nu echter eens gesloten,
 Of niet het heiligdom en priesterlijk geslacht,
 En wat Gods hutte dient, zal volgen. Men verwacht
 d'Aartspriesterlijke stem. Wij stellen 't aan uw oordeel.

A a r t s p r i e s t e r s.

- Al wat uw majesteit, Gods majesteit tot voordeel,
 1215 Geraden vindt en nut, bestemt d'aartspriester meê.

D a v i d.

- Zoo rept u dadelijk, en houdt u t'zamen reê:
 Want ons gelegenheid van uur tot uur wordt slimmer.
 Leviêt en bondkist voor, dan 't hof en joffrentimmer.
 Laat Kreeth, en Pleeth, en al het regiment van Geth
 1220 Den hindertocht bekleên, dat niemand ons belett',
 Van 't zuiden opkome, in den staart sla met den degen.

A a r t s p r i e s t e r s.

Wij reppen ons, wij gaan. God geve u zijnen zegen!

D a v i d.

Heer Joab, ruk al uw gewapenden bijeen.

koning leeft en nog uitziet naar de kans om hen te straffen, die hem dwongen de heerschappij te ontruimen, waartoe hij van Godswege gezalfd was. — 1201. Verzien: wij schrijven thans liever voorzien, te meer, omdat verzien ook de betekenis heeft van „verkeerd gezien.” — 1220. Hindertocht: de achterhoede.

J o a b.

Genadigste! terstond. Maar langs wat heirbaan heen
 1225 Getrokken, veilig voor den snellen schepterroover?

D a v i d.

De Beekpoort uit, de brug der beke Cedron over,
 Naar stads Olijfberg, op Bahurim oostwaart aan.
 De weg valt reisbaar, om het rijzen van de maan.

J o a b. *

Daar komt de koningin, bestuwd van bedgenooten,
 1230 Bedroefde troniën, met tranen overgoten.

BERSABE. DAVID. BEDGENOOTEN.

B e r s a b e.

Genadigste! wat raad met onzen Salomon,
 Dit kind, uw erfgenaam, gevloekt van Absolon?
 Waar bergen wij uw spruit? Wat schaduw zal haar dekken?

D a v i d.

Schep moed, mijn koningin! wij staan op ons vertrekken.
 1235 Dit kind en gij zult meê. Bewaart, behoedt ons God.
 Wij trekken algelijk een zelve deel, een lot.
 Gij hoeft de zorg voor 't kind den vader niet te vergen.
 Vergeet de kronen en de schepters niet te bergen,
 Het heilighdom des rijks; vooral vergeet dit niet!
 1240 En voort al wat ons nu niet in de zinnen schiet.
 Vertrek, en houd u reed' met al de koninginnen!

B e d g e n o o t e n.

Helaas! wat gaat ons aan? Wat raden? Wat beginnen?

D a v i d.

Het is besloten, dat gij 't hof bewaren zult.

1228. De weg valt reisbaar: reisbaar is hier genomen in den zin van: „geschikt om bereisd te worden.” Elders zagen wij 't gebezigd voor „die 't reizen gewoon is.” — * In de eerste uitgaaf staat hier verkeerdelijk David. — 1235. Bewaart, behoedt ons God: indien met deze woorden een aanroeping tot God gemeend is, zou Vondel hebben moeten schrijven: bewaar, behoe ons God. Tenzij men dus aanneme dat hier de *t* achter beide werkwoorden aan een drukfout is toe te schrijven, meen ik het er voor te moeten houden, dat het dubbelpunt in een komma veranderd moet worden en de uitdrukking, in verband met hetgeen volgt, moet verstaan worden als stond er: „indien ons God bewaart en behoedt, dan trekken wij,” enz.

Bedgenooten.

- Vertrekt ge zonder ons? Zoo boeten wij de schuld
 1245 Van anderen alleen. Wat ramp wil ons gemoeten!
 De vijand zal zijn lust baldadig met ons boeten.
 Geene onschuld noch bescheid houdt woesten bij den toom
 Van reden. Och, nu zien wij d'uitkomst van den droom,
 En 't ijselijk gespook. De leeuw, die 't veld zal winnen,
 1250 Mishandelt brullende d'onschuldige leeuwinnen.

David.

Laat varen ijdelheid van droom en spokerij!
 Het loop' zoo hoog als 't wil, men houdt de vrouwen vrij.
 Hier valt geen wederstand; de stad en 't hof staan open.

Bedgenooten.

- Waar bergen wij onze eer? Nu zullen wij 't bekoopen;
 1255 Want d'overwinner schat zijne eer te kort geschied.
 O koning! voer ons meê. Behoê ons voor verdriet!

David.

- De Sanhedrin zal zelf 't aantrekkelijk heir gemoeten,
 En offeren beleefd de sleutels aan de voeten
 Des triomfeerders, die den vader overmag,
 1260 En, jammerlijk misleid in zijnen ouden dag,
 Ten rijke uitschupt. Verhaalt hem vaders leste klachten,
 En droeven uitgang, of 't zijn hart nog mocht verzachten.
 Men stilt een leeuw door zoet en minzaam ondergaan.
 Wat hooren wij? Hier komt ons dochter Thamar aan.

THAMAR. DAVID. BEDGENOOTEN.

Thamar.

- 1265 Ter goeder ure vinde ik u, heer vader! weder.

David.

Gij zette uw broeders wrok en blinde gramschap neder?
 Hij luisterde naar u?

1247. Bescheid: in den zin van „verstandige taal, overreding.” Evenzoo
 in den *Gijsbrecht*, vs. 241:

Maar Diedrik stijf van kop, die nimmer luistren wil
Naar reden, noch bescheid.

1255. Schat zijne eer te kort geschied: rekent, dat aan zijn eer is
 te kort gedaan.

T h a m a r.

Gelijk een doove rots
Naar 't ruischen van de zee. Hij bleef verstokt en trotsch.

D a v i d.

Zoo hoopten wij vergeefs, of gij dit kwaad mocht heelen!

T h a m a r.

- 1270 Ik had met mijnen troep omtrent twee derdedeelen
Naar Hebron afgelegd, toen hij ons tegenkwam,
En stond op ons bazuin. 'k Viel hem te voet. Hij nam
De zuster minnelijk, naar zijn gewoonte, in d'armen,
En hief haar uit het stof, met hartelijk ontfarmen.
- 1275 Ik hield, op zijn genade, ootmoedig bij hem aan,
Met een bedrukte stemme, op elke wang een traan,
En bad, waar' 't mogelijk, dien heirtocht nog te staken,
Ten minste vader niet te kwetsen, door 't genaken
Met zulk een vijandschap, noch reukeloos zijn bloed,
- 1280 Verkoud van ouderdom, t'ontstellen, maar 't gemoed
Des vaders, om den zoon tot stervens toe verlegen,
Te troosten. Ik beloof hem al wat vaders zegen
Vermag, ook zelf de kroon, met een gemeene stem
En tegenjuichen van geheel Jeruzalem,
- 1285 Bij vaders leven, te verzeekren, toe te wijden,
Om namaals hierom met zijn broeder niet te strijden.
Hij eischt mijn last te zien. Ik nam dien last op mij,
Dit uit te voeren met verlof van vaders zij.
- 1290 'k Verzeekerde, hij zou bij uitstel meer verwerven,
En bad hem, zich noch al zijne afkomst niet t'onterven
Door wapens en geweld. Hij scheen ten leste een wijl
Te luistren naar dien toon, en liefelijken stijl;
Maar uw Achitofel sloeg al dien handel gade,
Versteurde het gesprek, en keerde 't al ten kwade.
- 1295 Ten leste zwoer hij, borst met dreigementen uit,
Indien Jeruzalem verhard den intocht stuit,
Haar poorten en den muur ter aarde toe te slechten.
Zoo luidt zijn afscheid. Kies, te vlieden of te vechten!

1267, 1268. Gelijk een doove rots naar 't ruischen van de zee: zoo in *Jeptha*, vs. 1183:

*Gelijk een rots in zee
Naar 't barnen en 't geweld der baren luistert.*

1276. Op elke wang een traan: zeer mogelijk; maar zoo de voorstelling van Thamar met die twee tranen op de wangen in den mond van een toeschouwer gepast en schilderachtig geweest ware, uit haar mond klinkt zij onnatuurlijk en theatraal.

- 1300 Geen middel is er, om zijn gramschap t'ondergaan,
Hij rukt al brullende en verbolgen herwaart aan.

Bedgenooten.

Zoo brult de jonge leeuw, en dreigt de hofleeuwinnen.
Wat raad? Wat gaat ons aan? Wat zullen wij beginnen?
Tien bedgenooten, elk als een verlaten weeuw,
Geschonden, geschoffeed, verslonden van den leeuw!

Thamar.

- 1305 Zal mijn heer vader dan Jeruzalem verlaten?

David.

Wij trekken heen, gevolgd van allebei de staten,
Het priesterdom en 't hof, waar d'Opperste ons geleit.

Thamar.

Och, wat ontmoette mij een land- en stadgeschrei!
Behaagde 't vader, dat uw dochter mee mocht trekken!

David.

- 1310 Uw blijven zal misschien tot vaders voordeel strekken.
'k Beveel dees schreienden in uwe hoede. Keer
Al wat gij keeren kunt. 'k Beveel, beschut hare eer,
Gelijk uw moeders. Wisch de tranen van uw kaken.
De slag, die mij raakt, zal een iegelijk niet raken.

Thamar.

- 1315 Helaas! verlaat gij ons, in dezen droeven schijn?

Bedgenooten.

Och, geeft ge duiven, die toch zwak en weerloos zijn,
In 's haviks klauwen?

David.

Dit 's besloten bij ons allen.

Bedgenooten.

Most dan dit heilloos lot ons juist ten deele vallen?

David.

- Gij zijt gelukkiger dan wij, en zet geen stap
1320 Den drempel over; wij gaan hene in ballingschap,
Onzeker, waar men zal ter neder slaan in 't ende.

1299. t'Ondergaan: neder te zetten, tot bedaren te brengen. —
1306. Allebei de: de oude uitgave had alle beide; wat gewis aan een
drukfout was te wijten. — 1315. Schijn: toestand.

T h a m a r.

Mevrouwen! weest getroost. Wat jammer, wat ellende
U overkomt, dat komt mij over. Broeder zal
Zich dragen als 't betaamt, zijn zuster te geval.

D a v i d.

- 1325 Welaan dan, weest getroost, en wilt op God betrouwen,
Die ons met blijdschap wil vergaderen. Mevrouwen!
Mijn dochter! dat ik u voor 't leste eens kuss'. 't Is tijd
Te scheiden voor een wijl. Waartoe al dit gekrijt?
Dit schreien baat niet. Nu, mijn dochter! troost dees' droeven,
1330 U zelve meê. Schep moed. De hemel wil beproeven
Wat ons geduld vermag.

T h a m a r.

Och, vader! gaat gij heen?

B e d g e n o o t e n.

Hij gaat in ballingschap, verlaat ons hier alleen!

T h a m a r.

- Naardien het God belieft, laat u een hart inspreken!
Wat mij belangt, betrouwt u zal geen hulp ontbreken.
1335 'k Heb broeder menigmaal getroost en neêrgezet,
In zijne ballingschap naar mijne macht gered.
Wat leed hij niet, vervolgd, gelasterd en besproken,
Schoon hij rechtvaardig zich aan Ammon had gewroken!
Nog loof ik niet, dat hij zijn lijden eeuwig kauwt,
1340 Uit wraak zijn vaderland en vaders hart benauwt,
Daar hij de kroon in spant. God straff' den raad, die wrokkend
Den jongling stijft in 't kwaad, zoo groot een kwaad berokkent,
Den vader en den zoon gescheiden houdt, en lacht
In zulk een landbederf! De koning moet te nacht,
1345 Versteken in een hol en onderaardsche kuilen,
Zich met zijn koninginne en erfgenaam verschuilen;
Wij mogen veilig in het hof te ruste gaan.

B e d g e n o o t e n.

God geev', dat dit, gelijk gij voorspelt, mag beslaan.

T h a m a r.

Men spoed' de reis met kracht; zij hoeven tijd te winnen;

1348. Gelijk gij voorspelt: de klemtoon valt hier op de eerste lettergreep van voorspelt, waardoor het de 1ste pers. tegenw. tijd van vóór-spellen („letter voor letter vóór zeggen of dicteeren”) zou wezen, en niet die van voorspellen („de toekomst melden”).

- 1350 Laat ons terwijl in 't hof vergaen onze zinnen,
Verstrooid door al 't gewoel. Vertrekken we aan een zij.
Nu ebt hier 't heil van 't hof; verwachten we 't getij.

D a v i d.

- Jordaan, die boven stond, beneden
Den doortocht schonkt, door Gods genâ,
1355 Aan 't heilrijk heir van Jozua,
Een wonder voor den onbesneden;
Waarna de stammen, rijk van buit,
De dertig rijken deelden uit;
Nu hoeft ge uw water op te trekken,
1360 Te stoppen uwe glazen kruik,
Opdat de koning, stil, ter sluik,
Uw kil doorwade, en zich mag dekken
In een woestijne voor zijn kind,
Van hem zoo vaderlijk bemind.
1365 Och, Absolon! geen vrouweliefde,
In tonder van het jonge bloed
Gevat, ontsteekt met zulk een gloed,
Als gij het hart van vader griede.
Wat hadt ge mij, nu afgesloofd,
1370 Met uwen bloesem niet beloofd!
'k Heb Jonathan, in 't veld verslagen,
Mijn halsvriend, die mijn leven stut,
Voor vaders blinden wrok beschut,
Zoo niet betreurd; legt gij mij lagen?
1375 Doorstiet ge mij, gij zoudt, o smart!
Uw hart doorstooten in mijn hart.
O hof! 'k getroost mij, u te missen.
d'Alziende kent hier d'oorzaak af.
Hij kan, na d'uitgestane straf,
1380 De tranen van mijn aanzicht wisschen.
't Verschilt me luttel of ik leef,
Als God het Absolon vergeef!
'k Laat d'uitkomst van mijn leed den Opperste bevolen.
Hij heeft den paal gesteld, hoe lang mij staat te dolen.

1353. Jordaan, die boven stond: versta: Jordaan, die, door uw van
boven komend water op te houden, zoodat het niet verder afvloeide. —
1366. Tonder: dit woord wordt meermalen door onzen dichter gebezigd,
't zij overdrachtelijk, 't zij bij gelijkenis, wanneer bedoeld wordt op de
kracht van een ontbrandende drift. Zoo bijv. *Adonias*, vs. 1352:

Geen vonk vat zoo in tonder

Als deze drift in 't hart des Staats, nog muiltgezind.

En *Herschepingen*, B. I, vs. 561:

d'Een koelt en d'ander kweekt het vier in minnetonder.

- 1385 Hier komen Levies zoons gepaard ter hutte uittreên,
 De Godskist volgt ze, met d'aartspriestren. Gaan we heen!
 Dat mij de koningin, met onzen jongen zone
 En 't vrouwentimmer, volg'. De toeverlaat der krone,
 Held Joab, volg ons, en al 't hof, en lest de wacht
 1390 Des burgs, gesloten met de trouw van d'oorlogsmacht.

REI VAN LEVIETEN.

Z a n g.

- Wat was 't een heerlijk pralen,
 Toen gansch Jeruzalem,
 Eén hart, één ziel, één stem,
 Held David in kwam halen!
 1395 Die op het punt van 't slagzwaard,
 Den Filistijn ontroofd,
 Hun toonde 't reuzenhoofd,
 Dat flus al 't heir verdagvaardt.
 Men zag den held geleien,
 1400 Daar hij met eere trad
 Ter poorte in van de stad,
 Op bommen en schalmeien.
 Men hoorde joffrekelen,
 Gesteld op Jesses lof,
 1405 Hem voortreên op het hof,
 En dezen lofzang spelen:
 „Wie staat nu niet verwonderd?
 Om Get het hoofd te biên
 Sloeg koning Saul tien,
 1410 Held David honderdhonderd.”

T e g e n z a n g.

- Nu trekt 's rijks heiland henen,
 Die dertig jaren prat
 Den stoel des rijks bezat,
 Barvoets, met bloote beenen,
 1415 Het hoofd met rouw behangen,
 Van jaren overlast.
 De tranen rollen vast,
 En bigglen langs de wangen.
 Nu moet hij nooddruft prachen,
 1420 In ballingschap versmaad,
 Gevloekt, vervolgd, gehaat,

1385. Gepaard: twee aan twee. — 1411-1416. Nавolging van HOMERUS, *Iliad*. XXIV, vs. 160. *ἱερὸν δ' ἐξ Ἡρακλῆος* caet.

- Den vijand hooren lachen.
 Al 's helds doorluchte daden
 Vergeet men. Is 't niet snood?
 1425 Zijn hof- en dischgenoot
 Durf zijnen heer verraden.
 Al 't stamhuis, vol geschater,
 Bestormt des vaders troon,
 Verslingerd op den zoon.
 1430 Het valt hem toe, als water.

S l o t z a n g.

- De koning leerde ons, niet te bouwen
 Op menschen reukeloos,
 Lichtvaardig, los, en broos,
 1435 Maar, met een onverwrikt betrouwen,
 Op God alleen te staan.
 De wereld, als de maan,
 Is wisselbaar, dan heel volschenen,
 Dan half, dan minder, dan verdwenen.
 Wat 's nu 't gekroonde hoofd?
 1440 De glans is uitgedoofd.

HET VIJFDE BEDRIJF.

ABSOLON. ACHITOFEL.

A b s o l o n.

Zoo wordt Jeruzalem gewonnen zonder slag:

A c h i t o f e l.

En niet door lagen, maar bij schoonen, lichten dag.

A b s o l o n.

Deze avondzon van 't hof gaat snel in 't oosten onder!

A c h i t o f e l.

En tegens haar natuur. Wie zag ooit grooter wonder!

A b s o l o n.

- 1445 Het is geraân, dat zij de reedste haven kies'.

A c h i t o f e l.

Nu haar in 't zog gevolgd. Ons dient geen tijdverlies.

A b s o l o n.

Hij is gewapend, en gevaarlijk aan te rannen.

Achitofel.

Wat 's Davids lijfwacht? Slechts een handvol bloode mannen.

Absolon.

Acht Davids helden niet zoo bloode en zonder moed:

Achitofel.

1450 Die zinkt, en geeft u 't veld ten beste, indien gij spoedt.

Absolon.

Men waag' geen voortocht. Laat ons 't gros van 't leger
[wachten.

Achitofel.

Men gun ze tijd noch rust; men laat ze niet vernachten.

Absolon.

Men stell' dit wijslijk uit, en volg ze niet te dra.

Achitofel.

Een rijpe krijgskans wint bij uitstel niet dan schä.

Absolon.

1455 Met nood en wanhope is het zorgelijk te vechten.

Achitofel.

En zonder vechten is 't oneffen niet te slechten.

Absolon.

Wij zijn d'oneffenheid te boven in dit rijk.

Achitofel.

Zoo David aanwast, staat zijn macht met u gelijk.

Absolon.

Daar hoeft nog tijd toe, om in krachten aan te groeien.

Achitofel.

1460 Zie toe, uw telg is teër, en effen aan het bloeien.

Absolon.

De stammen stutten ons. Wij zitten op den troon.

Achitofel.

Zoo vast niet, of de kans des vijands staat nog schoon.

1459. Versta: bedenkt, dat uw gezag nog niet volkomen gegrondvest is.

Absolon.

Wie kans ziet, ruimt zoo licht geen rijksstoel en zijn veste.

Achitofel.

Men gaat terugge, en waagt een grooter sprong ten leste.

Absolon.

1465 Hij springe, zoo hij kan. — Wij wonnen dit vooruit.

Achitofel.

Men schutt' zijn loop, of wacht u voor den wederstuit!

Absolon.

Zoo stuit het op dien burg, die koninklijke muren.

Achitofel.

Een leger om een stad kan stad en burg verduren.

Absolon.

Verduurt de hongersnood zoo groot een leger niet?

Achitofel.

1470 Wie spijs't de stad, die zich rondom besloten ziet?

Absolon.

Men hoeft veel duizenden, om zoo een stad te sluiten.

Achitofel.

Hij kan een leger voën op rooven en op ruiten.

Absolon.

Een roover houdt geen stand en wordt van elk gehaat.

Achitofel.

Uw vader onderhiel op landroof zich in staat.

Absolon.

1475 Al vluchtende, en liet zich, gelijk een haas, verjagen.

Achitofel.

Zoo weet een kleine muis een grooten leeuw te plagen.

Absolon.

Gij zijt te driftig; denk, de nacht is voor de poort.

1466. Wederstuit: 't zuiver Nederl. woord voor 't geen men thans gewoon is, met een basterdwoord, reactie te noemen.

Achitofel.

Met mindre moeite wordt aanwassend kwaad gesmoord.

Absolon.

Men wachte ons voetvolk in: het komt vast aangetogen.

Achitofel.

1480 Eer dit genaakt, is ons de vogel al ontvlogen.

Absolon.

'k Bedank me zijne vlucht. Hij liet ons 't warme nest.

Achitofel.

Om elders uit te broên een schrikkelijker pest.

Absolon.

En waar toch? In een hol, en duistre moordspelonken?

Achitofel.

Die broeden tijgers uit. Mij dunkt, ik hoor ze ronken.

Absolon.

1485 Misgun ze niet, te nacht te rusten met gemak.

Achitofel.

Lang rusten geeft uw kans, die schoon staat, eenen krak.

Absolon.

't Zal, eer drie dagen, hun nog vroeg genoeg opdagen.

Achitofel.

Zoo spant gij 't paard niet vóór, maar achter uwen wagen.

Absolon.

Zoo holt mijn wagen niet te snel met lijfsgevaar.

Achitofel.

1490 Wint vader tijd, zoo raakt hij daadlijk weder klaar.

1481. 'k Bedank me: de juiste tegenhanger van 't ons meermalen voorgekomen ik misdank me. Wij zouden thans hetgeen Absolon hier zegt, uitdrukken met: „ik ben dank verschuldigd,” of „ik ben hem verplicht voor zijn vlucht.” — 1487. 't Zal: dat 't hangt hier eenigszins in de lucht. Men zou kunnen vragen: „wat zal David en den zijnen opdagen?” Vermoedelijk moet echter dit laatste woord hier in denzelfden zin genomen worden als wij thans opbreken zeggen. 't Kan ook zijn, dat wij voor 't moeten lezen 'k, en dan wil Absolon zeggen: „ik zal hem op 't lijf komen.” — Eer drie dagen: versta: eer drie dagen om zijn, binnen drie dagen.

A b s o l o n.

Wij zullen rijper op dien voorslag ons beraden.
Wat raadt gij meer?

A c h i t o f e l.

Nog sta ik om een zaak beladen.

A b s o l o n.

Laat hooren, wat u dunkt!

A c h i t o f e l.

Een schrikkelijc getal

- Hangt nog in twijfel, aan wat kant het hellen zal,
1495 Waar hoop van winste, waar meer vrees is voor verliezen.
De wereldwijsheid raadt de beste kans te kiezen.
Wie d'eene zijde kiest, staat d'andere in het licht.
Dat weiflen houdt de schaal des staats in wederwicht.
Hier grenst het bloed te na. Al twisten zoon en vader,
1500 Zij smilten licht ineen, verzoenen zich te gader;
Dan staat hun aanhang blank; dies is 't geraân, in 't kort
Iet aan te rechten, dat gij onverzoenbaar wordt
Bij vader, die u mint, ten minste in schijn voor d'oogen.
Zoo staat uw zetel vast, door aanwas van vermogen.
1505 Indien gij zulk een daad groothartig durft bestaan,
Al 't weiflend volk zal, als een weegschaal, overslaan.

A b s o l o n.

Wat voor een daad hebt gij bij uwen raad besloten?

A c h i t o f e l.

- Beslaap in 't openbaar uw vaders bedgenooten,
Op 't hooge dak van 't hof. Schuif op de tentgordijn,
1510 Dat vrij de morgenzon den bruidegom beschijn'.
Hij liet zijn vrouwen tot een blijk van heerschappije;
Verdoof dien naglans. Sterk zoo Nathans profecije,
Daar hij dien schuldigen aan moord en overspel
Rechtvaardig mede dreigde, uit kracht van Gods bevel.
1515 En of men 't lastren wil, gelijk verboden spijsze
Te smaken met de tong; dit 's d'Aziaansche wijze.
Wie 's voorzaats vrouwen daar in d'armen nemen derf,
Die spant de kroon in 't rijk, gewettigd tot dit erf.
Al 't volk zal roepen: „Nooit zal Davids hart dien laster
1520 Kwijt schelden zulk een zoon. De vader zat nooit vaster!”

1501. Dan staat hun aanhang blank: dit zal vermoedelijk moeten beteekenen: „dan zullen zij, die partij gekozen hebben voor den een of den ander, 't ontgelden.”

Absolon.

- Zoo stelt men 't volk gerust. Dat 's onverzoe nbre stof.
 Laat tenten spannen op het gulden dak van 't hof,
 En koninklijk banket opdisschen. Zeg, mevrouwen,
 't Gelieve haar te nacht den koning t'onderhouwen,
 1525 Gelijk de voorzaat, met een hart van min doorstraald,
 In haren schoot, vol weelde en wellust, werd onthaald.
 Men wellescome ons hier en zonder lang beraden.
 Daar keeren Levies zoons, met heilgdom geladen.
 d'Aartspriesters volgen. Hoe waait ons die wind in 't zeil!

AARTSPRIESTERS. ABSOLON.

Aartspriesters.

- 1530 Geluk zij Absolon! Wij wenschen spoed en heil
 Den nieuwen koning, met de nieuwe heerschappij;
 Dat die den stammen tot geluk en heil gedij!

Absolon.

Eerwaardste vaders! hoe? En keert gij wederom?
 Verstaakt gij vader van Gods troost, het heilgdom?

Aartspriesters.

- 1535 Gij, zoons van Levie! draagt de Godskist in de hutte.
 De tegenwoordigheid des Oppersten beschutte
 De spruit van Jesse en 't rijk, en handhaaf 's hemels zaak!
 De peis bezitte 't hof. Had Thamars tusschenspraak
 't Geschil gemiddeld, och! wij klagen 't God met zuchten,
 1540 De vader hoefde voor den zone niet te vluchten.
 Men had de bondkist op 's olijfsbergs kruin gezet.
 Wij vraagden God om raad, ons aanschijn in 't gebed
 Gekeerd ten oosten, om te zien wat glans, wat klaarheid
 Uit Arons borstgesteent, waarinne Licht en Waarheid
 1545 Met kunst gesneden staan, zich openbaren zou;
 Maar niets verscheen ons, dies uw vader liever wou,
 Dat wij en 't heilgdom weer steêwaart zouden keeren,
 En vreedzaam daar den zoon, des vaders nazaat, eeren.
 Nu d'Oppe rste gehengt, dat d'een den andren wijk',
 1550 Verheugen wij ons nog; naardien de kroon van 't rijk
 Niet afdwaalt van het bloed, maar van den oudstgeboren
 Bemachtigd wordt, gelijk een lot hem toebeschoren.
 Wij zijn beraden, ons te houden aan de kroon,
 t'Aanbidden dien wij zien gewettigd op den troon.

- 1555 Wij eerden vader, toen hij 't roer hiel van Gods staten;
 Nu dees de hulk des rijks, de hoofdstad, heeft verlaten,
 Ontslaot ons zijn vertrek van onzen hoogen eed.
 Wij eeren, die den stoel in vaders steê bekleedt,
 Betrouwen, dat de zoon, niet minder dan de vader,
 1560 Den godsdienst eeren zal.

A b s o l o n.

- Nu, Arons zoons! treedt nader.
 Treedt nader, Abjathar en Sadok! Neemts ons hand
 Tot een verzekering en heilig onderpand
 Van ons' genade, die het wetboek zal handhaven,
 Niet min dan vader. Helpt ons, door uwe offergaven,
 1565 Bij God verzoenen in uwe aandacht en 't gebed.
 Volhardt, gelijk gij placht, in ijver voor de wet.
 Wij willen tienden noch uw handvest niet verminderen.
 Besneên noch onbesneên zal uwen dienst behinderen.
 De godsdienst ga, gelijk voorhene, in vollen zwang;
 1570 't Ontvouwen van de wet, het offer, koorgezang,
 De hoogtijd driemaal 's jaars, de vreugd der nieuwe manen,
 De godsdracht, het gejuich van volk en onderdanen,
 Op klinkende bazuin, schalmei, en harp, en fluit,
 Verdure mijn gebied, alle eeuwen in en uit!
 1575 Gaat hene, en ondersteut mijn stoel met uw gebeden.
 Ter goeder ure komt hier Chusaï aangetreden.

CHUSAÏ. ABSOLON. ACHITOFEL.

C h u s a ï.

Geluk den koning, van zijns vaders raad en vriend!

A b s o l o n.

Zijt gij dat, Chusaï?

C h u s a ï.

- 'k Heb vader trouw gediend,
 Terwijl 't geluk hem diende, en nu hij, oud van jaren,
 1580 Onmachtig wordt, en u den rijksstoel laat bewaren,
 Nam ik mijn afscheid. Hij ontsloeg me van dien eed.
 Nu komen wij u thuis, tot 's konings dienst gereed.
 Belieft het u, gij moogt me, als vader eer, gebruiken,
 Ter eere van uw kroon. Men ziet uw jeugd opfluiken,
 1585 Gelijk een schoone bloem, wanneer de nacht verdwijnt,
 De zon de hoven met een verschen glans beschijnt.

1556. De hulk des rijks: evenals de Staat zelf bij een schip, zoo wordt hier, zeer gepast en dichterlijk, de hoofdstad bij een hulk vergeleken.

A b s o l o n.

- Gij komt hier juist te pas, tot onzen dienst genegen.
 Men roepe Achitofel! Het lust ons t'overwegen
 Uw beide raden, waar men 't eerste heil in stell'.
 1590 Laat hooren, Chusaï! gij mede, Achitofel!
 Zoo lang, als hofraân, in heer vaders dienst gehouden.
 Wij luisteren naar u, als naar ons staatvertrouwden.

A c h i t o f e l.

- Men vraagt ons of men tijd den vijand geven zal,
 Of best hem snel vervolge, op berg, in heide en dal.
 1595 Wat mij belangt, ik wensch, dat wij hem op de hielen,
 Met twalefduizend man, al helden, overvielen,
 En liever dezen nacht, daar hij ontharrenast,
 Vermoeid zich legert, en half slapend werd verrast.
 Al 't volk geraakt aan 't vliên, zou zijne stem verheffen,
 1600 Ik zelf den koning, bloot van hulp en lijfwacht, treffen.
 Dan bleef het overschot een lichaam zonder hoofd.
 Zoo brocht men 't in uw eed, aan uwe kroon verloofd.

A b s o l o n.

Die rede schijnt bekleed met schijn van rijpe reden.
 Behaagt ze Chusaï, hij help' ze meê bekleeden.

C h u s a ï.

- 1605 Ik stemme in dezen raad niet met Achitofel.
 De jonge koning kent den ouden al te wel,
 Een krijgsman in den aard, ten orelóg geschapen,
 Gelijk zijn helden, al geklonken in hun wapen,
 Elk vreeslijk, als een beer, die 't nest geplonderd vindt,
 1610 Met huilen 't wilde woud doorgalmt, van toorne ontzind.
 Uw vader duikt misschien in holen en spelonken.
 Vernaam hij onraad, straks zou hem de moed ontvonken.
 Al kromp het leeuwenhart des stoutsten, als een haas,
 Uw vader noch zijn moed bezwijkt voor geen geraas.
 1615 Maar wilt ge uw vijanden met eere en lof beschamen,
 Ruk al uw macht van Dan tot Berseba te zamen,
 Ontelbaar, als het zand, aan 't gulle strand van 't meir.
 Voer zelf den middeltocht, in 't midden van uw heir.
 Gij zult hen, als de dauw de beemden, overdekken.
 1620 Niet een van 's vijands macht zal 't mogen navertrekken.

1593. Men vraagtons: dit slaat terug op het verhandelde vs. 1446-1491. —
 1604. Hij help ze meê bekleeden: hij sterkt ze mede met goede
 gronden. — 1620. Navertrekken: navertellen. Vertrek, vertoog en
 verhaal zijn synoniem.

En vlucht hij in een stad, men brijzel ze tot niet,
Dat niet één steen van huis en muren overschiet'!

A b s o l o n.

Laat bei dees' raden bij den kriegsraad overwegen.
Wanneer een rijpe raad zich paart met 's krijgsmans degen,
1625 Dan staat te hopen, dat de zege na den slag
Zoo schoon opdagen zal, als d'allerschoonste dag.

SIMEÏ. ABSOLON.

S i m e ï.

God zegene Absolon, het hoofd der heerschappij,
Uitvoerder van Gods wrake en Nathans profecije!

A b s o l o n.

God zegne Simeï, voor zulk een avondgroet!
1630 O Benjaminner! eer van koning Sauls bloed
En zoon van Gera, zaagt gij vader niet ontsluipen?

S i m e ï.

'k Zag van een heuvel hoe Gods vijand aan kwam druipen
Naar ons Bahurim, met zijn staart, en luttel moeds.
Het hoofd hing overdekt. Hij schreide, ging baarvoets.
1635 Ik vloekte hem, en al dien aanhang, smeed van boven
Uw vijand en zijn stoet met steenen, dat ze stoven,
En riep van verre den rijksballing toe in 't dal:
„Heruit, gij bloedhond, schalk! gij zoon van Belial!
Nu druipt u Sauls bloed op 't hoofd! O godverbannen,
1640 Die zoo verwaten Gods gezalfden aan dorst rannen,
Den staf ontweldigen, hem vliegen in zijn kroon!
God zet nu Absolon met recht op uwen troon,
En gij voorvluchtig bergt, ternauwernood, het leven.”

A b s o l o n.

Hoe liep dit vloeken af?

S i m e ï.

Abisaï, gedreven
1645 Van gramschap, vraagde, of ook zijn heer te lijden stond
Dit grauwwaam lasteren en bassen van een hond?
Hij vloog ten berg op, om het lasterstuk te wreken.
De balling keerde 't, hiet het slagzwaard op te steken,
En sprak: „Hoû stil, verdraag van Simeï dien smaad;

1648. Hiet: heette, gebod.

- 1650 'k Verdraag, dat zelf mijn zoon naar vaders leven staat.
De hoogste, om ons geduld door tegenspoed te rekken,
Staat hem dit vloeken toe. Het kan ten zegen strekken,
Als hij ons, na die wolk des druks, zijn aanschijn toont,
En in Jeruzalem met zijn genade kroont."

A b s o l o n.

- 1655 Hoe ging het voort?

S i m e i.

- Hij rukte voort voorbij mijn oogen,
En kwam, begruisd van stof, Bahurim ingetogen,
Noodddructig en vermoeid, in zulk een droeven schijn,
Dat, zoo hem Seba niet op weg, met weite en wijn,
Rozijn en vijgen had bezorgd, zij mochten stikken.
1660 Toen sloegen ze zich neêr, en mosten 't hart verkwikken.

A b s o l o n.

- Neem uw verblijf te nacht bij ons. Treê binnen 't hof.
't Gaat wel; de vijanden verstuiven, als het stof
Voor eenen dwarrelwind. Zoo wordt de kroon gesloten
Op 't hoofd van Absolon. Mijn vaders bedgenooten
1665 En Thamar komen hier, bedrukt en rood beschreid.

THAMAR. BEDGENOOTEN. ABSOLON.

T h a m a r.

Geluk, heer Broeder!

B e d g e n o o t e n.

God verleene uw majesteit
Zijn zegen, om den volke een weg tot rust te banen!

A b s o l o n.

- Wat wilt gij d'avondzon verdrinken in uw tranen,
Doorluchte schoonheên? Haalt men zoo den koning in?
1670 Gij zijt elk dubbel waard, gelijk een koningin,
Den zegenaar des rijks in uwen schoot t'ontvangen.
Juicht al de stad ons toe met blijdschap en verlangen,
Vooral verwachtten wij van u dees' welkomst niet.
Wij komen elk tot heil en niemand tot verdriet,
1675 Het vrouwentimmer minst. Kunt gij 't ons toebetrouwen,
De zon van Absolon geeft eerst de schoone vrouwen
Haar deugd en warmte en glans ten beste, niemand eer.
Doch wie verschoont u niet? Een vrouwenhart is teêr
In schichtig overslaan, en langzaam in 't gewennen.

- 1680 Dat zal wel vallen, komt gij maar den zoon te kennen,
 Gelijk den vader. Zij verliest niet aan haar vreugd,
 Die tragen ouderdom aan eene wakkre jeugd
 Verwisselt. Helpt ons dan ten hove triomfeeren;
 Wij zullen in een tent te zamen banketteeren.

B e d g e n o o t e n .

- 1685 Genadigste! wat 's dit? Uw raad, Achitofel,
 Heeft ons genood, uit kracht van 't koninklijk bevel,
 Om op het hooge dak den koning t'onderhouden;
 Laat tenten spannen, laat tien ledikanten bouwen,
 Tapijten hangen, stelt banket en tafel toe.
- 1690 De koning belg' zich niet, maar neme het in 't goê,
 Dat we opspraak schuwen en onze eerbaarheid bewaren,
 Ten dienst van vader, schoon hem in zijne oude jaren
 Dees' droeve ballingschap, dit ongelukkig lot,
 Schijnt toegevalen, bij gehengenis van God.
- 1695 Op dat betrouwen zijn wij hier in 't hof gebleven.
 Verschoon onnoozelen, weerloozen, wien het leven
 Onwaardier is dan eer, het edelste juweel
 Van koningsvrouwen. Laat dit ergerlijk tooneel
 Niet opgaan in 't gezicht van alle de gemeente,
- 1700 Dat vader smerten zoude in 't mergeloos gebeente,
 En voedsel geven tot eene onverzoeenbaarheid;
 Daar anders kroongeschil kan werden bijgeleid,
 De zoon, gewettigd van den vader, 't rijk regeeren.
 Wij willen midlerwijl u gaarne, als koning, eeren.

A b s o l o n .

- 1705 Nooit koning was gewoon van minderen een wet
 t'Ontvangen, en nog minst aan tafel en in 't bed.
 Wie op den troon zit, voegt het wetten voor te schrijven.
 Genoegt aan onzen wil. Was 't vaders wil te blijven,
 Wij hadden hem den burg van harte toegestaan,
- 1710 Behoudens dat het rijk den erfzoon onderdaan
 De kroon en schepter kwam hoogtijdig op te dragen,
 Om vaders schouders en zijn halspak t'onderschragen,
 In zijnen ouden dag, naardien zoo zwaar een last
 Een jongen beter dan een afgeleefden past.
- 1715 Nu vader evenwel liefde heen te reizen,
 Ook, zonder onze komst te wachten, dees' paleizen

1680. Dat zal wel vallen: dat zal wel gaan, dat zal wel losloopen, als men nu zou zeggen. — 1697. Dan eer: hier zou strikt genomen moeten staan dan de eer; doch Vondel is meer gewoon het lidwoord weg te laten, waar maat, versbouw of welluidendheid dit van hem schijnen te vorderen. — 1708. Genoegt: voldoet. — 1711. Hoogtijdig: plechtig, feestelijk.

- Te ruimen, u in 't hof te laten, is het reën
 Dat gij u onderworpt. Dit 's recht; dus rekent geen
 Bezit van have en goed en ziel en lichaam eigen;
 1720 Gij moet u dezen nacht naar ons believen neigen.

Bedgenooten.

Prinses! beschut onze eer, uw vaders eer meteen.
 Och, dit 's de jonge leeuw, die in den droom verscheen.
 Wij zullen dit verblijf in eeuwigheid betreuren.

Thamar.

- Heer broeder! mag mij nog genâ bij u gebeuren,
 1725 Zoo gun uw zuster, uw slavin, nog eens gehoor;
 Uw trouw te mijwaart is gebleken na en voor.
 Gij weet hoe Ammon veinsde, en om 't bezoek van Thamer
 Op 't krankbed scheen belust, haar troonde in zijne kamer,
 En overweldigde, en schoffeerde, en in dien staat
 1730 Ter kamer uitstiet, met afgrijselijken haat;
 Waarover uwe wraak, hoe langer hoe ontruster,
 Den schender lagen legt, uit liefde tot uw zuster,
 Totdat men endelijk hem grijpt en achterhaalt,
 En zulk een lasterstuk rechtvaardig zet betaald;
 1735 Ook zonder u t'ontzien vijf jaren lang te zwerven,
 En vaders aangezicht in ballingschap te derven.
 Hoe ik om zulk een trouw verbonden blijf aan u,
 Dat tuigt mijn hart, en zal het eeuwig tuigen. Nu
 Verzoek, nu smeek ik nog: Hebt gij me uit mededoogen
 1740 Gewroken, afgewischt mijne uitgekreten oogen,
 Wij zogen ééne borst; één moeder heeft met smart
 Ons beide, eer zij gelag, gedragen onder 't hart.
 Gij hoort hoe Ammon om zijn bloedschand wordt gelasterd.
 Zie voor u, dat ge niet, van God en eer verbasterd,
 1745 Als eertijds Cham vervloekt, uw vaders zegen derft,
 Als Ruben u van 't recht der eerstgeboorte onterft.
 De wet dreigt gruwelijk die vaders schaamte ontblooten;
 Ontwij geen vaders bed, noch konings bedgenooten.
 Besmet door bloedschand niet den intree van uw hof
 1750 En rijk, uit wrevelheid. Bestel geen lasterstof.
 Jeruzalem ontbreekt geen bloem van schoone maagden,
 Zoo schoon opluikende, als ooit konings oog behaagden,
 En geene uit duizenden, bekoorlijk als de zon,
 Ontwaardigt zich de min van koning Absolon,

1742. Eer zij gelag: eer zij baarde; vergelijk *Leenwendalers*, vs. 2011:

*Naardien men nooit bevroedde
 Waar Vredegrund belandde of van een kind gelag.*

- 1755 In 't opgaan van zijn jeugd, zoo schoon, dat joffrenoogen
Hem zonder minnegloed niet eens bespieglen mogen.
Mag zuster dit op u verwerven, mag ze u raân,
Dees' weldaad zal haar diep in 't hart geschreven staan,
Bij d'andre deugden, van uw trouw voorheen genoten.
- 1760 O, spruit van Jesse! die de schoonste van uw loten,
Uw dochter Thamar noemde uit liefde naar mijn naam,
Verschoon dees' schreienden, onschuldigen! Beschaam
Geenszins uw zuster, in den opgang van haar dagen,
Gelijk een morgenroos, getreên en neêrgeslagen.

A b s o l o n.

- 1765 Gij zijt ons' zuster, lief en waard, gelijk voorheen;
Gij weet, wat Absolon al smaads heeft doorgestreên
Bij vader, om uw rouw te troosten, u te redden;
Dies wacht u, ons geduld te tergen. Ziet de bedden
Daar boven al gespreid, de tenten, met den leeuw
- 1770 Van Juda geborduurd, ons nooden. Dit geschreeuw,
Dit huilen vordert niet. Geen kermen kan dit keeren.
't Gelieve haar te nacht met ons te banketteeren.
Dit is niet reukeloos besloten, maar met raad:
Het dient tot aanwas en ten steun van 's konings staat.
- 1775 Dat blijft den mannen, niet den vrouwen, aanbevolen.
't Is d'Oosterlingsche wijs. Komt Absolon te dolên,
Zoo doolt gansch Azië, dat draagt de kroon op dien
Zij 's voorzaats bedgenooten op 't hof omhelzen zien;
Een blij van wettigheid en overoude zeden.

T h a m a r.

- 1780 't Besneden stamhuis volgt geen wet van onbesneden,
Maar Mozes' wet, zoo schuw van alle afgoderij,
En haar gedichtslen en misbruiken. Komen wij
Ons naar het Heidendom en 's Brachmans wet te regelen,
Zoo hoeft men 't wetboek met geen offerbloed te zegelen.

A b s o l o n.

- 1785 Staatkundigheid let niet zoo scherp op wet of boek;
Ook kent de nood geen wet, of vader was niet kloek,
Toen hij het toonbrood at, door hongersnood verlegen,
Uit 's priesters eigen hand, al streed de wet hiertegen.

1783. 's Brachmans wet: hoezeer niet waarschijnlijk, 't is echter mogelijk, dat er onder de vrouwen uit Davids harem geweest zijn, die uit Hindostan herkomstig of met de gebruiken van dat land bekend waren; maar met Thamar zal dit het geval wel niet geweest zijn, en, liever dan de wetten der Brachmanen, had zij hier de gewoonte, bij Assyrische en Chaldeeusche vorsten in gebruik, moeten aanhalen.

De schoonvaâr Saul dorst den schoonzoon scheiden van
 1790 Zijn dochter Michol, schonk ze aan eenen andren man,
 Hoewel natuur verbiedt het huwelijk te breken.

T h a m a r.

Van koning Saul kan men luttel stichting spreken.

A b s o l o n.

Nog was 't een koning, Gods gezalfde, een groot profeet!

T h a m a r.

Van God verstooten en verbannen; en gij weet,
 1795 Waar wederspanningheid hem toe vervoerde in 't leste,
 Als hij, verwaten, tot den appel van 't geveste,
 In zijnen degen viel, mistroostig en verwoed
 De ziel ter wonde uitgoot, in eenen plas van bloed.

A b s o l o n.

Mag voorbeeld gelden, zoo verlicht me, en treê wat nader.

T h a m a r.

1800 Op welk een wijze?

A b s o l o n.

Ontvouw, hoe schoon een voorbeeld vader
 Den zoon gaf, en nog scherp tien jaren eerst geleên;
 Toen Bersabe hem in haar bad veel schooner scheen
 Dan een albasten beeld, de lust het hart bekoorde,
 1805 Dat hij die schoone schon, dien held, haar man, vermoordde,
 De rijke herder stout den armen 't eenig lam
 Uit zijnen schoot rukte, om de geile opgaande vlam
 Te blusschen. Zeg ons nu, of zwijg van vrouweschennis.
 Dat hij nu voor Gods kiste eens danse, en van de kennis
 Der wet op zijne harp ons zinge een heilig dicht!

T h a m a r.

1810 Gelijk uw vaders val ontstichten kwam, zoo sticht
 Zijn boete u wederom. Wie kan die smet verschoonen?

A b s o l o n.

Dat voorbeeld wettigt ons, hem weder dus te kronen:
 Hij liet ons deze tien, tien takken tot een kroon.
 De bruiloftstafel noodt tien bruiden, alle schoon

1792. Kan men luttel stichting spreken: kan men luttel zeggen,
 dat tot les of voorbeeld strekken mag. Wij zouden thans schrijven: „met
 luttel stichting,” of „weinig stichtelijks.”

- 1815 En even waardig in te halen en te minnen.
Schept moed, wij kronen u te nacht tot koninginnen!

Bedgenooten.

Och, Thamar! berg ons toch voor schipbreuk van onze eer.

Thamar.

Ik verg de majesteit des konings nu niet meer,
En kan uw jammer niet aanschouwen met mijne oogen.

- 1820 God trooste u! Ik vertrek.

Bedgenooten.

Is dit uw mededoogen?

Dat hadt ge vader in zijn afscheid niet beloofd!
Naardien wij, weerloos dan, van alle hulp beroofd,
Niet machtig zijn, geweld te schutten, af te keeren,
Zoo laat ons toe, dat wij ter aarde ons nog verneënen,

- 1825 U smeeken voor het leed, van angst en nood geprest.

Is niets den koning aangenamer

Dan 't licht van 's levens dageraad,

Opluikende in uw dochter Thamer,

Daar alle schoonheid doof bij staat:

- 1830 Zaaft gij haar noode in schenders kluiven,

En kermen in een arendsklauw,

Verschoon dan bloode en simple duiven,

Alreë van wederstreven flauw!

Zoo groeie uwe erfgename in weelden,

- 1835 En schoonheid, en bevalligheid,

Om eens, wat lust zich kan verbeelden,

In een verliefde majesteit

Te kweken, zonen voort te planten,

Daar Absolon in wordt gekend.

- 1840 Verschoon toch vaders bedverwanten,

Die, eenmaal lasterlijk geschend,

Niets staat te wachten dan verstooten

Van vader, om dien hoon en smaad,

Te treuren, eeuwig opgesloten,

- 1845 Indien hem God herstelde in staat.

Och, of de koning zich berade!

Wij stellen ons tot uw genade.

1845. Indien hem God herstelde in staat: de oude uitgave heeft: Gij hem herstelde in staat, wat een onvolkomen versregel, en bovendien geen zin oplevert. Men heeft gepoogd, dit te verbeteren, met te schrijven: Och, of gij hem herstelde in staat, wat mede niet duidelijk noch in verband is met het vorige. Ook blijkt uit de komma achter vs. 1844, dat vs. 1845 met hetgeen voorafgaat moet samenhangen. De zin der periode is nu: „indien God David herstelde, dan zouden wij door hem verstooten worden,” enz.

A b s o l o n.

Men blaast de hofbazuin. Nu volgt de majesteit!
De daktent noodt ons. U wordt geen genade ontzeid.

AARTSPRIESTERS. ACHITOFEL.

A a r t s p r i e s t e r s.

1850 Geheimraad van het hof! wat drift verrukt uw zinnen?

A c h i t o f e l.

Vervloekte Achitofel!
Wat wilt ge nu beginnen?
Meineedige rebel!
Wat hebt ge u onderwonden?
1855 Door uwen valschen raad
Is 't koningsbed geschonden!
Wat troost, wat toeverlaat
Verwacht ge? Plagen, plagen.
't Heb koning Davids stad,
1860 Den rijksstoel, daar hij zat,
Verraân door looze lagen,
Den zoon in top gevoerd,
Het vaderland beroerd,
Dit burgervier ontsteken.
1865 Men ziet de vlam uitbreken.
Zij slaat van dak in dak.
Mijn aanzien krijgt een krak.
Mijn raadslag is verloren.
De kriegsraad heeft geene ooren.
1870 Wat Chusai besluit,
Dat draaft terstond vooruit.
Ik ried den zoon den vader aan te rannen,
Met puik van strijdbre mannen,
Eer hij, van vluchten nu vermoeid,
1875 Zijn kracht herwint, en weder groeit.
De hofraad roept: het is te vroeg.
Men rukk' bijeen de gansche macht,
En sla hem dan met volle kracht.
Dus wint de vijand tijds genoeg,
1880 Bereidt te nacht zich eene baan,
En, vluchtende over ons Jordaan,
Wint ruiteren en knechten;

1869. Heeft geene ooren: t. w. „naar mij”, of „naar mijn raadslag.” —
1882. Ruiteren: de oude uitgave heeft ruiters, wat blijkbaar een fout was, als tegen de maat.

- Men zet zich schrap te vechten.
 Daar wint hij weder 't oud gezag
 1885 Alleen met éénen slag,
 En Absolon aan 't vlieden,
 Onmachtig weêr te bieden,
 Verstuipt, gelijk een rook.
 Waar ben ik? Wat gespook
 1890 Verschrikt me? 'k Wil naar Gilo trekken,
 Mijn vaders erfstad mag me dekken,
 Of ik verkieze op 't slot
 Den kortsten weg, bevrijd voor spot.

Aartspriesters.

- Hij ga den kortsten weg, een strop om hals en strot,
 1895 Gelijk het billijk past een bloedraad, rijksverrader,
 Een stokebrand, die zoon durf kanten tegens vader,
 De rijkskroon tegens 't rijk. Geheel Jeruzalem
 Verwachte eerlang den post en eene blijde stem,
 Hoe 't wederspanning hoofd, geslagen na dit wrokken,
 1900 In 't bosch van Efraïm, bij zijne blonde lokken,
 Bleef hangen onder 't vliên, en, gapende van dorst,
 Den doodsteek voelde in 't harte en zijn verwaten borst.
 Zoo koom' de koning in de stad te triomfeeren.
 Zoo treff' Gods vloek den zoon, die d'ouders durf onteeren!

Koning David hersteld.

TREURSPEL.

DEN WELEDELEN EN GESTRENGEN HEERE

CORNELIS VAN VLOOSWIJK,

Heere van Vlooswijk, Diemerbroek en Papekoop, Burgemeester en
 Raad van Amsterdam.

Onder de natuurlijke hartstochten is der ouderen kinderliefde, *Στοργή* bij de Grieken geheeten, overkrachtig, en niet alleen den redelijken, maar ook stommen dieren eigen. Het lustte Plutarchus, den doorzichtigen zedekenner, en uitnemenden zedevormer, beknopt deze stof te handelen, die een wijdoopende be-

C. v. Vlooswijk. R. 4. Doorzichtigen: wij zouden dit woord in dezen zin tegenwoordig niet bezigen, uit vrees van dubbelzinnig te worden. Doorzichtig is echter even wettig als voorzichtig, omzichtig, enz.

recht vereischt, en met rijke voorbeelden kan bekleed worden. Dees' beminmer der wijsheid ontvouwt, hoe natuur den ouderen inboezemde, hunne afkomst zorgvuldig op te kweken en te beschutten, zonder hoop van eenige vergeldinge uit haar te verwachten. Hij wijst in zijne slotrede ons aan hoe deze kinderliefde elk zoo diep ingeprint is, dat men het voor een heilloos voorspook hield, zoo dikwijl eenig dier zijn eigen jongen verslond. Euripides, in zijne Elektre, neemt waar hoe Klytemnestre, in stervens last, hare bloote borsten buiten den sluier toont, om de dochter, door het herdenken, dat ze die gezogen heeft, van den moedermoord af te schrikken; en gelijk aan veel liefs veel leeds vast is, zoo lijdt natuur nergens gevoeliger dan in het harte der ouderen, om de kinders in lijden; hetwelk van den voorzichtigen hofraad Chusaï mede door den aard der stomme dieren werd uitgedrukt, met zijne gelijkenisse van de berinne, die, van hare jongen beroofd, het woud met huilen overend zet. Bij Ovidius verandert Niobe van droefheid in eene steenrotse, om de nederlaag van hare zonen en dochteren. In Euripides' Fenisce neemt Jokaste, de moeder, zich uit wanhope het leven, en stort neder op de lijken van beide hare zonen, in het lijfgevecht omgekomen. Lucretius gedenkt hoe d'offerpriesters het zwaard, waarmede Ifigenië zal geofferd worden, voor Agamemnons oogen verbergen. De schouwburgen vloeien van tranen, daar Ulysses koningin Hecuba Polyxena, en Andromache Astyanax ontveldigt, om het hun onnoozel bloed te storten. Het wordt Junius Brutus tot eene doorluchtige heldendaad toegeschreven, dat hij beide zijne zonen, aan verraad schuldig, ter straffe vordert, om het recht en den staat van Rome gestreng te handhaven. In de heilige bladen ontbreken ons geene voorbeelden, die dit sterken. Men hoort er Jakobs hartewee om Jozef, die, zoo de broeders glimpelijk uitstrooien, van een wild gedierte verscheurd is. Jochebed zoekt uit nood Mozes in een rieten kist op het water te bergen. Men ziet Respe, Sauls bedrukte weduwe, onder het gerecht, de lijken van hare zonen nacht en dag bewaken, om roofvogels en hongerige ondiere van de lichamen af te keeren. In Salomons oordeel

R. 17. Nederlaag: dit woord, 't welk heden ten dage zelden gebezigt wordt dan als synoniem met: „onderspit,” in zinnen als bijv.: „de bondgenooten leden een geduchte nederlaag, de verkiezing van A. is een nederlaag voor de behoudende partij,” beteekende vroeger, vooral in juridieken stijl: „verlies van het leven, door toedoen van anderen,” of ook, somwijlen: „manslag.” In den eersten zin komt het hier voor; in den anderen zeide men bijv.: „die man is gevangen gezet, omdat hij zich aan een nederlaag heeft schuldig gemaakt.” — 24. Ontveldigt: het is onmogelijk, indien men het niet weet, uit dezen zin op te maken, of Ulysses Hecuba en Andromache aan Polyxena en Astyanax ontveldigt, dan wel, gelijk het geval is, omgekeerd. Het voorz. aan ware hier niet te onpas geweest om de verwarring weg te nemen.

wil de rechte de valsche moeder liever hare vrucht ten eigendomme toestaan, dan die met den zwaarde laten deelen. Maar de liefde van den aartsvader Abraham, dus lang overgeslagen, wordt hierdoor betuigd, dat hij, in het opofferen van zijnen eenigen en ter dood gehoorzamen zone, zichzelven en natuur, uit liefde tot God, overwon; waarom 's helds geloof en standvastigheid met zulk eene heerlijke belofte gekroond werd, en hij God den vader afbeeldde, van wien God de zoon zelf uitroept: Zoo lief had God de wereld, dat hij zijnen eenigen geboren zoon gaf. In dezen tooneelhandel draaft de onuitbluschbare liefde van koning David tot Absolon, onder zoovele en verscheiden hartstochten van d'andere personagiën, doorgaans vooruit, onaangezien hij den vader naar de kroon en het hart stak, en zijnen oplukkenden Salomon, namaals 's vaders grooten nazaat, niet dan onheil van dien verwaten broeder te verwachten stond. Koning Davids weelachte en lijkgeschrei om Absolons rampzaligen dood, aldus in de heilige bladen uitgedrukt: Och, mijn zoon Absolon! och Absolon, mijn zoon! mocht ik voor u sterven! Och Absolon, mijn zoon! och, mijn zoon Absolon! schijnt bijkans zijne triomfbazuin te verdooven; en de zon der koninklijke herstellinge komt ten lange leste uit dezen duisteren nacht en nevel van den vaderlijken rouwe met schooner stralen te voorschijn; doch de reden ontschuldigt den afgeworstelden en neêrgeslagen vader, aangezien hij al te gevoelijk, ook met gevaar van zijne krone, beseft den verdoemden staat, waarin de zoon, die hem zoo na aan het hart lag, eeuwig van God verstooten blijft; hoewel de bedroefde man, door Joabs raad en uit hoogdringenden nood, zijnen onverzetharen rouw met macht intoomt. Hier valt in zijnen uitgang het treurspel op het allerkrachtigste, en gaat allen treurspelen in droefheid te boven. Ik werd ontsteken deze treurstof, uit haren aard zoo hartroerende en leerzaam, t'ontvouwen, en nog te vieriger, aangezien koning Davids herstellinge, als het anderde deel, vast is aan zijne ballingschap, onlangs gespeeld, opdat ze tegens elkandere te klaarder afsteken, en d'onbestandigheid van het beloop der wereld voor der aanschouweren oogen stellende, hun levendig inboezemen, dat er heden niets zoo vreemd voorvalt, of het is al vanouds gebeurd; want onder het omwentelen van het rad van avonture komen dezelve zaken, in andere tijden, plaats en personagiën, telken-

R 33. Het anderde deel: „het anderde deel” is: altera pars; „het andere deel” zou alia pars zijn. — 34. Onlangs gespeeld: een nieuw bewijs, dat de lieden, in de dagen toen het vervaardigd werd, minder preutsch waren dan heden. Niet alleen toch had Vondel er geen bezwaar in gevonden, een stof, die ons nu aanstoot geven zou, te behandelen, maar de deftige Regenten der Godshuizen vonden er geen bezwaar in, het stuk ten tooneele te voeren.

male weder boven. Ik hope, de weledele heer Vlooswijk, die, als een burgervader, over de burgerij, den staat en de stad ten beste waakt, zal mij toelaten dit treurspel in het licht te brengen, onder de schaduw van zijnen name en heerlijk wapen, dat, in alle deelen voltrokken, dit werk eenen luister bijzet; terwijl ik wenschte altijd te blijven,

Weledele en gestrenghe heer,

Uwe weledele gestrenghe dienstwillige

J. v. VONDEL.

INHOUD.

TOEN koning David buiten Jeruzalem, voor zijnen weerspannigen zone Absolon, in ballingschap vluchtte, werd hij op weg door Jonathan en Achimaäs, der Aarts priesteren zonen, gewaarschuwd van Achitofels raadslag, om hem terstond te volgen en overrompelen, dat door Chusai, Davids ouden hofraad en begunsteling, omgestooten was. Hij rukte, op deze waarschuwing, al den nacht voort, trok 's morgens over de Jordaan, en geraakte endelijk veilig te Manaïm, eene stad in Galaad, aan den vliet Jabok, daar Isbozeth, Sauls zoon, eertijds zeven jaren over Juda en Efraïm regeerde. Hier werd hij met voorraad en allerhande nooddruft voorzien van zijne begunstelingen, Machir en Barsillai, en in het bijzonder van Sobi, prinse der Ammonieten. Ten leste kwam Absolon met eene groote macht over het water rukken, en den vader op den bodem van Galaad ten veldslag uitdagen. David stelde kornels en hopmans over zijn leger, onder Joab, den veldheer. De koning, gereed met hen op te trekken, werd van hen en het volk tegengehouden. Hij gebod Joab en allen oversten, Absolon te verschoonen en genadig te handelen. De veldslag ging aan omtrent het bosch van Efraïm, daar Joab d'overhand behield, en zijn vijand twintig duizend mannen verloor. Absolon vluchtte op zijn muilpaard boschwaart in, en de haarlokken slingerden om eenen eik, daar de muil onder hem doorging, hij levendig hangen bleef. Joab, hiervan verkundschapt, wenschte, dat de bode hem doorstooten hadde, die het uit ontzag voor den koning weigerde; dies reed de veldheer zelf derwaart, en stiet den hangenden drie schichten in het harte, en Joabs schildknepen sloegen hem voort dood. Toen liet de veldheer den aftocht blazen, Absolon in eenen grooten kuil begraven, en met eenen hoop steenen overstulpen. De vader, van des zoons nederlage verwit-

R. 35. Van des zoons nederlage: voor: „van den manslag aan zijn zoon begaan.” Zie over de beteekenis van nederlaag de noot op blz. 563 hiervoren.

tigd, borst uit in onmatigen rouwe, maar werd verzet door Joab, die hem ried ergernis en gevaar te schuwen, zich vroolijk voor zijn volk te toonen, en troostte den bedroefde met zijne zeeghaftige herstellinge in Jeruzalem, bij het overschot van Absolons leger alreë beloofd, en door het wijs beleid der aartspriesteren bij alle stammen te bekrachtigen.

Het spel begint vóór den dageraad, en eindigt in den avond. Het tooneel is te Manaïm voor de poorte, in het leger. De hovelingen bekleeden den rei.

TREURSPELERS.

JOAB. Koning Davids veldheer.
 SOBI. De prins der Ammonieten.
 REI van hovelingen.
 DE VEERWACHT aan de Jordaan.
 DAVID. De koning van Israël.
 ABISAÏ. Joabs broeder.
 AMASA. Absolons veldoverste.
 BERSEBA. De koningin.
 JONATHAN. Abjathars zoon.
 ACHIMAÂS. Sadoks zoon.
 CHUSI. De leste bode.

KONING DAVID HERSTELD.

HET EERSTE BEDRIJF.

JOAB. SOBI.

J o a b.

- P Rins Sobi, recht te pas, van God den albeweger
 Uit Rabba hier gestierd, met voorraad voor het leger,
 Verkundschapt ons zijn komst. Wachtmeester! ga terstond,
 Onthaal hem naar zijn staat. Dees' heide en dorre grond
- 5 Eischt toevoer voor het volk, dat, moede en mat van trekken,
 Drie etmaal, zonder rust, niet lang den disch kan dekken
 Met kost, van Machir en Bersillai onverwacht
 Ons hier te Manaïm milddadig toegebracht.
 Een leger hoeft te veel, om dagelijks te teren,
- 10 En wat de mage ontbreekt, zou 't hart aan moed ontberen.
 Een hart, dat vechten wil, eischt nooddruft. Een soldaat,
 Die wel gedost is en gevoederd, eer hij slaat,
 Verstrekt een dubbel man. De zenuw wordt gesteven,
 Het zwaard met grooter moed den vijand toegedreven.

- 15 Daar komt prins Sobi, ruim tien jaren na den dag,
 Dat ik te Rabba hem 't gebied opdragen zag,
 Toen ons het lang beleg zoo zegenrijk gelukte,
 En David Hannons hoofd die gouden kroon ontrukte.
 Hij is nog dankbaar aan den koninklijken held,
 20 Zijn leenheer, die hem heeft in broeders erf hersteld
 En Ammons oud gezag. Laat hier geen licht ontbreken,
 Trouwanten! spoedt u; past meer fakkels aan te steken.
 Zijt welkom, brave prins! Hoe komt ge hier zoo spā?

S o b i.

- Doorluchtste veldheer van den koning, wiens genā
 25 Ons eeuwig houdt verplicht, ik koom uw legerhutten
 Met luttel voorraads van 't gebergt' nog ondersteunen.
 Ontvang tapijt, matras, en vaten, bekkens meē,
 Meel, honig, tarwe, gerst, en zuivel, vrucht, en vee,
 Geringe teekens van een dankbaar hart, meteenen
 30 Ons lijfwacht, u ten dienst. Gebiē: wij trekken henen,
 Waar koning David lust te trekken, om den zoon,
 Die zijnen vader stout naar 't hart steekt en de kroon,
 Te helpen stuiten, en dat ongelijk te slechten.

J o a b.

- Getrouwe prins! men kent in hoogen nood d'oprechten
 35 En vrienden. Louter goud blinkt heerlijk op den toets.
 De koning, balling uit zijn hoofdstad, met meer moeds
 Dan macht voorzien, laat zich uwe aankomst welgevallen.
 Hij rust een kleene wijl; wij waken voor de wallen
 Van Manaïm. Men wacht op 't rijzen van den dag.

S o b i.

- 40 Het lust me midlerwjl, indien 't u beuren mag,
 Te hooren, hoe het stond met uwe twalef staten;
 Waarom Jeruzalem zoo plotsling wierd verlaten,
 De stoel van Jesses rijk het oproer ingeruimd.

J o a b.

- De zeeman, die den storm opsteken ziet, verzuimt
 45 Geen zeil te strijken, eer hem 't onweër koom' verrassen.
 Het was geen slapens tijd, maar tijd op 't roer te passen.
 De reedste haven in te loopen diende ons best.
 Dit oproer spreidde zich door 't land, gelijk een pest.
 Sloeg voort van stad tot stad. De twalef stammen spanden

23. Hoe komt ge hier zoo spā: dit is geen verwijt, maar een beleeftde vraag voor: „wat brengt u hier nog zoo laat in den nacht?” —

40. Indien 't u beuren mag: indien 't u gelegen komt.

- 50 Eenstemmig t'zamen, om den vader aan te randen,
 Ter liefde van den zoon; en eer men 't onweêr hoort
 Van verre komen, stormt het vreeslijk op de poort
 Te Sion, daar het krielt van weifelende tongen.
 Wij vonden binnen en van buiten ons besprongen,
 55 Verkozen oostwaart op de brullende woestijn,
 Daar ons 's aartspriesters zoons, in dien verbaasden schijn,
 Ontdekten hoe ze stil, in eenen put gescholen,
 't Gevaar ontslipten, en, gelijk hun was bevolen,
 Vermaanden, d'overzij der stroomende Jordaan
 60 Te kiezen in der nacht, bij 't schijnen van de maan;
 Eer wreede Achitofel, met twalefduizend mannen,
 Gelijk hij voorsloeg, ons naarzettende aan kwam rannen.

S o b i.

Uw heil bestond in 't vliên met vollen ren en toom;
 Maar nu, hoe ging het voort?

J o a b.

- De koning koos den stroom,
 65 Op dees' waarschuwing voor den stouten schepterroover,
 En raakte, toen de zon eerst opkwam, 't water over,
 Langs wadde en zandplaat, met zijn vaartuig, balk, en ton.
 Nog schroomden wij 't gevaar, hoewel men d'oostzij won,
 En spoedden langs den stroom, drie dagen en drie nachten,
 70 Van Jericho tot hier, daar wij den vijand wachten
 Alle oogeblikken, met dees' kleene macht voorzien.

S o b i.

Waar ik u dienen kan, gij moogt me vrij gebiën;
 Het loop' zoo hoog als 't wil, mijn vorstendom staat open.

J o a b.

- Wij slaan 't niet af, mijn heer! want hier valt min te hopen,
 75 En meer te vreezen voor den koninklijken stam.

S o b i.

Hoe droeg de zoon zich, toen hij binnen Sion kwam?

50-62. Wij vinden hier de beide vormen randen en rannen op korten afstand van elkander, ja, in eene en dezelfde rede, gebezigd. — 56. 's Aartspriesters zoons: namel. Jonathan en Ahimaäs. Zie II *Samuel* XVII: 17 en de „Inhoud” voor dit stuk. — 65. Op dees' waarschuwing: waarschuwing is een „dactylus” en behoort in geen jambisch vers thuis; liever hadde ik hier gelezen:

Aldus gewaarschuwd voor den stouten schepterroover.

67. Vaartuig, balk, en ton: t. w.: hij had van balken en tonnen een noodbrug geslagen.

J o a b.

- De zon kwam 's morgens niet zoodra het hof beschijnen,
 Of haar gemoette een kreet uit d'opene gordijnen;
 Een kreet van al de stad, die, vol verbaasdheid, zag,
 80 Hoe die verwaten zoon op 't gulden hofdak lag,
 In d'armen en den schoot van vaders bedgenooten.
 Het heilig hemelsch licht, gedoodverfd en verschoten
 Van zulk een gruwelstuk, scheen driewerf achter uit
 Te varen, toen al 't hof met een bazuïngeluid
 85 De burgers opwekte, om het lasterstuk t'aanschouwen.
 Dit gaf den weiflaar, die nog twijfelde, een betrouwen,
 Dat d'onverzoenbaarheid nu eeuwig tusschen zoon
 En vader stand greep, hij gerust de nieuwe kroon
 Aanhangen mocht. Op dit gerucht en landgeschater
 90 Viel wat nog tegenstond hem toe, gelijk het water
 Door een geborsten sluis. Wat wachten we anders, als
 De twalef stammen met den dag, op onzen hals?

S o b i.

Hoe stinkt die schelmsche zoon nu zijnen vader tegen!

J o a b.

- De blinde vader is nog min met zich verlegen
 95 Dan met dien boozen schelm. Zoo gij den koning spreekt,
 Rep van geen Absolon, die hem naar 't harte steekt,
 En nazet in zijn zog. Zoo wij de zege derven,
 Wat David aanhangt, zal met David moeten sterven.
 Wie anders rekt, is verbijsterd, en, te spä
 100 Tot kennis komende, zal 't leeren met zijn schâ.
 Hier is meer moed dan hoop in 't leger. Loopt de zegen
 In 't vechten hand voor hand het recht des konings tegen,
 'k Getroost me in 't harrenas te sterven, als een held;
 En kome ik Absolon bejegenen in 't veld,
 105 Dit zwaard, in Davids dienst gebruikt een rij van jaren,
 Zal dien veraarden en weerspannigen niet sparen;
 De vader duide 't, en versta het zoo hij wil.
 Men schimpt met geene kroon; dit is een bloedgeschil.
 De broederslchter heeft zijn bloed niet kwijtgeschouden,

88. Hij: t. w. de weiflaar. — 93. „Wat heeft de zoon zich nu stinkende gemaakt bij zijn vader.” „Zich stinkend bij iemand maken” is een zeer gewone bijbelsche uitdrukking. Wij zeggen thans: „in slechten reuk bij iemand zijn.” — 94. Met zich verlegen: om zichzelf bekommerd. — 106. Veraarden: ontaarden. — 109-111. Lees: Absolon heeft, door zijn eigen broeders om hals te brengen, in weerwil van den eerbied, aan zijn vader verschuldigd, en door zelf het recht in handen te nemen om de schennis zijner zuster op den schuldige te wreken, getoond, dat hij, waar 't straffen gold, de banden des bloeds niet ontzag.

- 110 De zusterschennis dien geweldenaar vergouden,
In vaders weêrwil, en dit recht zelf toegestaan.
Wij volgen 't spoor, waarop hij ons is voorgegaan,
En nu met grooter recht; want daar de zoon den vader
Verongelijkt, en, als een schalk en aartsverrader,
115 Den staat verkracht, dat is een schuld, die hooger klaagt
Dan 't overweldigen en schenden van een maagd.
Hij rechte, opdat noch nijd noch tijd zijn naam uitwissche,
Een marmer eerbeeld op, ter erfgedachtenisse,
In 't koninklijke dal, omtrent Jeruzalem;
120 Maar 'k zweer het anderwerf, en zal 't ook houden, hem
[Kan dees' gevloekte het ontworstlen noch ontvechten]
Eene erfgedachtens, een steenhoop op te rechten,
Ter eere van zijn lijk, dat ieder overal
Aan zijn baldadigheid wel eeuwig denken zal.

S o b i.

- 125 Verdaagt u Absolon, de koning zal in 't strijden
Vooruittreên, om den zoon al vechtende te mijden;
Te vangen ongewond en levendig, indien
Het mogelijk zij.

J o a b.

Geenszins, men zal hierin voorzien.

- Den zoon te sparen, waar' het rijk en 't leger wagen.
130 Dit is geen spiegelstrijd. Hier volgen op de slagen
Kwetsuren, dooden, waar men toehouwt, steekt, en schiet,
Verschoont de vader hem, de zoon verschoont hem niet,
Maar past den vader door den helm in 't hoofd te treffen.
Hier sneuvelt een van beide, eer staat geen reekninge effen.
135 Men hope op geen verdrag; want schoon de vader sterft,
Noch blijft de vijandschap, die op den nazaat erft.
Staatzuchtige Absolon zal Salomon niet wijken,
Al zou hij anderwerf de rijken tegens rijken,
De leeuwen tegens een ophitsen in een perk.
140 Gij, voorraadmeesters! voort, valt dadelijk aan 't werk,
En deelt dien voorraad uit aan alle legersteden.
Belieft het u, mijn heer! laat ons naar binnen treden
Ter poorte in, daar misschien de koning, opgewekt
Uit zijne ruste, vraagt, waarom mijn komst vertrekt.

126. Te mijden: dat zou niet het middel wezen om hem te vangen, maar men leze hier: „hem niet in persoon te bevechten,” als blijkt uit vs. 132. — 137. Zal Salomon niet wijken: d. i.: „zal voor Salomon niet onder doen.” — 144. Vertrekt: uitblijft, vertraagd wordt.

REI VAN HOVELINGEN.

Z a n g.

- 145 De hemel zorgt voor zijn getrouwe vrienden
 In hunnen nood;
 God spijsde ze al, die hem van harte dienden,
 Uit zijnen schoot.
 Hij weet in nood zelfs onbesneën te wekken;
 150 Wie had gedacht,
 Dat Sobi nog dus spâ zou herwaart trekken
 Bij duister nacht,
 Om voorraad en nooddrufdigheid te schaffen
 Voor 't oorlogsvolk!
 155 De hemel straft, en zalft nog onder 't straffen.
 Eer zoude een wolk
 Zich openen, en hemelsch manne regenen
 In 's hongers mond,
 Dan d'Opperste zijn dienaars niet zou zegenen
 160 Naar 't oud verbond.

T e g e n z a n g.

- De vaders, die in heiden en woestijnen,
 Op 't woeste veld,
 Bij duizenden van elk verlaten schijnen,
 En voor 't geweld
 165 Van Faro vlien, om, vrij van slavernijen,
 En zonder smet,
 Den hemel zijn slachtoffers toe te wijen,
 Naar Mozes' wet,
 Bevonden hoe de hemelsche genade
 170 Hen onderhiel,
 Toen God al 't heir zoo lang met mann' verzaadde,
 Dat nederviel,
 Gelijk de dauw, daar zij, op blijde wijzen
 En rijken lof,
 175 Uit dankbaarheid en ijver, opwaart rijzen
 Naar 't hemelsch hof.

T o e z a n g.

- Een edel hart schept altijd vreugd
 In weldoen, en een oude deugd
 Wordt dikwijl nog in acht genomen;
 180 Prins Sobi, in zijn erf hersteld
 En 's vaders groot gebied, vergeldt

Dees' weldaad nog, ten troost der vromen.
 De held vergeet zijn eigen nut,
 Opdat hij 's konings leger stut,
 185 Dat hulp behoeft, in dit geweste
 Ter nood gevlucht, en onvoorzien
 Van nooddruft, door het haastig vliën.
 Een dankbre geeft zijn hart ten beste.

HET TWEEDE BEDRIJF.

VEERWACHT. JOAB.

V e e r w a c h t .

190 **O**P! mannen, op! 't is tijd den veldheer op te wekken:
 De vijand, boven 't veer, is reede aan 't overtrekken.
 Roep Joab op! 't is tijd; de nood eisch kort beraad.
 De vijand dient gestuit, eer hij een schipbrug slaat,
 Of zijne ruitèrij geraakt aan 't overzwemmen.
 Men kan met min gevaars hem voor den landstroom temmen
 195 En stuiten, eer hij, met den voet op 't vaste land,
 Zijn regimenten en slagorden in 't vierkant
 En schrap zet, en u hier in 't leger koom' bestoken.

J o a b .

Wel, veerwacht! komt gij, eer het oosten is ontloken,
 Ons storen op de wacht? Wat tijding van het veer?

V e e r w a c h t .

200 De vijand dondert op.

J o a b .

Zoo kunnen wij, om d'eer
 Van 't veld, in 't harrenas een kans te zamen wagen,
 En beter voor de vuist, dan uit bedekte lagen.
 Laat hooren, hoe gij hem gewaar wierdt op de wacht.

V e e r w a c h t .

'k Lag tegens d'aarde met mijn oor te middernacht,
 205 En luisterde eene poos, bij 't schijnen van de sterre.
 Ten leste beefde d'aarde, en een gerucht van verre
 Kwam zachter in het eerste, allengs wat luider bij,
 Getrap van voetvolk en een draf van ruitèrij.
 Toen schenen standerden, rondassen, beukelaren,
 210 Helmet en harnas zich voor d'oogen t'openbaren,
 Te blikken, flikkeren, langs d'oeveren van den stroom,
 205. De sterre: de avondster.

- Totdat het brieschend paard ons opwekte uit dien droom.
 'k Verliet de westzij, daar ik waakte op mijn getijde,
 En zwom op dit gerucht terstond aan d'overzijde,
 215 Om veilig te bespiën, wat hierop volgen zou,
 En mij te kwijten van mijne opgeleide trouw.
 Zij trokken boven 't veer. De wagens volgden achter,
 En stiller, om geen lucht te geven aan den wachter
 Van 't veer. Men hoorde 't paard te wed gaan in den vliet,
 220 En ruischen langs den kant, door lies, en bies, en riet,
 Eerst weinig in getal, daarna geheele troepen.
 Wij riepen: „Houdt! waarheen?” Zij tegens ons aan 't roepen:
 „Wij zoeken d'overzij. Waar nestelt d'oude haas,
 Die, bloode en zonder hart, om luttel jachtgeraas,
 225 Den hoogen berg verliet, en, over stroom gezwommen,
 Den jager vlucht, die stout zijn leger heeft beklommen?
 De brakken zullen hem naarsporen, en zijn lucht
 Opsnufflen, daar hij voor de hazenwinden vlucht.”
 Ik koom met deze maar naar 't leger toe gevlogen.
 230 Mijn heer! waak op, en zie den vijand onder d'oogen.
 Men moet hem stuiten, eer hij d'oostzij wint van 't veer,
 Of wachten voor dees' stad, op 't spits van uw geweer.

DAVID. JOAB.

D a v i d.

Hoe staat het, Joab? Brengt dees' bode ons nieuwe maren?

J o a b.

- 235 De vijand, boven 't veer alreede aan 't overvaren,
 Wil ons bestormen. Zet nu alle krachten bij.

D a v i d.

- Abisaï! trek op met al de ruitèrij!
 Verbië den vijand voet te nemen en te landen.
 Een man zoo goed als tien, rept gij bijtijds uw handen;
 Laat hem uw tanden zien! Laat honderd, van een duin
 240 Of hoogte, elk rustig met een heldre krijgsbazuin
 Hem wellekomen. Dat geluid zal schriklijk schreeuwen,
 Verdooven 't brullen van zijn woeste en wulpsche leeuwen.
 Zij weten niet, hoe sterk ons macht is aangegroeid;
 Gelijk een waterstroom, die, hoe hij lager vloeit,

212. Ons opwekte uit dien droom: versta: mij begrijpen deed, dat de vijand reeds zeer nabij, en het alzoo geen tijd meer was om hier langer als een droomer te blijven liggen. — 220. Men lette hier op de fraaie klanknabootsing. — 226. Zijn leger heeft beklommen: geestige woordspeling op het gebeurde met Davids bedgenooten.

- 245 Hoe breeder hene bruist, door gunst der mindre vlieten,
Die in zijn boezem elk hun waterkruijk uitgieten.
Trek heen, God zegene u! dat gij het oproer stuit.
Belet ge d'overvaart, dat wint een slag vooruit.

J o a b.

En of de vijand hem te scherp kwaam overvallen?

D a v i d.

- 250 Hij heeft een rug en wijk aan deze legerwallen,
En vest van Manaïm. Ruk hene, haast u voort!
Wachtmeester! herwaart; kom, ontvang al stil het woord.
Verzuim geen ronden. Pas den schildwacht uit te zetten.
Nu wet de hooge nood de kracht der oorlogswetten.
- 255 Kornellen, hopliën, elk bewaar' zijn regiment
En standerd! Vindt gij een verdacht en niet bekend,
Men schupp' hem 't leger uit. Men moet bespieders mijden.
Verraders schupten ons. 'k Getroost mij eer te strijden
Met tien getrouwen, op wier woord men vast mag staan,
- 260 Dan met een vaandel volks in 't vlakke veld te slaan
Op 't ongewis, hoewel zij 's konings standers zwoeren.
d'Alziende kent dit hart. Een burgerkrijg te voeren
Valt lastig voor een ziel, die bloedvergieten haat.
Wie had het ooit gedacht, dat zich de gansche staat
- 265 Zou kanten tegens ons, voor wien de Filistenen,
Syriërs, en Jebuzeën, en Moabs heir verdwenen,
Wegsmolten, als de sneeuw voor 't steken van de zon.
'k Verlichtte 't lastig juk der stammen, waar ik kon,
'k Heb al de rijksgrens van haar vijanden geveiligd,
- 270 Den roof der afgoën Gode en godsdienst toegeheiligd:
Nu rot d'ondankbaarheid van ouderdom en jeugd
Te hoop, misbruikt mijn bloed, vergeet alle eer en deugd,
Voorheen genoten, en vervolgt me in ballingschappen,
Om mij, van kroon beroofd, uit haat op 't hart te trappen;
- 275 Doch 'k wil het eer mijn schuld en God, die mij beproeft,
Toeschrijven dan mijn zoon. Och, Absolon! bedroeft
Gij 't vaderlijke hart? Nu treuren mijn gezangen;
De harp, in rouw, blijft stom, en aan de muren hangen,
Totdat het d'Opperste, der vromen toeverlaat,
- 280 Belieft, mij wederom in mijnen eersten staat
Te stellen, zijnen naam en dienst alleen ter eere.

J o a b.

Het is geen wijze, dat een krijgsheld triomfeere

260. Slaan: evenals slag voor „veldslag,” zoo wordt slaan voor „slag leveren” gebezigd.

- Vóór 't strijden, en de nood verdagvaardt ons ten strijd.
 Dit klagen vordert niet. Men schikk' zich naar den tijd.
 285 Met jammerklagen is dit stuk niet uit te rechten;
 De blanke degen moet het ongelijk beslechten.

D a v i d.

- Stond mij te strijden naar den jarelijkschen stijl,
 Of tegens den Eufraat of d'oevers van den Nijl,
 Of Arabier of Parth, het zou me niet verdrieten,
 290 In mijnen ouden dag het harnas aan te schieten;
 Maar tegens Absolon, mijn bloed, in 't perk te treên,
 Dus grijs en afgeleefd, dat's duizend doôn opeen
 Gestapeld! Mocht hij vóór den veldslag nog bedaren
 En 't zwaard neerleggen: 'k hechte een rij van blijde jaren
 295 Aan mijnen ouderdom; nu mat de vrees mij af.

J o a b.

Gij jammert, en hij bouwt triomfen op uw graf.

D a v i d.

- Achitofel draagt schuld, die zit ons op de hielen,
 En stijft den zoon, die licht voor vader neer zou knielen,
 Hem smeeken om genade. Een wulpsche oplopendheid
 300 Verrukt het heete bloed, te jammerlijk misleid.
 God schenn' den schender, die dit brouwt, en, eeuwig
 [wrokkend,
 Den jongling en al 't rijk zoo helsch heeft opgerokkend.
 Stond dit te middelen, ik zond gezanten uit.

J o a b.

- Indien de ruitery het overvaren stuit,
 305 Wordt tijd gewonnen, en het volk, uit alle streken
 Aan 't overloopen, zal het hoofd des oproers breken,
 Uw macht, aan 't groeien, met groot aanzien en ontzag,
 Den wederspannigen zien smeeken om verdrag.
 Het evel, nu niet rijp, eischt tijd. Het bloed moet koelen,
 310 De kranke dan met vrucht de nasmert eerst gevoelen.

D a v i d.

Wie ziet het ende van dit burgerlijk geschil?

J o a b.

Men stuite het begin. Hij woel', wij leggen stil.
 De veldvliet Jabok houdt hier Galaad gescheiden.

287. Naar den jarelijkschen stijl: voor: „zooals ik dat jaar op jaar,” of „zoo vele jaren gedaan heb.”

- 315 De noordzij levert gras, de zuidzij bosch en heiden,
Ontzegt den vijand voër, indien hij overrukt;
En hachlijk, of hem dit naar zijnen wensch gelukt.

D a v i d.

- 320 Kan onze ruitery den rijksstroom niet bewaren,
Wat zou ze Jabok, smal van kil? Gij hebt ervaren,
Hoe Ammon, als uw paard in Jabok ging te wed,
Met al zijn heirkracht u den doortocht niet belett',
En Rabba t'ijdel trotste op hemelhooze muren.

J o a b.

Het heir der stammen kan den honger niet verduren.

D a v i d.

Men kan het spijsen van den oever der Jordaan.

J o a b.

En zoo wij slag op slag 't gelei des toevoers slaan?

D a v i d.

- 325 Dan stond ons dagelijks een kans in 't veld te wagen.

J o a b.

Zij zouden Manaïm van achter vreeslijk plagen.

D a v i d.

Zoo mosten ze eerst hun macht verdeelen met gevaar.

J o a b.

Ik zag geen schooner kans, en greep ze voor bij 't haar,
Eer zij, van achter kaal, ons wars den nek toekeerde.

D a v i d.

- 330 Hoewel ik oud ben, en niet zonder krijgsschâ leerde,
Nooit zag mijn oordeel min door 's oorlogs nevel heen.
De zoon leert vader nog met schade een tocht bekleên,
Die jongen beter voegt dan oude en afgeleefden.
335 Toen leeuw, en beer, en reus, en heiren voor mij beefden,
Verdubbelde mijn moed, in 't nijpen van den nood;
Nu klopt het hart, uit schrik voor zijn vervolgers dood.

318. Wat zou ze Jabok: de oude uitgave heeft zoude, wat den ge-
heelen zin verstoorde en stellig een schrijft- of drukfout was. — 318-321. Zie
II *Samuel* XI: 1; XII: 26. — 328. Greep ze: namel. de kans, hier als
synoniem met „de fortuin” voorgesteld.

J o a b.

Laat schrikken al, die u vervolgen tegens reden!

D a v i d.

Mijn misdaad tegens God help deze wapens smeden.

J o a b.

Behaagt het Gode, 't kan verkeerren op een sprong.

D a v i d.

340 Verkeerde 't buiten last van Absolon, te jong
Om ver genoeg te zien in 't binnenst van mijn harte.

J o a b.

Uw hart smilt weg van rouw; hij groeit in vaders smarte!

D a v i d.

Uit loutre onwetendheid. Hij draagt de minste schuld.
Den vader schort het aan inschikken en geduld.

J o a b.

345 Dat weet, dat merkt de zoon, en draaft hierop veel stouter.

D a v i d.

Verstond de jongling zich, hij streed voor Gode en 't outer,
Gelijk de stammen mijn standaarden trouw alom
Handhaafden tegens 't blind afgodisch Heidendom,
En nooit weërkeerden dan met wapenroof, gekregen
350 In veldslag of in steên, gewonnen met den degen.

J o a b.

Ik ga bespieden, of de schildwacht waakt of slaapt;
Een leger sluit niet, zoo 't onachtzaam ergens gaapt.

DAVID. REI.

D a v i d.

De stammen, haastig aangetogen,
Zoo heet als jagers op hun jacht,
355 Verdrijven mij den vaak uit d'oogen,
Verbiên den koning, spâ bij nacht

352. Zoo 't onachtzaam ergens gaapt: indien er hier of daar een onbewaakte plaats is, waar de vijand door kan binnendringen. — 352-472. Voor hen, die met de Psalmen Davids bekend zijn, zal 't noodeloos zijn, aan te wijzen, hoe Vondel daarvan in deze Reien partij getrokken heeft.

Te rusten in zijne oude dagen;
 En onrust breekt mij, die veroudt,
 360 Terwijl de zwakke leên vertragen;
 Het bloed, in d'aderen verkoud,
 Geen geesten levert, als voorhenen.
 Zoo loopt de draad des levens af.
 Zoo ga ik op verstramde beenen,
 En sta met éénen voet in 't graf,
 365 Gereed en veeg om neêr te storten.

R e i.

Het leven is nog kort genoeg,
 Al komt men 't niet ontijdig korten
 Door onrust. Sterven komt te vroeg
 Voor eenen vader, aan wiens leven
 370 Al 't heil van huis en kinders hangt;
 Gelijk aan u, ten troon verheven,
 Van wien al 't rijk zijn eer ontvangt,
 Dat dwazen niet bevroeden kunnen.
 God straf ze, die u rust misgunnen!

D a v i d.

375 Men telt veel lichter het getal
 Van mijne grijze en witte haren,
 Dan die uit haat van overal
 Tot mijn bederf bijeenvergâren.
 380 Veel duizenden, het gansche rijk,
 Verwoed en fel met scherp en netten,
 Een hart omringen algelijk.
 Zij roepen: „Laat ons hem bezetten!”
 Hoe kan ik hun geweld ontvliên?
 Wat uitkomste is hier toch voorhanden?
 385 Een eenig hart het hoofd te biên
 Zooveel verwoeden leeuwentanden?
 De horen huilt. De hondejacht
 Verspreidt zich door woestijn en hagen.
 390 Waar ik mij wende, dag en nacht
 Voortvluchtig, bang voor looze lagen,
 Bepieders leggen op hun luim,
 En loeren om mij aan te vatten,
 Of in spelonken, òf op 't ruim,
 Daar zij van alszins t'zamenspatten,
 395 En t'zamenspannen in 't gemeen,
 Veel duizend teffens tegens één.

R e i.

Sta vast! Een ongeschokt betrouwen
 Is als een diamanten schild,
 Daar 't brosse glas zijn kracht op spilt.
 400 Zoo kwaamt ge menigmaal behouwen
 Uit doodshevaar, gezond en gaaf,
 En slapte op leeuwenhoofd en draken,
 Die vier en vlam ter kele uitbraken.
 Betrouw op God, en hou u braaf!
 405 Wie op getal ziet, wordt ellendig
 Verlaten van de hoogste macht,
 Die, als in wezen, ook in kracht
 Een zelve blijft, en is onendig.
 't Is telbaar, wat hier t'zamenrot;
 410 Ontelbaarheid bestaat in God.

D a v i d.

O schulden, die zoo luide schreiden!
 Gij tergt Gods streng gerecht tot wraak;
 Gij houdt me wijd van God gescheiden.
 De Godheid, die in mij haar zaak
 415 Voorheen handhaafde, heeft geene ooren,
 Om mijn gekerm en droef geklag
 Van haren hoogen berg te hooren;
 Dus blijft de glans van 't hoog gezag
 Der krone in 's oproers mist verduisterd.
 420 Wat baten tranen en gekerm,
 Nu d'Allerhoogste, stom, niet luistert
 Naar mijn gebeên, en zijnen erm
 Niet uitstrekt in verlegenheden.
 Het is verloren, dat men zucht.
 425 Geen dauw van troost verkwikt beneden
 Mijn hart van boven uit de lucht,
 Die blijft gesloten. Geene stralen
 Verlichten d'aardsche duisterheid
 Van wederspoed, waarin wij dwalen,
 430 Daar ons geen hand noch wijzer leidt.
 Hoe raakt die zware bloedschuld effen?
 God wet hun zwaard, om mij te treffen!

R e i.

Betrouw op Gods barmhartigheid,
 Die al zijn werken gaat te boven,
 435 En geen boetvaardigen ontzeit,
 De hand te bieden. Wacht van boven

- Ontzet, in 't barnen van den strijd.
 Hij zal u hulp uit Sion zenden,
 Verstrooien 't heir van haat en nijd,
 440 Alle eedverwanten en hun benden.
 Dan zult gij, op den troon hersteld,
 Met harp en lofzang triomfeeren,
 En wat den kam opstak in 't veld
 Zich aan uw voeten zien verneëren,
 445 En eeren en aanbidden, dien
 Zij nu vervolgen en vervloeken.
 Jeruzalem, aan 't ommezien,
 Begint uw aangezicht te zoeken
 Al heimelijk, en ziet den dag
 450 Van uw herstelling reê geboren.
 't Herstellen hangt aan éénen slag.
 Eén slag verloren, al verloren,
 Wat u weêrspannig wierd ontroofd.
 Zoo blink' de kroon op Davids hoofd!
 D a v i d.
 455 Ik kan de rijkskroon niet hernemen
 Als met verlies van Absolon.
 Dan zag men al mijn vreugd bezwemen
 En uitgebluscht, kwaam ik de zon
 Des schoonen jongelings te derven,
 460 Dat aanschijn, daar mijne eer uit straalt.
 'k Getroost me, met die zon te sterven,
 Zoo zij in zulk een afgrond daalt,
 Haar glans in bloed en 's vaders tranen
 Verdrinkt. Gij, krijgslîen! duwt uw zwaard
 465 In vaders hart. ô Oorlogsvanen
 Van David! zoudt ge, zoo veraard
 Van uwen koning, mij doorsteken
 In mijnen zone, 't liefste pand?
 Verschoont zijn jeugd en haar gebreken!
 470 Verdelgt men hem in dezen stand,
 Zoo sterft mijn hart aan duizend wonden.
 Hier staat natuur te vast gebonden.

REI VAN HOVELINGEN.

Z a n g.

Terwijl de zon, beneên de kim
 Gezonken, oostwaart rijdt van 't noorden,

447. Aan 't ommezien: hier niet alleen in den gewonen zin van „zich met de oogen naar iemand omwenden,” maar ook vooral in dien van „omzwenken,” overdrachtelijk, „van partij veranderen.”

- 475 Meldt David hier te Manaïm,
 Vol hartewee, met droeve woorden
 En klachten, zijn benauwden staat;
 Nu neemt hij, mocht hem rust gebeuren,
 Den slaap een luttel tijds te baat;
 480 Liet oproer na zijn rust te steuren!
 't Weerspanning hoofd, verkeerd van wil,
 Nooit moê van wrijten en van wrokken,
 Staat, als een onrust, nimmer stil,
 Wordt van de kroonzucht omgetrokken,
 485 Als uurwerkraden van gewicht
 Of van eene opgespannen veder.
 De kroonzucht volgt al wat ze dicht.
 De zinnen loopen hene en weder.
 De dag zal melden, wat de nacht
 490 Tot 's konings afbreuk heeft bedacht.

T e g e n z a n g.

- Den koning was nooit rust gegund
 Na zijne trotsche reuzezege.
 De schoonvaâr Saul dreef hem 't punt
 Naar 't hart. Hij stond hem in den wege,
 495 Zijn leven lang. Na Sauls tijd
 Werd Isbozeth ten troon verheven,
 Te Manaïm nog ingewijd
 Door Abners hulp, en zat hier zeven
 Geheele jaren in zijn kracht,
 500 Van Efraïm en Benjaminner,
 Den stam van 't vaderlijk geslacht,
 In Galaäd, als overwinner,
 Gediend, gevierd en aangebeên,
 Totdat hij deerlijk wierd doorsteken.
 505 Held David tegens Filisteën
 En 't Heidendom op alle streken,
 Het buldrende onweêr uit most staan.
 Dees lijdt nu van den onderdaan.

S l o t z a n g.

- Hoe lieflijk dreef hij, jongk in weelde,
 510 Zijn vader Jesses kudde in 't groen,
 Daar, buiten last en erg vermoên,

487. Dicht: verzint. — 492. Na zijne trotsche reuzezege: „de overwinning op Goliath behaald,” maar een reuzezege is eer „de zege van een reus,” dan: „de zege op een reus.” — 511. Buiten last en erg vermoên: zonder dat iemand er aan dacht, hem last aan te doen of kwaad vermoeden tegen hem te koesteren.

De herder zong en vroolijk speelde
 Op zijne fluit, en nederzat
 In schaduw van eikeloover!
 515 Hoe rustrijk brocht hij 't leven over!
 Nu vreest hij 't ruischen van elk blad,
 Of Absolon kwam opgestoven!
 Men vindt geen rust in koningshoven.

HET DERDE BEDRIJF.

ABISAÏ. JOAB. DAVID. REI.

A b i s a ï.

Waar is de veldheer? Waar de koning? Roept ze, voort!

J o a b.

520 Wat brengt Abisaï?

A b i s a ï.

De vijand voor de poort!

D a v i d.

Wat kwade maren kraait de dag dus vroeg hier buiten?
 Kost gij den heirtocht in den overtocht niet stuiten?

A b i s a ï.

Zij rukten over, eer wij kwamen aan den stroom.

J o a b.

Het schijnt onmogelijk!

D a v i d.

Zoo snel? Dit schijnt een droom.

J o a b.

525 De kil is veel te diep. Geen ruiter kan haar gronden.

A b i s a ï.

De landbespieder had al stil een wad gevonden,
 Waardoor een man tot aan den navel waden mocht.

515. Rustrijk voor „in rust.” De toevoeging van het woord rijk is, waar die niet euphonisch klonk, later in onbruik geraakt en heeft voor die van 't woord vol, of ook wel voor een anderen vorm van uitdrukking plaats gemaakt. Zoo bijv. zegt men niet meer eerrijk, maar eervol of met eere. — 520. De vijand voor de poort: naar de strenge regels der taal zou hier den vijand moeten staan; en toch zou 't glad verkeerd zijn; want Abisaï wil niet zeggen, dat hij den vijand voor de poort brengt, maar dat hij de tijding brengt, dat de vijand voor de poort is.

J o a b.

- Nog valt de stroom te sterk, die lijdt geen overtocht;
 De voeten raken vlot, en houden geene stede
 530 In 't glibberige klei; dan sleept de stroom hen mede.
 Hij drijft voor stroom af, wie zoo stout een stuk bestaat.

D a v i d.

- En waar gebleven met een lans knecht, een soldaat,
 In 't volle krijgsgeweer en harnas, overladen
 Met boog en beukelaar? Kan dees een kil doorwaden
 535 In zulk een sterken stroom, die wegrukt wat hem keert?

A b i s a i.

- 'k Beken, de koning is in oorloge uitgeleerd;
 Maar 't miste een meester wel, geleerd op alle streken.
 De jonge heeft dees' kans den ouden afgekeken;
 En slaat men twijfel aan de waarheid, 'k zal het klaar
 540 Met reden toonen; doch het blijkt al t'openbaar.

J o a b.

Het zou mij lusten, dit bewijs van u te hooren.

A b i s a i.

- Een vliegend veldheer laat geen tijd noch kans verloren,
 Maar vaart al voort en voort, neemt elken slagboeg waar,
 545 Schroomt ongelegenheid, noch rampen, noch gevaar,
 Ziet tijd noch ontijd aan, noch stroomen, noch moerassen,
 Noch weêr, noch onweêr, stelt zijn voordeel in 't verrassen
 Des vijands, als die minst op zijne komst vermoedt.
 Zoo kwam hij 's midnachts in den rijksstroom, heet van gloed,
 Met zijne ruitery aanplompen, dicht gesloten.
 550 De ruiters hielden stand op 't wad. De stroom, geschoten,
 Met kromme wielinge, op en door de ruiters heen,
 Stond in zijn vaart geschut, en ebde naar beneên,
 Terwijl het water voor de ruiterspaarden zwichtte,
 En, langzaam zakkende, 's volks doortocht vrij verlichtte.
 555 Zoo rukten ze over, en geraakten al op 't land.
 Zij zetten zich terstond aan d'overzij vierkant.
 De ruiters volgden, als een vlucht gezwinde veugelen,

535. Keert: keeren wil. — 538. De jonge: de jonge koning, Absolon. —
 547. Op zijne komst vermoedt: wij zeggen thans op iets vermoeden hebben, en iets vermoeden. — 550-555. Deze wijze om een rivier over te trekken is niet door Vondel uitgevonden; maar werd in den
 jaren 1571 in 't werk gesteld door Prins Willem I, toen hij over de Maas
 trok en Alva evenzeer verraste als hier David ondersteld wordt verrast
 te zijn geweest.

En dekten 't voetvolk van weerszijde, als met twee vleugelen,
 Gereed te vliegen, op het woord van Absolon.
 560 Dit zagen wij te spâ, voor 't opgaan van de zon,
 En vonden ongeraân een slag alleen te wagen.
 De koning laat' het zich gevallen en behagen!

D a v i d.

Hoe ging de roep door 't land? Hoe sterk is dit gespan?

A b i s a ï.

Men schat de gansche macht op veertig duizend man.

J o a b.

565 Voerde Absalon hen aan?

A b i s a ï.

Bespieders, die hem kenden,
 Verkundschaften, dat hij, vóór al de ruiterbenden,
 Alleen op zijnen muil den vliet eerst overzwom,
 En, dravende over 't veld, een steilen berg beklom,
 Om 't land t'ontdekken, en verraad, en looze lagen.
 570 Nu woelen d'oevers, en de schipbrug wordt geslagen
 Op hout en vaartuig, hem van boven toegebracht.
 Geraakt de schipbrug klaar, zoo kan 't die groote macht
 Niet licht van achter aan nooddruftigheid ontbreken.
 De borstweer voor de brug werd daadlijk afgesteken.
 575 Het leger, afgemat van trekken, rust in 't veld.
 Het havent zich, en sterkt het lijf, om, met geweld
 En verschen moed, vandaag u nog op 't lijf te vallen.

J o a b.

Men slaat zoo los niet voort. Hij kan dees' legerwallen
 Niet overrompelen. Wij hebben steun en rug
 580 Van achter aan de stad.

D a v i d.

En eene legerbrug
 Te bouwen, eischt meer tijd, eer zij den zeisenwagen
 En voorraad, pak en paard, op haren rug kan dragen.

A b i s a ï.

Een vlot van cederen en balken, of 't God gaf,
 Door 't Galileesche meer gevoerd van Liban af,
 585 Kwam, juist daar ze ijveren om door den stroom te streven,

576. Het havent zich voor „het knapt zich op,” in welken zin wij.
 havenen meer hebben ontmoet, en als wij nog spreken van ongehavend

Vanzelf en onvermoed, hem in den mond gedreven.
Nu bezigt hij dees' stof, en spoedt zijne overvaart.

J o a b.

Wie eene brug bouwt, zie, dat hij de brug bewaart;
Want valt ze in 's vijands macht, wat staat hem dan te hopen?

A b i s a ï.

590 Verliest hij 't veld, zijn volk past fluks de brug te sloopen,
Te laten drijven voor den stroom af naar beneên.

J o a b.

Dan was 't geklonken, als in Jephtha's tijd. Niet één
Van Efraïm ontkwam 't; want al die overbleven,
Geraakten, na den slag, aan 't veer om lijf en leven.

A b i s a ï.

595 De kans van Jephtha stond op verre niet zoo slim
Als d'onze; want hij had den stam van Efraïm
Alleen ten vijand, om het ongelijk te slechten;
Wij moeten tegens al de stammen teffens vechten.
Ruimt Absolon het veld aan dezen waterkant,
600 Dat traag te hopen is, hij heeft al 't Joodsche land
Tot eene vaste borg, voor onverwachte rampen;
En houdt een versche macht gewapend om te kampen.

J o a b.

Hier strijdt geen rechter, maar een koning voor zijn rijk.

A b i s a ï.

Twee koningen staan hier in 't harrenas gelijk.

J o a b.

605 Maar ongelijk in recht.

A b i s a ï.

Het recht hangt aan den degen.

J o a b.

Dat staat in slag op slag, als in een schaal, te wegen.

A b i s a ï.

De macht staat ongelijk, de kans niet even schoon.

J o a b.

De wettigheid geeft kans.

A b i s a i.

Het goud bewaart geen kroon,
Maar staal en ijzer moet de wettigheid bewaren,
610 En d'eer van 't kronegoud.

D a v i d.

Wat brengt de Rei voor maren?

R e i.

De prins zendt Amasa, zijn veldheer, om gehoor.

D a v i d.

Hoe kan men 't weigeren? Wat raad? Wat slaat gij voor?

J o a b.

De neef komt hier zijn ooms gelegenheid bespieden.

D a v i d.

Hij was nooit twistgezind.

A b i s a i.

Het jonge bloed aan 't zien
615 Bemint den vrede niet, neen zeker; 't leeft op hoop,
Of u een vleiers tong bedroog en onderkroop.

J o a b.

Hij zoekt den boezem van den vader t'ondertasten.

D a v i d.

Men kan uit achterdocht den vroomsten wel belasten.

J o a b.

Wat schijn van vromigheid is bij neef Absolon,
620 Bij een bloedschendigen, die vaders bedde schon,
Een onverzoenbaar stuk? Wat schijn gaf dit van vrede?

D a v i d.

Gij zelf verworft hem, door beleid en uwe bede,
Zijn zoen, eer hij in dit rampzalig oorlog trad.

J o a b.

'k Verzoende hem, 't is waar, maar luttel docht ik, dat
625 Hij reukloos toeleide om den vader uit te stooten,

613. De neef: Amasa was de zoon van eene van Davids zusters en Joabs tante van moederszijde. — 618. Belasten: bezwaren, betichten.

- In schijn van heiligheid, met zijne altaargenooten
 Hem op te komen, dus onzacht en onvermoed.
 Indien de koning zich ten tweedenmaal niet hoedt
 Voor dien bedorven zoon, het wil hem eeuwig rouwen.
 630 Wie eenmaal schipbreuk lijdt, leert nimmer zich betrouwen
 Op d'ongenâ der zee, die op haar luimen leit,
 Den zeeman eerst verrast, wanneer ze streelt en vleit.
 Heer koning! luister naar geen vleierij en smeeken.

David.

't Is hoofsche en heuschheid, een gezant te hooren spreken.

Joab.

- 635 Naar tijds gelegenheid; nu lijdt de tijd dit niet.

David.

Met eere kan 't geschiên.

Joab.

- Dit's weder 't zelve lied;
 Hij zoekt u met dien zang nog eens in slaap te wiegen,
 En hangt geheel aaneen van liegen en bedriegen.
 Die huichelaar spoedde zoo bij nacht zijn godevaart,
 640 Nu zoekt de vleier u te komen onder 't zwaard.
 Die naar uw kroon stak, zoekt u nog in 't hart te treffen,
 Om op uw lijk en graf zijn stoel in top te heffen.
 Achitofel heeft God noch deugd in zijnen zin.
 Al ging men bij verdrag de schoonste voorwaarde in,
 645 Een trouwelooze keert zich aan verdrag noch eeden.

David.

Het is en blijft mijn zoon, al stond hij in geen reden.

Joab.

- Een zoon naar 't lichaam, en alleen slechts met den naam.
 Wat baat de naam van zoon, als zich de vader schaamt
 En eeuwig schamen moet, dat hij dien zoon ooit teelde?
 650 Zoo dees zijn vader eerde, en naar 't gemoed afbeeldde,
 Gelijk men d'ouders kent aan 't uiterlijke kroost,
 Hoe zou de jonge prins den ouden tot een troost
 En stok des ouderdoms verstrekken, zijne jaren

639. Spoedde zoo.... zijn godevaart: wist op die wijze zijn zoogenaaemde bedevaart (zie *David in Ballingschap*, vs. 107) er bij u door te krijgen. — 640. U te komen onder 't zwaard: u zoo dicht te naderen, dat gij onder 't bereik van zijn zwaard komt. — 651. Versta: gelijk men aan het uiterlijke voorkomen der kinderen bespeurt wie hunne ouders zijn.

- 655 Ontlasten, daar hij nu des vaders grijze haren
 Ten grave heenvoert, hoopt door loosheid, hem te sterk,
 Na 't nemen van zijn kroon, het hoofd met eene zerk
 Nog t'overstulpen, en met zwaaiende banieren,
 Dan jaarlijks op het graf dat zegefeest te vieren.

D a v i d.

Wij kunnen, in gesprek getreên, ons nog beraân.

J o a b.

- 660 In geener wijze zult gij hem ter sprake staan.

D a v i d.

Al spreekt men onderling, nog hoeft men niet te sluiten.

J o a b.

Mag raden gelden, hoû die valsche vleiers buiten!

D a v i d.

Men kan hem blindeling geleiden voor dees' poort.

J o a b.

- 665 Gezanten zijn maar spiên. Al wat men ziet en hoort,
 Ontdekken ze, ofte zien door gaven en door wenken
 Getrouwe harten in te luiden en te krenken.

D a v i d.

Men kan op halsstraf elk den ommeegang verbiên.

J o a b.

Het veiligste is, hem niet te hooren noch te zien.

D a v i d.

Door onderling gesprek werd dikwijl peis getroffen.

J o a b.

- 670 Door onderling gesprek kwam vorst bij vorst te ploffen,
 Te wentelen van al de hooge trappen af.

D a v i d.

Of ik u uit mijn naam bevel te handlen gaf,
 En hiel me buiten scheuts; wat kon die handel schaden?
 Wij kunnen, na 't gesprek, ons onderling beraden.

J o a b.

675 Behaagt den koning dit, hij kome voor den dag.

D a v i d.

Trouwanten! haalt hem. Ik vertrekke in stad, en zag
Niet lievers dan mijn zoon t'ontvangen in genade.
Het kon geschiën, dat hij in 't uiterst zich beraadde.

J o a b.

De vader is verblind van liefde tot den zoon.
680 Wij stellen ons in last, ter liefde van de kroon.
Geraakt de zoon op stoel, waar blijven Davids helden
En Joab, die hun ziel voor 't rijk te pande stelden?
Dees' booswicht maakt het mij en zijn heer vader moê.
Al zien we als valken en met honderd oogen toe;
685 Achitofels beleid is machtig, honderd valken
In 't net te slepen, en met woorden te verschalken.

AMASA. JOAB.

A m a s a.

Geluk, neef Joab! stijl en rechte hand des rijks.

J o a b.

Neef Amasa! wenschte ik u weder desgelijks,
Dat wenschen zou voorwaar mijn heer verongelijken.
690 Het wenschen sluit niet, zoo de daden anders blijken.
U zegen wenschen, waar' mijn meester ramp gegund;
Dat voegt zijn dienaar niet. Maar nu, wat is het punt,
Daar uwe komste op draait? Bespiedt ge dit geweste,
Het koningsleger, dat zich neêrsloeg voor dees' veste,
695 En wilt ge u dienen van onze ongelegenheid?

A m a s a.

Ik koom, den zoon ten dienst, zijn vaders majesteit
Verspreken, of men nog bijtijds verdrag kon ramen.
Bloedvrienden kunnen licht zich onderling te zamen
Vereenigen. Het bloed dwaalt niet zoo wijd van bloed,
700 Of zoo het eene heusch het andre weêr gemoet',
d'Oneffenheid wordt wel geëffend, en gevonden.
De balsem van verdrag heelt doodelijke wonden.

695. Men versta dezen regel niet in dien zin alsof Joab erkende, dat hij zich met zijn leger in ongelegenheid bevond; een erkenenis, die een fijn diplomaat als Joab nooit zou hebben afgelegd; maar men leze als stond er: „om, als gij vindt, dat wij hier of daar kwetsbaar waren, alsdan daarvan gebruik te maken.”

J o a b.

- Achitofel heeft u dees' heuschheid vroeg geleerd:
 Wanneer de zoon, uw heer, zijn vaders bed schoffeert,
 705 Dan wordt d'oneffenheid geëffend en gevonden.
 Die balsem van verdrag heelt doodelijke wonden.

A m a s a.

Het stond te wenschen, dat verdrag dien stank begroef.

J o a b.

- Hij woû de koningschap inwijden met dees' proef,
 En eeuwig zijnen haat door zulk een daad bezegelen.
 710 Een wethandhaver, die onmatigheid zal regelen
 Door 't voorbeeld van zijn hof, spat, na zijn raadbesluit,
 Hoe Thamar smeekt en bidt, tot zulk een helschheid uit,
 Om d'onverzoenbaarheid door 't lasterstuk te stijven.
 Maar toef: de hemel mag 't een tijd lang schuldig blijven,
 715 Hij scheldt het nimmer kwijt. Dat schelmstuk schreit om
 [wraak.

A m a s a.

- Wij komen niet des zoons, noch ook des vaders zaak,
 Urias' brief en moord, bekend bij alle vromen,
 Verdadigen. Men kan zoo niet ter sprake komen,
 Noch rust bemiddelen. Men vindt van wederzij
 720 Gebreken. Staan we deze ontijdigheid voorbij,
 En laat ons toonen, dat wij beide peis beminnen;
 Zoo kan men zonder bloed den grootsten veldslag winnen.
 Behaagt het u, ik leg hierop den degen neêr.
 De koning Absolon gunt zijn heer vader d'eer,
 725 De kroon van vaders hand alleen te leen te houden.

J o a b.

- Met dat beding wordt hem geen doodsschuld kwijt geschonden.
 De koning David kwam niet slapende aan de kroon,
 Noch nam ze met geweld. Hij eerde Sauls troon,
 Schoon Samuel hem had gezalfd bij Sauls leven;
 730 Schoon hij voor Saul vluchtte, in ballingschap gedreven,
 Totdat de schoonvaâr in zijn eigen degen viel,
 En alle stammen, uit één mond, als ééne ziel,
 God kennende, op dien last en 't hemelsche believeu,
 Den recht gewettigden op 's voorzaats troon verhieven
 735 Te Hebron, zonder dat hij toeleide op verraân,
 Den schoonvaâr in zijn kroon woû vliegen, ofte staan

707. Dien stank: vergelijk het gezegde van Sobi, vs. 93 (bl. 194) hiervoren, en het daarop aangeteekende.

Naar schoonvaars leven, toen het viel in zijne handen.
Laat Absolon en al, die met hem t'zamenspan-
Dit vrij herkauwen. Was zijn stuk ver-
740 dadigbaar,
Nooit zetten wij ons lijf en staat in dit ge-
Ten dienst des konings; maar 's helds vroom-
heid, die groot-
[dadig

De stammen dier verplichtte, en 't lot, dat zoo genadig
Hem toeviel uit Gods schoot, verbinden mij, de kroon
Van Juda, in 't gezicht van dien verwaten zoon,
745 Te vrijen, op den hals; dat zal zich openbaren
In 't vlakke veld, zoodra de leeuwenstanders varen
Elkandere in den schild, met hun bebloeden klauw.
Hij verge 't Joab niet. Zijn hartwonde is nog rauw
Ontvangen, toen hij, na den zoen, door hem verworven,
750 En trouwe voorspraak, al te godloos en bedorven,
Ten smaad des voorspraak, die zijne eer ten hoof bewaart,
Den vader opkwam, na zijn schelmsche bedevaart.

A m a s a.

Men heelt geen wonden met ophalen van gebreken,
Maar eer met zwijgen. Dorst gij Abner 't hart afsteken,
755 Die Sauls aanhang holp aan David overslaan,
Een moord, die uwen heer op tranen kwam te staan,
Toen hij u vloekte, en holp den held met rouw ter aarde,
Niet zonder Abners hulp te kronen naar zijn waarde;
Wat wilt gij 's konings zoon met zooveel smaads belaan?

Joab.

760 Hij durf aan Asaël, mijn broër, zijn hand eerst slaan,
Die vreedzaam hem genaakt.

A m a s a.

Laat alle twiststof varen;
Dit oorlogsonweêr zal door geen verwijt bedaren.

Joab.

Wat eischt ge dan?

A m a s a.

Dat ik den koning spreken mag.

745. Op den hals: dit behoort bij verbinden, vs. 743, en de beide woorden slaan wederom terug op hetgeen vs. 739 en 740 voorkomt. Joab wil zeggen: „Als de zaak van Absolon te verdedigen ware, dan zou ik mijn lijf er niet aan wagen om David te helpen; maar zooals de zaken staan, ben ik wel verplicht, om, desnoods met gevaar van mijn hals, het recht der kroon te verdedigen.”

J o a b.

Waarom?

A m a s a.

Om middelen te ramen tot verdrag.

J o a b.

765 Men moet met wapenen dit kroongeschil beslechten.

A m a s a.

Wie alle oneffenheid met wapenen wil rechten,
Vindt werk. Men wint meer velds door tusschenspreken dan
Door wapens.

J o a b.

Zoo vertrek met uw vervloekt gespan.

770 Leg af de wapens. Laat den zoon den vader eeren;
Of lust hem orelog, hij mag de wapens keeren
Naar 't Heidendom, ten dienst van Gode en 't vaderland.
Dat 's eerlijker dan in het hart des rijks dien brand
Te stichten, en zichzelf t'onterven van de kronen.

A m a s a.

775 De kroon vervreemdt niet, als zij erft op Davids zonen,
En wie verdient ze met meer recht dan Absolon?

J o a b.

De schender, die het bed van zijnen vader schon?
Waar blijkt de zoonschap, als het bloed zoo snood verbastert
Van God en vaders aard? Hoe wordt Gods naam gelasterd!
Wat zegen wacht een zoon in dien verdoemden staat?

A m a s a.

780 Indien deze oorlogsschaal rampzalig overslaat,
God geve ook op wat zij, wat kan hier toch uit spruiten
Dan jammer, dat men nog verhoeden kan en stuiten?
De vader of de zoon moet vallen in het zwaard,
Of alle bei. Men ziet de stammen, eens van aard,
785 Gebroeders van één bloed, één wet, den degen slijpen,
Om blindeling en fel elkandere aan te grijpen,
En op het hart te treën met onuitbluschbren haat,
Tenzij men wisselijk, met voorbedachten raad,
Den zoon in 't harrenas vereenig' met den vader.
790 Men komt in 't handelen allengs den vrede nader.

J o a b.

- Hadt gij te Hebron, eer men 't gruwelstuk besloot,
 De vloekverwantschap sterkte, en dronk op 's konings dood,
 Dees' spraak gebruikt, bij die 't verraad bezweren dorsten,
 Het waar' dus bloedig niet tot oorlog uitgeborsten.
 795 Nu staan we in 't harnas blank, en tegens een gekant.
 Nu geldt er geen verdrag. Het most van uwer hand
 Eerst draven, en de zoon voor vader zich verneënen.

A m a s a.

Ten minste, laat me niet naar 't leger wederkeeren,
 Eer ik den koning spreek'.

J o a b.

- De koning slaat het af.
 800 Hij kent dien zoon niet, gaat met eenen voet in 't graf,
 Gereed, als 't God belieft, alle oogenblik te storten.
 Zijn tijd is kort; men kan hem niet veel levens korten.
 De jongling verve vrij zijn zwaard in vaders bloed,
 En pronke met deze eer. Vertrek op staanden voet.
 805 De tijd verloopt; wij staan getroost dit af te wachten.

A m a s a.

Men kan de harten met geen ondergaan verzachten.
 'k Vertrekke, als 't wezen moet. Men hoû mij buiten schuld.

J o a b.

Ik zweer, dat gij nog van mijn handen sterven zult!

DAVID. JOAB.

D a v i d.

Hoe staat het? Is er hoop en middel van verdragen?

J o a b.

- 810 Geen ander middel, als een kans in 't veld te wagen.

D a v i d.

Zoo wage ik zorgelijk het leven van mijn zoon.

J o a b.

Beleen hem liever bij uw leven met de kroon.

D a v i d.

Men hoeft een, die zichzelf beleent, geen kroon te geven.

J o a b.

Hij draagt alreë de kroon en dingt u naar het leven.

D a v i d.

815 Zoo 't God behaagde, ik schold hem ook mijn leven kwijt.

J o a b.

Ik ga het leger straks bereiden tot den strijd.

D a v i d.

Hoe zijt ge nu zoo reed? Gij woudt hem fluks verduren.

J o a b.

'k Verneem, hij wil recht toe aanzetten op dees' muren.

D a v i d.

Dees' poorten staan voor hem gesloten dag en nacht.

J o a b.

820 Het volk loopt over. Men verwaarloost ronde en wacht.

D a v i d.

Men moet onorde fluks gestreng met orde rechten.

J o a b.

Alle uitstel springt terug. De tijd gebiedt te vechten.

D a v i d.

Gevecht is hachelijk; zijn macht valt ons te zwaar.

J o a b.

Men zett' vrij één op al.

D a v i d.

Van weërszijde is gevaar.

J o a b.

825 Wij moeten voor 't gevaar der vijanden niet schromen.

D a v i d.

Hier worstlen vader, zoon, gebroeders, neven, oomen.

J o a b.

Zoo ging 't bij Sauls tijd, en felst na Sauls dood.

D a v i d.

Ik streed voor 't recht der krone uit last, uit hoogen nood.

J o a b.

De nood en 't hoogste recht ons nu in 't veld beroepen.

D a v i d.

830 Wat is dees' kleene macht in 't veld bij zooveel troepen?

J o a b.

Gij placht op God te zien en achtte geen getal.

D a v i d.

Geraakt mijn Absolon godsjammerlijk ten val?

J o a b.

Hij valt dan bij zijn schuld en mag 't zichzelf wíjten.

D a v i d.

Zaagt gij d'oplopendheid bij geen verdrag te slijten?

J o a b.

835 Neen, Amasa kwam om verdrag niet ommezien.

D a v i d.

Wat was zijn oogmerk dan?

J o a b.

Doorsnuffelen, bespiën.

Den vader, krank van liefde, eens loos den pols te voelen,
Hoe 't hart klopte, om daarna zijn moed aan hem te koelen,
Met grooter voordeel u te grijpen voor dees' stad;

840 Zijn leger midlerwijl, nog nat en afgemat,
Te baakren in de zon, te koesteren, te kweeken;

De brug te bouwen, dan de veldbazuin te steken,
De zeisenwagens en den voorraad langs de brug

Te voeren herwaart, en in uw gezicht den rug

845 En boom des landschaps van gansch Galaad te drukken.

Wij dienen schrap te staan, eer hij koom' herwaart rukken;
Men noemt den eersten slag met recht een koningsslag.

Wij willen, vroeg in 't veld, het voeren van de vlag

Geen vijand gunnen, maar hem in zijn nest bestoken;

850 Dat geeft een kans vooruit. Zoo wordt zijn moed gebroken,
Eer hij ons met zijn macht koom' vallen op den hals.

D a v i d.

Gij noemt ze vijanden?

832. Godsjammerlijk: een woord, nog menigwerf in den gemeenzamen
conversatietoon gehoord, doch uit de poëzie sinds lang verbannen.

Joab.

Wat zijn deze anders, als
Gezworen vijanden? Hoe kan men ze anders noemen?

David.

Zeg wetgenooten en misleiden.

Joab.

- 855 Is schadelijk, en dat met recht zichzelfen schaam'.
Men noemt een wolf een wolf, bij zijnen rechten naam.
Geen edelmoedige aard vervolgde ooit, die hem teelde.
Zijn hoogmoed tergt uw zwaard uit wrevelheid en weelde.
Mij rouwt de dag, dat ik zijn zoen bij u verworf,
860 Toen hij mijn korenland, dien schoonen oogst, bedorf,
Mij perste, met gevaar van 's konings ongenade,
Den zoen te vorderen ten hove; al werd ze spade
Bij u verworven, zij kwam endlich nog te vroeg,
Naardien hij sedert stout aan dit verwildren sloeg,
865 Uw tronen ondermijnde, en met zijn vloekgenooten,
Na 't stroopen van de krone, u 't hart ook af wil stooten,
Met zijnen dollen dolk; dus pas op uw geweer!
Het veinzen heeft lang uit.

David.

Lei hij den degen neêr!

Joab.

'k Heb Amasa nog straks die voorwaarde aangeboden.

David.

- 870 Moet ik, half levende, hem zoeken onder dooden,
Zoo mij de slag gelukt, och, och! wat valt dit bang.

Joab.

En danst hij om uw lijk, op 's krijgsvolks zegezang?

David.

Belieft het Gode, 'k zou dien zang nog liever hooren.

860. Toen hij mijn korenland, dien schoonen oogst, bedorf: zie 2 Sam. XIV: 30. Maar dat quasi in brand steken van eenige schooven was geen zaak, die Joab zich erg behoefde aan te trekken: immers, voor wie het verhaal aandachtig naleest, zal 't duidelijk zijn, dat het stroopen van Absolons knechten op Joabs grond niet anders was dan een bestoken middel, ten einde aan dezen laatste een schoonschijnende gelegenheid te verschaffen, om den Prins te gaan spreken, 't welk hij anders, uit aanmerking van den voet, waarop Absolon toen ten hove stond, niet met schik had kunnen doen.

J o a b.

875 Dit 's razernij, men blaas', men steke fluks den horen,
En monstere al het volk, en breng' het op de been.

D a v i d.

Wat wordt mijn hart benauwd! Waar zal de vader heen
Met dien misleiden zoon?

J o a b.

Ik hoor hem herwaart draven,
Die u zou weigeren te Sion te begraven,
880 Maar azen met uw vleesch de vogels op het veld.
Verreukeloost ge u zelf slaphartig? Denk, het geldt
Al 't koninklijk geslacht. Waar zal de moeder vluchten
Met haren Salomon?

D a v i d.

Wat staat mij niet te duchten
In dees' verbijstering! Hier valt het raadslot zwaar.

J o a b.

Het is geen dralens tijd. Wij moeten, op gevaar
885 Van 't oorlogslot, door bloed van vijanden, ons magen,
Heenstreven, niet vergeefs op zij den degen dragen,
Wanneer de nood gebiedt te vechten voor de kroon,
Voor God, en d'eer van 't rijk.

D a v i d.

Wie zal ik best mijn zoon
890 Betrouwen in den strijd op 't spits der speer t'ontmoeten?
Hij mag, in mijn gezicht, aan 't outer van dees' voeten,
Nog roepen om genade, uit ootmoed, en ontzig.
De vader kan hem best verschoonen, levendig
Gevangennemen op zijn kniën, en 't zwaard opsteken.
895 Betrouwt men 't Joab toe, zijn moed is hard in 't wreken.
Staffiers! brengt herrewaart mijn wapens en geweer.
Ik sta tochtvaardig.

J o a b.

Rust! Wij lijden nimmermeer,
Dat gij uw leven waagt, al waar' 't om duizend zonen,
Om duizend Absolons. Wij kunnen hem verschoonen,
Zoo hij genâ verzoekt.

David.

Staffiers! brengt wapens; dra,
900 Mijn harnas, helm, en zwaard!

Joab.

Hier komt uw Berseba,
Met haren Salomon, bedrukt en rood bekreten.

BERSEBA. DAVID. JOAB.

Berseba.

Gij brult, gelijk een leeuw, geborsten van zijn keten.
Genadigste! wat 's dit? Mijn lief! wat gaat u aan?

David.

Het vaderlijke hart is met den zoon belaan;
905 Natuur vervoert me, om voor den heirtocht heen te streven,
In 't barnen van den strijd, of ik dien schoonen 't leven
Kon bergen, eer hij sneefde, in zijn verworpen staat.

Berseba.

Is 't billijk, dat ge mij en deze vrucht verlaat,
U zelve inbrokt, om dien boozen aard te bergen?
910 Gij most uw koningin, uw liefste, dat niet vergen,
Zoo gij haar liefde draagt, uit een oprecht gemoed.
Hoe dikwijl zwoert ge mij, in uwen minnegloed,
Uit uwen aardschen troon ten hemel opgetogen,
Als gij u spiegelde in dit diamant der oogen,
915 Dat ik u waarder was dan d'eer van uwe kroon,
En Salomon alleen zou erven vaders troon!
Wat hebt ge al vriendschap bij mijn ommegang genoten!
En zoudt ge nu uw vrucht en mij zoo licht verstooten,
Versteken van uw troost, om eenen, die, veraard,
920 Na 't schaken van uw kroon, zijn broederslachtig zwaard
U op de keel zet, en, indien we 't veld verloren,
Dit lief onmondig kind, en mij, uw lief, zou smoren,
Verdrinken in uw bloed, dat warrem schuimt en rookt,
En daar de doodsche geest om 't lijk nog waart en spookt!
925 Wie schrikt, wie ijst niet, die dit prent in zijn gedachten!
Laat u dan raden hier den uitgang af te wachten.

909. U zelve inbrokt: krachtig uitgedrukt, voor „u zelve geheel te kort doet, opoffert.” — Dien boozen aard: dien boozen schelm. — 914. Dit diamant der oogen: fraai gezegd, schijnbaar min voegzaam in den mond van de bezitster zelve der oogen; doch zij haalt vermoedelijk een vroegere lofspraak van David op.

930 Betrouw den heirtocht aan neef Joab, die beproefd,
Getrouw in 's konings dienst, geen onderwijs behoeft,
Hoe hij zich dragen moet, om uwen zoon te sparen,
En d'eer van uwe kroon te vrijen en bewaren.

D a v i d.

De veldheer Joab is oplopende van moed.

B e r s e b a.

935 En niet afkeerig van het koninklijke bloed.
Hij heeft uw gramschap en verbolgenheid gelenigd,
En met beleid den zoon en vader korts vereenigd.
Betrouw den jongeling aan uwen vollen neef.

D a v i d.

Men kon den jongeling omzetten, eer hij bleef.

B e r s e b a.

Indien hij luistren wil, hem wordt geen vree geweigerd.

D a v i d.

Mij dunkt, ik zie alreë hoe hij te paarde steigert,
Zich midden in het heir voor al het volk vertoont.

B e r s e b a.

940 Gij hebt hem al te ruim den toom gevierd, verschoond;
Veel nutter waar' hij kort en ingetoomd gehouden.
Dien dertlen is te vroeg zijn doodsschuld kwijtgeschouden.

D a v i d.

Hij zworf om Ammons schuld, die droeg de grootste schuld.

B e r s e b a.

945 Wie schent zijns vaders bedde en oefent zijn geduld,
Door zulk een lasterstuk?

D a v i d.

Ik kon het hem vergeven.

B e r s e b a.

Dat eischt hij niet. Gij zijt bekommerd voor zijn leven,
Terwijl uw leven drijft in 't uiterste gevaar
Van schipbreuke, in een zee van oproer, bang en naar.

D a v i d.

950 God straff' ze en sla ze, die zoo fel hier onder blazen!
Achitofel misbruikt lichtvaardigen en dwazen;
Die blinde leidsman drijft de benden herwaart aan.

J o a b.

Heer koning! 't is geen tijd van suffen, maar van slaan.
Wij moeten voor de vuist hem dagen voor den degen.

D a v i d.

Indien ge zonder mij te velde gaat, mijn zegen
955 Kan u niet volgen, tot bederf van Absolon.

J o a b.

Gezegend ofte niet, wij moeten fluks dees' bron
Van oproer met het vleesch en bloed des vijands stoppen.

D a v i d.

Helaas! dit raakt mijn hart. Het hart begint te kloppen.
Aartsvader Abraham werd niet zoo zwaar bezocht,
960 In 't offren van zijn zoon! Laat mij den achtertocht
Bevolen. Joab mag den middeltocht bewaren,
Abisaï vooraan toezetten op de scharen,
En 't spits des vloekverwants. Zoo mocht mijn raad de ziel
Van Absolon, zoo hem de moed uit nood ontviel,
965 Verschoonen. Laat het toe, dat zich de koning wapen'.
Men bluscht geen kinderliefde, een trek ons ingeschapen.

B e r s e b a.

Getrouwe held! waarheen? Wie scheurt u van mijn trouw,
Mij dier gezworen, toen, gedompeld in den rouw,
Ik om Urias treurde en zulk een smaad most dragen?
970 Verlaat ge Salomon, zoo hoog op uwe dagen
Gewonnen? Moet, och arme! een moeder met dit kind,
[Het schreit zijn vader aan!] ontgelden, dat gij mint
Die God in u bestrijdt?

J o a b.

Het staat ons niet te lijden,
Dat gij uw koningin en erfgenaam in 't strijden,
975 Uw rijk, en al dit volk, dat aan uw leven hangt,
Zult hangen ['t zij de zoon u nederlegt of vangt],
Al telfens aan één slag. De schipbreuk van uw leven
Waar' 't algemeen bederf; en komen wij te sneven,
Of half of altemaal, ook d'allerleste man,
980 Dat acht de vijand niet. Het heilloos vloekgespan
Is slechts op David uit. Indien ze hem vernielen,
Eén koningshoofd weegt meer dan tienwerf duizend zielen.
De koning, na 't verlies van eenen zwaren slag,

- [De hoogste keer' het!] kan met koninklijk gezag
 985 Die neêrlaag wederom herstellen. Hou dan vrede!
 Blijf met uw koningin gerust in deze stede,
 Die strekke een vrijburg en gewisse toeverlaat
 Voor 't vluchtende overschot, zoo Absolon ons slaat;
 En houdt ge u buiten scheuts, de vijand zal vermoeden,
 990 Dat gij, gesterkt met nog een leger, u kunt hoeden,
 En redden in gevaar voor aanstoot. Laat u raân!
 Het is hoog tijd.

D a v i d.

- 'k Beken, de nood gebiedt te slaan,
 Te toonen, dat ons moed noch dapperheid ontbreken.
 Laat voort de krijgsbazuin door al het leger steken.
 995 Wij zullen, op de poort gezeten, met ons oog
 Het krijgsvolk in 't gelid zien trekken, van omhoog,
 En monstren regiment en vaandels, krijgskornellen
 En hopmans, en de macht en al de hoofden tellen.
 Wat hooren wij? Daar komt het oproer voor den dag,
 1000 Om ons in 't vlakke veld te persen tot den slag.
 Zij zullen in 't gezicht van deze vesten kraaien,
 En trekkende voorbij ten zuiden ommezwaaien,
 Naar 't bosch van Efraïm. 't Gaat wel. Zij trekken voor.
 Gij zult hun in den staart naarzetten op het spoor.
 1005 Bewaar den middeltocht, als veldheer. Roep uw broeder!

J o a b.

Koom hier, Abisai!

D a v i d.

- Handhaver van 's rijks hoeder,
 Gij toondet, voor Syriërs en Idumeën, al wat
 In overste en soldaat vereischt wordt en geschat,
 Beleid en oorlogsmoed; gij zult u heden kwijten,
 1010 En in den voortochtforsch het scherpe spits afbijten.
 Koom hier, held Ithai! voorzien van reuzekracht,
 Getrouw in lief en leed; 'k beveel u d'achterwacht.
 En gij, kornellen, en gij, hopmans, waard te kronen!
 'k Beveel u, hoofd voor hoofd, wilt Absolon verschoonen,
 1015 Den schoonen Absolon, mijn kind, mij lief en waard!
 Gedenkt, helaas! gedenkt: al wat hem wedervaart,
 Dat komt den vader zelf en Gods gezalfden over!
 'k Heb hem niet voortgeteeld, gevoed, om, als een roover,

1011. Ithai: zie over de dappere feiten van dezen held Davids *a Samuel XXXIII: 29* en *1 Kron. XI: 31*.

- En wederspanning zoon, te sterven met dien smaad.
 1020 De jonge bloem misleid, verdient hierom elks haat,
 Noch vaders vloek niet. Mag mijn liefde uw hart bewegen,
 Zoo geeft ons elk uw hand. De vaderlijke zegen
 Zal u en Absolon geleiden op uw woord.
 Prins Sobi! volg me met uw hofstoet op de poort;
 1025 Mevrouw! klim met mij op de poort, daar ik u leide;
 De kleene Salomon ga midden tusschen beide.
 Prins Absolon trekt in slagorden herwaart aan,
 Elk neem' zijn hoefslag waar, en kenn' zijn standerdvaan.

B e r s e b a.

- Heer koning! laat ons hier te gader
 1030 Neêrzitten. Zet nu Salomon
 Recht voor de moeder en den vader,
 Of hij te beter uitzien kon.
 Prins Sobi! zet u aan mijn zijde;
 Hier ziet men over 't vlakke veld.

D a v i d.

- Och, zaag ik, dat mijn hart verblijde!
 1035 Daar komt het opgeruid geweld,
 Een zwarte stofwolk, aangestoven
 Naar Manaïm van 's lands Jordaan.
 Nu sta de zoon of vader boven,
 1040 Zij kunnen bei niet boven staan.

B e r s e b a.

- Zij draven snel, en komen dichter
 En dichter naar dees' legerwal;
 De donkre stofwolk wordt nu lichter,
 En heldert op. Men hoort geschal
 1045 Van krijgsbazuinen en klaroenen.
 O God! bescherm ons voor hun macht.

D a v i d.

- Ik zie geen middel van verzoenen.
 Gij, helden! zet u in uw kracht.
 Zij willen Davids heir verbluffen,
 1050 Uitdagen met een stouten moed,
 Opdat het uitkoom' zonder suffen,
 En eenmaal zette voet bij voet.
 Men kan ze reede al onderscheien.

Berseba.

- 1055 Wat riddertroep stoof daar vooruit,
 Met goude en zilvren livereien,
 Verhit op koninklijken buit?
 Wie steekt daaruit met zijn sierage,
 En open helm? Wie mag dat zijn?
 Hij voert een roode krijgspluimage.

David.

- 1060 Dat 's Absolon, of een in schijn
 Hem gansch gelijk van zwier en wezen;
 Hij schiet een worpschicht in de lucht,
 Berijdt een muilpaard, uitgelezen
 1065 Van leest, dat schijnt uit oorlogszucht
 Van ver te brieschen al verbolgen.
 Zoo draaft de prins den drommel voor.
 De stoute regimenten volgen
 Met hunne vleuglen 's prinzen spoor.
 Het gaat gelijk ik docht. Zij draaien
 1070 Ter rechte hand om, zuidwaart aan
 Naar 't bosch van Efraïm. Zij zwaaien,
 En toonen David d'oorlogsbaan,
 Met hun hoovaardige bravade;
 Nu Joab, val hun in den staart,
 1075 Doch matig strengheid met genade!
 Zie toe, dat gij den jongling spaart.
 Trekt rustig hene op 't oorlogsteeken;
 Wij gaan omlaag met Gode spreken,
 In onze aandachtige gebeên.
 1080 Hoe wordt een vaders hart bestreên!

REI VAN HOVELINGEN.

Zang.

- Men bidde 't hoofd der heerschappije
 In 't eeuwig licht,
 Dat Joab trouw de kroon bevrije
 En zijnen plicht
 1085 Naar 's konings wil en wensch beware,
 Opdat den zoon
 In 't slaan geen onheil wedervare.
 't Is kunst, den toon

1058. Open helm: Vondel stelt zich de krijgsoversten uit Davids tijd voor als middeleeuwsche Ridders, die helmen met open en gesloten vizieren droegen. — 1066. Den drommel: den krijgsdrom. — 1073. Bravade: basterdwoord, voor: „ijdele zelfverheffing.”

1090 En maat des oorlogs zoo te volgen,
 Dat 's krijgsmans moed
 Niet uitspatte, al te heet verbolgen,
 Maar 's konings bloed
 Verschoone, eer 't zwaard van rouwe treffe
 Den ouden man,
 1095 En zich een hofgeschrei verheffe.
 Een doode kan
 De wraak toch geen genoegen geven.
 Al 's konings lust
 En leven hangt aan 's jonglings leven;
 1100 Wordt dit gebluscht,
 De vader zal zijn dood besterven,
 En 't gansche rijk
 In rouw den grooten heiland derven,
 Der stammen wijk.

T e g e n z a n g.

1105 Wat raad? Wie stilt de krijgsgemoeden?
 Een, die, verblind
 En wulpsch, zichzelf niet wil behoeden,
 Maar strijdgezin
 Zijn moed in 't bloedig veld betoonen,
 1110 Op 't punt van 't zwaard;
 Hoe kan de veldheer hem verschoonen?
 Hij wordt bewaard,
 Wie zich bewaart en zoekt te bergen.
 Het krijgsgeval
 1115 Rolt wonderlijk, en lijdt geen tergen;
 Een oorlogsbal
 Voelt stuit en weerstuit onder 't streven
 In zijne vlucht,
 Wanneer dees' eens is opgegeven,
 1120 En door de lucht
 Zijn vaart heeft uit der hand genomen.
 Zoo wil 't hier gaan;
 Men mag wel voor den avond schromen.
 Nu staat de baan
 1125 Voor Absolon en Joab open.
 Dees' bange dag
 Beknelt ons tusschen vrees en hopen;
 Een hard gelag!

T o e z a n g.

1130 Verschijn, o God! met troost in 't midden,
 En schei dit bloedkrakeel,

- Terwijl we met den koning bidden.
 Verkeer dit treurtooneel
 In blijdschap en in blijde spelen,
 Opdat we 's konings harpesnaar
 1135 Met zang en zoet geluid van kelen
 Navolgen mogen, en geen baar
 Van zone en vader droef geleiden.
 Vertrouwt ons, die uw troost verbeiden!

HET VIERDE BEDRIJF.

JONATHAN. DAVID. REI.

J o n a t h a n.

De God der vaderen beware u bij de kroon!

D a v i d.

- 1140 Getrouwe Jonathan, mijn halsvriend! waarde zoon
 Van Abjathar, koom hier! Hoe loopen 's lands geruchten?

J o n a t h a n.

- 'k Heb lest verkunschap, toen uw majesteit, aan 't vluchten,
 Zich most verstecken in woestijne en eenzaam veld,
 Hoe onze Achitofel uw zoon ried, met geweld
 1145 U t'overrompelen, geen rust noch tijd te gonnen;
 Waarop de majesteit zoo snel is voortgeronnen,
 Dat hij den bodem won van 't landschap Galaäd,
 En, over 's lands Jordaan, van deze sterke stad
 Zichzelf verzekerde, om een aanstoot af te wachten,
 1150 Daar Jabok, door dees' brug neêrbruisende, de grachten
 Zoo rijk bewatert. Nu ontbiedt heer vader mij,
 Hoe d'aartsverrader sloeg in eene razernij,
 Uit spijt, dat Chusai dien kloeken raadslag stoorde,
 Toen Absolon misleid naar zijn verleider hoorde,
 1155 En uitstelde, u terstond te volgen in uw zog.

D a v i d.

Wie anderen bedriegt, is waardig, door bedrog
 Te sneuvelen. 't Gaat wel. Zoo worden ze gevangen
 In hunnen eigen strik. Wij luistren met verlangen.

J o n a t h a n.

- De booswicht zag de kans verlopen, om vóór dag
 1160 Den koning bij den hals te grijpen zonder slag.

1146. De majesteit: duidelijker ware hier uw majesteit, als
 vs. 1142. — 1151. Ontbiedt: bericht, verkunschap.

- De zoon hadde, op zijn raad, het vaders bed geschonden,
 Hem uit Jeruzalem gestooten, onderwonden
 Zich op den koningsstoel te zetten, aangebeên
 Van al de burgerije en stammen in 't gemeen;
 1165 Nu was u tijds genoeg gegeven onder 't vlieden,
 Om uit een vrijburg trotsch het oproer 't hoofd te bieden,
 Door aanwas van uw heir, waarvoor het nieuw gebouw
 Des wederspannelings ten eerste spatten zou,
 Zoo licht en los, gelijk de stof uit steên en dorpen
 1170 Te hoop gerot, bij nacht ter sluik was opgeworpen.
 Hij zag dien handel aan, den ouden heer op stoel
 Zeeghaftig ingehaald, den jongen in een poel
 Gesmoord, of op de vlucht door bosschen, bramen, klippen,
 En wildernissen bang 's vervolgers wraak ontslippen.
 1175 Toen ried de wanhoop hem, te vliên naar Gilo's slot,
 Te kiezen 't kortste pad, om zich van schande en spot
 En ongeval t'ontslaan. Dit was zijn jongste rede,
 Waarop hij 's andren daags ter sluik reed uit de stede.
 Hij kwam in 's vaders stad aanstuiven met der haast,
 1180 Vergaderde zijn bloed en maagschap, zag verbaasd,
 Verbijsterd, en begon, in 't midden van zijn magen,
 Weemoedig dus zijn hart in 't uiterste uit te klagen,
 Het aangezicht gezet uit wanhoop naar den dood.

D a v i d.

- Laat hooren, wat hij klaagde, in 't nijpen van dien nood,
 1185 Zich voelende van Gode en hope en troost verstooten.

J o n a t h a n.

- „Bloedvrienden, magen en getrouwe huisgenooten!
 Gij zaagt ons menigmaal voorhene, uit Davids hof,
 De slotbrug voor dees' stad oprijden, rijk van lof,
 Door raad en daad behaald, waar wij den rijksstaat steven,
 1190 Den koning eerden, naar den plicht, ons voorgeschreven;
 Wij gingen aan zijn zijde in 's rijks geheimenis
 Te rade, en lagen met zijn majesteit ten disch,
 Genoten ééne spijs en drank, gezien bij heeren
 En koningen, en al die Gods gezalfden eeren.
 1195 Het hof en al het volk, elk zag ons naar den mond,
 Als een orakel, daar de staat van 't rijk op stond;
 Maar aardsch geluk is nooit een mensch zoo trouw gebleven,
 Dat het zijn voedsterkind bleef koestren al zijn leven,
 Of 't weifelde endlich, zag het wars aan met den nek,
 1200 Verkeerde alle eer in schande, en rijkdom in gebrek
 En armoê; sommigen onnoozel en onschuldig,
 Een deel bij hunne schuld. 'k Beken rechtuit, eenvuldig,

- En openhartig, dat ik, door mijn boos beleid,
 Verviel in doodsschuld van gekwetste majesteit.
- 1205 'k Heb schendig, tegens recht en reën, verblind en wrokkend,
 Dit oproer in het rijk gebrouwen en berokkend,
 De leeuwenstanderden van Juda tegens een
 Gevoerd, en stam bij stam geholpen op de been,
 Het koningsbedde ontwijd. 'k Zie Absolon geslagen,
- 1210 Den vader wederom de rijkskroon opgedragen,
 Van gansch Jeruzalem al juichende ingehaald,
 En met den glans der krone omschenen en bestraald.
 Wat staat Achitofel ter wereld meer te hopen?
 Het vonnis legt geveld. Ik most het hof verloopen,
- 1215 En, overtuigd in 't hart van mijn gesticht verraad,
 Beken me schuldig aan dit onverzoenbre kwaad.
 Mijn krachten smilten; 'k vare alle oogenblik ten grave,
 Bestel me in vaders graf, eer mij een kraai of rave,
 Of mensch-verslindend dier verniele, daar 't gerecht
- 1220 Zoo groot een ongelijk rechtvaardiglijk beslecht!"
 Dus neemt hij afscheid van zijn maagschap en bekenden,
 En weet het slotgezin met glimp van kant te zenden,
 Dat vindt hem, in het achterste vertrek,
 Aan eenen strop geworgd, ophangen bij den nek,
- 1225 Met armen uitgestrekt, het aanzicht overgoten
 Van blauwe loodverf, bei zijne oogen ongesloten,
 Den mond bemorst van kwijl. z'Ontstrikken hem te spā.
 Zij schreeuwen uit het slot. De slotgalm bauwt hen na.
 De stad, aan 't hollen op dien kreet, smilt weg in tranen.
- 1230 God spaar' den koning lang, tot heil der onderdanen!

D a v i d.

- God is rechtvaardig in 't beleid van zijne wraak.
 Hij handhaaft Davids rijk en zijn gerechte zaak,
 En luistert uit zijn troon naar mijn gedurig smeeken.
 Nu zal 't den stammen aan beleid in 't veld ontbreken.
- 1235 Dit wint een halven slag, en mindert het gevaar.
 Men zende fluks een post naar Joab met dees' maar.
 Het postpaard kan hem vóór den strijd nog achterhalen.
 Ik zie de zegezoon doorbreken met haar stralen,
 Den slag gewonnen, door het groeien van den moed
- 1240 Op deze tijding. Wou de hemel slechts mijn bloed,
 Den lieven Absolon, beschutten en verschoonen,
 Hoe zou mijn harpzang God, mijn vaste toevlucht, kronen!
 De weegschaal van den staat zal heden overslaan.
 God geve, dat de strijd gelukkig mag vergaan!
- 1245 Men laat' de hofbazuin op deze tijding steken.
 Wij gaan de koningin in hare kamer spreken,

Daar zij, bekommerd om 't onzeker krijsgeval,
Verlangt te hooren hoe de slag uitvallen zal.

R e i.

- Dees' tijding zal mevrouw, tot stervens toe verlegen
1250 Met haren Salomon, verlichten. Al de zegen
Van 't rijk en 's konings staat hangt heden, dezen dag,
Aan God, den Opperste, en d'uitkomst van den slag;
Wordt die verloren, al dit rijksgeweld van buiten,
Op luttel overschots voor dezen wal te stuiten,
1255 Wil lastig vallen. Maar hier komt prins Sobi gaan,
De noodvriend van mijn heer. Wil 't averechts beslaan,
Dees' nabuur zal zijn deel in 's konings nederlagen,
Om 's lands naburigheid, niet luttel moeten dragen;
Naardien zijn dankbaar hart en overtrouwe ziel
1260 De leenheer in dien nood bezorgde, en niet ontviel,
Gelijk 't een leenman past, gebonden aan zijn eeden.

SOBI. BERSEBA.

S o b i.

- Hoe kraait de hoftrumpet! Gewis, wij wachtten heden
Dees' tijding niet. Zoo wordt de rijksplaag eerst geplaagd.
De jager staat niet stil, die eenen andren jaagt;
1265 De vos geraakte in 't net, die andren docht te vangen.
Achitofel heeft zijn verdiende straf ontvangen.
Al komt ze traag, zij komt gewis en op haar tijd.
De vaderslachtige is de klem des heirtochts kwijt.
Hier komt de koningin. Zij zal nu weer bedaren,
1270 In haar verlegenheid. Geluk met deze maren,
Doorluchtste koningin! Achitofel is dood,
Uw grootste vijand. Nu staat Absolon ontbloot
Van dien geheimsten raad, en aan den hals verlegen.
Nu draait dit krijspleit slechts op 't punt van Davids degen.
1275 Wat 's 't overig geweld? Een radelooze macht.
Nu raakt ge wederom in uwe volle kracht.

B e r s e b a.

- Mijn grootste vijand is in 't leven.
Dat's Absolon, met recht geducht,
De grootste vijand van dees' vrucht,
1280 Mij tot een troost van God gegeven.
Hoewel Achitofel verging,

1255. Hier komt prins Sobi gaan: men zou allicht denken, dat gaan hier een drukfout is voor aan; de uitdrukking, zooals zij in den tekst staat, is echter niet ongewoon.

- De leste strijd is niet gestreden.
 De koning oorlooft met gebeden,
 Bevreesd voor dien weerspanning.
- 1285 Hij bidt voor zijnen uitverkoren,
 Die heilig en onheilig tart,
 Hem 't punt des degens zet op 't hart;
 Helaas! waar blijft dees' jongstgeboren?
 Indien de slag verloren wordt,
- 1290 Wat raad voor mij en dezen kleenen?
 Waar 't lijf geborgen? Och, waarhenen
 Voor 's vijands haat, bits uitgestort?
 Hij heeft dit kind den dood gezworen,
 En kent het voor 'zijn broeder niet;
- 1295 Wie zaag het end van ons verdriet,
 Indien de veldslag wierd verloren!
 Dit oproer sproot uit 's vaders schuld:
 De toom is hem te ruim gegeven,
 Die wreed naar deze stad komt streven,
- 1300 En, als een tijger, briescht en brult.
 Ik zag van verr' het onweêr komen
 Opdonderen, en zat belaân.
 Wat raad? Wie dorst den vader raân,
 Den zoon voorzichtig in te toomen?
- 1305 Nu voelt hij dien gedreigden slag,
 Dus oud en hoog op zijne dagen;
 Men hoort hem, blind van liefde, klagen,
 En deerlijk kermen, nacht en dag:
 „Och, mocht men Absolon behouden,
- 1310 Dien schoonen, zonder wedergâ;
 Ik nam hem weder in genâ,
 Omhelsd, gekust, en kwijt geschouden!”
 De dolle heirbijl dreigt den stam
 En telg al teffens af te houwen.
- 1315 Waar zal de stiefmoêr zich betrouwen?
 Waar bergt ze dit onnoozel lam?

S o b i.

- Mevrouw, schep moed! Geweld van muren,
 Daar Jabok driemaal ommestroomt,
 En dees' bezetting vreest noch schroomt
- 1320 Geen storm. Zij kan een heir verduren.
 Men kan voor eenen overval
 Den oever van den vliet beschansen,

1305. Dien gedreigden slag: d. i.: „de slag, die hem dreigt,” of „waarmede hij bedreigd wordt.”

- En gadeslaan alle oorlogskansen,
 Totdat we aangroeien in getal.
 1325 En kwaam de krijgskans aan 't verloopen,
 Door onverwachten wederspoed,
 (Dat nimmermeer gebeuren moet)
 Gansch Ammons rijk staat voor u open.
 Beveel mij uwen Salomon;
 1330 Ik blijve in nood zijn trouwe hoeder,
 En wil u eeren, als mijn moeder,
 In 't aangezicht van Absolon.
 Mijn lieve dochter, in haar bloeien,
 Schiet op, gelijk een lentespruit;
 1335 Behaagt ze uw zoon tot eene bruid,
 Laat ze onderling in liefde groeien.

B e r s e b a.

- 'k Beken, gij draagt in dezen staat
 U tegens mij, gelijk een vader.
 Ik wil 't gedenken, en neem 't nader,
 1340 Met 's konings gunste, in mijn beraad.
 Laat uw gewenschte dochter blozen,
 Opluiken, als de dageraad.
 Indien de heirtocht wel beslaat:
 Wij scheiden niet: de tijd geeft rozen.
 1345 De nagebuurschap zou mij licht,
 Geraakt dees' huistwist eens in stilten,
 In bloedverwantschap staan te smilten,
 Door 's huwlijks band aan een verplicht.
 Dat huwlijk zoude uw vorstendommen
 1350 En Davids rijken tegens last
 Bevestigen. Wij stonden vast,
 Gelijk een boog, op twee kolommen.
 Maar och! het is geen bruilofstijd.
 Wie spelt ons hoe de kans zal rollen?
 1355 Het gansche rijk, te blind aan 't hollen,
 Hangt aan den terling van dien strijd.
 Men hoort d'aanschennende trompetten.
 De dolle stiefzoon staat te bloot;
 Hij past op leven noch op dood,
 1360 Getroost zich één op al te zetten.

1345-1348. Berseba wil zeggen: „wij zouden — als deze twist tusschen vader en zoon geëindigd is — allicht, van geburen, bloedverwanten kunnen worden, door 't huwelijk van mijn zoon met uw dochter.” — 1358. De dolle stiefzoon: versta: „mijn dolle stiefzoon.”

- Nu vechten zeven tegens een.
 Een hand, die zeven af moet keeren,
 Ziet luttel kans te triomfeeren;
 De macht van David schijnt te klein.
 1365 Het recht begunstigt onze zije:
 Maar d'overhand volgt, daar men vecht,
 Niet altijd het bestreden recht.
 Zij weifelt wel en kiest partije.

S o b i.

- Mevrouw! bezwaar u niet te vroeg;
 1370 Men zal noch kans noch tijd verzuimen.
 Als veldheer Joab 't veld moet ruimen,
 Dan bergt mijn hof u tijds genoeg.
 Mijn grens legt slagree met haar troepen;
 Gij hoeft ze slechts te hulp te roepen.

REI VAN HOVELINGEN.

Z a n g.

- 1375 De hemel helpe ons hof aan peis!
 Wie zal den staat ten leste redden?
 De twisten, uit verscheiden bedden
 Gesproten, in een erfpaleis,
 1380 Zijn lastig overeen te brengen,
 Daar elk zijn hoogste wit beschiet,
 Op eigen nut en voordeel ziet.
 In teëre stof van staten mengen
 Zich afgunst, laster, achterdocht,
 Haat, misverstanden en misduien,
 1385 Die worstlen onderling, als buien.
 Waar heeft dees' rijkskoorts ons gebrocht?
 Wie middelt tusschen zoon en vader
 Den twist, die, onbemiddelbaar,
 Niet aanziet lijf: noch staatgevaar?
 1390 Hoe hier de bloedverwantschap nader
 Aaneengrenst, zooveel feller spreidt
 De landsmet zich in alle steden.
 Nu kwijnen 't hoofd en al de leden.
 Zij scheidt niet, eer de dood haar scheidt.
 1395 De zoon of vader moet er kleven;
 Het geldt hun beide of één het leven.

1361. Davids legermacht bedroeg niet meer dan vierduizend man; die van Absolon werd op zevenmaal zooveel geschat. — 1366. Overhand: overwinning. — 1382. Stof van staten: staatszaken.

T e g e n z a n g.

- De zoonzucht van den vader zou
 Den zoon vóór zijnen rijksstaf stellen,
 Eer hij hem zaag ter aarde vellen.
 1400 Wat is een vaders hart getrouw!
 Wat baten al die schoone gaven
 Des lichaams, daar elks oog op viel,
 Zoo lang, och Absolon! uw ziel
 Wanschapen blijft, ontaard van braven!
 1405 Och, jonge prins! waart gij zoo schoon
 Van ziele, was uw hart besneden,
 En zoo volkomen als uw leden,
 Hoe eerde uw deugd uw vaders kroon!
 Nu steekt uw hoogmoed, zoo verwaten,
 1410 En wederspannige aard, zoo stijf,
 Te leelijk af op 't schoone lijf.
 Wat mag u 's lichaams schoonheid baten?
 Het ga zoo 't wil: de spil loopt af.
 Gij of uw vader stort in 't graf.

HET VIJFDE BEDRIJF.

REI. DAVID. ACHIMAÄS.

R e i.

- 1415 **E**n goede of kwade maar staat nu in haar geboorte.
 De zon helt naar de kim. De wacht ziet van de poorte
 Twee posten, elk om 't snelst', vast rennen herwaart aan.

D a v i d.

- Dit voorspook tuigt wat goeds, en dat wij boven staan;
 Want was de veldheer met de gansche macht geslagen,
 1420 't Verstrooide heir zou sterk bij troepen steewaart jagen,
 Om 't lijf te bergen. Elk voor ander spoedt zich ras,
 Dan d'een dan d'ander voor; de leste Achimaäs,
 Den zoon van Sadok, heel gelijk aan zijn gebaren.
 Hoe of mijn Absolon in 't vechten is gevaaren?
 1425 Kornels, en oversten, en hopmans hoorden al,
 Een ieder, hoofd voor hoofd, hoe streng ik hun beval
 Het leven van mijn zoon, verschoonbaar om zijn jaren,
 En jammerlijk misleid, waar' 't mogelijk, te sparen:
 Maar 't loopt gevaar, dat een onkundige, onbedocht,

1397. Zoonzucht: voor: „zucht tot den zoon,” een woord, volkomen wettig van samenstelling, al klinkt het eenigszins vreemd. — 1429. Een onkundige: iemand, die hem niet kende.

- 1430 Of een welwetende hem heeft om hals gebrocht,
Van onverzoenbre wraak bereden en bezeten.
Daar wordt, als uit den aâm, van verre ons toegekreten.

R e i.

Hier komt Achimaäs, nog blijde en welgemoed.

A c h i m a ä s.

Geluk, heer koning!

D a v i d.

Is uw tijding kwaad of goed?

A c h i m a ä s.

- 1435 Gewaardig me, dat ik u op mijn kniën mag eeren.
Geloofd zij d'Opperste; 't gaat wel: wij triomfeeren.
Geloofd zij d'Opperste; de vijand is beknelde,
Die Gods gezalfde durf bespringen met geweld.
De vijand is verstrooid, verslagen. Zing nu zangen!

D a v i d.

- 1440 Hoe ging het Absolon, mijn zoon? Is hij gevangen,
Gegrepen bij den hals, nog levende en gezond?
Hoe ging 't hem? Is hij dood, of levende, of gewond?
Help me uit den droom. Nu, spreek!

A c h i m a ä s.

Vergun me tijd te spreken,

- Heer koning! ik ben af, het hart bijkans bezwelen.
1445 Ik liep het al voorbij, begruisd van zweet en stof,
Om d'eerste tijding u te brengen hier in 't hof.
De veldheer Joab heeft mij daadlijk afgevaardigd.
Ik zal 't verhalen, zoo de koning zich gewaardigt,
Te hooren uit mijn mond al wat men hoorde en zag;
1450 En met een woord gezegd: heer Joab won den slag,
Maar 't kostte zweet en bloed, zoo heeft zich 't heir gekweten.

D a v i d.

Hoe ging 't met Absolon? Meldt dat; dat most ik weten!
De zege dient ons slechts tot droefheid en verdriet,
Zoo 't Absolon besterft. Leeft Absolon, of niet?

A c h i m a ä s.

- 1455 Genadigste! gij zult vernemen uit ons' woorden

1430. Een welwetende: iemand, die zeer wel wist wien hij voor-
had. — 1432. Versta: daar roept iemand ons toe, die uit zijn adem is.

- De waarheid van al 't geen wij zagen, 't geen wij hoorden.
 Vergeef het toch, wat aan ons' kennis nog ontbreekt,
 Totdat uw majesteit den naasten bode spreekt.
 Eer ik mijn last voltrekk', genaakt hij deze stede,
 1460 En brengt u al 't verslag van 's vijands neêrlaag mede.

D a v i d.

- Ontvouw ons dan recht uit al wat gij hoorde en zaagt;
 De hemel geve, dat de tijding ons behaagt!
 Leeft Absolon of niet? Laat hooren één van beide!
 Staffiers! gaat hene; haalt de koningin! Zij schreide,
 1465 Toen ik naar buiten trad. Zij twijfelt, en verlangt,
 Dewijl dit oorlogspleit in punt van 't wijzen hangt,
 Of 't vonnis reede al met den degen is gestreken.
 Daar komt de koningin: nu spreek! ik hoor u spreken.

A c h i m a ä s.

- Uw veldheer volgde 't heir der stammen in zijn schim,
 1470 Totdat ze westwaart, bij het bosch van Efraïm,
 Bijeen geraakten. Elk stond blank in zijn slagorden.
 Men rustte daadlijk toe, om handgemeen te worden;
 Eene ongelijke macht, maar een gelijke moed
 Van wederzijde in 't heir, te paarde en ook te voet.
 1475 Zij stonden van weërszij gespitst in drie vierkanten,
 De ruitervleugels op de zij, als eikeplanten,
 En boomen in een bosch, aan rijen net geschaard,
 Geschoren als een lijn, voorzien van schild en zwaard.
 Zij blikkren in de zon, een ieder in zijn wapen,
 1480 Als waar' het harrenas hun aan het lijf geschapen,
 Het zwaard hun in de vuist geklonken van de smids.
 De heiren staan er blank in hunnen vollen krits.
 Abisaï bewaart den voortocht. Joab, onder
 Den middeltocht, munt uit, gelijk een oorlogswonder.
 1485 Held Ithai draagt zorg den middeltocht op 't spoor
 Te volgen. Absolon stelt Amasa recht voor
 In 't spits. Hij zelf bewaart in 't midden zijne scharen,
 Laat Joas, trotsch genoeg, den achtertocht bewaren.
 De leeuw van Juda brult in 't midden van weërszij,
 1490 En wet de klauwen, tot bederf van zijn partij.
 Zoo heerlijk staat een veld gekroond met korenaren
 En korenbloemen, eer de wind daarin komt varen.
 Elk munt om 't prachtigste met zijn livreien uit.
 Elk vlamt op overhand, en eer, en oorlogsbuit.

1469. In zijn schim: d. i.: in zijn schaduw, op den voet. — 1477. Een bosch: de oude uitgave heeft uw bosch, wat kennelijk een schrijf- of drukfout was.

- 1495 Prins Absolon, zoo schoon, gelijk hij is geschapen,
Rijdt door den heirtocht heen. De schildknaap draagt zijn
[wapen.
Kornels en hopmans slaan in 't ende een ring om hem.
Hij spreekt ze een hart in 't lijf. Elk luistert naar zijn stem:
„Gij, bondgenooten! van den hemel begenadigd,
1500 Die, trotsch in 't harrenas, de wettigheid verdadigt
Van Davids erfgenaam, geboren tot de kroon,
Wat eer gebeurt u niet, tot een verdienden loon,
Dat gij met uwen hals mijn recht kwaamt onderstutten,
En tegens al 't geweld der nijldigen beschutten!
1505 Nu wil het tijd zijn, dat gij Joabs hoogmoed slaat,
Die op een handvol volks zich reukeloos verlaat,
U trotst, u in den mond, en in zijn dood komt loopen.
Hier valt geen tegenstand. Men hoeft hem slechts te stroopen,
In twalef stukken door te houwen met een drift,
1510 En elken stam een stuk te schenken tot een gift.
Dat eenig hoofd alleen getroffen en geslagen,
Zal schrik al 't overschot voor wind door 't stof verjagen,
Om zijnen heer de maar te brengen van den strijd.
Zoo scheldt de suffer ons de schuld der krone kwijt.”

David.

- 1515 Hoe ging 't aan Joabs zijde? Ik weet wel, hij bekleedde
Mijn recht, en moedigde het volk met eene rede.

Achimaäs.

- „O, Davids helden! die getrouw, voor 't wettig recht
Der krone, tegens zoo vervloekt een vijand vecht
Van God en menschen, en die met zijn vloekgenooten
1520 Den vader, die hem mint, ten troon heeft uitgestooten,
Betoont uw trouw nu aan den standaard, dien gij zwort.
Verschoont de rijkspest niet! Het oorlog, dat gij voert,
Is goddelijk. Gods wet verstoot hem in haar toren,

1509. Wij leeren uit het Boek der Richteren, hoe een Leviet zijn geschonden en gedooide vrouw in twaalf stukken hakte en er een van stuurde aan ieder van de twaalf stammen, om ze tot wraak aan te sporen; evenzoo ware het overeenkomstig de ruwe zeden van die dagen, dat Absolon de lichaamsdeelen van zijn hoofdvijand rondzond bijwijze van krijgstropee; doch als gift zou hij ze zeker alleen om 't rijm gezonden hebben. — 1516. Met eene rede: er staat in de oude uitgave met eene mede, wat wel een goeden zin oplevert, doch al te tautologisch klinkt: immers, met en mede is 't zelfde; ik meen te mogen gissen, dat Vondel geen mede, maar rede geschreven heeft, wat niet alleen een beteren zin geeft, maar ook daarom de voorkeur schijnt te verdienen, omdat Achimaäs zonder inleiding terstond Joabs rede begint op te zeggen; welk woord rede dan ook weer later, vs. 1529, terugkomt.

- Die God noch ouders eert, uit wien hij is geboren.
 1525 Grijpt moed! God zal uw recht handhaven en zijn wet."

D a v i d.

Hoe klopt mijn hart uit schrik! De wraak van Joab let
 Alreë niet op den last, in 't scheiden hem gegeven;
 Die strengheid loopt te hoog. Zoo spaart men niemands leven.

A c h i m a ä s.

- Op deze rede klonk het heesch bazuingeschal
 1530 Uit bei de heiren op. Een ongelijk getal
 Vloog op elkander aan. Dat brullen, brieschen, schreeuwen
 Van bitter tegens een gekante standerdleeuwen,
 Verdoofde elks ooren in het veld, zoodra men trof;
 Alle oogden werden blind van 't omgewroete stof.
 1535 Toen openbaarden zich alle ingekropte wrokken.
 Men zag uw heir in last, en driemaal schriklijk schokken,
 Gereed te spatten, als held Joab, vol ontzag,
 Zich met den blooten arm, in 't barnen van den slag,
 Kwam wagen op het spits. Hij zwaaide zijnen degen
 1540 Den hemel toe, verdaagde uw kroonrecht en Gods zegen,
 Een wederspannig en verbasterd heir ontzegd:
 „O God, bescherm uw zaak, en handhaaf 's konings recht!”
 Het weêrlichtte op dien roep, als woû het God verdrieten.
 De dooden groeiden aan op houwen, steken, schieten.
 1545 De zeisenwagen van den vijand, die noch paard,
 Noch mensch, noch geen slagorde in zijnen tooren spaart,
 Geraakt aan 't hollen, wendt zich naar zijne eigen helden.
 De vrienden moeten 't eer den vijanden ontgelden.
 Dat moedigt d'onzen. Men bejegende Absolon,
 1550 Die schrap stond, als een leeuw in 't vechterk. Kwalijk kon
 Het oog om 't stuiven vriend van vijand onderscheiden.
 Ten leste spatte 't heir der stammen op de heiden
 Naar 't Efraïmsche bosch. Zoo kwam ik herwaart aan,
 Door last van Joab, reede om in den staart te slaan,
 1555 Maar hier komt Chusi, die den uitslag zal verhalen.

CHUSI. DAVID. BERSEBA.

C h u s i.

Zoo moet de kroon van zege op 't hoofd van David stralen!
 De hemel handhaaft u. Die zich des onrechts belgt,
 Heeft twintig duizenden, al vijanden, verdelgd.

1536. Schriklijk schokken: evenals men somtijds met opzet een dissonant in een muziekstuk aanbrengt, om iets scherp en onaangenaams aan te duiden, zoo heeft Vondel hier ook twee harde en wanluidente woorden gekozen, om het gehots der legers op elkander uit te drukken. — 1554. Om in den staart te slaan: om het vluchtend leger te achtervolgen.

David.

Hoe gaat het Absolon?

Chusi.

Zoo ga het allen staten,

1560 En vijanden der krone, en al, die David haten!

David.

Och, Absolon, mijn zoon! hoe vreesde ik voor dien tocht!

Och, Absolon! och, of ik voor u sterven mocht!

Och, Absolon, mijn zoon! de waardste van mijne erven!

Gaf God, och, Absolon! dat ik vóór u mocht sterven!

1565 Natuur, hoe pijnt ge ons hart! Geweld, geweld, geweld!

'k Beklaag u voor Gods troon. Och, Absolon! dit geldt

Uw vader 't leven. Och, ter goeder tijd geboren,

Ter kwader tijd in 't veld verslagen, al verloren!

O, koningsbloem, te vroeg van uwen steel gemaaid!

1570 Getroffen van een bui, die door mijn bloemhof waait!

Och, had ik schrap gestaan, toen 't heir u spits kwam bieden,

Mijn bloote borst geboën de wraakzucht, heet aan 't zieden!

Ik duwde, o zoon! den dolk u in die schoone borst.

Uw vader draagt de schuld. Mijn handen zien bemorst

1575 Van 't kinderlijke bloed, dat koningsbloed, mijn leven!

De geest van Absolon komt doodsch mij tegenstreven.

Waar berge ik mijnen rouw?

Berseba.

Gelei hem naar de zaal

Ter poorte in, dat hij ruste en zijnen adem haal'.

Dees' rouw geeft ergernis en zal het volk bezwaren.

1580 Nu, Chusi! spreek rechtuit. Hoe is het voort gevaren?

Chusi.

Toen Absolon, bijkans verlaten van zijn volk,

Niet langer staan kon voor held Joabs blooten dolk,

En vreesde 't uiterste van doodsgevaar te tergen,

Begaf hij zich blootshoofds ter vlucht om 't lijf te bergen.

1585 De snelheid van den muil kwam hem te baat, die los

Ter zijde henesloeg in schaduw van het bosch,

Maar tot zijn ongeluk; want 'sprinsen lokken reiken

En slingren krullende om een takkenbos van eiken;

1582. Voor held Joabs blooten dolk: dolk wordt hier figuurlijk gebezigd voor „legerspits, overmacht;” — doch de keuze van 't woord is niet gelukkig; immers, voor hem, die niet weet of begrijpt, dat de spreker zich van een beeldspraak bedient, is het alsof Absolon bepaaldelijk door den blooten dolk van Joab bedreigd was geworden.

- Daar blijft hij hangen, en het muilpaard schiet alleen,
 1590 Gelijk een bliksem, door zijn meesters beenen heen,
 Die tusschen aarde en lucht nog zweeft. De muil blijft rennen,
 Een lans knecht zag 't, en gaf het Joab fluks te kennen,
 Die sprak: „Hadt gij hem toch geveld met schicht of priem,
 'k Had u een schat betaald, of koninklijken riem.”
 1595 De lans knecht sprak: „Al schonkt gij mij nog honderdwerpen
 Zooveel, dat koningsbloed zou van mijn hand niet sterven;
 Want ieder hoorde hoe de vader, u vooral,
 Abisai meteen, en Ithai beval,
 Dien lieven jongeling te sparen bij het leven.
 1600 Had ik, op mijn gevaar, dat schendig stuk bedreven,
 De koning, wien geen zaak, hoe klein, verholen blijft,
 Waar' tegens mij door u in 't straffen zelf gestijfd.”
 „Ik zal,” sprak Joab toen, „naar u noch niemand wachten.
 Hij vliegt ten bossche in, drijft den hangenden drie schachten,
 1605 Drie scherpe spitsen in den boezem, stoot op stoot.
 Zijn tien schildknapen slaan den jongeling voort dood.
 De veldheer Joab, om te stuiten het verbazen
 Der vluchtelingen, laat terstond den aftocht blazen,
 Opdat men 't volk verschoon', en d'onrust bringe in rust;
 1610 Naardien het vreeslijk vier des oproers legt gebluscht
 In 't bloed van Absolon, geworpen in den muile
 En opgespalkten balg van eenen diepen kuile,
 Met steenen opgehoopt, opdat hij hiermee bromm',
 In stede van zijn beeld en marmere kolom.
 1615 Het volk, alom verstrooid, versteken van die stutte,
 Vlucht haastig, elk zijns weegs, in schaduw van zijn hutte.
 Daar komt heer Joab op den spaden avond aan,
 Bestuwd met oversten en 's prinsen standerdvaan,
 Een hoop gevangenen. Gij hoort, tot zegeteeken,
 1620 De paarden brieschen, en de veldbazuinen steken.

JOAB. BERSEBA.

J o a b.

Geluk, o koningin! De dood van Absolon
 Is 't leven van de krone en uwen Salomon.
 God spare David lang! God spare 's konings leven!

B e r s e b a.

Hoe rekent men 't getal, in dezen slag gebleven?

Joab. Berseba. De oude uitgave heeft hier verkeerdelijk den naam van David bijgevoegd, die eerst in 't volgende tooneel weder optreedt.

J o a b.

1625 Wel twintig duizenden.

B e r s e b a.

Och, had men 't volk gespaard!

J o a b.

Het woud verslond meer volks dan 't uitgetrokken zwaard.
 Men keerde in 't vluchten zich aan poelen noch moerassen,
 Om 't lijf te bergen, daar de paarden, harrenassen
 En menschen smoorden. Wij, begaan met hun verlies,
 1630 Geboden ernstig, dat men fluks den aftocht blies.

B e r s e b a.

Hoe heeft men 's konings last in Absolon vergeten!

J o a b.

Die waar' gebergd, had hij den helm niet afgesmeten,
 Om 't lijf te bergen, en te vluchten, vrij van last.
 Zoo slingerde zijn haar om eiken takken vast.
 1635 Een afgrond most het bloed van dien verwaten slorpen.
 Al 't heir heeft, hoofd voor hoofd, een steen op 't lijk geworpen,
 Een grafspits opgericht van steenen, zonder tal;
 Waarbij men eeuwig hem hierna gedenken zal.
 De wet vervloekt ze, die aan 't hout ter straffe hangen;
 1640 Zoo most hij aan een boom verdiende straf ontvangen,
 Bezeeglen dezen vloek. Een ongehoorzame aard,
 Den vader trappende, was geen genade waard.
 De bloedschoffeerder van tien vaders-bedgenooten,
 Van tien schildknappen werd doorsteken en doorstooten.
 1645 De kroonzucht, wreedheid, en de geilheid troffen 't hart
 Elk met een schichtpunt, daar hij hing in 't bosch verward.

B e r s e b a.

Wat raad? De vader is te troosten noch te spreken,
 Bedroeft het volk, en kan zijn droefheid niet versteeken;
 Een ergernis van 't hof en deze gansche stad,
 1650 Na 's rijks behoudenis, dus avrechts opgevat.

J o a b.

Mevrouw! 't is noodig, dien verkeerden rouw te toomen.
 Ik bidde u, haal hem. Laat hem fluks te voorschijn komen,

1639. Zie *Galaten* III:13. Daar is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt. — 1643. Bloedschoffeerder: die bloedschande bedrijft.

- 'k Zal 'skonings rouw den toom eerst vieren, en verdraag,
 Dat dees' bedroefde man een poos zijn hart uitklaag',
 1655 Door schreien zich ontlaste en eenen vloed van tranen,
 Dan kan men hem met vrucht aan zijnen plicht vermanen.

DAVID. JOAB. BERSEBA. REI.

D a v i d.

- Heer Joab! och, gemoete ik u in dezen schijn,
 Beroofd van mijnen zoon? O hartewee! O pijn!
 Is dat uw konings last en hoog bevel uitvoeren?
 1660 Zijn dit deze oversten, die mijnen standaard zwoeren?
 En geldt een konings woord, het koninklijk gezag
 Zoo luttel bij het heir? Helaas! de zon, de dag
 Gaat met mijn Absolon en zijnen vader onder.
 Waar berg, waar berg ik mij van rouwe? O vader! zonder,
 1665 O vader, zonder zoon, die glorie van mijn rijk!
 Waar legt ge, o Absolon? Waar legt dat schoone lijk?
 Waar anders dan in 't hart des vaders, na zijn sterven?
 Daar legt mijn Absolon; gij zult geene uitvaart derven,
 1670 Mijn zoon, mijn liefste vrucht! Uw vaders hart is 't graf,
 Daar gij begraven legt. Helaas! ik had dees' straf,
 Dien dood, bij God verdiend, een dood van duizend dooden.
 Breng weg dees' leeuwsbanier, hem tegens mijn geboden
 Ontweldigd. Dit 's geen zege, o neen, eene oorlogsplaaig;
 Dit is geen rijkstriomf, maar eene nederlaag.
 1675 Daar legt mijn rijk, mijn staf, en kroon, en troon in d'assche.
 Weg, purperen gewaad, en pracht, en praal! Ik wassche
 Mijn aanzicht nacht en dag in tranen, in geklag.
 Wat brengt ge mij een hoop gevangens uit den slag!
 Brocht gij mijn Absolon nog levendig gevangen,
 1680 Ik hadde u met triomfe en snarenspeel ontvangen,
 Met blijdschap ingehaald, o, bloedige overhand!
 Breng weg mijn harp! Men hang' haar eeuwig aan den wand!
 Och, Absolon, mijn zoon! moet ik u eeuwig derven?
 Och, Absolon! gaaf' God, dat ik vóór u mocht sterven!

J o a b.

- 1685 Is dit uw Joab met triomfen ingehaald,
 Nu zulk een zon van zege uw aangezicht bestraalt?
 Is dit uwe oversten en helden blijde ontmoeten?
 Zij smiltten, man voor man, vergeten u te groeten,
 Verstrooien elk huns wegs. Zij hebben u gered.
 1690 Zij hebben heden u de kroon op 't hoofd gezet,
 Hun leven opgezet, om u in staat te houden;
 En wordt deze oorlogsdeugd dus avrechts hun vergouden?

- Die vaderslchter en verwaten, zoo veraard,
 En snood, had heden zelf uw leven niet gespaard,
 1695 Noch uwen Salomon, noch geene koninginnen.
 Of meent ge met dien rouw het hart des volks te winnen?
 En hebt ge aan eenen stam, die u slechts overschoot
 Van twalef stammen, nog te veel in uwen nood?
 Zoo vaar vrij voort; vaar voort met jammeren en treuren,
 1700 De haren uit het hoofd, het kleed van 't lijf te scheuren;
 Zoo blijkt' het klaar, dat gij een booswicht hooger acht
 Dan 's volks behouden is en Abrahams geslacht;
 Dat gij uw vrienden haat, hen handhaaft, die u haten;
 Maar 'k zware u, vaart ge voort, 'k zie morgen u verlaten
 1705 Van al uw aanhang, niet een halsvriend meer ten hoof,
 Uw kroon, en scepter, en uw koninkrijk ten roof
 Voor alle uw vijanden; en hoor een storm verheffen,
 Veel schrikkelijker dan uw hoofd ooit kwam te treffen,
 Van uwe jonkheid aan, tot heden dezen dag.
 1710 Waak op dan! strijk, en berg uw kroon en rijksgezag!

D a v i d.

Och, Joab! wanneer kon het vaders hart ooit liegen?
 Natuur ontlast zich, die kan veinzen noch bedriegen.
 Dit 's aangeboren. Dit 's eene ingeschapenheid.
 Natuur, Gods dochter, heeft dien bloedband vastgeleid.

B e r s e b a.

- 1715 Aartsvader Abraham had wel natuur verwonnen.

D a v i d.

Wat vaders vindt men, die dat voetspoor houden kunnen?

J o a b.

- Schep moed, heer koning! Toon u vroolijk, als 't behoort,
 Aan 't gansche heir, en zet u morgen in de poort.
 Verwelkoom en onthaal de hoofden en de helden,
 1720 Die lijf en leven voor uw kroon te pande stelden.
 Ik won alreë het hart van al wat zich verbond,
 En tegens u vandaag nog blank in 't harnas stond.
 Zij traden in uw eed, gereed hun schuld te boeten,
 En leiden hun geweer gewillig voor mijn voeten.
 1725 'k Heb dit d'aartspriesters voort verkundschaft door een post.
 Men roept al: „Davids arm heeft ons, met God, verlost

1713. Ingeschapenheid: een gelukkig gekozen en kernachtig woord, dat wel verdiende het burgerrecht in onze taal te behouden. — 1722. Blank in 't harnas, voor „in 't blanke” of „blinkende harnas,” is een vorm, bij Vondel zeer geliefd. — 1726. Zie 2 *Samuel* XIX : 9.

- Van Heiden, Idumeën, en 't juk der Filisteenen,
 Vlood zelf voor Absolon, door bosch en heiden henen,
 Te blind bij ons gezalfd en op den troon gezet!
 1730 't Is billijk, dat men dien handhaver van Gods wet
 Herstelle in 't oud gezag, hem en zijn zaad beschoren!"
 Schep moed: gij ziet den dag van uw triomf herboren,
 Van alle stammen en geheel Jeruzalem
 U voeren op den troon, met een gemeene stem.

B e r s e b a.

- 1735 Nu ga te ruste; want de tijd u noodt te slapen.
 De nacht verkwikt den geest en is tot rust geschapen.

J o a b.

Ik ga terwijl het volk vernoegen hieromtrent,
 Verzeekren van den prijs, dien gij hun waardig kent.

D a v i d.

- Hij ga vrij hene! Ik zwere, en zal het niet vergeten,
 1740 Met zijn verdiende maat hem weder in te meten.
 Hij heeft mijn Absolon met opzet niet gespaard,
 En toonde aan Abner zelf in vreë zijn snooden aard.
 'k Wil Amase in zijn plaats eerlang ten veldheer zetten;
 Mijn nazaat mag na mij op zijn verdiensten letten.

R e i.

- 1745 Men offre Gode, nu de vader, van den zoon
 Verdreven, wederom hersteld op zijnen troon,
 Zal heerschen, aangebeën van volk en onderdanen!
 De vreugd wordt best gesmaakt na ballingschap en tranen.

INHOUD

VAN HET NEGENDE DEEL.

	Blz.
P. Virgilius Maro's Eneas (1660)	1
Het Eerste Boek	1
Het Tweede Boek	30
Het Derde Boek	60
Het Vierde Boek	87
Het Vijfde Boek	114
Het Zesde Boek	148
Het Zevende Boek	184
Het Achtste Boek	216
Het Negende Boek	247
Het Tiende Boek	281
Het Elfde Boek	318
Het Twaalfde Boek	355
Koning Edipus uit Sofokles. Treurspel (1660)	391
Opdracht aan Joan Huydekoper	391
Inhoud	394
Inhoud van Koning Edipus, gedicht door Aristofanes	396
Treurspelers	397
Koning Edipus	397
Koning David in ballingschap. Treurspel (1660)	463
Opdracht aan Andries de Graaf	463
Inhoud	465
De Treurspelers	466
Het eerste bedrijf	467
Het tweede bedrijf	473
Het derde bedrijf	487
Het vierde bedrijf	502
Het vijfde bedrijf	516
Koning David hersteld. Treurspel (1660)	532
Opdracht aan Cornelis van Vlooswijk	532
Inhoud	535
Treurspelers	536
Het eerste bedrijf	536
Het tweede bedrijf	542
Het derde bedrijf	552
Het vierde bedrijf	575
Het vijfde bedrijf	582

200971_015

vond001jhwu09

Dichtwerken en oorspronkelijke prozaschriften. Deel 9: 1660 (eds. J.A.
Alberdingk Thijm en J.H.W. Unger)